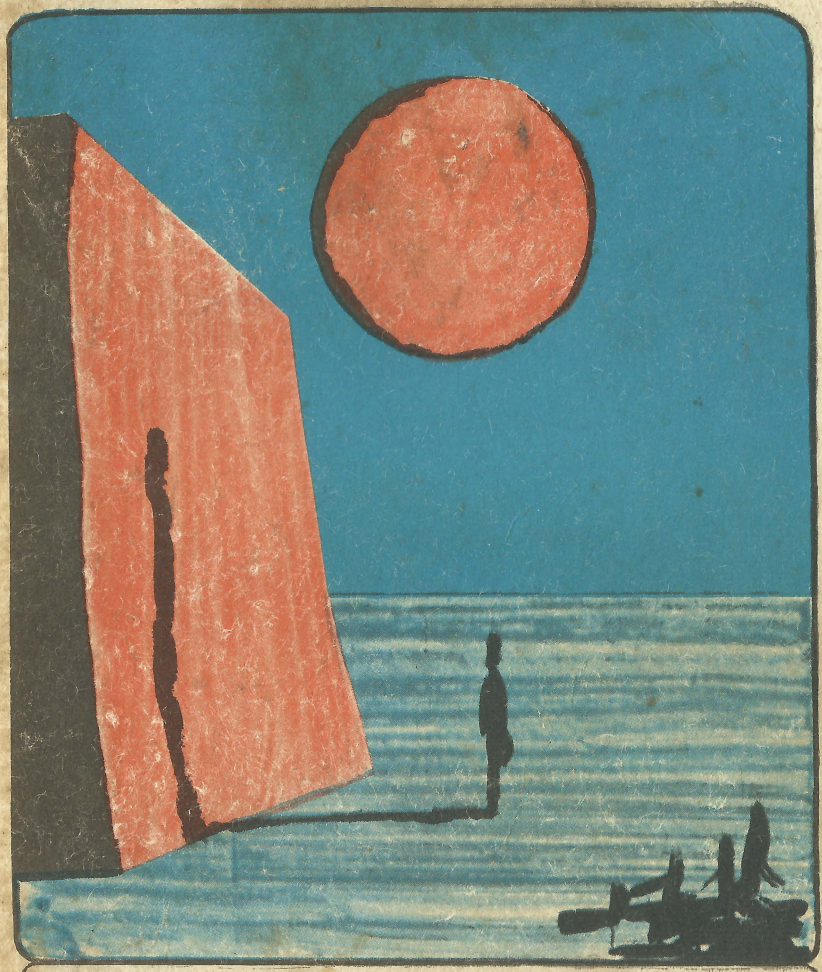

TITUS POPOVICI

STRĂINUL

editura eminescu

Ilustrația copertei: Gheorghe Vasiliu

București, 1972

TITUS POPOVICI

STRĂINUL

ediția a IV-a, revăzută

Editura Eminescu

Capitolul I

Rezemat de unul din stîlpii grosolani care dădeau holului un aer de atrium de operetă, Andrei aştepta să sune de intrare. Nu era nici un pericol să fie descoperit, deoarece direcţiunea interzicea cu asprime elevilor să „murdărească" mozaicul şters al intrării principale ; prin contagiune, ordinul — vechi de cel puţin două generaţii — li se impusese şi profesorilor, aşa că intrarea principală era tot timpul pustie.

În penumbra coloanelor zăceau, claie peste grămadă, modelele pentru lecţiile de desen : un bust al lui Alexandru Macedon, cu capul aplecat elegant pe umărul stîng, profilul auster al lui Dante, un Voltaire cu surîsul ştirb şi viclean, planşe vechi, negre de praf, o bufniţă mîncată de molii şi cîteva florete rupte şi ruginite ; talmeş-balmeş care sporea mereu şi provoca nopţi de nesomn lui Oancea, servitorul liceului. Îi era însă lene să le care în pivniţă.

În colţul unde stătea Andrei, mirosea a hîrtie mucegăită ; praful pudrase cenuşiu nasurile şi pometii busturilor, iar geamurile erau atît de murdare, încît, atunci cînd le străbătea o rază piezişă de soare, păreau nişte vitralii fanteziste.

Holul semăna cu un bazin de înot ; din cele patru colţuri urcau scări largi, mărginite de balustrade de fier forjat. De la intrare, privirile cădeau asupra ceasului, mare cît un dulap : la nouă şi un sfert arătătoarele alcătuiau ciudat de precis, figura unui om cu mustăţi şi fălci pătrate. De aici se întindea liceul propriu-zis : laboratorul străjuit de o tablă de tinichea albă cu litere în relief : „MUSEU", deasupra căreia un condor împăiat îşi desfăcea aripile protectoare ; coridoarele pardosite cu lespezi de piatră cenuşie şi neagră ; pereţii

spuziți de tablouri istorice : Dragoș Vodă cu buzduganul ridicat ostentativ, Alexandru cel Bun, căruia barba albă îi împrumuta o seninătate imperturbabilă, Ștefan cel Mare îngenuncheat în fața paraclisului, Mihai Viteazul cu barda în stînga, Carol I salutînd salvele turcești („Asta-i musica ce-mi place"), Regina Maria, muma răniților ; planșe zoologice : dinosauri, archaeoptericși și mamuți ; planșe geografice : fauna fiecărui continent (lei măreți alături de gazele delicate, pinguini și urși polari ridicați în două labe, crocodili păzindu-și ouăle în umbra piramidelor, pe marginea unui Nil de circumstanță) ; litografii după tablourile lui Grigorescu. În sfîrșit, deasupra sălii de festivități, portretul patronului liceului.

Țintuit în cadrul de mahon, patronul scruta conștiincios depărtările istoriei. Era îmbrăcat într-un costum unguresc de gală, cu brandemburguri, blăniță, căciulă cu egretă de pietre scumpe și spadă cu mîner de aur. Pictorul, domnul profesor Baruția, ieșit la pensie prin 1925, își concentrase toată atenția asupra redării chipului, frunții și ochilor. Datele biografice din care reieșeau calitățile patronului ar fi următoarele : fiu de țăran din jurul Aradului, făcuse studii strălucite la Budapesta, la Jură. Teza lui de doctorat fu magistrală și Cancelaria o reținu spre analiză. Se intitula : *De iniquitate Unionis trium nationum* și apăra cu tărie, într-o latinească impecabilă, dreptul românilor de-a se bucura de aceleași privilegii ca toate popoarele de sub oblăduirea Regelui-Împărat. După acest debut promițător, patronul își deschise un birou avocațional, dar nu pledă în nici un proces, deoarece se ocupa cu confecționarea de teze pentru doctoranzii din marile familii budapestane. Averea îi crescu vertiginos și, după revoluția din 1848, în timpul căreia numai o boală gravă îl împiedicase să joace rolul strălucit ce i se cuvenea, fu ales în Parlament, unde susținu o politică plină de cumpăt, la fel ca Emanoil Gojdu, mitropolitul Șaguna și, mai tîrziu, episcopul morfinoman Vasile Mangra, „în articolo mortis" își lăsă imensa avere spre înființarea unei fundații care să-i poarte numele.

Operele sale erau adunate într-o monografie, scrisă de „Domnișoara Veturia Pop-Ceica, doctorandă", și cuprindeau, pe lîngă teza amintită, un lung memoriu în franțuzește, adresat „à la Sublime Porte", în care era vorba de pintenii lui Kossuth și de felonia lui Bolliac, precum și de unele obscure afaceri consulare ; vreo zece scrisori către un cardinal la Vatican, iar în partea a doua șase pagini de amintiri : o călătorie la Blaj cu poștalionul, evocarea mamei, o diatribă împotriva episcopului Bob. Cu lux de amănunte erau comentate „versurile" în total vreo cincisprezece poezii —

pe care patronul le lăsase într-un plic, înmînat pe patul morții canonicului abate de Sîn Giorz, cu specificarea de-a fi deschise la trezeici de ani după moartea lui. Poeziile erau „Varii" : un „madrigalle" închinat unei doamne romane, căreia îi muriseră toți trei copiii, răpuși de difterie :

Păssărellelle-au svollat
Spre Dominu Omnipater...

și care se încheia :

Consollă-a ta sufransă
Și anima-ți redique !

Mai erau în plicul sigilat cu ceară și inel un început de epopee : Divul Trajanus părăsind Roma cu gîndul de-a da naștere poporului roman, un *curriculum vitae*[1] poetic și versuri de iubire care au zguduit-o profund pe domnișoara Veturia Pop-Ceica, deoarece — patronul — începea așa :

Din bumbulcul roșiu al sînului rotund,
Eu sug placieri...

În sfîrșit, opera patronului mai însuma traducerea imnului austriac, dar — printr-un consens unanim al cercetătorilor — faptul acesta fusese trecut sub tăcere. Bătrînii care-și mai aminteau imnul uitaseră de autor, dacă-l știuseră vreodată. Textul suna astfel :

Doamne ține și protege
Austria și pre Imperatu,
Ca păzitu de sînta lege
Să ne reagă luminatu !

Aceste multiple calități, pictorul Baruția le concretizase de minune în tabloul patronului : fruntea lucioasă și bombată, chelia socratică, șuvițele sure ce se încovrigau pe după urechi, sugerînd un romantic îmbătrînit, sprîncenele țepoase, argintii, dar mai ales ochii mari, umezi, negri, fără pupilă și iris, barbetele imperiale, încremenite ca o spumă solidificată și mîna albă, odihnindu-se pe scoarțele unui in-folio monumental, produceau o impresie de neșters. Printr-un joc al cauzelor și efectelor prestigiul liceului conso-

[1] Autobiografie.

lidase faima patronului : instituția se bucura în toată țara de o bună reputație. Se studia în mod serios, severitatea era maximă, iar cu ocazia sărbătorilor naționale serbarea ce se dădea pe scena Teatrului Regina Maria marca un eveniment. Corurile, foarte bine puse la punct, erau urmărite cu emoție, deoarece publicul știa că profesorul de muzică Toma Corian se afla într-o stare de supremă ebrietate. De aceea publicul aștepta cu inima strînsă o catastrofă, iar personalitățile din staluri auzeau limpede cum profesorul apostrofează sopranii, băieți din clasele mici care rămîneau cu gura căscată admirînd candelabrele și uitînd să cînte : „Porcilor ! Vă ia mama dracului !... Cînd ți-oi lipi una, te pupă doamna Munteanu rece !"

Punctul de atracție, finalul care încorona totul, era fără îndoială drama „Ctitorul", opera profesorului de română Silviu Burtea. Mai ales actul ultim. Patronul agoniza pe un pat de campanie (cu toată averea sa el trăia sobru, ca un oștean al neamului său), înconjurat de discipolii care-și frîngeau mîinile cu disperare. Atunci ușa se deschidea și un ofițer al Curții, strălucitor ca un curcubeu, îi aducea patronului cea mai înaltă decorație a imperiului austriac : „Legiunea de onoare în grad de comandor, cu briliante și spade". Pătruns de frigul morții patronul se ridica într-un cot și declama : „Văd... văd... cum din neguri se-nalță o țară ca soarele... Ea... singura mea dragoste... Toate puterile... toate... i le-am închinat... Vor mai veni clipe grele... da !... vor veni... Frații vor mai fi vremelnic despărțiți... Dar... Niciodată ! Niciodată nu ne vor robi barbarii !" Și expira cu un surîs plin de încredere pe buzele vinete, în timp ce corul, din culise, intona „Deșteaptă-te române !"

Profesorul, băiat tînăr, timid și încurcat, primea felicitări din toate părțile și trăia beția succesului ; de aceea, în fiecare an scria piesa de la început, păstrînd însă liniile mari ale primei acțiuni, pe care-o îmbogățea în permanență cu noi fapte, izvorîte din nesecata-i venerație.

În ungherul unde rămăsese, Andrei simțea că înțepenește de frig. Soarele primăvăratic de afară părea aici neverosimil. Pielea scorojită a genții se jilăvise. Încercă să facă un pas, dar colile de desen foșniră, scuturîndu-i pe ghete un praf fin ca polenul. Rămase nemișcat, ascultînd zgomotele stinse ale liceului : o ușă se trînti undeva (probabil Drăgan a dat afară pe cineva din clasă-), un geam, uitat deschis, se bălăbănea scîrțîind ; din curtea interioară răsunau zbierete (vreun profesor lipsește de la cursuri). Atît de familiare toate astea ! În clipa aceea ar fi vrut să facă ceva : să lovească cu

piciorul în părul cîrlionțat al lui Macedon sau să strige. Dinspre locuința de la demisol a lui Oancea venea în valuri miros de ceapă prăjită. Se rezemă de stîlp și-și închise ochii. Știa că se va întreba iarăși a suta oară : „Și pe urmă ?" N-avea rost să nutrească speranțe absurde, că-l vor ierta sau că vor ține cont de notele lui strălucite. Privi spre ceas : douăsprezece jumătate... Încă treizeci de minute... Cu un zîmbet amărît își aduse aminte de bucuria cu care însemnau pe colțul din stînga al tablei zilele ce le mai rămîneau pînă la vacanță. Unii puteau să spună în orice clipă cît mai aveau pînă la Paști, în secunde și minute. Nu, nici la asta nu trebuia să se gîndească. Ca să facă ceva, își deschise geanta și scoase toate cărțile, învelite conștiincios în hîrtie albastră. Le cumpăni în palmă, apoi le așeză pe jos și le acoperi cu coli de desen reprezentînd pe Laocoon și fiii lui înlănțuiți de șerpi. În geantă mai erau două felii de pîine cu unt și magiun de prune, acrișor. Mușcă mașinal, dar nu izbuti să mestece : „Mama", se gîndi — și strînse fălcile să nu-i dea lacrimile. Știa : după primele momente de revoltă, de deznădejde, vor urma consolările : „Nu-i nimic, puiul mamei, lasă..." Viitorul, ce noțiune goală, acum... Inginer sau medic... Unu fără douăzeci. Îl durea stomacul. De o săptămînă, dejunul, masa de prînz și cina deveniseră un chin. Desigur, prietenii îl vor admira un timp... Îi recapitulă, inutil : Lucian... Dan, vărul său — și atît. Traian Mărieș se va bucura fățiș. Scapă de un rival, premiul întîi e asigurat, poate și o bursă pentru Universitate. Celorlalți le bănuia reacții obișnuite : — „Un îngîmfat, bine că i s-a înfundat și lui !" — „Săracu" Andrei, tocmai el să facă una ca asta !" — „Trebuie să mă mut din bancă ! De la cine mai copiez eu ?" Pe urmă o să-l uite. Normal. Îi urî pe toți, în bloc, deși acum ar fi fost în stare să schimbe cu oricare, cu cel mai umil repetent. Constatarea asta îl umili și-l înfurie. „De ce dracu stau aici, ca un ocnaș ?" Era unu fără un sfert. Păși apăsat și placheurile de alamă ciocăniră sonor pe pardosea. Urcă treptele și începu să se plimbe pe coridoare, trăgînd cu urechea la zgomotele înfundate din clase. În clipa aceea, cineva-i puse mîna pe umăr. Tresări și se întoarse. Lucian Varga se oprise în fața lui. În dosul ochelarilor bătrînești, înrămați cu sîrmă de aur, privirea lui avea o dureroasă intensitate. Nu știa ce să facă cu mîinile și-și trosnea degetele pătate de cerneală.

— Andrei... te-am așteptat azi. Nici n-am fost la primele ore...

— E un act de curaj, azvîrli Andrei, indiferent, apoi se sperie. S-ar fi putut prea bine ca Lucian, jignit, să-i întoarcă spatele și să plece. Încercă să surîdă și se strîmbă.

— Te-am căutat și acasă... de dimineață, urmă Lucian cu un ton și mai blînd. Apoi, îngrijorat : Ai tăi știu ?

— Nu ! spuse aspru Andrei, ca să-și ascundă neliniștea. (Dintr-o dată, toate năvăliseră în el, înfiorător de prezente).

— Și ce-ai de gînd să faci ? Vocea lui Lucian tremura.

— Habar n-am.

— Andrei... Cu un gest temător, aproape feminin, Lucian îi puse mîna pe umăr, apoi o retrase repede : Să nu faci vreo prostie, auzi ?

Andrei izbucni într-un hohot de rîs. Niciodată nu-i fusese mai drag Lucian decît acum, cu degetele pătate de cerneală, cu ochelarii aburiți, cu părul tuns reglementar și pieptănat sever, cu cărare : imaginea elevului bun. Buza de sus, mare, făcea ca orice zîmbet să pară sfios, ca o scuză. Lucian urmă :

— Îmi pare așa de bine că te-am întîlnit ! Ce faci după masă ? Tăcu speriat. Întrebarea, banală, căpătase o gravitate ciudată.

Andrei ridică din umeri. Tocmai se gîndea : „De azi o să pot fuma liniștit, pe față".

— Pentru dumnezeu, Andrei ! Lucian îl apucă de mîini și-l scuturâ : Dar nu te lăsa așa... Nu... n-are... Nu găsea cuvintele, dar trebuia să vorbească. Se va face ridicol, tot una-i acum : În fond nici nu știi ce hotărîre au luat.

— Știu.

— De unde ? Ai aflat ceva ?

Curiozitatea asta îl supără pe Andrei. Răspunse tăios :

— Bănuiesc.

Lucian oftă. Aruncă o privire spre ceasornicul-brățară și spuse grăbit :

— Acum trebuie să sune... Se apropie de el, cu o înfățișare gravă, ca și cum ar fi vrut să-i spună un secret : Andrei, dar te rog... nimănui... Răducanu are să te apere. Mi-a spus ieri : „N-avem dreptul să-l lăsăm. Andrei e o conștiință curată"... Andi, nu ești singur... La ce oră...

— La unu. Voi fi punctual.

Îi părea foarte bine că Lucian îl așteptase. Singur, măcinînd aceste întrebări, ar fi fost diminuat de spaimă. Așa, impresionîndu-l pe Lucian, nimerise o atitudine. De aceea făcu un gest teatral : își scoase chipiul de licean și-l azvîrli pe geam afară, urmărindu-l cum zboară, înfoiat. Rîse. Lucian îl privea cu ochii mari.

— Ascultă... după ce... după ce... am să te aștept... Noi nu luăm masa decît la trei jumătate, cînd vine tata de la fabrică. Dar dacă vrei, am să rămîn toată ziua cu tine. Am ceva bani... o să mergem

la restaurant ! Dacă vrei chiar la Pallace ! Pe urmă la un film, încercă el să se entuziasmeze.

— Bine, acceptă indiferent Andrei. Inima îi bătea cu putere. Acum trebuie să sune.

Lucian se lipi de el și-i strînse umerii cu brațul. Se întoarse și fugi cu pași repezi, caraghioși. Andrei se gîndi la cuvintele lui Lucian : „Nu ești singur... Răducanu are să te apere". Pînă în clipa cînd izbucnise scandalul, Răducanu le fusese diriginte. Era un om mic, cu fața măslinie, foarte vesel, deși de multe ori părea că rîde și glumește silit. După ce isprăvise cu chiu cu vai liceul, plecase în Franța, călătorind clandestin. Urmase la Sorbona și, ca să poată studia, se angajase spălător de vase în „boîtes"-ele. Cartierului Latin, făcuse pe ghidul la Louvre, pentru românii dornici să vadă Gioconda și pe Venus din Milo, dăduse meditații. Îndată ce răsună tropăitul cizmelor nemțești în Paris, se întoarse acasă și directorul Lucaci — care voia să aibă un corp didactic de elită — îi obținu numirea ca profesor de naturale. Răducanu îl simpatiza pe Andrei, deși acesta n-avea aptitudini speciale pentru materia lui. Și atunci, în '43, cînd îl bătuse pe Horciony, Răducanu mușamalizase afacerea. Poate... Andrei ridică din umeri. Era bine, totuși, să știi că nu ești singur.

Clopoțelul sună de recreație. Într-o clipă, coridorul se umplu de copii. Profesorii treceau gravi, cu catalogul sub braț, fără să-l observe pe Andrei. Părintele Crăioc apăru maiestuos, pășind solemn (suferea de podagră) și ciupindu-și arar, distrat, bărbuța cenușie, din pricina căreia era poreclit „Țapul". Un băiețaș din clasa I-a se ținea scai de el, trăgîndu-l din cînd în cînd de sutană. Plîngea cu lacrimi amare :

— Dom' părinte, vă rog... Do... hom... pă... hă... rinte... Mă bate tata !...

— Bine ți-a face ! Meri în treabă-ți.

— Dom' părinte... da' n-am făcut nimic !

— Am gătat. Ți-am pus on patru.

Micuțul găsi un argument neobișnuit :

— Dom' părinte, popii trebuie să ierte...

— Ho, bată-te... măăi ! își rostogoli basul dogit părintele Crăioc. Se întoarse cu greu și ridică mîna, mare cît un mai, cu frînghioarele albăstrii ale vinelor puternic reliefate : Ai de grijă, măi Popăscule, că cînd mi-oi băga mînurile în coama ta, te las fără de păr, auzi-tu-m-ai ? Ciuruc și gunoi omenesc !

Uitînd de toate, Andrei pufni în rîs. Își dădea seama că trebuie să iasă colegii lui și porni spre cancelarie, ca să nu-i întîlnească. În colțul coridorului se ciocni piept în piept cu Traian Mărieș, pîrîtorul clasei. Acesta păli și schiță gestul de-a se depărta grăbit, dar Andrei îi tăie calea.

— Ce mai faci, preote ?

— Bine... Dar tu ? Și Traian începu să rîdă. Avea un rîs fals, nechezător, care mima veselia atît de grosolan, încît Andrei abia se stăpînea să nu-i tragă o palmă, numai ca să vadă cum ar reacționa.

Fîstîcit, Mărieș învîrtea între degete cartea de latină. Era îmbrăcat în același costum negru, lucios și înverzit în coate, o fostă reverendă a părintelui Potra ; dedesubt purta un jerseu gros de păr de capră, din care răsărea gulerul boțit al cămășii, sucit parcă în jurul gîtului subțire ca un vrej, unde se înșuruba un obraz mare, osos, cu maxilare uriașe. Tăcerea dintre ei doi îl stînjenea, de aceea rîse iarăși. Buzele groase, mereu umede și roze, se întinseră pînă spre urechi, dezvelindu-i gingiile și dinții mărunți, foarte albi. Andrei se încruntă :

— Și altfel... ce mai faci ? îl întrebă surd.

— Uite, mă, învăț, răspunse dulceag Mărieș. La latină... Ce zici ? Frumoasă-i latina, mă ! *Vides ut alta stet nive candidum...* [1]

Andrei îi întoarse spatele. „Toți sînt niște Mărieși, se gîndi răzbunător. Idioți și filistini... Se așteaptă probabil să le cad în genunchi, să plîng". Și deodată se simți mai tare decît toată lumea. „N-o să mă pierd eu... Asta-i esențialul. Pe urmă vom vedea".

La ușa cancelariei, îl văzu pe inspectorul sosit de la București. Era un om între două vîrste, mărunt, bondoc, cu trei rînduri de guși, drapat în faldurile unui veston larg și lung, foarte modern. Îl chema Ionescu. De celălalt nume Andrei nu-și aducea aminte ; în orice caz știa că era istoric și sunător : Hanibal sau Herodot. Inspectorul privi critic coridorul, își consultă ceasul de aur pe care-l scoase dintr-un toc de piele de căprioară, tuși impozant, apoi intră în cancelarie. Andrei se luă după el și rămase în anticameră. Merse pînă lîngă geam și privi afară spre Mureș, dar nu văzu nimic. Se întrebă : „De ce sînt emoționat ? Mai am vreo speranță ? Dacă totuși... Nu ! Nu „dacă" ! Acum trebuie să privesc totul în față. Altfel vor învinge ei și mă vor umili".

[1] Vezi ce înaltă se-așează neaua curată... (lat.)

Auzi ușa deschizîndu-se. Răsuflă adînc, dar nu pe el îl chemau. Ieșise numai domnul Corian.

— Ce vrei ? strigă acesta ascuțit, repezindu-se spre Andrei. Nu știi că nu-i permis în cancelarie ? Apoi, recunoscîndu-l, se îmblînzi subit : A ! „dumneata" erai ? Îndată, îndată, îl liniști politicos... (Din tonul lui, Andrei înțelese că totul s-a sfîrșit).

Corian se apropie de geam și intră în ungherul pe care-l făcea dulapul condicilor de prezență. Scotoci, fără jenă, în buzunarele lăbărțate ale hainei verzi în carouri, se înfurie, mormăi ceva, apoi scoase cu satisfacție din buzunarul de la spate al pantalonilor o ploscă de metal, plată ca un revolver. Deșurubă dopul, care putea folosi și drept păhăruț, și trase o dușcă.

— Așa am eu obiceiul în pauza mare, spuse jovial. Sufăr puțin de stomac și... Un tonic ! Îi întinse plosca lui Andrei : Nu poftești ? De acum... ți-e tot una... Știi, — se aplecă el confidențial, — eu n-am fost de acord, în forul meu interior, dar domnii profesori ai dumneavoastră parcă n-au avut tinerețe... Tinerețea e romantică... Dacă ne vom întîlni în societate, să nu-mi porți pică. Eu, — surîse el indulgent, — un profesor de muzică. Muzica... *ancilla pedagogiae* [1]... Noroc !

Îl privi pe Andrei cu milă sau poate numai cu o alcoolică înduioșare și intră în cancelarie.

Prin ușa deschisă, Andrei văzu masa ca o potcoavă, dulapul cataloagelor și caietelor de teză. Ușa închisă repede stăvili valul de fum de țigară.

Pe geam pătrundeau calde, fierbinți aproape, razele soarelui de început de mai. Ușa s-a deschis din nou. „Gata. Pe mine mă cheamă !"

— Să poftească Sabin Andrei, se auzi vocea fonfăită a profesorului de caligrafie, care îndeplinea benevol rolul de valet al cancelariei.

Andrei își lăsă geanta goală pe prichiciul ferestrei și intră. Cristalul dulapului din fața ușii îi trimise o imagine străină : o față albă, părul negru, căzînd în șuvițe moi în jurul tîmplelor, ochii încercănați. Nici o expresie. Exact cum dorise să le apară.

Se temuse că, la intrare, toate privirile se vor întoarce, scormonitoare, spre el, dar nu fu așa, cu toate că indiferența cu care îl priviră n-avea nimic natural ; numai inspectorul de la București îl cercetă îndelung, curios și cu manifestată scîrbă. Andrei se înclină,

[1] Slujnica pedagogici. (lat.)

în chip de salut, apoi rămase drept, aşteptînd. Cancelaria profesorilor era o încăpere mare, octogonală şi, spre deosebire de coridoarele didactic împodobite, aici totul era sobru, ca într-un club frecventat de bărbaţi distinşi. Covorul imens, în tonuri de tabac, ferestrele înalte, voalate de o draperie primăvăratică de muselin, dădeau o impresie de distincţie, de calm şi de studiu. Stăruia un miros bărbătesc de tutun şi piele. Văzînd că nimeni nu-i dă atenţie, Andrei se uită afară pe geam. În faţa liceului se întindea, sîngeriu, terenul de sport, iar în fund se înălţa digul de ciment, dincolo de care se vedeau vîrfurile sclipitor de verzi ale arborilor de pe malul Mureşului. În stînga, aproximativ camuflat, şanţul zigzagat al adăpostului părea o groapă comună.

Se silea să afişeze o totală indiferenţă faţă de ceea ce se petrecea în cancelarie, dar cu coada ochiului îl văzu pe inspector aplecîndu-se la urechea lui Stan, profesorul de sociologie, şi şoptindu-i ceva. Stan aprobă, clătinîndu-şi de cîteva ori capul de porţelan trandafiriu.

— Atunci... se auzi vocea subţire, uscată şi sfredelitoare a directorului, dr. Viniciu Lucaci. Murmurele încetară, fumul ţigărilor pluti o clipă mai intens şi Andrei simţi un gol îngheţat în piept. Mîinile începură să-i asude, rece, de aceea şi le şterse, copilăreşte, de turul pantalonilor. Urechile-i vîjîiau, ca sub presiune.

Aruncă o privire rapidă, circulară : instinctiv căuta aliaţi, deşi ştia că n-are nici un rost. În capul mesei directorul răsfoia nişte hîrtii, cu o mînă gălbuie, nervoasă. Părul argintiu, odinioară creţ, îi străjuia fruntea, ca un corn. Directorul avea o faţă neaşteptat de tinerească, fără riduri, căreia sprîncenele negre, ţepoase, îi dădeau un aer de permanentă încruntare. De altfel, Viniciu Lucaci le apăruse întotdeauna elevilor mînat de o răutate rece, fără patimă ; nu le vorbise niciodată patern, iar distracţia lui era atît de proverbială, încît, maşinal, Andrei căută să vadă dacă nu cumva directorul e descheiat la pantaloni sau dacă bretelele nu-i spînzură la spate. Această neglijenţă nu fusese însă niciodată prilej de luare în rîs, pentru că Viniciu Lucaci cunoştea două feluri de sancţiuni : eliminarea, ori cîteva lovituri bine aplicate cu piciorul în fund.

Tăcerea aceasta îngheţată se prelungea şi Andrei începu să-şi piardă răbdarea. Aşezat incomod, asimetric pe colţul unui scaun, Iosef Drăgan, profesorul de franceză, îl privea apatic, cu ochi rotunzi de crap. Cînd privirile li se întîlniră, Drăgan tuşi sec (tusea aceasta era o întregire a demnităţii sale, uscate şi mecanice) şi se întoarse spre geograful Blaga. Dar bătrînul, concentrat, îşi revizuia conţinutul

buzunarelor, pline cu lucruri confiscate de la elevi : bile, arşice, timbre. „Ce s-ar întîmpla dacă, fără un cuvînt, aş ieşi afară ?" se întrebă Andrei. Atunci dădu cu ochii de Suslănescu, profesorul de istorie. Acesta zîmbi, penibil şi îndurerat. „Iată, unul care suferă, de parcă ar fi vinovat", rîse în sine Andrei. Viitorul, tot ceea ce se va întîmpla după încheierea acestei şedinţe, frămîntarea neputincioasă, disperarea surdă, persistentă şi otrăvitoare, nu mai existau acum în el. Nu răspunse privirii lui Suslănescu ; n-avea nici un rost. Bietul Suslănescu ! Era atît de preocupat să nu greşească, să nu păcătuiască împotriva bontonului, să nu se supere pe cineva ! Ar fi vrut să trăiască într-o lume politicoasă, cel puţin în manifestările ei verbale, să fie înconjurat de prieteni. De aceea căuta în fiecare clasă pe cel mai bun elev, îl lua la plimbare, la cofetărie, la teatru, îi împrumuta cărţi, iar cu ocazia unei teze excepţionale îi oferea o carte rară, cu o dedicaţie înduioşător de ridicolă, semnată : Alexandru Suslănescu ot Jumărăşti. Cu Andrei se tutuia, cînd erau numai ei doi. Suslănescu avea douăzeci şi şase de ani. Prietenia lor îi fusese scumpă lui Andrei, îl ridica în propriii lui ochi, deoarece profesorul era un om sensibil, fin şi cultivat, cu o vastă cunoaştere a ceea ce se numeşte de obicei „La petite Histoire". Acum însă, Suslănescu îi era indiferent. De aceea îi ocoli privirile. „Un laş", îl catalogă el, întărîtat.

Cu satisfacţie vădită, temperată de un canonic reproş, Ioachim Potra, preotul unit şi profesor de latină, dădu din cap. Ochii îi străluceau apriuşi iar între sprîncene i se săpase o cută dreaptă, foarte adîncă. „Iată cel puţin unul care n-o să ascundă ceea ce crede despre mine, îşi spuse Andrei. M-a prevenit de altfel, deseori. Deci totul e în regulă. *Quidquid agis prudenter agas et respice finem* [1], îşi aminti el dictonul preferat al lui Potra. Iezuitism ordinar. De ce nu începe ăştia odată ? De s-ar termina cît mai repede".

Răducanu examina un tablou mai mic al patronului, tînăr de data asta. Îşi ţinea mîinile la spate şi-şi trosnea degetele. Se întoarse pe neaşteptate. Era palid şi nervos, dar cînd întîlni privirile lui Andrei, zîmbi larg, cît putu mai larg, şi îşi ridică repede mîinile strînse într-un salut de boxer. Gestul acesta îi umplu ochii de lacrimi.

Viniciu Lucaci se ridică de pe scaun, luă în mînă hîrtiile din faţa lui şi începu cu vocea răguşită :

[1] Tot ceea ce faci, fă cu prudenţă şi ai în vedere sfîrşitul.

— În urma conferinței noastre de ieri după masă, ne-am adunat deci să comunicăm elevului Sabin Andrei din clasa a VII-a... — încă este elev... — concluziile noastre.

Buzele palide și subțiri începură să-i tremure și atunci se întîmplă un lucru neașteptat : directorul începu să strige. Înfiorați, toți se întoarseră spre el. Suslănescu bătu repede din pleoapele-i albăstrii, Drăgan rămase cu țigara suspendată în aer, părintele Crăioc, răsucindu-se nedumerit, făcu să scîrțîie scaunul.

— Săcătură ! zbieră Lucaci, ne mai putîndu-se stăpîni. Săcătură ce ești ! Ce te-a apucat ? La ce-ai făcut asta ? Hai ? Unul dintre elevii strălucițiai acestui liceu... La ce ? Tat-tu are moșie să te poată ține ? După cîte știu, e un pîrlit de cheferist ! Și-a supt de sub unghii să te poată ține la școală, să-ți cumpere cărți, dobitocule !

— Domnule director... sugeră inspectorul un ton mai civilizat.

— Da ! strigă Lucaci, frămîntînd hîrtiile, de pe masă. Inspectorul, speriat că ar putea fi distrus corpul delict, se întinse într-o rînă și le culese delicat din raza mîinilor directorului. Ce te-a apucat ? Hai ! Spune ! Colțurile gurii lui Lucaci atîrnau, ca și cum directorul ar fi luptat împotriva unui plîns nervos. Speriat de această ieșire neașteptată, Andrei își auzea bătăile inimii, ca într-o mare tăcere. — Ce-o să faci de acum înainte ? Unde o să te duci ? Conțopist ? Unul dintre cei mai buni elevi ai liceului ! urlă el, întors în parte spre Drăgan.

— Elev bun, pocni acesta din buze, sacadat. Completă mintal : *N'est-ce pas ?* [1]

— Și încă de le-ai fi ținut dracului, acasă ! Dar să le citești în clasă, să faci paradă... De ce ai făcut paradă ?

„Și tu ai fost francmason, știe toată lumea", cugetă Andrei, dar răspunse stupid :

— Nu știu...

— Nu știi, bodogăni părintele Crăioc... Nu știe... Fătul meu, eu carele feciorul meu Mihai Dante au căzut la cotul Donului...

Nu mai continuă. Îi dădură lacrimile. Inspectorul prinse ocazia și, simulînd o indignare nestăvilită, întrerupse avalanșa strigătelor lui Lucaci :

— Vezi, Sabin, durerea acestui părinte ți-ar putea da de gîndit asupra monstruozității gestului tău. Un tînăr român să facă asemenea lucruri, pe care numai un jidan, da, un jidan și le poate permite. Să citești în clasă, în clasă, da, în clasă, aceste... pagini...

[1] Nu-i așa ? (fr.)

Andrei nu mai asculta. Sîngele i se urcase în obraji și îi era foarte cald. Aceste pagini... Doamne, de cîte ori, în nopțile săptămînii acesteia, nu nădăjduise ! Dacă ar arde liceul, dacă Lucaci ar pierde caietul, dacă totul n-ar fi decît... De ce făcuse asta ?

— Acum cînd neamul nostru se află încleștat în cea mai măreață... asta... da, cea mai măreață luptă pe care a cunoscut-o istoria... Cînd imperiul ceasului de față ne poruncește să ne uităm pe noi înșine, tu, în loc să-ți vezi de studii, te apuci să...

Inspectorul, asudat, se opri, își trase batista albă din buzunarul de la piept, dar aducîndu-și aminte că avea alta, folosită, o puse la loc și-și șterse sudoarea de pe frunte, cu palma, ca un hamal ostenit.

— Tu, Sabin...

— Vă rog să nu mă tutuiți, se auzi atunci glasul schimbat al lui Andrei.

Geograful se opri din calcule și holbă ochii. Răducanu zîmbi iarăși larg, încurajator. Directorul ciocănea absent cu degetele în tăblia mesei. Demontat, Ionescu rămase cu gura căscată. Obrajii umflați i se făcură stacojii ; înghiți în sec, apoi urmă extrem de calm :

— De comun acord, noi am hotărît să nu dăm urmarea cuvenită acestui gest al „dumitale", ținînd cont de faptul că ești român.

Îngrozit, Andrei se rezemă de perete. Cu palmele întinse pipăi zidul neted, umed sub degetele lui. Buzele începură să-i tremure.

— Nu vă bateți joc de copilul acesta, spuse cu nespusă blîndețe părintele Potra. Andrei, ai fost eliminat din toate școlile din țară ; domnul inspector voia să spună...

— Voiam să spun, — mîrîi înăbușit inspectorul, — că n-am voit să-ți distrugem viața, să căutăm de unde pot să-ți vină „dumitale" aceste „idei". Cred că părintele „dumitale", om simplu după cîte am auzit, nu era în stare să-ți inculce asemenea „teorii". Ne-am informat, știm că este un bun român, funcționar conștiincios și modest.

„Bietul, bietul Andrei, îl căina Suslănescu... Dragul meu, sărman băiețaș... Nobilul, naivul, caldul eroism umanitar al celor optsprezece ani !".

— Pardon că-mi permit să vă întrerup, se ridică Stan, sociologul. Privi cercetător prin cancelarie, apoi, dînd cu ochii de Răducanu, tresări, ca și cînd pînă atunci nu l-ar fi observat. Îndată ce s-a descoperit „cazul Sabin", am avut cinstea de-a fi numit dirigintele clasei a VII-a, pînă atunci condusă de domnul Răducanu. Jalnic, ce-am descoperit. Un liberalism înfiorător, o corupție... Domnul Răducanu

este un darwinist... Departe de mine, nu-i așa, gîndul de-a nega meritele și studiile domnului Răducanu. Franța... Franța, știm noi...

— Da! strigă părintele Crăioc. Da, da! Pre mine, de o pildă, m-o întrebat Sabin odată : „Dumnezeu samănă cu Pithecanthropus erectus ? Că doară l-au făcut pre om dupre chipul și asemănarea Sa".

— Intervenția sfinției tale mă întărește, continuă Stan, îmbujorîndu-se de plăcere. Aș dori să-l rog pe domnul Răducanu să ne spună cîteva cuvinte, dacă domnia sa domnul inspector Ionescu e de acord, bineînțeles. Ce crede domnul Răducanu despre „lucrarea" lui Sabin ?

— Să auzim, încuviință inspectorul.

Toți se întoarseră spre Răducanu. Acesta făcu un pas înainte. Vocea-i tremura :

— Aș fi vorbit, chiar fără invitația dumitale atît de binevenită... camarade Stan.

— Hecei ! făcu inspectorul.

Toată lume știa că Stan fusese legionar, dar, cu toate acestea, nu i se întîmplase nimic după rebeliune, deoarece avea un protector influent pe lîngă Mița Antonescu. Stan păli.

— Dumneavoastră n-ați fost tineri niciodată ? strigă Răducanu. Niciodată n-ați simțit elanurile generoase ale celor optsprezece ani ? Nu v-a încălzit nimic ? N-ați avut elanuri, aspirații ?

— Ba da, dar nu aspirații neromânești ! se răsti Stan.

— Dacă setea de adevăr e o aspirație neromânească... spuse răspicat Răducanu. Inspectorul începu să se frămînte pe scaun. Și mai mult, — urmă Răducanu, plimbîndu-se de-a lungul covorului, — oare întrebările care-l frămîntă pe Andrei, acest eminent elev al liceului nostru, nu vă frămîntă și pe domniile voastre ? Domnule director ! Domnule Suslănescu ! Domnule Blaga ! Părinte Potra ! În discuțiile noastre nu v-ați exprimat anumite păreri ? Vă rog, dacă nu-mi puteți răspunde, dacă vă sfiiți s-o faceți, gîndiți-vă că e totuși ceva profund cinstit, tineresc și curat, să nu admiți compromisurile cu propria ta conștiință.

— Destul ! sări în picioare Ionescu, aproape de apoplexie. Destul ! Văd că în acest liceu nu e numai un caz Sabin ! După ce isprăvim, o să discutăm puțin și despre domnul Răducanu ! Probabil la Paris l-au influențat discursurile domnilor Blum, Mandel și ale altor „francezi" *pur sang*[1] ! Se întoarse spre Andrei :

[1] Pur sînge. (fr.)

— Ți-aș putea da exemple din istoria acestui neam...

— Nu e nevoie, spuse foarte încet Andrei. Posed anumite cunoștințe istorice.

Inspectorul mai mult ghici cuvintele, după mișcarea buzelor. Continuă cu o furie rece :

— Tăria acestui neam, domnule Sabin, constă în faptul că a știut întotdeauna să-și strîngă rîndurile în momentele tragice ale existenței sale, că a știut să facă abstracție de eul său. Noi trăim asemenea momente tragice ! exclamă el, ridicîndu-și brațele.

— Nu sînt eu vinovat, murmură Andrei.

— În consecință, ca să nu mai lungim această scenă dureroasă și pentru noi, îți comunicăm că ești eliminat din toate școlile din țară, pentru totdeauna, din cauza manifestărilor politice și agitației politice, contrară regulamentelor școlare în vigoare. Politica și școala, domnule Sabin, sînt două noțiuni incompatibile !

În clipa aceea se auzi, înfiorător de puternic, zumzetul avioanelor și imediat sirena de deasupra liceului începu să urle plîngăreț, scormonind nervii. Era ora unu și un sfert.

Ionescu se dădu înapoi și icni : î-îhî ! Scaunul, lovit, căzu fără zgomot pe covor. Cu o sprinteneală nebănuită, părintele Crăioc ajunse primul la ușă, o deschise smucit și zbieră : „La adăpost !" De la parter răzbătea înnebunitor zăngănitul besmetic al clopoțelului, tras din toate puterile de Oancea. Fără să se sinchisească unii de alții, profesorii se repeziră la ușă, bulucindu-se, îmbrîncindu-se, încercînd să-și facă loc cu coatele. Prin geamul deschis se auzea zbieretul de spaimă al orașului : de pe acoperișul prefecturii, primăriei și Palatului Cultural, sirenele se văietau : ouuuuaaauuoooauuuuuuuu... O mașină claxonînd la nesfîrșit trecu ca o săgeată, bubuind, cu eșapamentul deschis. Ușa cancelariei era barată de Crăioc și de Blaga, care voiau să iasă în același timp. În spatele lor se îngrămădeau ceilalți, muți de spaimă. Atunci Ionescu se repezi, cu capul înainte, ca un berbec, lovindu-l cu fruntea în șale pe Crăioc. Pe coridoare se auzeau tropăituri de pași, țipetele elevilor.

— Pe rînd ! răcni Lucaci, repezindu-se în viermuiala de copii de la ușă, smucindu-i de umeri, de pulpanele vestoanelor. Diriginții să plece la clasele lor ! Repede, lua-v-ar dracu !

Andrei rămăsese lipit de zid. Suslănescu, trecînd pe lîngă el, îl înhăță de mînă, strigînd cu un glas subțire :

— Hai la adăpost, Andrei !

Atunci ușa cedă, scoasă din țîțîni, și profesorii se rostogoliră în anticameră. Răsuna mugetul lui Ionescu !

— Unde-i adăpostul ? E din beton ?

— Haide, Andrei, îl tîrî Suslănescu, livid.

Andrei îl urmă maşinal. Pe coridoare, copiii goneau spre ieşire. Înhăţaţi, pierduţi în mijlocul lor, profesorii îl urmau pe Crăioc.

— În ordine ! Fiţi liniştiţi ! striga Lucaci.

Ca o gloată, mulţimea se repezi pe scări în jos. Andrei, pe care Suslănescu îl strîngea convulsiv de braţ, rămase în urmă. Păşea nenatural de încet, pipăind, ca orbii, fiecare treaptă. Agăţat de lanţul clopoţelului, Oancea trăgea mereu. Cînd profesorii trecură pe lîngă el, repezindu-se spre intrarea principală, ţipă ceva ; văzînd că nu-i auzit, făcu un gest brusc cu mîna stîngă, în timp ce cu cealaltă smucea mereu lanţul : dzing ! diling ! dling !

Împins, purtat aproape pe sus, părintele Crăioc îşi strivi burta de uşa mare, grea, sculptată. Gemu scurt, se învineţi, apoi încercă să-şi facă loc cu dosul, ca să poată deschide poarta. Dar elevii se înghesuiau mereu şi sforţările de eliberare ale părintelui fură paralizate.

— Fa... ha... ceţi... loc !

— La adăpost !

— Unde-i adăpostul ? bolborosea Ionescu, livid.

În spatele lor se auzi un zgomot de sticlă spartă.

— Uuua ! ţipă un copil.

— Poarta e încuiată ! zbieră Oancea şi se atîrnă de lanţul care se rupse. Clopotul zăngăni pe ciment.

Lucaci, care în înghesuială rămăsese la urmă, azvîrli din mers cîteva palme în stînga şi în dreapta, îşi făcu loc şi, scotocindu-se în buzunarele vestei, scoase o cheiţă ruginită, îl împinse de la poartă pe Crăioc şi o deschise, apoi dispăru purtat de valul de copii care se repezise în stradă. Lumina îi izbi, orbitoare. Tropăind, începură să traverseze, îndreptîndu-se spre adăpost.

„Unde-i Dan ?" se întrebă Andrei, apoi începu să strige :

— Dan ! Dan !

— Aici, aici, răsună din spatele lui vocea calmă a vărului său.

Liniştit, cu ochelarii ridicaţi pe fruntea înaltă, foarte bombată, Dan purta vreo opt genţi. Clipi glumeţ şi nu-şi grăbi pasul. Ajuns în stradă alături de Andrei şi Suslănescu, se opri, îşi puse mîna streaşină la ochi şi privi cerul sinistru de senin.

— Ce dracu, doar trec în fiecare zi, mormăi el.

— Intraţi în adăpost ! le strigă din uşă Corian, care gesticula nestînjenit cu plosca de metal.

— Uite-le, constată Dan, ridicînd mîna. Uite-le.

Zumzăitul crescu : cîteva licăriri argintii fulguiră o clipă în dreptul soarelui.

— Copii, e periculos, scînci Suslănescu. „Scîrbe, — se gîndi, — fac paradă de curaj".

Un camion apăru după colţ. Viră, gata să derapeze, apoi se năpusti drept spre grupul celor trei, pironit în mijlocul trotuarului. Andrei îl trase pe Dan şi alergară spre adăpost.

În tranşeea săpată de premilitari era zăpuşeală. Andrei trecu printre copiii îngrămădiţi lîngă pereţii de pe care bulgări de pămînt se scurgeau cu un fîşîit uşor. „Trebuie să ajung lîngă ei", îşi spuse să-i privesc în ochi. *Acum.* Profesorii se îngrămădiseră în fundul adăpostului şi aşteptau. Andrei constată că groaza le modela obraz-uri groteşti, ca măştile. Cărnurile puhave ale feţei lui Ionescu tremurau, gelatinoase. Nu mai putea respira. Îşi lărgi gulerul cămăşii. Un nasture mic, de sidef, pocni şi se rupse, sărind ca o insectă. Andrei se aplecă, îl culese şi-l înmînă inspectorului.

— Mersi, bîlbîi acesta. Îţi mulţumesc foarte mult... Oare... apoi nu mai spuse nimic.

Vocea dogită a popii Crăioc psalmodia :

— Doamne şi stăpînul vieţii mele, duhul adevărului, carele pretutindenea eşti şi toate le plineşti...

Părintele Potra îl strîngea pe Mărieş lîngă el. Buzele groase ale lui Traian albiseră şi mărul lui Adam i se urca şi cobora spasmodic. Potra îi trecu degetele subţiri peste părul ţepos :

— Nu-ţi fie frică, dragule, nu te teme.

— Mamă ! începu să plîngă un copilaş dintr-a I-a.

— Taci ! se răsti Lucaci. Taci odată !

Intimidat, copilul îşi înghiţi lacrimile.

Andrei se rezemă cu spatele de pămîntul zgrumţuros. Nu-i era frică. De altfel, toate cîte se petrecuseră astăzi erau atît de ireale... Ar fi vrut numai ca Ionescu să nu-şi poată dezlipi privirile de la el, de aceea tuşi de cîteva ori.

— Coboară deasupra gării ! strigă cineva de afară.

Grohăitul avioanelor se auzea acum distinct, parcă deasupra capetelor. Inspectorul îşi acoperi faţa cu palmele.

— Vi-e frică, domnule inspector ? întrebă Andrei, dar acesta nu-l înţelese, deoarece în clipa aceea începură să tragă tunurile antiaeriene din cetate. Andrei păli. Oare într-adevăr o să fie bombardament ? Avioanele americane treceau doar în fiecare zi, venind dinspre sonde şi îndreptîndu-se spre Debreţin. Părea că oraşul o

să fie cruțat. Ca să nu-l provoace pe inamic, antiaeriana nu deschidea focul. Și acum...

Pe neașteptate, părintele Crăioc începu să plîngă. Sughița des și repeta printre lacrimi :

— De ce... doar fiul meu Mihail Dante au murit... și acum...

— Taci ! îi porunci directorul. Taci, domnule !

Îngroziți și mai mult de plînsul popii, copiii începură să zbiere. Andrei porni spre ieșire.

— Unde mergi ? îl întrebă Suslănescu.

— Afară.

— Andrei ! Făcîndu-și loc cu coatele, Răducanu veni lîngă el. Îl strînse în brațe și-i spuse cu vocea tremurînd : Nu fii necugetat ! Rămîi aici... Toate astea au să treacă. Andrei ! Și să ai răbdare e o formă de curaj... Dragul meu...

— Trebuie să ies !

Se smuci din brațele lui și, călcînd peste picioarele celorlalți, împingîndu-l din cale pe Drăgan, care rămăsese împietrit în mijlocul adăpostului, cu coatele îndepărtate de trup ca un manechin de modă, ieși. Dan stătea în genunchi înapoia unui boschet de lemnul cînelui și privea cu ochii mari spre cer. Cînd îl văzu pe Andrei, șopti sugrumat :

— Uite !

Deasupra gării, un avion argintiu se lăsase foarte jos ; în urma lui plutea o coadă de fum cenușiu, gros, neașteptat de drept, ca o linie trasă cu grijă.

— Atins ? întrebă Andrei.

— Nu. Marchează gara.

Norișorii de vată ai exploziilor antiaeriene punctau cerul. Avionul se întoarse : fumul se frînse într-un unghi drept.

Zburînd în formație de cîte cinci, avioanele apărură exact deasupra patrulaterului de fum : păreau niște solzi de argint.

Uruitul înnebunise cerul ; o limbă de flacără țîșni foarte sus împreună cu un fum negru, care se vălătucea. Pămîntul începu să se zbată. Andrei nu mai auzea nimic. Văzu doar cum prima escadrilă trece lin deasupra orașului, apoi apăru alta. Flăcările uriașe țîșneau : o clădire cu trei etaje se scurse încet în pămînt, lăsînd în locul ei un nor de praf alburiu.

Deasupra gării și fabricii de vagoane se sfîșia în răstimpuri un nor rostogolitor : limbi de flăcări albe îl străpungeau ascuțite. Bombele cădeau mereu. Se auzea un șuierat prelung, apoi urma o tăcere scurtă, grea, care plesnea îndată într-o detunătură de nesuportat. Andrei văzu cum un arbore înalt se ridică în aer, apoi se abate și dispare în dosul acoperișurilor în flăcări. Bombardează parcul. Acolo e adăpostul principal al funcționarilor și muncitorilor din cartierul gării.

„Acolo... acolo e tata !" se cutremură Andrei.

Sări în picioare și căută clădirea direcției C. F. R., dar n-o văzu. În locul unde fusese, spumega un ghem de flăcări și fum. Amețit, Andrei se clătină de cîteva ori. Se rezemă de umărul lui Dan. Acesta își ridică spre el ochii mari, tulburi :

— Unchiul Octavian !

— Mă duc acolo, spuse Andrei, sugrumat.

— Haidem, se ridică Dan, greoi.

— Nu... gîfîi Andrei. Singur... Mergi acasă... Îi spui mamei... Totul e în regulă...

O bubuitură imensă îl asurzi. Dan îl strînse de mînă.

— Și tu ?

— Am fost eliminat... Plec, și începu să alerge de-a lungul terenului de sport.

Sări peste gardul de sîrmă împletită, pornind în goană pe bulevardul pustiu. Auzi în urma lui țignalul unui polițist. Nu se opri. Sudoarea îi inundase fruntea, fața ; o simțea curgîndu-i fierbinte pe spate. Se înecă și începu să tușească. Prin aer pluteau fluturași de cenușă neagră. Își privi mîinile. Erau negre. Mai departe ! Fără să mai stea la socoteală, se urcă pe dig. Pe aici va putea intra în gară. Trebuie să ajungă ! Plămînii încinși respirau cu greutate. Jos, lîngă Mureș, sub sălcii, erau culcați pe burtă oameni în cămăși, femei în capoate. „Trebuie să ajung !" Urechile îi vîjîiau. Din goana-i dezordonată ridică ochii spre cerul negru. Avioanele dispăruseră. Cîte-un șrapnel, tras la întîmplare, plesnea ca o capsulă de bumbac. Avioanele au plecat... Dar dacă se întorc ? Cît să fie ceasul ? Se împiedică de-o piatră și căzu cît era de lung. Simți arsura palmelor și în genunchi îl săgetă o durere acutită. Se pipăi grăbit. Pantalonul era rupt și îi curgea sînge din picior. Scînci scurt. Nu mai putea. Își adună puterile și începu să fugă iar. Coborî în goană de pe dig și o luă pe o străduță îngustă, care dădea în șoseaua principală. La colț se opri, sfîrșit, și rezemîndu-se de un zid își scoase vestonul. În fața lui, gara, căminul cel nou de ucenici, direcția C. F. R. ardeau învăluite într-o perdea groasă de fum. Magazinul lui Buznea se prăbușise. Fațada gării de autobuse nu mai exista. Și el nu mai putea să meargă. Picioarele începură să-i tremure. „Tata e acolo", se gîndi înfrigurat. Nu mai recunoștea cartierul : casele, făcute zob,

erau mușuroaie de cărămizi ; hotelul Astoria, tăiat în două, părea un decor de teatru, cu camere vopsite grosolan, albastru palid, roz, galben ; o masă spînzura agățată de grilajul înroșit de foc al unui balcon. O luă la fugă prin mijlocul străzii care ducea spre gară. Sărea peste sîrmele de telegraf care se încolăceau în mijlocul drumului, ocolea stîlpi culcați de-a curmezișul străzii. Deodată, la vreo trei sute de metri în stînga, o casă sări în aer. Suflul bombei întîrziate îl doborî la pămînt, cu fața în jos. Se zvîrcoli de cîteva ori, amețit. Moloz și praf îi intrară în gură. Rămase așa cu obrazul lipit de pămîntul fierbinte, uscat. Cînd se ridică buimac în patru labe, văzu cum sudoarea de pe obraz îi întipărise profilul în praf. Împleticindu-se, tîrîndu-și picioarele, începu să fugă iar. Acum, neputincios, plîngea de-a binelea. Auzi, pe cealaltă stradă, claxonul unei ambulanțe a salvării, apoi sirenele începură să sune încetarea, prelung, egal, fără modulații. „Trebuie să ajung înainte ca polițiștii să bareze intrarea în gară", își spuse încordat Andrei. Ce gînduri stupide ! Parcă de asta le mai arde acum ! I se păru ciudat că nu vede pe nimeni, dar, întorcîndu-se, zări într-o grădiniță de flori — singurul lucru care mai rămăsese dintr-o căsuță cu acoperișul roșu și cu iederă — o bătrînă moartă. Era încovrigată ca un melc, cu capul culcat pe pieptul scofîlcit și cu un picior răsucit în afară, nemăsurat de lung. Tresări, și fără voia lui se apropie, dar nu îndrăzni să intre în grădiniță. Fumul, acum albăstrui, îi zgîria gîtlejul. Privi împrejur. Strada se umpluse de oameni : un bărbat între două vîste, cu o cămașă înnegrită de funingine, își smulgea părul din cap. „Sidi ! Sidi !" striga, neștiind încotro s-o apuce ; pe geamul unei case se aruncau afară plăpumi, perne sfîșiate din care se împrăștiau fulgii în toate părțile, o fetiță cu fruntea plină de zgîrieturi își sugea degetul zdrobit. O birjă întoarsă cu roțile în sus bara strada. Calul era culcat într-o băltoacă de sînge și birjarul îl înjura că nu se scoală ; în dreapa lui Andrei, acoperișul unei case se prăbuși într-o ploaie de scîntei ; departe, dincolo de gara de triaj, săriră în aer cîteva depozite de benzină. Ca beat, Andrei trecu prin mijlocul mulțimii. Auzea numai frînturi de vorbe. Toată lumea striga :

— Mărineassca e moartă... acolo în curte... cu copiii...

— Unde-i mama ?

— ...slavă Domnului, noi...

— Cînd a început să sune alarma...

— Gligooooreee ! cine l-a văzut pe Gligoree ?

— ...n-am intrat în adăpost. Tocmai acolo a căzut...

O gheară înghețată îi scormonea măruntaiele. Trecu prin fața unei tranșei, în mijlocul căreia explodase o bombă. Un tufiș sfîrtecat își tremura frunzulițele pistruiate cu sînge, iar de sub el răsărea ghetuța ruptă a unui copil, și mai încolo, rostogolit în praf, capul unei femei blonde.

Din parcul alăturat pluteau valuri fierbinți de fum, coaja copacilor trosnea des, un om cu părul, sprîncenele și mustața arse ședea în mijlocul drumului, prostit, și-și lega șireturile ghetelor. Cineva îl înhăță de umăr pe Andrei :

— Vino... în pivniță... trebuie să-l scot...

Andrei se simțea sfîrșit, și-și repeta mereu, mișcînd din buze : „Tata e în gară, tata e în gară".

— Ce spui ?

— Nimic.

— Vino odată ! strigă omul care-l ținea strîns de mînecă. N-auzi ?

— Unde ?

— Haide... haide... pentru Dumnezeu...

N-avea putere să i se împotrivească.

— Aici... aproape... cîțiva pași... gemea omul, făcînd gesturi largi.

— Nu mă duc ! se smuci Andrei. Tata e în gară ! Nu înțelegi ?

O luă la goană, urmărit de înjurături. Înțepați de arșiță și de fum, ochii îi lăcrimau mereu. Și-i frecase cu mîinile murdre și îl usturau. Un abur umed, puturos, îl lovi în obraz : alunecă pe un pervîrniș și se trezi înfundat pînă la genunchi într-o băltoacă verzuie, cleioasă. Ieși, cățărîndu-se, și se pomeni în fața gării. Aici bombele căzuseră una lîngă alta. Andrei călca în picioare cioburi de sticlă, sfărîmături de cărămidă, scînduri, bucăți de porțelan, cîrpe, schije fierbinți, cu margini zimțate. Din gară rămăsese doar un perete înalt, acoperit de o dantelărie neagră de fierărie ; restul era înghițit de fum.

„Pe unde să intru ?" se întrebă deznădăjduit. Acum era sigur că tatăl său murise.

Într-un loc, prin spărtura zidurilor, se ivi o clipă peronul. Un tren de persoane surprins în gară fusese aruncat de pe linii : geamantane, fiare, roți, mîini și picioare erau împrăștiate claie peste grămadă.

— Unde mergi, mă ? se auzi strigat, dar nu se întoarse. Punîndu-și batista la gură și închizînd ochii se avîntă în spărtură.

— Staaai ! auzi un răcnet răgușit și ceva îi fluieră pe la ureche.

Fusese de atîtea ori pe aici, dar acum nu mai recunoştea nimic. Scările interioare, consumate pe jumătate, se răsuceau în gol ; o grindă căzu de la înălţime, bubuind. Zăpăcit, Andrei se întoarse. Un fum negru, acru se stîrnise printre ruine. Lovindu-se de bolovani, de mese, de scaune rupte, simţi că o să se prăbuşească, şi atunci, încordîndu-şi ultimele puteri, se repezi drept înainte. Îl izbi în faţă un val puternic de apă, silindu-l să dea înapoi. Orbit, căzu în genunchi, dar sări iar în picioare. În faţa lui, un pompier îl stropea cu furtunul.

— Ţi s-au aprins hainele !

— Da ?

— De-a lungul peronului se înşiruiau pompierii stropind inutil rămăşiţele gării. Pe un zid mai atîrna un afiş pe jumătate ars, reprezentînd un soldat S. S. în bluză de camuflaj proiectat pe ruinele unui oraş.

Peste tot, sticlă pisată mărunt scîrţîia sub ghete. Căruţa de colete a poştei stătea intactă, încărcată cu geamantane, lăzi, baloturi. Lîngă ea, întins pe spate, un ceferist mort cu braţele în cruce şi gura căscată, plină de sînge închegat. Andrei se apropie. Îl recunoscu. Era Vodă, impiegat la Oficiul II. Trecea adeseori pe la el. Mort !... Andrei rămase aşa multă vreme, cu mîinile spînzurînd inerte, fără să-şi poată dezlipi privirea de la cadavrul lui Vodă. Uniforma albăstrie era ruptă în multe locuri şi sub piept i se lăţise o pată de sînge cafeniu. Se întoarse şi-l văzu în mijlocul pompierilor pe Orban, şeful gării. În cămaşă, cu mînecile suflecate, făcea gesturi sacadate, arătînd încotro trebuia îndreptat furtunul. Andrei se repezi spre el şi-l apucă de braţ :

— Unde-i tata ?

— Ce-e ? se întoarse buimac Orban, apoi, cu un tic care-i sălta o jumătate de obraz, întrebă stupid : Ce mai faci ? A ! Tatăl dumitale ? Da, gara a ars. Eu eram tocmai înăuntru şi totuşi am scăpat. E acolo, la magazie, spuse el, repede. Ai să-l găseşti. Şi el a scăpat. Noi toţi am scăpat, repetă, apoi se încovoie şi-şi prinse obrazul în palme.

Mormăia mereu, dar Andrei nu-l mai auzi. Clătinîndu-se, se îndreptă spre magazia al cărei perete galben-cenuşiu răsărea din cînd în cînd din perdeaua de fum ce se tîra deasupra peroanelor. Dar nu a putut ajunge acolo : podul suspendat care trecea peste liniile de cale ferată se rupsese şi-i bara drumul. Trebuie să sară peste şine, să ocolească un vagon de marfă, plin cu cotete de găini.

Schijele rupseseră sîrmele şi găinile Leghorn mici, albe, cotcodăceau printre roţi. Aici morţii erau îngrămădiţi, în toate părţile, unii peste alţii. Îl izbi goliciunea mată a unei femei robuste, întinsă pe burtă, cu rochia adunată ghem deasupra capului.

Cîteva vagoane se încălecaseră. În jurul lor, în chipurile cele mai neaşteptate, erau semănaţi călători, mecanici, un soldat german aşezat parcă în poziţie de tragere ; geamantane deschise răspîndiseră pe jos o mulţime de nimicuri ; truse de bărbierit, cravate, o carte cu filele împrăştiate. Dinspre magazie, învăluită încă în fum, auzi un glas cunoscut :

— Nu acolo, măi neisteţule ! Dincolo ! Dincolo îţi spun, mai e un loc !

— Bine, dom' Sabin, dar...

— Prinde-l cumsecade, Panteo, că-ţi trag o palmă. Nu-i bine !

„Tata ! ţipă de bucurie Andrei. Tata „dirighează".

Fără să privească unde calcă, se repezi înainte, ocoli o locomotivă răsturnată, din cazanul căreia, găurit în mai multe locuri, se scurgeau aburi alburii. Atunci îl zări pe taică-său : mărunt, gras, cu părul rar lipit de fruntea asudată, gesticulînd înfuriat. Funcţionarii cărau răniţii şi-i înşiruiau pe căruţele de transport. Lîngă peretele magaziei, toate coletele erau aşezate în ordine şi un impiegat tînăr, năucit de groază, se cocoţase în vîrful grămezii, de unde striga :

— Dom'Sabin, să dăm un telefon ! Vă rog, să nu ne luăm răspunderea ! Să dăm un telefon, vă rog !

Sabin se încruntă, scos din fire, dar îndată se îndreptă spre o doamnă tînără care tîra un geamantan de piele galbenă de porc, în timp ce cu mîna cealaltă îşi ţinea ciorapul de mătase, scăpat din jartieră :

— Luaţi loc, aici, stimată duduie, îndată trebuie să vină domnul doctor.

— Tată ! strigă Andrei şi se repezi spre el.

Octavian Sabin îl cuprinse în braţe, uluit.

— Ce cauţi aici ? îngăimă el. Ce cauţi aici, dragul tatei ?

— Am venit să... să...

Nu mai putu urma. Bătrînul, ras proaspăt, mirosea a apă de colonie şi a ţuică de prune şi asta-i aduse aminte — atît de nepotrivit cu locul unde se afla — de serile tîrzii cînd taică-său venea cam cherchelit, silindu-se să ascundă asta sub avalanşa de poveşti ; se întîlnise cu un domn controlor de la Cluj şi au luat o ţuică.

„Numai o țuiculiță, mămică, dacă-ți spun"... Apoi scotea kilogramul de mandarine : „Uite, Andrei, pentru tine."

— Ce cauți aici ? boloborosi bătrînul. Ți-a fost frică pentru tata ? Nu știi că tata nu poate muri ?

— Domnule Sabin ? strigă cineva. Domnule Sabin ! O fetiță !

Andrei se smulse din îmbrățișare și-l privi pe tatăl său de sus. Bătrînul era aproape cu un cap mai mic decît el. Întrebă, voind să pară liniștit :

— Ei, ce-i de făcut pe aici ? Și dintr-o dată, înspăimîntat din nou : Și acasă ? Mama o să...

— Fii liniștit. Am trimis pe cineva să spună mamei că totul e în regulă.

— Atunci... își umflă pieptul Andrei.

— Hai cu tata. Avem de lucru.

Porniră amîndoi, ocolind magazia. În timpul acesta Sabin îi povestea.

— Le-am spus : stați liniștiți, nu ne pot ei omorî pe noi. S-au dus la adăpost și tocmai acolo au bombardat. Apoi, văzîndu-l pe Caba, un om foarte gras, știrb și chel, care gonea spre ei, se încruntă : Ce-i, mă ?

— Dom' Sabin, e o fetiță acolo... și... Bună ziua, domnișor, rîse el larg. Iaca, am scăpat. Că dacă nu ascultam pe domnul controlor, tatăl dumneavoastră, nu mai eram vii. E o fetiță, — urmă el, — și nu vrea să vină.

Copilul stătea în mijlocul liniilor împrăștiate și plîngea. Sabin se duse acolo și se lăsă pe vine în fața ei :

— Ce-i, domnișoară ?

— Tata ! țipă fetița. Tata ! Tata ! Tata !

Sabin o ridică în brațe. Întorcîndu-se spre Andrei, cu obrazul răvășit de furie, scrîșni :

— Bată-i bată unul Dumnezeu ! Urmă, pe un ton schimbat : Lasă, dragă, o să-l găsim pe tata. Acum, hai cu nenea.

Andrei tropăia fără rost în urma tatălui său. Văzîndu-l pe Caba care împingea un cărucior cu geamantane, i se alătură, să-l ajute.

— Ce tată aveți ! spuse prostește Caba. Pita lui Dumnezeu și om de corajie. Cînd or început să boncăluie aeroplanele, mai că nu ne-am scăpat pe noi. Adică, ăștia fițăngăii. Fiindcă eu și cu tatăl dumneavoastră, noi nu ! Am ciulit amîndoi urechile și am zis : e lată ! Nu mergeți în gropi, a zis domnu' Sabin, că ei gropile le caută mai ales. Și nu ne-am dus. Or început să fișcure bombele. Mi-am făcut o sfîntă cruce, dar nu m-am temut. Cât de cît. Căci

eu am fost și la Piave, unde m-o îngropat un șrapnel. Atunci o început să se scuture pămîntul și coletele să sară încoaci și încolo... Ho, uite că ne-am agățat de șină.

Andrei se vîrî sub cărucior și-l săltă cu umărul. Durerea pe care o simți îi făcu bine. Caba povesti mai departe, în vreme ce înconjurau magazia :

— După aia nu știu ce-o mai fost. Parcă am surzit. Cînd am ieșit de subt berou, domnu' Sabin, alb ca hîrtia, mi-o întins o glaje de pălincă : — „Bea, măi, — zice, — că văd că ți-ai pierdut firea. — „Îmi pară rău, domnu' Sabin că vorbiți astfel", am zis, apoi am băut. Și cînd o strigat la mucoșii ăștia, îndată or stat toți hăptac. Oamenii din chefere nu mai sînt ca pe vremuri. Tulai, maica mea, ce de morți ! Iaca, am ajuns. Așa că nu mi-o fost frică.

Pe urmă, Andrei nu-și mai dădu seama cum trece timpul. Mergea printre linii, aduna colete, geamantane, le încărca pe cărucior, îl împingea pînă la peronul magaziei, unde un tînăr blond, cu un început de chelie, le trecea pe o listă lungă, le dădea un număr, apoi scria pe ele cu cretă albastră. De fiecare dată Andrei își spunea : „Ăsta e cel din urmă", dar se întorcea din nou, încă o dată. Brancardierii mișunau prin gară, se cățărau în vagoanele sfărîmate și scoteau morții. Peronul larg, pardosit cu plăci galbene, era acoperit de cadavre, așezate în șir ca într-o morgă. Echipe de soldați umblau cu detectoarele după bombe rămase neexplodate. Dinspre partea cealaltă a gării, unde erau vilele, coborau trăsuri, cărucioare și oameni ducîndu-și boarfele. În urma lor rămîneau zidurile prăbușite, înnegrite de flăcări, grădinile răvășite, viile cu araci smulși. Andrei îi văzu pînă tîrziu scurgîndu-se spre oraș. Era atît de obosit, încît abia se putea ține să nu adoarmă. Împingea mereu, fără să se uite pe unde merge. De cîte ori se întîlnea cu taică-său, acesta îi spunea sever :

— Du-te acasă, Andrei. Vin și eu imediat.

De la un timp începu să se gîndească, detașat : „Și dacă m-au eliminat ? Poate ar trebui să-i spun tatii. Nu ! Pentru el asta ar fi mai grozav decît bombardamentul și decît senzația că mîine poate să reînceapă totul, de la început... E ciudat : noi doi ne vorbim atît de puțin și totuși ne înțelegem... În general se spune că tații iubesc mai mult... Prostii... Acum trebuie să împing căruța asta cu boarfele cine știe cui".

Ajuns pe peron se opri. Un șir lung de mașini „Mercedes" staționaseră festiv, în semicerc, păzite respectuos de polițiști în haine de gală, cu căști caraghioase, prusace, în vîrful cărora sclipea un

țugui de alamă. Andrei îl recunoscu pe generalul Belega, prefectul județului, încorsetat în uniformă, înalt, strîns peste piept cu curele și diagonale. Se apropiase de gară și cu mîinile la spate contempla dezastrul, făcînd din buze : țțțț.

„S-ar putea să fiu remarcat pentru ajutorul benevol, — se gîndi Andrei, — și atunci... Iarăși, iarăși ? Ce-ar zice Lucian dacă mi-ar cunoaște gîndurile acestea lașe ?

Rana de la genunchi îl ardea. O pipăi ușor cu degetele, apoi, șchiopătînd, intră în magazie. Aici era aproape întuneric și curent : geamurile se spărseseră, toate. Pe mese, pe birouri, gemeau răniți, doamna cu ciorapul rupt vorbea singură, gesticulînd elegant, iar fetița în rochie roz adormise, cu gura deschisă. În mijloc, tatăl său și ceilalți se așezaseră jos, în fața unui jurnal întins în chip de față de masă și mîncau cîrnați cu pîine.

— Bine că ai venit, îi făcu semn Sabin să se așeze lîngă el. Noi ne-am terminat misiunea.

— Orban a turbat de frică, domnule Sabin, rîse Caba, căscîndu-și gura tăbăcită de tutun. Să fiu al dracului. Umblă pe peron și ține discursuri.

— Mănîncă, îi întinse Sabin lui Andrei o felie mare de pîine de casă, pe care tăiase cu briceagul felii subțiri de cîrnat ardelenesc, ardeiat. Eu nu mai pot de foame.

— Îmi permiteți, domnule, sări femeia elegantă și se repezi să deschidă geamantanul. Degetele n-o ajutară, și-și rupse unghia vișinie de la degetul mic. Țipă delicat, pe urmă, forțîndu-se, deschise capacul și scoase o sticlă de coniac.

— Permiteți-mi să vă servesc. Ați fost admirabil.

Sabin își umflă pieptul, luă sticla, se înclină și trase o dușcă.

— Courvoisier, vă rog să scuzați, spuse competent.

— Exact. Apoi doamna își țuguie buzele și gemu grațios : Îmi face impresia că mi-a ars părul...

— Pînă la rădăcină ! constată Caba. Dar crește la loc.

— Am văzut o flamă orbitoare, am simțit o căldură grozavă la tîmple, pe urmă mi-am învelit capul cu mantoul. Pentru mine asta a fost tot bombardamentul, spuse ea nepăsătoare.

— Nu-i nimic, dădu din cap Caba, mestecînd cu nădejde. Doamne ferește de mai rău.

„Cît de stranii sînt toate astea, se miră Andrei. Au scăpat, pe urmă au cărat pachete, și acum mănîncă."

Tatăl său îi mai întinse o felie.

— Nu mergem acasă ? șopti Andrei.

— Nu pot acum. Trebuie să așteptăm ordine. Tu, du-te.

— Nu...

— Nu-l supăra pe tata... Da' ăștia cine dracu-s ?

În cadrul ușii apăru statura înaltă a prefectului, urmat de primar și de-o suită de ofițeri. Orban, șeful gării, își pusese chipiul roșu pe creștetul capului, dar uitase să-și ia vestonul. Cămașa ruptă ferferiță nu mai avea nici un nasture și un crac al pantalonului era sfîșiat de sus pînă jos.

Oamenii săriră în picioare, înecîndu-se cu bucățile nemestecate. Prefectul se uită circular, își vîrî mîna în cheutoarea vestonului și clipi din ochi, supărat de întuneric :

— Așa, da. Aici e ordine.

— Permiteți-mi să mă raportez, înaintă Caba, cu mîinile pe vipușcă și pîntecul împins înainte. Toate coletele or fost salvate.

— Bine, bine...

Prefectul îi strînse mîna scurt, sobru. Nu știa ce să facă ; era atît de zăpăcit și avea impresia că toată lumea își dă seama de asta. Toate legăturile cu Bucureștiul fuseseră rupte și echipele trimise pe traseu n-au făcut pînă acum nimic. Habar n-avea ce măsuri să ia. Spitalele erau pline și răniții fuseseră așezați pe coridoare, pe trepte, în stradă. Cu cîteva minute înainte fusese ajuns de o delegație de preoți din cartierul Sapienței : îi cereau permisiunea să deschidă o colectă, deoarece biserica se prăbușise din pricina suflului bombelor. Nevastă-sa, turbată de groază, se instalase în biroul lui și vorbea mereu, ca o nebună. Prefectul se întreba unde va mai merge de la gară și de ce venise aici. O cizmă, încălțată la repezeală, îi provoca dureri teribile la gleznă.

— Domnilor, — zise, făcînd un pas înainte, — țara vă este recunoscătoare. Noi...

Tăcu, își plecă fruntea și încurcătura aceasta produse mai mult efect decît toate cuvintele pe care le-ar fi rostit. El simți asta, ridică pumnul spre tavan pe care fumul desenase arabescuri fantastice și scrîșni ?

— Canaliile... După o pauză scurtă zîmbi îndurerat : Misiunea dumneavoastră s-a sfîrșit, astăzi. Pichete de militari au fost postate în toate părțile, așa că nu e nici o primejdie. Vă rog, domnule șef, — se întoarse spre el Orban, — să-mi dați o listă de cei care au muncit cu abnegațiune. Încă o dată, vă mulțumesc.

Strînse mîna fiecăruia, apoi făcu stînga-mprejur și ieși clincănind argintiu din pinteni. Afară, nu-și putu stăpîni un oftat de ușurare : se întoarse spre adjutant, a cărui față copilărească reflecta a deznă-

dejde ascuțită, dar militărșete reținută, și-l întrebă din priviri : „Ei unde mai mergem ?“

— Școala nr. 5 a fost dărîmată de o bombă, răspunse acesta, răsfoind un carnețel cu scoarțe de piele kaki.

Prefectul făcu iarăși : țî-țî ! își trase mănușile de antilopă, apoi ridică din umeri, resemnat. Mai aruncă o privire asupra gării și zări afișată pe rămășițele de ziduri o hîrtie mare, pătrată, pe care scria cu litere roșii :

ATENȚIUNE ! ! !

Se atrage atențiunea că conform cu ord. nr. 38.592/1943 al Conducătorului statului. Mareșalul Ion Antonescu, orice jaf în cartierele bombardate se pedepsește pe loc cu :

Impușcarea ! ! !

Se mai atrage atențiunea că : chiar proprietarii sau locatarii imobilelor avariate n-au dreptul să ridice nimic din aceste imobile, decît în prezența autorităților, pentru a se evita accidentele.

Prefect
General Laurențiu Belega

Primar
Dr. Chidioșanu David

— Bine, dădu generalul din cap. Să se ia măsuri ca aceste afișe să fie puse la loc vizibil, în toate părțile ! Unde-i domnul primar ?

Primarul, îmbrăcat în negru, cu pălărie rotundă, tare, și mănuși albe de ață, stătea de vorbă cu un grup de cetățeni. Fost chestor de poliție, avea ceva vulgar și provocator. Văzînd că prefectul îl așteaptă, strigă răgușit :

— Om lua măsurile de rigoare ! și se urcă în mașină, protejîndu-și gambeta.

Mașinile demarară elegant și mulțimea rămase prostită, înecată în aburii înțepători de benzină.

— Hai să plecăm și noi, spuse Sabin.

Abia acum oboseala i se citea pe față. Mișcîndu-se greoi, își îmbrăcă vestonul demodat, la patru nasturi, cu care venea la birou, verifică dacă ceasul Omega era la loc, strînse mîinile colegilor și se întoarse spre Andrei :

— Unde ți-e haina ?

— Am pierdut-o...

Se simțea copilărește, vinovat ; știa că o duc greu cu banii. Tatăl său îi ghici stînjeneala și dădu din mînă, dar fără sinceritate :

— Bine că am scăpat noi. Haidem.

Porniră încet. Andrei abia pășea. Se lăsa seara, dar nu bătea nici un fir de vînt. Palele de fum atîrnau, de undeva de sus, ca niște cortine zdrențuite. Din cînd în cînd lăsau să se întrevadă albastrul intens al cerului de mai. Andrei nu mai recunoștea nimic : cartierul semăna cu o viziune de jurnal de război. Nepăsîndu-le de ordinul prefectului, oamenii scormoneau printre ruine, adunîndu-și avutul. Pe trotuare se înșirau sobe de tuci găurite ca sitele, paturi desfăcute, mese cu picioarele rupte, dulapuri care-și deschideau ușile. O femeie umbla în neștire, ținîndu-și rochia cu amîndouă mîinile și întrebînd cu o voce abia auzită, pierită de atîta plîns : „N-ați văzut-o cumva pe fata mea, pe Sida ? Unde poate fi Sida ? De ce s-a dus Sida la gară, tocmai azi, tocmai azi... tocmai... azi ? De ce am lăsat-o ?“

— Doamne, șopti Sabin, apoi trase cu coada ochiului spre Andrei.

Acesta pășea mecanic, tîrîndu-și picioarele. Cămașa cadrilată era udă și neagră, descheiată pînă la piept ; părul năclăit îi aluneca pe față și el îl alunga mereu cu o mișcare bruscă. Numai ochii îi străluceau foarte verzi, înfundați în orbitele încercănate. „Copilul meu“, se cutremură Sabin. Îi puse mîna pe umeri și-l întrebă, îngrijorat :

— Nu ți-e frig cumva ? S-a lăsat răcoare...

— Nu, tată...

— Uite, ia haina tatei.

— Dar nu mi-e frig ! se răsti Andrei.

— Nu-l necăji pe tata, îl rugă Sabin.

Păstrase un obicei, din vremea cînd Andrei era mic. Vorbea despre sine la persoana a treia și asta avea o duioșie ciudată, ca și cum ei doi ar fi fost frați și-ar vorbi, respectuos, despre tatăl lor. „Andrei a crescut, e băiat mare. Într-una din zile o să trebuiască să vorbesc cu el. E atît de lipsit de experiență, seamănă cu mamă-sa... O să mergem împreună la restaurant și o să legăm o prietenie nouă“. Asta-l întrista. Parcă mai ieri venea de la birou, veșnic în întîrziere, mînca grăbit și, ca să pareze protestele soției, îl lua pe Andrei pe genunchi și-i cînta, încet de tot, cu vocea lui caldă : „Hop țup, pui de lup, hai la tata să te țuc“, sau o cîntare veche, de-a buniculuî : „Mîndră, dac-oi muri eu, nu mă-ngropa-n temeteu“... Andrei rămînea îngîndurat și-și sugea degetul mare. Cît s-a chinuit pînă l-a dezvățat ! Acum însă băiatul a crescut și s-ar fi putut foarte bine să

nu-l mai vadă niciodată... Își scoase vestonul și i-l puse cu sila pe umeri.

— Tata e gras, nu simte frigul.

Un altfel de fum, cu miros de ierburi arse, de coajă de copac și de frunze, îl izbi. Îl trase pe Andrei de mînecă :

— Să nu mergem prin parc, spuse, înfiorîndu-se. Acolo-i plin de morți.

O luară pe artera principală a orașului, care vuia. Pe străzi, patrule în ținută de campanie. Dintr-o cîrciumă, în fața căreia staționau vreo zece birji goale, ieși un om clătinîndu-se. Se opri în fața lor și, ridicînd o mînă spre cer, bolborosi :

— Păcatele omenirii multe-s și mari... Hîc ! Așa că acum vin păsările cerului și se c... pe noi.

Sabin șovăi puțin, apoi, fără să-l privească pe Andrei, spuse indiferent :

— Să intrăm o clipă...

— Ne așteaptă mama, protestă moale Andrei.

— Numai o clipă... Sînt atît de obosit ! Așteaptă-mă afară...

— Vin și eu.

Sabin tăcu, se încruntă, apoi scutură din mîna murdară :

— Știi ce ? încercă să rîdă. Dă-o dracului ! Aștia n-au țuică bună.

Andrei se rezemase de perete, cu ochii închiși. Atunci Sabin își dădu seama că băiatul trebuie să fie mort de oboseală și de emoție și văzînd că tocmai iese un birjar din cîrciumă îi făcu semn :

— Care ți-i trăsura, meștere ?

— Poftiți, spuse birjarul cu limba împleticită. Poftiți...

Legănat pe arcurile moi, Andrei fu învăluit de-o moleșeală amară ; parcă toate oasele i-ar fi fost sfărîmate cu maiul. În timp ce birjarul își îndemna calul, plesnind fără rost din bici și mirîndu-se cu voce tare că a scăpat cu viața, ei nu-și vorbiră. Numai cînd ajunseră aproape de casă, Sabin se aplecă spre el :

— Spune, Andrei, te-ai temut pentru tata ?

— Nu, răspunse el fără să se gîndească, apoi îi păru nespus de rău. Dar bătrînul înțelesese altceva și rîse înveselit :

— Nu pierim noi, Sabinii, așa... cu una cu două. Sîntem neam bun. Aici, spuse el, îmboldindu-l pe birjar cu degetul. Uite, la poarta aia verde. Cît îți datorăm ?

— Apoi... Birjarul făcu ochii mari. Nimic ! Nimic ! O dată trăim. Hai, Elisabeto ! își biciui el calul slăbănog. Hai, că a venit sfîrșitul pămîntului !

Auzind scîrțîitul familiar al porții, Andrei avu senzația că ajunsese la un liman. Îi făcu loc tatălui său să treacă, apoi lăsă poarta să se trîntească cu zgomot.

— Niciodată n-o închizi cumsecade, se supără Sabin.

Andrei porni înainte, ocolind rondul de flori : gura leului, petunii și în mijlocul lor, domestice, cîte-o tufă de pătlăgele și ardei. Deschise ușa coridorului și strigă :

— Mamă ! Am venit !

În bucătăria mare, igrasioasă, pardosită cu ciment crăpat pe alocuri, mamă-sa îi aștepta, lîngă plită. Cînd îi văzu, se făcu palidă, apoi se încruntă :

— Dumnezeule, în ce hal sînteți !

— Mamă, — se interesă Sabin îngrijorat, — n-a venit omul de la gară ?

— Ba da, mi-a spus că sînteți amîndoi acolo.

Zăpăcită, se învîrtea în toate părțile. Bărbia îi tremura ușor. Sabin se apropie și o sărută stîngaci pe frunte.

— Era să nu ne mai vezi, spuse el, apoi dîndu-și seama că a făcut o gafă, începu să se agite : Unde-i ligheanul cu apă ? Sînt mort de foame. Zău, mi-e atît de foame...

— Bine, bine, spuse Ana. Spălați-vă întîi.

„Și-n vremea aceasta sute de oameni își plîng copiii morți, casele dărîmate, se gîndi înfuriat Andrei. La noi se discută despre ligheanul cu apă".

— Vino și te spală, îi porunci Sabin, întinzîndu-i săpunul „Cheia". Dă-ți jos cămașa pînă la brîu.

În clipa aceea se auziră hohote de plîns și amîndoi se întoarseră în același timp : rezemată de perete, cu o mînă adusă în fața ochilor, Ana își mușca buzele, silindu-se să se oprească :

— Am crezut... am crezut că... Eu aici... mereu singură... tu la gară... Să plecăm la Lunca ! Acolo n-au să vină, desigur...

— Nu vorbi prostii, mamă, zise enervat Sabin. Mai bin' dă-ne să mîncăm.

— Da, da, imediat, spuse ea, și-și șterse ochii cu șorțul.

Andrei se lăsă să cadă pe pătuțul mic, acoperit cu o pătură veche, roasă, cafenie. Mîncară în tăcere supă de cartofi și pui fript încălzit. Ca de obicei, Sabin se supără că nu i se pusese șervețelul și-i aruncă lui Andrei o privire semnificativă : s-ar fi putut să am eu șervețelul la îndemînă ? Plictisit, Andrei întoarse capul. „Tata îmbătrînește", se gîndi. Îi era frig.

Mamă-sa stătea în fața lor, curioasă. „Acum vor urma impresiile, poveștile. Ce bine că tata nu-i vorbăreț !“

— Dan unde-i ? întrebă el.

— În dormitor. Citește. Ana clătină tristă din cap. „Copilul ăsta e atît de rece... Nu știu cui îi seamănă.“

„Viața a intrat în circuitul ei obișnuit, ca și cum nimic nu s-ar fi petrecut. Eu am fost eliminat din toate școlile, orașul a fost ars pe un sfert, și toate astea parcă s-au petrecut cîndva, la o mare depărtare în timp și spațiu...“ Se sculă de la masă, spuse „mulțumesc“, apoi trecu în dormitor. În vreme ce închidea ușa, îl auzi pe tatăl lui :

— Andrei s-a purtat foarte bine. Îmi seamănă. Nu-i fricos ca ai voștri.

— Ai venit ? îl întrebă Dan. Stătea tolănit pe o canapea cu arcurile stricate și citea un roman polițist.

— Da.

Dan îl pîndea îngrijorat și Andrei îi ghici întrebările : „Ce-o să facem acum ? Mîine, de pildă, cînd va trebui să pornești spre liceu“.

— Fă-mi loc.

Andrei îl împinse la o parte și se culcă lîngă el. Îl durea capul și-i era cald, deși în dormitor era răcoare.

— A fost o frumusețe întreagă la școală, rîse ironic Dan. Parcă au turbat cu toții. Îndată ce-ai plecat, a venit directorul și m-a înhățat, ducîndu-mă în adăpost. Aici, sub conducerea popii Potra, unii au început să cînte în cor : „Mai aproape de tine, Doamne“. Măriș al tău scotea niște sunete sinistre. Am cîntat și eu. Îți poți închipui ce-a ieșit. Inspectorul ăla a făcut pe el.

— Nu zău, mormăi indiferent Andrei.

— Ba da, nu mă crezi ? Cînd m-a văzut rîzînd, s-a scuzat : „Sînt suferind cu vezica urinară“... Cred că era pe jumătate tîmpit de groază.

Dar socotea că a vorbit destul, ca să calmeze neliniștea pe care-o ghicea clocotind în Andrei. Își luă romanul polițist, dar își aduse aminte de ceva :

— A fost aici Lucian. În timpul bombardamentului s-a ascuns în pivnița liceului. Ți-a lăsat un bilet.

Bine.

Andrei închise ochii și începu să-și numere încet, rar, fiecare respirație. Știa că nu va ține mult liniștea asta fizică și că îndată va începe iar să se gîndească, să clădească proiectele absurde. Părinților nu le putea spune nimic ; Dan s-ar fi silit să-și exprime compătimirea și i-ar fi propus o partidă de șah. „După ce o să se culce toți, am să mă furișez în bucătărie. Trebuie să fie în bufet o sticlă de țuică și am să mă îmbăt cui ; poate o să adorm.“ Dacă bombardamentul ăsta s-ar fi întîmplat ieri... Sau, dacă ar fi căzut o bombă deasupra adăpostului, după ce plecase el... „Dar Dan era acolo...“ Surîse chinuit : nici o evadare nu mai era cu putință.

În bucătărie se auzi glasul plîngăreț al nevestei lui Iurcovici :

— Ați venit, domnu' Sabin ? Am vrut să-l mîn pe bărbatu-meu după dumneavoastră. Nici azi... și începu să plîngă. Mai bine ar fi dat o bombă peste noi. Nici azi... și niciodată... Nu-i om !

— Nu te necăji, spuse Ana. O da Dumnezeu odată bine. Uite, știi, la noi se mănîncă așa de puțin... Uite aici, a rămas, și...

— Săru' mîna, săru' mîna. Ce ne-am face fără...

Andrei își strînse pleoapele. „De ce-i umilește ? De ce nu găsește un alt mod să-i ajute ? E groaznic să-i faci pe oameni să se simtă cerșetori. Trebuie să vorbesc cu mama despre asta, odată“.

Așteptă să plece femeia, apoi se sculă greoi, culese de pe masă plicul lui Lucian (pentru Andrei, personal) se duse în bucătărie și-i spuse mamei sale că ar vrea să se culce. Octavian adormise pe pătucul de lemn și sforăia.

— Mai bea un ceai cald, înainte de culcare, Andi. Încearcă să dormi. Arăți... îmbătrînit...

Andrei își bău ceaiul privind pe deasupra marginii ceștii. Și mama îmbătrînise, n-o văzuse niciodată ca acum : părul cenușiu îi scăpa în șuvițe de sub o broboadă multicoloră ; avea mîinile subțiri, albe și degetele mîncate de leșie. Dacă ar fi singuri, i-ar spune totul și ea l-ar înțelege. Îl învălui o duioșie fierbinte. Ar fi vrut să se scoale, s-o mîngîie ușor pe mînă și gestul lui ar fi fost copilăresc și nou totodată, dar n-o făcu, pentru că atunci i-ar fi dat lacrimile. Înghițindu-și un oftat, se sculă încet.

— Nu mai vrei nimic, Andrei ? Să vă desfac un compot ?

— Nu, răspunse el răgușit și citi în ochii ei o mică durere, ca și cum i-ar fi refuzat un lucru mult mai însemnat.

— Sînt mort de oboseală, — se sili să fie vesel, — am cărat cu tata o droaie de geamantane risipite prin gară, m-am lovit și la genunchi.

— Du-te și te culcă, atunci...

În așternutul răcăros, cu miros atît de cunoscut de levănțică, îi fu frig, un frig asemănător cu cel pe care-l simțise în holul mucegăit al liceului, așteptînd. Și așteptarea de acum era la fel, tulbure, încordată. Cu pleoapele strînse, încercă să închege trăsăturile Soniei,

rîsul puternic şi totuşi puţin alintat, sclipirea perlată a dinţilor, gropiţa din obrazul stîng, dar se simţi atît de nefericit şi de singur şi n-avea nici un rost...

Mamă-sa, păşind uşor, veni să-l cheme pe Dan la cină. Din bucătărie se auzea sforăitul gros, de salahor, al lui Sabin. Ana şopti :

— Dan, e gata masa... Încet, Andi doarme, sărăcuţul...

Îi potrivi, fără rost, plapuma pe piept. Atunci Andrei deschise ochii şi zîmbi îndurerat.

— Dormi, îi şopti mamă-sa. Încearcă să dormi şi să uiţi...

Dar multă vreme înainte de a se cufunda în smoala somnului, Andrei auzi zgomotele casei : clincănitul vaselor în bucătărie, mormăielile tatălui său, ţăcănitul comutatorului cînd Dan stinse lumina şi foşnetul cărţii aruncate pe covor ; apoi vîntul care scutura castanii de pe stradă, o maşină gonind în noapte... „Şi mîine ? Şi mîine ?"

Pe la miezul nopţii, avioanele trecură din nou, dar sirenele nu dădură alarma. Vuietul profund pluti zguduind tăcerea împietrită a oraşului, dar toţi erau obosiţi de emoţiile zilei în aşa fel, că nu se treziră. Numai Octavian se sculă în capul oaselor, ascultă buimăcit şi socoti că nu trebuie să le tulbure somnul. Plescăi din buze şi mormăi pentru sine :

— Lua-i-ar dracu', că nu lasă pe oameni să se odihnească cel puţin noaptea !

Capitolul II

Mama lui Andrei nu-l trimise la şcoală în ziua următoare. Îl lăsă să doarmă şi el nu se trezi decît atunci cînd Dan, întorcîndu-se de la liceu pe la unsprezece, strigă din uşă :

— S-au suspendat toate cursurile ! S-a sfîrşit anul şcolar !

Pe jumătate adormit, Andrei înregistra aceste cuvinte şi ele îi născură o imagine familiară : elevii năpădind în goană treptele scăldate în lumina sărbătorească a soarelui şi îndreptîndu-se spre malul Mureşului, unde urma tradiţionala ardere pe rug a manualelor de latină, matematică şi franceză. Apoi, într-o secundă, imaginea se şterse, lăsînd loc senzaţiei următoare : bucuria vacanţei, întoarcerea în copilărie. Lunca, pusta înecată în albeaţa după-amiezii, apa molcomă a Teuzului tîrîndu-se leneşă pe sub răchiţile pleoştite ; îndată după asta nesiguranţa somnului îl învălui, ca un cearşaf umed. N-avu curajul să deschidă ochii, de teamă ca totul să nu fie decît o iluzie şi în cazul acesta ar fi vrut să mai doarmă multă vreme, dar Dan îl scutură de umăr şi-i şopti la ureche :

— Scoală, Andrei, am luat vacanţă !

Aşadar era adevărat. Se ridică în capul oaselor şi se strîmbă : toţi muşchii îl dureau. Dan se întinse pe plapomă şi povesti cum Drăgan încheiase situaţiile fiecăruia, punînd note din burtă, după aprecierile sale pur subiective, dar imuabile. Strigase catalogul : „Avram Iancu ! (numele adevărat era Antoniu). Acesta este un idiot ! Media patru. Alexandrescu ! Tu... nu ! Patru ! Anton ! Acesta — mişcă ! Cinci !" Şi aşa mai departe, pînă cînd ajunsese la Sabin. Aici Drăgan binevoise să zîmbească, privind cu complicitate clasa.

Trîntit alături de Dan, Andrei fu emoţionat şi-l înghionti :

— Şi ? Şi ?

Dan îl imită mai departe pe Drăgan :

— „Sabin ! Unde este acesta ?“ — „Absent !“ am strigat eu. — „Măi ! Dan izbutea să redea cel mai bine din tot liceul tonul sec şi maniera sacadată în care Drăgan îşi puncta gîndurile). Acesta, da ! Ze-ce !“... Atunci s-a sculat Mărieş şi zîmbind ca un bou a spus : — „Dom' profesor, Sabin a fost eliminat ieri, pentru totdeauna !“ Drăgan l-a privit cu uimire, ca pe un necunoscut, s-a încruntat, a strîmbat din nas, apoi s-a răstit : — „Măi acesta, cine te-a întrebat?“ Mărieş s-a făcut alb, credeam că o să leşine de spaimă şi a rîs. — „Pe tine cum te cheamă ?“ — „Mărieş, dom'prof'sor“... Atunci Drăgan, furios, a început să răsfoiască catalogul filă cu filă — clasa tremura — pe urmă a întors foile în bloc, şi cu aerul „viclean“ pe care-l ştii a plesnit din buze : — „'rieş !“ L-a căutat în celălalt colţ al clasei şi cînd a dat cu ochii de el, s-a mirat : — „Tu eşti acela, măi ? ia s'vedem !“ Înghiţind găluşte, Mărieş a început să citească : *Ielviră ma tu fe un raport bien senseri, nă deghiz tu rien dă să căta di mon peri.* — „'stul“ ! i-a ghilotinat Drăgan lectura. „Tu... nu ! Ei, la grammaire !“ — *„Lio pase sampl“*, a suspinat Mărieş — «Măi ! l-a privit Drăgan foarte uimit. Tu, passé „semple“ ?» — „Nu, dom' profesor !“ — „Eu passé „semple“ spun ? Crescendo. Aceştia... passé „semple“ ? 'stul ! Trei cu minus. Media şapte, ba nu, stai... acesta... ai la mine un opt cu doi minus. Asta face şapte. Media şase. Joss !“ Ei, ce zici ? începu să rîdă Dan. Mărieş s-a aşezat în bancă, ca ameţit. Atunci s-a deschis uşa, a intrat servitorul cu condica. Cursurile s-au suspendat din cauza bombardamentelor. Gata ! Mîine plecăm la Lunca.

Andrei îşi căută hainele. Îi era grozav de foame.

— Să nu uit... Dan îşi coborî glasul. După ce s-a sunat încetarea, Răducanu mi-a spus să-ţi comunic că are să treacă pe aici în zilele astea, spre seară. Mi-a spus că-ţi strînge mîna şi... să fii tare... Aşa, şi pe urmă Teddie m-a rugat să-ţi amintesc că trebuie să mergem după masă pe la ei. E un fel de tămbălău. Zicea că are să-ţi facă bine, aşa... bolşevic cum eşti. Şi redevenind timid, Dan adăugă repede : Eu nu mă duc !

— Nici eu, spuse grăbit Andrei, apoi se gîndi : „De ce nu ?“

— Ba mergem amîndoi, făcu el vesel. Am chef de dans, de...

— Ai pe dracu, se strîmbă Dan. Mie mi-e greaţă de toţi. Nu ştiu ce găseşti tu la ei şi pe urmă, — surîse el cu vinovăţie, — cu carele sînt un elefant...

— Să nu mă enervezi, gata !

Deşi nu ţinea neapărat să fie într-un loc cu Dan, insistă. Dacă s-ar fi dus singur, mamă-sa i-ar fi reproşat : „Nicăieri nu vrei să-l iei pe băiatul acesta, şi-i aşa de neajutorat ! Nu mă aştept de la tine să te porţi astfel, cînd ştii cît bine ne-au făcut. Distrează-l puţin, fă-l să mai uite... Un copil fără tată.“

— Dacă ţii, — mormăi Dan, — am să vin, deşi iar ai să te înfurii pe mine.

— Andrei, — se auzi din bucătărie vocea mamei lui, — hai, dragă, e gata cafeaua. Ai şi o scrisoare.

„Sonia !“ tresări Andrei. Zăpăcit, îşi trase cămaşa, ieşi în bucătăria spălată proaspăt şi luă plicul. Nu era scrisul ei şi o clipă voi să-l arunce în foc, fără să-l mai citească. Scoase totuşi un teanc de foi acoperite cu litere mici, neînchegate : recunoscuse scrisul afectat al lui Suslănescu : „Ce mai vrea de la mine ?“ În timp ce sorbea cafeaua începu să citească :

„Marţi, 2 V 1944

Lucrarea ta nu mă poate lăsa indiferent şi deşi nu aveam de loc dorinţa de-a scrie, am fost nevoit să-mi las „umilele mele preocupări“.

Gestul tău, în sine, îl privesc ca o simplă copilărie, ca o bravadă inutilă, făcută într-un moment cînd — probabil — nu aveai ceva mai bun de făcut, cînd un profesor, „banal ca majoritatea celorlalţi“, te plictisea cu date, fapte şi întîmplări de minimă importanţă, cu o lucrare al cărei subiect nu el l-a conceput şi care poate îl îndurera tot atît de mult ca şi pe tine.

Lămurind cauza acestui atît de original răspuns, voi trece la alte puncte ce oglindesc felul tău de-a vedea unele probleme, cele mai grave, prin care trece nefericitul şi mult încercatul nostru Neam.

„Lucrarea“ ta nu va avea nici un fel de rezultat. După ce ai citit-o şi te-am dat afară din clasă (iartă-mă, te rog, dar vei vedea îndată de ce am făcut-o), am stat de vorbă cu colegii tăi, băieţi atît de buni, atît de inteligenţi, pe care tu, Andrei, îi disprețuieşti global. Mi-a promis fiecare că nu va spune un cuvînt nimănui. Le-am cerut să-mi jure acest lucru ! Mi-au jurat. În felul meu poate strîmt de a vedea, am ştiut şi cred că ştiu încă să respect munca şi meritele tuturor celor egali sau mai mici ca mine.

Nu am disprețuit pe nimeni şi nici nu voi disprețui niciodată ! (este un răspuns la felul tău de a vedea pe alţii). Am îndurat prea mult ; în viaţa mea, nu a surîs niciodată primăvara şi nici tinereţea.

Am deschis ochii în fața unui mormînt — al tatălui meu — am trăit în suferințele unei mame ce a trebuit să-și vîndă casele și pămîntul, și adaug — poate singura oară cu oarecare mîndrie și totodată reproș față de tine : strămoșesc. Am văzut un trecut frumos ce s-a irosit într-o lume în care poate nu sîntem înțeleși ; am petrecut anii studenției citind cărți care-mi sînt inutile, trăiesc cu o sfîșietoare intensitate drama țării mele și în sufletul meu s-a produs un gol, o neîncredere pe care caut s-o înlătur prin speranța unui viitor mai bun, pentru mine și pentru toată lumea, viitor pe care nu-l văd venind prin sînge, măceluri, dezbinare între frați, ură și silnicie, ci din crearea unui echilibru sufletesc, al meu, interior, bine ce nu-l pot vedea și adaug — nu vreau să-l văd venind prin revoluții, ci de la noi înșine.

Am spus cuvîntul revoluție, deoarece numai asta poate fi concluzia teribilă a felului tău de-a gîndi. Dacă toți oamenii ar da frîu liber nemulțumirilor lor...

În lumina acestei concepții, „lucrarea" ta, iartă-mă Andrei, îmi pare sinistră, crudă și rea. Scrii :

„Îmi cereți să scriu despre război. Aș putea fabrica fraze sunătoare despre Decebal, Traian și alți eroi sfinți, despre toate războaiele care de asemenea sînt sfinte, dar nu pot. Nu cred în toate aceste baliverne și nu pot să mint. Cred că nu există mai mare înjosire a demnității umane decît să silești pe cineva să afirme ceea ce nu crede, să-l faci apologetul unor lucruri care-l scîrbesc, să-l împingi pînă la rușinea și sila de el însuși."

Ce contradicție, Andrei ! Tu, un băiat atît de fin, de inteligent, nu înțelegi imperativele istoriei ? ! Haosul ei, sau poate ordinea secretă pe care o ignorăm ? ! România își urmează destinul ei firesc, de-a lupta împotriva barbariei, așa cum a făcut-o secole de-a rîndul. Nu-i iubesc pe nemți Andrei, le-am văzut insolența, aroganța, le cunosc jafurile... Dar sîntem alături de ei și războiul își are legile lui, cavalerismul lui. Trebuie să mergem pînă la capăt, și îți jur : dacă ar fi să fim învinși, aș lua arma în mînă. Scrii :

„Poate totuși aceste sforăitoare fraze ce ni se spun își au scopul lor. Citeam în „Nimic nou pe frontul de vest" a lui Remarque despre o clasă de elevi care, amețiți de atîta vorbărie, se duc voluntari pe front. Acolo, în cumplita mizerie omenească, urmează amara trezire. Dar prea tîrziu, mult prea tîrziu."

Cine vrei să poarte războiul, Andrei ? Trebuie ca oamenilor să li să dea un scop. Te întrebi mai departe : „Ce căutăm noi în Rusia ?"

Sînt de acord că eu, tu, Ion, Petru sau Pavel n-avem acolo interese personale. Dar țara, Andrei, patria ? Ai tu dreptul să te substitui ei ?

Citez mai departe din îngrijorătoarea ta lucrare :

„Iar noi, otrăviți de tineri, oameni jefuiți, ne sufocăm în regulile stupide ale unei societăți imbecile. Și cu toate acestea cred, cred din tot sufletul meu, că viața trebuie trăită altfel, curat și demn în numele adevărului, singurul lucru frumos, într-o lume aiurea.

Poate oare viața să fie frumoasă în afara societății în care trăim? Și dacă societatea este atît de imbecilă cu regulile ei stupide (inclusiv cele școlare și deci obligația de a da lucrări al căror subiect este fixat de MINISTER), cum poate fi frumoasă viața ? În ce să mai nădăjduiești ?

Nu găsesc decît o explicație : tot ceea ce dorești tu ai transformat, în imaginația ta, într-o certitudine, și mai puternic dorești ceva acum, în acest sfîrșit de primăvară atît de îngrozitor pentru noi. Pentru noi, românii, Andrei ! Și apoi, de unde știi tu că societatea asta atît de imbecilă nu-ți va da posibilitatea să te realizezi ? Înțeleg, ești la vîrsta marilor iluzii romantice : libertate, dreptate pentru cei mulți. Dar oare ei, cei mulți, au nevoie de acest lucru ?

N-o să mă crezi. Ești la vîrsta cînd se nasc Danton-ii, Desmoulins-ii, Robespierre-ii și Saint-Just-ii. Dar Danton a fost un trădător al revoluției, Desmoulins un palavragiu idealist, Robespierre o fiară plină de veninul impotenței, iar Saint-Just, pe care-l admiri, figura angelică, omul pur, a fost, după caracterizările istoricilor *francezi*, nu ale mele :

Chénier : *Tigre altéré de sang* [1].
Mignet : *Le monstre peigné* [2].
Remy de Gourmont : *La panthère* [3].
Sinte-Beuve : *Jeune homme atroce et théâtral* [4].
Taine : *Un glaive vivant* [5].
Lamartine : *Rêve de la République de Dracon* [6].
Michelet : *L'archange de la mort* [7].

[1] Tigru însetat de sînge. (fr.)
[2] Monstrul pieptănat. (fr.)
[3] Pantera. (fr.)
[4] Tînăr atroce și teatral. (fr.)
[5] O sabie vie. (fr.)
[6] Vis al Republicii lui Dracon. (fr.)
[7] Arhanghelul Morții. (fr.)

Să nu uiți, niciodată, Andrei, că toți acești „idealiști", care voiau să mîntuie omenirea, împotriva voinței ei, s-au devorat, pînă la urmă, unii pe alții, s-au ghilotinat reciproc.

Dar ce-ți pasă ție ? Trebuie să fie totul așa cum dorești tu în visele tale înfierbîntate, de aceea renegi, alungi, respingi cu îndîrjire viața și societatea reală, cea existentă, bună sau rea.

Aștepți continuu realizarea lumii visată de tine — poate îmbrăcată în prea mult farmec livresc : Gorki sau alții — și îmi face impresia că, deși n-o spui, tu vrei această realizare venind numai prin sînge, prin răzbunare, prin dezlănțuirea înspăimîntătorului instinct gregar al mulțimilor oarbe.

Și de se va întîmpla așa ceva și se va crea altă societate, tot nu va fi cea visată de tine.

Uiți că revoluția e un fenomen teribil, un monstru care devoră și ești entuziasmat de aspectele ei romantice.

Uiți că de cînd e lumea și pretutindeni, unii au condus, iar alții au fost conduși. Că libertatea e o alegorie poetică și nimic altceva.

Eu, ca să fiu sincer pînă la capăt, nu văd nicăieri o lume mai bună ; o accept cu resemnare pe cea în care trăiesc, o îmbogățesc în sufletul meu cu imaginea făpturilor măreție ale istoriei noastre și ale Franței.

Am visat ca elev și student prea mult despre „minunățiile vieții" și nu am realizat absolut nimic.

Ai să-mi răspunzi că aici vorbește lașul, dezertorul.

Prefer să mă înșel și să-ți dau ție satisfacția viitorului.

A. S.

P. S. Poți să arzi această scrisoare.

Dar ceea ce este mai grav, Andrei, este că aceste idei ale tale m-au zguduit pentru tine".

Andrei citise atît de încordat, încît nu observase că mamă-sa îl privea curioasă. Vîrî hîrtiile în buzunar, mototolindu-le.

— Cine-ți scrie ?

— Suslănescu. Profesorul de istorie.

— Da ?

Bucuroasă și mîndră, mamă-sa nu-i mai spuse nimic.

Andrei se sculă de la masă și ieși în curte. Merse pînă în chioșcul de sub măr și se cuibări printre lăzile vechi, cotețele stricate și scaunele rupte care erau aruncate acolo. Scrisoarea îl tulburase și îl mișcase, deși îi venea greu să recunoască. „În fond, Suslănescu e sincer, își spuse și adăugă îndată, întărîtat : Dracu să-l ia cu sinceritatea lui cu tot ! Prostii. Parcă ar vrea să se scuze... De ce ? Eu nu i-am cerut nimic, nici lui și nimănui. Nimănui."

În seara zilei cînd dăduseră teza, se plimbase cu profesorul prin parc. Suslănescu spunea cu o încăpățînare nervoasă tot felul de prostii. Lui Andrei îi era ciudă și totodată îi părea bine că Suslănescu nu aducea vorba despre lucrarea lui. Acum, cînd fierbințeala satisfacției îi trecuse, era neliniștit. S-au despărțit brusc, de parcă ar fi vrut să fugă unul de celălalt. Asta a fost în 2 mai. Luă scrisoarea următoare.

„Miercuri 3 V 1944

„Singura deosebire între oameni este gradul lor de prostie."

Dragă Andrei,

Te-am văzut aseară mai nepăsător decît oricînd.

Sau poate greșesc ?

Mai pierdut, mai departe de realitatea ce te înconjoară, mai retras în tine însuți, în gîndurile tale.

După ce ne-am despărțit, am rătăcit pe străzi și întors destul de tîrziu, în pervazul ferestrei mele parcă vedeam silueta ta structurată în umbra nopții, prea degajată și cu un aer puțin cam blazat. Aproape că nu pot să-ți spun tot ce am simțit și gîndit. Mă plimb prin odaie cu pași mărunți, în așa fel ca piciorul meu să cuprindă sub el o întreagă floare sau un pătrat de covor.

Mă plictisesc.

Mă opresc și privesc cele două tablouri de prost gust cu peisaj cîmpenesc „À la Fontainebleau", cu cer prea albastru, cu pete mari de nori albi și flori de cîmp de un roșu țipător.

Ca să-mi treacă timpul, am început să scot cărțile din mica și improvizata mea bibliotecă... Mai ales cărțile privitoare la revoluția franceză. Răsfoiesc cu spaimă paginile veline și chipuri familiare mă privesc : Charlotte Corday — un fel de Andrei Sabin feminin — Bailly, Mirabeau, Danton, Saint-Just... Cuvinte mari, splendide, răsună în odaia mea de burlac : *Pour vaincre il faut de l'audace, encore de l'audace et toujours de l'audace ! Est-ce qu'on emporte la patrie à la semelle de ses souliers ? Mon domicile ? Tantôt le néant... Mon*

nom ? Dans le Panthéon de l'Histoire [1]... Am auzit, îngrozit accentele sălbatice ale Marseillaise-ei la Valmy, cînd brutarii, măcelarii, pantofarii şi plebea Parisului au învins armatele puternice, coalizate, ale lui Brunswicke. Am evocat figurile graţioase ale marchizilor şi viconţilor cu nume răsunătoare, care au urcat scara ghilotinei...

Andrei, mă tem ! Am luat cărţulia aceasta şi am rupt-o în bucăţele mici, mărunte de tot. Spune-mi, tu crezi că într-adevăr lumea noastră, amintirile copilăriei, apele, munţii Carpaţi se vor prăbuşi ?

Probabil, în timpul plimbării noastre, aşteptai ceva de la mine, dar sufletul meu era atît de încărcat de ruşine şi spaimă ! Şi ţi-am vorbit, aiurea, de tomuri, de cărţile mele, de mine ; de iluzii pierdute înainte de-a se naşte...

După cum vezi, alfa şi omega conversaţiilor mele. Dar ce să fac ? Iubesc prea mult cărţile (poate mai puţin conţinutul lor, cît forma, ediţia, anul, editura, raritatea, colbul de pe ele — deformaţie profesională, ceva de şoarece de bibliotecă) şi trecutul.

Găsesc în trecut o puternică mîngîiere şi un izvor de optimism pentru prezent şi pentru viitor. Oricum ar fi el. Şi ca să închei, folosesc vorbele prietenului meu Corian : „Oamenii sînt cu picioarele în sus" — titlul pe care vrea să-l dea volumului său de memorii ; de altfel nu este original, a mai fost dat de un neamţ romanului său. Dar ce-are a face ? Aceasta nu va scădea cu nimic meritele lui Cori. De altfel, lumea a exprimat de mult, cu alte cuvinte, aceeaşi idee :

„Oamenii gîndesc cu picioarele", sau mai plastic şi mai vulgar : „Oamenii gîndesc cu c..."

A. S.

P. S. Te rog mult să nu arăţi nimănui această scrisoare ; ba s-o rupi, e alcătuită într-o clipă de copilărie amarnică, într-o noapte fără cadru romantic — cîntec de cucuvaie şi tic-tac de catedrală ce bate noaptea 12 punct.

Ora 2 noaptea.

[1] Pentru a învinge trebuie îndrăzneală, iarăşi îndrăzneală, mereu îndrăzneală ! Oare-ţi poţi duce patria pe tălpile pantofilor ? Domiciliul meu ? În curînd neantul... Numele meu ? În panteonul istoriei... (fr.) Cuvinte ale lui Danton).

Mint, mint, mint, mint, mint, mint, mint, mint ! ! ! ! ! ! Andrei, s-a întîmplat o nenorocire. Andrei, te rog, încearcă să mă ierţi. Nu am vrut să ţi-o spun, nu am putut să ţi-o scriu, am mințit pe tot parcursul scrisorii. Nu ştiu cine din clasă a vorbit. Probabil Mărieş, iezuitul acela scîrbos, dezgustător. Astăzi, directorul m-a luat deoparte şi a zbierat la mine : „Ascultă ! Am auzit că la teza dumitale Sabin ar fi scris nişte tîmpenii şi dumneata l-ai pus să citească compunerea în faţa clasei şi erau nişte chestii comuniste acolo !"

A zbierat la mine, m-a ameninţat că mă dă afară din liceu !

Andrei !

Înţelege-mă ! Am o mamă bătrînă care moare de foame, o soră pe care trebuie s-o întreţin la şcoală, să-i fac un viitor oarecare, am obligaţii faţă de aceste fiinţe scumpe. Dar nu e numai atît : am fost silit să-i dau hîrtiile tale, voia să mă caute chiar în buzunare !

N-o să te mai pot privi în ochi niciodată. Dumnezeule ! Tot felul de gînduri absurde îmi trec prin minte. De ce ai făcut asta, Andrei, tocmai la ora mea ? N-are importanţă ceea ce crezi tu, dar gestul tău mă înspăimîntă.

Andrei, n-am putut face altceva. Te rog, înţelege-mă !

Aştept de la tine un singur gest, numai unul, ca să-mi pot asigura o linişte sufletească relativă. De altfel îţi jur, am să te ajut din toate puterile mele. Dacă vrei şi dacă s-o mai putea, la vară o să mergem amîndoi la mare, ori la Sinaia.

Cuvintele sînt de prisos. Sînt un mizerabil."

Andrei, înţepenit în poziţia incomodă în care citise, acoperi hîrtia cu palma. Topica frazei, cadenţa ei plîngăreaţă îi evocă figura lui Suslănescu ; obrazul tras, gălbui, veşnic neras, ochii umezi şi rugători cu pleoapele bătînd totdeauna speriate. Sărmanul Suslănescu ! Ce luptă între dorinţa lui de-a fi un gentilom secol XVIII şi murdăria vieţii ! Oare astea nu sînt mult mai simple în realitate, aşa cum susţine Schwartz ?

Luă ultima scrisoare, mai scurtă :

„Vineri, 5 V 1944

Nu mai îndrăznesc să te numesc „prietene" şi nici să mă privesc pe mine însumi.

Calmul tău, care de data asta nu era poză, ci era ceva rece şi primejdios, m-a zdruncinat. M-a zdruncinat atît de mult, încît mă întreb dacă are rost să-mi tîrăsc şi pe mai departe existenţa asta mizerabilă şi meschină.

Te-am văzut înfruntînd pe inspectorul venit special pentru cazul tău, te-am văzut în momentul în care a sunat alarma. M-am întîlnit acum cîteva ceasuri cu Lucian şi mi-a spus că te-ai dus la gară şi că ai muncit acolo alături de domnul Sabin, pînă seara tîrziu, ca şi cum nimic nu se întîmplase, şi abia atunci am avut, clară, precisă, imaginea netrebniciei mele.

În adăpost, în timp ce tu, cum am aflat, alergai pe străzi spre gară, eu tremuram, năucit de frică animalică.

Andrei, s-ar putea ca tu să ai dreptate, nu ştiu. Aş vrea din toate puterile mele să nu fie aşa.

După ce m-am despărţit de Lucian, am intrat într-o cîrciumă unde oamenii, mai mulţi ca niciodată, vorbeau despre morţi, despre îngrozitorul dezastru ce s-a abătut asupra oraşului nostru. Şi vorbeau de asemenea de ceea ce ne aşteaptă. Erau mai mult oameni simpli, în salopete, murdari, neraşi, fără trăsături fine, patinate de vreme şi de fineţea stirpei şi m-am înfiorat. A cîta oară, Doamne ? Am ascultat prefăcut interesat povestea unuia care fusese la gară, i-am plătit un sfert de rom şi m-am bucurat cu dezgustătoare laşitate cînd a acceptat. Am băut şi eu, m-am îmbătat. În drum spre casă am vomat, rezemat de un felinar orb.

Nu mai am ce să-ţi scriu.

Sînt singur şi m-a cuprins teama.

A. S.

P. S. Am mai aflat că acum doi sau trei ani ai scris o lucrare strălucită despre război. Vorbeai de acest „măreţ fenomen" care permite Omului să se ridice deasupra sinistrei sale platitudini, te entuziasmai în faţa rezistenţei pînă la ultima clipă (Waterloo sau Thermopyles), tocmai pentru că e lipsit de finalitate. Nu ştiu care a fost drumul tău de atunci pînă azi, nu ştiu ce s-a întîmplat cu tine, nu ştiu nimic. Mi-e groază că sînt om. Groază şi scîrbă.

Răducanu a fost dat afară din liceu, trimis într-un sătuc din Dobrogea. Şi asta mă chinuie. E şi asta o oglindă în care-mi văd mizerabila, înfiorătoarea, descurajatoarea mea condiţie umană !"

Andrei se ridică gînditor ; mărturisirile lui Suslănescu îl dezarmaseră : era în ele un fel de ciudat curaj invers — curajul de-a-şi asuma ticăloşia, şi o stranie voluptate secretă a unei sinceităţi umilitoare. Ar fi vrut să nu-l mai vadă pe Suslănescu niciodată ; era sigur că ar fi citit în ochii lui totdeauna, ori despre ce ar fi vorbit,

aceeaşi întrebare mută : „M-ai iertat ? M-ai înţeles ? Aştept de la tine, oricît de straniu ar părea, o îmbărbătare."

Privi spre cer. Ieri, pe vremea asta, era în faţa comisiei, ori poate începuseră să sune sirenele. În fundul curţii, lipit aproape de gardul de ciment, era un plop, ca un fuior de fum verde. Aşa cum tremura scăldat în razele amiezii, părea că se detaşează cu un dispreţ al înălţimii de ceilalţi pomi ai curţii, cîţiva meri şi pruni piperniciţi. „De ce am stabilit comparaţia asta ?" se întrebă ruşinat.

Intră în casă, trecu în sufragerie şi deschise dulapul în care-şi păstra cărţile. Dedesubt de tot erau hîrtiile lui : o dramă în versuri, începută acum trei ani şi neterminată, jurnalul de zeci de ori părăsit, scrisorile lui Lucian, de la începutul prieteniei lor, şi un album mare, un Hogarth pe care-l primise de la Suslănescu de anul nou. În paginile lui, printre figurile groteşti şi tragice care chefuiau, se iubeau şi mureau, ascunse scrisorile acestea. Rămase multă vreme în faţa scrinului deschis, jucîndu-se distrat cu ciucurii covorului.

Capitolul III

Casa familiei Varga se afla pe o stradă dosnică, liniştită, ocolită de pietonii cărora le făcea impresia unei fundături. La intrarea străzii, într-o mică piaţetă împrejmuită de un lanţ greu de bronz coclit, se ridica silueta neo-gotică a bisericii nemţeşti, una din curiozităţile oraşului, deoarece în 1917, cînd fusese zidită, un arhitect zelos săpase deasupra portalului ogival : *Gott strafe England !* [1] Din 1940 inscripţia devenise iar actuală.

Casa Varga, construită de acelaşi arhitect, avea aerul unui „chalet" elveţian, dar în loc să se avînte spre cer se lăţea de-a lungul trotuarului pe vreo patruzeci de metri, părînd mai degrabă un cătun alpin. Diverse turnuleţe, geamuri rotunde de mansardă, olane şi geamlîcuri colorate o împodobeau. Pe faţadă era un medalion rotund, reprezentînd un fel de Siegfried sau Sfîntul Gheorghe cu o spadă şi o balanţă în mînă. Sculptorul avusese intenţia delicată să simbolizeze activitatea domnului Salvator Varga, naţionalist şi avocat cu renume.

Cînd fusese invitat prima oară, Andrei privise intimidat clădirea, iar Lucian îi declarase cu vehemenţă că n-o poate suferi, că e o casă dezgustătoare de parvenit care vrea să-şi etaleze, impudic, opulenţa. „Noi am dorit o casă simplă, simplă de tot", mînţise Lucian, simţind că Andrei o găseşte grozav de caraghioasă. Şi într-adevăr, Andrei se întreba : „Oare cum s-a jucat Lucian, copil, în asemenea templu pompos ? Trebuie să fi umblat toată ziua în hăinuţă de catifea, cu

[1] Doamne, pedepseşte Anglia ! (germ.)

guleraş de dantelă. Aici, spargerea unuia dintre aceste geamuri colorate ar fi devenit o tragedie".

De cîte ori venea, se grăbea, uitîndu-se pe furiş împrejur, pînă la odaia încărcată de cărţi a lui Lucian, unde pînă la şase şi jumătate, cînd servitoarea le aducea ceaiul şi prăjiturile, Andrei îi spunea cu o iritare, a cărei cauză Lucian n-o bănuia, tot felul de lucruri pline de dinamită, după părerea lui : despre inexistenţa lui Dumnezeu, despre inutilitatea şcolii, a relaţiilor familiale. Lucian îl privea plin de-o îngrozită admiraţie.

Nul invita niciodată pe Lucian la el. N-avea unde sta de vorbă, în linişte, deoarece totul s-ar fi auzit în bucătărie, unde mama lui Andrei croşeta „ca să nu-i tulbure pe băieţi", şi tatăl său sforăia, ostenit de serviciu, pe pătucul de lemn. Sărăcia lor lustruită îl durea. Îi era ruşine de prăjiturile „de casă", de cele cîteva cuvinte pe care tatăl său se simţea dator să i le spună lui Lucian. Şi îl chinuia faptul că e atît de ticălos şi-şi face probleme din toate astea.

Pentru Lucian conta doar prietenia lor.

Andrei sună de trei ori, apoi se întoarse spre Dan. Acesta se lipise de zid, culegînd tot varul pe umeri. Înţelegînd reproşul vărului său, Dan bombăni ceva. Nu putea suferi societatea, prezenţa fetelor îl fîstîcea. Abia spre sfîrşitul petrecerilor începea să se simtă la largul lui, după ce-i cucerea pe toţi prin răspunsurile lui dure, neaşteptate, de timid incurabil.

Poarta se deschise şi o servitoare bătrînă, zbîrcită, îi pofti să intre :

— Or şi venit tăţi domnişorii. Danţează.

Străbătură curtea mare, cu arcade florentine pe care se încolăceau trandafiri agăţători, trecură printr-o alee mărginită de suliţe de lemn, cu globuri de sticlă colorată în vîrf, ocoliră piscina din faianţă verde, (alături, un chioşc de tinichea aducea cu o cutie de conserve), apoi urcară pe terasa vastă cît un patinoar, plină de mese şi fotolii de paie şi intrară în sufrageria spaţioasă unde — cu toate geamurile înalte — era întotdeauna întuneric. Mobilele grele, Biedermayer, păreau nişte rinoceri tupilaţi în colţuri. Cîteva tablouri în rame masive : un asfinţit violet, o natură moartă cu peşti, struguri şi o pipă, iar la loc de cinste portretul lui Iuliu Maniu, conceput de domnul Baruţia în stil Rembrandt.

Uşa salonului se deschise şi Teddie Varga apăru în prag, bătînd cu talpa groasă de plută ritmul unui blues. Era îmbrăcat ca întotdeauna după ultima modă : veston lung, fără talie, cu revere înguste

și umerii largi, căzuți, pantaloni strîmți, sub manșeta cărora sclipea ciorapul alb ; cravata cu nodul cît o unghie.

— Halio, Andrei ! se agită el, sincer bucuros că-l vede. Te aștept. Banda nu-i în stare să asculte o muzică bună, fără să vrea să se bîțîie imediat. Declară solemn : Am cinci plăci noi, cu Louis Armstrong. Auzi ? Tocmai cîntă „Aint' Misbehavin". Colosal ! Văzîndu-l pe Dan, își aminti datoria de amfitrion : Ce mai faci, Bufleo?

— Du-te-n mă-ta, răspunse Dan, calm.

Teddie rîse vesel :

— Ești grozav, măi, zău ești grozav ! îi luă pe amîndoi de cîte un braț și intrară : Marele erou André Sabin și vărul său... Jules Verne, adăugă, negăsind altceva la repezeală.

Lucian, care asculta plictisit sporovăiala a două fete, le părăsi și se grăbi fericit în întîmpinarea lor.

— Credeam că n-ai să vii, îi șopti lui Andrei.

Fără să-i lase mîna îl cercetă nerăbdător. Ar fi vrut să vorbească numai ei doi despre bombardament și acum, după ce tensiunea trecuse, să-l întrebe pe Andrei de ce făcuse tocmai el, atît de lucid, și ironic de obicei, gestul acela nesăbuit... Dar nu se putea, cel puțin deocamdată, așa că Lucian privi nervos și disprețuitor fetele și băieții care se trîntiseră în fotolii, pe marginea mesei, sau — grămadă — pe divanul larg. Și Andrei îi trecu în revistă repede : era Gigi Moldoveanu, „fiul librăriei Speranția", robust și bronzat, Olimpiu Hanganu, blond și înfipt ca un „Hitlerjungend", Ionel Spinanțiu, mic, bondoc, pipăindu-și cu îngrijorare alternativă părul gominat și costumul nou, Micky Belega, băiatul prefectului, zvelt, șchiopătînd cu distincție, (își rupsese de vreo trei ori piciorul stîng la călărie), Sorin Horciony, un urmaș degenerat al familiei „patronului ctitor", pricăjit, spuzit de coșuri pe frunte, cu lopățelele omoplaților ca niște aripi boante, și Petre „Muggsy" Văgălău, celebrul repetent al liceului, feciorul unui morar bogat din Pecica, prietenul nedespărțit al lui Teddie Varga. Între ei doi era un fel de simbioză : Teddie îl șlefuia pe bolovănosul „peizan", iar acesta, boxer amator, îl apăra în bătăliile pe care le provoca insolența nemărginită a mezinului familiei Varga. Pe urmă fetele : Gipsy Belega, înaltă, cu pielea arămie și părul negru, cîrlionțat și aspru, Dia Moldoveanu, sora lui Gigi, durdulie și închipuită, Lili Crăioc (Lili era pseudonim, deoarece numai unchiul și nașul ei, părintele Crăioc, îi știa adevăratul nume : Salomeea) foarte drăguță, blondă, cu un aer sportiv, pur întîmplător, fiindcă părintele, mentor spiritual, nu-i dădea voie decît cu mare greutate să frecventeze societatea : „Ai de grijă scumpă,

— îi spunea, — căci bărbații vor să te *cunoască* pre tine". Lili nu știa sensul biblic al cuvîntului, de aceea evita orice nouă cunoștință. Adelina Botiș, fiica ajutorului de primar, masivă, împlinită, arborînd veșnic un surîs disprețuitor și distant, prin care-și ascundea o dezarmantă prostie. Și toți aceștia, cunoscuți și prieteni de ani de zile, îl priveau tăcuți, curioși, cu o anumită iritare nedeslușită. El zîmbi sfidător dar, cînd se întoarse spre Lucian, în ochi îi tremura o întrebare îndurerată : „De ce ai ținut să viu ? Puteam tot atît de bine să..."

Lucian îl bătu pe umăr și, cu toate că își dădea seama că nu face bine, gestul său avu ceva protector. Andrei se feri nervos. În fond, el venise s-o întîlnească pe Sonia, dar nu îndrăznea să întrebe dacă fusese și ea invitată.

— Ei, nu ! Să nu credeți că o să începeți să-mi filozofați aici ! se sperie Teddie. Ce dracu, doar nu sîntem la Academie !

— Teddie ! îl certă Lucian, cu indulgență.

— Nimic ! Pentru cine, dacă nu pentru marele specialist, Andrei Sabin, am alergat eu zile de-a rîndul să fac rost de plăcile lui Armstrong ? Mă tem, — murmură el mucalit, — că tata va băga de seamă intervenția mea în depozitul bancar de sub rufăria din dulap.

— Teddie e un personaj gidian, rîse Lucian.

— Așadar, urmează măreața placă *„That's when I'll come back to you"*[1]. Louis Armstrong, Beethoven-ul muzicii de jazz !

Dan se prăvălise pe un scaun și căsca nestînjenit.

— Ce mai faci, Dan ? îl întrebă Lucian politicos. Pe băiatul acesta nu izbutea să-l înțeleagă.

— Mă plictisesc.

Toată lumea începu să rîdă : răspunsul era celebru. În clasa I-a, Dan — de obicei sfios ca o fată mare — căscase sonor, din răsputeri, la ora de religie. „No, ce-i cu tine, Todorăscule ?" se interesase părintele Crăioc. „Mă plictisesc". „No, dară Todorăscul se plictisește, spuse clocotind de furie reținută popa. Să-i trîntim on patru !" Dan, convins că un singur patru aducea repetența, își puse capul pe bancă și începu să plîngă, tăcut. Dar nu se cuminți. La o altă oră, în clasa a V-a, părintele asuda copios, încercînd să răspundă unei întrebări a lui Andrei : „Cum s-au înmulțit primii oameni, dacă lui Adam și Evei nu le-a rămas decît un singur fiu, Cain ? Înseamnă că părintele etern a legiferat incestul, sau Cain a trebuit să nască

[1] Cînd mă voi reîntoarce la tine. (engl.)

singur?" Dan izbucni într-un rîs cu lacrimi. „Da' ce te hîrjeşti, domnule Todorăscule ? De cine rîzi ?" „De dumneavoastră, dom' părinte !" răsunase răspunsul limpede al lui Dan. „Eu cred că tu nu eşti normal la cap, măi Todorăscule. Tu eşti tulburat în criere, măi... Du-te şi te bagă la alienaţi."

— Ce sărbătorim astăzi ? întrebă Micky Belega, graseind.

— E ziua de naştere a bătrînei, spuse Teddie. Dar nu ştiu a cîtea. Secret de stat.

— Şi nu bem nimic în cinstea onoratei doamne ?

— Asta e ! Să bem, fraţilor ! strigă Văgălău, cu multă distincţie.

Se servi lichior de cafei Mocca. În clipa cînd Andrei îşi goli păhărucul intră Sonia. Andrei clipi des şi-şi strînse fălcile. Simţea cum sîngele îi năpădeşte obrajii, roşeaţa aceea care-l făcea stacojiu, ori de cîte ori se întîlnea cu Sonia, în prezenţa altora. Devenit dintr-o dată stîngaci, puse paharul pe tavă cu degete tremurătoare şi voi să meargă în întîmpinarea ei. Dar Teddie i-o luase înainte. Se repezise la Sonia, îşi pocnea palmele, admirînd-o :

—Eşti foarte frumoasă, sweetheart. Îţi mulţumesc că ne-ai onorat... Ştiu, ştiu de ce ai venit. E aici, e aici... Uite-l !

Oprit la cîţiva paşi, Andrei o privea în ochi. Totul se risipi atunci ; nu-i păsa că ceilalţi se uitau la el, că Lucian s-a posomorît, ştiind că azi nu vor mai putea fi numai ei doi, că Teddie îi face semne exagerate de complicitate. Veni la ea şi-i strînse degetele fine, prelungi. Şopti ceva, nici el nu ştia ce, apoi tăcu. „Nu trebuia să fi venit nici unul, se gîndi. M-aş fi dus la ei, am fi vorbit o mulţime de nimicuri, mi-ar fi cîntat la pian... Apoi liniştea aceea, încrederea..."

Brusc, o luă de braţ şi o duse într-un colţ. Se rezemă cu cotul de bufetul masiv.

— Te-am căutat, Andrei, vorbi ea, îngrijorată. Voiam să...

— Lasă... nu acum... te rog...

O privi. Aproape tot atît de înaltă ca şi el, Sonia părea încă fetiţă. Ochii mari, albaştri-cenuşii, căpătaseră acum o culoare închisă, adîncă. Părul castaniu, ondulat, îi cădea pe umeri încadrîndu-i obrazul mic, uşor îmbujorat. Avea ceva liniştitor pînă şi în felul simplu în care-şi purta rochia verde, dintr-o mătase grea.

— Dragă Andrei, murmură ea şi-şi puse palma peste mîna lui. (Strîngerii de mînă a Soniei şi surîsului ei, Andrei îi închinase o pagină de jurnal. Vorbea acolo — cu o căldură care-l descumpănea cînd recitea pasajul — de intimitatea caldă, secretă, ce se stabilea între ei doi, printr-o simplă strîngere de mînă şi se întreba dacă ea

strîngea şi mîna celorlalţi în acelaşi fel). Ce-ai făcut, Andrei ? şopti Sonia.

— Nu acum ! făcu el, dur. Nu aici !

Simţi că o jignise, dar îi era peste putinţă să vorbească despre asta, acum.

— Pardonaţi, se vîrî între ei Teddie. Hai să dansăm, Sony. Tu eşti singura care...

Ea îi aruncă lui Andrei o privire grăbită. Întunecat, cu ochii verzi, lucitori şi încăpăţînaţi, el părea foarte trist. Ridică din umeri.

— Dansaţi...

Ştia că Sonia îl disprețuieşte pe Teddie ; şi totuşi, cînd îi văzu dansînd, ceva rău şi înjositor se strecură în el. Teddie, cu toate că era mult mai mic decît Sonia, nu părea caraghios alături de ea. Dansa bine, fără să exagereze. Din colţul celălalt al salonului, Lucian îl urmărea mereu pe Andrei. „Şi prietenia noastră devine o povară, se gîndi acesta. Încep să-i ascund o mulţime de lucruri... De pildă, despre Sonia nu i-am vorbit niciodată. Nici de ce am făcut lucrarea aceea nu pot să-i spun. Nu ştiu nici eu încă. Ba nu, ştiu, dar nu pot să-i spun."

Gipsy Belega veni în faţa lui, îi făcu o reverenţă şi-i spuse ironică :

— Poftesc să dansăm, Andrei. Ce dracu, au trecut trei ceasuri şi nu ne-am încălzit.

Fără chef, el îi înlănţui mijlocul. Dansa neglijent, dar avea simţul ritmului cu toate că abia acum un an Sonia îl învăţase să danseze. „Lasă-te, pentru Dumnezeu, — îi spunea, — s-ar zice că ţi-e frică sau ruşine să dansezi." Gipsy îşi lipi obrazul de gîtul lui şi-i susură în ureche :

— Spune-mi, ce-ai făcut ? Ieri la masă n-a fost vorba decît de tine şi de bombardament. Papa spunea că... Zi, ce-ai făcut ?

— Complot împotriva statului. Şi dacă mă mai întrebi despre asta, te las aici şi mă duc acasă.

— Misteriosule ! Tu eşti cel mai drăguţ dintre toţi băieţii ăştia. Dar eşti un urîcios şi-un închipuit.

Se lipi de el, tremurînd. Tulburat, Andrei îi simţea trupul subţire, cu muşchi prelungi, pîntecul neted, înţepătura uşoară a jartierelor pe pulpe şi o vibrare intimă, nebănuită. Voi să se dezlipească de ea.

— Ce ? Ţi-e frică ? îl întrebă Gipsy, răguşită. Îmi placi, mă. De ce nu vii pe la noi ?

— Nu ştiu, răspunse Andrei şi-i întoarse spatele.

Sonia dansa acum cu Văgălău, care căuta mereu să-şi lipească faţa de a ei. Andrei strînse pumnii. Văgălău era mai tare ca el şi dornic mereu de bătaie. Se apropie de ei, făcîndu-şi loc printre perechile care se legănau şi-l auzi : „Da-da-de-di-da-da-da oua oua... Ăsta-i stilul „scat". Aşa cîntă şi Bix Beiderbreke, mort la douăzeci şi trei de ani, din pricina ginului. Aşa mi-a spus Teddie. Da-da-da ! Stil „scat".

Mai încolo, tolănit pe divan, Micky Belega explica Diei cum îşi rupsese piciorul a treia oară.

— Fulger, un cal grozav... nărăvaş, ptiu ! Papa nu m-a lăsat : „Încalecă, scîrbă, eşti doar fiul generalului de cavalerie Belega !" Ce era să fac ? Şi Fulger, mama lui...

— Vai, Mihai, — se înroşise toată Dia, — cum vorbeşti ?

— ...m-a trîntit ca pe un sac cu morcovi. „Boule, — a zbierat tata, uite aici cum se călăreşte !" Şi s-a suit pe Fulger, în timp ce eu, mama mea, abia mai vedeam de durere. Fractură la tibia.

—Vai, Mihi.

Lucian, ameţit de singurul pahar pe care-l băuse, îi recita Salomeei Crăioc :

— *Oisive jeunesse, à tout asservie... par délicatesse... j'ai perdu ma vie...*[1]

Ea se mira :

— Ce vorbeşti, dragă ?

Neobosit, Teddie alerga de la un grup la altul :

— Vă distraţi bine ? Sincer : vă distraţi de minune ? Staţi să vă spun una colosală : *Chinatown, my Chinatown !* [2]

După ce Văgălău o lăsă din braţe, Sonia voi să vină spre Andrei, dar Teddie o înhăţă de mînă :

— *The sheik of Arabia* [3]. Haidem !

„După ce termină asta, plecăm acasă", îşi spuse Andrei, dar tocmai atunci părinţii lui Lucian veniră să inspecteze cum se distrează copiii. Perechile se opriră. Avocatul Salvator Varga era un om înalt, uscat, cu părul foarte negru, des, tăiat de o şuviţă albă, drept în mijloc. Numai buzele groase, roşii, şi bărbia teşită de abulic, contrastau cu linia dreaptă a sprîncenelor, cu asprimea ochilor cenuşii

[1] Leneşă tinereţe, tuturor supusă... din delicateţe... mi-am pierdut viaţa... (fr.)

[2] Oraş chinezesc, oraşul meu chinezesc. (engl.)

[3] Şeicul Arabiei. (engl.)

şi cu portul mîndru, distant, al capului. Alături de el, doamna Varga era şi mai ştearsă. Părea cu mult mai bătrînă decît soţul ei. Trupul osos i se ghicea sub faldurile unei rochii negre, agăţată de şoldurile mari ; pe pieptul plat i se bălăbănea o cruce mare, de aur, protopopească.

În timp ce Lucian, palid, îngheţat de jenă, se prefăcea că se uită pe geam, avocatul sărută mîna fetelor, privindu-le cu o abia mascată concupiscenţă ; le debita complimente desuete, bătu protector umerii băieţilor, se uită aspru la Teddie spunîndu-i din priviri „ajunge," apoi descoperindu-l pe Andrei, rămase o clipă descumpănit în faţa lui. Îl cercetă nedumerit şi-i şopti iute, dar cu destulă gravitate :

— Înainte de-a pleca... o, nu acuma, aveţi vreme destulă, vreau neapărat să vorbesc cu... dumneata.

Andrei roşi, îl înjură în gînd pe Lucian şi dădu din cap. Doamna Varga mîngîiase între timp feţele îmbujorate ale fetelor :

— Vai, cît eşti de drăguţă, păpuşo ! Iar în gînd, dură : „Ce curvuliţe ordinare !"

Îşi lăsă mîna sărutată de băieţi :

— Ai crescut, domnule Belega. Semeni cu *father* [1]. Apoi se întoarse spre Varga şi spuse umilă : Salvator, să lăsăm tinerii. Să nu ne părăsim musafirii.

Varga făcu o strîmbătură care putea însemna : „Îmi pare rău că nu pot rămîne aici, cu voi". Întinse mîna spre sticlele pe jumătate golite :

— Să nu vă întreceţi cu lichiorul. Urmează şampania.

— Ura ! urlă prosteşte, de unul singur, Văgălău şi, luîndu-şi seama, cîntă „scat" : Da-da-da-de-di-di-do oua oua...

După plecarea bătrînilor urmară cîteva minute de stînjeneală, apoi petrecerea continuă.

„Ce caut eu aici ? se întrebă Andrei. Ce caut ?" Se duse drept la Sonia, care dansa cu Olimpiu Hanganu, şi-i spuse :

— Nu mergi acasă ?

— Ba da. Haidem. Şi către Olimpiu : Mă ierţi.

Teddie, care era peste tot, îi auzi, se repezi la uşă, o încuie şi vociferă :

— Ceee ! Nici gînd ! Ăştia vor să plece acasă !

Toţi se repeziră spre ei, îi înconjurară.

[1] Tata. (engl.)

— De ce vrei să pleci, mă ? se miră Văgălău. N-auzişi ? Şampanie !

Andrei dădu din mînă. Sonia îl privea rugătoare. Lucian nu se sculase de pe divan, voind să-şi arate astfel indiferenţa.

— Bine, capitulă Andrei. Mai stăm puţin.

— Mai lăsaţi-l, măi, să danseze şi el cu fata, rîse Teddie. Ce dracu !

Andrei abia se stăpîni să nu-l lovească.

— Dar nu... nu de aceea... ia te uită ! Eram doar obosit şi...

Îi făcu Soniei un semn cu capul. Ea zîmbi, stingherită, apoi se duse la Dan, îl trase de mînă şi-i porunci :

— Hai, ursule, să te învăţ să dansezi.

Dan, înţelegînd rugămintea ei, se sculă ţeapăn.

— O să-ţi pară rău. Ia-ţi rămas bun de la pantofi.

— Urmează *Mood Indigo* a lui Duke Ellington *and his Orchestra.*

— Ce-i asta mud indigău ? se interesă şcolăreşte „Muggsy".

— O stare de spirit, recită Teddie, bucuros că-şi poate arăta erudiţia. O stare de spirit în care mînia, melancolia, amărăciunea s-au retras, lăsînd loc unei meditaţii solitare...

„De m-ar cuprinde şi pe mine starea asta", se gîndi cu amărăciune Andrei. Se strecură afară din cameră. Străbătu o anticameră capitonată cu lemn de stejar şi plină de pălării, umbrele, mănuşi şi pardesie apoi intră în bibliotecă. Odaia, foarte înaltă, era înconjurată de un dulap mare, negru, în care se îngrămădeau volumele ; într-o parte manualele şi tratatele juridice ale avocatului Varga, în cealaltă, cărţile lui Lucian : întreaga literatură română, operele complete ale lui Voltaire, Diderot, Montaigne şi Rabelais, apoi Baudelaire, Rimbraud, o splendidă ediţie Villon, ilustrată de Dubout, Balzac, Zola, Maupassant, modernii : Proust, Giraudoux, Annouilh, Gide... Pentru biblioteca asta, Andrei îl invidia de moarte pe Lucian. Ori de cîte ori îi împrumuta vreo carte, acesta-l ruga, cu toate că se simţea meschin : „Vezi să n-o pierzi, Andrei. Tu ştii că pentru mine...cărţile..."

De dincolo, din salonul cel mare, se furişa o dîră de lumină filtrată prin sticla zgrunţuroasă a glasvandului şi discuţiile se auzeau foarte clar. Andrei se trînti într-un fotoliu mare, comod, de piele cenuşie. Închise ochii. Voia să se gîndească la altceva, la orice prostie, dar nu putea, deoarece de alături îl deranjau vocile musafirilor. Jucau pocher.

— Este exclus, vorbea convingător Varga. Evident, Reichul trece printr-o pasă rea, dar este exclus. Nu poate fi bătută o Germanie aşa de uşor. Un popor care a dat un Beethoven, un Goethe, un Koch şi un Bismark şi are o armată atît de formidabilă, să mă ierţi, dragă Vîslan ! Te rog să mă ierţi !

— Un om inteligent ca dumneata, Salvator, trebuie să-şi dea seama că ne găsim pe dric. Sînt convins că ţi-ai luat toate măsurile de precauţiune, toa-te ! răsună rîsul gutural al lui Vîslan, directorul ziarului local „Tribuna Română". O să plătim oalele sparte, noi, scribii. Dar, ascultă-mă ce-ţi spun, cerneala e înzestrată cu o mare calitate : avînd în principiu o singură culoare, poate sugera tot felul de nuanţe.

— Esact ! se auzi un glas hodorogit. Esact ! Bine spus, Vîslane.

Andrei vru să se ridice şi să plece, dar tocmai atunci doamna Varga atrase atenţia jucătorilor :

— E prea mult fum aici, o să deschid o clipă numai uşa bibliotecii. Ne sufocăm.

Andrei se ghemui în fotoliu. Raza de lumină care mătură covorul, tăind un drum larg, nu ajunse pînă la el, iar în cadrul uşii văzu masa rotundă, peste care se aruncase un postav verde. În capul ei trona un personaj pe care, la prima vedere, Andrei îl luă drept Iuliu Maniu : avea aceeaşi redingotă neagră, monahală, încheiată pînă la gulerul de celuloid înalt de zece centimetri şi o frizură asemănătoare — cărare sobră, austriacă, la dreapta. Ţinea cărţile de joc cu un fel de repulsie, în contradicţie cu privirea încîntată pe care o arunca din cînd în cînd maldărului de fişe şi bancnote din faţa lui.

Alături de el, ghemuit servil pe marginea scaunului, Ion Vîlsan părea un boem francez cu barba ascuţită, castanie. Părul rărit de un început de chelie îi cădea în bucle anemice pe fruntea netedă. Purta un costum nou, la două rînduri, şi o cravată Schubert, cu picăţele. Jucînd indiferent, nu pierdea nici un prilej ca, între două cacialmale, să pîndească pe sub sprîncene dispoziţia în care se găseau partenerii lui, gata s-o înveselească dacă era nevoie.

În afară de domnul Varga la masă se mai afla doctorul Borza, medicul primar al oraşului, cartofor fanatic, care ori de cîte ori Vîslan întrerupea jocul, îi arunca fulgerele de imputare ale ochilor lui albaştri spălăciţi. Obez, chel ca-n palmă, cu hainele deformate de colăceii de grăsime, asuda mereu şi-şi ştergea fruntea, gîtul şi palmele grase cu o batistă albă, cît un prosop. În fundul salonului, doamnele se aşezaseră pe o canapea, în jurul unei măsuţe rotunde cu prăjituri şi ceşti de cafea şi bîrfeau îngrijorate.

— Trei aşi, spuse domnul bătrîn, aplecîndu-se deasupra potului.

— Mă iertaţi, domnule baron, zîmbi — scuzîndu-se — Vîslan. Ful de dame !

— ...şi două rige ! izbucni bătrînul, gîlgîind ciudat. Şi două rige, măi ! Uite aici, întinse el cărţile, cu degetele noduroase, tremurînd de excitare. Am mers, ascultă aici, pe un as şi o rigă. Am ţîpat din mînă doi valeţi !

— Domnul baron este imbatabil la pocher, zîmbi Varga, amabil.

— Da, da, da, mormăia sosia lui Maniu, culegînd banii şi fisele.

Ceva mărunţiş căzu, rostogolindu-se pe jos. Cu o sprinteneală nebănuită, moşneagul se aplecă repede şi culese monedele, pe care le integră meticulos în fişicurile din faţa lui.

Vîslan rîse, apoi spuse, mulţumit că poate plasa o vorbă de duh.

— Am citit că la o conferinţă, unul... *Taleiran* juca pocher cu nişte englezi. Unui englez i-a căzut mărunţişul sub masă şi el s-a băgat după bănuţi. Atunci, *Taleiran* ăsta a aprins un teanc de miare şi s-a aplecat să-i facă lumină englezului... Şi...

Toată lumea încremenise din pricina gafei.

— Englezii-s cuminţi, dădu din cap bătrînul. Foarte cuminţi. Ce, tu crezi că ne-or lăsa aici, cu bărbarii ?

— Politica lui Talleyrand, în perioada aceea, e plină de învăţăminte, sublinie domnul Varga.

Precis nu prea ştia ce făcuse Talleyrand la Berlin, dar avea clară imaginea vicleniei şi a inteligenţei lui diplomatice, care salvaseră Franţa dintr-un mare impas.

— Ehe, rîse bătrînul. Ehe... Avem şi noi Taleirenzii noştri.

— Să dea Dumnezeu, zise cucernic Varga.

— Să nu te îndoieşti, Salvator ! îl dăscăli bătrînul. Sînt şi la noi oameni care ştiu sta în umbră, în opoziţiune ! Noi i-am spus ofiţeraşului : „Mă, nu te întinde mai mult decît ţi-i pătura, dară lui i s-au suit sifilisul la cap. Nu-i nici on bai".

— Eu ştiu, — spuse cu delicateţe Varga — că domnul Maniu...

— Sssst ! şuieră supărat bătrînul, împrăştiind o ploaie fină de scuipat. *Prudentissimus et discretissimus* [1].

[1] Cît se poate de prudent şi de discret. (lat.)

— *Primum vivere deinde filosofare* [1], cită enervat doctorul, care pierdea şi începu să împartă cărţile. Vîslan aruncă neglijent.

— Am auzit că prinţul Ştirbey...

— Ouah ! făcu bătrînul cu dezgust, dînd un bobîrnac cuiva invizibil. Puah !

— Ar fi vremea să se facă ceva ! strigă medicul, scos din fire. Dumneavoastră nu ştiţi că numai în urma acestui bombardament am avut peste două mii de morţi ? Să nu mai vorbesc de schilozi şi de răniţi. Şi, după cîte-mi spunea domnul colonel Papastate, au fost doar treizeci şi cinci de avioane. Treizeci şi cinci !

— Este o mare nenorocire, clătină din cap bătrînul. Dar încă, pe vremea mea, era ovorbă : *Krieg ist Krieg* [2]. Ce vrei să facă aliaţii ? Nemţii nu i-or bombardat cînd or avut cu ce ?

— Bine, dar noi ? Ce le-am făcut noi ? se supără doctorul. Haideţi, domnilor, să jucăm mai departe.

— Bădie, — spuse moşul, clipind exagerat din ochiul stîng, cu o veselie rigidă de manechin, — la Berlin ţirculă on witz : zice că în aceea urbe sînt două feluri de oameni : optimişti şi pesimişti. Optimiştii-s aceia care învaţă englezeşte, iar pesimiştii cei care învaţă ruseşte. Tu ce eşti, Vîslane ?

— Român, suspină ziaristul. Am deschis...

— Mă duc şi eu, fătul meu, se smeri bătrînul. N-am cine ştie ce, dar...

Medicul făcu repede o socoteală mintală. Pierduse vreo mie cinci sute şi acum trebuia să-i recîştige. În curînd vor merge la cină, iar după aceea era exclus să se mai aşeze din nou la masa de joc.

— Pe de trei ori ! izbucni cu măreţie moşul.

— Intru, bîigui bătrînul. Avea trei popi.

Vîslan şi Varga se retraseră din joc.

— Eu mi-s servit, zise bătrînul.

Medicul ceru două cărţi, le filă, pătîndu-le de sudoare. Nu-i intrase nimic. Celălalt o fi avînd cel puţin chintă...

— Şi totuşi eu cred că plecarea la Cairo a...

— Domnule, — răcni Borza, — lasă-ne să jucăm ! O sută de lei.

— Leberalii şi-or trăit traiul şi mîncat mălaiul, declară bătrînul, care-şi pusese indiferent cărţile pe masă. Nu-mi compete să vorbesc acuma, vietoriul va proba... O sută ai spus ? Ia-

[1] Întîi să trăieşti, apoi să filozofezi. (lat.)

[2] Războiul este război. (germ.)

că-tă-o... Dă-mi mie... Se întoarse spre Varga : Esperienţa noastră politică, prestijiul înaintea mulţimii...

— Nu mai vorbiţi de prestigiu ! spuse cu răutate medicul. Eram la Sibiu cînd s-a cedat Ardealul şi s-a anunţat „mare" discurs al lui Maniu. S-au adunat mii de oameni... Cînd colo, Maniu renunţă la discurs şi ne îndeamnă la supunere şi la rugăciuni... Prestigiu !

— Cît ai cerut ? O sută ? se miră moşul. No, apoi ce ne cîcîrlim aşa ? Pe de trei ori potul.

— Poftim. Şi încă o sută. „Dacă plătesc sec am pierdut, se gîndea Borza. Dacă relansez... Bătrînul e servit... Sufere de artritism cronic, de atrofie a ficatului, de aici tenul cafeniu," îl diagnostică veninos.

— Mai dă-mi una mie lei !

Medicul zvîrli cărţile.

— Din politeţe, încercă să explice cu o ironie imbecilă.

— Aşa ? No, uită-te încoa, scumpeteo.

Bătrînul înşiră pe masă un valet, un as, un opt, o rigă şi un nouă :

— Poftească, Esculape ! Am fost „servit". „Şi mîna greblă se făcu", psalmodie el.

Vîslan izbucni în aplauze. Luă cărţile doctorului.

— Trei popi ! îşi pocni el palmele. Trei popi ! Te prinzi cu domnul baron ?

Varga era foarte încurcat. Se sculă, îşi aprinse o ţigară şi merse să închidă uşa bibliotecii. Atunci dădu cu ochii de Andrei.

— Tu aici ? se miră el. Bine, dar... ce s-a întîmplat ? Ai băut prea mult ? Ţi-a venit cumva rău ? se interesă sever, apoi, găsind o modalitate să risipească atmosfera încordată din salon, îl luă de braţ, strîngîndu-l tare şi înainte ca Andrei să se dezmeticească, îl trase în cameră.

— Uitaţi pe cine am găsit în bibliotecă, spuse el cu voioşie. Pe tînărul acesta.

Vîslan ridică imperceptibil din umeri, medicul îl privi cu furie oarbă, bătrînul cu o glacială indiferenţă.

— Vino să te prezint, continuă vesel Varga. Întinse mîna : Domnule baron, acest tînăr este un coleg al fiului meu. Acela care... v-am vorbit de el. La o teză a scris că va veni revoluţia, sau cel puţin aşa am auzit. Domnia sa este domnul baron Romulus Papp de Zerind.

— Măi ! rîse acru baronul. Mucosul aesta ? Îi întinse un deget sleit.

Roşu ca focul, Andrei se simţi năpădit de o sudoare rece. Înghiţi nodul care i se suise în gîtlej.

— Mă-hăi ! plescăi din buze baronul Papp de Zerind. Ia vină mai aproape să te văd. Tu eşti acela ? se întoarse el spre Varga, aşteptînd o confirmare.

Varga clătină din cap, mimînd mirarea, o anume indignare şi un pic de admiraţie faţă de valurile tinereţii. În realitate, prezenţa lui Andrei în casa lor îl supăra şi se temea de urmările pe care influenţa lui le-ar fi putut avea asupra lui Lucian.

Andrei stătea cu capul în piept, tremurînd de enervare. Doamna Varga sări repede şi-i oferi un scaun :

— Şezi, drăguţule... Ce-a zis mămica de fapta dumitale ? Un *niemand,* completă mintal, ranchiunoasă. Şi Lucian îl adoră. Ce-o fi găsind la el ? E frumuşel, da. Băiatul unui funcţionăraş de la gară.

Andrei se lăsă uşor pe marginea scaunului. Baronul nu-l slăbea. În licărirea fugară a ochilor gălbui, se citea un interes nedeghizat, o anumită amabilitate care-l derută pe Varga. „Baronul s-a ramolit", cugetă el.

— Cîţi ani ai, tinere ?

— Optsprezece, scăpă Andrei printre dinţii strînşi.

— No, no, no, îşi pendulă baronul capul în formă de pară. Şi ia spune-ne tu nouă, ce-ai scris acolo ?

„E nedelicat, dobitocul, îşi zicea medicul. Tînărul e atît de emoţionat ! Pulsul îi bate neregulat. Fire sensibilă, uşor biliar... Ar trebui să intervin... lăsaţi copilul în pace... Dracu să-i ia pe toţi !"

— Mi-am exprimat anumite concepţii ?

— Şi care erau acelea ?

— Diferite.

Obrajii baronului se îmbujorară ; păru, brusc, întinerit. Fără să-şi ia ochii de la Andrei, îşi plimbă mîinile mari, osoase şi galbene deasupra mesei, împărţindu-şi bani : mărunţişul în stînga, grosul la mijloc şi cîteva hîrtii albastre la margine.

— Ei, spune, — urmă implacabil, — şi ce ziceai acolo ?

— Că... Andrei trase aer în piept, apoi ridică fruntea şi spuse sfidător : Că are să se ducă dracului toată şandramaua asta !

— Andrei ! se sperie Varga.

— Şandramaua ! gîlgîi baronul. Nu vorbi, măi ! Şandramaua ai spus ?

Îi făcu semn să vie cu scaunul mai aproape de el şi cu dreapta îi deschise uşor buzunarul vestonului, în timp ce cu stînga îi mă-

tură înăuntru hîrtiile de pe marginea mesei. Andrei îşi auzi inima zvîcnind de cîteva ori. I se părea că toţi îl privesc. Baronul, parcă ameţit, vorbi :

— Şi te-au eliminat, zici ? Te-au dat afară ? Estraordinar ! Estraordinar ! Dacă ştiam, aş fi putut... dară nu ! e mai bine aşa. Ia on creion ! porunci deodată.

— N-am, spuse Andrei, răguşit.

— Poftim, îi întinse Vîslan, amabil, tocul Pelikan.

— Scrie, urmă pe acelaşi ton Papp : Baron Papp de Zerind, strada Episcopiei nr. 7, etajul II, telefon 22.09. Cînd ai ceva pe suflet, orice grijă au neplăcere, poţi veni să mă cauţi. Te primesc. La bună vedere.

Îi strînse mîna, de astă dată cu toate degetele.

Andrei ieşi împleticindu-se şi se trînti pe sofaua din bibliotecă. Îşi ascunse faţa în pumni. Toate lacrimile pe care le înecase de atîta vreme, toată durerea, neliniştea şi umilinţa din ultimele zile se sparseră în el, ca un abces. Nu mai ştia să plîngă şi acum sughiţurile îl înecau „De ce mi-a dat bani ? De ce ?“ Îşi şterse cu mîneca vestonului obrazul ud, năclăit. Se simţea mai murdărit decît dacă l-ar fi scufundat într-o hazna. „Ca unui bufon al cărui gust te-a amuzat.“ Scoase ghemotocul de bani din buzunar. Numără : una... două.... trei... şapte mii... Leafa tatei pe o lună, atunci cînd n-are datorii de plătit“. Ieri, mamă-sa spunea : „Octavian, ar trebui dragă, să ne îngrijim de pe acum de lemne“. Tatăl său îşi plecase fruntea, lovit în mîndria lui de cap al familiei.

Privi cu scîrbă banii. Să-i arunce ? Încă un gest stupid. Are să-i dea mamei. O să găsească el ceva de spus... Acum, acasă... Dar înainte de asta trebuie s-o conducă pe Sonia, ca de fiecare dată. Ceva îngheţat îl răscoli. Cum va vorbi cu ea ? Va putea nimeri tonul obişnuit, nepăsător şi duios totodată ? Îşi simţea sufletul scurmat, greu. Porni spre sala de baie.

După plecarea lui, baronul Papp de Zerind, răspunzînd întrebării mute care o citea pe feţele tuturor, decretă pompos :

— Acest tînăr pe care-l văzurăţi va ajunge odată un serios cap politic. Ghestul său, drajilor, e de o inteligenţă, de o fineaţă care mă uimi. Marele ţinizm al ghenerăţiei acesteia... He, he, la vîrsta lui noi făceam onanie, ceteam „Suferinţele junelui Werther“... Auzitu-l-aţi ? „Se duce dracului şandramaua“, he, hei... O să mai auzim de el. N-aş vrea să-l pierd din vedere.

— Vine des pe la noi, bîlbîi uluit Varga.

— Eheu, fugaţes Postume, Postume, oftă baronul, labuntur anni. Mai jucăm ?

— Poftiţi la masă, îi invită doamna Varga. Pe mine mă scuzaţi o clipă.

Ieşi repede şi, aşa cum se aştepta, îl găsi pe Andrei în baie, ştergîndu-şi faţa cu prosopul. Speriat, dădu să-l pună la loc, dar ea i-l luă din mînă.

— Aş avea o rugăminte, spuse, uitîndu-se în altă parte. Să nu te superi... Uite, noi l-am crescut pe Lucian ca să ocupe o situaţie ce i se cuvine. El, nu-i aşa, n-are nevoie să facă... (voia să spună „gesturi aventuroase“) nimic ieşit din comun pentru a se realiza. Dumneata ai o mare influenţă asupra lui... Şi adăugă repede de tot : te-aş ruga să-l laşi pe el în credinţele lui. Ale noastre. Te rog să...

Andrei rămase nemişcat, total detaşat.

— În regulă, doamnă. N-am să mai vin pe la dumneavoastră.

— Dar nu-i vorba de asta, drăguţule. Noi vedem cu ochi buni... foarte buni...

„N-are rost să mă înfurii, îşi spunea Andrei. Ce caut eu aici, între ei ? Eu ar trebui să... Unde ? Unde ?“

— Fiţi liniştită.

Surîsul lui, dezvăluindu-şi dinţii albi, era sincer. Doamna Varga răsuflă uşurată că nu-l ofensase. Voi să mai spună ceva, dar Andrei se înclinase şi ieşise. Înainte de-a deschide uşa salonului de unde se auzea mereu muzica aceea amară, aspră, plină de deznădejde şi resemnare, se opri, închizîndu-şi ochii. „Aşadar, am fost dat afară... E ceea ce meritam, nimic altceva. Era atît de vlăguit încît acceptă acest lucru cu indiferenţă.

Sonia juca şah cu Dan, mutînd preocupată figurile. Dan rîdea :

— Am jucat gambitul damei. Eşti pierdută.

Lumina discretă a unui abajur le aurea creştetele. Cînd îl văzură, se ridicară amîndoi.

— Da, zîmbi Andrei, da... Plecăm.

Teddie încercă zadarnic să-l reţie. Îi era groază de ceea ce urma după aceste petreceri. Reproşurile mamei sale : „Ai adus în casă pe toţi derbedeii, pe toate fluşturaticele voastre. Uite, mi-au pătat tapetul. Serviciul de cristal e iarăşi desperecheat“. Pe urmă, murdăria din cameră, mirosul de alcool, de parfum, de păr de fată, somnul agitat...

Dar Sonia nu mai voia să stea. Abia aştepta să fie cu Andrei, să-l poată întreba ce se întîmplase cu el. Îl privi. În toate mişcările lui, în felul cum dădea mîna cu ceilalţi era ceva trist şi obosit.

Lucian rămăsese la urmă. Se apropie repede de Andrei :

— Cînd mai vii ?

— Nu ştiu, spuse Andrei cu un fel de milă. Adăugă : Nu ştiu, Lucian.

Dan se apropie şi el :

— Mă duc acasă, sau te aştept ?

Întrebase asta deoarece mătuşă-sa pretindea ca ei să vină totdeauna acasă împreună. I se părea că Andrei îl neglijează pe vărul său, că nu-l introduce în societate.

— Hai şi tu cu noi.

Sonia îi luă de braţ pe amîndoi.

Lucian rămase în poartă, multă vreme, privind strada pustie şi tristă.

Pe drum vorbiră tot felul de nimicuri, despre cărţi, profesori şi colegi. De cîteva ori, Andrei privi pe furiş profilul Soniei. Îi strînse uşor cotul. „O, dacă am putea avea o lume a noastră, în care să nu intre nimic din impurităţile... Prostii de adolescent... O lume a noastră nu există şi eu nu mai am dreptul să visez aşa ceva".

Dan vorbea mereu, neobişnuit de mult pentru el, şi Andrei îi fu recunoscător.

Se gîndea la biata lui teorie care-l impresionase pe Lucian : „Trebuie să ne învelim sufletul cu o armură, să devenim astfel invulnerabili". Dar cu Sonia toate astea se întorseseră împotriva lui : se simţea nespus de singur.

— Andrei, — îl întrebă ea, întrerupîndu-l pe Dan, — ce-o să faci de acum înainte ?

El răspunse repede, fără să se gîndească, aproape speriat :

— O să fie bine... O să văd eu...

Foarte uşor, cu o alunecare, ea îşi scoase braţul de sub al lui. Andrei se crispă. „S-a supărat, se gîndi. De ce nu înţelege că nici eu nu ştiu... Că nu mă pot gîndi la asta ?"

La poarta casei şi, cînd îi strînse mîna, zise :

— O să trec pe la tine... într-o zi. Şi încercă să pună în aceste cuvinte tot ceea ce nu-i putea spune : „O să viu. Poate împreună va fi mai uşor. Poate o să găsim.... Poate..."

— La revedere, băieţi !

Poarta se închise. Andrei se gîndi cu o strîngere de inimă la noaptea care-l aştepta. Numai dacă ar putea dormi ! Şi banii ? Oftă neliniştit, ca şi cum ceva i-ar fi apăsat pieptul. Dan, care umbla legănîndu-se, ca totdeauna, se rezemă parcă din întîmplare de umă-

rul lui. Mai mult nu putea face. „Şi banii ?" Şi deodată, înveselit, Andrei îşi aminti de ghinionul care-l urmărea mereu pe taică-său la cărţi. „O să spun că am jucat între prieteni şi am cîştigat două mii. Dacă trucul se prinde cu atît mai bine."

Mamă-sa îi aştepta în bucătărie. Se bucură văzîndu-i împreună.

— Cum v-aţi distrat ?

— Aşa şi aşa, răspunse Dan, căscînd.

În timpul acesta, Andrei intră în dormitor, deschise repede dulapul unde-şi ţinea cărţile şi ascunse acolo cinci mii. Pe urmă, în timp ce Dan se dezbrăca, veni iar în bucătărie şi cu un gest larg întinse restul mamei sale :

— Poftim, doamnă, de azi am început să cîştig şi eu.

— De unde ai banii ? întrebă ea, mai mult îngrijorată decît surprinsă.

— I-am cîştigat la pocher, stimată doamnă. E o sumă, nu ?

— Andrei !

Clătină din cap neîncrezătoare. El adăugă voios :

— Să nu-i spui nimic moşului. Ştii cum e el în materie de cărţi. Dar vezi, uneori ai şansă... Sărut mîna, m-am dus să mă culc.

Se trîntise în aşternut şi-şi închise ochii, ostenit. Dar în clipa cînd era să adoarmă, tatăl său, într-o cămaşă de noapte cu arnici, îl scutură de umăr :

— Vino în bucătărie !

Buimăcit de somn, Andrei îl urmă. Sabin se opri în faţa lui. Ochii tatălui său aveau ceva atît de dureros, încît Andrei se trezi de-a binelea. Sabin oftă, apoi pe neaşteptate îi trase o palmă.

— De ce ? ţipă Andrei... De ce ? „A aflat !" răsună în el un strigăt de alarmă.

— Ca să nu mai joci niciodată la cărţi ! izbucni bătrînul îndurerat.

Fără voia lui, Andrei zîmbi şi-l dezarmă pe Sabin :

— Bine, tată, n-am să mai joc niciodată. A fost dealtfel prima oară şi...

— Du-te şi te culcă ! strigă Sabin, demn. E trecut de miezul nopţii !

Păşind în vîrful picioarelor, intrară amîndoi în cameră.

Capitolul IV

Andrei tăia lemne în fundul curții. Era dimineață noroasă și cerul avea o ciudată culoare ruginie. Dan plecase de ieri la țară și Andrei nu voise să-l însoțească. Cînd spusese hotărît că el nu se duce nicăieri, tatăl său îl privise înduioșat : „Desigur, băiatul nu vrea să ne lase singuri"... Era însă cu totul altceva. Andrei știa că mai curînd sau mai tîrziu părinții săi vor afla despre eliminarea lui. Deși îi era groază de tot ce va urma, nu voia să fugă. Va încerca să le explice, poate totuși îl vor înțelege.

În aceste zile slăbise, privirile-i alunecau mereu neliniștite, nu-și găsea locul. Mamă-sa îl sfătuia : „Mai du-te, distrează-te", dar el ridica din umeri. Unde să se ducă ? Tăia toată ziua lemne, cu un fel de furie ; ar fi vrut să se epuizeze, să doarmă ca un butuc. Zilele treceau groaznic de greu, se tîrau ca o vietate cu șalele rupte. Andrei tresărea ori de cîte ori auzea poarta deschizîndu-se : așteptarea asta era tulbure, chinuitoare. „Dacă ar afla odată să se isprăvească..."

Cînd îl văzu pe tatăl său intrînd ca o furtună, lac de sudoare, cu cravata desfăcută, știu că în sfîrșit cineva i-a spus. Auzi ușa coridorului zăngănind și înfipse securea într-un butuc. Fruntea, obrajii începură să-i ardă, o căldură uscată îl năpădi. Curtea îngustă, plină de lăzi, de ronduri strîmbe, i se păru un fel de peisaj ireal, o adunătură de lucruri necunoscute. Stătu așa, fără să știe cît, pînă auzi glasul tremurător al mamei :

— Andrei, te cheamă tata !

Încuie lemnăria și veni în casă. I se păru că toate lucrurile atît de cunoscute — masa, bufetul, scaunele ieftine — înghețaseră la locul lor, că spațiul dintre ele devenise material, imposibil de străbătut. O secundă, ca și cum ar fi revăzut un tablou dulceag, își aminti de viața lui atît de lipsită de griji ; o copilărie prelungită și prețioasă. Apoi ridică ochii. Sabin, alb ca varul, se rezema de masă, fără putere. Era atîta deznădejde în toată ființa lui, încît Andrei uită cuvintele pe care voise să le spună, deși le gîndise de nenumărate ori. Mamă-sa, retrasă într-un colț, se uita pe furiș de la unul la celălalt și, la fel ca Andrei în momente de cumpănă, nu știa ce să facă cu mîinile.

— Andrei, — vorbi încet, stins, tatăl său, — ce-ai făcut, Andrei ?

El rămase încremenit ca și cum întrebarea l-ar fi luat pe nepregătite. „Doamne, ce să le spun ? se gîndi disperat. Adevărul ei nu-l pot înțelege, și acum nu pot, nu știu să mint". Ghici că părinții lui așteaptă de la el tocmai această minciună, orice, numai să-l poată crede și apăra. Tăcu. „De s-ar isprăvi odată... Tata are să se înfurie, are să mă lovească... și e bine așa... numai să treacă odată".

— De ce nu răspunzi ? Octavian vorbea cu greutate, ca de la o depărtare, cînd simți că trebuie să strigi ca să te faci auzit, dar vocea ți-e prea slabă. Tata vrea să te înțeleagă...

Acum ar fi preferat orice, în afară de această așteptare aproape umilă a unui cuvînt care să explice ceea ce nu se putea explica. Își adună toate puterile și șopti :

— Eu... N-am putut să... Voiam...

Era în zadar. Renunță să mai caute cuvinte potrivite.

— Ce-ai scris în lucrarea aceea... pentru care te-au eliminat ?

Andrei tăcu, neputincios.

— Noi am adunat pentru tine ban cu ban, șopti mamă-sa. Ne-am lipsit de orice bucurie... N-am trăit... Numai ca tu să fii cruțat de mizerie...

— Am spus că nu se mai poate trăi în lumea asta, spuse Andrei cu greutate.

Fraza i se păru idioată. Aici n-avea pe cine să înfrunte.

Tatăl său îl privea cu o dureroasă uimire. Apoi deodată, îl podidi plînsul. Încercă să se stăpînească, dar nu izbuti ; obrazul buhăit i se strîmbă caraghios.

Încremenit, Andrei se rezemă de perete. Ana veni repede spre Octavian, dar nu îndrăzni să-i pună mîna pe umăr.

— Liniștește-te, dragă. Bea o înghițitură de apă... Și întorcîndu-se spre Andrei : Copil nenorocit ce ești !

Andrei tăcea. „Biata mamă, acum încearcă să ne liniștească pe amîndoi, dar mai tîrziu... singură..."

Cu o smucitură, Octavian își îndreptă cravata, merse cu pași nesiguri la chiuvetă, se spălă pe obraz și se șterse cu batista.

Andrei răsuflă adînc, ca înainte de-a se arunca într-o apă.

— Vă rog... Nu vă mai gîndiți la asta. Eu... o să muncesc... O să fac orice... ca să...

— Taci ! urlă tatăl său întorcîndu-se spre el. Taci barem, taci ! Vocea i se frînse : Nenorocitule !

Se repezi pe ușă afară.

— Du-te după el, du-te ! îl îndemnă repede mamă-sa. Te rog, vorbește-i.

Andrei îl ajunse în clipa cînd Octavian deschidea poarta. Îl luă de mînecă, dar tatăl său, fără să se uite la el, zise cu greutate :

— Mai bine... nu te-ai fi născut.

Plecă. Andrei privi în urma lui, deznădăjduit. „Dacă s-ar întoarce... O, dacă s-ar întoarce !"

Octavian mergea grăbit, lovind cu călcîiele în trotuar. Dar înainte de-a coti își îndreptă umerii bleojdiți, și gestul acesta îl zgudui pe Andrei mai mult decît plînsul tatălui său. „Acum am rămas singur, se gîndi. Asta a fost tot..."

Tîrîindu-și picioarele, intră în casă.

Mamă-sa aduna mașinal farfuriile de pe masă, mutîndu-le dintr-un loc într-altul. Mîinile îi tremurau și o farfurie căzu și se sparse. Andrei se repezi, îngenunchie și începu să adune cioburile.

— Lasă-le, îl îndepărtă ea. Lasă-le. Am să le mătur.

Andrei se ridică încet, cu greutate. Rămase o clipă așa, legănîndu-se, apoi intră în dormitor și se îmbrăcă. Nu știa nici de ce se îmbracă, nici unde vrea să plece. Se așeză pe marginea patului, cu sfială, ca pe un lucru străin. Nu se gîndea la nimic ; apoi simți că se sufocă. Ieși repede.

— Unde te duci, Andrei ?

— Ies puțin, răspunse evaziv.

— Unde ?

— La unchiul Gavril. Mă duc să... Din ușă se întoarse și, repezindu-se la mamă-sa, o luă în brațe. Nu putea plînge. Era așa de încordat, încît fiecare mișcare îl durea. Îi mîngîie umerii slabi și simți cum capotul ei răspîndește un miros leșios de bucătărie. Era o stambă ordinară, decolorată și roasă.

— Nu mai puteam, gemu el. Toată viața noastră... atît de fără orizont... Mi-e groază să trăiesc viața pe care ați dus-o voi... Nu pot... Iartă-mă...

— Tu ai fost totdeauna nemulțumit, murmură mamă-sa, ținîndu-l la piept.

Urmă atît de încet, încît Andrei se întrebă dacă într-adevăr ea spusese acele cuvinte : „Ca și mine..." Un val de nădejde îl năpădi ; nu era singur. Dar ea întrebă, cu o speranță naivă :

— Crezi că au să te ierte ?

— Nu știu, minți Andrei.

— Du-te la unchiul Gavril. El are relații, e un om așa de descurcăreț... Toți profesorii îi sînt obligați.

— Am să mă duc, încuviință el. Acum chiar.

— Stai să-ți scot gulerul cămășii. Vezi cum vorbești. Flatează-l puțin. Știi tu cum sînt oamenii simpli.

— Da... da...

— Dar tu nici n-ai mîncat azi. Stai să-ți fac o cafea.

— Nu mi-e foame acum. Zîmbi, deși îi venea nespus de greu ; Fii fără grijă, mamă... Am să ajung doctor, fii fără grijă...

Pe fața ei ofilită, Andrei citi limpede că mamă-sa nu crede, ca și el.

Cu toate că personalitatea unchiului său Gavril îl interesase totdeauna, Andrei nu mergea cu plăcere pe la ei, mai ales în ultima vreme. Gavril, cel mai mare dintre frații Sabin, era un om foarte ciudat. În tinerețe fusese spaima Beiușului — un orășel de munte, unde tatăl lor, bătrînul Avram, avea un atelier de dulgherie. Bătrînul lucra din răsputeri, storcîndu-și copiii de vlagă cinci zile pe săptămînă. Sîmbăta se ducea la crîșma lui Grosz Berci, unde juca „ferbli" și bea fără întrerupere, pînă luni dimineața, fără să-i pese ce se întîmplă acasă. Cei unsprezece copii creșteau haimanale, în praful uliței Burgundia Mare. Mama lor murise cînd Octavian avea zece ani. Era într-o sîmbătă și le fugise doi mînji. Pe Avram nu-l putură scoate din cîrciumă, iar cînd nevastă-sa veni a cincea oară după el, îi dădu un singur pumn în piept. La trei zile Maria muri. Din clipa aceea, Avram n-a mai pus piciorul în cîrciumă pînă la moarte.

O vreme se îngriji să le dea pruncilor o meserie, apoi își găsi țiitoare, o moașă văduvă cu care-și mînca toți banii. Gavril ducea în spate atelierul. Era un flăcău uriaș, de-o putere nemaipomenită. Se spunea că nu se teme nici de zece oameni, iar la bețe, cînd poruncea din senin să se golească toată cîrciuma, oamenii se sculau de la mese și se furișau afară, ca niște cîini cu coada între picioare. Cînd a început războiul cel mare, frații s-au împrăștiat care-ncotro : patru au

pierit în Rusia, unul s-a prăpădit la Caporetto, altul s-a întors fără picioare şi s-a spînzurat în grajd, al treilea a venit cu plămînii ciuruiţi şi a murit puţin timp după aceea. Prin 1924 s-a întors şi Gavril : străbătuse jumătate din Europa şi adusese de la Adrianopole un pur sînge arab, cu care a intrat în cafenea, ridicîndu-l în două picioare. Era plin de bani, franci de aur, care n-au ţinut multă vreme. Zadarnic s-a rugat Octavian să-i dea şi lui ceva ca să poată urma la Şcoala Normală. Gavril parcă-şi pierduse minţile. Într-o zi, i-a spus bătrînului că se însoară cu Bertha, fata unei croitorese nemţoaice, pripăşită în orăşel. Bătrînul nu i-a răspuns nici un cuvînt, s-a sculat, a luat tesla şi l-a lovit între ochi. Şiroind de sînge, Gavril s-a dus. N-a vorbit cu tatăl său vreo şase ani. Se însurase cu nemţoaica şi-şi găsise o slujbă nenorocită : paracliser la biserica din deal. Trăgea clopotele, mătura altarul şi în slujbele Paştilor trăgea cu un tunuleţ de bronz. Oraşul l-a uitat, numai bătrînii se mirau, nerecunoscînd în acest om buhăit pe taurul de altădată. După ce Octavian s-a dus la şcoală şi a făcut patru ani la Normală, Dumnezeu ştie cum, bătrînul Avram s-a mutat la Gavril. Pînă în clipa morţii însă, nu i-a spus nurorii nici o vorbă, ca unei umbre. Pe nepoţi, doi băieţi cam prostănaci şi o fată mare, bălaie şi cuminte, îi lovea mereu, pe furiş, cu răutate. Dar oricît l-au rugat cei doi feciori, Octavian şi Cornita, care se însuraseră, să vie la ei, bătrînul clătina din cap şi le răspundea în doi peri :

— N-am vreme !

În '40 într-o iarnă, l-au găsit înghetat în dosul casei. În acelaşi an Gavril s-a mutat în oraş, deoarece se bătuse cu protopopul Mihăiluţă, în biserică. Îşi găsi o slujbă modestă, la o cooperativă, ca magazioner. Aici se făceau afaceri monstre. Udau lîna şi sustrăgeau jumătate din ea, amestecau grîul cu neghină, vindeau tone de zahăr la negru. Toată conducerea cooperativei se îmbogăţi în doi ani. Gavril nu mai ştia ce să facă cu banii. Îşi cumpărase, rînd pe rînd, vreo opt automobile vechi şi le dăduse drumul pe piaţă, avea în oraş patru case puse pe numele soţiei şi ale fetelor ; în asociaţie cu domnul avocat Motzeanu, membru în consiliul cooperativei, cumpără o fermă la ţară ; avea treizeci şi opt de costume de haine, pe băieţi îi scăpă de front, pe fată o mărită cu un profesor de liceu. În '43 trebuiau să livreze un tren cu zahăr în Germania. Profitînd de faptul că americanii bombardaseră un nod de cale ferată cu două ceasuri înainte ca trenul să treacă pe acolo, Gavril împreună cu Motzeanu făcură pierdută încărcătura pe care o depozitaseră în cîteva sate, la oameni de mare încredere. Deşi i se propusese să intre în consiliul

cooperativei, Gavril refuză, spunînd că era mulţumit cu slujba lui. Era un om închis în sine ; nu rostea mai mult de zece cuvinte pe zi. Se răstea atît de cumplit la ţăranii care-şi vindeau produsele cooperativei, urla de zăngăneau geamurile, aşa că oamenii fugeau de acolo, leoarcă de sudoare, fericiţi că au scăpat nebătuţi. Cei doi fraţi îl admirau, recunoscîndu-i o autoritate indiscutabilă. Cu toate acestea, cînd îi propuse lui Octavian să intre în afaceri, alături de el, tatăl lui Andrei refuză.

— Tîmpit ai fost, tîmpit ai rămas, îl mustră, supărat, Gavril. Ai să mori în zdrenţe, calic.

Ana nu trecea pe la ei decît o dată pe an. Atunci, cumnată-sa înşira în faţa ei tot conţinutul dulapurilor, o copleşea cu bogăţia lor. Ana se întorcea jignită şi spunea că n-are să se mai ducă niciodată pe la ei.

De aici începea cearta cu Octavian.

— Să nu-l vorbeşti de rău pe frate-meu, auzi ? E un om minunat, minunat !

Gavril ţinea foarte mult la Andrei, dar nu ştia cum să arate asta. Îi dădea mereu bani, şi, ca să nu se vadă cît e de stînjenit, deşi nu mai era nimeni de faţă, se răstea :

— Na ! Să ai !

În copilărie, Andrei şi-l închipuise pe Dumnezeu cam la fel cu unchiul Gavril, aspru, dar bun. Mai tîrziu, fusese fascinat de vitalitatea lui enormă, nesofisticată, de element al naturii.

N-avea răbdare să aştepte tramvaiul şi, deşi Gavril locuia departe, o luă pe jos. Soluţia îi venise ca de la sine : îl va ruga pe unchiul său să-l primească în serviciu, va cîştiga foarte mulţi bani şi pe urmă... situaţia asta nu poate dura mult. Nemţii vor pierde războiul, trebuie să-l piardă. Străbătu piaţa care foia de lume, dar cînd ajunse la capăt avu o clipă de ezitare. Drept spre el venea, surîzînd, părintele Potra. Nu-l mai putea ocoli, aşa că, încruntîndu-se, grăbi pasul ca să-i arate că n-are timp. Dar Potra se apropie, îi întinse mîna şi, privindu-l curios, îl întrebă :

— Părinţii tăi sînt foarte veseli acum, nu, dragule ?

— Foarte ! răspunse Andrei brutal.

Potra rîse încet, ca şi cum s-ar fi bucurat.

—La ei te-ai gîndit atunci cînd...

Andrei îşi scoase bărbia înainte, provocator :

— Nu fiţi atît de... încîntat. S-ar putea ca odată... să vă iasă pe nas.

Se rușină de vulgaritatea acestor cuvinte și se încruntă. Părintele rîdea.

— Te-a nenorocit orgoliul dumitale blestemat, Andrei. Ai făcut și ai să faci foarte mult rău în jurul dumitale. Părinții te-au educat greșit și acum plătesc.

— Știi ce ? strigă Andrei și voi să-l înjure. Se stăpîni însă. Bună ziua, adică mai creștinește : lăudat fie... etc. etc.

— Să vii pe la mine ! strigă Potra în urma lui.

„Dracu să te ia. Oare de acum înainte cît timp va trebui să tot explic, să mă justific ? „Ei" vor să mă simt vinovat, să regret..." Lovi furios o piatră cu piciorul.

Cînd ajunse la cooperativa „Prosperitatea", curtea imensă era plină de căruțe, de țărani ; caii mîncau paie uscate, copiii se jucau în pleavă. Din magazie se auzeau zbieretele unchiului său. Dar înainte de-a trece pe la el, trebuia să intre în casă, să susțină o jumătate de ceas o conversație amabilă.

Mătușă-sa, o femeie înaltă, grasă, veșnic jovială, îl primi veselă, își trecu brațele albe, puhave, pe după gîtul lui și-i spuse compătimitoare :

— Cît ești de slab... Rodica ! A venit Andrei.

Îl împinse în camera mică, uluitor de încărcată cu tot felul de lucruri și-i puse în față o tavă cu fructe.

— Mănîncă, ești slăbit.

Rodica veni îndată. Purta o rochie de mătase înflorată și pantofi cu tocuri înalte. Mirosea a parfum fin. Se trînti lîngă el și începu să sporovăiască cu plăcere, rîzînd alintată. Îi povesti că e așa de bine să fii măritată și clipi din ochi, ca să-l facă să înțeleagă la ce anume se gîndește.

Andrei tăcea, cu dinții înfipți într-o pară verde.

— Tu, nici n-ai crede. Liuț pare moale, așa, cînd te uiți la el. Zău... Dar, tu, e așa de priceput... Sînt în culmea fericirii, tu. Căscă și se întinse, fără să-i pese că rochia îi dezvelește genunchii plini. Vrei să-ți povestesc ? întrebă, umezindu-și buzele cu limba alburie.

— Tu știi că eu am fost eliminat din toate școlile din țară ? o întrebă Andrei.

— Vai !

Rodica rămase cu gura căscată, apoi începu să plîngă, sincer îndurerată, și-l îmbrățișă.

— Vai, tu, cît e de groaznic! Ce-a zis tușa? Știe? Vrei să fugi de acasă ? Vai... Își șterse lacrimile și lipindu-și buzele de urechea lui îl întrebă : De ce ? Ai... vreo fată ?

— Nu, nu, rîse Andrei, punînd para la loc. Am scris o lucrare. Nu le-a plăcut și... asta a fost tot. „Uite, ce interesant, — constată, — asta nu se poate povesti. E ca și cum ai vrea să explici pentru ce ești pervers".

—Nu minți ! Ești un stricat, știu eu. Te-am văzut cu o fată. Da, tu... Era frumoasă. Eu m-am urîțit, dar nu-mi pasă. Liuț mă va iubi mereu, iar dacă mă înșeală, am să-l înșel și eu. Nu mi-e greu să-mi găsesc pe cineva. Da ! spuse cu răutate. Am să-i plătesc dacă mă înșeală !

Andrei tăcu. Se simțea prost.

— Eu plec acum. Andi mic. Mă duc la liceu. Este acolo o profesoară și... pa... Sînt geloasă, ce vrei ?

Rămas singur, Andrei își roti privirile prin odaie. Pe un perete atîrna fotografia de la nunta Rodicăi : ea radioasă, privind în jos, cu multă timiditate tulburată, așa cum se cuvine : el înalt, bățos, dar cu un aer foarte trist. Profesor de liceu. S-a însurat să scape de mizerie.

Ieși. Străbătu curtea și intră în magazie. În fața unui cîntar imens, unchiul său, cu mînecile cămășii suflecate, dezgolindu-și brațele roșii, ca opărite, făcea semne unui tînăr mort de groază. Semăna întrucîtva cu Octavian, dar era mult mai gras. Creștetul, ras cu briciul strălucea. Își împingea înainte pîntecul imens, parcă ar fi voit să-l pună pe cîntar, să-l adauge la greutatea sacilor. Îl văzu pe Andrei, dar nu zise nimic. Abia după ce acesta-l salută, mormăi :

— Servus. Ce-i ?

— Aș vrea... să... să stăm puțin de vorbă, bîigui Andrei.

— N-am vreme !

— Am să aștept puțin, dacă nu te superi...

— Treaba ta.

Se întoarse spre o țărancă stafidită, care se chinuia să tîrască un sac.

— Ce te bulucești, nană ? Ți-i grabă, ha ? Te așteaptă drăguțu' ?

— Mi-s pripită, Gavril baci, că iaca...

— Nu te întinde la vorbă ! Haide, haide ! Pune-l odată !

Mînui grăbit greutățile și strigă unui om chel, cu mînecuțe de lustrină, care scria într-un registru :

— 51,30 ! Haide, altul' !

Femeia făcu ochii mari, apoi, apucîndu-l de braț, spuse cu teamă:

— Că nu-mi vine a crede, Gavril Baci. L-am cîntărit la primărie. Îi sac mare... așa-s toți sacii noștri... O fost 60 și...

— Du-te nană-n treabă-ți ! se răsti Gavril Sabin. Nu mi-i face chior, năruşinată ce ești ! Hai, du-te !

Un salahor șiroind de sudoare, deșertase sacul dintr-o grămadă imensă de grîu.

— Na bonu' ! i-l întinse Gavril. Meri în cumpărativă. Ai acolo de toate : sare, țucur și izmene de mătasă ai, vezi, du-te cu Dumnezeu :

Smiorcăind, femeia nu se îndura :

— Mă bate bărbatu', domnu' Gavril... Și-așa zice că-s ludă.

Gavril o luă de spate și o împinse binișor afară, printre ceilalți țăranii care-și așteptau rîndul.

— Îmi mîncă zilele, vorbi de unul singur, apoi luă un sac, îl deschise, își vîrî mîinile pînă la cot și se făcu stacojiu. Începu să răcnească spre un flăcăiaș care stătea smirnă în fața lui :

— Mă, a Dobrii, hoți ați fost, hoți ați rămas. Ăsta-i grîu, mă ? V-ați p... în el, ha, să tragă mai greu ? Nu ne trebuiește. Meri !

— Că o zis tăicuța că...

— Categoria a cincea, dădu din mînă Gavril. Așa, din milă. Își pierdu răbdarea : Meri ! Da' meri odată, ori vrei să-ți dau un picior undeva ?

— M-a bate tăicuța...

— Bate-l și tu pe el.

Înecat de praful care se ridica din grîul vînturat de doi oameni, Andrei tușea chinuit. Îi era rușine de unchiul său și se simțea stingherit. Pe furiș căută să vadă ce cred oamenii de purtarea asta, dar nu întîlni decît surîsuri de admirație.

— Ăsta-i om, spuse un funcționar trecînd iute printre grămezile de cereale. Dacă n-ar fi el, s-ar duce dracului cooperativa.

Apoi Gavril fu cît pe ce să se bată cu un țăran slab, care avea o mustață impunătoare. Se înjurară nestingheriți ; pînă la urmă, căzînd la înțelegere, se duseră în birtul cooperativei să bea o pălincă. Andrei se sculă și el. Ocoli sfios grupul de țărani care așteptau tăcuți, indiferenți. Unul vorbea într-o doară :

— Așa se fac banii, că țăranu-i marhă...

În birtul amenajat alături de magazie, ca banii să nu se ducă prea departe, țăranii se înghesuiau la mesele slinoase, cu ieguțele de săcărică în față. Era foarte cald și muștele mișunau, parcă

bete. Gavril stătea rezemat de tejghea și-și golea ciondirul. Țăranul mustăcios, aplecat spre el, îi spunea cu înfrigurare :

— No, apoi vorba-i vorbă. Gavril baci. Îți spun, bată-mă Dumnezeu dacă mințesc... Batoză nouă, de la Rusia. O sută de mii împăturăm, și-i scoatem încă vara aiasta. Mînce-l vermii cei neadormiți pe care spune vorbe slabe.

Cînd îl văzu pe Andrei, Gavril păru că-și aduce aminte de ceva.

— Ie, vină încoace, spuse poruncitor. Ce face mă-ta, tată-to, ha ?

— Bine, unchiu Gavril. Sănătoși.

— Bea un licher, Petre, o vișină ! Ăsta-i nepotu-meu, Primu' !

— Aha, făcu țăranul. Să vă dea Dumnezeu sănătate.

Andrei strîngea paharul în mîna asudată.

— Bea-l, că-ți mai dau.

— Unchiule Gavril... eu am venit să te rog, dacă s-ar putea...

— Baci Gavril ! strigă cineva de afară. Hai că o venit domnu' Flondor !

— Aș vrea să te rog...

— Bine, bine...

Gavril se scotoci în buzunar, scoase o hîrtie de două mii și i-o întinse.

— Na ! zise. Ți-am dat ceva.

Îl lăsă pe Andrei prostit și ieși repede.

— Pita lui Dumnezeu, zise țăranul. Îi bun ca on ministru.

Andrei își dădu seama că rămăsese cu banii în mînă și-i vîrî în buzunar, rușinat. „De două ori la rînd aceeași întîmplare, își spuse. Poate că asta are o semnificație." Se gîndi cu încăpățînare că trebuie să intre funcționar aici. Dacă unchiul său nu vrea să-l asculte, va vorbi cu directorul. Era doar un prieten din copilărie al tatălui său. Urcă apăsat treptele direcției. „Prosperitate"... În coridorul îngust, acoperit cu tot felul de afișe : „Sst ! Dușmanul ascultă !", „Pune bani albi pentru zile negre", „Beția este mama nenorocirilor" așteptau o mulțime de oameni. Făcîndu-și loc cu coatele, Andrei intră într-un birou, de unde se auzea țăcănitul unei mașini de scris.

— Domnul director e aici ? întrebă el, silindu-se să-și ia un aer preocupat.

— Nu, răspunse un funcționar mărunt, cu nasul lucind de sudoare. E domnul doptor Moțanu, conzilierul. Pe cine să anunț ?

— Din partea lui Gavril baci, spuse Andrei repede, ca să n-aibă timp să dea înapoi.

Peste câteva momente funcționarul îl pofti înăuntru. La un birou simplu, plin cu dosare, ședea un domn îndesat, foarte elegant. Avea părul cenușiu, zburlit ca o coamă, și o mustață mare, cănită, îi acoperea buzele. Preocupat, îi făcu semn să se așeze, semnă câteva chitanțe, apoi se întoarse și-l întrebă aproape răstit :

— Ce vrea Gavril ? A venit Flondor ?

— Nu știu, șopti Andrei. Stătea ca pe spini. Eu sînt nepotul dumnealui, bîigui.

— Ce poftești ?

— Am venit să vă rog... adică unchiul meu vă roagă să... mă angajați aici.

Motzeanu îl privi curios, ridicîndu-și sprîncenele țepoase.

— Tinere, — spuse cu reproș, — te-a trimis unchiul dumitale ?

— Da, minți Andrei, roșind.

— Cum te cheamă, băiete ?

— Andrei Sabin...

— A... da... da... Motzeanu se scărpină pe frunte, și în sfîrșit își aduse aminte de ceva : Andrei Sabin ai spus ? Nu ești prieten cumva cu Lucian Varga ?

— Ba da, se repezi Andrei.

Motzeanu se ridică în picioare, demn.

— Adică, tinere, dumneata ești acela despre care-mi spunea domnul Varga că ai fost eliminat din liceu...

Andrei păli. Cum ? Și aici ?

— Da, făcu penibil, dar cred că... n-are nici o legătură...

— Ți-ai distrus cariera, tinere, viitorul... Ai zdrobit inima părinților dumitale. Cum ai putut face așa ceva ? Pe vremea mea, asemenea manifestări ar fi atras o pedeapsă mult mai gravă. Noi, noi am avut alte preocupări. Luptam, tinere, pentru afirmarea idealului național, împotriva bestiilor maghiare, sufeream în închisori.

Andrei împinse scaunul cu piciorul. Oftă.

Motzeanu, crezînd că l-a impresionat, făcu un pas spre el.

— Vezi, tinere...

— Bună ziua, zise încet Andrei.

Se întoarse și ieși. Abia în stradă băgă de seamă că sudoarea îi muiase cămașa. Orașul era cotropit de o lumină scormonitoare, nesățioasă. O clipă dori înfrigurat prezența lui Lucian : o discuție ca altădată, despre cărți, despre tablouri, sau să asculte muzică, cu ochi strălucitori de emoție, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Nu se putea, n-avea ce căuta „acolo". Nici la Sonia nu putea merge ; în tot ce trăia el acum, dureros, ca pe-o boală, ea nu-i putea fi de

ajutor. I-ar fi cerut, cel mult să se justifice, l-ar fi ascultat, ar fi încercat să-l îmbărbăteze copilărește, și el n-avea putere să accepte asta.

În lipsa lui, mamă-sa plînsese : avea ochii roșii și îl privi fără acea strălucire caldă, înțelegătoare, de azi dimineață. „Suferă din pricina mea și asta ne îndepărtează. Suferă singură, fiindcă nu înțelege. Nu poate înțelege".

Ea puse masa și Andrei mîncă repede, cu vinovăție. Octavian veni pe la cinci, ușor amețit, cufundat într-o morocănoasă tăcere. Nu răspunse la niciuna din întrebările Anei, care încerca cu evidentă stîngăcie să-i abată gîndurile in altă parte. Din cameră, Andrei îl auzi răstindu-se : „Lasă-mă în pace, dracului !" Pe urmă bătrînul veni să se culce pe divanul vechi, de piele. Se dezbrăcă meticulos, își puse pantalonii pe dungă, fără să arunce nici o privire spre Andrei. Se întinse cu fața în sus și, încrucișîndu-și mîinile pe piept, închise ochii. Andrei nu se putu opri să nu gîndească că tatăl său joacă teatru. Cu o tresărire ciudată simți că nu-i mai pasă de nimic, de atmosfera asta greoaie ce domnea în casă și care va ține săptămîni de-a rîndul. Tatăl său era în stare să nu-i mai vorbească multă vreme, să-l izoleze cu încăpățînare. Cunoștea toate astea. Pe urmă mamei îi va fi milă de el, îi va vorbi pe furiș, căutînd să-i dea de înțeles că ea l-a iertat și e alături de el ; toate astea cu mici aere de complicitate, ca și cum ar fi fost nevoit să-și tăinuiască sentimentele. „Sîntem ca niște umbre, se gîndi. Dacă am putea găsi un limbaj comun... Dacă nu ne-ar îneca... Ce ? Poate viața asta".

I se părea că e scufundat în fundul unei grote unde, după ce ți-ai obosit plămînii, încercînd să respiri aerul rarefiat, te cuprinde un fel de nepăsătoare amețeală.

Octavian adormise și sforăia ușor. Totdeauna cînd avea vreo grijă, Andrei încerca să scape de ea într-un mod propriu : își închipuia o insulă unde a naufragiat el, împreună cu toți cunoscuții lui, fete, băieți... Începeau să trăiască de la început o viață nouă, se închegau altfel de relații. Dar acum, în fața ochilor lui închiși nu apărea nici o imagine și sforțarea de a evada îl neliniști. Ar fi vrut ca timpul să se oprească...

În bucătărie venise cineva : da, era nevasta lui Iurcovici și-i ajuta mamei să spele vasele. Desigur, iar vrea să ceară ceva și nu îndrăznește. Mamă-sa vorbea despre el :

— Știi, Florico, e cel mai bun din liceu. Din tot liceul... Profesorii rămîn încremeniți cînd răspunde el...

— Da... doamnă Ana...

— Şi acuma a scris o lucrare minunată... Ştii cum e lumea asta... Plină de invidioşi, de oameni răi...

— Da, cum să nu, doamnă Ana. Şi bietul Ludovic tot aşa spune... Oricît umblă după lucru...

—Şi acuma s-au legat de lucrarea asta a lui. Le pare rău că i-a luat-o înainte băiatului prefectului.

— Aşa-s domnii ăştia, doamnă Ana. Numai ei ar vrea să...

— Dar tatăl său n-o să se lase. Are să-i scrie şi Mareşalului dacă trebuie. Au să-l reprimească în liceu...

—Cum, doamnă Ana, l-au dat afară pe domnişoru' ?

Ana începu să plîngă.

Cu pumnii strînşi, Andrei se zvîrcoli pe canapea. Aici, lucrurile îşi pierdeau contururile, deveneau informe, de neînţeles şi de nestăpînit. „Ei n-au să mă poată înţelege niciodată, aşa cum nu înţeleg nimic, nici ceea ce intră în cercul lor de preocupări... Nu-şi înţeleg propria lor viaţă".

Încercă să şi-l închipuie pe tatăl său tînăr, plin de avînturi, căutînd ceva, dar nu izbuti.

— Doamna Ana, mi-i aşa de ruşine... Dacă vi-a rămas ceva de la prînz... Pentru copii... Nenorocitul, bată-l Dumnezeu să-l bată ! Nici azi n-a găsit de lucru. Oh... Mai bine mă duceam după unul care m-a cerut cînd eram fată. Acuma are prăvălie la Lipova... Mulţumesc, sărut mîna...

— Stai să-ţi arăt ceva... I-am cumpărat lui Andrei o pereche de sandale. Am să i le dau, după ce-i trece supărarea lui Octavian.

— Vai, cît îs de frumoase ! Vai, ce minunate ! Pielea-i fină...

Aproape îngrozit, Andrei îşi astupă urechile.

Dar în zilele care urmară, tăcerea părinţilor deveni de nesuportat. La masă, deşi fiecare îmbucătură îi făcea rău, se silea să mănînce mult. O singură dată spuse : „Nu pot", şi atunci tatăl său îşi ridică din farfurie privirile. Părea că-l întrebă : „Ce ! Tot tu faci pe supăratul ? Îndrăzneşti ?"

Stătea tot timpul în jurul casei, să fie la îndemînă, dacă mamă-sa ar fi avut nevoie de ceva. Dar ea nu-i cerea nimic. Într-o dimineaţă îi spuse :

— Schimbă-ţi cămaşa, nu vezi că-i neagră ? Am s-o spăl.

— Mai poate merge... Lucrezi destul şi aşa...

— Şi de cînd te interesează asta, Andrei ?

Atunci el crezu că are să înceapă să strige, dar se stăpîni. Luă cămaşa curată, se îmbrăcă. Trebuia să plece undeva, oriunde, numai să iasă de aici. Căutîndu-şi o carte, dădu peste hîrtiile lui şi, maşinal, răsfoi paginile jurnalului. Frazele i se părură străine, scrise de altcineva. Citi la întîmplare :

„Luc, m-a întrebat :

— Şi cei- rămîne omului, dacă-l ucid pe Dumnezeu ?

Nu i-am răspuns atunci. M-am gîndit multă vreme şi acum ştiu : Îşi rămîne el însuşi, îndrăzneţ şi liber. Am să i-o spun mîine.

În altă parte :

E o seară atît de liniştită, măreaţă. Sînt fericit. Simt că o să pot face ceva în viaţă. N-am să mă vînd niciodată, n-am să mă înclin în faţa nimănui. Un om autentic n-are dreptul să facă asta. Azi am ascultat la L. Simfonia a V-a. Am rămas multă vreme tăcuţi, cutremuraţi. Să fii liber ca Beethoven, liber de orice înjosire meschină, mai om decît toţi oamenii la un loc !

Mai departe :

Ipocrizia mă scîrbeşte mai mult decît orice. E un chin pentru mine să vorbesc la ora de religie despre dumnezeul unic în trei ipostaze, fără să strig că eu nu cred în toate astea !

Nu pot crede decît ceea ce înţeleg ! *Şi nici nu vreau să cred altceva ! Sînt un ateu. L. se întreabă dacă asta nu-l înjoseşte pe om ; eu cred că, dimpotrivă, îl eliberează. Numai slăbănogii simt nevoia să creadă, să se ştie sprijiniţi de ceva mai presus de fire. Omul adevărat înfruntă, chiar singur, orice..."*

„O, sfîntă naivitate !" rîse amărît Andrei. Deşi paginile acestea erau cheia lui, într-un fel, aşa naive şi puerile le privea acum cu un fel de milă şi enervare. Le luă totuşi cu el. Voia să meargă undeva, afară din oraş, pe malul Mureşului, să fie singur. Mamă-sa nu-l întrebă nimic.

Străbătu aproape fugind oraşul şi pe la prînz era departe, în cîmp. De aici oraşul părea o îngrămădeală de broaşte ţestoase, cu carapacele strălucind în soare. În faţa lui se întindea pusta potopită de lumină, lanuri de grîu încă necopt, un drumeag prăfuit şi îngust. O linişte zumzăitoare, însufleţită. Dinspre stînga se auzea clipocitul Mureşului ; printre trunchiurile sălciilor lucea în răstimpuri un ochi de apă, împroşcat de lumină. Într-un tîrziu, Andrei se opri. Descoperise un fel de insulă cu o plajă mică ; nisipul avea culoarea aurie a cojii de pîine. Mureşul se despărţise în două şi contrastul între firişorul neliniştit care spumega într-o parte şi domoala alunecare a apelor masive, de cealaltă, era atît de vizibil,

încît păreau două rîuri. Andrei se dezbrăcă şi se întinse pe nisip. Îndată îl cuprinse o toropeală binefăcătoare. Soarele îi mîngîia buzele, pleoapele... Mirosea a soare, a ierburi putrede, a apă.

Mai tîrziu, Andrei începu să înoate : se lăsa dus, purtat de valurile moi, dezmorţite. Din cînd în cînd, ca un şarpe, un curent rece i se învăluia în jurul picioarelor, înfiorîndu-l. Acum ar fi simplu să te laşi, să nu mai dai din mîini, să te scufunzi încet, încet...

Cu ochii mereu deschişi, Andrei se lăsă la fund. Cînd apa se închise deasupra lui, prin pînza străvezie văzu globul rece, acum depărtat, al soarelui. Urechile începură să-i vîjîie. Cu o lovitură de picior reveni la suprafaţă şi respiră cu nesaţ, lacom. „Nu-s pentru mine experienţele astea", se gîndi. Ieşi pe plajă şi se tăvăli în nisipul fierbinte.

Linişte...

La amiază, umbrele se scufundară în pămînt, ca să se nască îndată, întoarse ; culoarea apei se închise, devenind mai tainică ; răchitişul foşnea. Un nor alb, ca un pumn strîns, se destrămă. Departe, cîţiva oameni mergeau alene pe un drumeag, ridicînd norişori de praf. Un peşte plescăi pe oglinda apei, spărgînd-o.

Toate erau departe de Andrei şi parcă nu-l puteau ajunge. Era trist, dar o linişte ciudată îl stăpînea, ca şi cum n-ar fi nădăjduit niciodată, nimic. Îşi aprinse o ţigară şi, întins pe spate, urmări clăbucii lăptoşi de fum. „Poate eram prea copil ca să ştiu ce înseamnă singurătatea... Mi-a fost totdeauna teamă de asta, prosteşte, copilăreşte..."

Capitolul V

Prima lui amintire era un ochi mare de sticlă, mare cît un cap de om, în vitrina oculistului Steiner. De cîte ori mamă-sa îl lua la plimbare, făcea ce făcea şi se oprea în faţa magazinului, uimit şi încîntat.

— Mamă, cumpără...

Cînd cunoscuţii care veneau în vizită îl întrebau ce-ar dori să-i aducă, răspundea fără ezitare :

— Ochiul cel mare de la Steiner.

Exasperată, mama sa intră odată în magazin şi întrebă dacă e de vînzare ochiul acela, din pricina căruia nu mai avea o clipă de linişte. Steiner răspunse că nu. Atunci Andrei se înroşi tot şi strigă în gura mare :

— Sînteţi nişte mincinoşi cu toţii !

Mamă-sa îi cîrpi o palmă şi îl trase afară din prăvălie. Se desprimăvăra şi zăpada topită era murdară şi cafenie. Profitînd de o clipă de neatenţie, Andrei se prefăcu că alunecă şi se întinse pe trotuar, murdărindu-şi blăniţa albă.

— Eşti un copil groaznic şi mama are să moară...

— Nu-i nimic, răspunse el răzbunător.

Curînd începu să-şi dorească alte lucruri : un pitic care să facă tot ce-i va porunci el, soldaţi de plumb însufleţiţi, o vioară care să cînte singură, o cască de pompier. Mamă-sa, scoasă din fire de sîcîielile lui, spunea că asemenea lucruri nu există, dar seara Octavian îi promitea că el are să caute şi o să i le aducă. Era un copil rău. Cînd mergea în vizită, cu toate dăscălelile mamei sale, era

imposibil să nu facă vreo șotie. Odată spusese nevestei directorului de la C.F.R., care-i oferea o mandarină descojită :

— Nu-mi trebuie din mîna ta de strigoaie... (Doamna avea unghiile sîngerii).

Acasă, Ana îl bătu bine, în timp ce Octavian rîdea. Nu-l putură duce la grădiniță, pentru că în prima și ultima zi cît stătu acolo, sparse capul unei fetițe.

— Nu-i nimic, clătină Ana din cap. Am să te dau la școala de corecție.

— Dă-mă. Tot tu ai să plîngi.

În fiecare vară mergeam la țară, la mătușa Emilia, care era învățătoare. Aici Andrei, urmat docil de Dan, dădea frîu liber tuturor nebuniilor, furau albia de pîine a bunicii și, prefăcînd-o în barcă, se răsturnau cu ea în nămolul răstocii, puneau foc jirezii de paie din ogradă, spărgeau geamurile claselor sau răscoleau tot grîul din pod, îngropîndu-se pînă la gît în grăunțele aurii, așa că atunci cînd se termina concediul lui Octavian, toată lumea răsufla ușurată că scapă de Andrei.

Ca să-l mai potolească într-un fel, mamă-sa îl învață să citească la șase ani și Andrei prinse gustul cărților, dar asta-l făcu și mai neastîmpărat.

— Numai școala are să te potolească, îl amenința Ana.

Îi povesti atîtea grozăvii despre învățătorii care te bat cu rigla peste degete, te țin încuiat în clasele pustii pînă noaptea, încît în prima dimineață de școală, Andrei era alb ca varul și tremura, dar se silea să nu arate asta. Privi lung în urma părinților lui, abia stăpînindu-și lacrimile. Mulțimea de copii necunoscuți îl intimidă, așa că atunci cînd unul dintr-a II-a îl luă la bătaie, Andrei înghiți supus „piersicile" pe care băiatul i le făcea în creștet. Se întoarse acasă, sărind într-un picior și fluierînd, ca să nu arate umilința încercată. Doar mama îi spunea : „Tu n-ai să fii în stare să stai nici o zi măcar la școală".

Învățătorul, domnul Cosma Gavriș, era un om gras, cu o voce înfricoșătoare, și se scobea tot timpul în nas. În primele zile îi puse pe copii să facă pe tăbliță rotocoale și linii oblice, ceasuri întregi, iar el dormea liniștit, sforăind ca un motan. Plictisit, Andrei începu să-și scrie pe tăbliță numele, strada, orașul. Văzînd asta, domnul Cosma fu încîntat. Îl numi șef de clasă și-l lăsă singur, înmînîndu-i și nuiaua, iar el venea doar cu cinci minute înainte de pauză, să vadă cum „au prospițiat" elevii în scrierea cîrligelor, roatelor și șerpilor.

Andrei ar fi fost fericit dacă părinții lui nu s-ar fi certat din cînd în cînd. N-o făceau în fața lui, dar el simțea că s-a petrecut ceva grav din tăcerea încordată care domnea în casă, zile întregi. Se ruga lui Dumnezeu să-l îmbolnăvească și părinții să se împace la patul lui, așa cum se mai întîmplase.

La sfîrșitul anului căpăta premiul I și se grăbea să arunce cununa de lauri îndată ce ieșea pe poarta școlii. Era prieten cu toți băieții din cartierul de lîngă gară unde locuia ; aceștia îi recunoșteau fără discuție șefia, fiindcă putea inventa la nesfîrșit tot felul de jocuri, dar uneori se plictisea de ei. Atunci lua o carte și se ascundea în fundul curții, între niște mărăcinișuri și gunoaie. Se culca pe burtă și privea pămîntul foarte de aproape. De la o vreme i se părea că și el s-a micșorat, a devenit o gîză, iar crăpăturile pămîntului sînt prăpăstii. Alteori venea pe la ei prin casă un coleg de birou al tatei, Constantinescu, un tînăr negricios, cu părul des, mereu vîlvoi. Îl ridica pe Andrei în brațe, îl săruta :

— Ei, tu pui de românaș verde, ce stîncă de voinic are să iasă din tine !

Îi dădu o insignă cu un fel de cruce încîrligată.

— Măi Mihăiță, tu ai s-o pați, zău dacă nu, spunea blajin Octavian.

— Nu-i nimic... Dar nu pier înainte de a stîrpi cel puțin zece lifte jidovești. Jidanii ne mănîncă națiunea. Îl lăsă pe Andrei să se joace cu pistolul lui, apoi se întoarse sever spre Sabin : Îți spun un lucru, Tavi, că mi-ești prieten. Cine nu e cu noi, e împotriva noastră ! Iar în ceasul despicării catapetesmelor, prietenia va înceta să atîrne în balanța intereselor neamului.

După ce Constantinescu plecă, Octavian luă insigna de la Andrei și o aruncă în closet.

— Băieți de treabă, dar periculoși. Nu-i bine să te pui rău cu ei.

În anul acela Andrei află multe lucruri. Vară-sa, Rodica, venind în vizită la ei, îi spuse într-o seară, în șoaptă, cum se fac oamenii, și scoțînd din fundul geamantanului o carte de Lascarov Moldoveanu îi citi cu răsuflarea tăiată : „...strîngea între pulpele grăsulii carnea care-i făcea plăcere". Descoperirea aceasta îl îndureră nespus pe Andrei. Însemna că și mama... Nu, asta nu se putea. Dar Rodica rîse de el și, scoțînd o altă carte, îi arătă poze de bărbați și femei fără haine.

— Noi nu putem încă, fiindcă sîntem prea mici...

Încercă să vorbească despre lucrurile acestea cu prietenii lui, dar nici ei nu știau mai mult decît el. Atunci o întrebă pe servi-

toarea lor, Suzana, o fată de șaisprezece ani, pe care mamă-sa o scosese de la orfelinat.

Suzana avea buzele groase și nasul butucănos. Abia după ce se împrieteni cu ea, Andrei îndrăzni s-o întrebe deschis ceea ce îl frămînta. La început ea se arătă indignată : „Ce-ar zice doamna dacă ar ști că eu îți spun așa ceva ?" Andrei o rugă, se umili în fața ei și abia după aceea află că Rodica avea dreptate. Chinuit de-o rușinoasă curiozitate, îi ceru Suzanei să-și ridice rochia, ca să vadă cum e făcută o femeie, dar ea, rîzînd, îl împinse afară din bucătărie. Atunci începu să șterpelească bani din dulap și să-i dea servitoarei, care era o amatoare pasionată de cinematograf, de unde se întorcea cu ochii roșii ca sîngele de atîta plîns. În sfîrșit, într-o zi cînd erau împreună în cămara de lemne, Suzana îi spuse :

— Închide ochii și să nu-i deschizi decît cînd oi zice eu... Acuma !

Andrei privi o clipă, apoi se întoarse și o luă la fugă.

Cîteva zile nu îndrăzni să dea ochii cu ea, dar pe urmă băgă de seamă că Suzana se purta ca și cum nimic nu se întîmplase... Se împrieteniră. Andrei îi povestea subiectele romanelor pe care le citea și era nespus de încîntat văzînd-o că plînge în momentele dramatice pe care le inventa. La școală era privit ca un fel de minune fiindcă, la o compoziție liberă despre cruciați, pomenise de Godefroy de Bouillon și de Richard Inimă de Leu, nume aflate din cărțile de istorie ale Rodicăi, care era cu trei ani mai mare decît el.

— Godefroi dă Buion, Rihard... Măi Sabin, tu o să ajungi ca domnul Neculae Iorga, rostise rar și emoționat domnul Cosma Gavriș ! Ca el să vă siliți să ajungeți !

Pe Andrei îl copleșise o rușine groaznică ; toată ziua se simți vinovat față de ceilalți copii.

În ultimul an de școală primară nu mai învăță nimic. Se înhăitase cu doi băieți mai mari, liceeni, care-l învățară să fumeze și apoi să mănînce ceapă și usturoi, ca să nu fie mirosit.

În vara aceea plecară la țară, ca Dan și Andrei să învețe împreună pentru liceu. Unchiul George îi medita, și cu această ocazie se observă că blîndul Dan era mult mai bine pregătit. Andrei habar n-avea de matematică, la istorie cunoștea unele lucruri ca pentru liceu, iar de unele n-auzise ; la română știa perfect, în afară de gramatică, dar scria corect datorită lecturilor. De cîteva ori unchiul George îl zeflemisi, scoțîndu-i la iveală ignoranța și Andrei, furios, jură că are să le arate el la liceu ce poate. În timp ce Dan făcea

probleme, el rătăcea pe cîmp cu fratele mamei, unchiul Palli, care era „în refacere". Fusese dat afară din fabrica unde lucra, își vînduse toate hainele și lucrurile, așa că acum era liber. Pescuiră în Teuz crapi și somni, se duseră la vînătoare cu Ipu, ciosul satului, mîndru de pușca lui uriașă, cu cremene, care trăsnea ca un tun. Făcură tot felul de nebunii.

Deși unchiul Palli era „fiul risipitor" al familiei, Andrei ținea la el mai mult decît la oricine.

— Se potrivesc de parcă ar fi frați, spunea bunica, și din pricina acestui atașament față de fiul ei cel mai mic și cel mai nefericit, începu să-l iubească pe Andrei, la care nu ținuse prea mult înainte de asta : era obraznic, încrezut și nu-și îngrijea hainele.

La examenul de admitere Andrei luă media 9,33 (greșise la matematică), iar Dan 10. Tușa Emilia primi rezultatul acesta cu o satisfacție pe care nu încercă s-o ascundă și asta-l duru pe Andrei. Ca în primele zile de școală primară, se simțea stingher aici, între atîția străini ; nimerise într-o clasă unde în afară de Dan n-avea nici un cunoscut. Din prima zi începu să strălucească un băiat de general, Micky Belega, înalt, robust și foarte frumos. Trata pe toată lumea de sus ; în pauză bătu un băiețaș, în timpul orei de religie, cînd părintele Crăioc (despre care se aflase îndată că e poreclit „Țapul") vorbea despre Catehism, întinse un șervet pe bancă, scoase din geantă pîine cu unt și șuncă și începu să mănînce tacticos.

— Măi zdreanță, ce faci ? Care ți-i numele ?

— Belega Mihai.

— Fecioru' lu dom' gheneral ?

— Da...

— Apoi, puiul meu, nu se mîncă în clasă... Așteaptă să clopoțească...

Ora următoare fu așteptată cu groază. Vor face cunoștință cu domnul Drăgan, profesorul de franceză, spaima liceului. O tăcere încremenită primi intrarea profesorului înalt, spătos, cu fălci puternice și gură subțire ca o lamă. După ce strigă catalogul, îl puse pe un elev luat la întîmplare să citească prima lecție : „Bonjour madâme, bonjur mademoiselle, bonjur monsieur". Elevul citi așa cum se scria și domnul Drăgan îl luă la bătaie. Îi terorizâ o oră întreagă, astfel că atunci cînd sună, toți erau leoarcă de sudoare. Andrei se grăbi spre casă, fără să-l mai aștepte pe Dan. Voia să povestească totul, să se sfătuiască cu mamă-sa, s-o roage să le ia un profesor particular de franceză, ca să nu se facă de rîs. Dar

înainte de a da buzna pe ușă, auzi plînsetele Suzanei și vocea slabă, înduioșată a memei sale :

— Dragă... dragă... Cum ai putut tu face așa ceva ? Tocmai în casă... ! Vai, Suzana, Suzana, noi te-am considerat ca pe-o nepoată de-a noastră...

— Iertați-mă, doamnă...

— Știi cum e domnul. Nici nu vrea să audă... Nu l-am văzut niciodată atît de furios.

Cu inima strînsă, Andrei se lipi de ușă. Din cele ce se spuneau înăuntru, înțelese într-un tîrziu ce se întîmplase. De dimineață, mama plecase la doctor. Tatăl său, întorcîndu-se pe neașteptate de la birou, ca să ia niște acte pe care le uitase acasă, o găsi pe Suzana în patul lor, din dormitor, cu un ofițer. Îl dăduse afară, dar în mod politicos. Era totuși un ofițer român. Suzanei îi spusese să n-o mai vadă la întoarcere, fiindcă are să-i rupă șira spinării.

— Mi-a promis că mă ia, doamnă... Și Tony e băiat de caracter, doamnă, și e frumos...

— Să dea Dumnezeu, spuse Ana. Uite, dragă, leafa pe-o lună. Îmi pare rău.

Andrei fugi în curte și se trînti pe banca de lîngă pivniță.

Ceea ce se întîmplase i se părea rușinos și josnic. În ultima vreme stătuse ceasuri întregi de vorbă cu Suzana. Ea îi povestise viața ei : cum mamă-sa, pe care n-o cunoscuse, o pusese pe treptele orfelinatului dominicanilor, cum crescuse între zidurile cenușii, unde se mișcau fără zgomot fetele tăcute, îmbrăcate în șorțuri pepit. La paisprezece ani o batjocorise intendentul, un popă gras și chel, care-i dăduse după aceea o sută de lei, să-și cumpere ciorapi negri de mătase și jartiere. Singurul vis al Suzanei era un băiat frumos și bogat, care să se îndrăgostească de ea, s-o răpească, iar la urmă familia, cucerită de frumusețea ei, s-o primească cu dragoste. Deși lui Andrei asta i se părea vrednic de luat în rîs, n-o putu contrazice ; ochii fetei străluceau de lacrimi și fața ei roșie părea frumoasă. Ceea ce-l durea acum, era faptul că ea îl înșelase, nu-i spusese nimic. El ar fi ajutat-o, ar fi făcut economii ca ea să-și poată cumpăra rochii. Și parcă era mai mult decît atît, dar nu-și dădea seama ce anume. Nu-i nimic, dacă s-a purtat așa, are să se ascundă, să nu-și ia rămas bun. Dar tocmai atunci mamă-sa ieși în ușă, îl văzu și-i spuse :

— Vino, Andrei, la masă și spune adio Suzanei. Pleacă de la noi.

— De ce ? întrebă el cu un nod în gîtlej.

— O cheamă... un unchi al ei... Un frate al mamei sale.

Cînd o văzu pe Suzana cu fața udă de lacrimi, supărarea lui Andrei se risipi. Îi întinse mîna :

— Îți urez... să fii fericită, spuse, silindu-se să nu-i tremure vocea.

Înainte ca el să fi putut face o mișcare, fata îl sărută pe frunte și fugi, tropăind din tocurile înalte ale unor pantofi vechi.

Roșu ca jarul, Andrei rămase încurcat.

— Du-te de te spală pe mîini, îi spuse mamă-sa. Și pe frunte, Andrei.

Din ziua aceea nu se mai vorbi în casa lor despre ea, de parcă ar fi murit. Nu-și luară altă servitoare. Tata avea salariul mic și viața se scumpea.

Primii doi ani de liceu se scurseră pe nesimțite : cursuri, sport, lecții făcute conștiincios, lecturi. Andrei trecu destul de repede prin perioada de schimbare : glasul care se frîngea caraghios, mîinile și picioarele crescute peste măsură nu-l tulburară multă vreme. Deveni ceva mai tăcut, destul de bănuitor și începu să privească oamenii cu alți ochi. Își pierdea deseori cumpătul și-l apucau accese de furie. Taică-său îl bătu pentru prima oară în viață în ziua cînd Andrei îi strigă : „Dă-mi pace ! Nu vezi că mă plictisești ?"

Se simțea neînțeles și plănuia să fugă de-acasă, dar își dădea curînd seama că toate astea-s niște prostii. Era nestăpînit în tot ceea ce făcea. Dacă-l interesa o carte, n-o lăsa din mînă pînă ce n-o isprăvea ; abia atunci, buimăcit, cu groaznice dureri de cap, se uita în jur mirat, ca și cum s-ar fi trezit din somn ; la fotbal alerga ca un nebun ceasuri întregi și se întorcea acasă clătinîndu-se pe picioare, sleit ; din bucatele care-i plăceau mînca pînă ce i se făcea rău.

Mamă-sa se necăjea des din pricina lui :

— Doamne, Andrei, tu nu cunoști nici o măsură. Ce-o să faci în viață ?

Într-o seară, Andrei și Dan erau singuri acasă. Cineva bătu puternic în geam. Cînd deschise ușa, se năpusti înăuntru un individ înalt, cu părul vîlvoi.

— Unde-i taică-tău ?

— Nu-i acasă...

— Nu mă mai cunoști, puștiule ? Eu sînt Constantinescu... Nenea Mihăiță... Am să-l aștept.

Se așeză pe canapea și-și cuprinse capul în palme. Stînjeniți, Andrei și Dan își adunară caietele. Tăcerea se prelungi supărătoare. Andrei nu izbutea să-și aducă aminte cine era domnul acesta.

— Sînteți la liceu ?

— Da.

— Și ce învățați voi acolo ?

„Ce întrebare neroadă", își spuse Andrei.

— Vă învață că nu mai e de trăit în țara asta din pricina străinilor ? Că vor veni vremurile sîngelui și ale răzbunării ? Le așteptăm senin, cum zice cîntecul, cu fruntea ca un iezer carpatin. Ei, flăcăiandrilor, știți cîntecul ăsta ? Ia luați o foaie de hîrtie, să vi-l dictez.

Cînd sosiră părinții lui Andrei, Constantinescu le spuse răstit :

— Dorm la voi. Mă caută zbirii !

Îi așternură pe divan. Toată noaptea Octavian nu închise ochii. Andrei îi asculta umbletul neliniștit. „Numai atît ar trebui, să dea poliția peste el, aici", se gîndea Octavian. Dimineață, cînd Andrei se trezi, Constantinescu plecase. Cîteva zile la rînd tatăl său fu posomorît, îngrijorat. Pe urmă auziră la radio de asasinarea lui Armand Călinescu. Constantinescu era printre cei șase care-l împușcaseră și fu executat în aceeași zi, iar cadavrul său expus într-o piață din București. La liceu fură eliminați cîțiva elevi din clasele superioare, care organizaseră un cuib. Siguranța îi arestă chiar la ieșire și-i îngrămădi într-o mașină, în jurul căreia se strînseră toți elevii, cu sufletul la gură.

În toamna lui '40 veni cedarea Ardealului. Vestea căzu ca un trăsnet, cu toate că se vorbea despre asta de cîteva săptămîni. Lumea povestea că delegației române nu i s-a oferit măcar scaun. Nimeni nu voia să creadă. Oamenii se adunară pe străzi, muți, înmărmuriți. Se zvoni că trebuie să sosească Iuliu Maniu, care va ține un discurs. Soldaților li se striga : „La Budapesta ! Să mai punem odată opincuța românească pe parlamentul grofilor !"

La auzirea știrii, tatăl său izbucni în hohote de plîns :

— Asta nu se poate ! Dar ne sculăm cu toții, cu mic cu mare... Dar... nu ! Nu se poate !

În ziua următoare se află că regele a abdicat și că au venit legionarii la guvern. Noaptea răsunară împușcături, iar dimineața defilau pe străzi detașamentele legionare. România intrase în „Axă". Buzgan, un vînzător de prăvălie care locuia în curte, ajunsese șef în poliția legionară județeană. Tutuia pe toată lumea, iar seara se îmbăta cu nevastă-sa și urlau de răsuna curtea :

Noi sîntem echipa morții,
Din Moldova azi venim !

Pe urmă ieșeau afară, în stradă, și trăgeau cu pistolul. Curînd și „camarada" Buzgan își găsi o ocupație. Se posta în fața cabinetului doctorului Mannstein și acosta pacienții care ieșeau de la el, strigîndu-le „vînduți jidanilor !" Făcu asta cu perseverență, pînă cînd doctorul o pofti înăuntru și-i oferi o sumă lunară, ca să-l lase în pace.

La liceu reveniră „martirii" care fuseseră arestați. Erau însoțiți de „camarazi" și bătură măr pe toți profesorii care-i lăsaseră vreodată corigenți.

Din regiunea cedată soseau în fiecare zi trenuri cu refugiați.

În oraș era criză de locuințe, se plăteau chirii fantastice, mobilele și boarfele celor mai săraci stăteau în gară, în bătaia ploii. Octavian Sabin fu schimbat din postul pe care-l avea, ca să facă loc unui licențiat de la Cluj.

Andrei urmărea cu pasiune ziarele. După căderea Poloniei era sigur că în Franța, ca și în celălalt război, nemții au să-și frîngă gîtul. Era încă plin de lecturile războinice : Marna, Verdun, colina Morthomme trezeau în el ecouri puternice. În fața bravilor „poilus", a zuavilor, a tiraliorilor senegalezi, teutonii trebuiau să cedeze. Dar Franța căzu.

Debarcarea în Anglia era anunțată cu surle și trompete. La chioșcurile de ziare începură să apară reviste germane și italiene : *Signal, Tempo, Adler, Wehrmacht.* Băieți tineri, viguroși, sportivi, zburau „gegen England", cîștigau victorii în Marmarica, scufundau flota britanică. Acasă, tatăl lui îi înjura mereu pe nemți, dar cu jumătate de gură :

— Sînt tari, bată-i Dumnezeu să-i bată !

Spre deosebire de anii dinainte, acum se petreceau foarte multe lucruri. Prin oraș treceau trenuri nesfîrșite cu prizonieri sîrbi, coloane blindate germane. Se zvonea că între legionari și Antonescu ar exista divergențe. Dar în fond nimeni nu știa nimic.

În Andrei se produsese o schimbare, de care profesorii își dădură curînd seama. Pînă acum fusese un elev silitor, își cîștigase prestigiul în liceu. Cînd era chemat la lecție, profesorul arbora un aer complice, ca și cum i-ar fi spus : „Iartă-mă, e o formalitate". Se izolase instinctiv de „golanii" clasei, care începuseră să fumeze în closete, să umble la bordel și să joace cărți. N-avea nici un prieten. Cu Dan crescuse împreună și îi făcea impresia că vărul său simte ca și el, în toate ocaziile. Cuvintele erau de prisos, deci. Despre Andrei se formase părerea că e un tocilar cumsecade, nu ca alții,

scîrboşi. La teze lăsa pe oricine să copieze de la el, celor care asudau la tablă le sufla discret. Învăţa la materiile care-i plăceau şi ştia mai mult decît „scria în carte". Fără să ştie cum, după un răspuns la istorie în care vorbise aproape toată ora despre Imperiul româno-bulgar se simţi prost, văzînd surîsurile de admiraţie cu care-l priveau colegii. Ora următoare, la religie, aruncă o replică de spirit, iar părintele Crăioc rămase cu gura căscată. Ieşirea lui fu atît de neaşteptată, încît trebui să treacă un minut pînă cînd clasa izbucni în hohote. La extemporalul de matematică copie cu nerușinare, deşi întîmplător ştia rezolva problema, iar după masă se duse cu un grup la un film interzis „Baia primăresei", unde apărea, pentru o secundă, o femeie goală. Fură prinşi cu toţii de Stan, profesorul de sociologie, care îndeplinea rolul de comisar al liceului. Uimit că-l găsea şi pe Andrei în banda „ciurucurilor", Stan nu-i denunţă direcţiei. Dar peste două luni, purtarea lui Andrei nu mai putea fi tolerată. Încurajaţi de obrăznicia lui, „golanii" făcură cîteva farse monstre, printre care celebră a fost turnarea unei sticle de cerneală pe scaunul domnului Erwin Tietz, profesorul de germană, care, simţind ceva umed la fund, îşi tot strecura degetele acolo şi apoi se mînjea pe frunte. Situaţia lui şcolară îl punea la adăpost de orice persecuţie. Începu să joace pocher într-o societate unde tronau „Muggsy" Văgălău şi Teddie Varga, pe care-i uscă de bani, spre marea lor admiraţie ; a doua zi discutau în clasă „întîlnirile fenomenale care avuseseră loc". Toate acestea erau raportate cu fidelitate de Traian Măriej părintelui Ioachim Potra. După rebeliunea legionară, cînd elevii fură ţinuţi aproape o zi încuiaţi în clase, în timp ce afară duruiau mitralierele, directorul, dr. Viniciu Lucaci, hotărî să reîntroneze disciplina de dinainte. Îl chemă pe Andrei în cancelarie şi-i puse în vedere că dacă nu se cuminţeşte va suporta consecinţele. Andrei răspunse suav :

— N-am nimic să-mi reproşez, domnule director.

— Ieşi afară, săcătură !

La şedinţele societăţii „cultural-literar-educative Michail Goldiş", Andrei era nelipsit. Cînd se discuta vreo poezie, eseu, sau proză lua cuvîntul, încercînd să-i epateze pe toţi cu cunoştinţele lui. Avea o metodă infaibilă : inventa citate din Maiorescu, Ibrăileanu, Gherea, iar ceilalţi tăceau încurcaţi. După o „demonstraţie" de felul acesta profesorul Burtea, îl rugă să facă o analiză „competentă" a unei poezii a lui Suciu Septimiu, bardul liceului. Era ceva pastoral cu livezi de smarald, boi cu ochi mari şi botul umed şi ţărani sfătoşi în frumoase costume naţionale, „cum altele pe lume nu-s". Andrei

îl batjocori sîngeros, dovedind că e un plagiat imbecil după Alecsandri. Urmărea cu plăcere rîsetele celorlalţi, iar cînd termină se simţi îmbătat de o plăcere ascuţită. Autorul, pletos şi lezat, încercă să răspundă aspru acestui puşti insolent : „În definitiv, — spunea el, — şi Vlahuţă s-a inspirat din Eminescu."

Andrei răspunse că nu va încerca să-i sugereze „autorului" disjuncţia între filiaţiunea între un poet şi altul şi plagiat şi-l sfătui ca pe viitor să folosească aceste „producţiuni" în corespondenţa lui amoroasă.

Tot în şedinţa aceea se citi o poezie ciudată, semnată „Ignotus" : o primăvară neliniştită, un peisaj straniu, geometric, pustietate fără margini ; şi numai o febră interioară însufleţea totul, o căutare, o goană deznădăjduită şi zadarnică.

Poezia, neobişnuită în atmosfera semănătoristă a societăţii, stîrni o furtună de proteste. Beţie de cuvinte. Aiureală. Decadentism. Se cită din istoria literaturii de un oarecare Murărașu, demonstrîndu-se că numai poeţii evrei scriu aşa ceva. În mijlocul indignării unanime. Andrei se ridică să apere aceste versuri.

Spuse că nu se miră de reacţia celorlalţi, pentru care numai blîndul bou şi oaia ţurcană constituie un element poetic. Îi sfătuia să citească literatură cumsecade, ca să-şi formeze gustul şi să poată înţelege ce înseamnă poezia autentică. În încheiere cită un vers latin, recent descoperit, care i se părea greu de semnificaţii :

O, fortunati mercatores, gravis annis, ait milites [1].

În concluzie, profesorul Burtea, ca să nu pară „negustor fericit", spuse că poezia era foarte interesantă, „cu idei". Cînd Andrei ieşi pe poarta liceului, mîndru de victorie, se apropie de el Lucian Varga. Era cu un an mai mare, premiantul consacrat al liceului, un băiat distant, căruia, în cuvîntarea de la sfîrşit de an, i se închinau totdeauna cinci minute.

— Vrei să mergem puţin împreună ? Şi cînd se depărtară de clădirea masivă îi spuse roşind : „Ştii, eu am scris poezia aceea...

— E foarte frumoasă...

Se plimbară multă vreme, fără să bage de seamă pe unde merg, pe cele mai ciudate străzi ale oraşului, vorbind fără să se asculte unul pe altul şi în acelaşi timp înfiorat de atenţi şi de sensibili la

[1] O, fericiţi neguţători, zice soldatul împovărat de ani. (lat.)

ceea ce nu spuneau cuvintele ; pînditori şi disponibili ca două animale tinere.

Lucian spuse la un moment dat că fratele său, Teddie, i-a vorbit de el, că dorea să-l cunoască de mult şi în aceeaşi clipă, uitîndu-se la ceas, tresări speriat :

— Doamne ! E trecut de miezul nopţii. Ai mei o să fie sideraţi. Nu mi s-a întîmplat niciodată să întîrzii atîta. Spune-mi, nu vrei să vii mîine după masă pe la mine ?

În noaptea aceea Andrei nu putu adormi mult timp. Continuă mintal conversaţia cu Lucian. „În sfîrşit, am un prieten", se gîndi cu o bucurie nouă.

Nu trecea o zi fără să se vadă. La liceu se căutau în pauzele mari şi de multe ori nu auzeau clopoţelul de intrare. La cinci precis, Andrei suna la poarta casei lui Lucian. Se încuia în odaia acestuia şi discutau despre cărţi, despre oameni. Bieţii profesori cu ticurile lor, notabilităţile oraşului, erau supuşi unor disecări nemiloase şi lipsite de proporţii ; Lucian avea o bibliotecă impresionantă, cunoştinţele lui erau mai solide, şi poate tocmai de aceea Andrei începu să braveze, să nege din principiu tot ce spunea celălalt şi în felul acesta trebuia să găsească argumente ; Lucian profesa o credinţă religioasă blîndă şi oarecum timidă ; Andrei cădea în satanism, scandînd feroce : *„O, satan, prends pitié de ma longue misère !"* Lucian, îndopat de cultura franceză şi engleză, era germanofob — Andrei începu să-i laude pe nemţi. De altfel, era atras de vitalitatea şi de caracterul „sportiv" al războiului. Aşa cum apărea în *„Signal"*, *„Adler"*, *„Temps"*, se degaja de acolo o stranie şi fascinantă comuniune virilă — la limita morţii înfruntată, poate nu ăsta era termenul, privită candid de nişte băieţi blonzi, cu ochi transparenţi şi mişcări de feline bronzate. În perioada aceasta ziarele erau pline de primele victorii ale lui Rommel în Africa : se făceau paralele cu campania lui Bonaparte în Egipt. Scopurile erau identice : zdrobirea Imperiului britanic în Indii. Lucian nu-l contrazicea niciodată. Îl asculta atent, stimulîndu-l cu cîte o întrebare, aşa că Andrei nu ştia niciodată dacă Lucian e de acord cu el sau nu. În fond, Andrei îl admira pe Lucian şi tocmai de aceea conformismul lui îl supăra, parcă ar fi fost un defect propriu.

Prietenia lor era foarte accidentată : după mărturisiri tulburătoare, cum a fost aceea cînd Lucian i-a spus că el nu s-a apropiat niciodată de o fată, urmau înnegurări nemotivate. Niciunul nu-şi

dădea seama că asta era reacţia firească împotriva sincerităţii lor, care-i dezarma succesiv pe unul în faţa celuilalt.

Se întîmpla să nu-şi spună nimic zile întregi, să se evite, pentru ca apoi să-şi scrie unul altuia lungi scrisori, mărturisiri în care-şi exagerau defectele. Cînd se reîntîlneau erau stînjeniţi, dar fericiţi.

În iunie '41, cînd izbucni războiul, în casa lui Varga fu sărbătoare.

Tatăl lui Lucian striga încîntat :

— În sfîrşit, gata e Hitler ! Zadarnic le umblă gura că o să isprăvească cu Rusia în două-trei săptămîni... Asta nu-i uşor... Au încercat-o alţii... He, he... ştiţi bancul acela ? Zice că Hitler cînd a vizitat Parisul s-a dus la Dôme des Invalides, să stea de vorbă cu Napoleon. I-a spus : — „Am bătut Polonia, Iugoslavia, Grecia, Franţa, Anglia e pe ducă, sînt mai mare ca tine... Din mormînt s-a auzit o voce : — „Pe ruşi i-ai bătut ?" — „Nu", a răspuns führerul. — „Atunci vino şi te culcă alături de mine", a răsunat glasul lui Napoleon. Ce ziceţi ?

La trei zile după începerea războiului, Octavian Sabin veni acasă, cam pilit, dar nu vesel cum era în asemenea ocazii. Nu putură scoate o vorbă de la el, numai înainte de culcare, scăpă :

— Mă tem, mamă, că am făcut o prostie grozavă.

A doua zi se întoarse alb ca varul de la birou. Fusese numit şef de gară într-un cătun basarabean, al cărui nume spunea totul : Pîrliţa. În patruzeci şi opt de ore trebuia să fie la post. Era pedeapsa pentru că, la un aperitiv cu colegii, spusese că România n-are ce căuta împotriva ruşilor : „Mai bine i-ar spulbera pe nemţi şi pe unguri care ne-au răpit Ardealul sfînt".

La o săptămînă plecă pe front şi tatăl lui Dan, sublocotenent de rezervă într-un regiment de infanterie. Unchiul Palli, sergent la Vînătorii de Munte, le şi scrisese prima scrisoare, „de undeva de pe front". Începură să simtă lipsuri. Octavian le trimitea doar un sfert din leafă. Dacă n-ar fi fost mama lui Dan, care ducea în spate şi direcţia şcolii şi grijile gospodăriei, Andrei n-ar fi putut urma liceul. În aceste împrejurări, prietenia încăpăţînată pe care i-o arăta Lucian ar fi trebuit să fie un sprijin, dar nu era. Fără să vrea, Andrei simţea născîndu-se în el o nemulţumire surdă, de care-i era ruşine : familia Varga o ducea foarte bine, Lucian avea oricîte cărţi dorea, iar Teddie schimba costumele unul după altul. Dacă Lucian ar fi înţeles ce se petrecea în el, Andrei ar fi crăpat de ruşine.

Cînd domnul Varga pleca la Bucureşti, Lucian îi spunea lui Andrei că poate să-l roage să-i aducă ce cărţi poftește : „Tata n-are bagaje multe". Îl invita la teatru, cînd venea vreo trupă din Capitală. Andrei spunea dispreţuitor că-l lasă rece şi cărţile şi teatrul. Ar fi vrut să facă ceva ieşit din comun, să se ducă voluntar pe front, să se întoarcă decorat, într-o uniformă răpănoasă ; altfel simţea că se scufundă iremediabil într-o mocirlă fără ieşire. Începu să-şi facă de cap : umbla prin cîrciume cu repetenţii încîntaţi de compania lui. Bineînţeles, toate lucrurile acestea se auzeau la liceu. Într-o zi, părintele Potra îl chemă în cancelarie. Cu o politeţe exagerată îl pofti într-un fotoliu.

— Eu, dragule, n-am avut ocazia să te cunosc pînă acum. Am auzit multe despre dumneata, şi bune, dar mai ales rele. Dar asta e treaba confesorului dumitale. (Andrei era ortodox). Vreau însă să te întreb ceva : ţii, într-adevăr, la Lucian ?

— Da.

— Atunci de ce vrei să-l nefericeşti ? Dumneata eşti un băiat foarte inteligent, dar stricat. Din pricina asta inteligenţa dumitale e periculoasă.

— Îmi daţi voie să vă răspund deschis ?

— Te rog chiar. De la om la om. Mi-ar face plăcere să ne cunoaştem mai bine.

— Atunci... uitaţi ce e... Nu vă interesează ce fac eu, Bună ziua.

La cîtva timp după aceea, profesorul de istorie, Suslănescu, îl căută pe Andrei. Îi spuse că-l admiră foarte mult, încă de la şedinţa aceea a societăţii literare cînd apărase poezia lui „Ignotus" împotriva filistinilor, şi tocmai de aceea îl sfătuieşte să fie mai prudent : părintele Potra vorbeşte rău despre el la consiliul pedagogic, iar Stan, sociologul, l-a caracterizat drept un „individ turbulent", ale cărui relaţii ar trebui supravegheate.

— Dracu să-i ia pe toţi !

— Eşti un *enfant terible* [1]. O, entuziasm juvenil...

În vara aceea, la ţară, Andrei nu se mai distră ca altădată. Mătuşa Emilia îi trimitea, pe el şi pe Dan, să supravegheze treieratul grîului, culesul porumbului, ca nu cumva oamenii cărora le dăduse pămîntul în parte să fure ceva. Andrei îi lăsa singuri, stătea ceasuri întregi sub un tufiş, cît mai departe, privind cerul. În sat sosiră primele anunţuri : „Căzut vitejeşte pe frontul de răsărit".

[1] Copil teribil. (fr.)

La două luni după începerea cursurilor, veni în concediu unchiul Palli. Era slab ca o scîndură, plin de păduchi. Andrei aştepta să i se povestească fapte vitejeşti, dar a doua zi, cînd împreună cu Dan şi unchiul lor se plimbau pe malul Mureşului, acesta le spuse că rușii vor cîştiga războiul. Se bat cu o vitejie extraordinară. Nemţii au să mai înainteze un timp...

Tulburat, Andrei îi vorbi de tehnica nemţilor, dar unchiul său rîse de el.

— Ce căutăm noi în Rusia ? Nebunia lui Antonescu... Soldaţii habar n-au de ce se bat... Singura întrebare pe care o poţi auzi e : „Ce dracu căutăm noi aici ?" O să plătim scump porcăria asta.

Ca să-i mai înveselească, le povesti o mulţime de istorii : cum îi trăgeau pe sfoară pe aliaţii nemţi, o întîmplare caraghioasă cu un purcel care se plimba calm şi grav în timpul unui bombardament de aviaţie...

După plecarea lui, la trei luni, veni în concediu şi tatăl lui Dan. Şi el spunea : „Rușii cîştigă războiul".

Asta în perioada cînd nemţii se apropiau de Stalingrad.

În liceu se anunţă o vizită la spitalul de răniţi. Acasă la Lucian se făcură mari pregătiri : tăvi de prăjituri, pui fripţi, sticle cu vin. La spital s-a dat un fel de serbare, s-au recitat poezii eroice şi anecdote cu ţigani şi evrei.

Tot timpul Andrei s-a simţit foarte prost. Avea impresia că gentileţa şi interesul arătat răniţilor sînt o sinistră comedie, iar contrastul dintre sănătatea elevilor şi aceşti mutilaţi era înfiorător.

Acasă, mamă-sa robotea toată ziua. Slăbise, şi seara se prăbuşea frîntă de oboseală. Numai uneori îi mai povestea lui Andrei întîmplări de pe vremea cînd el era mic, îl ruga să înveţe mult de tot, să ajungă un mare medic, sau inginer. El tăcea. Tot timpul avea impresia că a primit de undeva o lovitură care l-a împrăştiat în bucăţi şi nu mai e în stare să se adune de loc. Începură să-l plictisească şi discuţiile cu Lucian şi chefurile cu Văgălău şi cu Teddie.

Izbucni scandalul cu Lupaşcu. Acesta venise la liceu în '41. Nu se ştie cum se descoperi că era evreu şi avea acte false. Stan, sociologul, răcnea din răsputeri, înălţîndu-se pe vîrful picioarelor ca să pară mai impozant. Lupaşcu, pe adevăratul lor nume Wiesel, îl asculta încremenit, neputincios. La un moment dat şopti :

— Voiam să învăţ...

— La sinagogă ! Nu aici ! Strici aerul ăsta curat, românesc ? Lagărul vă mănîncă pentru falsul ăsta.

Pe urmă se petrecu ceva monstruos. Băieții începură să-și bată joc de Wiesel.

— Unde ți-s perciunii, Muas ?

— Țicala, Șloimala, ghișeft, dija ? !

Cineva îi smulse geanta și i-o aruncă în cap. Wiesel îngenunche repede și cu mîinile tremurînd începu să-și adune cărțile și caietele. Atunci Horciony, băiatul unui proprietar de mine aurifere din Apuseni, îi înfipse în spate un ac cu gămălie, în hohotele dezlănțuite ale celorlalți.

Tot timpul orei, Andrei privea fix ceafa palidă a lui Horciony și abia se stăpînea să nu-i arunce în cap geanta sau planșa de desen. Se uita spre locul gol al lui Wiesel. Îi era rușine că nu-i luase apărarea, că în timpul cît fuseseră colegi nu schimbaseră nici zece cuvinte. În pauză îi căută ceartă lui Horciony și în clipa cînd acesta îi răspunse sfidător, îl lovi cu pumnul în obraz, îi sparse ochelarii și nasul, umplîndu-l de sînge. Plîngînd, Horciony se duse și-l pîrî la cancelarie. Se întoarse de acolo și-i spuse lui Andrei, tremurînd de ciudă :

— Ia poftește pînă la cancelarie, domnule !

Dirigintele clasei, profesorul de naturale, Răducanu, îl primi de la intrare cu un strigăt :

— Intră, hienă ! Ce te-a apucat ?

Apoi închise repede ușa. Cînd se întoarse spre Andrei, toată fața îi strălucea. Îi întinse mîna :

— Îți mulțumesc că l-ai bătut, Andrei. Eu n-o puteam face. E groaznic cînd oamenii uită că sînt oameni. Stai jos, te rog... Fumezi ? Hai, fără sfială. Știu și eu cîte unele.

Andrei aprinse țigara, dar nu îndrăzni s-o ducă la gură. Răducanu se plimba prin cancelarie, frecîndu-și mîinile.

— Știi, n-ar trebui să-ți spun asta, dar... Ia-o cum vrei. Mă temeam că generația voastră are să fie pierdută. Nici nu m-ar fi mirat. Atîtea lucruri îngrețoșătoare care vi se vîră pe gît... Atîta inumanitate... Bietul Wiesel ! Se opri și, venind lîngă Andrei, îi puse mîinile pe umăr : Să rămîi totdeauna așa cum ești, dragul meu. Du-te acum... Îți mulțumesc...

Stupefiat, Andrei, care se aștepta să fie eliminat, îi povesti lui Lucian scena petrecută. Lucian nu se miră prea mult :

— Răducanu ? De, educația franceză... Se spune că ar fi fost francmason sau socialist. Pînă o s-o pată într-o zi. Hai să vezi ce ne-a trimis unchiul Crițan din Transnistria. Un samovar splendid. O Să-l punem să fiarbă și vom citi din Turgheniev.

Samovarul era într-adevăr foarte frumos, dar admirația lui Lucian îl scoase din sărite pe Andrei.

— Cînd o să cîștige rușii războiul, o să-l plătim, fii sigur.

Lucian a rămas cu ochii holbați.

— Cum să-l cîștige ? Andrei, ce vorbești ?

De cîte ori venea la Lucian, îl găsea aici pe Suslănescu. Acesta se scuza că-i deranjează, dar „se simțea atît de bine în societatea lor, de băieți fini și cultivați !" Le povestea o mie de lucruri : despre o școală aristocratică, *„pour demoiselles* [1]", unde nu se vorbea decît franțuzește. Cine scăpa o vorbă românească era obligat să poarte pe piept o medalie infamantă de aramă ; sau despre colegii lui de facultate, fini, eleganți, unii pederești. Se extazia de secolul XVIII, singurul în care ar fi vrut să trăiască. Reproducea replice celebre. Cuvintele lui Richeliu (sau ale altuia) pe patul de moarte îl entuziasmau : *„Je demande pardon à Votre Majesté d'être obligé de mourir devant Elle..."* [2]

În fața lui Lucian, Andrei se lăuda cu cuceririle sale ; adevărul era că nu se culcase niciodată cu o femeie. Într-o zi, în timp ce ei doi discutau, Teddie făcu erupție în cameră.

— Hei, savanților, care vii la Willy ? (Willy era numele patronului celui mai elegant bordel din oraș). De Lucian nu vorbesc, el e sfînt. Tu, Andrei ? Fac cinste !

— Bine, se ridică Andrei.

Lucian îl privi rece și-i întoarse spatele.

Tot timpul drumului, Andrei se chinuia să găsească un pretext ca să nu se ducă, dar nu-i venea nimic în minte.

— Te sfătuiesc să te duci la Suzy. E o dulceață, zău. Uite aici... Te las primul. Eu mă duc la bar.

Andrei bătu în ușa verde, apoi intră. Odăița era tapițată cu fotografii, cu desene. Toate reprezentau pe fosta lor servitoare, Suzana. Se recunoscură îndată și rămaseră încremeniți. Suzana se făcuse frumoasă. Avea ochii mari, umezi și frou-frou-ul de pe frunte îi dădea un aer de midinetă. Capotul deschis în față lăsa să se vadă un picior plin, bine cambrat. Era atît de palidă, încît fardul îi punea pete roșii pe obraz.

— Suzana... bîigui Andrei. Tu... aici ai ajuns ?

[1] Pentru domnișoare. (fr.)

[2] Cer iertare Majestății Voastre că sînt obligat să mor în fața Ei. (fr.)

În clipa următoare fața ei se făcu stacojie. Strigă, cît o ținea gura :

— Ia te uită ! Ieși afară, mucosule ! Ce, tocmai tu te-ai apucat să-mi ții morală ?

Andrei se întoarse încet și puse mîna pe clanță, dar în clipa următoare Suzana fu lîngă el. Se agăță de brațul lui :

— Andrei, nu te du... Rămîi, Andrei... Nu te du la altele... Rămîi...

Temîndu-se că o să i se facă rău, Andrei se așeză pe marginea patului.

— Du-te totuși, spuse ea încet, într-un tîrziu.

Andrei se ridică mașinal.

— Andrei... te rog ceva... Vino mîine dimineață de tot. Înainte de masă n-avem clienți... (Cuvîntul era groaznic și ea simți). Promite-mi. Vii ?

— Da.

Pe coridor, buimăcit, se lovi de profesorul de matematică, Burghelea, om însurat și cu doi copii. O clipă se măsurară, la fel de intimidați amîndoi, apoi Burghelea îi șopti confidențial :

— Nu te-am văzut, nu m-ai văzut, că altfel zbori din liceu, stricatule !

Toată noaptea Andrei nu dormi, zvîrcolindu-se în pat. A doua zi alergă pînă în strada Lampionului. Portarul stabilimentului îi privi lung chipiul și numărul și clătină din cap.

Suzana îl aștepta, nefardată, într-o rochie albastră, simplă. Se așezară unul lîngă altul, cu mîinile pe genunchi, școlărește. Tăceau amîndoi. Andrei simți cum degetele ei se urcă într-o mîngîiere timidă de-a lungul brațului său. Andrei șopti, uitîndu-se în ochii ei :

— Știi... eu n-am fost niciodată la femei. Niciodată.

După ce ajunse acasă, se încuie în baie și se privi multă vreme în oglindă, în prada unor sentimente confuze : decepție, ușurare, rușine și mîndrie.

În fiecare după-amiază era la Suzana. Ca pe vremuri, îi povestea subiectele unor cărți citite, dar mai mult inventa povești romantice, care-o făceau să plîngă. Într-o zi, ieșind, auzi în urma lui cuvintele unei fete :

— Ăsta-i tipul lui Suzy. Drăguț, puștiul...

Lucian îl ocoli un timp, îndurerat, dar într-o zi nu se putu abține să nu-i spună, ocolindu-i privirile :

— Andrei... mi-a spus Teddie că... trăiești cu o prostituată... E fioros.

— De ce ? ridică din umeri. Ea curvă, noi elevi... Același lucru.

La cîtăva vreme veni un teatru din București. Andrei făcu rost de bani, după o partidă grea de pocher, și a doua zi îi propuse Suzanei să-l însoțească. Ei nu-i veni să creadă. Îl privi năucită, apoi îl întrebă dacă nu-și bate joc de ea.

— Nu, nu. Te rog să vii. Uite biletele. (În fond, se temea de încuviințarea ei.)

Suzana începu să bată din palme și să-i spună cum are să se îmbrace.

— N-am să te fac de rușine. Am o mulțime de haine.

— Eu o să fiu ca un vagabond.

— Andrei ! sări ea. Tăcu îndată, speriată, și șopti : Dacă ai vrea... Îl văzu încruntîndu-se și spuse repede : Nimic... Nimic... iartă-mă.

Tot timpul spectacolului, Andrei privi împrejur, îngrozit. Nu auzi o replică. Spre casă ea îi reproduse scene întregi, se extazia. Îl rugă să vie să doarmă la ea. Avea o cameră în oraș. Apoi rîse :

— Ce prostii îmi trec prin minte ! Parcă eu nu știu cum e doamna... Ar muri dacă ai lipsi de acasă o noapte.

A doua zi, părintele Potra îi spuse lui Andrei :

— Te-am văzut la teatru cu o domnișoară.

— E verișoara mea.

— Aha... Înțeleg. Mă miram să arate așa curva cu care am auzit că trăiești. Andrei, Andrei...

Pe la începutul lui '43, tatăl lui Andrei se întoarse acasă. Unchiul Gavril mituise pe cineva la București. Octavian, cu lacrimi în ochi, vorbea de dragostea sfîntă de frate. Nu se schimbase, slăbise doar, și-i înjura pe nemți și pe Mareșalul dement.

La liceu se introduseseră ora de premilitărie la cursul superior. Sub conducerea lui Stan elevii alergau, urlînd, de la un capăt la celălalt al terenului de sport, agitînd niște puști de lemn, vopsite în roșu, spre invidia celor mici, care-i urmăreau muți de admirație.

Într-o după-amiază din primăvara aceluiași an, Andrei se plimba cu Teddie și alții pe mal. Mureșul crescuse, curgea mîlos acoperit de spume și zburături de lemn, purtînd găini și cîini înecați.

— Cine înoată pînă la mijloc și se întoarce are de la mine o sticlă de șampanie, spuse Teddie.

Într-o clipă, Andrei se dezbrăcă și sări în apa rece ca gheața. Cînd se întoarse, pe jumătate înghețat, cu brațele amorțite, în jurul lui se adunase lume ca la circ. Se îmbrăcă zgribulit și rușinat,

şi-şi luă rămas bun de la ceilalţi. Atunci cineva-i puse mîna pe umăr. Era o fată înaltă, subţire, cu ochi albaştri, îmbrăcată într-un şorţ negru cu guleraş alb.

— De ce faci prostii de astea, domnule Sabin ?

— Eu nu... bîlbîi el.

Fata îşi dădu seama că el n-o recunoaşte şi roşi toată.

— Ne-am cunoscut astă iarnă la patinaj. Nu-ţi aminteşti ? Mă cheamă Sonia Bucşan.

— Sony ! strigă Teddie care o văzuse. Ce zici de Tarzan ?

Bîlbîindu-se, Andrei îşi luă rămas bun şi plecă grăbit, păşind afectat, ca ori de cîte ori ştia că îl priveşte cineva. Toată ziua îi fu ciudă că se purtase ca un mitocan. Într-adevăr i-o prezentase Teddie la patinaj, dar pe atunci el se credea îndrăgostit de Gipsy Belega şi patina tot timpul cu ea, ţinînd-o strîns de mijloc.

A doua zi, Andrei plecă mai devreme de la cursuri, pretextînd o vizită la dentist şi începu să se plimbe prin faţa liceului de fete Carmen Sylva, pîndind ieşirea elevelor. Voia s-o conducă puţin pe Sonia, să-i risipească impresia proastă pe care trebuie să i-o fi făcut „bravada" şi mojicia lui. Tocmai se întorcea a doua oară, cînd o văzu într-un grup vesel de fete. Rîdea tare, scuturîndu-şi capul. Andrei o salută cu gravitate, scoţîndu-şi chipiul şi înclinîndu-se.

— Nu vii cu noi, candidat la înec ? îi strigă ea, şi-i făcu un semn cu mîna. Vrem să dăm o raită pe mal.

— Cu plăcere, se grăbi Andrei să primească.

Cunoştea aproape toate fetele din grup ; cu toate acestea îi veni greu să găsească la repezeală un subiect de discuţie. Ele vorbeau despre profesoare, despre lecţiile grele şi — o clipă — Andrei se gîndi să le lase acolo şi să plece acasă. N-o făcu. Privea pe furiş faţa Soniei, uşor rumenită de soare, tîmplele delicate şi zulufii rebeli. Deodată îi veni să chiuie, să-şi arunce geanta, să facă o nebunie... Pe rînd, grupul se împrăştie ; rămaseră numai ei doi şi o fată care locuia pe aceeaşi stradă cu Sonia. După ce o lăsară şi pe ea la poartă, Andrei încetini pasul. Spuse într-un tîrziu :

— Trebuie să ai o impresie tare bună despre mine, după cele de ieri.

— Nu, răspunse ea şi-l privi mirată.

În clipa cînd privirile li se întîlniră, Andrei îi văzu ochii albaştri cu irizări aurii, ca nişte pete mici de soare.

— Nu, urmă ea. Uneori, voi băieţii, simţiţi nevoia să ieşiţi din comun, mai ales la o anumită vîrstă.

Enervat de cuvintele Soniei, Andrei căută la repezeală ceva spritual şi tăios, dar nu-i veni nimic în minte. Se înclină, zîmbind ironic. Umblară un timp în tăcere.

— Aici stau eu, spuse Sonia, oprindu-se în faţa unei porţi înalte, de fier forjat, printre gratiile căreia se zărea o grădină neîngrijită, plină de bălării, de tufişuri şi pomi pipernicişi. La revedere, Andrei.

Îi strînse mîna şi el simţi o ciudată căldură revărsîndu-se în el. Ar fi vrut să-i spună ceva sincer, simplu, dar îngăimă numai :

— Spune-mi... aş putea să te mai văd ?

— De ce nu ? spuse Sonia şi fugi înăuntru.

Merse atît de încet, că întîrzie de la masă şi taică-său îi ţinu o scurtă predică, pe care o opri numai un zîmbet absent şi serafic al lui Andrei. Bătrînul tuşi de cîteva ori şi începu să-şi soarbă supa zgomotos.

După masă, lucru pe care nu-l făcea niciodată, Andrei se culcă şi trase storurile. Îngrijorată, mamă-sa îl întrebă dacă nu se simte cumva rău, dar Sabin spuse solemn :

— Lasă, dragă, băiatul în pace.

Se simţea împăcat, cum nu fusese niciodată înainte de asta. De cîteva ori se pomeni zîmbind ; nu mai putu sta în casă şi se duse la Lucian. Cu multă discreţie, după părerea lui, aduse vorba despre Sonia. Teddie îi spuse că era fiica unui inginer infirm, Bucşan, care acum doisprezece ani căzuse de pe schelă şi-şi fracturase şira spinării.

— Pînă anul ăsta a fost o puştoaică, să nu te uiţi la ea. Şi pe nepusă masă, mîncu-i gurita, s-a făcut aşa de frumoasă ! Clipi din ochi : Îţi place, hoţule, hai ? Şi pe asta vrei să ne-o sufli ?

Lucian întoarse capul scîrbit.

În fiecare zi Andrei căuta s-o întîlnească, dar n-o văzu ieşind de la şcoală şi se sfii să-i întrebe colegele ce s-a întîmplat cu ea.

Aşa trecu o săptămînă.

La C.F.R. fu arestat un coleg al lui Octavian : se plînsese că viaţa-i scumpă pentru că nemţii cară tot din ţară. Fu expus în lanţuri, la Cercul Militar orăşenesc. Mama lui Andrei îl ruga pe bărbatu-său să aibă în vedere viitorul copilului, să se stăpînească, nu cumva să-i umble gura.

— Nu-ţi fie frică, mamă... Nu fac politică. Eu sînt român !

La liceu domnea aceeaşi atmosferă de suspiciune. Suslănescu i se plînse lui Andrei. Fiecare era bănuit că nu-i „bun român".

— Azi să fii „bun român", după concepţia lor, înseamnă să taci şi să înghiţi ori ce porcărie, să încetezi să mai gîndeşti. Şi adăugă :

Noroc că Stan, omul Siguranței, e ușor de îmbunat, numai să-i gîdili un pic vanitatea prostească.

Într-o discuție în trei, Lucian susținu teoria că Franța ar fi o noțiune riguros determinată în conștiința umanității, o patrie a spiritului.

— Și România ? întrebă Andrei.

— Știi, — spuse Lucian — este o vorbă a lui Poincaré : *„Nous sommes ici aux bords de l'Orient, aù tout est pris à la lègére"* [1].

Suslănescu începu să povestească mici fapte care justificau această teorie.

Andrei se gîndi la discursurile patetice ale lui Suslănescu despre „Istoria Neamului", la lucrarea recentă a lui Lucian, în care exalta poezia lui Vlahuță, pentru ca la ieșirea de la ședința societății literare să-i spună : „Toată poezia bunului bard nu valorează cît un vers din Baudelaire". Andrei încercase să-i dovedească contrariul, Lucian se miră :

Bine, astea erau teoriile tale. Mi-ai împuiat capul acum un an... Și după o clipă de ezitare, adăugă : Știi, mi se pare că am început să te înțeleg.

Nu spuse nimic mai mult, dar Andrei simți că părerea pe care și-o formase Lucian despre el nu era de loc măgulitoare. Lucian simți îndată că-l jignise și-l luă de braț.

— Iartă-mă... Tu ești așa de paradoxal... Dar împreună formăm un unghi drept. Prietenia noastră e singurul lucru frumos în lumea asta. Hai, Andrei, nu mai fi supărat.

Andrei se sili să zîmbească. În realitate, ar fi vrut să-i spună în clipa asta : „Du-te dracului !"

Lucian era fericit în felul lui. Găsea interes în tot ce făcea, era în stare să discute ceasuri întregi caracterul profesorilor, mici întîmplări din liceu și, de la un timp, asta-l scotea din fire pe Andrei. El se simțea bătrîn și blazat. Ar fi vrut să facă ceva ieșit din comun, dar nu știa ce anume. Toate în jurul lui i se păreau de-o ucigătoare platitudine : cancanurile, lecțiile, colegii.

Dorea tot mai mult s-o revadă pe Sonia și, într-o după masă, luîndu-și inima în dinți, se duse la ea acasă. Tot timpul drumului își spunea că face o prostie și că ea o să-l creadă ridicol. De cîteva ori voi să se întoarcă din drum. Străbătu curtea și, după ce urcă cîteva trepte dărăpănate, sună la o ușă cu lacul mîncat de ploi. O

[1] Sîntem la marginile Orientului, unde toate se iau ușor. (fr.)

femeie înaltă, încă tînără, dar cu părul în întregime alb, ca o perucă pudrată, îi deschise.

— Caut pe domnișoara Bucșan, spuse Andrei. E acasă ?

— Da, răspunse ea. Poftește, te rog.

Într-un antreu întunecos, unde mirosea a gutui, Andrei auzi acordurile zglobii ale pianului.

— Sonia ! Ți-a venit un prieten !

Cînd îl văzu pe Andrei, ea rămase uimită, apoi fugi spre el cu mîna întinsă.

— Mamă, el e Andrei Sabin, de care ți-am povestit...

— Am crezut că... știi. Am vrut să te văd ! spuse el, supărat de sfiala asta prostească și neobișnuită.

— Poftește înăuntru... Așează-te... În zece minute mi-am terminat lecția. Mama e neînduplecată în privința asta. Îți place muzica ?

— Da. E un pretext bun pentru meditație...

— Acum ai spus o prostie. Știi ?

— Știu, răspunse el supus.

Se așeză într-un fotoliu. Îi vedea profilul fin, genele lungi, întoarse. Sonia își fugări degetele pe clape. „Nu știu nimic despre ea, gîndi Andrei. Și cred că... se opri speriat. Cred că m-am îndrăgostit", urmă apoi și constatarea asta nu-l surprinse, ca și cum ar fi purtat-o de multă vreme în el și trebuia doar formulată. Nu-și dădu seama cînd ea se ridică de la pian și veni spre el.

— Hai, ce-ai rămas așa ? Te-au tulburat într-atîta exercițiile mele de digitație ?

— Nu, răspunse el brusc, școlărește.

Tăcură un timp.

— Mai ai frați ? întrebă Andrei.

Își spuse : „La ce culmi de prostie poate ajunge omul în anumite ocazii !" Mirat, văzu că ochii ei se umpluseră de lacrimi.

— Am avut unul... Puiu... A murit pe front în '41.

— Iartă-mă, șopti el. A fost o întrebare stupidă. Dar nu știu nimic despre tine.

— Mama a călătorit pe locurile unde a fost lupta. Voia să-l aducă în țară. Dar erau numai cruci... multe... Un ostaș român, un ofițer român...

Mai tîrziu ieșiră să se plimbe. Tăceau. Andrei ar fi vrut să-i cuprindă ușor umărul, s-o îmbărbăteze cumva.

— Mi-ai spus că știi atît de puține despre mine, spuse ea, după un timp. Vezi, eu dimpotrivă. Mi-a povestit Gipsy. Și fetele... Am auzit că ești inteligent, dar foarte... cum să spun ? Destrăbălat...

Spusese cuvîntul privind în altă parte, jenată. Andrei rîse.

— Nu-i adevărat.

— Şi mama, ştii, mama e profesoară la noi, are aceeaşi părere. Vorbesc unii profesori despre tine.

— Înseamnă că sînt cineva.

În noaptea aceea, Andrei dormi puţin. I se părea că cearşafurile îl frig, că noaptea trece prea încet. Dar a doua zi nu se putură întîlni, deoarece la liceu izbucnise un nou scandal. Zece băieţi din clasa a III-a A fură eliminaţi pentru că alcătuiseră un fel de asociaţie — „Plăieşii". Se băteau în duel cu cei din clasa a III-a B. Scriau circulare, ordine cifrate, parole. Popa Crăioc le confiscă toată arhiva. Întregii afaceri i se dădu o coloratură politică, anume legionară. După cuvîntarea furioasă a directorului, şefii claselor fură convocaţi în cancelarie, unde li se puse în vedere că sînt obligaţi să comunice săptămînal domnului Stan tot ce se petrece şi ce se vorbeşte în clase. Terorizaţi, băieţii ascultau cu atenţie. Andrei se sculă în picioare şi spuse :

— Impresia mea e că eliminarea asta e o imensă stupizenie. În al doilea rînd, refuz să îndeplinesc rolul de delator. Mi se pare puţin nobil.

— Stai jos, Sabin ! urlă directorul. Şezi jos ! Ţine-ţi gura !

Suslănescu îl rugă mereu să fie mai prudent. Andrei îi răspundea cu un citat din Shakespeare :

„Mai presus de orice, să-ţi fii credincios ţie însuţi. Şi-aşa cum ziua urmează nopţii nu vei putea trăda pe nimeni."

— Dragul meu, spuse Suslănescu şi-l privi în ochii lui trişti. În fond ce vrei tu ?

Întrebarea îl luă prin surprindere ; răspunse la repezeală :

— Să fiu altfel decît voi !

Suslănescu tăcu un timp, apoi cu o mişcare ciudată, îl mîngîie pe frunte :

— *Andrei, tout ça c'est vraiment beau...* Dar vai, sînt doar tulburările glandulare ale adolescenţei... Şi trec. *O, saisons, o châteaux* [1]...

— Şi pe urmă, ce ? întrebă strepezit Andrei.

[1] Toate astea sînt, într-adevăr, frumoase... O anotimpuri, o, castele... (fr.)

— *„O mort, vieux capitaine, il est temps, levons l'ancre* [1]... citi Brusc, pe Andrei îl cuprinse o plictiseală lîncedă ; îşi simţea sîngele leşios.

Se pregătea serbarea „Patronului". Ca în fiecare an, profesorul de română scrise o piesă, de data asta în versuri, şi-i oferi lui Andrei să joace rolul principal. El refuză, pretextînd lipsa de har. Cinstea de a întruchipa pe „vajnicul român" reveni lui Mărieş, care fu scutit de cursuri. Viitorul „Patron" se plimba toată ziua cu ochii la cer, recitind tiradele eroice :

Iubite al meu prieten, ales în Parlament,
Îţi jur pe-a mea conştiinţă : n-am să fiu instrument.
Căci Parlamentul este o formă minunată,
În care adevărul, prea limpede s-arată !

Directorul scoase dintr-un sertar textul cuvîntării pe care o ţinea în fiecare an : „Pornit de jos, din umilul bordei fără horn, — ceea ce însemna că fumul se strecura pe uşă, — el n-a uitat"...

Ideea de a sabota serbarea îi veni lui Andrei în timpul unei discuţii cu Lucian, care fu îndată de acord. Andrei ceru rolul de sufler, pe care Burtea i-l acordă bucuros. Trei zile se pregătiră, în cel mai mare secret. La serbare, Micky Belega, recită poezia lui Suciu : „Tăcută mînăstire", cu urlete, cu tremoluri patetice, iar cînd ajunse la strofa : *Călugării-n chilie / Duc viaţă cuvioasă / Şi nimenea nu ştie / Pe suflet ce-i apasă"*, făcu nişte gesturi atît de necuviincioase şi de precis sugestive, încît toată sala încremeni. Directorul se repezi pe scenă să-l zdrobească în bătăi, dar Micky se făcu nevăzut. În timpul piesei, Andrei şopti din cuşcă tot felul de porcării, zăpăcindu-l pe Mărieş, care nu mai găsea şirul versurilor, asuda şi fardul i se scurgea de-a lungul obrajilor. În final, cînd „Patronul" agoniza după tradiţie, apăru Teddie Varga în rolul ofiţerului care-i aducea decoraţia. Purta o pălărie civilă, în spate rucsac, o manta de hermină, puşcă, sabie, o hartă făcută sul. Întrebă :-

— Ce mai faci, măi patroane ?

Mărieş, în chinuri autentice, horcăia :

— Văd cum din negurile grele... văd cum se-nalţă, cum răsare...

— Ăsta-i bolnav grav, declară Teddie.

[1] O, moarte, bătrînule căpitan, e timpul să ridicăm ancora. (fr.)

Sala a izbucnit într-un rîs enorm. Nu se putură abține nici prefectul, nici primarul, nici directorul.

A doua zi, se întruni consiliul profesoral. Andrei luă nota 7 la purtare, Teddie fu eliminat pe două zile, Micky pe o săptămînă, fiindcă-l bătuse pe poetul Suciu, care încercase să-l tragă la răspundere pentru pocirea poemului. Pedepsele — în afară de cea a lui Andrei — au fost suspendate ; începea vacanța.

La despărțire, Andrei îi făgădui lui Lucian să-i scrie, dar nu se ținu de cuvînt. Pentru asta ar fi fost nevoie de o stare sufletească pe care nu putea s-o regăsească. În jurul lui viața, destinul oamenilor aveau ceva copleșitor, brutal ; încît simțea că dragostea și tot ce înseamnă ea, uitare, împlinire, într-o lume intimă, închisă pentru orice altceva, ar fi fost un lucru imoral și nepotrivit. După ce sosi anunțul despre moartea eroică la Nalcik a unchiului Palli, în casa mătușii Emilia se lăsă o tăcere apăsătoare. În fiecare seară Andrei ieșea împreună cu Dan la marginea satului și priveau stelele, tăcînd.

La începutul noului an școlar, tatăl său fu suspendat din slujbă. Veni acasă cîntînd cît îl ținea gura „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte". La rugămințile mamei sale, Andrei făcu cerere de bursă. La examen, președintele comisiei, profesorul Burtea, îi dădu media 10, spunîndu-i cu un surîs acru :

— Vezi, asta-i răzbunarea mea !

Dar peste trei zile, tatăl său fu reprimit. Cînd Andrei îl anunță pe director că renunță la bursă, acesta-l dădu afară.

În atmosfera asta cenușie și întîlnirile cu Sonia, semănau cu un dans al cărui pași îl uitaseră amîndoi. Uneori i se părea de-o cumplită platitudine, alteori un gest, fluturarea mîinii pe frunte, sau genunchiul rotund și mic dezvelit de o pală de vînt pe malul Mureșului, îl dureau brusc, ca și cum erau mici miracole irepetabile ; în fond o dorea și asta era singurul lucru de care-i era rușine, care-l umilea îngrozitor și atunci îi vorbea cu răutate despre „fetișismul amorului burghez, peltea stătută."

Pe Lucian îl evita. Discuțiile lor începuseră să-l obosească. Erau mereu aceleași lucruri ; uimiri în fața arhitectonicei superbe a literaturii franceze, vagi planuri de viitor și, la despărțire, mici aluzii triste : „Te-ai schimbat, Andrei". Îl supăra faptul că Lucian rîdea puțin ironic și superior atunci cînd el vorbea înflăcărat despre necesitatea unei acțiuni, oricare, pentru a ieși din plasa în care se

zbăteau, pentru a se justifica cu ceva în fața lor înșile. Lucian ridica din umeri : „Ce vrei să faci ? Ce poți face ?".

Era iarnă. De la geamul odăii lui Lucian se vedeau străzile peste care zăpada se așternea domol, dîndu-le un aer curat și festiv. Caloriferul răspîndea o căldură moale. Tăceau stingheriți. Era și Suslănescu și discutaseră despre război. La un moment dat, Andrei exclamase iritat : — „Ei și ? Parcă dacă rușii o să ne ocupe, o să fie și mai rău ?" — Atunci Lucian se ridicase de pe divanul larg și spusese cu un fel de furie : „Pentru tine nu, poate ! Cred că anarhia ți-ar conveni de minune... Voi... „blazații" ăștia timpurii !"

Suslănescu tușise jenat, dar se vedea că gîndește același lucru. La ora șase, Andrei trebuia să se întîlnească cu Sonia și nu știa cum să plece. N-ar fi voit ca Lucian să creadă c-o face pentru cuvintele pe care i le spusese. Și totuși nu putea rămîne.

— S-ar putea să fie așa... Acuma... eu am să plec...

— Andrei ! Doar nu cumva te-am jignit. Iartă-mă.

— Am o întîlnire.

Cuvintele lui Lucian îl duruseră însă mai mult decît putea s-o recunoască. Păși înciudat, înfundîndu-se în zăpadă pînă la glezne. „Să fie adevărat că toate căutările noastre nu-s decît niște iluzii, niște „puțoisme", cum spune uneori Suslănescu ?"

Sonia îl aștepta pe mal. Îl văzu de departe și rîzînd, începu să-l bombardeze cu bulgări de zăpadă. „De ce-mi pierd timpul și cu ea ? se întrebă Andrei morocănos, în timp ce mergeau alături. La urma urmei, relațiile dintre un bărbat și-o fată merg spre un singur scop. De ce să mă mint și s-o mint ?" Se întoarse spre dînsa și, luînd-o de braț, o întrebă :

— Ascultă, ce-ai zice dacă ți-aș spune că te iubesc ? Tu ești îndrăgostită de mine, nu-i așa ?

Sonia se opri în loc, surprinsă. Pleoapele-i bătură de cîteva ori, repede. Andrei se sili să rîdă, dar îi venea greu să-i susțină privirea. Tăcerea ei îl supără.

— Ceea ce facem noi, plimbările, discuțiile etc. etc. sînt un tribut plătit bunului simț burghez... N-are rost. Mă iubești, nu ?

— Nu.

Vocea ei era ușor înecată și pielea feței îi devenise ciudat de cenușie.

— Cum nu ?

— Nu, dacă-ți spun, Andrei.

— De ce nu vrei să recunoşti ? (Avea senzaţia că făcuse un pas greşit, dar nu se putea opri, nu se putea despărţi aşa.)

— Să mint ? Nu pot şi nu vreau. Ţin la tine, ca prieten... atît.

Andrei o privi ciudat :

— Şi nu mă întrebi dacă eu te iubesc sau nu ?

— Nu. Ştiu.

— Ce ?

— Că eşti... prea tînăr ca să ştii ce înseamnă asta.

— A, da. Foarte inteligent spus.

Ar fi vrut s-o ia la fugă, s-o lase acolo. Îi venea să plîngă de ciudă. Îşi aprinse o ţigară, cu degetele tremurătoare. Trase ceva fumuri, adînc, în piept, apoi o aruncă departe. Zîmbi cu amărăciune :

— Îmi face impresia că şi prietenia noastră s-a isprăvit.

— De ce, Andrei ? îl întrebă Sonia încet.

— Cum ? se miră el. Tu ai putea să te porţi ca înainte... după ce ţi-am spus ?...

— Dar nu mi-ai spus nimic.

— Dacă vrei s-o iei aşa... Hai, am să te conduc acasă. Trebuie... trebuie să-mi fac lecţiile pentru mîine.

— Andrei !

— Trebuie să-mi fac lecţiile, repetă el cu încăpăţînare copilărească.

Iar după ce se despărţi de ea, începu să alerge pe străzi, intră la un film unde n-avu răbdare să stea pînă la capăt. Se simţea înfiorător de singur. În noaptea aceea îşi spuse că totuşi înţelegea atitudinea Soniei. Nu aşa se spune că iubeşti. Dar cum altfel ? Ca Teddie, care, mereu îndrăgostit, vorbea fetei despre ochii ca stelele, despre trupul ei, care-l faci să nu poată dormi şi respira ? Sonia ar fi trebuit să înţeleagă, să nu fie nevoie de cuvinte...

În zilele următoare nu se mai duse s-o aştepte ca de obicei, iar cînd se întîlniră întîmplător, se simţiră stingheriţi amîndoi.

— Nu mă conduci puţin, Andrei ?

— Iartă-mă... am ceva treabă...

Atitudinea asta era stupidă, de copil îmbufnat şi el îşi dădu seama. Începu să rîdă.

— N-am nici o treabă. Hai să te conduc, dacă ţii.

— Nu-i nevoie, răspunse ea.

Îi întoarse spatele şi plecă. Andrei o ajunse şi voi s-o ia de braţ : dar ea îl respinse. Încăpăţînat, el o duse pînă la poartă, cu toate că nu-şi vorbiră un cuvînt.

Pe urmă, la patinaj, la săniuş, se împăcară în mod tacit. Andrei îşi spunea că, de fapt, totul se sfîrşise înainte de-a fi început şi se obişnui cu asta.

În lunile care urmară începură să se vadă din nou, să discute despre cărţi, muzică, oameni, dar erau numai cuvinte.

Prin martie îl întîlni pe Schwartz. Fusese la un film italian de război, „Giarabub", în care se arăta cum bersaglierii italieni preferă să moară pînă la unul, decît să predea steagul de război şi fortăreaţa. Tot timpul se rîse în sală copios, ca la o comedie cu Stan şi Bran. La ieşire se ciocni de un băieţandru slab, cu ochelari.

— Ce mai faci ? îl întrebă acesta şi abia atunci Andrei îşi aduse aminte cine era. Fuseseră colegi pînă la 1940, cînd îi se interziseră evreilor frecventarea liceelor româneşti.

— Şi tu ?

— Uite, iau lecţii de eroism. Mergi cu mine ?

În timpul plimbării lor, Andrei descoperi uimit ironia corosivă a lui Schwartz, pe care şi-l amintea sfios, speriat de moarte de profesorii mai severi. Schwartz -l chemă acasă la el şi stătură de vorbă pînă la miezul nopţii în odăiţa mică, plină de tot felul de cărţi aruncate claie peste grămadă. Spre deosebire de Lucian şi chiar de Sonia, Schwartz nu se arăta nici mirat, nici indignat de ieşirile lui Andrei împotriva şcolii, a oamenilor, a lumii.

— Nu-mi spui nimic nou, zicea. Şi nici original.

Aşa cum i se întîmpla ori de cîte ori lega o cunoştinţă nouă, Andrei le neglija pe celelalte. Ceea ce-i plăcea la Schwartz era practicismul lui ; în schimb, deseori, noul său prieten i se părea paradoxal, mai ales în ziua cînd îi spuse că la urma urmei şi el, Andrei, era un conformist, ca toţi intelectualii.

— Cum conformist ? strigă Andrei supărat.

— Uite, nu în sensul obişnuit, ci într-unul social. E, dacă vrei, destinul intelectualului în societatea modernă. Şi asta vine, fără îndoială, dintr-o laşitate, tot socială, de care el, personal, nu e vinovat. Gîndeşte-te, dacă toţi intelectualii, de toate categoriile, ar forma un tot unitar, şi-ar apăra interesele, şi-ar impune punctul de vedere, în lumea asta care semănă cu un bordel în flăcări...

Ideea aceasta îl urmări multă vreme pe Andrei. I se părea măreţ de simplă. Hotărît, Schwartz avea dreptate. Dacă în liceu cei mai buni elevi şi-ar impune opinia, multe n-ar fi aşa cum sînt. Într-o pauză îi spuse asta lui Lucian, care începu să rîdă :

— Faza numărul doi : Andrei Sabin în chip de reformator.

Dar, ciudat, Schwartz îi spuse același lucru, cînd reluă tema aceasta :

— În actualele condiții nu se poate face nimic. Îndată ce tu te-ai ridica singur sau în grup, societatea te-ar da la o parte, fără cruțare, ca pe un individ periculos pentru „ordinea" ei. Cît despre o adevărată unitate... poate odată. Acum, nu.

— Dar cînd ?

— Atunci cînd actualele relații dintre oameni vor fi schimbate.

— Deci după o revoluție. Și revoluția, cînd ?

— După ce nemții vor pierde războiul. Războiul acesta a smuls măștile de pe obrazul tuturor. Atitudinea fiecăruia față de acest război contează. Cuvintele, revoltele înăbușite prudent, indiferent cum le justifici, n-au nici cea mai mică importanță.

— Dar...

— Știi, intelectualul trăiește o tragedie. În fond e nemulțumit de societatea prezentă, dar prin activitatea lui practică e un stîlp al ei. Uite, să te luăm pe tine. Să zicem că vei ajunge profesor. Va trebui să bagi în mintea copiilor aceleași gogoși răsuflate, de care personal ți-e scîrbă, să exalți în ei șovinismul, antisemitismul etc. pentru că altfel ai fi dat afară și ai crăpa de foame. Și pînă la urmă ai să te autoconvingi că așa e bine. De la o vîrstă trebuie să crezi în ceva, și e așa de comod ca acest „ceva" să fie tocmai „ideile" oficiale, acelea care-ți dau pîinea !

Andrei se înfurie :

— Ai mania generalizărilor absolute ! Și adeseori fals, după părerea mea... Uiți că nu toți oamenii sînt la fel.

— Dar siliți de burtă acționează la fel.

— Lașii.

— Și curajoșii — ceva mai tîrziu.

— Și atunci... ce-i de făcut ?

— Ia te uită ! Mi se pare că și tu simți nevoia să „crezi" în ceva. Ai nevoie de o teorie care să te justifice față de tine însuți ? De aspirațiile tale momentane ?

— N-am nevoie ! se zborși Andrei. Vreau să fac totdeauna ce voi crede eu de cuviință.

— Și unde vrei să ajungi ?

— Să nu-mi fie rușine de mine însumi.

— Copilării. Nu folosește nimănui.

— S-ar putea să n-ai dreptate. Uneori exemplele zguduie conștiințele.

Schwartz pufni în rîs.

Andrei nu voia și nu putea fi de acord cu această teorie, dar nu putea aduce argumente. Erau multe lucruri pe care nu le înțelegea, la care se gîndea acum pentru prima oară, descoperindu-le cu nedumerire și cu oarecare spaimă, în fața unui fel de „prostie" pe care nu voia să și-o recunoască.

Dintre toți oamenii pe care-i cunoștea, nu exista unul care să nu blesteme războiul, să nu se întrebe, neliniștit, cum va ieși țara din el. Își amintea cuvintele unchiului Palli, atunci cînd așteptase de la el povești vitejești : „Ce căutăm noi în Rusia ?"

Cînd se anunță subiectul concursului județean : „Războiul sfînt catalizator de energii", se hotărî să nu se prezinte. N-avea nici un rost să înșire vorbe sunătoare, ca să primească, în cadrul unei festivități de la Palatul Culturii, o diplomă și două cărți eroice de Constantin Virgil Gheorghiu, așa cum se întîmplase acum doi sau trei ani.

În ziua aceea se duse totuși la școală. Afară ploua și n-avea unde să chiulească. Dar în clipa cînd Suslănescu, care conducea concursul în clasa lor, le ținu o scurtă cuvîntare introductivă, vorbind despre strămoșii eroi, despre destinul României, îl cuprinse furia. Același Suslănescu, atunci cînd erau numai ei doi, sau cu Lucian, suspina după libertate, se plîngea că era silit să susțină lucruri în care nu crede. Și acum el va face același lucru ? Începu să scrie și parcă toate lucrurile se înșirau de la sine, gîndite de foarte multă vreme. Cînd trecură cele două ore, Suslănescu adună lucrările, apoi spuse cu un surîs larg :

— Cred că nimeni nu se va supăra dacă vom afla de pe acum conținutul lucrării premiate. Să-l rugăm pe domnul Sabin să ne citească ce-a scris.

Andrei se ridică din bancă. I se părea că în jurul lui e o liniște nefirească. Degetele pătate de cerneală îi tremurau. Începu cu o voce străină :

— Mi se cere să scriu despre război. Aș putea înșira fraze sunătoare despre Traian și Decebal și alți eroi sfinți, despre toate războaiele care de asemenea sînt sfinte, dar nu pot. Noțiunea de Patrie mi-a devenit străină.

Capitolul VI

Retrăind clipele acelea, Andrei nu simțea nici o mulțumire. Nu știa din ce pricină, dar așa era. Nu-i părea rău de ceea ce făcuse, nu putea face altfel.

Atunci ? Habar n-avea. Întins pe spate, pe nisipul mărunt, cald, privea cerul străveziu și nu se gîndea la nimic. O sete de bunătate și înțelegere îl legăna ca un fluid, dar ea se risipi spre seară, cînd trebui să meargă acasă.

Toate încercările de-a sparge tăcerea opacă a tatălui său erau fără rezultat. Ca și cum nu l-ar fi auzit, Octavian privea fix într-un colț al camerei, iar mamă-sa îi vorbea pe ascuns, cu un fel de complicitate și milă. În fiecare dimineață, în drum spre „insula" lui, își spunea : „Poate azi are să se întîmple ceva... Poate o să găsesc ce e de făcut". Dar ceasurile treceau, moleșitoare și egale, și gîndurile n-aveau nici o consistență.

A patra zi pe la amiazi auzi strigăte în susul apei, apoi clipocitul unor vîsle și vocea ascuțită a lui Teddie Varga :

— Hei, Robinson !

Repede, Andrei sări în picioare, își adună hainele și voi să se ascundă în răchitiș, dar era prea tîrziu : cîteva sandoline se apropiau de mal. Era acolo toată „banda", în costume de baie, țipînd și împroșcînd cu apă. Andrei îi privi indiferent cum acostează, apoi tresări : și Sonia era între ei.

Teddie îl cuprinse de umeri și începu să danseze.

— Bine, mă, tu ai descoperit paradisul !

— Într-adevăr, surîse Andrei.

— Și nu spui nimic ! Lucian te caută disperat, nu știu ce teorie măreață, à la Descartes, vrea să-ți împărtășească ! Deci, punem stăpînire pe domeniile tale. Venim în fiecare zi !

— Veniți !

— A ! stai să-ți prezint un erou, făcu semn Teddie spre un tînăr atletic, cu o mustăcioară neagră, cuceritoare. Locotenentul Fred Ghika, aviator. A doborît un Boeing Fortress la Ploiești, dar a fost silit să sară cu parașuta.

— Deci tot așa de bine se poate spune că americanul l-a doborît pe dumnealui.

— Păi de, — zîmbi placid ofițerul, — au armament de bord căcălău... pardon ! se lovi el cu degetele peste buze.

Teddie șopti :

— Vezi, mă, i-a căzut Sony cu tronc. Ți-o pune jos în doi timpi și trei mișcări...

Ghika se repezise în apă, strigînd :

— Veniți, domnișoară ?

Ea scuturâ din cap, și venind lîngă Andrei, îl întrebă :

— De ce n-ai mai venit pe la noi ? De ce te ascunzi ?

— Nu știu, șopti el, și adăugă : Cred că din prostie. Acasă nu pot sta. Ai mei au aflat... și...

— De ce ai făcut... aceea ? îl întrebă ea cu atîta deznădejde, încît Andrei rămase mut. Deci și ea își dă seama că o punte s-a rupt ? Oftă și spuse amărît :

— Dacă tu... Sonia, ai fi fost altfel...

— Cum, eu sînt vinovată ? întrebă Sonia cu o mare mirare.

Andrei privea încăpățînat în jos. „Dacă aș fi fost la fel cu alții, — se gîndea, — între noi totul ar fi decurs obișnuit". Ridică ochii spre Sonia : în costumul alb de baie părea foarte tînără, dar privirile ei erau mult mai sigure, mai liniștite decît ale lui.

— N-am nevoie de mila nimănui, spuse printre dinții strînși.

— Într-adevăr, — zîmbi ea trist, — ție ți-ar trebui o persoană docilă, care să te încuviințeze și să te admire mereu. Se aplecă repede, culese o crenguță uscată și o rupse între degete. Întrebă privind în altă parte : Crezi că atunci ai fi fericit ?

— Nu te înțeleg, spuse el uimit.

— Nici eu pe tine, Andrei. Ai un dar de-a complica totul... Și pînă la urmă nici tu nu știi ce vrei. Tăcu și scormoni nisipul cu piciorul gol. Cred că o faci din mîndrie.

— Din ce ? se miră Andrei.

— Dintr-o mîndrie prost înțeleasă.

— Tu nu poți înțelege, făcu el rece. Apoi se sili să zîmbească : Nimeni n-ar ghici cîtă dîrzenie se ascunde în tine, Sonia. Cred că ai să fii, totuși, fericită. Pentru că nu-ți faci probleme.

Sonia veni lîngă el și-i puse mîna pe braț.

— Și tu de ce-ți faci ? îl întrebă cu blîndețe, aproape cu milă.

— Pentru că nu sînt mulțumit cu nimic ! izbucni el. Mi-e scîrbă de tot ce mă înconjoară, înțelegi ? Să-ți dai seama că fiecare cuvînt, fiecare mișcare a ta e altceva decît ai vrea să spui și să faci ! Grețos ! Că mai curînd sau mai tîrziu voi fi și eu un fel de Suslănescu, nimic altceva ! Poate odată, la patruzeci de ani, o să uit toate astea, dar atunci viața nu va mai avea nici un rost... Își frămîntă degetele : Uite, de pildă, noi doi... Toate ar fi putut fi altfel...

— Cum ? întrebă ea, ocolindu-i privirile.

— Altfel, răspunse Andrei încet. (Dacă i-aș spune acum din nou că o iubesc, ar semăna cu un cerșit.) Am să plec la țară, Sonia, spuse, privind în altă parte. Acolo e multă liniște...

Ea își mușcă buzele :

— Trebuie să pleci ?

— Da ! răspunse el apăsat.

Rămaseră tăcuți, nefericiți amîndoi. Spre seară, se urcară cu toții în sandoline și porniră în susul apei. Ceva dureros îl sugruma pe Andrei ; o certitudine extrem de simplă : avea nevoie de ea și nu i-o mai putea spune acum. Tăcerea lor îi curprinseră și pe ceilalți. Teddie îl întreba mereu din priviri : „V-ați certat ?"

La țărm se despărțiră.

— Am să-ți scriu, spuse el mașinal, ocolindu-i privirile. Și am să mă întorc... și...

— Andrei !

— La revedere, Sonia... La revedere...

Se întoarse repede și plecă. În clipa aceea îi veni în minte Schwartz și voia să se ducă la el. Schwartz are o doză sfîntă de cinism. Se vor certa oleacă și totul va fi în regulă. „Mă port ca un cîine. Nu sînt cu nimic mai bun decît alții. Pentru că am fost lovit, lovesc și eu unde pot. Poză de martir, de neînțeles, lua-m-ar dracu să mă ia ! Lucian are dreptate, chiar și felul cum gîndesc eu e de-un romantism țepos, de prost gust. Lucruri nedigerate bine de prin cărți... Triștețuri... Pfui !"

În tramvaiul plin de lume, Andrei se întrebă : „De ce aștept totdeauna de la o discuție soluția problemelor mele ? Ce-mi poate spune Schwartz ? Vorba lui preferată, că șandramaua asta se va duce dracului".

Dar cu toate astea își dădea seama că merge la Schwartz numai pentru a fi îmbărbătat. În felul cum gîndea și cum vorbea, băiatul acesta avea ceva metodic și rece, tocmai ceea ce-i lipsea lui Andrei. Și ironia lui Schwartz era mult mai tăioasă, mai precisă, în timp ce izbucnirile de batjocură ale lui Andrei erau pasionate, extreme și de cele mai multe ori nedrepte. Deseori se gîndise : „Dacă din Lucian, din Schwartz și din mine s-ar putea face unul singur, omul acela ar păși foarte sigur în viață".

Coborî din tramvai și începu să meargă nerăbdător. Schwartz locuia la periferia dinspre apus, în celălalt cartier industrial al orașului, cruțat pînă acum de bombardament. Deschise portița de fier, străbătu o cărăruie printre bălării și sună de trei ori la ușa unei case cufundate în întuneric. Așteptă multă vreme, dar nu veni nimeni să-i deschidă. „N-o fi acasă ?" Ocoli casa și merse pînă sub geamul lui Schwartz. Dincolo de hîrtia de camuflaj se ghicea lumină. Bătu cu degetele :

— Hai, deschide, deschide. Sînt eu, Andrei.

„Cred că a auzit de toată afacerea asta", își spuse, în timp ce Schwartz descuia ușa.

— Poftește, îl invită Schwartz cu vocea lui uscată, subțire. E cineva la mine.

— Nu-i nimic, răspunse Andrei, dezamăgit.

Intrară în odăița mică, dar foarte înaltă. O canapea, o masă, cîteva scaune și vrafuri de cărți alcătuiau tot mobilierul. Din tavan spînzura pe un fel de scripete o lampă veche cu bastonașe de cristal. La intrarea lui Andrei, un om slab, negricios, se ridică și-și luă șapca de pe masă.

— Un prieten al meu, îl prezentă Schwartz pe Andrei.

Omul dădu din cap, mormăi un nume, apoi se întoarse spre Schwartz :

— Atunci rămîne așa... Eu plec. Noapte bună.

Cînd Schwartz reveni, Andrei spuse stînjenit :

— Mi se pare că l-am gonit. Cine era ?

— Un vecin... Îmi cere cărți, vrea să se instruiască.

Schwartz se oprise la geam, cu spatele la Andrei. Acesta îi vedea silueta subțire, ca de copil, omoplații proeminenți, părul aspru tuns scurt, nemțește. Tuși. Atunci Schwartz se întoarse spre el zîmbind.

— Ce mai faci, eroule ?

— Ai aflat ?

Andrei se lăsă pe spătarul scaunului şi se întinse după o carte ; Schwartz îl întrebă, privindu-l intens prin sticlele ochelarilor :

— Spune drept, acuma îţi pară rău, nu-i aşa ? Spune ! E foarte important.

Andrei tăcu un timp, îşi aprinse o ţigară, apoi rîse :

— Probabil crezi că gesturile acestea, ţigara, chibritul, le-am făcut ca să cîştig timp şi să găsesc un răspuns cît mai demn. Ei bine, nu ştiu ce să-ţi spun. Uneori îmi pare rău, alteori... Mai tîrziu sau mai curînd aş fi făcut acelaşi lucru.

— Ce-ai scris în lucrarea aceea ?

— Că mi-e scîrbă de tot, de şcoală, de minciunile ce ni se spun, de ipocrizia în care trăim.

— Da ? Schwartz îl fixa atent, aproape încordat. De unde ţi-a venit asta ?

— Habar n-am. Dar în timp ce scriam, m-am gîndit : e neomenesc ca asta să dureze. Neomenesc.

— Şi ai citit-o în faţa clasei ? Ce-au spus băieţii ?

— Nimic... Ce să spună ?

— Într-adevăr, pe cine interesează tribulaţiile tale ? se răsti Schwartz, iritat. Un act gratuit, nu-i aşa ? Acţionare sub impulsul momentului, à la Lafcadio, nu ?

Uimit, Andrei înghiţi în sec. Nu se aşteptase ca Schwartz să-i vorbească aşa.

— Cui a folosit gestul tău eroic ? Şi la urma urmei ştii de ce l-ai făcut ?

— Ca să fiu eu însumi, spuse Andrei, simţind îndată cît de prost suna asta.

Schwartz îşi trase un scaun şi se aşeză în faţa lui, foarte aproape.

— Lua-te-ar dracu, Andrei, rîse el, şi-l bătu pe genunchi.

Dar Andrei, puţin jignit, spuse :

— Tot ceea ce am făcut, a fost din sinceritate... (Şi asta suna fals).

— Fac ceva pe ea, dragă Andrei ! Sinceritate ! Cinste ! Palavre. Sincer faţă de ce, faţă de cine ?

— Faţă de mine... Andrei simţi că începe să se supere : Ai vrea să-ţi spun cuvinte mari ? Faţă de ţară, de Rrrromânia ?

— Aş prefera. Pentru că atunci, chiar dacă te-ai înşela, ai izbuti totuşi să-ţi găseşti drumul. Ce valorează nemulţumirea ta faţă de cea a oamenilor duşi pe front, de pildă ? Sau faţă de nemulţumirea întregii ţări ?

— Nu crezi că e o părticică a ei ?

— Neînsemnată ! Voi, intelectualii ! „Ah, sistemul meu de gîndire e afectat, ah, nu pot fi „eu însumi", ah, oscilez între pasiune şi datorie !" Ţara piere şi baba se piaptănă !

— Mă condamni şi nu ştiu de ce.

Schwartz se ridică, făcu cîţiva paşi, apoi, fără să-l privească :

— Ştii ce e interesant în ţara asta ? Imposibilitatea intelectualilor noştri de-a trage concluzii, orice fel de concluzii. Se zbuciumă, meditează, schiţează un mic gest — şi asta rareori — pe urmă capitulează. Literatura e plină de astfel de tipuri. Caragiale a făcut un fel de ierarhie, n-o mai ţin bine minte : la 18 ani — nihilist, la 25 — liberal, la 40 — conservator... Parcă asupra noastră apasă ştampila lui nenea Iancu.

— Încerci să stabileşti vinovăţii, mi se pare.

— Într-un anume sens. În realitate, lucrurile sînt mult mai simple. Agitaţie, nemulţumire şi zbucium pînă în momentul căpătuirii. De altfel, cred că asta se numeşte „a ajunge eu însumi". Toate acestea justificate, teoretizate şi căpătăm un splendid ghiveci indigest. Numai unii naivi îşi mai strică stomacul cu el, în adolescenţă.

— Cum aş fi eu, de exemplu.

— Cine ştie ? Schwartz veni lîngă el : Poate aşteptai altceva de la mine, dar vezi tu, şi eu sînt sincer, în felul meu.

— Toţi purtăm în noi o sete de fericire, spuse Andrei, slab.

— Individuală, a noastră, proprie. Şi-n numele ei făptuim, conştienţi sau nu, tot felul de trădări. Fericirea e o chestiune de ştiinţă şi de laborator, Andrei, un efort comun.

— Înţeleg. Ceea ce am făcut eu n-a folosit nimănui, din punctul tău utilitarist de-a vedea. Îmi face impresia că toate acestea trebuie să fie mult mai simple în realitate, cu toate că noi discutăm despre ele ca despre nişte galaxii îndepărtate.

— Nu, — ripostă Schwartz, — nu sînt de loc simple, ci dimpotrivă. Te înşeală aparenţa. Dacă ai fi un medic şi-ai descoperi un ser nou şi ţi-ar pune piedici, nemulţumirea ta ne-ar îndemna să te baţi, să-ţi impui adevărul. Atunci n-ai avea senzaţia acestei inutilităţi.

— Şi tu mă acuzi de lipsă de credinţă în ceva ? strigă Andrei. La fel ca părintele Potra ?

— Nu, de unde ! Îţi imput altceva, deşi cuvîntul nu-mi place. Faptul că nu te întrebi mereu : de ce, de ce ? Judeci sentimental. Toate lucrurile au o cauză.

— Iar „causa causarum" e Dumnezeu, surîse ironic Andrei. Mulţumesc.

— Nu știu dacă există așa ceva, urmă Schwartz foarte serios. Știu însă că există lumea asta, atît de încurcată, lumea asta care nu-i bună și care trebuie schimbată.

— Și asta nu-i romantism ?

— Poate. Dar de altă natură.

Fumaseră mult. O ceață albăstruie, înecăcioasă, plutea prin cameră.

— Ce-ai de gînd să faci acum ? îl întrebă Schwartz.

— Cred că am să plec la țară.

— Foarte bine. Chiar te sfătuiesc. S-ar putea să ai... neplăceri.

— De ce ? se miră Andrei.

— Iac-așa.

La despărțire, Andrei îi strînse mîna subțire.

— Cred că știu totuși ceva, Iani. Că nu se poate trăi oricum.

Orașul adormit părea pustiu, nelocuit, covîrșit de întuneric. „Da, am să plec ,se gîndea Andrei. Toate sînt altfel acolo, la țară. Locurile, oamenii..."

Închise ochii. Cele mai frumoase amintiri ale vieții lui erau imagini din sat : primăveri timpurii, cînd zăpada murdară mai stăruie prin colțurile umbroase, dar la soare crește o iarbă moale și argintie, primul cîntec al cucului în vișinii din fundul curții, răstoaca cu apă verde la suprafața căreia plutesc nemișcate broaște cu ochi bulbucați, pădurea pe la începutul lui mai, verzișul intens, strălucitor și umbrele grave ale sălciilor, foșnetul misterios al păpurișului clătinat de alunecarea săgetătoare a unei șopîrle, bîtlanii solemni adunați în conclav la Cotu Popii — acolo unde apa se lărgește părînd un iaz — zborul lin al ereților crucificați pe cer, mările de grîu verde, unduind ; sau mai tîrziu, spre toamnă, cînd zilele se scurtează și peste cîmpul luminat trece, domoală, pata de umbră a unui nor, furtunile, cînd cerul bolborosește violet-verzui și pe deasupra pomilor care se zbuciumă plutește, înfricoșător, șercanul, despre care bătrînii spun că e un balaur prefăcut în nor mînios ; ploile cenușii din octombrie, frigul jilav care domnește peste tot de nu-ți vine să faci nimic altceva decît să dormi, toropit de lene ; sau iernile cînd Teuzul nu mai e decît o panglică oțelită de gheață, iar săbiile cafenii, uscate, ale stufului se ciocnesc una de alta cu un mic zgomot sec, scuturînd de fiecare dată o pulbere măruntă de argint ; ninsorile domoale, cu fulgi mari, așternînd este tot o blană moale, în care-i așa de bine să te înfunzi pînă la genunchi... Și oameniii sînt altfel, mai liberi... Mamă-sa îi povestise de atîtea ori viața bunicii : cum au plecat în Ungaria, de tineri, ca să scape de sărăcie, cum au adunat fiecare ban, ca să se întoarcă în sat, să fie

fruntea. Pe urmă a venit revoluția și au pierdut tot. S-au întors în sat săraci, cum plecaseră, și au luat viața de la început. Cînd bunicul n-a mai putut, a murit.

Acolo totul e așa de simplu...

Mamă-sa fu bucuroasă, auzindu-l că vrea să plece. Nu-i mai vorbise niciodată de eliminarea lui. Numai cînd Andrei n-o vedea, îl privea pe furiș, îngrijorată.

Tatăl său se purta ca și cum Andrei n-ar fi existat. Tăcu și cînd auzi că pleacă. Atunci Ana nu mai putu răbda și strigă mînioasă :

— Octavian ! N-auzi că Andrei pleacă ?

Sabin își ridică ochii din farfurie și spuse uscat :

— Bine.

— Pe la prînz, Iurcovici îl chemă pe Andrei în curte, îl trase la o parte și îi spuse repede :

— Domnu Andrei, v-a căutat cineva. De la poliție.

— De unde ? tresări Andrei, nedumerit.

— De la poliție. Ați avut noroc că a stat de vorbă cu mine și l-am dibuit. Îs proști, dumnealor. Voia să știe cine vine pe aici.

— Prostii, dădu din mînă Andrei.

Nu-i venea să creadă. Intră în casă, dar nu-și găsi astîmpăr toată ziua. Știa că ar trebui să treacă pe la Sonia, dar atunci nu i-ar mai fi venit așa de ușor să plece. Are să-i scrie cîteva rînduri și gata. Spre seară, pe la vreo opt, ațipise, cînd mamă-sa veni să-l scuture de mînă.

— Andrei, scoală dragă, că e Lucian aici.

— Să vie, îngînă Andrei, zăpăcit de somn. Îl durea capul.

— Nu vrea. L-am poftit. Spune că a venit să te ia la o plimbare... Du-te, Andrei, Lucian ține mult la tine.

— Bine... bine...

Se îmbrăcă repede și ieși în curte. Cu mîinile la spate, Lucian cerceta, absent, zidul din față. Purta o haină de culoare închisă, nepotrivită cu căldura serii. Își strînseră mîna, stingheriți amîndoi. Lucian spuse :

— Hai să ieșim. E o seară plăcută.

— Unde vrei să mergem ?

— Pe străzi... E cam mult de cînd n-am fost împreună, nu găsești ?

Ieșiră. Lucian o luă precipitat pe o stradă lăturalnică. Un timp nu vorbiră. Andrei își spuse, supărat : „Face pe jignitul", și apoi se

întrebă : „Ce-ar fi dacă i-aș spune că mamă-sa m-a rugat să nu mai viu pe la ei ? Ca de obicei, protestări, complicații... Fără rost".

— Ce-ai mai făcut în ultima vreme... Andrei ?

Totdeauna Lucian îi pronunța numele cu un fel de reticență inexplicabilă.

— Nimic. Și tu ?

— Nimic. Am citit, te-am așteptat. Credeam că totuși o să vii. Spune-mi, ce s-a întîmplat în seara aceea... a petrecerii ?

Andrei se încruntă. De ce-l mai întreba, cînd știa prea bine ? Desigur, au vorbit despre asta, au comentat... Lucian îl prinse de mînă și, întorcîndu-și spre el fața încreștită de neliniște, îi șopti agitat :

— Andrei ! Trebuie să pleci numaidecît ! Auzi tu ? Numaidecît !

— Ce-ți veni ? se miră Andrei.

— Nu rîde, Andi, îl rugă Lucian. E foarte serios, mult mai grav decît îți închipui. Trebuie să pleci din oraș, cît de repede, mîine chiar, sau astăzi...

— Nu mă enerva ! strigă Andrei scos din fire. Ce-s misterele astea ?

— Andrei... — se chinui Lucian, — nu mă întreba nimic... Dacă-ți spun că e foarte serios, înțelege-mă !

— Ce e „foarte serios" ?

Lucian făcu doi pași înainte, ca și cum ar fi voit să plece, dar veni iar lîngă el. Părea teribil de speriat :

— Andrei... spune-mi, tu... tu crezi în prietenia mea ?

— Bineînțeles, spuse grăbit Andrei.

Îi era groază de declarații sunătoare.

— Atunci... dacă-ți spun, dacă te rog, înțelege-mă, trebuie să pleci cît mai degrabă.

Tonul său era atît de serios, încît Andrei făcu îndată legătura cu cele ce-i spusese Iurcovici. Se crispă.

— Nu cumva... nu cumva...

— Nu-ți pot spune despre ce e vorba. Ai să pleci ?

— Nici prin gînd nu-mi trece, făcu indiferent Andrei. Hai să mergem, ne-am oprit în mijlocul drumului, parcă am fi... conspiratori...

Simți degetele lui Lucian încleștîndu-se pe brațul lui. Oftînd, Lucian porni cu pași tîrșiți.

— Uite ce e, Andrei, spuse de la o vreme, ostenit. Lucrarea... a făcut vîlvă, mai mult decît mă temusem eu. A fost ieri pe la noi

domnul general Belega, s-a închis cu tata în birou. Eram în bibliotecă și am auzit totul. Generalul spunea că... nu e tocmai bine să vii pe la noi.

— N-am să mai vin ! se răsti Andrei, puteți dormi liniștiți din pricina asta !

— Pentru dumnezeu, dar nu-i vorba de asta ! Pe urmă, ascultă aici, ieri a fost în vizită domnul primar cu familia. Un circ întreg. A trebuit să sărut mîna doamnei, pilărița aceea. Primarul m-a întrebat, aspru : „Mai vine pe la tine, Lucică, bolșevicul acela ? Vezi, rupe-o cu el." Și în sfîrșit, — se grăbi Lucian, — astăzi, la masă, tata era foarte îngîndurat. La cafea m-a luat deoparte și mi-a spus să te anunț într-un fel să pleci din oraș. Se pare, — glasul lui Lucian scăzu pînă la șoaptă, — că Siguranța... s-ar interesa de tine.

— Știu, răspunse foarte calm Andrei. În sinea lui simțea un tremur nervos. Îi era frică.

— Andrei, uite ce-ți propun eu... Noi, eu, Teddie, mama și mademoiselle Laugier plecăm săptămîna viitoare la Moneasa. Vino și tu cu noi. Ducem un geamantan de cărți, un dulap întreg... Te gîndești ? zîmbi încurcat. Seara, cînd se lasă amurgurile, să stăm pe o bancă...

— Copilării, dădu din mînă Andrei.

— Nu-s copilării. Uite, am vorbit despre asta și cu ai mei. Sînt de acord.

— Ce nu face un părinte pentru un copil cuminte, recită Andrei cu ochii spre cer.

— N-ai să izbutești să mă superi. Hai, zi, vrei ?

— Tu îți dai seama foarte bine că nu pot primi. Îl privi în ochi. Îți dai seama, nu ?

Lucian își mușcă buzele.

— Și atunci ? întrebă el, penibil.

— Am să plec, dacă spui că e așa de „grav".

— Cînd ?

— Mîine dimineață.

— Vrei să te conduc la gară ?

Pe Lucian îl cuprinsese o tristețe grea, lîncedă. Perspectiva călătoriei și a vacanței la Monesa fără Andrei i se părea apăsătoare, plicticoasă. Dacă ar înțelege Andrei cît de mult ține la el ! Dacă ar vrea cel puțin o singură dată să încerce, împreună cu el să retrăiască clipele de la început ale prieteniei lor, ca acum trei ani, cînd nu putea trece o zi fără să se vadă ; discutau cărțile citite și vorbeau despre lucruri mari : viitor, datoria omului de-a fi mereu el însuși ; visau că o să săvîrșească, amîndoi, fapte mari — și prietenia

lor nu se va isprăvi niciodată. Pe urmă au intervenit alte lucruri străine ! Şi parcă un zid foarte gros de cristal se ridicase între ei la un moment dat, precis n-ar fi putut spune cînd anume şi mai ales de ce. De atunci, îi vorbise foarte rar lui Andrei de frămîntările lui, de victoriile şi înfrîngerile interioare ; şi nici Andrei nu-i mai spunea nimic. O curiozitate dureroasă îl îngîndura : ce-o să facă Andrei, singur, acolo, într-un sătuleţ de pustă, pe care şi-l închipuia, nu ştia de ce, prăfuit, monoton, fără să aibă asupra imaginaţiei şi sufletului înrîurirea unui cătun curat de munte, cu oameni sprinteni şi locuri de-o frumuseţe sălbatică şi tulburătoare.

— La ce te gîndeşti ? se întoarse el spre Andrei.

— La... (ar trebui să-i spun : la noi doi, la prietenie, la mica amărăciune a despărţirii, dar nu pot)... la lucruri banale, Lucian : pregătiri de călătorie, drumul plicticos, în clasa a III-a... Şi pe urmă... la liniştea satului, la plimbările fără ţel anume, la buna şi odihnitoarea plictiseală.

— Andrei... Lucian ezită puţin, apoi luîndu-şi inima-n dinţi întrebă, încurcat, timid : De ce te-ai înstrăinat tu de mine ? îndată după asta îi fu ruşine, dar întrebarea îl uşurase. Ştia şi răspunsul : „Dar nu-i adevărat, Lucian ! De unde-ţi vin în minte prostiile astea ?" Observă însă că Andrei tace şi, speriat, repetă : De ce ?

— Nu ştiu, spuse Andrei privind în altă parte.

— Vrei... să vin mîine cu tine la gară ?

— Da. Şi acum, noapte bună, Lucian. Nu te mai gîndi la toate copilăriile astea... „De ce nu-i pot spune că viaţa e totuşi atît de interesantă şi că frămîntările noastre sînt fără rost ? Că sîntem, amîndoi tineri şi..."

— Noapte bună, Andi, îi strînse mîna Lucian, resemnat. Am să vin mîine să te duc la gară.

Andrei se întoarse acasă şi din curte, prin geamul luminat al bucătăriei, îl văzu pe Răducanu, fostul lui diriginte. Intră repede, bucuros.

— Iacătă-te, hienă ! rîse Răducanu şi-i strînse cu putere amîndouă mîinile. Vorbeam cu părinţii tăi despre tine.

Atunci intră şi Octavian. Fusese pînă la cîrciuma din colţ să aducă un chil de vin pentru „domnul profesor". Fără să se uite la Andrei, îi puse şi lui un pahar. Ciocniră.

— Ştii, — rîse Răducanu, — la anul n-o să mă mai ai profesor. Am fost mutat în Dobrogea. Din cauza ta, leule, democratule !

Observă că domnul Sabin se întunecă la faţă. Nu-l înţelesese. Se ridică sprinten şi cuprinse umerii lui Andrei :

— Sînt mîndru de tine, spuse cu ochi sclipitori. Mîndru, Andrei.. Să n-ai nici o grijă, anul viitor o să începem cursurile într-o lume mai bună, mai curată.

— Să dea Dumnezeu, mormăi Octavian. Ridică paharul : Pentru România Mare !

— Pentru România liberă ! spuse grav Răducanu. Şi pentru feciorul ăsta !

— Mai bine nu s-ar băga unde nu-i fierbe oala...

— Ce credeţi, domnule profesor, au să-l reprimească ? întrebă Ana.

— Da, doamnă. Şi încă cu onoruri... Mulţumesc pentru vin. Acum trebuie să plec. Du-mă cîţiva paşi, hienă.

Răducanu locuia pe aceeaşi stradă, cîteva case mai încolo. După ce ieşiră pe poartă, puse în mîinile lui Andrei pachetul pe care-l adusese.

— Cîteva cărţi, Andrei... Pe cele mai subversive le-am ars. Ţi-ar fi plăcut sînt sigur. Eh, o să le citim împreună, cînd nu vor mai fi subversive. Să ai grijă, să te păzeşti, să fii prudent... La revedere...

Făcu cîţiva paşi se se întoarse brusc :

— În fond, şi eu sînt vinovat. Te-am preţuit de mult, trebuia să vorbim, să ne apropiem...

— Şi de ce nu...

Răducanu ridică din umeri.

— Pentru că aşa s-a întîmplat.

În noaptea aceea, părinţii lui se certară. Andrei auzea fiecare cuvînt şi, îndurerat, strîngea pleoapele ca să adoarmă.

— Cum poţi fi aşa fără inimă ? spunea Ana. Asta-i cruzime !

— De ce n-a venit să-şi ceară iertare ?

— Ca să-l umileşti ? Taci tot timpul, ca un butuc.

Octavian tuşi demn.

— Cum vorbeşti cu mine, mamă ?

— Aşa cum meriţi ! În loc să-l ajutăm...

— Ce ? Eu ? Nu vezi că-i „deştept" de n-are pereche ?

— Tu n-ai făcut tot aşa, Octavian ? Pe tine cine te-a pus să vorbeşti atunci împotriva Mareşalului ? E la fel ca tine, nesăbuit... Mîine dimineaţă să-ţi iei rămas bun, auzi ? Nu ucide sufletul copilului...

— Om mai vedea. Cît despre Mareşal eu am voie să vorbesc, fiind om matur !

— Am încredere în inima ta bună...

Biata mamă, se gîndi Andrei. Ce-o să-i spună mîine dimineață tatălui său ? Bătrînul ar vrea ca el să-și ceară iertare, să-i caute sprijinul. Nu putea. Ar fi însemnat să se recunoască vinovat de ceva.

Dimineața, tatăl său îl trezi. Andrei sări repede din pat și rămaseră unul în fața celuilalt, descumpăniți amîndoi.

— Să-i scrii unchiului tău Gavril, începu Sabin cu greutate. Mi-a promis că are să se intereseze de situația ta. A vorbit cu directorul liceului, cu domnul doctor Lucaci. A spus : „Dasă se poate unge ceva la București, am să ung". Sînt cuvintele lui proprii. Să-i scrii și să-i mulțumești.

— Da, tată...

— Du-te liniștit... Dumnezeu să te călăuzească... Să fii cuminte.

Îl sărută pe frunte, grăbit, și plecă la serviciu.

Mamă-sa îi dădu o mulțime de sfaturi : ce să spună bunicăi, tușei Emilia, îi explică în ce fel să așeze geamantanele în tren.

— Vin și eu în curînd. O să fim împreună. Vorbește mult cu Emilia. Și ea e... nefericită. Și nu fii îngrijorat. Tata a spus că toate or să se aranjeze.

Lucian veni cu un ceas mai devreme. Sărută mîna Anei și rămase în mijlocul camerei mici, stingherit.

— Noi plecăm, spuse Andrei. Mai avem o droaie de lucruri de pus la cale.

Ca la fiecare despărțire, mamă-sa lăcrimă puțin și Andrei îi strînse la piept trupul firav, împuținat.

— Să fii cuminte, Andi ! Să nu stai pe treptele trenului ! Ai grijă de tine. Ți-am pus și ceva bani de buzunar.

— Sărut mîna...

Andrei înhăță geamantanul mare, legat cu sfoară, fiindcă balamalele ruginite nu mai erau bune de nimic și ieși pe poartă, împreună cu Lucian.

— Nu vrei să-ți ajut ? îl întreba acesta la fiecare zece pași.

— Nu, lasă...

Trecură prin parcul scormonit de bombe. Pomii frînți, spintecați, întindeau crengi albe, fără coajă. Băncile, sfărîmate, erau împrăștiate în toate părțile împreună cu bucăți de cărămizi, mormane de moloz, ghemotoace de hîrtie. Cartierul gării era pustiu. Locatarii se mutaseră, numai cei care n-aveau unde merge își înjghebaseră din rămășițe un fel de șoproane în care trăiau cîte două sau trei familii la un loc, găteau, mîncau și dormeau.

Toate acestea i se păreau acum lui Lucian atît de obișnuite — fusese de vreo cîteva ori să vadă cartierul după bombardament — ca și cum războiul ar fi trecut pe aici de ani de zile, lăsînd în urma lui ruinele acestea.

— Uite, aici am căzut eu în praf, arătă cu vîrful ghetei Andrei. Atunci am crezut că s-a sfîrșit. Era o căldură năprasnică.

Piața din fața gării fusese curățată și clădirea își înălța pereții negri și orbitele goale ale ferestrelor, grinzile arse și fierăria încîlcită ca un schelet despuiat de carne. În sala de așteptare, care nu mai avea acoperiș, mulțimea era trîntită pe jos, țăranii mîncau pîine și slănină ardeiată, cîțiva soldați în ținută de campanie, cu ranițele burdușite, cu arme și căști, dormeau sforăind. Andrei își scoase bilet și ieșiră amîndoi pe peronul gării. Cărămizile frigeau și peste tot plutea un miros greu de incendiu stins, de murdărie și de closete desfundate. „Ce loc propice pentru o despărțire !" constată Lucian deziluzionat.

Andrei puse geamantanul și se așeză deasupra, făcîndu-i loc lui Lucian să vină lîngă el.

— Să sperăm că trenul n-are să întîrzie, ce zici ? Lucian tăcu. Dacă Andrei pleca, toate îi erau indiferente.

Pe o linie lăturalnică era tras un tren german. Soldații, în zdrențe — veneau probabil de pe front, în refacere — nu mai semănau cu trupele elegante și războinice care trecuseră prin oraș acum cîțiva ani. Uniformele atîrnau în ciucuri ; un feldwebel tînăr, blond, slab și cu ochelari pășea caraghios cu cizmele largi, rupte. Își cărau apă cu găleți și se spălau pe rînd : cîțiva, așezîndu-și oglinjoarele pe treptele vagoanelor, se rădeau, alții rătăceau fără rost printre linii, privind gara dărîmată cu ochi apatici, ca pe un spectacol de multă vreme familiar.

— Îi vezi ? zise Andrei. Sfîrșit...

— Sărmanii, clătină din cap Lucian. Apoi, comentă, încercînd să înlăture echivocul : Ca oameni, mă gîndesc... De unde vin ? Unde se duc ? Ce-i așteaptă acasă ? Poate mulți visează liniștea căminului, imaginea pe care și-au făcut-o despre casă în groaza bătăliei.

Pufăind, încărcat pînă la refuz cu precupețe, țărani cu coase care se duceau să lucreze în satele mai bogate, soldați, ofițeri inferiori veniți în concediu, trenul intră în gară. Andrei îl sărută repede pe Lucian și sări din mers pe scara unui vagon. Peste o clipă își scoase pe geam capul cu părul burzuluit :

— E în regulă ! Am găsit loc dulapului meu. Asta e tot...

— Andrei ! Lui Lucian cuvintele i se îngrămădeau pe buze : Auzi ? Să-mi scrii. Să nu uiți. Avem atîtea, atîtea lucruri să ne spunem... O să-ți dai seama de asta. Eu sînt aici încă o săptămînă. Am să te anunț unde vom sta la Moneasa. Și... dacă-ți schimbi ideea, poți să vii, adică... te rog să vii. Promiți ?

— Da, făcu Andrei generos.

Lucian zîmbi sceptic în timp ce trenul se punea în mișcare. Andrei își scoase batista și o flutură intenționat exagerat. Lucian avea o înfățișare caraghioasă, care-l mișcă.

— Am să-ți scriu ! îi strigă de la geam. Mult de tot, zeci de pagini... Ca odinioară...

Aplecat pe geamul vagonului, Andrei privi multă vreme silueta din ce în ce mai mică a lui Lucian, care-i făcea semne, apoi, ușurat, se așeză pe colțul unei banchete alături de un soldat care dormea cu capul lăsat pe spate și gura căscată.

Lucian rămase multă vreme pe peron. Trenul nu se mai vedea decît ca o rîmă șerpuind pe la marginea orașului, apoi o cotitură îl răpi vederii și fumul lui gros, negricios, se destrămă ; deasupra gării nu mai rămăsese din el decît o pîclă.

Își simțea inima grea ; ar fi vrut să fie cu Andrei, în vagonul ticsit, mirosind a vopsea încinsă de soare, a transpirație, a fum de tutun tare. Închise ochii și-i simți umezi. Încercă să rețină imaginea lui Andrei : fața îngustă, arsă de soare, ochii verzi cu o lumină intensă, tăioasă, fruntea înaltă, bronzată și șuvițe moi de păr negru. Acum nu mai avea nici un rost să se întrebe, ca de atîtea ori : „Ce mă atrage la el ? De ce prezența lui e atît de liniștitoare ?", ci numai să nu-l uite ; să treacă pe planul doi asperitățile lui Andrei, noul aspect al relațiilor lor și să rămînă numai împlinirea pe care-o încercase de atîtea ori, sentimentul că prietenia lor era lucrul cel mai frumos și mai curat din viața lui. Dar acum nu stăruia în el decît sentimentul singurătății sale iremediabile, neînțelese și ascunse tuturor, ca o gelozie. Va merge acasă, se va încuia în camera lui, unde era mult soare și va începe să citească.

La trei îl vor chema la masă, tata îl va întreba cu ce și-a petrecut ziua, mama-i va spune cu mîndrie : „A studiat", și-n toate astea, oricît de ridicole și stupide i s-ar părea lui Andrei, se ascunde o liniște și o anumită împăcare, siguranța zilei de mîine, ca și cum dragostea, mîndria și admirația părinților s-ar materializa în jurul tău, imperceptibile, dar mereu prezente.

Un soldat german în cămașă trecu pe lîngă el, fluierînd mecanic „Lili Marlen". Lucian privi în urma lui : era un băiețandru, de cel

mult optsprezece ani. Se întrebă : „Oare ce-o să fim, oare unde-o să ajungem, eu, Andrei și toată lumea, peste zece ani ? Termenul era atît de departe, aproape de nerealizat, așa cum existența lui Mihai Viteazul — de pildă — i se părea, omenește, neverosimilă.

Abătut, transpirat și foarte trist porni încet spre casă.

Drumul pînă la Lunca dura două ceasuri cu personalul. Odinioară, cînd era copil, lui Andrei i se părea nemăsurat de lung, poate pentru că era nerăbdător să ajungă mai repede. Urmărea goana stîlpilor de telegraf și jocul ciudat — pe atunci foarte misterios — al firelor care se lăsau și se ridicau mereu. Acum, tot timpul, Andrei citi fără să intre în vorbă cu nimeni. Înaintea gării unde trebuia să coboare își duse geamantanul pe culoar. Trei soldați vorbeau în șoaptă :

— Pandele a șters putina. E mai deștept ca noi.

— Taci, mă, se burzului un caporal țigănos. Te mai aude cineva...

— Dacă mă aude să mă pupe în gaură.

Andrei coborî din mersul trenului. Gara mică, din scînduri vopsite alb, scorojite de soare, salcîmii prăfuiți, fîntîna cu roată, bibilicile șefului de gară, vagoanele de marfă uitate pe linie, toate erau aici. Și departe, ca o linie albă, satul.

Dar nu scăpă așa de ușor. Domnul Turculeț, șeful gării, se repezi la el, îi strînse mîinile, se bucură că-l vede, apoi, clipind din ochi, declară : „Kaputt !" Andrei trebui să asculte aprecierile lui strategice, ultimele știri de la radio Londra, apoi fu invitat în casă, ca s-o vadă pe Liviuța.

— Insistez să vii, bem o bere scoasă din fîntînă. Știi, i-am cumpărat Liviuței un pian... Are un talent ! Cîntă simfonii și opere, dar mie nu-mi place decît d-alea d-ale noastre : „Iancule, tare, bravule mare, cu noi să fii !"

Toate astea erau caraghioase, și liniștitoare. Domnul Turculeț turuia fără încetare : povestea cîte nu fac el și nevasta, pentru Liviuța, ca ea să fie înzestrată : avea vreo treizeci și cinci de iugăre de pămînt, îngrășau cîrduri de rațe pe care le trimiteau la oraș, fără taxă, cu vagonul C.F.R., țineau patru porci și o scroafă de prăsilă, umblau în zdrențe dar erau fericiți, cînd o vedeau pe Liviuța coborînd din vagonul de clasa I-a (avea permis) pășind grațioasă peste linii.

Fata era încrezută, proastă. Domnul Turculeț o arăta musafirilor ca pe un bibelou : „Îngerașul meu, spune te rog poezeua aceea, pe franțuzește." După fasonurile de rigoare, Liviuța recita pe nas :

Deuy mulets cheminaient, l'un d'avoine chargè
L'autre portant l'argent de la gabelle... [1]

De cînd îi luase pian, o implora cu aceleași tremoluri paterne :
— Cîntă, scumpeteo, din Moțart, ăla... Neamț, neamț, dar artist !

După ce Liviuța, care se gătise între timp, veni, domnul Turculeț îi lăsă singuri, retrăgîndu-se discret. Ea vorbi tot timpul afectat, ducîndu-și mîinile la gît, ca o actriță cu nervi, dar Andrei n-o auzi ce spune. Prin perdeaua subțire, afară, totul era auriu și departe. Liviuța îl întrebă ceva, el răspunse „da" și zîmbi. Fata se așeză la pian. Andrei tresări : aceeași bucată i-o cîntase odată Sonia. Melodia, așa cum o auzise atunci, desfășura în el o dezolată blîndețe, o înțelegătoare renunțare. Liviuța cînta chinuit, greșea acordurile, țistuia supărată. O rugă pe Liviuța să mai cînte. Și totuși, lucrarea aceea a fost, într-un sens, o eliberare. I se părea că înainte împlinise doar niște convenții, ca și cum ar fi jucat teatru. Nu trebuia să se mai gîndească la trecut.

Se ridică repede, își luă rămas bun de la Liviuța, uluită, și ieși. Coborî prin iazul secat și o luă de-a curmezișul cîmpului.

Era cald, ciulinii și scaieții de pe marginea drumului nu se clătinau. Tremurau numai zările străvezii. Mirosea a pămînt încins, a ierburi perpelite. Andrei merse multă vreme, pășind cu un fel de bucurie, pînă ajunse la șoseaua mărginită de duzi bătrîni, prăfuiți.

După un cot se ivi satul înecat în verdeața prunilor și salcîmilor. Deasupra lor răsăreau crestele pletoase ale castanilor din curtea bisericii și turnul ei subțire ca un gît de barză.

Acasă...

[1] Doi catîri mergeau, unul încărcat cu ovăz, altul purtînd banii impozitului pe sare... (fr.)

Capitolul VII

Ca de fiecare dată cînd venea la țară, Andrei trebui să povestească bunicăi și mătușei sale, minuțios și colorat, tot ce se petrecuse la oraș. Bătrîna, ghemuită lîngă cuptorul din bucătărie, dădea din cap, îngîndurată, și la urmă, ori despre ce ar fi vorbit Andrei, spunea :

— Da, lumea s-o stricat de totului tot.

Mătușa Emilia, o femeie măruntă, sprintenă și copilăroasă, îl prevenise :

— Scumpule, să nu spui bunicăi de nenorocirea ce te-a ajuns. Eu te înțeleg, dragă. Le stăteai în cale, voiau să se scape de tine. Dar lasă... Atîta timp cît trăim noi, n-avea nici o grijă.

Andrei zîmbea stînjenit, Mătușa Emilia era convinsă că la liceu premianții trebuiau să fie în mod firesc numai copiii notabilităților : ai generalilor, avocaților, inginerilor. Faptul că Andrei le-o luase înainte îi înfuriase, desigur, și au profitat de cel mai mic prilej ca să-l înfunde. Dar bunica nu le poate înțelege astea. Ea crede că omul muncitor și harnic nu poate să nu ajungă la bunăstare, iar dacă nu izbutește, înseamnă că el e de vină pentru că nu plătește două parale. Credința asta o ținuse în viață. În tinerețe, după ce i se întorsese bărbatul din armată, de la husari, plecaseră amîndoi în Ungaria, goniți de-o sărăcie pe care n-o puteau ascunde. Aici Mihai Moț avea un frate, om de încredere a unui cupeț jidov. Acesta-i găsi un loc de sămădău la moșia grofului Bornemisza. Munciseră pe brînci, amîndoi, adunînd ban cu ban. Voiau să se întoarcă acasă, să-și cumpere pămînt. Să nu mai rîdă nimeni de ei, să poată rîde ei de alții. Cu vremea, Mihai ajunse omul de încre-

dere al grofului, dar grija casei și a agoniselii era în spinarea Anei. A venit apoi războiul, unde li s-a prăpădit un fecior, Tudor, apoi revoluția și inflația și s-au întors la fel de săraci cum plecaseră și bunicul muri de inimă rea.

— Noi am fost de vină, spunea însă bunica. N-am avut corajie să băgăm banii în pământ, acolo. Pământu-i pământ, orișiunde. Banii de azi n-au preț. Is hîrtie, făcută să înceluie oameni. Numai noi am greșit, să nu dăm vina pe nimeni, cum fac proștii.

Acum, la șaptezeci și cinci de ani, bunica muncea ca un bărbat, cu o liniștită încăpățînare. Îi era rușine cînd era bolnavă și n-ar fi spus nimănui că o doare ceva. Ginere-său, George, tatăl lui Dan, dispăruse la Stalingrad ; numai bătrîna o putuse îmbărbăta pe Emilia în ceasurile acelea groaznice cînd primise vestea :

— Nu te lăsa, Emilie. Dacă-i om, are să vie înapoi. Tu îngrijește-te de casă, de avut, să-i pară bine cînd s-o întoarce.

Din poveștile mamei sale, Andrei încerca să și-o închipuie pe bunica tînără : o femeie neobosită, despotică, hotărînd o dată pentru totdeauna viețile copiilor. Avusese o singură slăbiciune, Pavel, ultimul născut. Îl avusese la cincizeci de ani și revărsase asupra lui, pe ascuns, avînd conștiința obscură a unei mari vinovății, o dragoste fără frîu. Îl lăsaseră să facă orice ; pentru prima oară în viață nu-și drămuise banii. Copilul iertat dinainte pentru toate nebuniile, fu dat afară din toate școlile și, într-un tîrziu, intră muncitor la fabrică. Era orgolios și ca să poată plăti de băut nenumăraților prieteni își vindea și hainele de pe el. Fără un cuvînt de reproș, bătrîna îi trimitea alți bani. Ca și cum ar fi fost surdă, nu auzea reproșurile Emiliei. Și la treizeci de ani, Pavel rămăsese cu minte de copil. Andrei și Dan îl iubeau la nebunie, deoarece se potrivea la toate fanteziile lor dezlănțuite. Pe urmă fu dus pe front și în '43 veni vestea că sergentul Moț Pavel căzuse la Nalcik. Era într-o vară, nepoții erau acasă. Izbucniră în hohote de plîns, numai bătrîna stătea țeapănă în capul mesei. De la o vreme, spuse :

— Dumnezeu să-l hodinească. Haideți să mîncăm, că se răcește zeama.

Emilia, indignată, strigă printre lacrimi :

— Doamne, mamă, numai la stomac ți-e gîndul !

Bunica zîmbi ciudat, cu un fel de milă :

— Nici așa nu-l mai înviem. Dumnezeu să-l ierte. Amin. Și se duse să se culce.

— Tot așa a făcut și cînd a murit tata, povesti Emilia. Eram acasă, în locuința cea veche. Tata suferea cu inima, a murit subit.

Mama a trimis după soră-sa, l-au spălat, l-au îmbrăcat, au aprins lumînările și numai după aceea a venit la noi. „Sculați-vă, porunci, că au murit tată-vost." E o femeie fără inimă.

Dar, gîndindu-se la toate astea, Andrei își dădea seama că era vorba de altceva : bunica era o ființă dintr-o altă rasă, pe cale de dispariție și înțelepciunea ei nu era înțelepciune ci o nemaipomenită capacitate de rezistență, un refuz de-a accepta viața, așa cum e ea, deși din cuvintele ei se putea înțelege exact contrariul. Văzînd-o cum se zbate, cum la adînci bătrînețe, oamenii spuneau : „Cum îi place să muncească, săraca !" dar ea ura munca, ar fi vrut să poată porunci, să se bucure și să se înalțe de supunerea celorlalți. Spunea : „Omul trebuie să trudească pînă-i vine ceasul. Apoi se poate hodini în veci", dar cu o mare și bine ascunsă bătaie de joc.

Deși mergea în fiecare duminică la biserică, bătrîna credea într-un dumnezeu ciudat, căruia trebuie să i te rogi ca să nu-ți facă rău. Posturile nu le ținea, pentru că nu putea pricepe la ce folosesc, afară de faptul că, după prea mult ajunat, mîncînd apoi ca sparții, plugarii se betegesc de gălbinare.

Numai seara bunica ieșea în grădinița din fața școlii și privirile-i alunecau departe, spre dolma Teuzului. Cînd trecea cîte-o văduvă, o oprea și o grăia :

— Al tău, Lucreață, a murit la Italia ?

— Nu, nană Ană. La Rusia.

— Așa... Și eu am pierdut doi, tot acolo. Unul în '14, celălalt mai an.

Odată, Andrei o întrebă la ce se gîndește și bătrîna, ca și cum s-ar fi trezit din vis, se scuturâ :

— Iacă, dragă, la multe. Anu' aista o fi grîu mult, om umple podul. Ne-a feri Dumnezeu de foamete. Să vă văd pe voi mari, așezați. Îl povățui : „Vorbește tu cu fata șefului din gară. Treizeci și cinci de iugăre îi dă tată-său și haine și zongoră. Or fost pe la noi, mai în primăvară. Fata-i așezată și-și știe lungul nasului".

Andrei dădea din cap cu o respectuoasă curiozitate.

Da, aici toate lucrurile păreau așezate, se desfășurau după un tipic feroce rînduit de veacuri. Dragostea venea după căsătorie, sau poate că n-avea nici o importanță. Își aminti niște versuri din Blaga, pe care-l iubea :

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat,
Aici orice gînd e mai încet...

De pildă, mătușa Emilia. S-a căsătorit tînără, și-a întemeiat gospodăria. Au cumpărat pămînt, pe lîngă sesia școlară. În fiecare an vindeau optzeci-nouăzeci de măji de grîu. Unchiul George era un om liniștit, închis în sine, își iubea meseria. De sărbători se întîlneau toate notabilitățile, femeile discutau despre cele mai avantajoase rețete de prăjituri, bărbații jucau cărți la cincizeci de bani miza, beau bere scoasă din fîntînă, copiii țipau afară, în ogradă. Viața trecea la adăpost de orice neliniște. Iar după război, cei care vor scăpa se vor întoarce și vor lua totul de unde l-au lăsat. Morții vor fi uitați. „Morții cu morții, viii cu viii".

Mătușa Emilia îi povesti cîte griji avea cu școala ; după plecarea lui George, ea gira direcția. Inspectorii o apreciau, fu lăudată în „Monitorul școlar" și satul se mîndrea cu ea : „Ca un bărbat, așa le știe pe toate. Samănă cu nană Ană". Numai Cordiș, feciorul unui vecin, ajuns învățător, o bîrfea în toate părțile. Umbla să ajungă director. Nu-l putea suferi niciodată pe George Teodorescu, un „regățean", o venitură.

— Nu-i e rușine, vorbea indignată Emilia. După ce a scăpat de front, umblă cu intrigi. Știe toată lumea că s-a împușcat singur în mînă, neobrăzatul !

Andrei o asculta atent, o aproba. Emilia îl săruta și spunea, privind spre Dan, care citea tolănit pe un pătuț de lemn :

— Bine că mai vede cineva cît mă chinuiesc. Că din partea lui Dan...

— Văd, mamă, cum să nu văd, spunea Dan moale. Te admir din toate puterile mele, într-o tăcere plină de respect.

— Copil fără inimă, rîdea Emilia.

După cîteva ceasuri abia, lui Andrei i se părea că nu plecase niciodată de aici. Ieși în curtea măturată, apoi trecu în ogradă. Era primul lui drum : cu ochii întredeschiși, încerca întoarcerea în timp. Toate erau așa cum le știa, doar mult mai mici. Revăzu salcia uscată între crengile căruia își făcuse odinioară un cuib, unde se ascundea ceasuri întregi cu o carte în mînă, răstoaca năpădită de buruienile care dospeau în nămolul gros. Se gîndi la copilăria lui cu oarecare obosală, ca la un timp incert, fără date, fără puncte de reper. Ar fi vrut să rămînă aici, în soarele dușmănos și în greul miros al bălții, dar cei care treceau pe ulița mare îl vedeau, îl strigau, îl întrebau de noutăți, așa că ieși prin fundul ogrăzii și o porni fără rost, pe imașul comunal, spre dolma Teuzului, care se întindea în depărtare, ca o coamă de șarpe sătul. După un timp își scoase pantofii și-i legă de gît cu șireturile ; pămîntul păstra încă răcoarea nopții.

Umblă încet, păzindu-și tălpile de înțepătura vicleană a scaieților, se înfoie, ca un copil, asupra unor gîscani care-l sîsîiau înfuriați, apoi urcă dolma și privi pămînturile pustii. Grîul era galben. Undeva, da, își amintea, locului îi zicea Sartișe, un cîrd de copii se scăldau goi, în apa puțină, gălbui-verzuie a Teuzului, țipetele lor se succedau într-un canon argintiu. Îi veni poftă să se scalde și el și porni grăbit, asudînd, spre un loc mai depărtat pe care-l cunoștea, unde sub o salcie putredă și veche, se învolbura lin un anafor : era locul spaimelor din copilărie, singurul loc unde nu li se dădea voie să se scalde și singurul care-i atrăgea : aici pîndise de nenumărate ori, seara, fetele mari cufundîndu-se în apa adîncă, tăcute și înfricoșate, ca niște lebede și le urmărise, din porumburile verzi și tăioase, mișcările prelungi și tremurul alb al sînilor mari.

Cînd se apropie, văzu cu oarecare nemulțumire că locul nu era pustiu, așa cum sperase : doi oameni pescuiau, așezați față în față, fiecare pe alt mal al rîului ; ședeau aproape goi în bătaia fierbinte a soarelui dimineții.

— Doamne-apără și păzește, apoi îi văru Andrei ! auzi vocea tăioasă și veselă a cuiva, cunoscut și omul de pe malul unde era el, înalt, subțire, cu mușchii răsuciți ca niște vrejuri sub pielea arsă, puse cu grijă bățul de salcie și-i veni în întîmpinare. Era Mitru Moț, vărul său de-al doilea, unul din prietenii copilăriei sale. Mai mare ca Andrei cu vreo nouă ani, îi făcuse toate chefurile cînd era copil, îl purtase prin pădure după ciuperci și pui de căprioară ; se îmbrăcaseră amîndoi în „strigoi" să sperie fetele satului și babele, purtînd noaptea, pe uliță, un bostan găurit în care ardea o lumînare. De cînd Andrei plecase la liceu, Mitru devenise ceva mai sfios, îi spunea „dumneavoastră" și „domnișorule" și lui Andrei asta îi făcea plăcere, la început. Dar acum rămase mirat de schimbarea vizibilă pe fața vărului său : era sigur de sine, cu mișcări scurte de om matur și deși avea numai o cîrpă murdară în jurul coapselor și o pălărie ruptă de paie nu părea deloc caraghios, dimpotrivă, avea ceva de om în vacanță, despovărat de griji.

— No, șezi aici, că-l prindem soarele cui l-o teremtit... Este aici, sub salca asta o harcă, cît un bivol.

Andrei se dezbrăcă, gol pușcă și se întinse în iarba fierbinte, cuprins de o lene și de o dorință de topire în pămînt, în iarbă, în apă ; i se părea că nu plecase de aici, niciodată, că se întîlnise cu Mitru și ieri și alaltăieri și deși știa că acestea sînt senzații literare, îi făcea plăcere să se lase în voia lor, ca o fugă într-o lectură de joasă calitate.

— Da nu mă întrebi de ce stau aici, ziua-n amiazi, cu undița cu Ipu, sau ca țiganii ?

— De ce stai ?

Mitru îl privi curios, decepționat :

— Uite-așa, spuse el, întunecîndu-se. Așa-mi place mie să stau.

Pe malul dimpotrivă, celălalt pescar, un om de vreo patruzeci de ani, cu ochi albaștri, apoși, păr blond țepos și umeri mari, acoperiți cu pistrui, privea placid spre ei, cu un zîmbet șters pe fața nerasă.

— Îi Ardeleanu, mecanicul de la moară, spuse Mitru.

— Îl cunosc, ce mai faci domnule Ardeleanu ?

— Bine, domnu Andrei, așteptăm și noi în prostie să se agațe vreun pește.

Îl știa din vedere, nu schimbaseră mai mult de cîteva vorbe în cei doi ani de cînd mecanicul era în sat : venea din cînd în cînd pe la ei, juca șah cu unchiul său George. Cînd apăruse în sat se prezentase la primărie arătînd un act de lăsare definitivă la vatră pe motive de boală : tuberculoză. Cîtăva vreme domnul plutonier Gociman se purtă foarte respectuos cu el ; cineva, sau poate el singur, îi băgase în cap că Ardeleanu e un agent de Siguranță, trimis personal de Antonescu să vadă, să audă și să raporteze totul și impresia sau certitudinea asta îi fu întărită de felul de-a se purta al mecanicului. Era un om foarte retras, purta mereu o carte răsucită în buzunarul hainei și părea om deștept și umblat în lume cînd stăteai de vorbă cu el.

În sat era o moară mică de măcinat porumb, care fusese a lui Tudosie Dumbravă, om bogat și legionar ; după rebeliune îl duseseră într-un lagăr la Tîrgu-Jiu. Moara o cumpărase pe un preț de nimic baronul Papp de Zerind și trimisese un administrator, Pințea, dar acesta își găsise locuință și amantă la plasă, de unde nu venea decît o dată pe săptămînă, beat criță, se uita prin registre cu ochi roșii, duruți și se duce să se culce la Cloambeș ori la primar. Așa că Ardeleanu era stăpînul morii.

Multă lume a început să se mire de felul cum se purta. Lua uium mic, mai ales de la văduve sau de la nevestele celor plecați pe front ; acestora le scria în registre cantități mai mici de cereale decît avuseseră. Bineînțeles, lucrurile acestea se auziră în sat și Gociman intră la bănuieli. Veni o dată în cap de noapte și-i ceru actele. Erau în regulă. La cîteva zile, Pințea îl trase la răspundere : de ce se leagă de mecanic ? Domnul baron e mulțumit, pe vremurile astea e greu să-ți găsești un om priceput. Gociman nu înțelegea nimic, așa că nu-și mai bătu capul.

— Domnul Mitru este șomer, spuse de pe malul celălalt Ardeleanu. De aia stă și pescuiește.

— Aceasta este treaba mea, spuse Mitru și deodată se întunecă. Lui Andrei îi era prea lene și prea somn ca să-l întrebe ceva.

— Hai, mă, spune de ce te-ai certat cu Cloambeș ? Că pînă ieri-alaltăieri îi cîntai „slavă ție", parcă el te-ar fi făcut, vorbi, de pe malul celălalt, Ardeleanu, dar moale și el, toropit de soarele ce se înălța, dur.

— Așa mi-a venit, spuse Mitru, scurt. Hai să ne luăm de aici, că ni se fierb creerele. Nu este niciun pește pe aici, numai mărunțiș, nici n-ai ce băga în gură, îți rămîn oasele printre dinți.

Porniră încet, fără vlagă, cu ochii îndurerați de lumină. Se opriră la moară, clădire albă, ca o cetate în miniatură, cu pereții groși. Înăuntru era o răcoare atît de plăcută, încît Andrei, spre ora prînzului nu se putu hotărî să meargă acasă ; spuse unei fetișcane să spună mătușii că nu vine la prînz. Ardeleanu, mai tîrziu, făcu o mămăligă aurie, fripseră pești mărunți pe jar și băură un vin acru ca oțetul, apoi dormiră toți trei, pînă spre seară. Cînd Andrei se trezi, cu oasele desfăcute, îl văzu pe Mitru treaz, cu ochii în tavanul alb. Mecanicul sforăia puternic ; dormea pe spate, avînd întipărită pe față o expresie grea, îngrijorată ; părea foarte bătrîn.

— Mă, Mitrule, da tu cum de nu ești pe front ? întrebă Andrei, încet, să nu-l trezească pe celălalt.

— Păi nu știi, spuse Mitru și deodată se înveseli. Am semănat tutun. De aia. Pe ăia care au semănat tutun nu-i ia pe front... Mareșalu-i deștept. Cît eram mobilizat mi-a spus cineva și am cerut după aia autorizație și mi s-a dat... Toată lumea zice că-s dat dracului, rîse el fără veselie, da ce-s eu de vină dacă mi-a spus cineva și eu l-am ascultat ?... Iară cu alelalte, am lucrat la Cloambeș, îl cunoști ? Îi zice lumea Lădoiu. Și eu și Florița. Da acum nu mai lucrez la el, scrîșni el pe neașteptate.

— De ce ?

— Uite așa. Îi... mama lui. Se găsește unde lucra, că nu-s *brațe* pricepi ?

După ce Ardeleanu se trezi, se scăldară cu toții în scocul morii, pe urmă se întinseră să se usuce în soarele serii. Era atît de liniștitoare singurătatea asta a lor, ca pe o insulă, despărțiți de lume, în mijlocul cîmpurilor care vuiau stins, încît pe neașteptate lui Andrei i se umplură ochii de lacrimi ; privea cerul palid „bolovanii albi și tulburători ai norilor și departe, spre apus, o fîșie verde, timidă și o stea singuratică, mărunt și neajutorat ochi de lumină și

i se părea că toată viața lui anterioară, cu frămîntările ei, era atît de lipsită de sens. Îi lipsise această pace, această părăsire în singurătate împărtășită, în lucruri mărunte și veșnice, ca viața.

Spre seară veniră cîțiva oameni : îi cunoștea pe toți, după nume și porecle și ei se bucurară că era aici. Bău cu ei pălincă, gustă slană și mămăligă rece. La un moment dat, cineva spuse :

— Iaca și eroul de pe frontul de răsărit !

Se întoarseră toți, ca la un semn, spre dolmă : pe cerul senin se decupa o siluetă ciudată, un om înalt, subțire, într-un veston militar, cu părul negru-albăstrui căzîndu-i în șuvițe pe frunte. Venea spre ei, dar parcă se păzea : privea tot timpul în urmă, cobora de pe dolmă, apoi urca iarăși, se grăbea, sau încetinea pasul.

Andrei îl recunoscu, era părintele Scarlat, vecinul lor, cu care era și ceva rudă, prin alianță.

— Da nu-i pe front ? întrebă.

— Nu, că l-a demobilizat, spuse cineva. Acuma-i iară civil, că cînd o fost în fața comisiei s-a apucat să prindă muște. Acuma-i în sat și vine des la întrunirile noastre.

— Ce întruniri ? făcu Ardeleanu plictisit. Niciun fel de întruniri... Vă chem eu să veniți ? Mai vorbește așa, doar-doar dăm și de vreo belea.

Cineva fluieră prelung și părintele se aruncă jos de pe dolmă. Ceilalți rîseră gros. Da, era plăcut să vezi cîte un popă bolund. Scarlat era ginerele lui Ciupe Ion, zis Laboș, crîșmarul din mijlocul satului, nepot al bunicii lui Andrei, un om înalt, gros, frumos, cu mustață lungă, ca un boier vechi. Ambiția de a avea ginere „domn" îl nenorocise : avea o fată Catița, care trăise un timp cu un plutonier de jandarmi însurat și cu doi copii, apoi Laboș o mărită cu Teodor Scarlat, băiatul celui mai sărac om din sat. Povesteau babele că atunci cînd murise bătrînul Scarlat, o puzderie de păduchi au ieșit de pe el și au început să fugă prin casă. Scarlat era băiat frumos și Laboș îl ținu la teologie, la Cernăuți. Își blestemă însă și ceasul cînd îi trebuise ginere popă, deoarece Scarlat, după părerea tuturor, era săltat. Îndată după nuntă vîndu doi noateni grași ca pepenele și cu banii luați își tipări un volum de predici eretice. Exemplarele, vreo cinci sute, stăteau și acum în pod și le rodeau șoarecii. Pe Laboș fu cît pe ce să-l lovească guta. Plînse după noateni, ca după mort, dar ce să-i spună părintelui ? El era domn și domnii-s bolunzi. Ajunsese de rîsul satului. Toată lumea povestea cum noaptea, cînd îi trebuia să meargă afară, părintele îl scula pe socru din somn să vină cu el, deoarece avea fobia întunericului. Laboș, desculț, în

cămașă de noapte, cu pintecele revărsat, stătea cu lămpașul ridicat și-l ruga :

— Da' mai gată odată, părinte, păntru numele lui Cristos, că mă ia dracu de frig... Bată-l bată Dumnezeu, — vorbea el cuiva nevăzut — iacă ce mă pune să fac, eu, om bătrîn.

Din cînd în cînd părintelui îi veneau „idei". Se plimba prin toată casa, ca un nebun, burzucîndu-și părul și vorbind fără șir. Nimeni n-avea voie să răsufle, toți trebuiau să umble în vîrful picioarelor. Atunci Laboș se ducea în grajd și se culca pe fîn, să moară.

Și, totuși, bătrînul umblase cu tot felul de plocoane pe la episcopie, doar-doar îl vor numi pe ginere-său popă în sat. Cînd își ajunse țelul și Scarlat fu numit preot al doilea, pînă la pensionarea părintelui Pinteriu, bucuria lui Laboș — care, dincolo de toate, era mîndru că e socru de popă — nu ținu mult, fiindcă în prima duminică, la slujbă, Scarlat se bătu cu cantorul, pe care-l lovi cu cădelnița în cap, deoarece nu cînta pe placul lui, și-l înjură de mamă pe bătrînul Pinteriu, cu voce tare, încît toată biserica înlemni de spaimă. Plîngînd, părintele Pinteriu fugi din biserică, în odăjdii, și Scarlat, ieșind din altar, le spuse mirenilor :

— Gata ! Mergeți acasă ! Destul v-a fost și cu slujba. Hai, marș !

Oamenii se plînseră episcopului, Scarlat fu trimis într-un sat de munte, unde se purtă în așa fel, că abia scăpă cu pielea negăurită. De atunci spunea tuturor că el e persecutat, că episcopul îl invidiază și că, nu peste mult, are să le arate el tuturor ce poate. Se hotărî să se facă preot militar (grad, ordonanță, situație socială), dar exact în ziua în care își primi gradele, 22 iunie 1941, izbucni războiul și fu trimis pe front. Veni în concediu abia în '42, și se făcu de rîsul lumii : se trezea noaptea, urlînd, i se părea că au intrat în casă partizanii și vor să-i taie beregata. Ajuns la capătul răbdărilor, Laboș îi spuse Catiței :

— Măi, fată, eu zic să-l băgăm în casa cea de bolunzi. Dau oricîți bani numa să-l repereze, că nu mai pot răbda.

Fata, care se uita la bărbatul ei ca la Dumnezeu, își blestemă tatăl și voi să se arunce în fîntînă. Cînd se isprăvi concediul, Scarlat se culcă în mijlocul drumului și trebuiră să-l ducă pe sus la gară... Și cu toate astea, era un om cultivat, citise mult și acum, văzîndu-l cum se apropie cu mersul acela pînditor al soldaților care calcă un teritoriu inamic, Andrei se întrebă dacă bufoneria părintelui nu era simbolică și se îngrozi : în fond semănau : și părintele era în felul lui „el însuși", fără să-i pese de conversație,

avea curajul să-şi etaleze frica, se revolta urlînd împotriva constrîngerilor.

— Ia să văd care sînteţi aici, zise părintele, fără să dea bună seara. Aprinse o lanternă, deşi nu era întuneric şi le lumină feţele. „Bine, e în regulă" spuse el şi abia după aceea îl îmbrăţişă pe Andrei. „De ce n-ai trecut pe la mine ?", apoi se aşeză, cu spatele rezemat de zidul morii care mai păstra albeaţa lui zgrunţuroasă ceva din căldura zilei, şi spuse, poruncitor lui Ardeleanu :

— Fă focul.

Ardeleanu aduse nişte găteje şi curînd o flacără violentă se înălţă pîrîind. Oamenii se bucurară : în lumina focului feţele lor păroase, erau din alt timp şi neliniştea lui Andrei se risipi.

— Mă, zise părintele, voi o să daţi de dracu... M-am întîlnit cu Gociman şi iar mi-a spus să trag cu urechea ce se vorbeşte pe aici.

— Şi dumneavoastră ce-aţi zis dom' părinte ? întrebă Ardeleanu, cu o voce din care Andrei înţelese că întrebarea şi răspunsul acesta sînt un fel de ritual.

— I-am spus : „Drepţi !" Uiţi că vorbeşti cu un căpitan al armatei române ? Vrei să-ţi fac un raport să te trezeşti la Stalingrad ?

— La Stalingrad nu se mai trezeşte, spuse Mitru, că acolo acuma-s ruşii, de mult.

— Pe tine te-a întrebat cineva ? Tu să taci, tu să nu vorbeşti, învîrtitule !

— Aţi mai ascultat la radio ? se auzi, din întuneric, o voce.

— Rahat, spuse părintele... Am avut o revelaţie, asta-i !

— D-apoi, după cum binevoiţi, spuse Gligor a Hahăului.

— Am citit din Apocalips, spuse părintele şi deodată toţi tăcură, respectuoşi. Părintele se aplecă asupra focului : luminată de jos, faţa lui era frumoasă, tînără şi din nou Andrei simţi nodul acela de nelinişte. Părintele recită, încet :

— „Şi m-am uitat şi iată un nor vînăt şi numele celui ce călărea pe el era moartea. Şi iadul se ţinea după el şi li s-a dat putere peste a patra parte a pămîntului, ca să ucidă cu sabia şi cu foametea şi cu moarte şi cu fiarele de pre pămînt".

Se lăsă o tăcere apăsătoare, se auzea pîrîitul focului şi, poate, bătăile inimilor celor adunaţi lîngă zidul, acum rece, al morii.

— Şi cum tălmăciţi asta, dom' părinte ? întrebă Ardeleanu.

În clipa următoare părintele izbucni într-un hohot de rîs, cristalin, vesel, degajat :

— Eşti dat dracului domnu' Ardeleanu. Păi ştii ? Se poate tălmăci cum vrei : dacă cîştigă ruşii, atunci e vorba de Hitler... „Iar

numele fiarei este şase sute şaizeci şi şase"... Hai ? Cîte litere are numele lui Hitler ? Şase. Iar dacă cîştigă nemţii, atunci e Stalin. Cîte litere ? Şase...

Cineva fluieră, admirativ.

— Mă, zise părintele, voi sînteţi proşti, vă duceţi la biserică, ca oile, ascultaţi cum behăie popa, da nu citiţi Apocalipsa.

— N-avem şcoală, spuse Mitru impresionat.

— Nu trebuie ! Cu cît ai mai puţină şcoală, cu atît e mai bine, spuse părintele deodată devenit foarte trist. Mult mai bine. Mă, continuă el, mintea omului e ca trestia. Poate să judece după cum bate vîntul.

— Mie mi se pare că numele fiarei are să fie Hicler, zise Gligor a Hahăului, că nu văd cum pot nemţii să mai cîştige. N-or fost ei în stare la început, ţineţi minte, mă, cînd meream ca-n brînză, da acuma...

— „Şi numele stelei se cheamă Absinthos şi a treia parte din ape s-a făcut ca pelinul, şi mulţi din oameni au murit din pricina apelor, pentru că se făcuseră amare." spuse părintele. Totul e scris. N-a rămas nimic care să nu fie scris. Nu mai putem face nimic.

Andrei, se strecură afară din cerul de lumină roşiatică şi fără să-şi ia rămas bun porni spre casă, în noaptea ţîrîind de greeri a cîmpiei. Satul se ghicea ca o adunătură de umbre grele ; şi aici funcţiona legea camuflajului. Îl aşteptau cu cina şi el mîncă mult, lacom. Mătuşă-sa, altfel foarte rigidă în ce priveşte punctualitatea, nu spuse nimic şi în timp ce mînca, Andrei simţea aţintită asupra lui privirea ei plină de milă şi de înţelegere ; ştia că ea se gîndeşte la viitorul lui ruinat. Ridică spre ea ochii şi-i zîmbi.

— Mănîncă, dragul meu, spuse tuşa Emilia. Mănîncă, eşti foarte slab.

Pe urmă se duseră să se culce : bătrîna în patul ei înalt, din coridor (nu voia să doarmă în altă parte : aici auzea pe oricine ar fi vrut să intre şi să-i jefuiască şi avea şi toporul pus la îndemînă) Emilia în dormitorul mare, el cu vărul său în sufragerie. Aprinse lămpile cu petrol şi începură să citească, dar lui Andrei rîndurile îi fugeau în faţa ochilor.

Nervos, închise cartea şi se întoarse spre Dan, care, metodic, întorcea foaie după foaie. Înciudat ca şi cum calmul acesta ar fi ascuns ceva ce lui îi scăpa, Andrei se sculă şi se aşeză pe marginea patului.

— Mă, Dan, ce aştepţi tu de la viaţă ?

Vărul său închise cartea, îşi scoase ochelarii, tuşi şi-l privi curios.

— Ia te uită ce întrebare ! Vrei să stăm de vorbă ?

Deschise bufetul și scoase o sticlă de vișinată. Rîse.

— Asta are să ne ajute mult... Bău și-i întinse sticla, înveselit : Cît de ciudați sîntem noi amîndoi, vere... Am copilărit împreună și... Eh ! își rîcîi el gîtlejul. Tu știi că eu nu-s vorbăreț. Dar... na ! Orice s-ar întîmpla, poți conta pe mine... Exprimîndu-mă altfel, vreau să spun că nu ești singur, asta-i ! Trage o dușcă, e dulce, cam grețos, dar merge.

Mișcat, Andrei se întinse și-i puse mîna pe creștet.

— Nu pierim noi, spuse fără voia lui protector.

— Puțin îmi pasă. Cumva tot are să fie. Vezi, sînt unele axiome matematice... dar nu pot să exprim ceea ce vreau.

— Cred că înțeleg. Dar oare viața e matematică ? Și soluțiile așa de simple ? A + B + C ?

— Habar n-am, nu-s profet, și în fond ce vrei tu ? îl întrebă Dan.

Andrei trase o dușcă și vișinata tare i se sui la cap. Îl privi pe Dan în ochi :

— Tu n-ai vrea să înțelegi lumea asta, să nu trăiești așa... de azi pe mîine ?

— Prostii... Desigur că aș vrea. Dar, deocamdată, ce știu eu ? Să rezolv problemele ce mi se dau la teză, să spun corect : *Dans son œuvre capitale, le Cid, Pierre Corneille...* Adică nimic. Am mai citit vreo șase sute de cărți. Nu crezi că-i necinstit să vrei să faci lucruri mari cînd știi atît de puțin ?

— Adică...Andrei îl privea cu ochii mari. Niciodată nu auzise lucruri atît de pline de bun simț.

Încîntat, Dan urmă :

— Mie greață de oamenii care-și închipuie că ei sînt buricul pămîntului. Vezi tu, ăsta-i defectul nostru, național. De ce te uiți așa la mine ? urmă el cu o ciudată blîndețe. Și eu mă gîndesc la multe, dar... în ultima vreme... să nu mi-o iei în nume de rău, te-ai schimbat și atunci nu ți le mai spun. Vorba lui Voltaire : Să ne cultivăm grădina. Da, domnule, vărule, lumea nu se învîrte în jurul nostru... Să nu-ți închipui cumva că eu te condamn. Tu ești cum ești, eu sînt cum sînt, să ne acceptăm diferențele... Pînă la urmă se face o sinteză. Bă, marele secret al universului, urmă el cu o plăcere neobișnuită, e că nimeni n-are dreptate și toți au dreptate.

Andrei se sculă și-l îmbrățișă :

— Tu ești un geniu, vere. Abia acum te descopăr. Îți mulțumesc...

— N-ai de ce, făcu Dan, mărinimos. Știi ce ? Hai să luăm sticla, ieșim pe geam în grădiniță și cîntăm. Vrei ?

— S-a făcut.

Stinseră lampa și se strecurară pe geam, grijulii să nu facă zgomot ; se așezară pe banca de sub tufa de lilieci și începură să cînte fals :

Cu pînza bărcii-ntinsă,
Aproape de-nserat...
Cînd zarea zile-i stinsă
Pescarul a plecat.

Pe urmă, beți amîndoi, intrară pe geam și adormiră îndată. Dimineața, Emilia nu-i trezi. „Dragii de ei, sînt obosiți", se gîndi emoționată.

Așa ar fi putut trece timpul, „viața la țară", dacă n-ar fi fost războiul : în ziua aceea sosiră foarte multe ordine de chemare și, după ce trecură vacile, Andrei așezat pe banca din fața porții auzi țipetele femeilor pe ulițe. Și fără să știe de ce, porni încet spre moară. Îi găsi așezați în jurul focului și îi făcură loc, ca unuia de-al lor.

— Mareșalu îi un om tare deștept, spuse pe neașteptate Mitru, care stătea ghemuit într-un fel ciudat, ca și cum prin atitudinea voit chinuită a trupului, ar fi vrut să batjocorească pe cineva. Fuma fără încetare, lacom, și remarca lui la adresa lui Antonescu, fusese provocată de o replică a cuiva : „Mă se vede că ești *produptor* de tutun, mai dă-ne și nouă, uită-te la el !"

— Prost nu poate fi, spuse cineva, că altfel rămînea sublocotinent.

Era vădit că Mitru aștepta ca Ardeleanu să-l întrebe de ce-l socotea el pe mareșal un om atît de deștept, dar mecanicul tăcea ; părea absent.

— Foarte deștept om, spuse atunci Mitru destul de supărat. De-ar fi toți ca el, am cîștiga războiul. Na-vă, răsuciți țigări, să nu ziceți că...

— Și de ce spui tu asta, Mitrule ?

— Păi uite de ce : dacă ostașul român n-are amuniție, merge la atac cu baioneta. Este ? Este. Dar însă dacă n-are tutun nu merge la atac nici cu baioneta. Stă și gonește în tranșeu, iar inamicul îl învăluiește pe flancuri. Nu se știa dacă glumește sau nu și Gligor a Hahăului, care se întorsese de curînd, rănit, se supără.

— Mai du-te-n ceea a mîne-ta, Mitrule. Tu, dracu ştie cine te-o învăţat, te-ai învîrtit cu pămîntul semănat cu tutun... Da poate oare tot plugarul din România să semene tutun ?

— Poate, zise Mitru. Noi dăm tutun la toate ţările, iar toate ţările ne dau făină şi unsoare şi vin. Mă rog, tot ce trebuie.

— Şi la război cine merge atunci ?

— Asta pe mine nu mă priveşte. Eu am nevastă şi copii.

— Şi dacă n-ai avea, ţi-ar plăcea să mergi la război ? întrebă atunci, moale Ardeleanu.

— Cui îi place ? Da dacă trebuie ? Uite eu de-o pildă dacă mi-ar spune Mareşalu : „Hai să luăm Ardealul înapoi", să-l bată Dumnezeu pe acela Mitru Moţ care n-ar lăsa dracului tutunul şi nu s-ar duce !

— Vezi că altă treabă n-are Mareşalu, numa să-l supere pe Hicler, care le-o dat ungurilor Ardealu. Ţi s-o suit fumul de tutun la creere, domnule Mitrule, nu precepi tu politica, spuse Bituşea, al cărui tată fusese la liberali.

Mitru ridică din umeri :

— Oi pricepe-o, n-oi pricepe-o, da un lucru ştiu : că cînd o fi să ne batem cu ungurul, apoi eu unul sămînţă din ei nu lăs. Uite-aşa, spuse el, deodată întunecat la faţă, strîmbîndu-se din pricina fumului care-i intra în ochi.

— Păi, atunci de ce aştepţi ? spuse Ardeleanu, cu aceiaşi privire absentă, ca şi cum vorbele oamenilor adunaţi în jurul focului l-ar fi plictisit de moarte.

— Eu nu ştiu de ce aştepţi, mai adăugă el, surîzînd.

Mitru făcu ochii mari.

— Păi uite, urmă Ardeleanu, de ce nu te iei acuma şi nu te duci să-l omori pe Gyuszi, fierarul ? Are nevastă, patru copii. Dintr-odată stîrpeşti cinci.

Mitru rîse, scuturîndu-şi capul.

— Doamne fereşte, cum poţi vorbi vorbe slabe ? Ce-am eu cu Gyuszi, care-i om de treabă ! Eu de ceilalţi unguri am spus.

— Poate şi printre „ceilalţi" ori fi oameni de treabă.

— Eu n-am întîlnit, spuse scurt Mitru.

Şi deodată se ridică în picioare ; ochii mici îi străluceau, vorbea repede, mîncînd vorbele.

— Dumneata, domnu Ardeleanu ai fi bun de predicator la baptişti, că numa ăia-s cu bunătatea şi cu iubirea în gură. Dară viaţa îi altfel, ascultă-mă pe mine... Dacă eşti bun, ţi se c... toţi în creştetul capului... Păi să-ţi povestesc eu ce-am păţit, cînd o fost cu cedarea Ardealului... Cînd o venit ştirea, ca cum ne-ar fi lovit cu topo-

rul în cap. Pe toţi. Şi plutonierul, bată-l Dumnezeu, că era ca un cîne, plîngea şi-şi rupea părul din cap. Că una-i cînd te bate cineva şi-ţi ia ce-i trebuie lui şi alta-i să-i dai tu, pe de geaba, om în toată firea... Şi fratele meu, ne-am luat şi ne-am dus şi cînd treceam prin satele româneşti, ne uitam în pămînt, parcă noi eram de vină. Şi-or fost şi situaţii de acelea cînd muierile dădeau cu bruşi după noi şi ne suduiau. Iară eu, aşa m-am turvinat că m-am bolnăvit de friguri...

Se plimba uitîndu-se la ceilalţi, care-l ascultau deşi mai auziseră probabil poveştile astea de sute de ori. Andrei avea un sentiment neplăcut, pe care-l încerca ori de cîte ori realiza secreta lipsă de armonie a lumii, ceea ce el numea „patimi joase" ; voia să se creadă deasupra lor, într-o zonă în care numai ideile şi ciocnirea lor pură confereau universului adevăratul lui tragism. Restul era drojdia împuţită pe care istoria, zeul căruia i se închina Suslănescu, o depozitase în conştiinţele rudimentare. Dar ascultîndu-l pe Mitru, care avea capacitatea de-a retrăi, fără oboseală, la aceiaşi intensitate, tot ce i se întîmplase în decursul scurtei sale vieţi trăia şi el teribilul sentiment de umilinţă în faţa aceleiaşi capricioase Istorii. Voia şi el o clipă, o singură clipă de revanşă, în acelaşi fel cu Mitru care pe măsură ce povestea, se întuneca, scrîşnea din dinţi, fără să-şi dea seama şi ochii lui nu mai vedeau pe nimeni în jur.

— Şi astfel, ne-am aşezat noi într-un sat, Popindeu şi *fermelia* a fost în casa unui ungur. Bogat, mama lui, şi muncitor, că avea o grădină cu pomi şi tot felul cum eu unul n-am văzut, văruiţi şi cu crengile proptite să nu se rumpă. Şi era ordin să nu care cumva să facem pagube, iară ungurul se uita la noi ca la nişte broaşte cu păr şi toată vremea era peste tot, ca vermele cel neadormit. Iară eu eram aşa de slab că gîndeam c-oi muri. Şi într-o zi m-am sculat şi mi-am pus mantaua pe umeri, că era soare şi cald, ţineţi voi minte toamna aceia, dar eu mi-am pus mantaua pe umere şi m-am dus în grădină şi aşa mi s-o făcut o poftă să iau o roşie şi cîteva prune, că aveam nevoie de verdeţuri să se mişte mai repede sîngele în mine. N-am ajuns bine în dormitor, că vine plutonierul şi zice : „Care p... mamelor voastre aţi luat din ogradă, că a venit ungurul la domnul comandant şi a făcut gălăgie ?". „Eu, am zis, am luat aceste cîteva prune." Plutonierul s-a uitat la ele, erau două ori trei şi s-a dus înjurînd. Eu am luat prunele şi roşia. L-am găsit pe gazdă în bucătărie, mîncau găină şi muierea cosea steagul cel roşu-alb-verde, iară eu mă clătinam pe picioare şi m-am dus la masă şi i-am pus roşia şi cele două-trei prune şi am zis, zîmbind, nu ştiu de ce mi-a venit să rîd : „No, poftească şi fii bun iartă paguba". El s-o speriat, aşa cred, că se uita

în altă parte decît la mine și eu așteptam și la urmă o zis : „Bine". Ei, pentru acest fapt că o zis : „Bine", ca și cum eu aș fi fost *nimenea,* un pom, sau o piatră, sau altăceva, eu l-oi căuta pe acesta ungur, într-o toamnă și cîte prune și roșii a avea în ogradă, pe toate îl pun să le mănînce, una să nu rămînă, acesta este gîndul meu. Știu ce vrei să spui — se întoarse el spre Ardeleanu — că mi-ai mai spus cînd ți-am povestit această întîmplare. Vrei să spui că toți bogătanii îs la fel, și-ar mînca și c... numai că eu cu *acesta* ungur am avut de-a face. Cu el am avut și oi avea eu treabă.

— Te înțeleg, spuse Ardeleanu. Te înțeleg foarte bine. Dar spuneai parcă, ori poate n-am înțeles eu bine, că vrei să-i stîrpești pe toți.

— Asta-i altă poveste, spuse Mitru și se întunecă rău de tot. Se ghemui din nou lîngă peretele morii, în poziția aceea strîmbă și nefirească și privi fără să vadă, cum se însera peste pustă și cum se zvîrcoleau niște nori roșcați.

— Acuma spune, dacă tot ai început, zise Gligor ; spune să audă și ceilalți.

— N-am nici o plăcere să spun.

— De ce ?

— Mă privește. Apoi, ca să nu creadă ceilalți că face pe nebunul : Îmi vine greu. Sînt lucruri la care nu-mi place să mă cuget, că-mi face durere în inimă și nu pot scăpa de ea, cîteva zile. Și fără nicio tranziție începu să povestească, de data asta cu un glas foarte moale, alb, sleit : „Și așa ne-am retras noi și țin minte ca acuma că ne-am retras din satul Prundu, spre seară și oamenii ne-au petrecut pînă departe. Și mai țin minte că nu vorbeau. Mergeau mai pe lîngă coloana noastră. Și se auzeau roțile de la tunuri și altceva nimic. Și deodată s-au oprit, că venea noaptea și s-au întors toți deodată, ca la instrucție și s-au dus înapoi în satul lor, Prundu, și niciunul nu se uita înapoi, către noi. Și noi ne-am uitat după ei pînă s-au mistuit între pomii din marginea satului. Și curînd după aceia ne-am așezat și noi, pentru noapte. Un prieten al meu carele apoi a murit la Odesa... sau să fi fost la Nalcik ? acuma nu țin minte, a adus niște vin și am băut și ne-am uitat la stele. Și spre dimineață s-a auzit, din satul acela, Prundu, cum explodează o grenadă și noi am sărit cu toții în picioare și am luat armele în mîini. Și mulți au băgat glonț pe țeavă. Iară pe urmă, nu la multă vreme, s-au auzit împușcături. Parcă se dădea război acolo. Domnu sublocotenent, a murit și el la Cotu Donului sau în Crimeia, se uita cu binoclul. De ce se uita nu știu, că era noapte și era departe, la nu știu cîți kilometri.

Da se uita". „Să trimitem o patrulă", a zis cineva, dom sergent. Băbău, mi se pare, a murit în Caucaz sau în altă parte, era om bun, de la munte și la multe se pricepea. El domnu sublocotenent s-a dus și a întrebat pe domnu căpitan, care am auzit că trăiește, numa că este orb de amîndoi ochii, că i-a ars cu aruncătorul de flacăre. Domnu căpitan a zis că nu se poate, că acuma Prundu îi țară străină. „Care țară străină ?" am zis eu, iar domnul căpitan m-a înjurat de mamă.

Ceilalți — Andrei un știa dacă auziseră sau nu povestea asta — ascultau gîfîind ușor, încordați ; cei mai mulți fuseseră în război și văzuseră multe și totuși cuvintele lui Mitru îi tulburau, ca ceva necunoscut, primejdios.

— Iară acolo se tot auzea cum se trage. Apoi tot mai rar. Un foc-două. Era mare liniște și, dracu știe de ce, mie mi se-mpărea că aud tot felul de strigăte de jale.

Cînd a fost spre dimineață, mă chiamă domnu căpitan zice : „Mă, Moțule, ești tu în stare să te strecori pînă acolo, cu cel mult unul sau doi și să aflați ce dracu a fost ? Dacă te prinde, eu te dau dezertor, că așa sînt ordinele, să nu ne amestecăm, băga-mi-aș eu picioarele în burta mamii cui a dat asemenea ordine !". „Am înțeles ! am zis eu, prind ei pe cine-au mai prins !" Și am luat doi băieți, care nu știu pe unde or fi murit și ne-am strecurat printr-o vîlceauă, peste cîmpuri și era destul de frig spre dimineață. Am mers cu grije, cu armele în cumpănire și am spus că dacă dăm de vreo patrulă ungurească, atunci numai cu baioneta... Și la marginea satului ne-am oprit. Atunci, să mă bată Dumnezeu, am auzit cum strigau muierile și oamenii. Nu era o părere, căci și ceilalți cu care eram, acuma nu știu nimic de ei, am întrebat eu pe unul și pe altul dar n-am putut afla nimic, și ăia cu care eram auzeau cum se vaietă tot satul. Noi ne-am apropiat pe burtă de primele case, stăteau acolo niște țigani, dară fugiseră cine știe unde. De aici m-am uitat cu binoclul, că mă suisem într-un pod, și n-am văzut soldați, numai tot felul de oameni fugind pe ulițe ca bolunzii și își adunau lucrurile și zbierau. Și tot așa, din curte-n curte, am ajuns noi în mijlocul satului. Nu erau cătane unguresți, nu erau decît oamenii și pe ulițe plin de morți. Și cînd ne-au văzut pe noi au început să se pună în genunchi și să ne sărute mîinile și picioarele și să ne roage să venim înapoi. De frăgarul cel mare din fața școlii era spînzurat domnu părinte și domnu învățător și eu m-am suit sus pe o creangă mai groasă și am tăiat curelele cu baioneta. Că-i spînzuraseră cu curelele de la pantaloni. Mai încolo era o muiere cu copilul lîngă ea, pe

genunchi. Era moartă. Și copilul era mort, cu capul făcut praf, că-l luaseră de picioare și-l loviseră de un perete. Și în altă parte erau alți morți, am numărat peste douăzeci și opt și doamna preuteasă și doamna învățătoare umblau pe ulițe și-și rupeau părul din creștetul capului, vai de mama care le-a făcut... Și noi am adunat informații. Și iată ce am aflat noi : că numai ce s-au întors oamenii care ne-au petrecut, au dat de niște găgogani, vreo o sută, care erau într-un fel de uniforme militare, dar tare rupte, că așa le și zicea : „rongyos gárda", garda cea zdrențuroasă și au început să bată pe oameni și muieri. Ziceau că de ce nu s-au dus cu noi, că ce caută înapoi, ca să spună care a primit misiune să fie spion. Și cît vorbeau ei și domnu părinte le spunea, că ce să faci ? acuma e stăpînire ungurească și ei vor fi cu supunere, dară tot îi doare inima după ai noștri, s-a auzit o grenadă care a explodat și atunci șeful acelora zdrențuroși a strigat : „Atac" și au început să tragă în oamenii care erau acolo. Și așa am numărat noi peste douăzeci și opt, care cu mațele afară, care parcă dormea și nu se vedea nici o urmă de glonț și copii și tot felul. Cît vorbeam noi așa, s-a auzit niște mașini care se apropiau și noi, repede, repede, ne-am suit într-un pod și am văzut cum vin militarii și cum vorbesc cu oamenii. N-am înțeles ce ziceau, am văzut numai cum au luat pe toți bărbații și i-au suit în camioane și i-au dus dracului. Adică tot ei erau de vină. Și cum stăteam în pod îmi vine mie așa o nebunie și am scos țeava puștii pe o ferestruică și l-am prins în cătare pe comandantul lor, care avea o sticlă în ochi și cizme foarte frumoase, care străluceau. Și în ultima clipă m-am gîndit că n-am voie să trag, și atunci, m-a bufnit plînsul mușcîndu-mi eu pumnii, multă vreme. Și numai noaptea a venit o babă și ne-a scos de acolo, și ne-am dus peste cîmpuri și auzeam prin porumburi cum umblau soldații lor și mă rugam de Dumnezeu să dăm de unul să-i bag baioneta în foale, dar nici asta n-ar fi fost bine, că tot țăranii ar fi avut de pătimit. Și am făcut raport la unitate și domnu căpitan l-a înaintat mai departe, dar n-am mai auzit ce s-a întîmplat. Asta este, domnu' Ardeleanu, de aceea am spus cuvintele acelea.

— Și ai fi tu în stare să omori copii și femei, de unguri, în alt sat, pentru că...

Mitru Moț se ridică și gemu ca un bătrîn.

— Acuma zise el, îi cam tîrziu, mă așteaptă muierea. Voi mai stați dacă vreți, uite vă las tutun.

Dar nici ceilalți nu rămaseră. Plecară toți, tăcuți, risipindu-se pe ulițele satului.

Mitru păși lîngă Andrei și pe neașteptate îl apucă de umăr :

— Nu știu dacă aș fi în stare. Parcă știe omul astăzi, ce-i în stare să facă mîine ? Poate dacă așI fi băut, ori dracu știe... De unde să știi ? Cine poate să știe ? Îmi pare rău că mă puse dracu să povestesc, acuma n-oi putea dormi și mîine am tare mult de lucru. M-am băgat slugă la părintele... Și am auzit că și la Iași, la noi, or fost omorît mulți jidovi, tot așa, și femei și copii. Acuma, eu atîta pot să zic că o bag în p... măsii de lume, azi și mîine.

— Vezi să nu te bage ea pe tine, se auzi o voce lăbărțată, din întuneric. Unde umbli dom'le și mă faci să umblu după tine ?

Era așa de întuneric, că nu se deslușea cine vorbește, apoi din umbra salcîmilor păși o siluetă îndesată, cu arma pe umăr.

— Da ce-i domnu plutonier ? Andrei simți că vocea lui Mitru e uscată.

— Avem o discuție de discutat. Hai...

— Da ce s-a întîmplat ? interveni Andrei.

— Te-a întrebat cineva, mă ? Ce te bagi ? Un chibrit pîlpîi scurt, apoi plutonierul se pierdu în scuze : „Vă rog, nu vă supărați domnișoru Andrei, nu v-am recunoscut, ce mai faceți, bine, bine ați venit pe la noi. Tocmai m-a întrebat doamna directoare dacă nu vă văzui și eu am spus nu și ea m-a rugat dacă vă văd să spun să mergeți că se răcesc cina, să trăiți. Hai fiule, să trăiți domnișoru Andrei.

Îi auzii depărtîndu-se în noapte.

A doua zi se duse în zori la pescuit și aici îl găsi pe Mitru, către ora prînzului. Era cu desăvîrșire schimbat, îmbătrînit, parcă acoperit cu cenușe ; se vedea că fugise, cămașa îi era neagră de sudoare.

— Mă tem că-i bai mare, spuse el, așezîndu-se lîngă Andrei, mă tem că am făcut o prostie cît mine de mare. Să-mi dai un sfat, sînteți om cu școală... Andrei zîmbi stînjenit.

— Apoi, am pățit-o ! După cum... dacă binevoiți să vă aduceți aminte, eu avînd pămîntul meu cu tutun, m-am băgat slugă la Cioambeș, dacă vă aduceți aminte de el...

— Ce-i cu tine,-mă ? se supără Andrei.

— M-am prostit, iartă-mă, vărule... Că tutunul de front te scapă, da nu-l poți băga în cuptor, nu-i așa... De plătit ne-o plăti bine, să nu vorbesc cu păcat. Într-o bună zi, acuma o lună ori cît, poate mai puțin, am fost eu plecat la tîrg. Și cînd vin o aflu pe muiere plîngînd. „Ce plîngi ?" „Nu plîng", că-i încăpățînată, ca mă-sa. Și n-am scos nimic din ea. A doua zi zice : „Nu mă mai duc la Lădoi". „De ce ?" „Nu vreau". Atunci, să mă iertați i-am tras o pereche de

palme, că nu-i domnișoară și nici cu avere, să poată avea draci. Și din una în alta, am scos de la ea, cu greu mare, că Lădoi a vrut s-o rușineze în grajd. No, atunci mie mi s-o sculat părul în creștetul capului și m-am luat și m-am dus la el. Era într-o sîmbătă seara, ba nu, vineri. L-am chemat în ogradă și cînd i-am lipit niște perechi de palme, o picat lat, că am mînă grea, nu te uita la mine. Îi pușlica sîngele pe nările nasului, de m-am și spăriat, da i-am dat nește picioare în coaste, să-l răcoresc. Striga după Ioșca, fecioru său, carele a venit și l-am bătut și pe el. Asta a fost.

— Păi, foarte bine, spuse Andrei.

Mitru tăcu, întinse mîna, scoase undița din apă, puse o rîmă proaspătă în cîrlig.

— Bine și nu prea.

Și-i povesti că aseară, plutonierul Gociman l-a dus la post. Nu l-a bătut, ba chiar îi vorbise foarte frumos, că de ce se pune el, om sărac, cu mai marii satului, care avînd bani au și mîna lungă. („Nu i-am spus de nevastă, că a vrut să-și bată joc de ea, cum era să-i spun ? Am spus că... am spus că nici eu nu știu de ce l-am bătut".) Gociman îi arătase declarația lui Cloambeș și a încă doi martori, că a venit beat, cu toporul, că a vrut să-l omoare. Și i-a spus că trebuie să-l aresteze și că din asta, fără un an de închisoare nu scapă. („M-or trecut nădușelile, ce face muierea fără mine și stăteam în fața lui și nu puteam zice nimica".) Atunci Gociman a spus că Cloambeș e gata să-l ierte, dar cere cinci mii de lei.

— Și era acolo Cloambeș, în odaia aia mică și a zis că ori cinci mii, ori tribunalul și proces și avocați și închisori și, dumnezeu să-i bată. De unde cinci mii ? Că n-am văzut atîția bani. „De unde știi" a zis el. N-am acuma, am zis eu. Cînd îi avea, a zis el. Și am iscălit o hîrtie cum că îi datorez cinci mii. Acuma, zice, garanție. Ce garanție ? Păi, pămîntul tău cu tutun. Eu am început să zbier, că nu se poate, că asta m-o scăpat de front, atunci Gociman a zis că să nu mai lungim vorba, că vorba multă sărăcia omului și să trec în pivniță și mîine la plasă, la pușcărie. Și atunci eu am iscălit.

— Ce ești nebun ? Cinci mii, două iugăre de pămînt ?

— Ce era să fac ? Și stai, să vezi, că era și primarul acolo, în dricul nopții și dom notar. Și după ce am făcut acturile, zice Cloambeș : „Mă, m-ai bătut și m-au rușinat, da eu am vrut să-ți dau o lecție și uite ici, îți dau iugărul meu din Grinduri, unde am semănat grîu. Bine a fi ? Bine, am zis eu, da numa pînă pot face rost de bani." „Cine zice altfel ?" a zis el. Și încă așa eram de zăpăcit că

i-am și mulțămit și am băut răchie și astăzi dimineață m-am sculat, parcă s-a rupt ceva în mine. Și acum ce mă fac eu ? Că ăsta de aia i-a trebuit pămîntul meu, să-și scape feciorul, pe Ioșca, pe îmbuibatu de front. Și de unde cinci mii... ?

Îl privi pe Andrei care, lăsîndu-se pe spate, începu să rîdă ca un zărghit.

— Știi de unde ? De la mine ! Îți dau eu.

— Mă, vărule, vă rog frumos să nu vă bateți joc de mine...

— Dacă-ți spun ! Așteaptă două zile și ai banii. Da să nu spui nimănui.

Mitru rămase năuc ; numai ochii îi străluceau, ca ai copiilor. Credea și nu voia să creadă.

— Ți-oi fi mulțămitor pînă la sfîrșitul zilelor mele... Și îndată bănuitor : Da de unde ai atîția bani ?

— Treaba mea, dacă-ți spun că îi ai în două zile... Și rîse iar, gîndindu-se la banii pe care-i dăduse baronul Papp de Zerind și de care uitase.

În ziua aceea scrise lui Lucian, îl rugă să meargă la ei, să caute în albumul Grigorescu și să-i trimită imediat, telegrafic, banii pe care-i va găsi acolo.

Mitru umbla pe uliță ca ametit. Se ruga : „Numai de-ar fi adevărat..." În fața casei lui Lădoi se opri, ciocăni în poartă și fiindcă nu venea nimeni să-i deschidă, culese o piatră de pe jos și începu să bată și să strige pînă cînd poarta se crăpă și Ioșca își scoase fața.

— Ce vrei ?

— Unde-i tată-tău ?

— Are treabă...

— Unde-i tată-tău ? răcni Mitru, holbîndu-și ochii.

— Aci-s, aci-s, se auzi glasul domol al lui Cloambeș.

Ieși în uliță. Purta o cămașă foarte albă, înflorată la gît și la mîneci. Clopul negru, dat pe ceafă, lăsa să i se vadă creștetul pleșuv ca oul.

— Ce poftești ?

— Ia, am venit să-ți spun că sîmbătă capeți banii. Dă-mi actul de întăbulare.

— Ia te uită, se cruci Cloambeș. Da de unde ai făcut rost de bani ?

— Treaba mea. Dă-mi actul.

— Așa... pe cuvînt ! Îi fi scornit tu obiceiuri noi, ori mi-i fi socotind bolund la creere ?

— Nu crezi că-ți dau banii ? se zborși Mitru, dar Cloambeș făcu un pas înapoi, îi trînti poarta în nas și strigă de dincolo :

— Mă, tu ai să sfîrșești la ocnă !

Mitru plecă bodogănind. Cloambeș se întoarse și-l privi pe fecioru-său. Acesta pălise și sufla greu.

— Așa-ți trebuiește, crucea ta de viței, că n-ai vrut să mergi la leceu ca să ajungi om ! zbieră Cloambeș. Amu, haba te holbi, măgarule !

Nevastă-sa, Aurelia, ieși în tîrnaț și, auzind ultimele vorbe, își puse mîna la gură și începu să bocească :

— Tulvai, tulvai, că numai un pruncuuuu am avutuuuu... și l-or duce pe frontuuu...

— Taci, ludă ! urlă Cloambeș, că bag furca de fier în tine. Tu și cu balega de fecioru-tău...

— Tătuță, — se smeri Ioșca, — eu numai la dumneata am nădejde... Ești om deștept...

— Sînt, mă, sînt ! își umflă pieptul Cloambeș. Nu te teme, Ioșcă. Am vorbit cu primarul. O trimis veste la cerc că tu ai sămănat tutun, o pus și copie după actu acela, n-ai nici o grijă... Numai să nu-mi ieșiți din vorbă de amu înainte, că vă sfărm ca pe șerpi.

Se mai plimbă pe cărăruia de cărămizi care șerpuia prin mijlocul ocolului larg, trecu pe la grajd și strîmbă din nas, suduindu-l pe Marcu, sluga ; se duse în ogradă să vadă cît a mai rămas din jireada de paie, puse mîna pe o furcă și scobi în fîn, curios dacă nu l-au pătruns ploile de primăvară, apoi ceru apă să se spele și, punîndu-și hainele negre, se duse către primărie. Primarul Sofron era prieten de-al lui, cu toate că pe vremuri nu se putuseră înghiți : Sofron era cu liberalii, iar el cu Maniu, așa că primăreau pe rînd. S-au împăcat cînd au venit legionarii la putere și l-au pus primar pe Teodosie Dumbravă. Acesta era un porc de cîine, venetic din Regat, și avea o moară de mălai. După rebeliune, pe Teodosie l-au arestat și satul l-a ales primar pe Sofron, care le plăcea mai mult, pentru că era înalt, avea păr alb, mustață neagră și umbla cu un treiculori lat în loc de brîu, strîngea mîna fiecăruia și nu-și purta nasul sus, ca Lădoi.

— Vă salutez, domnule notarăș și domnule birău, zîmbi Lădoi întrînd și atingînd cu degetul arătător borul îngust al clopului negru.

Notarul Meliuță se chinuia să descurce niște bonuri dar era plictisit de moarte și gîndul îi umbla la sticluța de secărică pe care n-o băuse încă în acea zi.

— Șogore Sofroane, aș avea o vorbă cu tine, să nu se supere domnul notarăș.

— În ce treabă anume ? se fuduli Sofron, ridicîndu-și ochelarii pe frunte.

Cu năcazurile mele, oftă Cloambăș.

— Aha, păi n-ai de ce, toate s-or făcut cum se cuvine... Domnule notar, unde-s acturile de proprietate ale lui Cloambăș ?

— Aici, aici, se grăbi notarul să caute printr-un vraf de hîrtii aruncate pe masă. Actul de vînzare al pămînturilor din Teuzaș, de la Moț Mitru la Cloambeș Alexandru și actul de cedare al pămîntului din Grinduri, de la Cloambeș Alexandru la Moț Mitru... Poftim, le întinse el hîrtiile.

— Ce dată ați pus ? se interesă primarul.

— Păi, — spuse stînjenit Meliuță, — așa cum ne-a fost vorba... Decembrie '43... Numai să nu ... Se scărpină în cap, cu teamă.

— Vai de mine, dom' notarăș... Vom fi mulțumitori.

— Ah, oftă Meliuță și, ca să nu-i stînjenească, trase din sertar registrul cel mare, își trecu tocul prin păr și se cufundă în coloanele de cifre.

Cloambeș șopti la urechea lui Sofron :

— Zice văndrocul că făcu rost de bani, dracu-l știe de unde.

— Ei și ? se strîmbă Sofron liniștitor. Pămîntul ți l-a vîndut ? Ți l-a vîndut. Îți datora cinci mii de lei. Iugărul pe care i l-ai dat în Grinduri face pe puțin opt mii. Merită treisprezece bumăști iugărețele alea cu tutun ale lui ? E și prea mult. N-avea grije, mă, data a pus-o, după aceea, domnul Meliuță, cu aceeași cerneală... Numai dă-i ceva și lui, să-și ție gura

— Cît ?

— Vreo cinci-șase sute... Destul i-a fi.

— Îi dau o mie, măi, nu mă zgîrcesc. Un fecior am, doară nu l-oi lăsa pe front tocmai amu, cînd se gată războiul.

Sofron clipi din ochi, în semn că era de acord, apoi se așeză la masă. Cloambeș scoase mia din buzunar, o împături mărunt, își trase un scaun și se așeză aproape de Meliuță.

— Ce scrieți, dom' notarăș ?

— Nimic... nimic... — se rușină Meliuță, niște prostii...

— Apoi, eu vă mulțumesc frumos, din toată inima, șopti Cloambeș și-i strecură în mînă bancnota. Să dea Dumnezeu să aveți noroc și s-o vedem pe domnișoara măritată... Să jucăm pe urmă și la botez.

Fericit, Meliuță pipăia hîrtia în buzunar. „Poate să fie chiar cinci sute", se gîndi. Nu se mai preocupa de cei doi, ci, scoțînd de sub registru un caiet cu pătrățele, se apucă să scrie.

A treia zi, așa cum se așteptase, Andrei primi albumul în care erau banii și o scrisoare de la Lucian.

„Dragul meu Andrei,

Iată că-ți satisfac dorința, deși mi se pare cam stranie și mă neliniștește. Am așteptat înfrigurat o veste de la tine, dar rîndurile tale erau așa de impersonale și de grăbite ! Nu-mi rămînea decît să mă supăr sau să găsesc o explicație. Îmi fac impresia că am găsit-o. E șubredă, dar trebuie să mă mulțumesc cu ea : ești pesemne ocupat.

Eu trăiesc — ca și pînă acum — în claustru voluntar și plictiseala mă roade. Dacă n-ar fi prejudecățile sociale, ale căror „rob supus" mă știi, m-aș sui în tren și aș veni la tine. Cred că un pat și o bucată de pîine s-ar găsi și pentru mine. Nu te speria, nu-s capabil de una ca asta.

Capitolul ultimelor știri (care se pot scrie, evident) e destul de bogat. La noi toată casa e cu dosul în sus din pricina marilor pregătiri de plecare. Ne dispersăm. Mă tem însă că tata o să fie silit să rămînă la fabrică, cu toate că întreaga familie îl pisează cu disperare. N-ai recunoaște orașul, așa s-a făcut de frumos. Pomii, verdeața, soarele sînt o imputare la adresa neliniștilor noastre, atît de meschine, dar totuși, pare-se, esențiale. La noi, în fiecare seară sînt conciliabule fără sfîrșit, consiliul de familie discută cu aprindere tot felul de probleme, alimentare, vestimentare și generale. În vremea asta eu stau în odăița mea și ascult pe bătrînul Bach. Îmi pare rău că nu ești și tu de față, și realizez senzația nimicitoarei noastre nimicnicii, cu care, volens nolens, *o să trebuiască să mă împac, fiindcă mă apropii cu viteză de ceea ce se numește l'âge* de raison. *Dacă le-aș vorbi alor mei de proiectele mele, cred că m-ar exclude din clan ; la noi s-a instaurat moda meseriilor practice, așa că ar fi foarte probabil să mă vezi arpantînd șosele, înălțînd poduri masive sau scormonind măruntaiele unui biet muribund.*

Iartă-mă dacă te plictisesc, dar aceste probleme sînt foarte grave pentru mine, cu toate că, involuntar, încerc să le ironizez scriind.

Alte noutăți ar fi, dar...

Vîslan e mereu pe la noi și se plînge că a intrat în pană de subiecte. Numai P. de Z. își păstrează serenitatea lui olimpiană. Mie-mi face impresia că ea ascunde o nesfîrșită imbecilitate. Tu ce părere ai ? Găsești prilejuri de optimism ? Mă cam îndoiesc. Am început să mă apropii, tîrîș-grăpiș, de ceea ce numeam „imponderabilul" tău. A ! să nu uit. A fost pe la mine Suslănescu într-un hal fără hal. Murdar, fără șireturi la pantofi, cu cravata strîmbă ; mirosea a țuică proastă și a heringi. S-a trîntit într-un fotoliu și a început să se lamenteze incoerent, așa că am auzit iarăși vechile leit-motive. Pe urmă a adus vorba despre tine și ți-a cîntat cele mai zguduitoare osanale. Te-a asemuit cu iscusitul Ulise, cu Zola („Lucrarea lui Andrei, — zicea, — e un „J'accuse" al timpului nostru"). Își rotea mereu ochii, pierdut. A propos de el : Teddie mi-a servit o anecdotă formidabilă. Se pare că în zilele astea a sosit în vizită m-me Suslănescu-mère. A stat cîteva zile, pe urmă Suslănescu a condus-o la gară. Aici nu știu cum (Teddie nu are darul amănuntului caracteristic) au fost despărțiți de un tren de marfă. M-me Suslănescu a strigat „eperdue" : „Mon fils ! Ou êtes-vous, mon fils ?" la care Suslănescu a dat un răcnet suprem : J'y suis, madame ma mère ! J'y suis !" [1]

Drăgan și-a cumpărat prin CNR mi se pare, un salon Louis XV și nu mai vorbește în societate decît de „ses meubles". Restul oamenilor își duc existența lamentabilă. Încheiu. Scrie-mi, scrie-mi ! Dacă sînt epic, din pricina restricțiilor impuse de discreția oficială, tu fii filozofic, rousseau-ist.

Te sărută,
Lucian."

Andrei luă banii și-i strînse în pumn. Retrăi rușinea și umilința din seara aceea și, înhățînd scrisoarea lui Lucian, o rupse în bucățele. Spuse bunicăi că are ceva treabă cu părintele Scarlat și ieși în curtea spălată de ploaie de peste noapte. Înviorate, frunzele prunilor luceau ca smaraldul și aerul era pur ; praful dispăruse, lăsînd în loc o pojghiță cafenie, subțire, în care sandalele se întipăreau.

Mitru locuia nu prea departe. Ca să ajungă la el, Andrei trebui să ocolească răstoaca, crescută acum. Încă din clipa cînd deschise poarta, îl izbiră bocetele Floarei. Se opri speriat. Cîinele care nu-l mai cunoștea, lătra din răsputeri, smucindu-și lanțul.

— Cine-i acolo ? se auzi glasul răgușit al lui Mitru.

[1] Fiul meu ! Unde sînteți, fiul meu ?... Sînt aici, doamnă mamă ! Sînt aici ! (fr.)

— Eu sînt, Andrei... am venit cu...

Mitru se ivi în tîrnaț. Era alb ca varul la față și se clătina pe picioare.

— Vină în casă, șopti el.

Odaia mică, joasă, avea tavanul afumat. Pe laviță ședea dulgherul satului, Țulea, fratele Floriței, ținînd-o cu o mînă de umăr și cu cealaltă morfolindu-și mustața groasă. Murmura, negăsind altceva de spus :

— Floriță... no, măi Floriță...

— Ce ne facem ? Ce ne facem acuma ? gemea ea, mușcîndu-și buzele subțiri.

Nu-l băgă în seamă pe Andrei, sări în picioare și începu să se lovească cu pumnul în pîntece :

— Numai tu ai trebuit !... Numai tu...

— Muiere ! zbieră Mitru, repezindu-se la ea și apucînd-o de mînă. Muiere, pentru numele lui Dumnezeu !

Ea se potoli îndată, se lăsă să cadă cu pieptul pe masă și începu să hohotească.

Mitru, tăcu, se apropie de masă, luă o hîrtie verde și i-o întinse lui Andrei. Acesta citi, uluit : „Ordin de chemare. Regimentul..."

— M-or lucrat, scrîșni Mitru, dînd din picioare. M-or lucrat. Vorbi cu o grozavă încremenire a feței : Acuma... mă duc în lemnărie, iau toporul cel mare și le crăp capul. Nimica alta nu mai fac !

— Mitre... mă Mitre, clătina din cap, înfricoșat. Țulea. Gîndește-te, măi, la prunci, măi, la muiere, măi Mitre, nu-ți pierde mințile.

— Da ei s-or gîndit la pruncii mei ? Mitru se repezi la el și-l apucă de piept. Ei s-or gîndit la muierea mea ?

Andrei stătea buimac în mijlocul odăii. Apoi se apropie de Mitru și-i șopti :

— Mitrule... eu ți-am adus banii...

Mitru îl privi pierdut, deschise gura, buzele-i tremurară, apoi și le mușcă pînă la sînge.

— Amu-i tîrziu... Uite... ordinul... În trei zile musai să fiu la regiment. Adică mîine... L-or ținut o zi la ei, nu i-ar răbda pămîntul !

Andrei mototolea banii în buzunar. Îi veni o idee :

— Ascultă, Mitre, eu zic să... să te duci totuși la ei. Primăria poate trimite încă astăzi aviz că nu ești mobilizabil. Du-te la Lădoi și ia-ți actul. Nu te lăsa, omule, ce dracu...

O clipă, Mitru privi ca un orb, apoi, înhățîndu-și clopul, se repezi afară din odaie, urmat de Andrei. În curte, acesta-i întinse teancul de hîrtii. Mitru le luă, apoi îl privi cu ochii umezi :

— Dacă... dacă... izbutesc, — șopti el, — atunci...

— Hai, lasă, du-te nu mai pierde vremea.

Mitru goni pe uliță, fără să-i pese că oamenii se uitau după el. Cum poarta casei lui Lădoi era deschisă, se repezi înăuntru. Dădu cu ochii de Aurelia și o întrebă răstit :

— Unde-i bacea Cloambeș ?

— Nu știu, își piți gă ea glasul.

Se temea ca de dracu de Moț, despre care bărbatul îi spusese, nu o dată, că e în stare să-i omoare și să le dea foc casei.

— Unde-i ? Cum nu știi ?

— La... primărie, așa mi se pare...

Mitru porni spre poartă, dar în prag se întoarse :

— Ascultă aici, Aurelie, că te cunosc de ani de zile : pentru ce mi-ați făcut, eu vă belesc pe toți cu mic cu mare !

Drumul pînă la primărie i se păru lung, așa că începu să alerge. Nu răspunse la cîteva întrebări care i se aruncară :

— Da unde fugi așa ?

— Da' ce s-o întîmplat, omule ?

Abia în curtea primăriei se opri să-și tragă răsuflarea. Cloambeș veni peste un sfert de ceas și-l privi mirat, dîndu-și clopul pe ceafă.

— Da' ce-i cu tine, Mitre ? Iară te-ai bătut cu cineva ?

— Ți-am adus banii ! strigă Mitru, fluturîndu-i deasupra capului. Uite-i, toți !

— No, no, începu să rîdă Cloambeș prietenește. Te-ai temut că n-am să te aștept ?

— Uite banii ! zbieră Mitru scos din fire. Dă actu' !

— Ce act, măi ? se făcu roșu la față Cloambeș. Ce act îți trebuiește ?

— Ia banii, îi întinse Mitru miile. Ia banii, îți spun !

— Stai, omule, ce dracu ai ? Mi-ai adus banii, bine. Da' de unde ai făcut rost ? se interesă el, curios. Văd că te bucuri de mare omenie...

— Ia banii ! mîrîi Mitru, făcînd un pas spre el. Ia banii și haide în primărie să facem rînduială.

— Eu nu știu ce fel de rînduială vrei tu să faci, spuse liniștit Cloambeș, vîrîndu-și mîinile adînc în fundul buzunarelor.

— Să fie lucrurile așa cum or fost.

Mitru se silea din răsputeri să nu strige.

— Da' nu-i bine așa cum e ? Ți-am dat un iugăr de grind, pământ clasa întîia, și te-am iertat de cinci mii. Tu mi-ai dat două iugăre... Afacerea-i gata !

— Dă-mi înapoi aceste iugăre ! Să ne înțelegem cu binele !

— Pământul acela-i al meu, acuma, ridică glasul Lădoi. Nu-l vînd. Îmi trebuiește.

— Ha ? urlă Mitru, dar nu se mișcă din loc.

— Așa că... te sfătuiesc... nu te mai îngloda în datorii. Du banii de unde i-ai luat și...

Nu isprăvi. Mitru, dintr-o săritură, fu asupra lui și-l doborî la pământ, apoi începu să-l strîngă de gît.

— Te omor !

Ușa primăriei se deschise și apăru Meliuță. Strigă ascuțit :

— Săriți ! Dom' primar ! Gociman !

Din primărie năvăliră oamenii și-i despărțiră. Lădoi, cu ochii însîngerați, își pipăia grumazul și scuipa. Mitru se smucea în brațele celor ce-l țineau.

Primarul își puse ochelarii, tuși și se scărpină în creștet, apoi și-l acoperi cu pălăria rotundă, domnească.

— Moț, tu nu ești în toate mințile. Vrei să te dăm pe mîna jandarmilor, să te ducă în lanțuri ?

— Să-mi dea înapoi pămîntul meu, i-am adus banii ! Uite... aici îs. Bani buni, cinci mii în cap... I-am adus !...

Primarul se întoarse spre Lădoi, luîndu-și o înfățișare curioasă :

— Ce vrea ? Apoi spre Mitru : Nu ești băut, măi ?

— Nu, dom' primar, răspunse acesta, supus. Nu-s băut...

— Vrea să-i *vînd* pămîntul *meu* din Teuzaș, apăsă Lădoi asupra cuvintelor. Și cînd am zis că nu-l vînd, o sărit să mă omoare.

— Tu nu ești în toate mințile, Moț, se supără primarul. Lăsați-l, — îi îndemnă el pe oameni, — du-te acasă și te culcă !

— Să-mi dea pămîntul meu ! urlă Mitru, scos din fire. Și tu, Sofron, ce faci pe prostul ?

— Stați, stați, interveni Meliuță. Păi ce tot dorești mata, Moț ? Ai vîndut acest pămînt, ai căpătat în schimb un iugăr de Grind și cinci mii în plus.

— I-am spus, dom' notar, dar nu vrea să priceapă...

— Am gătat, se întoarse primarul. Du-te acasă !

— Nu mă duc ! Nu mă duc ! Auziți ? Nu mă duc ! Dumnezeii mamii voastre, scroafelor ! Nu mă duc !

— Ce este acilea ? se auzi un glas răgușit și toți se întoarseră spre primărie. Pe prag, crăcănat, stătea Gociman, plutonierul de jandarmi, cu gulerul tunicii desfăcut și chipiul unsuros alunecat pe sprîncene.

— Du-te-n... acasă ! spuse el, moale. Du-te, zic, pînă ți-i bine...

Primarul, Meliuță, Lădoi, Gociman și oamenii intrară în primărie.

Mitru făcu cîțiva pași înainte și înapoi, parcă ar fi jucat ; merse și se rezemă de gardul de cărămidă vătuită, pe care feciorii, veniți cu felurite treburi, scriseseră lucruri porcoase. Simți cu fruntea înfierbîntată jilăveala zidului, apoi ieși, clătinîndu-se, și prin pîcla care-i spuzea ochii văzu, ca un fum, linia verzuie a pădurii. Cînd era flăcăiandru și păzea caii... Cînd aprindeau focuri... Cînd așteptau ca din întunericul foșnitor să răsară o fată fecioară... sau Zmăul...

Se duse spre școală. Andrei, care citea în grădiniță, îl văzu apropiindu-se, pipăind drumul cu piciorul gol. Fața îi era ca o mască, cu trăsături îngroșate, pe care barba țepoasă punea o umbră întunecată. Veni lîngă Andrei, se scotoci în buzunare și-i întinse banii năclăiți de sudoare.

— Poftește. Îți mulțămesc din afundul inimii mele...

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Nimica, spuse Mitru, lăsîndu-se să cadă pe iarbă. Nu s-o întîmplat nimică. Nu vrea...

— Ei, la dracu ! strigă Andrei. Dar unde trăim ? În țara lui Papură ?

— Dacă nu vrea...

— Ei, mai vedem noi. Nu merg lucrurile nici chiar așa !

— Și ce vrei să faci ? întrebă celălalt, cu o nădejde prostească. Nu-i făcuse doar rost de bani, cînd nu se aștepta ?

— Mă duc la primărie.

Mitru se posomorî.

— Degeaba te duci.

Alergă la primăria care nu era departe de școală și intră fără să bată la ușă. Sofron, primarul, care se lăuda că „știe să se poarte cu domnii", sări în picioare și veni să-i strîngă mîna.

— Ați binevoit a veni în vacanță, domnișor ? surîse el larg. Poftiți ocupareți loc, ce noutăți prin lume ?

Ca de obicei, era îmbrăcat de sărbătoare. Notarul Meliuță, mic, cu un obraz de maimuțică înjumătățit de ochelarii, cu ramă de baga, se săltă de pe scaun și se strîmbă prietenos :

— Ați venit să dați ajutor doamnei directoare ? Săraca ! Muncește... Sîntem mulțămiți de ea...

Dacă primarul n-ar fi intrat în vorbă, lui Andrei i-ar fi fost greu să înceapă. Dar solicitudinea asta îl scoase din sărite :

— Dumneavoastră, domnule primar, credeți că în țara asta nu sînt legi ? întrebă el cu o voce ascuțită.

Meliuță lăsă să-i cadă tocul, iar primarul rămase cu gura căscată.

— Adică... domnișorule... cum adică ?

— Îl trimiteți pe front pe Mitru Moț ca să scăpați pe feciorul lui Cloambeș ?

Primarul rămase zăpăcit.

— D-apoi, domnișor... eu vă cunosc de cînd erați mic...

— Ce-are a face ? Ați făcut o samavolnicie !

— No, apoi, cu asta-i destul ! se înfoie atunci Sofron, stacojiu. No... apoi păcat de școlile la care-ați umblat, dacă veniți cu aseminea voarbe slabe... No, apoi, — strigă el, ie faceți bine, domnișor și ieșiți afară din primărie ! Ia te uită cine m-a rușina pe mine, om bătrîn ! Și primar ! Apoi să nu vă fie cu supărare, da' să nu mai puneți piciorul aici !

— Vom vedea urmările, spuse Andrei roșu ca jarul la față.

— Poftiți afară ! zbieră Sofron și după ce Andrei ieși, trînti ușa cu putere în urma lui.

Mitru era tot în grădiniță și-l aștepta. Cînd îi văzu fața, înțelese. Veni înaintea lui, se aplecă și culese de jos un bulgăraș de țărînă umedă.

— Vezi ? Iaca, așa sîntem în mîinile lor... tină moale. Fac ce vor. Îs cu legea la spate, și-apoi cu jîndari și tot felul de puteri. Să-i trăsnești cu toporul la mir ? Te bagă la ocnă pe vecie. Oftă. Așa că eu m-oi duce pe front... iară Cloambeș Iosca, fecior în toată firea, are să rămînă acasă, să ne f... muierile ! Asta mă omoară !

În clipa aceea lui Andrei îi veni o idee. Îl luă pe Mitru de mînă și-l trase în cancelaria școlii.

— Șezi ! îi zise. Șezi oleacă. N-are să rămînă Iosca acasă. Știi în ce regiment este ?

— Știu. În 23 Infanterie.

— Așteaptă un pic.

Andrei luă o coală de hîrtie și scrise grăbit :

Către Cercul de Recrutare...

Subtsemnatul Cloambeș Iosif din com. Lunca contingentu 1939 incorporat la reg. Infanterie cînd Țara Noastră românia este în Război cu Dușmanu eu nam gîndit căci nu se Cuvine căci un Tînăr în toate puterile să stea Acasă că are sămănat Tutun.

Așa că eu mă cer Volontar săm apăr Țara de Dușmani care vrea să ne cotropească. Nu mai pot de nerăbdare săm fac Datoria către românia și Mareșalul Antonescu care dușmanu Bolșevic vrea săi cotropească. Rog dară să fiu chemat la regimentul meu eu subtsemnatul.

Cloambeș Iosif
soldat
reg. 23 Infanterie

— Uite, Mitrule, îi întinse foaia. Ce zici ?

Mitru o citi, frecîndu-și nasul de uimire. Cînd ajunse la capăt, începu să rîdă :

— L-o luat mama dracului ! Ei, ce-nseamnă să ai școli ! Lucrul dracului, cartea...

— O pui la poștă, la oraș, nu aici... Îți fi împreună.

Văzînd că Mitru se înnegurează, încercă să-l liniștească :

— Nu fii necăjit, Mitrule. Poate nici n-ajungi pe front. La Iași, azi mîine sparg rușii.

Mitru îl privi multă vreme tăcut, apoi spuse :

— D'apoi chiar dacă oi ajunge... cum pot ridic mînurile și gata. Ce-o să-mi facă ? Un biet plugar acolo...

Privi în jur, cu ochi ciudat de albi.

— Un plugar... No, apoi noroc bun, și să ne vedem cu bine.

Se căută în buzunare și-i întinse banii.

— Poftește... Îți mulțămesc încă odată pentru gîndul cel bun și pentru ajutor.

— Nu... Andrei îi respinse mîna. Dă-i Floriței să n-aibă griji deocamdată. Mie acești bani nu-mi trebuiesc. Și pentru că simțea nevoia unei explicații — mai puțin pentru Mitru — adăugă : Îmi aduc aminte de lucruri foarte triste. Ia-i și uită că ți i-am dat...

Mitru îl cuprinse în brațe și-l strînse de-i pîrîiră oasele. Apoi, fără să mai spună nimic, plecă.

Andrei nu se gîndise nici o clipă că Meliuță va umple tot satul cu ceea ce se petrecuse la primărie, așa că atunci cînd tușa Emilia îl luă la rost, rămase descumpănit. Niciodată mătușă-sa nu îndrăznise să-l certe sau să-i facă vreo observație ; acum însă, tremurînd de enervare, spuse :

— Sînt groaznici copiii ăştia, mamă. Îţi fac atîtea neplăceri... Şi-i aruncă lui Andrei o privire grea, de reproş. Părea că vrea să spună : „Tocmai tu, care ai fost eliminat din liceu..."

Dar spre mirarea lui Andrei, bunica îi luă apărarea :

— Bine le-ai spus, puiul meu ! Îs nişte nemernici. Ei, că nu mai sînt oamenii ca cei dintr-o dată, să le dea în cap cu săcurea ! A lui Sofron or fost totdeauna nişte otrepe ! Amu ce-a face muierea aceea cu un prunc mic... şi aud că iară-i îngreunată.

— Păi, putem s-o ajutăm noi, spuse Dan, dar asta nu mai intra în vederile bunicăi.

Andrei îşi dădu seama mai bine de atmosfera ce se crease în jurul său cînd se duse cu Dan să joace cărţi cu băiatul popii Ioja. Popa, un om mărunt, chel şi gras, umflat de îngîmfare, abia îi răspunse la salut, îl tot scula pe Luţu de la masă trimiţîndu-l ba să ducă lături la porci, ba să taie lemne. De la un timp nu se mai putu stăpîni şi îi spuse lui Andrei cu mînie :

— Frumoase lucruri vă învaţă la şcoală, dragă ! Auzi, auzi, nici respectul părului albit...

Andrei nu se răbdă să nu-i replice :

— Există şi ticăloşi bătrîni. Pentru asta nu-i neapărată nevoie să fii tînăr.

Popa holbă ochii şi se gîndi că duminică va vorbi despre asta într-o predică. Într-adevăr, oamenii încep să-şi piardă bunul simţ, respectul... Simt că se apropie ceva. Dacă ruşii vor ajunge pînă aici... Părintele se hotărî să nu mai ţie predica.

A doua zi, nevasta lui Mitru dormea încă, atunci cînd el se trezi. Se strecură binişor din patul cald, răvăşit de îmbrăţişările lor fără nădejde, se îmbrăcă şi trecu în bucătărie. Din pătucul de lemn de lîngă cuptor se auzea răsuflarea curată a copilului. Încet, pe vîrful picioarelor, se apropie de el. „Cine îl va creşte dacă eu..." în lumina tulbure şi alburie i se păru lui Moţ alb ca un bătrîn pipernicit. Mîngîie uşor pătura aspră care-l acoperea ; degetele lui întîrziară un timp pe trupul mic, cufundat în somn. Apoi, ieşi în curte, se duse la grajd şi începu s-o ţesele pe Stela.

Vaca întoarse capul după el ; lanţul care-i lega coarnele de iesle zăngăni vesel. Fiecare pas deştepta foşnete în paiele de pe jos. Se auzea zgomotul stins la rumegatului. Mitru ieşi afară în ogradă, călcînd apăsat iarba umedă. Trăgînd în piept aerul înţepător al dimineţii, cuprinse cu toată fiinţa lui satul, acoperişurile, cerul crud

şi spălăcit, — fumul care se ridica din cîte un horn. O rîndunică trecu pe lîngă el, atingîndu-l aproape cu pîntecul alb.

„Are să plouă. Zboară rîndunele jos... Nu-i bai, nu-i bai... Numai să scap, că-i belesc pe toţi şi pun sare pe ei. Şi cînd te gîndeşti că eu aveam treabă cu ungurii, rîse el întunecat. Se gîndi cu groază nu atît de plecare, cît la lacrimile Floriţei. Ieri seară, Fănică îl întrebase :

— Tată, de ce vrei să mergi la război ?

— Cum să vreau ? Nu vreau, dragă...

— Atunci de ce te duci ?

—Aşa... trebuieşte...

„N-oi muri eu... n-oi muri eu... Nu-i voie să mor". Privi roată, luîndu-şi rămas bun de la toate ; apoi intră în casă, cu paşi mărunţi şi rari, iar cînd ajunse la patul în care Florita dormea încă, despletită, cu pumnii adunaţi lîngă gura deschisă, o scuturâ de umăr :

— Scoală-te, muiere, scoală-te... O venit vremea să mă duc în războiul cel sfînt...

•

În zilele care urmară, Andrei stătu aproape tot timpul încuiat într-una din clasele goale. Nu putea scăpa de senzaţia unei neputincioase ignoranţe şi asta-l chinuia şi-l neliniştea. Se plimba printre bănci, gîndindu-se la tot felul de prostii : „Ce-ar fi fost dacă..." şi se oprea înciudat. Nu voia să primească această evadare mediocră în ceea ce ar fi putut să fie. Şi tot mai mult creştea în el impresia că tuturor ideilor şi cunoştinţelor lui le lipsea un punct de sprijin, un catalizator în jurul căruia să le poată orîndui. Îi era sete de adevăr, de ceva pentru care să merite să trăieşti. De la cincisprezece ani visase că odată are să ajungă un creator, că are să trăiască din plin fiecare clipă a vieţii, aşa încît să nu aibă niciodată senzaţia de-a se fi cheltuit inutil. Erau idei şi aspiraţii pe care nu le putea ţine pentru sine şi de aceea fusese atît de fericit de prietenia lui Lucian. Pe urmă, legătura lor slăbise şi Andrei se întreba acum dacă nu el era principalul vinovat. „Trebuia să fi realizat ceva, nu să fi tot pălăvrăgit înflăcărat despre realizarea spre care tindeam"... La fel cu Suslănescu, al cărui optimism verbal îl înfuria şi-l silea să răspundă ironic, ori de cîte ori acesta, cu privirile pierdute, contemplînd o trandafirie Arcadie, declama : „Iubesc viaţa, o iubesc foarte mult... Tinereţea noastră sufletească, ce lucru minunat ! Să te poţi bucura

de o rază, de surîsul unei fete... *O, temps, suspends ton vol*"... [1] Andrei își spunea că toate astea nu erau în fond decît pîrghia care-i ajută ratatului să poată trăi. Simțea nevoia să împroaște cu pietre această mulțumire obtuză. De aceea, la societatea literară unde lucrările („Alecsandri, regele naturii românești", „Titu Maiorescu, împăratul criticii românești") erau de o suficiență monumentală, totul dovedindu-se a fi genial, „mai adînc decît s-ar crede", „demn de-a fi relevat", cu urmări incalculabile", Andrei citi odată un „Manifest împotriva țopeniei", indignînd pe toată lumea. La ieșire, părintele Potra îi spuse cu o îndurerată blîndețe :

— Dacă ar fi după mine, dragule, te-aș da afară din școală. Există inteligențe de care societatea nu are nevoie.

— Societatea, adică o adunătură de imbecili care se tolerează și se mint unul pe celălalt, răspunse Andrei.

— Nu uita, scumpule, că și tu faci parte din ea.

Cu cît se gîndea mai mult, Andrei nu-și regreta lucrarea. „Cel puțin le-am spus ce gîndesc despre ei, le-am arătat că nu fac parte din tagma lor. Chiar dacă n-a însemnat mare lucru".

Într-o zi, în timp ce citea, cineva bătu în ușa clasei. Era Ardeleanu.

— Am trecut pe aici și am zis să intru. N-ai mai dat pe la moară. Mitru a plecat pe front...

— Da...

— Știi de ce am venit ? Hai să ne uităm pe hartă, să vedem cum mai merge politica.

Întinseră pe tabla neagră o hartă foarte zdrențuită. Ardeleanu căută cîteva orașe, apoi întorcîndu-se spre Andrei, îl întrebă :

— Ascultă, e adevărat ce-am auzit ? Că te-au dat afară din școală ?

— Da ! răspunse Andrei, ridicîndu-și fruntea.

— Mi-a spus Luțu, băiatul părintelui. De ce ?

Andrei îl privi lung și-și aprinse o țigară. Mecanicul avea o față negricioasă, supță și ochi albaștri, copilărești.

— Am scris într-o lucrare... că tot ce-i în țara asta e o mare porcărie și că n-ar strica dacă... dacă i-ar lua dracu pe toți !

— Frumos ! Ardeleanu începu să rîdă. Și de ce ai scris ?

— Pentru că nu mai puteam răbda !

[1] O, timp, oprește-ți zborul... (fr.)

— Încet, încet, nimeni nu mai poate răbda, spuse Ardeleanu... Și atunci, totdeauna se întîmplă ceva.

— Ce ?

— De unde vrei să știu eu ?

Era ceva absent, leneș în vocea mecanicului și, fără să-și dea seama de ce, Andrei se înfurie ; începu să vorbească fără noimă, ferindu-se de cuvinte radicale, despre Ioana d'Arc, despre Horia, despre Émile Zola ; necesitatea rostirii, necesitatea urlării adevărului, a sacrificiului pentru adevăr, și pe măsură ce vorbea sub nițel ridicole ; ceva prea des repetat de tot felul de voci amestecate ; privirea atentă dar placidă a celuilalt, cuvintele i se păreau goale, reale dar fără pulsația unui sînge real, avînd ceva din inconsistența secretă a marilor gesturi pe care istoria le selectează într-un consens unanim, ca pe o justificare a mizerabilei și simplei condiții umane.

— Da, spuse Ardeleanu, cînd Andrei tăcu pe neașteptate și rămase cu ochii pironiți asupra tabloului, de mii de ori văzut, aflat pe pereții tuturor școlilor, unde, Beauri și Mortagne, trimișii lui Basta, îl ucid pe la spate, în fața cortului pe Mihai Viteazul. „Da... Se vede că ai citit mult".

Pe Andrei îl pufni brusc rîsul. Îi venise în minte, — o fericitele asociații absurde ! — niște versuri, nu mai știa de cine și de unde :

Heureux qui loin des cours, dans un lieu solitaire,
Se prescrit à soi-meme, un exil volontaire [1].

celălalt crezu că-l jignise ; se încruntă o clipă, dar urmă cu aceeași voce atonă :

— Să nu crezi că eu... Și mie-mi place să citesc ; și deodată fața i se lumină, se schimbă : păru altul, aproape copil, mai tînăr ca Andrei, și în același timp foarte grav : „Îmi pare bine că ești aici... Să treci pe la mine, la moară. Mai prindem un pește, mai vine unul-altul, vorbim... ne uităm în prostie cum crește iarba...

În noaptea aceea, Andrei nu putu să adoarmă multă vreme. Stătu la geam, cu bărbia proptită în palme, privind cerul. I se părea că se apropia de un răspuns la starea de nemulțumire față de el însuși, acelor vagi regrete care-l încercaseră după ce fusese eliminat, sentimentului chinuitor că făcuse ceva inutil. Își spuse că ieși-

[1] Fericit cel ce departe de curți, într-un loc solitar,
Și-a fixat lui însuși un exil voluntar. (fr.)

rile lui, revolta împotriva a tot ce-l înconjura, nu se deosebeau decît cu o nuanță de conformismul lui Suslănescu, de pildă, de duplicitatea profesorilor și a tuturor oamenilor pe care-i cunoștea. Erau asaltați de mii de nemulțumiri generale, ca și cum i-ar fi mîncat țînțarii, dar niciunul nu făcea nimic și trebuia să existe ceva de făcut. Fiecare-și căuta libertatea lui, toți ar fi vrut să-și liniștească egoista lor conștiință. „Sîntem niște străini în propria noastră țară", se gîndi Andrei, bucuros totuși că putuse formula asta, și în clipa următoare se întrebă ce însemna pentru el Patria.

Capitolul VIII

Redacția ziarului *Tribuna Română* se afla într-o clădire solidă, o fostă casă de raport. Avea un aer misterios, sugerînd coridoare întunecoase și birouri mici unde se pun la cale afaceri necurate. Poarta de la intrare era din fier ruginit și scîrțîia, plîngăreț, atît de tare, încît nu era nevoie de sonerie care să anunțe vizitatorii. O tăbliță albă o mai înviora puțin : „Redacția și administrația ziarului *Tribuna Română,* cotidian de orientare românească". Din nenumărate odăi, chicinete, săli de baie și camere de serviciu, redacția folosea numai vreo patru, care dădeau spre răsărit. În celelalte se îngrămădeau tot felul de nimicuri : pantofi, tablouri, mormane de ziare vechi topite de umezeală, cărți ungurești și nemțești de prin 1905, dulapuri sparte, paturi de fier desfăcute, maldăre de moloz, oale de noapte ruginite, ibricuri, sobițe de petrol și bucăți de teracotă. Ușile acestor camere erau bătute în scînduri, de-a curmezișul. Cel mai straniu lucru din toată casa era acustica ei neobișnuită. O vorbă spusă într-una din încăperi se trasmitea prin pereți, prin uși, se amplifica și rătăcea cîteva minute, ca o vietate invizibilă, ca un șobolan sonor. De aceea, cînd Vîslan zbieră, la intrare : „Șendreo ! Șendreo !" tînărul secretar știu că în sfîrșit se întîmplase minunea : Vîslan pusese mîna pe un „subiect". Fără să-l aștepte să sosească, își deșurubă tocul rezervor, deschise în față un bloc-notes și se gîndi fericit : „Acum pot să-i cer restanța din leafă ! Trebuie să fie în toane bune". Înfățișarea lui Vîslan îi confirmă din plin previziunea. Era imposibil ca directorul să arboreze o cravată atît de vehement colorată, fără să aibă un motiv binecuvîntat, cu atît mai mult cu cît, în ultima vreme, Vîslan părea în doliu, covîrșit de disperare.

Ușa se închise, pereții subțiri tremurară încetinel, ca un decor de teatru provincial și Vîslan își arunca din prag pălăria cu boruri late. Răspîndea un miros ascuțit de parfum patchouli și nu-și încăpea în piele.

— Șendreo, — strigă, scuturîndu-i afectuos mîna, — sîntem, ca să zic așa, salvați !

— Știam, — surîse Șendrea, — era imposibil ca dumneavoastră...

— Vax. Era foarte posibil. În ultima vreme parcă mi-a secat izvoarele inspirației. Gazetăria-i meserie riscantă. Prefectul m-a prevenit nu o dată : „Vîslane, ca să zic așa, tonul dumitale mai mult decît prudent, ar putea să dea de bănuit". Ei, o să-i arătăm acuma ! Totul e rezolvat ! Subvențiile lunare asigurate. Făcu un pas înainte, își vîrî degetele grăsuțe în cheutoarea vestei fantezi și, închizînd ochii, tăie prin aer o pagină de ziar.

— Manșetă ! *„De-așa vremi se-nvrednicirà cronicarii și rapsozii"*. Atît. Celălalt vers nu merge, e pasibil de lagăr. Să se înțeleagă că e vorba de vremurile noastre. Bun. Iar titlul... titlul... Tot un vers, să ne păstrăm ținuta culturală : *„Cînd Patria ne cheamă sub drapel, datori sînt toți copiii ei s-alerge, să-l apere, să moară pentru el !"*

— Cam lung, riscă Șendrea.

— Să fie ! Vîslan sări în sus, pocnindu-și palmele : Subiect bombă ! O să turbe țiganul de Șeicaru. Ascultă aici, mi l-a răsuflat maiorul Angheliu de la Cercul de Recrutare. E for-mida-bil ! Un tînăr țăran, băiat de oameni cu stare, a făcut cerere să fie trimis pe front. Auzi. Ce palmă, ce măreț reproș la adresa temerilor noastre. Șendreo !

— De la Marele Cartier General al Reichului... conform unui plan dinainte stabilit, trupele noastre au evacuat... repliindu-se elastic... poziții dinainte pregătite... citi Șendrea esența comunicatului german.

— Vax ! *„Să știe toți că un popor nu moare, cînd veacuri a luptat necontenit"*, țipă entuziast directorul, apoi deodată se înnegură: Cum spui ? Cum spui ? Da' de arma secretă nu zice nimic ?

— Nimic...

— Ne ducem dracului ! Ne ducem dracului, Șendreo ! (Secretarul nu se miră : era obișnuit cu asemenea tranziții) Măi... ce facem dacă... ajung pînă aici ?

— Cerneala, domnule director ; începu Șendrea mieros.

— N-are culoare, își completă Vîslan zicala favorită. Așa că... De ce nu mă lași să termin ? se supără el. Ascultă ce am de spus

și după aceea să-mi vii cu... zvonuri ! Tînărul de care-ți vorbeam nu era mobilizabil. *Nu era mobilizabil !* Avea semănat tutun, în cadrul parcelelor prevăzute de C.A.M. Și totuși... și totuși... Maiorul Angheliu susține că e vorba de un nebun, dar maiorul ăsta e un prost. Tu de ce nu vrei să mergi pe front ? îl privi țintă pe Șendrea.

Acesta rîse, ca de-o glumă bună :

— Are dreptate maiorul, făcu el complezant.

— Și ce dacă are ? N-o să scriu eu „fondul" din pricina asta ? Ei, gata cu pălăvrăgeala. Taci și ascultă, să-mi vină începutul.

Vîslan se așeză călare pe un scaun, își rezemă bărbia de spătar și închise ochii. Șendrea, atent la cel mai mic semn, îl urmărea. Vîslan îi era tare simpatic. Datorită lui, cînd era în vacanță, putea să cîștige un ban, doi, să pătrundă în cele mai bune cercuri ale orașului, deoarece Vîslan îl numea oficial „urmașul meu". Habar n-avea de unde venise directorul. Se spunea că ar fi oltean și ar avea cel mult patru clase primare. Înainte de dictatura carlistă, fusese pe rînd ziarist liberal, țărănist, iorghist, averescan, puțin socialist, visînd însă tot timpul să-și înființeze un partid propriu al intelectualilor și artiștilor. Spre sfîrșitul dictaturii legionare Vîslan dispăru din oraș și nimeni nu putu afla de la el ce făcuse în timpul acesta. Cînd se întoarse, era posesorul unei subvenții din partea Mareșalului, pentru înființarea unui ziar semicultural și guvernamental. Peste noapte, Vîslan deveni un personaj de seamă, plin de bani și totuși veșnic în mizerie. Pe lîngă articolele de fond în care analiza situația internațională, îi veneau din cînd în cînd idei strălucite. În perioada bătăliei de la Stalingrad, cînd toate articolele aveau un ton de prohod eroic, Vîslan imaginà un sistem ingenios : la rubrica deceselor să se treacă și medicul curant al răposatului, alături de rudele îndoliate. Asta nu se putea numi șantaj și Vîslan făcu publicitate acestui proiect, tulburînd liniștea medicilor din oraș. Nu-și puse planul în aplicare, dar își reînoi toată garderoba. Îi plăcea să se îmbrace bine, deși n-avea pic de gust, dar lumea îl scuza : era doar un boem.

Marea sa pasiune era să recolteze cuvintele de spirit ale oamenilor celebri și să le plaseze în societate, ca ale lui. Replicile acestea i le servea, dezinteresat și fericit, profesorul Suslănescu, care i le traducea din franțuzește.

Vîslan mai avea un singur prieten, pe Jacob Robber, căruia i se spunea însă Jeannot, unicul băiat al unui comis-voiajor, evreu, foarte original, care cîștigase și pierduse cîteva averi înainte de a

înnebuni. Tînărul Robber era un intelectual veşnic frămîntat de probleme ; alături de el, Vîslan avea impresia că respiră aerul rarefiat al piscurilor. În prietenia lui Vîslan pentru Robber intra şi o doză, adevărat, foarte măruntă, de calcul : voia să arate tuturor că el e filosemit, de aceea îi solicita lui Jeannot articole, pe care acesta le iscălea „Prometeu". Leit-motivul are catastrofa culturii şi apologia actului gratuit, vital, artistic prin excelenţă. Vîslan taxa aceste articole drept pline de „schepsis". Rober junior era platonician (urmase doi ani de filozofie la Iaşi), dar asta numai pe planul ideilor. Practic, se ocupa cu nişte afaceri extrem de ciudate şi avea darul să-i stoarcă lui Vîslan, de cîte două-trei ori, onorariul unui singur articol. Îi ştia zgîndări cu atîta zguduitor patetism dărnicia, încît Vîslan avea mereu impresia că el îi rămîne dator. Acum, cu ochii închişi, scormonindu-se după un început de articol, se întreba cam ce ar scrie despre acelaşi lucru Jeannot. Desigur, ar începe cu un citat din convorbirile lui Goethe cu Eckermann. (Vîslan îşi repetă, a suta oară, că trebuie să le citească şi el, numaidecît). Pe urmă, Jeannot ar găsi un mit antic, Prometeu, Pygmalion sau Leda şi ar stabili o foarte interesantă paralelă : eroii antici, eroii contemporani, văzuţi cu viziunea colosală a unui Arno Brecker şi de aici la fapta lui Cloambeş Iosif din Lunca nu mai era decît un pas. Pragul l-ar fi constituit fără îndoială un citat hoţ din *Mein Kampf*.

— Cultura, — spuse Vîslan energic, — e un lucru mare !

Şendrea scrise repede, prescurtînd cuvintele, dar îndată se opri mirat :

— N-are nici o legătură... domnule Vîslan...

— Păi n-am spus să scrii. Am emis o părere.

Se sculă de pe scaun, se plimbă cu mîinile la spate, împrăştiind cu vîrful pantofului hîrtiile şi flecurile azvîrlite pe jos, îşi zburli bărbiţa castanie şi declară :

— Măi, n-am inspiraţie. Şi vreau să iasă un lucru bun, care să facă vîlvă.

— Să încerc eu ? şopti timid Şendrea. Încasarea restanţei de salariu i se părea extrem de îndepărtată : cu Vîslan nu puteai fi sigur niciodată.

— Nu... Uite ce-i. Fii drăguţ, coboară, ia o maşină de piaţă şi adu-mi-l pe Jeannot Robber. La ora asta trebuie să fie acasă. Poftim un sutar. Să nu-i dai mai mult şoferului, spune-i că eşti ziarist. Dar fără Jeannot să nu-mi vii, auzi ?

— Credeţi că e prudent ?

— Nu mă învăţa tu pe mine. Şterge-o, trebuie să-l dăm la tipografie.

O jumătate de ceas, pînă cînd veniră Şendrea cu Robber, Vîslan se plimbă prin birou, pe coridoare, intră în biroul dactilografei, a cărei maşină de scris făcea să se zguduie planşetele şubrede, o mîngîie distrat pe ceafă, zburlindu-i zulufii pufoşi şi blonzi, se interesă discret dacă nu cumva ascultase radio Londra, apoi, cînd auzi glasul sonor al lui Robber, fugi repede, emoţionat, în întîmpinarea lui.

Jeannot Robber era un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, înalt, slab, cu o frunte îngustă şi extrem de bombată, deasupra căreia se înălţa un păr foarte lung şi des, cîrlionţat şi cenuşiu din pricina mătreţii, dar rărit în mod neaşteptat în faţă, cam de un deget. Purta un elegant sacou de catifea verzuie, şliţuit la spate, o cămaşă cu guler italian, o cravată de mătase grea. Avea ochi migdalaţi verzi-gălbui şi o gură ca un cioc de raţă. Gesticula mereu, filfîindu-şi prin aer mîinile mari, albe, şi ceea ce reţinea atenţia era faţa lui de o extremă mobilitate, exprimînd cu repeziciune o gamă de stări contradictorii, încît se putea spune că Robber trăieşte numai cu obrazul.

— Maestre de Calatrava, te salut ! îşi scoase Jeannot pălăria gri, aducîndu-şi-o la piept cu un gest medieval.

— Şendrea, puiule dragă, n-ai vrea să ne laşi singuri ? gemu stînjenit Vîslan şi ca să nu-l jignească, îl duse de braţ pînă în biroul celălalt. Dar Şendrea era numai agitat şi lipindu-şi buzele de urechea lui Vîslan îi spuse cu repeziciune :

— M-am speriat, ceva colosal... Pe cine crezi că am găsit la el acasă ? Pe un ofiţer german ! Vorbeau nemţeşte, n-am priceput o boacă. Păreau în cele mai amicale relaţii.

Vîslan ridică din umeri, fără să se mire. Veni înapoi, în biroul său, unde Robber se plimba cu paşi mari, dintr-un colţ în altul. În cîteva cuvinte, Vîslan îi povesti ce aşteaptă de la el.

— Puişor Jeannot, mă scoţi dintr-o belea. N-am inspiraţie.

— Hm, făcu Robber, încruntîndu-se. Pielea feţei i se ghemui, înfiorată, în jurul ochilor. Din pricina efortului, urechile i se mişcau imperceptibil. Uite ce e, scumpul meu Ionel...

— Nu mă uit la bani, Jeannot...

— Da' ce, crezi că de asta e vorba ? se supără Robber. Atunci mai bine... Eu pentru tine fac orice. În impasul existenţei noastre, singura coordonată etică a cărei valoare am păstrat-o intactă e prietenia. Dar uite ce e... N-aş vrea să se ştie că eu...

— Discreție absolută, îl asigură Vîslan cu mîna la inimă.

— Nu-i vorba de asta. Ionel, nu, dar cine mă asigură pe mine că... în sfîrșit, într-o ocazie oarecare, fără voia ta, la chef, sau în pătucul unei dulcinee, n-o să scapi o vorbuliță... și, înțelegi...

— Omule, se înfurie Vîslan, — ce dracu ! Iar începi ? (Cînd Jeannot începea să-și facă probleme, Vîslan simțea un ghem înghețat născîndu-i-se în stomac. Prietenul său îl năucea sub un potop de vorbe, de argumente, de imagini, de maxime, încît la urmă, cînd trebuia să-i dea bani — toată peroratia neavînd altă semnificație, în esență — Vîslan îi era recunoscător că acceptă. Dar pînă cînd ajungeau la această soluție foarte simplă și clară — pe care o știau amîndoi dinainte — trebuiau să se certe, să se împace, să-și jure prietenie și credință, să facă planuri de viitor, să se amenințe reciproc cu șantajul, să se sărute și să trimită omul de serviciu să le aducă o sticlă de vin.)

Robber continua să se plimbe, chinuindu-și buzele. Le țuguia, le întindea ca pe un gumilastic și le pipăia fin cu buricul degetului mare, apoi, jucîndu-și pielea frunții, făcea să apară pe ea un portativ.

— Nu-mi fac probleme, dar înțelege și tu situația mea. Desigur, tu niciodată nu vrei să te pui în locul meu, să încerci să realizezi.

— Omule ! zbieră Vîslan, fără să-i pese de sonoritatea pe care zidurile găunoase o împrumutau glasului său. Îți dau două mii de lei !

— În cazul acesta, răcni Robber, lăsîndu-se pe vine, am plecat ! Bună ziua !

— Jeannot, pentru numele lui dumnezeu ! Nu mă lăsa ! Ce dracu ! Două mii cinci sute, nu pot un leu mai mult. N-am, înțelege-mă, te rog.

— Crezi că un Jeannot Robber se vinde ?

Vîslan deznădăjduia. Toate i se încîlceau în minte : vorbele prefectului, amenințarea abia voalată, lipsa de idei, subiectul grandios care însemna o nouă subvenție. Îi dădură lacrimile și se așeză în genunchi, cu mîinile împreunate ca pentru rugăciune. Robber se repezi, îl ridică, îi șterse pantalonii de praf, își coborî bărbia în piept, apoi cu brațele crucificate consimți :

— S-a făcut...

— Trei mii, oftă Vîslan din adîncul ființei lui.

— Scrie ! porunci Robber.

Începu să umble iar, repezit : deodată, oprindu-se îl amenință cu degetul pe Vîslan :

— Să nu-ți închipui că... mă vînd, pentru banii tăi !

— Vai de mine, Jeannot ! Numai din prietenie... înțeleg, ce dracu...

— Iar dacă-i laud pe nemți este pentru că-i admir *sincer !* Sincer !

— Și eu, și eu, făcu Vîslan, pripit. Îți jur... Sînt... viteji...

— Sînt întruparea conceptului de virilitate, dommule ! Uită-te la fiecare ofițer, la fiecare soldat, la unghiul hieratic al pasului lor ! La ținuta lor militară, la casca lor teutonică, simbolică ! Sînt cruzi, bestii, da, de acord, dar într-o stare atît de pură, încît, filozoficeste vorbind... Cum îl cheamă pe eroul tău ?

— Cloambeș... Iosif, suspină Vîslan. Scriu.

— Verificarea vitalității etnice a unui popor se face în momentele sale de cumpănă. De aceea reacțiile firești, neprovocate, sînt mai concludente pentru statisticianul care știe vedea, decît mii de coloane de cifre, de date comparative și de studii savante.

— Uluitor !

— Nu mă întrerupe acum ! se zbîrși Jeannot, sugîndu-și unghia degetului mare. Dictez : Forța motrice ideatică, mereu reînoită din substanța ei primă, se încarnează neîntrerupt, prinzînd proporții diferite în mintea diferiților oameni, diferitelor pături constitutive ale organismului social. Căci : altfel va acționa poetul, filozoful, militarul într-o circumstanță identică. Acesta e un fapt riguros determinabil. (Înțelegi, cred, ideea mea : flacăra prometeică, unică, izvor al unei infinități de focuri..." Da, cum să nu, e clar", susură Vîslan.) Dar cel mai zguduitor lucru e reacția oamenilor necorupți de civilizație, de lenevirea și comoditatea organică pe care acestea le aduc orașului. (Asta e o idee faimoasă. Nemții au pus-o în aplicare în Franța, prin gura lui Pétain : *„Retour à la terre !".*)[1] Aici, în mediul curat al satului, sufletele țăranilor sînt un receptacol extraordinar... „cu un potențial nelimitat", al acelor idei imponderabile care alcătuiesc specificul etnic al nației respective.

— Este un cap de operă ! mormăi Vîslan meditativ. Ești un geniu.

— Știu. Mai departe. Există un proverb englez : faptele sînt încăpățînate. Rectifică ! *Proverb german.* Urmez : faptele sînt încăpățînate, vorbesc de la sine. Iată deci faptele. Aici, maestre, povestești din fir în păr cum a fost cu voluntarul dumitale. Pentru

[1] Reîntoarcerea la pămînt. (fr.)

mine e prozaic. Lasă, deci, cîteva rînduri albe. Acum să-i dăm tuşa. Scrie repede : Comentariile, speculaţiile ar fi de prisos, („Chiar aşa, se gîndi Vîslan negustoreşte, mă costă trei mii cinci sute, fără atîta nu scap") dar ele se impun nu pentru oameni de talia lui Cloambeş Iosif, ci pentru intelectualii sceptici, *les clercs qui trahissent* [1], cum zicea Benda, care opun noii ordini rezistenţa lor surdă, încăpăţînată, ascunzînd, în fond, incapacitatea lor biologică de a se adapta noii ordini, comandamentelor europene, efortului comun al culturii, împotriva unei epoci de teroare şi beznă. Aceşti sceptici se plîng, invocînd principii măreţe, dar găunoase... Remarcă mobilitatea stilului meu, Vîslane !

— Eşti un om mare !

— ...că epoca noastră nu are fineţea, cizelarea şi eleganţa secolelor apuse. Vai celor învinşi ! *(Vae victis !)* [2] Vai celor care, biruitori fiind prin integrarea lor obiectivă într-un anume spaţiu şi rasă, se înduioşează de cei învinşi. În ora victoriei totale, vor fi traşi la răspundere de oameni ca Cloambeş Iosif — (ce nume !) — pilonii şi justificarea revoluţiei naţionale.

— Jeannot... păcat că... păcat că nu eşti...

— Nu-i nici un păcat ! Sînt tainic ! Continuu : Zadarnic deci... bolşevico-plutocraţia... se opri, se scărpină în cap, îşi scoase pieptenul şi restabili ordinea firelor deranjate : Pune, Vîslane, înainte de bolşevic şi... *indeo,* dă-o-n mă-sa ! („Patru mii, se scutură Vîslan, ca de un fior")... Unde am rămas ? Da... ameninţă cu hoardele ei. În fiecare om există receptacolul care a dat naştere lui Cloambeş Iosif, eroului simbolic, cavalerului fără frică şi reproş ! La glasul omului providenţial, care a ordonat, despicînd în două istoria : Vă ordon, treceţi Prutul, treceţi Nistrul, treceţi Bugul, treceţi Donul, treceţi Volga...

— Jeannot !

— Taci ! Nu pricepi ironia mea ? Le-am trecut... înapoi... Ce vrei ? Trebuie să facem puţină rezistenţă, măi ! Scrie, că m-am plictisit : milioane de Iosifi Cloambeşi se vor ridica să apere fruntariile ameninţate, fiinţa acestui neam, glia şi trecutul, prezentul şi viitorul ! Punct ! Banii !

[1] Cărturarii care trădează. (fr.)
[2] Vai de cei învinşi ! (lat.)

— Uite ce e, puiule... n-am acum la mine... dar mîine, mîine dimineaţă, ţi-i dau, sigur... Văzînd că Robber se încruntă, Vîslan se intimidă : Îţi dau cuvîntul meu de onoare.

— Nu te cred.

— O chitanţă...

— Dă-mi.

Vîslan scrise grăbit :

Prin prezenta recunosc că datorez domnului J. Robber suma de lei... („4 500," sugeră Jeannot) *4 500 (patru mii cinci sute), pe care i-o voi restitui pînă la data de 4 iunie 1944, ora 12 a.m.*

I. Vîslan

— Aşa, în regulă. Acum trebuie să plec ! Te pup, cu bine ! Dă-mi un telefon în prealabil, dacă vrei să mă vizitezi. Te aştept însă mîine. Servus.

Vîslan îl auzi fluierînd voios în vreme ce cobora săltînd treptele. Luă bloc-notesul şi se repezi în odaia cealaltă. Ţipă :

— Miţi ! La maşină. Fond ! Titlu. : „Cutremurătoare exemple". De la cap : *Verificarea vitalităţii...*

Nu se mai auzi decît ţăcănitul maşinii de scris umplînd toată clădirea, ca o rafală continuă de mitralieră.

•

Maşina avocatului Salvator Varga intră în curtea fabricii, descriind o curbă graţioasă. Involuntar, Varga privi împrejur să vadă dacă n-a fost cineva martorul acestei performanţe de automobilist. Curtea era într-adevăr plină, dar nimeni nu-l luă în seamă. Avocatul îşi duse maşina la locul ei, lîngă cea a căpitanului Prodan, observînd cu uimire prezenţa unui automobil lung, Mercedes Benz, pe care nu-l mai văzuse niciodată. „Uite, — îşi spuse invidios, — Dărnescu şi-a cumpărat maşină ca să dea dovadă de optimism politic". Scoţîndu-şi mănuşile mari, ca de muşchetar, încuie portiera maşinii şi se îndreptă spre biroul direcţiei. Mergînd cu grijă, să-şi ferească de zgîrieturi pantofii de antilopă, îl văzu pe inginerul Şoldan gesticulînd înfuriat, în mijlocul unui grup de muncitori, care-l priveau întunecaţi.

— Dar nu vă daţi seama ? Dar nu înţelegeţi ? răcnea inginerul, răsucindu-se mereu pe călcîie. Asta este curată nebunie ! Demenţă ! Poftim, făcu el, întinzînd mîna spre ieşirea din fund a curţii, de

unde se auzea pufăitul unei locomotive. Poftim ! Voi fi nevoit... da, voi fi nevoit să raportez direcției !

Muncitorii care-l înconjurau păstrau tăcerea, numai unul dintre ei — Varga îl recunoscu : maistrul Mihai Jurca — își răsucea mustața albă și repeta îngîndurat :

— Măi să fie !

— Spune, domnule Jurca, dumneata ce-ai face, acum, în locul meu ? se agăță de el inginerul. Am trecut cu vederea atîtea lucruri, atîtea nereguli ! Căci și eu sînt român ! strigă el, dar este o limită, o limită...

Se înecă de ciudă și spaimă, fornăind pe nări. Într-una din întoarcerile lui repezite, îl văzu pe Varga :

— Domnule consilier ! Vă rog să veniți, să asistați, domnule doctor !

— Dar ce s-a petrecut ? se interesă Varga.

— Ce să se petreacă ? Curat roman polițist ! Azi noapte șinele interioare au fost demontate !

— Pentru numele lui dumnezeu, păli Varga, aruncînd o privire buimacă asupra traverselor goale.

— Spuneți și dumneavoastră, — imploră circular Șoldan, — ce pot eu să fac în asemenea situație disperată ? La ora unu trebuie să livrăm ca de obicei ! Domnule ! Te joci cu armata ? Dar riscăm zidul, riscăm împușcarea la stîlpul infamiei, dezastrul familiilor noastre, domnilor !

— Măi să fie ! mormăi bătrînul Jurca, foarte îngîndurat.

— Înțeleg, — șopti horcăit inginerul, — o acțiune... acolo... ceva în miniatură... pentru... asta... mă rog, satisfacerea unui comandament personal, sau... Dar să demontezi șinele interioare ! E nemaipomenit !

— Și unde...

— Domnule Varga, — îl înhață inginerul de reverul vestonului cenușiu, — domnule Varga ! Aceste șine nu sînt bețe de chibrituri, ace, să le pierzi într-un car de fîn ! Ei bine, de azi dimineață căutăm în toată fabrica, e direct rizibil... Stagnează producția și peste tot, peste tot, am impresia, domnilor, că se rîde de mine, că toată lumea știe.

— Păi, să mai căutăm, spuse un muncitor tînăr, trăgîndu-și șapca soioasă pe frunte.

— Da' ce ? Ne jucăm de-a baba oarba ? îl țintui cu asprime Varga.

— Eu, domnule doctor, am să înnebunesc. Într-o bună zi o să vă treziți că umblu prin fabrică și spun că eu sînt Nabucodonosor sau poeta Carmen-Sylva, gemu inginerul, trecîndu-și degetele prin păr. De doi ani de zile, toate planurile, toate schițele și proiectele le fac sub umbra revolverului ! M-am săturat ! urlă el și porni cu pași mari spre clădirea roșie a direcției.

Varga îl urmă, nu fără să audă în spatele lor exclamația plină de mirare a maistrului Jurca :

— Măi, ia te uită !

Varga voia să-l întrebe pe Șoldan care este semnificația mașinii noi pe care o văzuse, dar acesta era prea agitat.

— Domnule doctor, nu spun nimic că-și fac de cap... Că proiectilele pentru obuzierul Skoda ies mai grele cu o sută cincizeci de grame, așa că este exclus să le poată vîrî cineva în culasa tunului, că jumătate din minele Brandt au focosul defect. Nu spun nimic, deși-mi risc capul. Fac pe niznaiul, pun pe alt inginer să semneze în locul meu, mă îmbolnăvesc în ziua livrării, dar asta e prea mult! Prea mult! Să-ți scoată șinele din curte, cînd e pază militară, asta n-o mai înțeleg, să mă bată dumnezeu... Domnule, cînd au bombardat americanii orașul, eram tocmai în centru ! În adăpost, am stat cu ochii închiși și m-am rugat : dă, Doamne, să nimicească toată fabrica pînă-n temelii, să scap de griji ! Dar nu ! De unde ! Ei au distrus trenurile de marfă goale din gară, adăposturile pentru populația civilă din parc, căminul cel nou de ucenici și nu mai vin !... Nu mai vin !

— Bine, domnule inginer, nu trebuie să fiți...

— Ce să nu fiu ? Mai dă-mi pace cu sfaturile astea cretine ! țipă Șoldan, gata să-l ia la pumni. Da' ce-ți pasă dumitale ! Sinecură, mașină, salariu, de lucru n-o să ai decît atunci cînd o să trebuiască să stabilești juridicește că eu am făcut acte de sabotaj. Paraziților !

— Te rog... te rog... — spuse Varga cu buzele tremurîndu-i de indignare, — să nu depășim... Dar inginerul îi întoarse spatele și alerga ca turbat spre aripa distrusă de bombardament a fabricii.

„Spînzura-te-ai ! murmură Varga, apoi, aprinzînd o țigară, urcă cu pasul său bine echilibrat treptele direcției, pătrunse în holul semiobscur, al cărui aer era vînturat de un ventilator care mișca ritmic frunzele ficușilor, palmierilor și iepidodendronilor pitici, înșirați în lădițe cu pămînt de-a lungul peretelui. Portarul îl salută

militărește, cu mîna la cozoroc, dar cînd Varga, după ce îi zîmbise amabil, voi să urce spre ascensor, îl opri :

— Aveți un plic, domnule doctor... Poftiți...

Mirat, Varga deschise plicul cu antet al fabricii, citi și-și trecu degetele peste ochi, întrebîndu-se dacă nu e în prada unei halucinații.

„Prin prezenta vi se aduce la cunoștință că ați fost pus la dispoziția fabricii INDAGRARA, *în aceeași calitate de consilier juridic.*

Cu această ocazie întreprinderea vă aduce viile sale mulțumiri pentru munca plină de abnegație pe care ați depus-o, vă comunică că ați fost propus Președinției Consiliului de Miniștri pentru decorarea cu „Steaua României" și vă roagă să treceți la casierie, pentru ridicarea devidendelor pe anul 1944 (integral), rugîndu-vă să vedeți în această modestă recompensă un semn al profundei recunoștințe pe care v-o purtăm.

Director,
P. Dărnescu."

După ce reciti de cîteva ori adresa, fără să înțeleagă o boabă, avocatul se apropie de portarul care-l urmărea indiferent și oferindu-i o țigară îl întrebă foarte prietenos :

— Ce se petrece aici ? domnule Măcean.

Măgulit, portarul își duse degetul la buze :

— E lată, domnule doctor, lată ! Telefonul sună și portarul îl ridică respectuos : Da, să trăiți domnule director ! Am înțeles, să trăiți domnule director ! Tocmai acum, în aceste clipite, domnule director !... Da, am înțeles ! Era chiar don' director, se întoarse el familiar spre Varga. A zis că neapărat, da' știți, neapărat să treceți încă astă-seară pe la dumnealui... Și îi șopti, înfiorat : Au venit niște nemți... vreo cinci... Doi ofițeri, ceilalți tivili. Ieri seară au venit, tocmai după ce plecaserăți dumneavoastră. Nici n-au ieșit din cabinetul domnului director, le tot duc cafele negre... Mi se pare că...

— Ce ți se pare ? îl îndemnă Varga febril.

— Nimic, ce știu eu ? se întunecă portarul.

Varga avu impresia că Măcean știe ceva, dar nu-l mai întrebă. Fără să-și ceară voie ridică receptorul, prefăcîndu-se a nu băga de seamă schima de spaimă de pe obrazul trandafiriu al portarului, formă numărul interior al prefectului și așteptă, bătînd nervos cu vîrful pantofului în piciorul unui scaun.

— Cine-i ! se auzi, deformat de fir, glasul de bariton al generalului Belega.

— Eu sînt... Salvator... Ascultă, Laurențiu, ce s-a întîmplat, pentru numele lui Dumnezeu ?

— Nimic ! răcni prefectul. Nimic, ce să se întîmple ? Apoi repede : Ce mai face onorata doamnă, copiii, bine sănătoși ? N-ați plecat încă ? Nu ? E o dovadă de abnegație, de eroism. Treci pe la mine. Treci.

— Cînd ? Întrebă Varga, înghețat. Înțelesese că făcuse o gafă vorbind la telefon. Își aduse aminte de mutra onctuoasă a farmacistului Fritsch și se cutremură. Cînd ? bîigui el.

— *Maintenant si vous voulez,* șuieră prefectul. *Mais venez vite!*[1]

Varga îi întinse un sutar portarului și ieși repede. „O să trec mîine pe la casierie", își spuse. Tremura de curiozitate și de neliniște ascunsă, care-l chinuia în ultimul timp, făcîndu-l să-și piardă pofta de mîncare și somnul. Chiar legătura cu mademoiselle Laugier era un prilej continuu de spaime obscure, și fata simțea asta, de aceea-l chinuia cu o mulțime de întrebări, ciripite dulce, la care el nu știa ce să răspundă. Înainte totul fusese mult mai simplu : preferau elocvența gesturilor, dar acum și Larisse se schimbase. „Am să iau mașina, își spuse. Am tot dreptul !" Era însă mai puțin sigur, în realitate, și fragmentara destăinuire a portarului îl frămînta : „Da' ce caută aici nemții ? Doamne dumnezeule, să nu fie ceva..."

Salvator Varga era devorat de o panică secretă : i se părea în mod stupid că germanii cu care aveau legături ar putea citi pe fața lui sentimentele sale anglo-saxone. Auzise atîtea povești lugubre despre Gestapo, încît atunci cînd era silit să cumpere ceva de la farmacia lui Fritsch, tremura și făcea inutile gesturi dezarticulate. La altă farmacie însă nu s-ar fi dus, pentru nimic în lume. Asta ar fi însemnat o luare deschisă de poziție. În timp ce gonea pe bulevard, spre prefectură, își spuse că acum nimic nu-l mai oprește să plece la Moneasa ; familia îl pisează doar destul, Sofia a ajuns cenușie din pricina fricii permanente, Teddie e un stricat, un derbedeu și trebuie să-l scoată din mediul în care se învîrte, iar pe Lucian nu-l înțelegea și se temea puțin de el.

După ce Varga plecă, portarul intră în odăița lui, luă tava cu cești de cafea veritabilă pe care i-o întindea nevastă-sa și, strîngîndu-și vîrful limbii între dinți, urcă treptele păzindu-se să nu

[1] Acuma, dacă vreți... Dar veniți repede ! (fr.)

verse o picătură. Cînd secretara lui Dărnescu îi deschise ușa, lui Măcean i se păru că înăuntru era ceață : fumul țigărilor plutea gros, să-l tai cu cuțitul. Pe biroul lui Dărnescu, pe cele patru mese aduse înăuntru se îngrămădeau maldăre de dosare, de hîrtii, de gume și creioane. Dărnescu își scosese haina și-și suflecase mînecile, dezvelindu-și brațele groase, acoperite cu păr roșcat. Un ofițer, înalt, cu păr argintiu și o tăietură mare pe frunte, veni repede la ușă, luă tava din mîinile lui Măcean, cu o mișcare smucită și-i porunci :

— *Heraus !* [1]

Apoi ușa capitonată se închise ușor, fără zgomot. Măcean o întrebă din priviri pe domnișoara Muclea, secretara, o fată bătrînă, cu ochelari, bluză de mătase, coc japonez și degete îngălbenite de nicotină. Ea se sculă, veni la el și-i spuse doar atît :

— Vor să demonteze fabrica și s-o ducă. Ieși.

— Ce vorbești ? spuse Măcean, coborînd treptele.

Intră grăbit în cabina lui, de acolo în odăița unde locuia și-i spuse lui Doru, băiatul său, care se juca pe covorul zdrențuit :

— Șterge-o în fabrică și să-i spui lui baci Jurca să vie îndată la mine ! Da' să nu te audă nimeni, că-ți rup urechile. Ai plecat ? Ai venit ?

•

Convorbirea lui Varga cu prefectul a fost extrem de scurtă. Fu introdus imediat în biroul uriaș al generalului, pe care-l găsi zdrobit, rezemat cu fruntea de soba mare de teracotă, pipăind ca orbul muchiile ei ascuțite. Generalul era ca de obicei în uniformă, dar fără centură, și gulerul îi era descheiat la gît. Varga holbă ochii, nevenindu-i să creadă. Peste tot, în scrumiere, în călimări, pe marginea biroului chiar, erau mucuri de țigări. Prefectul uită să-i strîngă mîna. Făcu doar cîțiva pași nesiguri în întîmpinarea lui și, rezemîndu-se cu toată greutatea de brațul unui fotoliu, bîlbîi :

— Anglo-americanii au debarcat în Franța. Zidul Atlanticului distrus în cîteva ceasuri ! Zeci de capete de pod ! Bătăliile se dau la Cherbourg, la Caen... Feldmareșalul Rommel — bătut ! Vulpea deșertului, cel mai mare general al tuturor timpurilor, făcut zob...

[1] Afară !

Salvator Varga înghiți de cîteva ori în sec. În birou nu se auzea decît bîzîitul discret al ventilatorului și alunecarea fîșiilor de aer, tulburate.

— Și dumneata. — strigă generalul Belega amenințător, gata parcă să-l ia la bătaie, — și dumneata ce mai stai pe aici ? Om fericit și liber, poți pleca oricînd îți poftește inima, și-ți expui familia și copiii ! Domnule ! Se repezi la telefon și formă un număr de cîteva ori, apoi strigă : Vîslane ! Vîslane ! Te caut de două ceasuri. Ce faci, domnule ! Ce-e-e-e ? Mă c... pe voluntarul dumitale ! Îți atrag atenția : nici un cuvînt despre debarcarea englezilor și americanilor ! Ce ? Nu știai ?... Să te ia dracu ! înjură el, azvîrlind receptorul.

Cuprins de teroare, domnul Varga goni pe scări. Nu știa ce să creadă : să se bucure, să tremure de groază, să plece, să rămînă... Făcu un calcul rapid, geograficește aproximativ : din Normandia pînă în România două mii de kilometri, în linie dreaptă... De la Iași cam două sute, tot în linie dreaptă. Un lucru era clar, ca lumina zilei : Finis Germaniae ! Intră în prima cofetărie și formă numărul baronului Papp. Cum telefonul sună mereu ocupat, Varga repetă, cu încăpățînare disperată, aproape un sfert de ceas, pînă cînd, în sfîrșit, auzi vocea ascuțită a lui Horia Papp, băiatul baronului.

— Unde-i tăticul ? Mugi Varga, la capătul răbdării.

Consumatorii din cofetărie se întoarse spre el.

— Îndată, domnule Varga, se grăbi Horia, care-i recunoscuse vocea. Îndată.

Varga aștepta, încercînd să ghicească, prin zgomotele estompate care veneau din pîlnie, ce se petrece în casa lui Papp, apoi tresări cînd auzi rîsul gutural, foarte satisfăcut, al baronului.

— No, frate Varga, mai poftești ceva ? Pe cît am pariat cu tine ?

— Trebuie să vorbim... imediat...

— Apoi, amu nu se chiar poate... — spuse verde Papp, — că-ți poți închipui și tu, dragule, că nu șed în fotel, că am treabă. Vină, dragule, mîne, ori poimîne.

Este o chestiune extrem de importantă, foarte gravă, supralicită Varga. Nu asta... care ne bucură pe toți... Altceva.

— Vină după amiază atunci, făcu indispus baronul. Pe la cinci, că pînă atunci mă pihenesc. Serbus.

Varga ieşi din cofetărie şi pe trotuar se ciocni de un om prost îmbrăcat. Acesta îl recunoscu şi-şi scoase repede, umil, pălăria ponosită :

— Vă salut cu respect, domnu' doctor. Nu mă mai cunoaşteţi... De bună seamă, domnu' doctor are de lucru cu atîta lume... Eu sînt Antoniu Popa... din Carei... Ştiţi... de iarna trecută, de la Comitetul refugiaţilor... Am onoarea să vă rog, domnu' doctor, să vă îndurați de noi, că iaca, nici iarna trecută n-am avut lemne, că eu sînt fără servici, care zadarnic umblu şi bat pe la toate uşile şi iaca, mă gîndii de amu, cu nevasta dimpreună, să ne rugăm să ne ajutoraţi cu o rezoluţie favorabilă, că am făcut cerere.

— Lemne ? rîse Varga amuzat. Se dădu un pas înapoi şi repetă : Lemne ? Bine, domnule Popa, dar peste două luni, cel mult două luni, dumneata eşti acasă, la Carei, în locuinţişoara dumitale ! Lemne ! Asta-i bună !

— Credeţi, domnu, doctor ? Să ne ajute Dumnezeu că-i bun şi mare, se ploconi omul. Iar cînd Varga îi întinse o monedă de o sută, voi să-i sărute mîna.

— Lasă... lasă, făcu avocatul jenat şi măgulit totodată.

— Să ne vedem acasă, să tragem în ţapă pe unguri ! Să trăiţi, domnule doctor, săru' mîna şi complimente la doamna.

Întîlnirea aceasta şi mărinimia îi făcură bine lui Varga. Pentru că azi era ziua telefoanelor, se hotărî s-o cheme pe Larisse, să-i spună că ar fi bine să plece de acasă, sub un pretext oarecare. O s-o ia în maşină, vor cumpăra ceva de mîncare şi se vor duce în pădurea de la marginea oraşului. Se gîndi cu ce plăcere o să-i scoată ciorapii de mătase, acolo, pe iarbă. *„La patrie de la liberté est libre"* [1] o să-i spună. Vîrî mîna în buzunar şi simţi foşnind hîrtia pe care o primise de la portar. Toată buna dispoziţie i se risipi dintr-o dată. Se va duce la INDAGRARA : directorul trebuie să ştie cum şi de ce s-a făcut această tranzacţie, al cărei obiect fusese el. Se urcă iarăşi în maşină, strivit de împrejurările acestea, pe care îi era peste putinţă să le înţeleagă.

•

— În numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh, bătu metanie Vîslan. Scapă-ne pre noi, Doamne. S-au tulburat apele şi mările.

[1] Patria libertăţii e liberă. (fr.)

Era mort de beat şi-i vîra în ochi lui Suslănescu, nu cu mult mai treaz decît el, ultimul număr al ziarului „Curentul". Şendrea îi privea năuc, se învîrtea în jurul lor ca o găină cu ou, iar Miţi îşi odihnea degetele lungi pe clapele maşinii de scris. Pe birou era numărul nou al „Tribunei Române", cu articolul lui Robber, semnat de Vîslan. Toată dimineaţa Vîslan fusese într-o dispoziţie excelentă, „îşi" recitise articolul, pentru sine, mormăind, apoi cu glas tare, vibrant, pentru ceilalţi, dar telefonul prefectului în dărîmase, Alergase la cîrciumă unde-l găsi pe Suslănescu şi se îmbătară crunt, în tăcere. Acum stăteau prostiţi, amîndoi, prăbuşiţi pe scaun. Primul rupse tăcerea Şendrea.

— Domnule director... nu trebuie... Acum totuna-i !

— Cum totuna ? se ridică Vîslan, clătinîndu-se. Faţa i se schimbase şi, cu trăsăturile schimonosite, părea masca unei disperări urîte şi josnice.

— Eu nu ştiu ce s-a întîmplat, — spuse el, scremut, — nu ştiu, zău nu ştiu. Toate lucrurile-s încovrigate, ca o coadă de porc... Ce ? ţipă el ascuţit. Voi credeţi, măi, că eu n-am nădăjduit ? Că eu, Vîslan, incapabilul şi analfabetul, n-am avut speranţele mele ? Am avut ! Pe dos a ieşit tot !... Şi acum, iacă, m-am stabilit şi eu, am făcut un ziar, o fiţuică scîrboasă şi vîndută, dar e ceva. Sînt hîrtii tipărite. Şi totul se dărîmă... totul. O să fiu tras la răspundere... ca şi cum... cerneala ar avea culoare... Şi nebunul, dementul, pedestraşul ăsta de Hitler nu vrea ! Arma secretă, caca. O să vie ruşii şi o să ne spînzure, aveţi să vedeţi. Voi, voi mă, o să asistaţi la scena spînzurării lui Vîslan, corupătorul judeţului. Îşi luă fruntea în palme : Suslănescu, puiule, scrie un articol... despre Ştefan cel Mare sau despre Avram Iancu, sau despre... dracu !

— Scriu ! făcu promt Suslănescu, bîţîindu-şi piciorul. Şi semnez... Sînt gata să-mi asum orice răspundere. Daţi-mi pană şi pergament.

Articolul din ziua aceea al *Tribunei Române* fu extrem de trist, un fel de litanie. Argumentele cu care se sprijinea imposibilitatea ştergerii României de pe hartă erau şchioape dar patetice, şi-n jurul lor, într-un fel de sarabandă, eroii istorici dănţuiau ţinîndu-se anacronic de mînă.

•

Lucian înţelese că s-a întîmplat ceva : tatăl său era prea exuberant. Se arăta încîntat de debarcarea din Franţa, spunea cu un zîmbet silit că în curînd totul va reintra în normal. Va fi bine, va

fi minunat. Lucian abia aștepta să se isprăvească masa, să fugă de aici. Fiecare cuvînt al tatălui său îl durea. De mic copil, mamă-sa îl educase în cultul familiei : tata era creierul, sprijinul. Pe urmă, cu fiecare zi această statuie se diformase, se micșorase.

Pe cînd urca scara, Teddie îl ajunse și luîndu-l de mînă îi spuse rugător :

— Lucian, vezi... după masă am invitat aici pe Sonia, prietena lui Andrei... Punem la cale o excursie. Ține-i de urît, te rog. Am ceva treabă. N-ai să te plictisești, e tare deșteaptă. Fă și tu atîta pentru prăpăditul de frate-tău. Și zîmbind lingușitor : Da ?

Lucian încuviință, apoi îi păru rău. Teddie fugise însă.

Se întinse pe canapea, cu mîinile sub cap. Biblioteca, volumele strînse în rafturi îl iritară. Închise ochii. În zilele care urmaseră plecării lui Andrei, singurătatea îl chinuise. Cînd se apropia ora întîlnirii lor obișnuite, devenea neliniștit, aștepta... Apoi îl cuprinse o toropeală, un fel de lene neobișnuită. Toate i se păreau așa de departe... Familia, oamenii... Seara, ai lui povesteau cu lux de amănunte ce făcuse sau ce spusese vreuna din cunoștințele lor, ori cum își petrecuseră ziua ; îl privea mirat : oare pe ei îi interesează într-adevăr toate astea, sau e numai o obișnuință ? Un tablou plin de tandrețe : familia în jurul lămpii, discuții calme, liniște aurită. Nu te puteai teme de ziua de mîine. Își însușise felul lor de-a vedea oamenii, totdeauna fără patimă ; asta ascundea o politicoasă indiferență. Și Lucian descoperea în cunoscuți, în profesori, în colegi anumite trăsături care-i făceau puțin ridicoli ; le privea slăbiciunea amuzat, cu o ascunsă satisfacție. Prietenia cu Andrei zdruncinase toate astea : pentru Andrei lucrurile erau ori negre, ori albe, lumea demnă de ură și dispreț, iar idealurile pure inaccesibile. O utopie aproape inumană. Dar ciudat, difuză, pasiunea pe care Andrei o punea în cuvintele lui îl dezarma pe Lucian, îl făcea să se simtă mic și meschin. Se zvîrcoli înciudat. Frămîntarea asta nu era nouă, ca de altfel nimic sub soare. *„Cugetarea ne face lași... întreprinderi pline de sens se-abat din calea lor, își pierd numele de faptă"*. Sărmanul prinț ! Și acum de ce-i făgăduise lui Teddie că are s-o primească pe fata aceea ? Ce avea să-i spună ? Cineva bătu la ușă și el sări în picioare, roșind. Era însă tatăl său, într-un halat subțire de mătase verde cu dungi late, argintii.

— Nu te scula, odihnește-te, îi spuse Varga blînd, așezîndu-se pe marginea sofalei. Nu te simți bine ? în întrebă de formă, și-și aprinse o țigară. M-am gîndit că ar fi mai bine să plecăm.

— Bine, dar... ce-o să faci cu fabrica ?

Varga îl privi cu admirație. Se posomorî însă îndată :

— Nu mai sînt acolo !

— Cum ? tresări Lucian.

— Am fost concediat azi dimineață, în mod politicos, spuse tatăl său cu amărăciune, dar imediat se sili să zîmbească încurajator : Cred că e mult mai bine așa. În actualele circumstanțe...

— Dar de ce, tată ?

— Habar n-am cine mi-o fi făcut „binele" acesta... De ce ? Se întîmplă ceva, de bună seamă...

Deodată se aplecă spre el și Lucian înțelese că vrea să-i dezvăluie adevăratul motiv al acestei vizite.

— Ascultă... tu ai vorbit cu Andrei ? I-ai spus ?

— Da, și a plecat, răspunse Lucian cu răceală.

— Foarte bine, foarte bine. Cred că n-ai uitat să specifici că... în sfîrșit cu... noi...

— Pentru Dumnezeu, i-am spus totul ! se răsti Lucian.

— Nu trebuie să... zîmbi penibil Varga. M-a interesat soarta acestui băiat așa de... capabil... Pentru orice eventualitate însă... Se înfurie și strigă : Tu mă privești ca pe un străin, Lucian ! Nimeni în casa asta nu apreciază eforturile mele de-a conduce corabia familiei pe valurile furioase ale epocii ! De la Teddie nu mă aștept. El e un zvăpăiat. Dar tu... nu-i frumos... Mă doare...

Lucian simți că-i dau lacrimile. Tatăl său îi apărea de o prostie trivială.

— De ce... ești nedrept ? șopti el, dar tatăl său nu-l asculta. Își strîngea fruntea în palme. Lui Lucian i se făcu milă.

— Mă tem pentru voi, oftă Varga. Eu am trăit și mi-am făcut datoria de român. Dar voi, dragii mei, voi... Văzînd expresia îndurerată a lui Lucian se înșelă asupra cauzei ei și, stăpînindu-se, spuse : Eh, exagerez și eu. N-o să ne aibă ei pe noi... Te las... Te las să lucrezi.

După ce tatăl său plecă, Lucian își dădu seama că se gîndește la el cu milă. O milă fără motiv, care-l durea. „Te las să lucrezi"... Era o formă stupidă, care-i aureola izolarea, dar îl și obliga. „Asta mi-a ucis copilăria." Privi spre ceas. „De ce nu mai vine odată, dacă trebuie să trec și prin „vizita asta ?"

La Sonia nu se putuse gîndi niciodată fără s-o despartă de Andrei, cu oarecare ostilitate. Probabil că fata simțea asta, de aceea îl ocolea și era rece cu el. Lucian îl invidia pe Teddie pentru

siguranța cu care debita prostii în fața fetelor. În fond, poate că el înțelege mai bine.

Auzi pași ușori pe scară, vocea servitoarei : „Poftiți, domnișoară. Îi era ciudă că-i bate inima cînd ea intră ; se înclină ușor, rigid și spuse :

— Teddie m-a rugat să-ți țin de urît pînă vine. Te rog, stai... Făcu un pas spre fotoliu în care se așezase Sonia. „E tare frumoasă", își spuse cu un fel de regret.

Ea își așeză rochia în jurul genunchilor, apoi își lăsă mîinile să se odihnească în poală.

— De ce n-ați plecat din oraș ? întrebă el, într-un tîrziu, ca să spună ceva.

— Unde să plecăm ? Peste tot e la fel... Își scutură capul și o șuviță de păr castaniu îi alunecă pe frunte.

— Andrei nu ți-a scris ?

Roși, dîndu-și seama că fusese indiscret. Dar ea îi răspunse cu un zîmbet stins :

— Nu. Dar nu mi-am pierdut răbdarea. Aștept. Se ridică și veni lîngă el : Ascultă, voi sînteți prieteni. De ce a făcut Andrei... ce-a făcut ?

— Nu știu... Sonia... Andrei nu e ca toată lumea, spuse cu căldură Lucian.

Ea scutură din cap.

— Da... Dar nu știu dacă așa e bine... Îmi vine greu să-l înțeleg. Uneori mi se pare că e mult mai bătrîn decît mine, alteori că nu-i decît un copil, spuse serioasă. Știi, se spune că o fată ar trebui să fie mai matură decît un băiat la vîrsta ei. Nu ?

— Poate...

Se gîndea : „Dacă n-ar veni Teddie, dacă n-ar veni"... Se ridică, merse pînă la birou și aranjă, fără rost, cîteva cărți. O întrebă, privind în altă parte :

— Spune-mi, îl iubești ? Ea tăcu și Lucian adăugă repede : Iartă-mă, e o lipsă de bun simț să...

— Nu. Dar nu știu ce să-ți răspund. Se așeză din nou și mîngîie brațul fotoliului... Știi... eu sînt tare nefericită.

— Tu ? se miră Lucian.

— Dacă vrei, îți spun. Ai mei... ar vrea să mă mărit. Știi, ne merge destul de greu. Tata nu poate lucra. Un doctor stă lîngă noi. M-a cerut. Mama a spus să fac cum vreau, dar simt că ar fi bucuroasă dacă... Rîse cu amărăciune. E foarte banală povestea... „Piatra din casă" și așa mai departe.

— Nu, nu e banală, spuse Lucian cu pasiune. E groaznic... Tulburat, și-o închipui goală, în brațele unui om bătrîn, pe care nu știa de ce, îl vedea chel, păros. Să nu primești ! Am să-i scriu lui Andrei...

— Să nu faci asta !

Lucian rămase pe gînduri, mușcîndu-și buzele :

— Poate că ai dreptate. Ar fi groaznic pentru el. De ce nu spui părinților că nu poți primi, că ți-e scîrbă de acel doctor ?

Ea nu răspunse. Se ridică.

— Comunică-i lui Teddie că nu pot merge în excursia plănuită.

— Am să-i spun.

— La revedere, Lucian...

— Sonia... Andrei mi-a spus că ești o pianistă excelentă. N-ai vrea să cînți ceva... Se opri ; voise să spună : „pentru mine".

— Cu plăcere, Lucian...

Trecură în salon și ea deschise capacul pianului. O melodie liniștită ca scurgerea unei ape se revărsă. Toate erau așa de pustii în jur... Nimeni nu făcea un semn, și chemarea aceea se spărgea ca fața unui lac tulburat de o piatră, se desfăcea în cercuri, tot mai departe, acolo unde strălucea, nepăsătoare, lumina unui soare ascuns.

La despărțire, Lucian îi strînse mîna cu grijă, ca și cum ar fi fost de cristal.

— Spune-mi, n-ai vrea să ne întîlnim într-o zi ? !

— Ba da, chiar mîine. Mă simt așa de singură !

După plecarea ei, Lucian se ascunse în fundul grădinii. Nu încercă să se gîndească la discuția lor — aproape o și uitase — ci numai la simplitatea și sinceritatea ei. Stătu așa multă vreme, iar cînd intră în odaia lui privi mirat împrejur. Nu se schimbase nimic ; dar pentru prima oară intrase aici o fată. Avea ochi albaștri, gînditori, un obraz foarte curat, o gură copilărească și tristă și mișcări nesilite ; îi spusese, zîmbind, o mică dramă.

Teddie veni tîrziu, puțin amețit.

— A fost pe aici dulcineea ? întrebă. Ce zici ? Cadînă numărul unu !

Lucian îl privi tăcut, furios.

— Ia te uită, începu să rîdă Teddie. Nu cumva te-ai amorezat ?

— Taci din gură ! strigă atunci Lucian, scos din fire. Dobitocule !

Teddie rămase uluit și, fără un cuvînt, fugi din cameră

Atunci cînd Măcean îi spuse că a venit o comisie germană care vrea să demonteze fabrica, Mihai Jurcă scuturâ din cap şi-l privi neîncrezător. Portarul era agitat şi vorbea în şoaptă, privind pe furiş în toate părţile.

— No, şi ? întrebă bătrînul. Treaba lor... Noi să ne facem treaba noastră, că de aia ne plăteşte statul.

Măcean se strîmbă necăjit :

— Bine, baci Jurca, dar...

— Ştii ce ? se înfurie bătrînul. Fă bine şi ţine-ţi gura. Ia te uită la el ! Ţi s-a făcut cumva de închisoare ? Nu vezi ? Şi arătă un afiş, care reprezenta un soldat cu degetul la gură. De-a curmezişul feţei, ca nişte răni, străluceau litere roşii : „Sssst ! Duşmanul ascultă !" Deodată baci Jurca se încruntă şi sprîncenele ţepoase i se zburliră : Să taci din gură, Măcean ! Ca peştele ! Te joci, hai ?

Îi întoarse spatele şi-l lăsă năucit. Toată ziua, maistrul nu fu în apele lui. Se lega de muncitori, nu-i plăcea nimic. Pe la prînz, meşterul Filoftei îl chemă la o ţuică. Se aşezară la o măsuţă soioasă, în fundul „Mărgăritarului clasic". Filoftei era omul direcţiei, gata să toarne la carceră un muncitor pentru nimica toată. Acum cîteva luni, într-o noapte, îl bătuseră măr ; cineva îi aruncase un sac în cap, apoi fu tîrît în aripa distrusă a fabricii şi snopit. De atunci parcă se mai înfricoşase, dar bătrînul Jurca ştia că Filoftei pîndeşte. Om ursuz, nenorocit. De cînd îi murise nevasta n-avea decît o grijă : să-şi căpătuiască feciorul, student la Sibiu. Ca să-i poată trimite mai mulţi bani ar fi fost în stare să facă pe dracu în patru. Îl iubea ca un cîine ; cînd primea o scrisoare, ori cît de scurtă, o citea cui vrea să-l asculte şi lăcrima. Pe Jurca nu-l putea suferi, dar văzînd că direcţia îl preţuieşte, îi vorbea mieros, deşi pe la spate îl săpa cum putea.

Acum, Filoftei părea îngîndurat. Sorbi din cinzeacă, apoi, aplecîndu-se spre Jurca, îi spuse :

— Auzişi, Mihai ? A venit o comisie germană să demonteze fabrica.

— Pentru numele lui Dumnezeu, îşi făcu cruce Jurca. Nu vorbi, măi. Nu cred.

— Dacă-ţi spun ! Am aflat de la domnul Ignat. I-a văzut. Îşi schimonosi obrazul mic, zbîrcit. Ce ne facem noi atunci ? Ne aruncă adică pe drumuri

— Da' de unde... Statul are nevoie de muncitori. Şi pentru noi tot s-o găsi un loc, undeva. Mie nu-mi place să mă amestec în d-alde astea... Îmi ştiu lungul nasului.

Filoftei îl privi bănuitor. Nu-şi bate joc de el ? Doar toată lumea ştia că bătrînul fusese comunist pe vremuri ; l-au şi arestat nu o dată, iar pe feciorul său îl căuta Siguranţa de patru ani. Dar acum Filoftei era îngrijorat. Dacă se transportă fabrica, de unde va face el rost de bani pentru băiat ? Şcolile costă azi o mulţime de bani, şi chiar acum la sfîrşit...

— Mama ei de viaţă, înjură Filoftei, sculîndu-se. O-ntorci, o sucești, numai bine nu iese... Hai, Mihai, că iar şi-or face de cap banditii ăia. Cum nu te uiţi, ţac, opresc maşina. Nu s-au cuminţit, 'tu-le mama lor azi şi mîine.

— Aşa-i, dădu din cap Jurca. Azi şi mîine...

După ce se despărţi de Filoftei, se rezemă de un zid, posomorît, şi îşi răsuci o ţigară. Va să zică lui Măcean nu i se păruse. Îngîndurat, privi clădirea afumată a fabricii. Prin curtea plină cu tot felul de cazane, roţi şi fiare ruginite, se plimbau alene cîţiva muncitori. Cînd îl văzură pe Jurca, se prefăcură grăbiţi şi dispărură după colţ, unde se aşezară să fumeze. Bătrînul zîmbi. „Ei, chiulăilor !" Trebuie anunţat numaidecît Comitetul. Asta era. Dar el nu se întîlnea decît sîmbătă cu omul de legătură şi pînă atunci se puteau face multe. Azi e luni. Măi tată, şi asta trebuie limpezit. E bine că Holtzmann e vigilent, foarte bine, dar uite, cînd îţi vine o sarcină ca asta... De bună seamă, Holtzmann o să găsească ceva, e un băiat tare bun şi deştept. În 1941, cînd venise de la Cluj, era slăbuţ şi iute ca o mîţă. „No, este în reugulă, îşi spuse el. Găsim noi ceva".

Porni spre hala cea mare, să-şi facă rondul. „Dacă ar şti băieţii", rîse el bătrîneşte.

Cînd voi să intre în hală, un „băiat" (pentru Jurca toţi muncitorii din fabrică erau băieţi) se apropie de el, rîzînd.

— No, domnule Jurca, — spuse, — s-au găsit în sfîrşit şinele. Erau în aripa bombardată a fabricii, printre fierăria de acolo, Nu-s chiar toate, dar...

— Mă bucur, Roşule, mă bucuur. Răspunzînd unei priviri a flăcăului, spuse doar : La primul bombardament. Fiţi liniştiţi.

Roşu dădu din cap.

(Era ajutorul lui Jurca, în echipa de şoc. Fratele său fusese prins în '43, cînd strecura o încărcătură de explozibil într-un tren

de muniție. La Siguranță, cu toate că-l rupseră în bătaie, nu putură afla nimic de la el. Fu executat într-o duminică dimineață în Cetate. Ca să dea exemplu muncitorilor, o „delegație" a fost dusă cu forța la execuție. Meșterul Jurca era printre ei. Băiatul, cu fața vînătă de lovituri, pășea cu greu, împins de jandarmi. În jur era liniște, se auzea țipătul unei păsări în aluni și fleoșcăitul bocancilor în noroi. Jurca își strîngea pumnii. „Băiete, dragă băiete..." A doua zi, în vitrina *Tribunei Române* apăruseră fotografiile de la execuție : „Pedepsirea unui agent al Moscovei". În aceeași zi, la depou, o locomotivă nouă-nouță sări în aer.)

Curtea cea mare era plină de lume. Se montau șinele. Inginerul Șoldan, beat mort, rîdea fericit, iar căpitanul Prodan, inspectorul militar, urla, părîndu-i-se că treaba merge prea încet.

„No, — își zise bătrînul, — să punem în mișcare cureaua de transmisie." Se amestecă între ei, luă chiar comanda unui grup, îi zori. Nu știa care e omul de legătură al lui Gheorge. Poate Horváth, poate Burdan. Spuse :

— Orice s-ar zice, nemții sînt cei mai de treabă aliați. Uite, acuma o să ne cruțe de bombardamente. A venit o comisie care o să demonteze fabrica, o s-o ducă în Germania... conform unui plan, băieți, dinainte stabilit.

Pe la trei, șinele fuseseră montate și un tren de marfă intră în curte. Începură să încarce făzile cu muniții. Înainte de a pleca spre casă, Jurca privi lanțul de oameni care șerpuia printre fierării. „Nici ăsta n-are să ajungă pe front", sufîse bătrînul. Se uită la ceas. Era vremea să se grăbească, dacă voia să nu întîrzie de la întîlnirea cu maiorul. Străbătu parcul pustiu, răvășit de bombardament, și-l văzu pe Bota venind spre el. Îi dădu pachetul cu trotil, apoi se despărțiră. Toate acestea erau așa de simple... Trenul nu trebuia să ajungă pe front.

Ajuns acasă își încălzi mămăliga, din care pregătea totdeauna o porție uriașă, și se culcă pe canapeaua de piele scorojită, unde înainte dormea Gheorghiță. Scoase pipa. Cîte amintiri nu-l legau de ea ! O aprinse. „Oare n-am uitat ruseşte ? se întrebă. Ia să vedem : *Zdravstvuite, tovarişci kapitan... Ia toje bil v Krasnoi Armii, vo vremia revoliuții... Protiv Denikina...*" [1]

[1] Să trăiți, tovarășe căpitan... Și eu am fost în Armata Roșie, în timpul revoluției... Împotriva lui Denikin... (rus.)

•

Varga nu crezuse că va găsi atîta lume în casa baronului. Uitase să-și anunțe precis vizita — și nu veni nimeni să-i deschidă. Stătu un timp cu urechea lipită de poarta mare, albă, dar nu se auzea nici un zgomot. Înjurînd, mai ales că începuse să plouă și el nu-și luase fulgarinul, fugi, adăpostindu-se lîngă ziduri, pînă la cel mai apropiat telefon public și îl chemă pe baron. La aparat se prezentă servitoarea, care-i spuse de la început că domnul baron nu-i acasă că e plecat la Zerind. Cînd află însă despre cine-i vorba, rosti scurt :

— Poftiți.

Varga fu condus de servitoare, o ardelencuță rumenă și ochioasă, de-a lungul unei mulțimi de odăi, cu mobilier greu, sumbru, cu tablouri șterse și caricaturi din vremea activității parlamentare a baronului. Străbătu o sală lungă, tapițată cu stofă verde cu care se acopăr de obicei mesele de biliard ; pe pereți erau prinse tot felul de trofee vînătorești de-ale baronului, precum și o mulțime de tocuri goale de puști. Ajunseră în sfîrșit în fața unei uși încuiate, unde servitoarea bătu de cîteva ori. În vremea asta, Varga o ciupi de spate și ea-i dădu peste mînă fără să se supere, chicotind.

— Cine-i, răsună un glas aspru dinăuntru.

— Eu sînt, eu, Salvator... Ce-s precauțiunile astea ?

Ușa se deschise și, uluit, Varga rămase în prag. În salonul de primire al răposatei doamne baroane fuseseră aduse mese, birouri, și scaune. Salonul era plin de lume : Lucaci, directorul liceului, patru avocați colegi de birou : Antoniu Guiașiu, președintele onorific al corului „Hilaria", dr. Emil P. D. Motzeanu, dr. Remus Pordea și tînărul avocat și poet Nicușor Spinanțiu ; părintele Ioachim Potra, profesorul Silviu Burtea, deci, împreună cu Varga, toată crema partidului național-țărănesc din localitate ; ceva mai la o parte, ocupînd un fotoliu imens și umplîndu-l în întregime, generalul în retragere Onoriu Mîndru, fost senator liberal. Adunarea era prezidată de baronul Romulus Papp de Zerind.

Acesta, într-o redingotă nouă „sare cu piper", era așezat în capul oaselor pe un scaun de lemn sculptat, cu spătar drept, rigid. Păstra aceeași ținută sobră, misterioasă, de totdeauna, numai ochii îi străluceau în răstimpuri dinapoia sticlelor rotunde ale pince-nez-ului. Cu mișcări sacerdotale, sorbea în răstimpuri egale din paharul mare cu citronadă. În odaie era un fum des, dar baronul, deși se abținea de la tutun, nu părea să fie jenat. Îi făcu semn lui Varga,

printr-o mișcare aproape imperceptibilă, să se așeze, indicîndu-i un scaun lîngă ușă. Acest lucru îl jigni profund pe Salvator. Nici la această conferință, pentru că după toate aparențele conferință era, nu-l chemaseră. Cu toate că baronul venea regulat în casa lor, se vede că nu-l putea ierta pentru atitudinea aceea din '36, cînd trecuse pentru un timp, adevărat, foarte scurt, în partidul lui Iorga. Dar și asta o făcuse pentru că-l jignise într-o afacere cu consiliul de administrare al băncii „UNIC" din Satu-Mare. Iar acum, indicarea precisă a acelui scaun — cînd în salon mai erau vreo trei neocupate, în poziții mai avantajoase... „Nici o recunoștință, pentru toate sacrificiile mele", se gîndi el, suflîndu-și nasul ca să-și ascundă expresia de mînie.

Intrarea lui produse o oarecare tăcere, dar îndată Emil P. D. Motzeanu se ridică masiv, rezemîndu-se de marginea mesei și scuturîndu-și capul leonin :

— Insist să aflăm întîi părerea centrului !

— Da' cum o s-o afli ? îl întrepă pițigăiat Guiașiu, mărunt, chel și palid, cu ochii bulbucați, adăpostiți de ochelari verzui. Cum o s-o afli ? Că pînă atunci, faptul s-a consumat !

— Dacă-mi permiteți să am o părere, — surîse onctuos Remus Pordea, a cărui șuviță de păr negru, uleios, răsucită în chip de melc, spre a-i ascunde chelia, strălucea, — eu cred că nici unul dintre noi nu-și poate asuma riscul unei călătorii în capitală, avînd în vedere amenințarea unui bombardament eminent ; dar cred că cu atît mai puțin răspunderea unei luări de atitudini într-o chestiune a cărei gravitate, după părerea mea, — cu care aș dori să fim de acord — constă, nu atît în fondul ei, cît, și asta e evident, în procedura ce se întrebuințează : anume, presiunea ce se face, care exclude orice pertractare...

— Despre ce e vorba ? se aplecă Varga spre Nicușor Spinanțiu.

Acesta surîse, dezvelindu-și dinții albi și foarte mărunți și-i șopti, cu tonul cu care ar fi vorbit despre un eveniment monden :

— Despre comisia germană...

— Aha, dădu din cap satisfăcut Varga și îndată simți că din clipa aceea problema demontării fabricii i-a devenit complet străină. Se întrebă chiar, prudent, dacă n-ar fi mai bine să nu se amestece, din moment ce afacerea lua o întorsătură atît de gravă.

— Dar o să-i lăsăm să ne jefuiască ? interveni directorul liceului, morocănos.

Burtea îl aprobă printr-o înclinare elocventă a frunții. Părintele Potra vorbi, cu căldura lui obișnuită :

— Domnilor și prieteni, să nu uităm că sîntem români.

— Fără cuvinte mari, — șuieră Guiașiu, — nu ne aflăm în amvon.

— Sîntem în amvonul neamului, răspunse pasionat Potra. Ceasul al unsprezecelea a bătut. Trebuie să-i știm înțelege semnificația.

— Sfinția-ta are dreptate, se înclină spre el Remus Pordea, mîngîindu-și ușurel mustața subțire, dar, îndrăznesc să întreb : cine-și va asuma răspunderea ? Eu unul...

— A fost destul cu politica asta gen Pilat din Pont ! spuse, străveziu, Potra.

— No, dragule ! îl potoli drăgăstos baronul, și Potra îi aruncă o privire filială.

Băiat de țărani din jurul Blajului, fusese întreținut la seminar și mai tîrziu în institutul „De propaganda fide" de către Romulus Papp ; de aceea, în prezența lui, încerca să-și potolească ieșirile pătimașe. Vorbea patetic, dar cu un semiton mai jos.

— În fapt, — bătu ușor Guiașiu cu creionașul de argint în sticla biroului, — problema se reduce la a opune refuzul nostru categoric, și deci a antrena opinia publică, sau în a tăcea.

— Avînd în vedere ceea ce o să urmeze, — zise Potra, — mă tem că vom fi trași la răspundere. Ce părere aveți, domnule baron ?

— Eu sînt un om bătrîn, — suspină Papp, — mie-mi vine greu să mă descurc în situațiuni așa de importante. Nu mai am praxă.

Toți schimbară între ei priviri pline de subînțelesuri și admirație. Recunoșteau tactul politic al baronului, copiat după atitudinea pe care o lua, în asemenea ocazii, șeful partidului. Spunîndu-i în intimitate „sfinxul de la Zerind", îi făceau baronului cel mai mare compliment.

— Să auzim și părerea fratelui Varga, îl îndemnă baronul pe acesta.

— Domnilor, — spuse Salvator, — eu cred că n-avem dreptul să capitulăm ! Situația Germaniei este pecetluită.

— Ce vă face să afirmați acest lucru cu atîta rezoluție ? surîse fotogenic Nicușor Spinanțiu. După părerea mea, analogiile istorice...

— Să le lăsăm pe seama lui Vîslan, interveni Papp. Să nu grăim pe de lături.

— Din aceste cuvinte, Varga deduse că baronul era partizanul unei acțiuni oarecare, de aceea prinse curaj, se sculă de pe scaun și făcu un pas înainte :

— Presupunînd că germanii vor demonta fabrica și o vor duce, nu vi se pare că vom fi trași la răspundere de celelalte partide ?

— Da' care-s acelea ? se miră Papp.

Varga se sperie iar. Să nu fi priceput bine sensul celor spuse înainte de baron ?

— Bine, dar e de presupus că odată... mă rog, ocupați, vor activa o mulțime de formațiuni, de stînga și de dreapta...

— Și de cine vom fi ocupați ? strigă din senin generalul Mîndru, dînd să se scoale din fotoliul unde se moleșise. Da, de cine să fim ocupați noi ?

— De ruși, de pildă, îl înțepă Varga, zîmbind ironic.

— La dracu ! Dați-mi mie două divizii și-i țin în trecătorile Carpaților pînă cînd diviziile lui Aisănhofăr debutează în cîmpia panonică.

Și generalul, obosit, se așeză iar în fotoliu, scoase o bomboană fondantă din buzunar și o mestecă, indiferent.

Varga rămase în picioare. Avea o voce ștearsă, care în momente de nervozitate se frîngea la tonurile mai înalte, așa că nu putea risca plăcerea unei polemici cu argumente de volum vocal.

— E necesar să uzăm de toată influența noastră, ca acest jaf să nu se întîmple, spuse el, profitînd de o clipă de tăcere.

— Foarte adevărat, i se ralie Potra.

— Nu ne putem lua această răspundere, declară Guiașiu în numele avocaților. Riscăm să fim arestați și... La gîndul acesta bărbia ascuțită începu să-i tremure.

— Ce-ați zice să mai așteptăm olecuță ? rosti într-un tîrziu Papp. Doară om putea afla pe vreunul care să meargă la București. Eu oi vorbi și cu gheneralul Beleagă, să văd el ce zice. Nu-i consult să ne pripim ca musca-n zăr...

Cu toate că discuția dură pînă la miezul nopții, nu ajunseră la altă concluzie. Toți se duseră acasă foarte tulburați, cu senzația netă că intraseră într-un joc periculos. Singurul om de la care ar fi putut afla ceva precis, și pe care-l căutară cu toții la telefon, cu toată ora nepotrivită, era Dărnescu. Dar, de două zile, acesta nu dăduse pe acasă. Mînca și dormea în birou, împreună cu comisia, și asta le dădu convingerea că se petrecea ceva foarte serios, cu urmări incalculabile.

•

„Voluntarul" Cloambeș Iosif fu ridicat de acasă, cu jandarmii, într-o luni dimineață. Zadarnic încercă să se lămurească cu plutonierul venit tocmai de la oraș. Acesta urla și spumega, amenințîndu-l cu

glonțul. Se mai îmbună cînd văzu bănetul pe care Lădoi îl puse în mîna feciorului, ca să vadă „ce se poate face". Mamă-sa țîvlea ca tăiată :

— Tulvaaai, pruncuuu meeeu, soareleee meeeu !

În tren, Ioșca se împrieteni cu plutonierul și goliră o glajă de pălincă, dar fără folos : acesta habar n-avea de ce trebuie să-l ducă la Cercul de Recrutare.

Străbătură orașul. Plutonierul, redevenit om al datoriei, îl zorea :

— Hai mă, ce, ai mămăligă-n șale ?

La cerc era plin de soldați, de țărani cu bocceluțele în spate și înfățișare de flămînzi.

Cîte un major trecea repede, purtînd un maldăr de dosare cu acte la subsuoară și împingea cu vîrful cizmei pe cei care-i stăteau în cale.

— Mișcă, vită ! Tocmai în drumul meu te-ai găsit să te întinzi, ca baliga ?

— Mă rog frumos de iertare... dacă-ți fi așa de bun și să-mi spuneți...

— N-am vreme. Caută-l pe sergentul Costache !

Maiorul Angheliu stătea de vorbă cu Vîslan, pe care-l chemase special să asiste la sosirea „voluntarului".

— Ai să vezi dumneata că eu am avut dreptate și nu dumneata, cu articolul acela... Ptii, domnule ! Păi țăranii sînt niște vite, mon cher, să mă ierți că mă exprim astfel, nețărănist. Dar așa e. De cînd îmi chinuiesc creierii în acest birou infect, infect... se plînse el, făcînd un gest larg, care îmbrățișă deopotrivă tavanul soios, pereții scorojiți și portretele oficiale, ale regelui și mareșalului Antonescu.

„Tot e cu ceva mai bine decît pe front", se gîndi vindicativ Vîslan. Ceea ce sperase că va realiza cu articolul despre voluntarul din Lunca nu se împlinise. Prefectul parcă turbase. Cînd Vîslan încercase să ducă vorba despre mărețul act de sacrificiu, exemplu de valorificare a vitalității (asta ca un preludiu la cererea legitimă de reînnoire a subvenției), prefectul răcnise : „N-am citit ! Nu știu nimic ! De asta crezi că-mi arde mie acuma, domnule Vîslan ? Iartă-mă, te rog, dar zău, ești nu știu cum !"

În societate, Vîslan recoltase numai surîsuri incredule. „Las-o, domnule Vîslan, asta e chiar prea de tot. Ce-i drept e drept, articolul este minunat, dar... Cum să crezi așa ceva ? Țăranul, iartă-mă, dar țăranul are prea mult spirit critic ca să îmbrățișeze o cauză pierdută".

Vîslan voia să le dea tuturor peste nas, să publice un al doilea articol, cu fotografia şi interviul eroului, ca toată lumea să fie lămurită. De aceea îl pisa fără răgaz pe Angheliu, la orele cele mai nepotrivite, şi acesta-i răspundea invariabil : „Nu, domnule, nici o veste de la el. Ţi-am spus doar de la început că e vorba de un nebun sau de un farsor. Te-ai grăbit, ai să te compromiţi. De altfel, nici n-am verificat încă dacă există pe listele noastre un astfel de nume, Cloambeş Iosif din contingentul respectiv şi dumneata te şi repezişi."

Vîslan încetase să mai spere, cînd primi un telefon : „Vino, domnule, îţi sosește „voluntarul". Acum, cuvintele lui Angheliu îl îngîndurară, dar nu prea mult. Numai omul să existe, să i se poată face o fotografie, restul n-avea nici o importanţă, că era nebun sau normal. Se convinsese de altfel că un om care face una ca asta nu poate fi decît cu minţile rătăcite.

Maiorul Angheliu semnă cîteva acte, zbieră după un soldat, i le predă, apoi, cu chef de vorbă, se întoarse spre Vîslan :

— Ei şi zi, domnule, zi : ce se mai aude ? Dumneavoastră, ziariştii, trebuie să fiţi informaţi la precizie, la amănunt !

— Mde, — oftă Vîslan, — e cam albastru, domnule maior. Cherbourg, Caen, Le Hâvre, căzuse...

— Ce Cherbourg, ce Caen, ce Hâvre ! se supără Angheliu. Da' de V2 nu spui nici un cuvîntel ? Da' de celelalte „V"-uri care or să vină ?

— Păi, aştept să le văd şi eu, surîse trist Vîslan.

Îl durea capul într-un mod îngrozitor. Băuse o ţuică proastă dimineaţă.

Maiorul îl privi reprobativ. Era un partizan fanatic al nemţilor : admira gravitatea lor, eleganţa cu care purtau monoclul (încercase şi el, dar avea orbita prea plată şi scăpa mereu sticla, sau trebuia să se strîmbe ca un clown).

— Cît despre voluntarul dumitale... he, he, a trebuit să trimit după el jandarmii, să-l aducă cu forţa. Dacă aşa ceva se petrecea în Germania, mişelul ar fi fost împuşcat pe loc, fără prea multă discuţie. Ascultă vorba mea, că am experienţă cu mîrlanii : te-ai pripit, domnule.

— Să nu anticipăm, protestă moale, obosit, Vîslan.

Nu-i mai pasă de nimic. În ultimele zile îl bîntuise de cîteva ori gîndul sinuciderii.

Uşa se deschise scîrţîind plîngăreţ şi un sublocotenent îşi făcu apariţia. Spuse familiar :

— A fost adus... voluntarul acela.

— Să intre ! ordonă Angheliu. Să fie adus aici. Imediat ! bătu ei cu pumnul în masă. „La urma urmei, — se gîndi, — Vîslan ăsta nu-i chiar aşa de prost. Dacă a făcut gălăgie în jurul afacerii ăsteia, trebuie el să ştie ceva. Şi eu, ca un măgar, l-am tot descurajat. Dar acuma cum dracu s-o întorc ?"

Un sergent îl împinse înăuntru pe Ioşca Cloambeş. Acesta clipi din ochi buimăcit cînd văzu fireturile de pe pieptul lui Angheliu. Se aşteptase să fie dat pe mîna vreunui major, şi cu ăştia nu era chiar aşa de greu de ieşit la cale.

— Apropie-te, îl îndemnă maiorul cu glas surd. Apropie-te... Ioşca nu se putea dezlipi de prag... Apropie-te ! urlă Angheliu. De ce nu te-ai prezentat ?

— Domnule... vă rog...

Ca înţepat, maiorul sări în picioare. „Acum are să-l ia la palme, se gîndi Vîslan cu satisfacţie. Are dreptate. Ar trebui întins în curte şi să i se dea douăzeci şi cinci, vîrtoase".

— Tu n-ai făcut armata ? întrebă Angheliu, privindu-l dintr-o parte.

— Ba că...

„Ba, da, să trăiţi, domnule maior" ! tu-ţi maica mă-ti de mîrlan ! Îţi baţi joc de ţara română, de război, de armata română ! Dobitoc şi tîmpit ce eşti ! Ei, hai, hai... Vorbeşte, ce-ai încremenit cu găluşca-n gură ? Scrîşni spre Vîslan, pe „franţuzeşte" : *Il est un imbecil... un dégénérat !* Apoi spre Ioşca : Şi nu vorbeşti, nu vorbeşti ?

— Domnule maior, să trăiţi, eu nu pricep nimic, spuse Ioşca dintr-o suflare. I se părea că e bolnav de moarte, sudori calde şi reci i se scurgeau şiroaie pe spinare. Îşi frămînta degetele fără încetare.

— *Il se bat jeu de nous,* spuse maiorul.

Se sculă calm, făcu cîţiva paşi prin birou, apoi oprindu-se în faţa lui Ioşca şi înălţîndu-se pe vîrvurile cizmelor ca să-şi ia mai bine avînt îi trase o palmă răsunătoare.

— Nu înţelegi ?

O lacrimă se scurse pe obrazul lui Ioşca. Angheliu o văzu, se ruşină de gestul lui, mai ales pentru că-l făcuse în prezenţa lui Vîslan, dar nu se mai putuse stăpîni.

— ...Ascultă... băiete, — spuse, încercînd să-şi liniştească respiraţia precipitată, — vino, măi, aici...

Ioşca se apropie pînă lîngă masă, apoi începu să plîngă încet.

— Eu... nu pricep nimic... da' nimic...

— Taci ! urlă Angheliu, scos din fire. Te cheamă Cloambeș Iosif, nu-i așa ?

— Da... Io... sif...

— N-ai făcut tu cererea asta ? Îi împinse sub nas o coală ministerială.

Ioșca o citi cu luare-aminte, de cîteva ori în șir, buimac. Totul era așa : și numele, și contigentul, și satul.

— Nu, spuse el, cu mîna pe inimă. N-am făcut-o eu. Așa să mă ajute sfînta cruce.

— Cum îndrăznești să minți ? Tu-ți bați joc de mine... Mă dobitocule, scroafă ordinară ! N-ai făcut-o tu ? Da' cine, eu ? Mama ? Domnul Ion Vîslan, redactorul ziarului „Tribuna Română"?

Începu să fiarbă de furie și-și aminti cuvintele soției : „Lică, nu trebuie să te enervezi... Știi că-ți face rău, scumpule". Fără nici o legătură, se gîndi că era tocmai ora cînd trebuia să vină, să-l ia la restaurant, deoarece nu-i plăcea să gătească. Numai atîta ar mai trebui, să-l găsească cu fața răvășită de furie.

— Da' nu-i scrisul meu așa, spuse Ioșca luminat dintr-o dată, și voi să i-a tocul rezervor de pe masă, să-i arate cum scrie.

— Și crezi că dacă îți schimbi scrisul, ai să mă duci cu zăhărelul, făcu maiorul dezarmat în fața acestei naivități. „De sigur, aveam dreptate, e nebun de-a binelea, nebun de legat". Zise : Uite cum a fost, măi băiete. Pe mine nu mă poți înșela. Eu sînt de atîția ani aici, printre voi, încît vă cunosc și ce aveți în fundul mațelor. Te-ai fi certat cu drăguța ta, ori cu cei de acasă, și ai vrut să le arăți cît ești de viteaz...

— Eu n-am drăguță ! strigă Ioșca.

Vîslan, care urmărise scena cu ochi apatici, goi, înțelese că ea se apropie de sfîrșit. Scoase aparatul Leica, merse în fața lui Iosif și, înainte ca acesta să-și dea seama ce se întîmplă cu el, apăsă de cîteva ori pe buton.

— Mulțumesc, mormăi și se așeză la loc.

Angheliu, nemulțumit de întrerupere, urmă pe același ton egal, binevoitor, aproape părintesc :

— Gurra, măi ! Apoi v-ați împăcat, acolo la căldurică, pe cuptor, și tu ai uitat ce-ai făcut. Numai că vezi, noi n-am uitat. Dumnealui a scris despre tine în ziar, tot orașul vorbește de vitejia ta...

— Bătutu-m-au Dumnezeu, păli Ioșca.

— După toate regulele, ar trebui să te trimit în fața Curții Marțiale. Știi ce înseamnă Curtea Marțială astăzi ? „Cum te

cheamă ? Așa și așa. Ce-ai făcut ? Asta și asta. La zid !" Angheliu închipui cu degetul trăgaciul unei arme, apăsă și zise : Bum. Gata. Ce crezi ? Curtea Marțială ! Dar eu sînt om bun, cu toate că m-ai scos din fire cum nu m-a scos decît acum șase ani un țigan, unul de vreo șaizeci de ani, pe care l-am mobilizat din greșeală — se întoarse el spre Vîslan, ca să dea mai multă varietate acestei predici pe care era obligat s-o țină, cu toată foamea care-l chinuia. Ei, dragă eroule, ai cerut să fii voluntar ! și făcu un gest fulgerător cu mîna.

Afară se auzi clacsonul unei mașini. „Trebuie să fie Anette, se gîndi. O să-l invit și pe Vîslan la masă, mai scap de șicanele ei obișnuite..." Continuă grăbit :

— Ai cerut asta. O să te trimită cu o unitate de vînători care pleacă săptămîna viitoare pe front.

Auzi pe coridor pașii nevestei și voi să înceapă repede un discurs despre datoria fiecărui român în aceste ceasuri grele. Dar Ioșca îl privi, palid, cu ochii ieșiți din orbite și se prăbuși leșinat pe podea. Capul îi pocni sec, ca o ghiulea de lemn.

Capitolul IX

Lampa cu petrol arunca pe masă o pată rotundă, asemenea unei mici bălți de lumină. În odăița secundă domnea o căldură apăsătoare, lîncedă, și Gheorghe Jurca vorbea obosit, ștergîndu-și mașinal obrazul de sudoare. Degetele îi înmuiaseră țigara și, după ce trase de cîteva ori, o aruncă înciudat. În fața lui, Holtzmann își juca în palmă ochelarii. Ascultînd ce-i spunea Jurca, se gîndea : „A îmbătrînit..." Și pîndea, cu un fel de „deformare personală" — de care de altfel nu-și dădea seama — pe fața celuilalt un semn al lucrului pe care el, Holtzmann, îl considera cel mai primejdios în clipa asta, *oboseala,* oboseala aceea insidioasă, secretă, care apare la urmă, atunci cînd momentul pe care l-ai așteptat ani de zile, cu un soi de speranță pe care nu totdeauna etapele istorice o justificau, se conturează clar ; oboseala care poate împinge la greșeală, la risc. Dar Jurca vorbea egal, monoton, cu voce profundă și alterată de fumător înveterat — și o clipă, Holtzmann încercă să și-l închipuie (pe sine se exclude cu un soi de pudoare, sau de rezervă) cum va arăta atunci cînd, așa cum făgăduise solemn, va bea pe nerăsuflate o sticlă de palincă.

— Da, spune Jurca. Și în Moldova au demontat fabricile, cînd au avut timp. E și asta un semn. Se sculă, făcu cîțiva pași și dușumeaua scîrțîi plîngăreț. Aici nu poți să te plimbi, zise jurca posomorît. Se așează iar. Rămîne cum am stabilit. Schwartz se întîlnește cu Robber ăla și face rost de hîrtii. O să le tipărească omul nostru la Diecezana. Tu îl cunoști pe Robber ăsta ?

Holtzmann clătină din cap.

— L-am văzut de cîteva ori. E o hahaleră, dar are relații. Schwartz are încredere în el : zice că e un intelectual frămîntat de probleme, care caută un drum etc. etc.

— Da, toți sîntem frămîntați de probleme. Și ce învîrte Robber ?

— A fost profesor la liceul evreiesc. Acuma... face afaceri, mi se pare. Își scărpină fruntea. Am să-i spun lui Schwartz să fie vigilent.

Jurca își răsuci o nouă țigară.

— Și tata ? întrebă.

— E formidabil, rîse Holtzmann. Își bate joc de toată lumea, dar știi... așa de subțire... Pentru acțiunea următoare așteptăm numai o alarmă aeriană. Întrebă fără tranziție : Ce faci cu Murgescu ?

— Merge bine. Sînt întru totul de acord cu noi. Vezi tu, îi împing masele din spate. Și acuma, dacă pornim acțiunea asta cu fabrica...

— Fii atent, totuși, spuse Holtzmann încet.

Jurca începu să rîdă :

— Pe tine o să te punem administratorul unei cantine pentru tovarășii obosiți în muncă, glumi el. Acolo o să te dezbari de... metodele muncii ilegale. Hai, hai, nu glumesc... Vezi, e ora...

Holtzmann se ridică, merse la o măsuță șchioapă din colț și, ridicînd învelitoarea, descoperi un aparat de radio. Își puse căștile și începu să răsucească butonul. Jurca îi privi umerii firavi, lopățelele omoplaților care împungeau haina, degetele prelungi, osoase.

După ce comunicatul sovietic se isprăvi, Jurca spuse :

— Hai să ne culcăm... Ai mîncat ?

— Da. Iulia ?

Jurcă oftă. Dădu cu pumnul în ceva nevăzut și începu să se dezbrace.

— Rău. Foarte rău. Fără medicamente și... Am vorbit cu Murgescu. Mi-a spus că nimic nu-i mai ușor. Cunoaște el un doctor, ceva *socdem* [1], de-al lor, să-i dau numai adresa. Bineînțeles, nici vorbă nu poate fi. Murgescu s-a prefăcut că nu înțelege și mi-a spus că putem veni cu bolnavul la el. Pînă una alta, mi-a promis niște morfină. Cel puțin atît.

Holtzmann se dezbrăcase între timp ; se întinse pe canapea și se acoperi cu o manta militară.

[1] Social democrat.

— Stinge lampa, îl rugă pe Jurca. Mă dor ochii de nu mai pot.

Cînd întunericul îi învălui, auziră ronțăitul subțire al șoarecilor sub dușumeaua putredă.

— Ea își dă seama de toate astea, urmă Jurca încet. Mi-a spus azi că... atunci cînd are să simtă că... se scoală și merge pe străzi. Știe cu cîtă greutate ai făcut rost de casa asta...

Tăcu și-și încrucișă mîinile sub cap. Simțea cum sîngele îi alunecă prin trup ca un șarpe călduț.

— Bota va face rost de arme săptămîna viitoare. Șaptesprezece bucăți deocamdată, și muniție. Trebuie să vedem unde facem instrucția și cu cine... Dormi ?

— Nu, spuse Holtzmann. Te ascult.

— Să dormim, suspină Jurca. Crăp de somn.

Mințea. Era frînt, dar somnul îi pierise. Știa că înainte de a adormi trebuia să se gîndească la întîlnirea de mîine cu Murgescu. Vor stabili nucleul gărzilor înarmate. Răspundea de fiecare om — și erau peste o sută. Acum, desigur, Siguranța și-a înzecit eforturile, va căuta să strecoare pe cineva. Pe urmă... manifestele... noaptea... Oare Murgescu... nu cumva...

Țistui înciudat, apoi trase cu urechea. Holtzmann dormea, îi auzea respirația liniștită. Se împlinesc trei ani de cînd se ascund așa, de cînd fiecare pas trebuie calculat, ca un mers pe sîrmă. Își dădu seama că-i e tare dor de bătrînul. La ora asta, într-un colț întunecat al depoului, ei își fac planul aruncării în aer a unui transport de muniții ; la ora asta, la depozitul militar, Bota cercetează scriptele, să vadă ce arme s-ar putea sustrage ; la ora asta, undeva, Comitetul Central...

Se sculă încet și se strecură la fereastră. Dădu la o parte pătura groasă și-și scoase capul afară. Orașul era tăcut, departe o locomotivă pufni... Nici o lumină, nicăieri. Acum, cînd ceasul se apropia, Jurca simțea ceva ciudat, aproape un fel de neliniște ; dar trebuia să se stăpînească, mai mult ca niciodată, să ia toate măsurile. În lunile care mai sînt, nici o greșeală... Mult a fost, puțin a rămas. Muncitorii simt asta. De pildă, săptămîna trecută au apărut pe zidul fabricii o mulțime de lozinci antifasciste. Acțiune spontană. Oamenii sînt nerăbdători ; îi înțelegea așa de bine, trăise la fel cu ei... Pe tatăl său nu-l cunoscuse decît la nouă ani, cînd s-a întors din Rusia Sovietică. Mamă-sa, o femeie slabă, bolnăvicioasă, îl ponegrea. „Lui nu i-a păsat de noi, totdeauna a avut altele pe cap... Să nu fii ca el, Ghiță". Dar nu voia să-i spună cum anume. Cînd se trezea însă noaptea, o auzea rugîndu-se „Doamne, adă-l înapoi, adă-mi-l..."

Mamă-sa săpla rufe, nu era niciodată acasă, iar el creștea slobod pe ulițe, mînca în pripă pe unde prindea, grăbit să se întoarcă la joacă. Dimineața făcea coadă la pîine ; venea de acolo acoperit cu pete vinete, fiindcă toți îl ciupeau ca să nu le-o ia înainte. Pînă acasă înfuleca jumătate din pîine, dar mamă-sa era plecată, așa că nu mai avea cine să-l certe. Ajunsese un bătăuș fără pereche, snopise o mulțime de băieți mai mari ca el. Într-o zi, popa catolic din cartier îl luă deoparte, îl duse la biserică și stătu multă vreme de vorbă cu el. Îi povesti că mama lui se zdrobește muncind, că tatăl lui luptă pe front, pentru Împărat, că el e acuma mare — are șapte ani, în curînd va merge la școală. Îi descrise cu atîta putere suferințele bietei mame, încît pe Gheorghe îl podidiră lacrimile. La urmă, preotul îi spuse că ar putea și el cîștiga ceva bani, dacă ar veni în fiecare zi să curețe bisericuța. I-ar da toți banii mărunți din cutiile de milă.

Cînd aduse primii bani acasă, mamă-sa începu să plîngă și spuse : „Dacă te-ar ajuta Dumnezeu să aduni pînă la toamnă bani de bocanci, atunci ai putea merge la școală".

A doua zi, Gheorghe îl întrebă pe preot ce crede, poate el aduna atîția bani ? Preotul, un om mărunt, rotofei, chel, cu buze groase și roșii îl mîngîie pe creștet, îl chemă la el acasă unde-l puse să taie lemne, îi dădu o farfurie mare cu supă de rață și-i spuse că poate să tragă clopotele duminica, iar dacă vine mai des să-l ajute în casă, are să-i dea zece creițari de fiecare dată.

Gheorghe era fericit. Îl necăjeau numai copiii mai mari, care se țineau după el, strigînd :

— Gyuri a ajuns sluga buzeranului ! Hi, ha, domnișoara Gyuri...

El habar n-avea ce-i aia „buzeran". Părintele Iosif era așa de bun ! Îl chema tot mai des acasă, îi dădea poze sfinte și-i arăta cărți groase unde se vedeau Dumnezeu, îngerii, sfinții și maica domnului, toți în pielea goală. În timp ce Gheorghe se uita la poze, preotul se învîrtea în jurul lui, îl mîngîia pe ceafă, pe piept, îl săruta. Seara, Gheorghe se gîndea : „Dacă aș fi avut tată, așa s-ar fi purtat cu mine". Și ar fi vrut ca adevăratul lui tată să nu mai vină de acolo de unde era și mama să se căsătorească cu părintele Iosif. La Paști, părintele îi spuse să treacă pe la el pe-acasă, pentru că i-a cumpărat o cămașă și izmene noi. Cămașa era albă și, după cîte se vedea, tocmai pe măsura lui, iar izmenele aveau șliț cu nasturi mici, albi. Părintele îl sili să se dezbrace ; în clipa cînd Gheorghe se admira în oglindă se năpusti asupra lui, îl mușcă de umăr, de buze.

Mort de groază, Gheorghe începu să urle ca înjunghiat şi smucindu-se din mîinile lui o luă la goană pe uliţă, plîngînd şi ţipînd. La colţul străzii se izbi de baci Horvàth, un vecin, muncitor la fabrica de arme de lîngă gară. Venea des pe la ei, le mai aducea cîte ceva : o bucată de zahăr, un drob de margarină. Printre sughiţuri îi povesti ce păţise : părintele a vrut să-l mănînce. Horvàth se făcu roşu la faţă (era cam băut), îl duse la o prăvălie unde-i cumpără 20 deca de bomboane şi, ţinîndu-l strîns de mînă, se duse cu el la părintele, care tocmai trebăluia la florile din grădiniţă. Începură să se certe şi Gheorghe văzu cu groază cum Horvàth îl ia la bătaie pe popă. Îi dădea fără milă, pe unde apuca. Asta-l înveseli şi începu să rîdă. Pe urmă, cînd se întoarseră spre casă, îi spuse amărît că părintele îi cumpărase o cămaşă şi izmene.

— Vină cu mine ! strigă Horvàth baci.

Îl duse acasă, porunci muierii să caute ceva şi Gheorghe se pomeni proprietarul unui surtuc negru, lung ca un palton. Apoi a început şcoala şi prin vară l-au băgat ucenic la o lăptărie. Lăptarul era un om aspru, rău, de care se temeau toţi copiii. De aceea Gheorghe se mira foarte mult cînd domnul Küllos se încruntă.

— Ia ascultă, muchi, cît lapte poţi tu bea ?

— Ooo, — făcu Gheorghe încîntat, — o găleată de-aia mare.

— Poţi ?

— Pot.

— Ia să te văd... Dar ştii, muchi dragă, tot, tot, că altfel... şi domnul Küllos se încruntă.

Bău cam la doi litri, pînă simţi că plesneşte. După aceea a fost bolnav o săptămînă ; credea că are să-şi verse şi sufletul. Cînd se prezentă la serviciu, alb ca varul, domnul Küllos îi spuse :

— No, acuma cred că n-o să mai ai poftă să mă furi, muchi !

Şi într-adevăr, Gheorghe nu mai putea suporta mirosul de lapte, fără să i se întoarcă maţele pe dos. Asta era metoda domnului Küllos, cu toţi ucenicii : îi scîrbea pe vecie de lapte, aşa că nu se mai temea de pagubă din partea lor.

Gheorghe învăţă o mulţime de lucruri : cîtă apă trebuie turnată ca laptele să pară totuşi lapte, cum trebuie amestecată smîntîna dulce cu praf de cretă... Se scula în fiecare dimineaţă la patru, alerga la lăptărie, apoi la şapte la şcoală, şi de la unu iar la lăptărie.

Pe urmă a izbucnit revoluţia. Muncitorii au organizat o gardă roşie în cartier şi Gheorghe fugea de acasă, ca să se încălzească la focurile aprinse în mijlocul drumului. Într-o zi, tocmai venea de la şcoală, cînd o mulţime de oameni zdrenţuroşi, femei, copii se îm-

bulzeau să spargă porţile casei celei mari a baronului Földessy, cel care avea magazinul de fierărie din centru. Sa- vîrît şi el între ei, a fost dus aproape pe sus, ca şi santinela care striga: „Nu-i voie, tovarăşi, nu-i voie !“ Lumea a spart cămările, a început să ducă sacii cu făină, bidoanele mari cu unsoare, conservele, compoturile. Unii aruncau pe geamuri scaune, dulapuri, haine. În îngrămădeală a pus şi el mîna pe o rochie de mătase şi, strîngînd-o la piept, a fugit acasă, s-o ducă mamei. Dar ea l-a bătut şi i-a poruncit să se ducă noaptea s-o arunce în Peţa. Gheorghe nu se îndura : o ascunse în lemnărie, într-o ladă veche.

Apoi au venit românii şi francezii în uniforme albastre-cenuşii, ca cerul de toamnă ; Horvàth baci a fost arestat, la fel o groază de muncitori şi de vecini. Domnul Küllos a închis lăptăria. Nici vorbă să mai găsească de lucru. La gară, de pildă, se îmbulzeau oameni în toată firea să care geamantanele călătorilor pentru un leu, doi.

Mama era din ce în ce mai slabă. A murit, într-o iarnă, au îngropat-o cu banii strînşi cu chiu cu vai de Horvàth, care se întorsese din închisoare. La şcoală nici vorbă să meargă, la fabrică nu se putea angaja. Umbla hai-hui pe stradă, cu băieţii, culegeau mucuri de ţigări de pe jos şi le fumau pe sub poduri. Noaptea, Gheorghe plîngea pe furiş, să nu-l audă baci Horvàth, care avea şi aşa destule griji pe cap.

În 1922, într-o noapte, se auziră bătăi în geam şi o voce groasă strigă :

— Hei, Pista ! Deschideţi !

Horvàth s-a sculat mormăind, — aprinse lampa, a deschis uşa şi a lăsat să intre un om înalt, puternic, cu o mustaţă groasă, neagră. Era îmbrăcat într-un palton albastru, lung pînă la călcîie. Horvàth s-a dat înapoi un pas, apoi i-a sărit de gît.

— Mihai ! Tu eşti, măi ! Mihai !... Gheorghe ! Scoală, Gheorghe ! A venit taică-tău.

Gheorghe s-a apropiat cu sfială de omul acesta cu faţa arsă de soare, şi de vînturi, care l-a strîns la piept din toate puterile, turtindu-i obrazul pe mantaua aspră, ţepoasă, mirosind a tutun şi a sudoare. Au stat de vorbă pînă dimineaţă şi în ceasurile acelea Gheorghe a auzit mai multe decît îi fusese dat să audă în toată viaţa lui, pînă acum. Pricepu că tata a fost soldat într-o armată care se chema, cine ştie de ce, roşie, poate pentru că vărsase mult sînge de duşman, că a stat acolo pînă acum, că a venit acasă,

cu acte false, cum că ar fi fost în armata albă ; de ce albă ? ăia nu se luptau ?

Horvàth baci îl asculta sorbindu-i cuvintele. Lui Gheorghe îi era ciudă că nu înțelege prea mult.

— Și zici că l-ai văzut ? întrebă Horvàth.

—Cum te văd. La Piter... Și pe front. o dată.

— Iaca, pe noi ne-au bătut, oftă Horvàth. Și eu fusei închis, la Cluj...

— Dar pe ei nu i-a putut bate toată coaliția („ăștia cine erau, ce culoare o fi avînd ?") zise Mihai Jurca cu glasul gros. Asta contează. Se întoarse spre Gheorghe și-i puse mîna pe umăr : Ei, flăcăule... Băiete...

Din ziua aceea viața lui Gheorghe se schimbă. Se mutară în căsuța lor : Mihai trebălui o săptămînă, pînă o puse pe picioare. Gheorghe ar fi vrut să-i povestească, dar se simțea oarecum sfios în fața acestui om de care nu-și aducea aminte. Tata îi cumpără cărți, ceva haine și-l trimise la școală. Îi ajuta să-și facă lecțiile și era de mirare cîte lucruri știa, mai ales la geografie. Gheorghe cunoscu o altfel de dragoste decît cea înlăcrimată a mamei sale. Tatăl său îi vorbea ca unui bărbat. Prin ochii lui, Gheorghe cunoscu lumea și necazurile ei, învăță că muncitorul nu trebuie să aștepte de la nimeni nimic, ci să lupte ca să ia puterea în mînă. La șaisprezece ani, cînd intră în fabrică, Mihai Jurca îi explică pe înțelesul lui Capitalul, plus valoarea ; îl îndemnă să citească ziarele, stăteau de vorbă despre politica internațională. În fiecare seară veneau la ei muncitori din fabrică și se încingeau la vorbă pînă noaptea tîrziu. Gheorghe era fericit cînd vedea cum îl ascultă ceilalți pe tatăl său — pe atunci președintele sindicatului. De multe ori Mihai Jurca trebuia să potolească avîntul vreunui tînăr nemulțumit.

— Nu, frate, acuma trebuie să ne organizăm, să strîngem bine rîndurile. Da ! Să sfîrșim cu dezbinarea între muncitori ! Cînd o fi să ne încăierăm, îți spun eu, să mă bată Dumnezeu dacă nu te scol și din somn...

Gheorghe începu să activeze la U.T.C. La început a avut o sarcină în echipa de fotbal a unui club muncitoresc, pe urmă în cor. În 1929, cînd au fost concediați jumătate din muncitori, a izbucnit greva. Poliția a arestat o mulțime de oameni, printre care pe tatăl său și pe Horvàth baci. Muncitorii fără lucru stăteau toată ziua prin gară, în parc, jucau cărți. Unii, mai slabi, de necaz se legau de trecătorii mai bine îmbrăcați, de femei. Siguranța strecurase provocatori : voiau să pună mîna pe tot Comitetul de partid.

Din partea social democraților se lansase zvonul că n-ar fi trebuit făcută greva. Încercau să atîțe pe muncitori împotriva comuniștilor din pricina cărora rămăseseră fără lucru, se spunea că direcția a fost silită să ia măsurile astea, pînă trece criza. Gheorghe Jurca încercă să țină un miting cu șomerii, dar nu știu ce să le spună, și la urmă cîțiva îl bătură măr. În noaptea aceea, plînse ca un copil de ciudă. „Cum, nici muncitorii nu vor să înțeleagă, se lasă duși de nas de burghezie ?

În zilele acelea, partidul mobiliză pe toți activiștii, U.T.C.-ul, sindicatul roșu. Muncitorii care rămăseseră în fabrică dădură un sfert din leafa lor ca să se poată ajutora șomerii. Organizară un fel de cantină într-un birt ; cu ajutorul cîtorva actori de la teatru dădură reprezentații, seara, în parc. Gheorghe primi sarcina să descopere și să izoleze elementele provocatoare, agenții Siguranței.

Tot atunci o cunoscu pe Iulia Vlad, instructoarea Comitetului județean. Fusese studentă la Cluj, de unde o dăduseră afară, pe urmă muncitoare la textile, un timp învățătoare în Gai, apoi trebuise să se ascundă, deoarece fusese descoperită. Gheorghe auzise deseori vorbindu-se despre ea : și-o închipuia înaltă, bărbătoasă, cu voce tunătoare, de bas, așa că rămase oarecum dezamăgit cînd o văzu prima oară : era o femeie slăbuță, foarte nervoasă, uneori neașteptat de timidă. Părea mai degrabă o studentă, sau o funcționară măruntă. Ținu legătura cu ea aproape două luni : în perioada aceea avu sarcina să scoată din închisoare articolele unui tovarăș, adus aici de la Aiud. Într-o seară, în timp ce le citeau împreună, Jurca se miră cît de mult știe acest om, despre care aflase că e închis de nouă ani aproape. Iulia îl privi mustrătoare :

— Știi, Gheorghe, am vrut să-ți spun asta mai de mult. Îmi face impresia că, în schimb, tu știi prea puțin... Gîndește-te, poți primi o sarcină la care va trebui să faci dovada nu numai a iscusinței tale practice... De pildă, să faci legătura cu un grup de intelectuali... Atunci ?

— O să învățăm mai mult după ce răsturnăm burghezia, răspunse el, destul de morocănos.

— Și crezi că atunci o să ai mai multă vreme ?

La proces, taică-său a fost condamnat la patru luni închisoare : cum făcuse trei în prevenție, se întoarse curînd, tot așa de vesel ca înainte.

—Un pic de concediu nu strică proletarului.

Odată tatăl său îl întrebă dacă nu vrea să se însoare.

—Nu ! răspunse el. Nu-i acum vreme de așa ceva ! Toate puterile trebuie să le închinăm cauzei.

Bătrînul începu să rîdă cu lacrimi :

— Cum, mă ? și puterile bărbătești ? (Evident Mihai folosise alte cuvinte : era de o vitalitate pe care nu o dată Gheorghe o privea cu ochi critic ; bătrînului îi plăceau femeile mari, robuste, „să ai pe ce pune mîna" și-și bătea joc de unele „teorii" care circulau pe atunci, în legătură cu viața sexuală a comuniștilor — se dădea exemplu poziția unui tovarăș cu o muncă de înaltă răspundere — care nu concepea ca un bărbat să se culce cu femeia lui, *numai* atunci cînd hotărau („în unanimitate", zicea Mihai Jurca) să procreeze.

— Apoi socialism de ăsta să facă ei în Paradiz. Că ăla care nu-i place să pună mîna pe un fund cald de muiere, să beie un Kil — două de Miniș, ala, mă Ghiță, în fața Siguranței face pe el, ascultă ce-ți spun, iar dacă ajunge cumva și responzabil, să te ferească cerul... N-am auzit în Rusia că ăia din secta scopiților, să fi luptat nici la noi, nici la Kolceag, caută-ți o muiere solidă, să se rupă patul sub voi, că viața mă, viața, aia-i singurul lucru sfînt.

Gheorghe nu-i putea spune că era îndrăgostit de Iulia Vlad ; nu putea spune asta nimănui și în fața ei se silea din răsputeri să se ascundă. Iulia era căsătorită ; bărbatul ei mai avea trei ani de stat la Aiud.

Pe urmă, la un bal, o cunoscu pe Luci Gherdan. Era funcționară la primărie, micuță, veselă, cu nas cîrn și ochi cafenii, copilărești. Se întîlneau în fiecare zi, umblau pînă noaptea pe mal, și cînd se întuneca începeau să se sărute. Era tare neștiutoare și-l asculta mirată cînd începea să-i vorbească de lumea nouă care se va făuri odată, cînd oamenii vor fi fericiți... Luci se bucura de fiecare lucru pe care i-l spunea el, îl privea plină de admirație. Într-o zi îl pofti la ei. Nu era nimeni acasă și ea părea atît de tulburată de apropierea lui, încît Gheorghe își pierdu capul. O cuprinse în brațe, îi simți trupul tremurînd, fierbinte. Ea îi încolăci gîtul cu brațele și-i șopti la ureche :

— Să nu fii rău... Te iubesc așa de mult... Ce-ai să crezi acum despre mine ?

Mai tîrziu începu să plîngă.

—Acum n-o să mă mai iubești. Știu că o să-ți spui : e o stricată... Te iubesc mult, Gheorghe, și sînt atît de neliniștită ! Mă tem ca nu cumva... Doamne ferește... să te închidă... Voi... despre voi se spun lucruri urîte...

El îi astupă gura cu gura lui.

Se mai întîlniră de cîteva ori la ea acasă. Într-o seară, Gheorghe îi spuse bătrînului :

— S-ar putea să mă însor.

— Bine, răspunse Jurca.

Luci deveni din ce în ce mai drăgăstoasă. Voia să știe tot despre el și Gheorghe începu să-i povestească copilăria lui, viața lui plină de zbucium.

—Vai, să nu pățești ceva, se înfricoșa ea. Cum ? Voi nu vă temeți ? Vă adunați așa... dar asta nu-i voie.

El rîdea.

Într-o seară veni la ei Horvàth. Merse drept la Gheorghe și începu să strige :

— Fain, băiete ! Foarte fain ! Ce ? Și tu ești gîscă ? Bine l-ai învățat, se întoarse spre baci Jurca.

— Dar ce-i ? bîlbîi Gheorghe.

Furios, Horvàth îl acuză că se înhăitase ca un prost cu sora unui ofițer de poliție, o agentă provocatoare cunoscută, Luci Gherdan, care făcea pe mironosița.

Tatăl său sări în picioare și-l întrebă aspru :

— Ce i-ai spus ?

Roșu ca jarul la față, Gheorghe trebui să-și aducă aminte de tot ce-i scăpase. Ca măsură de prevedere, bănuindu-se că e „filat", îl suspendară un timp din orice activitate. Cînd mai tîrziu se întîlni cu Iulia Vlad, ea îi strînse mîna, cu amărăciune.

— E greu, nu-i așa ? Ei au otrăvit relațiile între oameni...

În noaptea aceea se răsuci ceasuri întregi în așternut, oftînd pe furiș, să nu-l audă bătrînul ; dar nici tatăl său nu dormea. Aprinse lampa și, luîndu-și o pătură, se așeză pe marginea patului.

— Nu mi-i somn, — spuse, — și mă chinuie reumele... Și, ca un copil, îi povesti despre revoluție, despre bătăliile la care fusese în Armata Roșie, împreună cu zeci de mii de prizonieri din fosta armată austriacă.

Apoi viața își reluă cursul. Bărbatul Iuliei, Gavril, se întoarse din închisoare. Era un om tare vesel, neastîmpărat, știa o grămadă de poezii, de care era foarte mîndru. În '37 plecă în Spania, împreună cu alții. Gheorghe își făcea ultimul an de armată la Bîrlad.

Pe urmă s-au întîmplat atîtea... Dictatura legionară, fabrica împînzită de tot felul de vagabonzi în cămașa verde, războiul... În '41, Gheorghe trebui să intre în ilegalitate, deoarece fusese descoperit de un agent, Lovy, pe care Holtzmann — de curînd venit de

la Cluj — îl demascase. De dimineața pînă noaptea tot timpul îi era ocupat. Ajunsese să se obișnuiască așa de bine cu acțiunile acestea, dintre care dacă s-ar fi descoperit numai una, ar fi fost ajuns să-l trimită în fața plutonului de execuție, încît i se părea că toată viața lui nu făcuse nimic altceva. După plecarea lui, tatăl său rămăsese să conducă echipa de șoc și sabotaj în fabrica militarizată. Iulia Vlad era bolnavă. De un an nu se sculase din pat. Un doctor militar, pe care-l descoperiseră în gară și-l aduseseră la ea, diagnosticase cancer. Gheorghe Jurca încercase să-i ascundă asta, dar ea știa și zîmbea trist cînd el se silea s-o încurajeze.

Acum, într-adevăr, nu mai era mult. Sovieticii sînt la Iași, se apropie timpul acțiunii fățișe...

Zgribulit de frig, Jurca trase la loc pătura în fața geamului. Merse pe vîrful picioarelor și se culcă. Încercă să se gîndească la întîlnirea de mîine cu Murgescu, la vocea lui sîsîitoare, muierească, la textul manifestului care trebuia împărțit în fabricile orașului. Unde vor face instrucție gărzile muncitorești ? Dar, oricum, gîndurile lui se întorceau la Iulia, femeia aceea plină de viață, cu părul scurt, zburlit, cu ochi vioi și gene întoarse... Bărbatul ei fusese într-un lagăr în Franța împreună cu cei din Brigăzile internaționale, pe urmă evadase și nu mai aveau nici o veste de la el... Clipind des din pricina oboselii, Jurca o vedea pe Iulia Vlad, așa cum o știau toți, mereu plină de încredere, de inițiativă și curaj, și parcă-i venea greu să creadă că femeia care agoniza pe patul de lemn din odaia cealaltă fusese pînă la începutul anului trecut secretara Comitetului județean al partidului comunist și n-avea unde să moară.

•

Generalul prefect Laurențiu Belega trăia într-o tensiune pe care era sigur că n-o s-o poată suporta multă vreme. Semna orice act i se aducea, primea audiențe și asculta plîngerile oamenilor, silindu-se să afișeze un aer plin de solicitudine. Acum, după debarcarea anglo-americanilor în Franța, era convins că nemții pierduseră războiul. Înainte vreme, ca orice român, prevăzuse și el în societate fiasco-ul Axei, dar asta era o obligație mondenă. Aproape că îi părea rău că, datorită vechii sale prietenii cu mareșalul Antonescu, fusese numit prefect, în loc să-l trimită pe front.

Știrea despre sosirea comisiei germane îl năucise. Încercase să ia legătura cu Bucureștiul, dar ministerele se dispersaseră la Brașov, la Herculane, sau dracu știe unde. Mareșalul era tot timpul pe front, sau cel puțin așa i se spunea, așa că nu știa ce să facă. Nimeni nu venise să-i ceară părerea, sau măcar să-l informeze. Atunci, disperat, făcuse un pas pe care, după aceea, îl regretă. Se duse să stea de vorbă cu baronul Romulus Papp de Zerind. În definitiv, din cadrele fostului partid țărănesc primise cîțiva tehnicieni care lucrau la Filiala Băncii Românești, în consiliul de administrație al ASTREI și chiar la prefectură. Baronul fusese foarte încîntat, îi declarase că-l prețuia în mod deosebit, că avea cel mai desăvîrșit respect pentru tactul pe care-l manifesta generalul în conducerea județului într-o perioadă atît de tulbure.

Ceea ce-l intimidase totdeauna pe general în relațiile lui cu baronul era faptul că zadarnic îl privea în ochi, rugător și umil, sau numai sugestiv ; căutătura lui Papp rămînea la fel : gălbuie și indiferentă, iar răspunsul, atunci cînd îl dădea, putea fi interpretat în o sută de feluri. La plecare, generalul, care fierbea, i se adresă direct :

— Dumneavoastră știți de comisia germană din oraș, nu-i așa ?

— Eu ? se miră baronul, silindu-se să ia înfățișarea unui om căzut din lună, dar în același timp prin pliul buzelor subțiri să insinueze că nu e tocmai atît de ignorant. Eu ? Pare-mi-se că am aflat ceva, dar nu i-am dat nici un fel de însemnătate. Eu sînt un om bătrîn...

— Bine. Și ce părere aveți ?

— Eu nu mai fac politică, zîmbi cu bătrînească bunătate baronul Papp. Nu mai fac... Vină să vezi grădina, am pus nește meri japonezi...

Generalul se înclinase rigid, cu palma dusă ostășește la cozoroc. Poate în austeritatea acestui salut era ceva care-l impresionase pe Papp ; conducîndu-l spre ieșire, îi spuse schițînd o încercare de a-i pune mîna pe epoletul masiv de aur :

— Uită ce-i, domnule ghinerar... (Vorbind bătrînește și ardelenește, Papp socotea că se opune din răsputeri „invaziei răgățenilor"). Eu, după cum avusei onoarea să-ți spui, nu mă mai amestec unde nu-mi fierbe oala. Eu mi-am făcut datoria mea, e vremea s-o mai facă și alții. Îți spun însă un lucru și contez pe discreția dumitale : în caz că, mă rog, s-ar întîmpla ceva, o cotitură în orientarea generală a țării, după părerea mea, un singur om ar fi capabil să țină frîiele în mînă... Mareșalul. Armata îl urmează, poporul se teme de el, că-i place ordinea. *Ordnung* ! Pricepi ? Or, înțălepciunea de care nu o dată am dat dovadă ne impune să ținem cont de asta.

No, cu bine, sînt onorat de vizita pe care ai binevoit să mi-o faci... Un biet bătrîn... Ghenerațiile tinăre nu escelează prin recunoștință. La bună vedere...

După această convorbire, prefectul se zbuciumă îndelung. Înțelegea prea bine că baronul nu-și scosese degeaba masca în fața lui, că invocarea senilității și a lipsei de înțelegere a noilor realități erau simple blufuri ; știa precis — doar avea un serviciu destul de bun de informații — că baronul ținea legătura permanentă cu Bucureștiul, iar dacă îi spusese că partidul național-țărănist conta pe Mareșal pentru dirijarea unei noi politici, asta era, în mod precis, un fapt. „Numai dacă Mareșalul nu s-ar opune !" se temea Belega, gîndindu-se la ieșirile neașteptate, parcă demențiale, ale Conducătorului, la concepția lui rigidă despre „onoarea militară", despre „cuvîntul dat".

Dar își aduse aminte, cu un oftat de ușurare, de atitudinea Mareșalului după rebeliune. În definitiv Antonescu purtase cămașa verde, ceea ce nu-l împiedicase cîtuși de puțin pe urmă, să-i căsăpească pe legionari...

•

Cu toate că i se recomandase o discreție totală, Salvator Varga nu se putu abține să nu comunice familiei impasul în care se zbătea : asta intra în tradiție, fie că era vorba de boala unui copil — și atunci erau chemate toate rudele să opineze în favoarea unui medic sau altuia — sau că se punea chestiunea rezolvării unei cereri mai însemnate din comitetul refugiaților, ori se comenta numai purtarea lui Georges, la București. Pe vremea cînd trăia bunica, doamna Hortensia, cuvîntul ei era lege și concluzie. Toți fiii aveau o încredere oarbă, aproape superstițioasă în bunul ei simț rigid și implacabil, iar limbajul verde pe care-l întrebuința, fără pic de menajament pentru copiii care erau de față, dădea spuselor ei ceva fără putință de apel. Dar ea murise de durere și de ciroza ficatului puțin timp după cedarea Ardealului, și părerea ei probabilă era invocată, cu multe reticențe, în momentele cînd discuția intra în impas. Acum însă clanul se risipise : Georges, fratele cel mai mare, era la București, consilier tehnic la Comerț, Crișan, mezinul, fusese un timp în comandamentul Transnistriei și acum nu știau nimic de el, așa că Varga fu nevoit să vorbească, mai mult pentru a-și limpezi gîndurile, în fața soției care-l privea cu o expresie de groază zugrăvită pe obrazul ei cartofiu, a lui

Lucian, absent, și a lui Teddie care, aprobîndu-l zgomotos și mirîndu-se cum de poate face față atîtor complicații, se gîndea că o să-i poată cere ceva bani după masă. În atmosfera înghețată ce se lăsa la cafea și prăjituri, Varga simți nevoia să-i liniștească pe cei de la care aștepta un sprijin.

— O să se rezolve și asta ! Fiți fără nici o grijă !

— Salvator ! — îl privi rugătoare nevastă-sa, — n-ar fi mai bine să plecăm totuși ?

— Țțț, se enervă miniatural Varga, apoi deodată înseninîndu-se : Știți ce ? Plecați voi, scumpii mei, n-aveți nici o teamă din pricina mea. Chiar o să mă simt mai liniștit, mai liber...

— Nu ! rosti doamna Varga, strîngîndu-și buzele subțiri și incolore, pînă deveniră o linie îngustă, la fel ca ochii. Nu !

Varga nu mai insistă. Se apropie și-i sărută mîna, tandru și respectuos, apoi se duse și se încuie în bibliotecă, să pregătească dosarul unui proces care trebuia să se judece în recurs ; un croitor fusese denunțat de soția sa că ascultă radio Londra. Dar n-avea nici un chef de așa ceva, dorea numai să fie sigur, deși știa că n-o să poată suporta asta multă vreme. Ședințele din fiecare zi de la Papp deveniseră un adevărat iad, chiar pentru versatilitatea lui. Conducerea se împărțise în două tabere : una pe care, volens nolens, trebuia s-o reprezinte el (asta era consecința primei luări de atitudine din ziua cînd aflase de sosirea misterioasei comisii, de a cărei existență era din ce în ce mai puțin sigur) și care ralia pe părintele Potra, pe directorul Lucaci și, cu anumite rezerve de ordin tactic, pe Guiașiu. Cealaltă, mult mai vehementă, era reprezentată de Emil P. D. Motzeanu, de dr. Remus Pordea, de Nicușor Spinanțiu și de profesorul Burtea Silviu. Ei susțineau că este o crimă să se întreprindă ceva, înainte de-a afla părerea precisă sau chiar indicațiile centrului. Nici unul dintre ei nu se putea însă hotărî să plece la București sau la Călimănești pentru a aduce un răspuns. Într-una din seri, la plecare, baronul Papp îl reținuse pe Varga și-i spusese fără ocolișuri că el socotea poziția acestuia drept conformă cu interesele momentane ale partidului, dar vîrsta îl împiedică să-i ia deschis partea. Aceasta îi dădu imbold lui Varga. A doua zi începu să vocifereze, acuzîndu-i pe ceilalți de atitudine trădătoare, dar Motzeanu îl demontă cu o întrebare, mugită veninos, cu bărbia sprijinită în piept :

— Bine, bine ! Frumos și bine ! Dar ce să facem anume?

— Să declanșăm o acțiune! răspunse cu siguranță și superioritate Varga.

— Şi în ce constă acest lucru, dacă-mi permite-ţi să am o nedumerire? rînji, subliniindu-şi ironia, Spinanţiu.

Varga se zăpăcise. În clipa aceea îşi aduse aminte de Fritsch, de lagăre şi de toate calamităţile prezentului. Înghiţi în sec: observase privirile semnificative pe care Motzeanu le aruncase baronului.

— Eu cred, — exclamase Varga, — că am putea propune lui Vîslan să publice un articol în doi peri, în care să alarmeze...

— Pecine,Salvator ? hohoti Motzeanu. Pe cine ? O să alarmeze, de acord, o să fie arestat Vîslan, cu asta trebuie să fii tu de acord, o să se afle cine a pornit „ideea" asta. Restul, dedu-l singur. Nu, în ruptul capului !

Varga începu să-l urască pe baron. Ce urmărea, în realitate ? Doar era un lucru tot atît de limpede ca lumina zilei că Germania a pierdut războiul ! Atunci ? Nu ştia, nu ştia şi nu înţelegea nimic, dar asta n-o putea mărturisi nimănui. Îşi spuse că rolul acesta este îngrozitor şi insuportabil şi-i veni în minte o poveste a lui Andersen, pe care o citea copiilor cînd erau mici : unui împărat i se fac haine, a căror frumuseţe nu poate fi apreciată de proşti şi de cei care uzurpă roluri ce nu li se potrivesc. În consecinţă, nimeni nu vrea să mărturisească că nu vede nimic. Dar dacă toată afacerea asta nu e decît o haină invizibilă ? Îi venea să răcnească. Se întrebă : „Ce-mi pasă mie de fabrica asta ? Duc-o dracului dacă vor, în Germania sau în Patagonia sau în Cochinchina !" Ideea n-avea ce ar fi trebuit să facă : ştia doar un lucru, că poate fugi, că asta ar fi echivalentul sinuciderii sale politice şi, deşi nu-şi putea imagina cum o să arate profilul politic al zilei de mîine, înţelegea totuşi că vor veni astfel de vremuri, cînd va fi necesar să nu fii singur, să ai asigurat sprijinul unui partid puternic, cu o îndelungată tradiţie istorică. Lui însă nu-i venea în minte acum decît dictoane şi proverbe, care-l scoteau din fire : politica e o meserie murdară, ai intrat în horă trebuie să joci, cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul, omul şi pogonul...

•

Lucian privi la ceas. Ca de obicei, venise cu un sfert de oră înainte. Se întîlnea cu Sonia pe o străduţă liniştită, cu case bătrîneşti, înzorzonate. Aşteptînd-o, nu se plictisea. Încerca să-şi închipuie viaţa tihnită din aceste case, serile de iarnă cînd familiile adunate în jurul mesei joacă domino, sub lumina dulce a unei lămpi cu abajur. Nu ştia prea bine dacă aceste scene s-au petrecut sau

se petrec încă... În fiecare zi, la cinci, la geamul unei case apărea o fată bătrînă cu o pălărie mare de pai, punea o pernă pe pervaz şi stătea aşa, privind placidă şi tristă trecătorii, sau numai străduţa aceasta unde nu se puteau petrece decît lucruri în afară de timp. Prietenia lui cu Sonia era atît de nouă şi totuşi Lucian regăsea uneori senzaţia de plinătate încercată atunci cînd îl descoperise pe Andrei.

O văzu venind şi începu să se plimbe în direcţie opusă. Ea nu trebuia să vadă totuşi că o aşteptase. Trăgea însă cu urechea la zgomotul uşor pe care-l făceau tocurile ei. Sonia îi puse mîna pe umăr şi-l întrebă, rîzînd :

— Spune-mi, de ce te-ai prefăcut că nu mă vezi ?

Lucian roşi tot şi îngăimă ceva, dar Sonia urmă veselă :

— Şi Andrei face tot aşa. În societate mă „vede" totdeauna ultima.

— Probabil din delicateţe, şopti Lucian.

Îi era groaznic de ruşine.

— Ştii, asta e totuşi prefăcătorie. De ce să-mi fie ruşine dacă doresc ceva, sau dacă aştept ?... Uite, azi abia aşteptam să mă întîlnesc cu tine...

— Într-adevăr ?

— Voiam să-ţi spun vestea cea mare : doctorul „acela" pleacă la ţară.

— Mă bucur, Sonia.

— Şi eu... Îmi vine să ţip... Îl luă de braţ. Hai să umblăm repede.

„Bine că nu mă vede cineva, se gîndi Lucian. Trebuie să fiu foarte caraghios. Ei şi ? Cui ce-i pasă ?"

— A fost azi pe la noi să-şi ia rămas bun. Mi-a dat să înţeleg că eu sînt cauza exilului său. Rîse şi-şi scutură fruntea : Ştii ce ? Să-l ia... mama dracului ! Merseră un timp tăcuţi.

— Spune-mi, care a fost cea mai mare bucurie din viaţa ta ? îl întrebă Sonia pe neaşteptate. Spune-mi acum îndată, nu sta pe gînduri.

— Nu ştiu, habar n-am, răspunse Lucian după un timp. Probabil m-ai întrebat ca să-mi poţi spune tu, nu-i aşa ?

— Nu. Sau da, ai ghicit. Nu ţi se pare că bucuria ultimă e cea mai mare ? Îşi încruntă sprîncenele. Eu aşa simt întotdeauna. Mama spune că-s neserioasă, din pricina asta. Acum hai să mîncăm o îngheţată. Dar să ştii : eu îmi plătesc porţia.

Intrară într-o cofetărie mică, tixită. Lui Lucian îi veni să rîdă în clipa cînd se aşeză la măsuţa rotundă, acoperită cu o placă de

marmură : pentru prima oară era singur cu o fată, într-un local. O privi : îşi pieptănase părul într-un fel de coc strîns, care-i dezvelea ceafa rumenită de soare.

— De ce mă priveşti aşa ?

El înghiţi în sec, apoi spuse cu o voce pe care n-o recunoştea :

— Eşti frumoasă...

Sonia îşi strînse buzele, albastrul ochilor îi deveni mai intens. Nu-i răspunse. Se grăbi să-şi termine îngheţata şi se ridică. Părea stînjenită şi rămase tăcută pînă cînd se despărţiră.

— Te-am supărat cu ceva ? întrebă Lucian cu vocea tremurîndu-i.

Ea îi strînse mîna băieţeşte şi, privindu-l în ochi, îl întrebă :

— Dacă te-aş ruga să vii mîine pe la patru în parc, ai avea curaj să ieşi din casă pe căldura asta ?

— De ce ?

— Am o idee, spuse ea, clipind din ochi, cu stîngăcie. O idee îndrăzneaţă.

— Bine, am să vin.

În seara aceea, după ce toţi se culcară, el ieşi pe balcon. Se sprijini de balustrada rece, zgrunţuroasă. „O iubesc", îşi spuse şi rămase mirat cît de puţin îl surprindea lucrul acesta. Închise ochii şi-şi ascunse obrazul în palma dreaptă pe care i-o strînsese ea. Rămase aşa, neliniştit, apoi se întoarse şi intră în cameră.

I se părea că la capătul unei călătorii ajunsese undeva... Şi mîine are să-i spună... Va fi de ajuns doar „dragă Sonia"... dragă Sonia...

Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea, dar nici să citească ceva. A doua zi, deşi era frînt de oboseală, nu se mişcă de lîngă mamă-sa, o hărţui cu tot felul de întrebări, o rugă să-i povestească orice. Nu voia să rămînă singur, să se gîndească la ea. Pe la patru se îmbrăcă repede, alese din garderoba lui Teddie o cravată veselă şi ieşi în fugă. Era foarte cald, asfaltul se lipea cleios de tălpile ghetelor. Umbra anemică a pomilor se tolănea de-a lungul trotuarelor. Cînd coti spre parc îl izbi plăcuta răcoare vegetală şi mirosul mîlos al apelor Mureşului. De aici totul părea o oază, dar îndată ce se apropie, iluzia se risipi : frunzele mari ale castanilor erau acoperite cu praf ; numai florile, stropite cu furtunul, îşi săltau din culcuşul de iarbă boturile sîngerii.

Sonia îl aştepta. Nu-l văzuse încă. Purta o rochie de stambă albă cu frunze mari, verzi şi crestate. Îşi făcea vînt cu o cască de gumă. O strigă :

— Sonia !

— Ai venit ? Eşti supărat ?

— Nu... de ce ?

— Pentru că te-am scos din casă. Nu ştiu cum o să-ţi placă ideea mea.

„Dacă n-ar fi vorbit... dacă n-ar fi spus nici un cuvînt... Numai privirea trebuia să..."

— N-ai să ghiceşti despre ce e vorba. Nu-i dădu timp să răspundă, îl luă de mînă. Haidem în ştrand ! Dacă nu vii, am să te tîrăsc pînă acolo şi o să-ţi dau brînci în apă aşa îmbrăcat. Hai odată ! Mureşul e străveziu. E o crimă să fii îmbrăcat pe o vreme ca asta.

— Sonia ! încercă el să protesteze.

— Nimic... Eşti un bursuc. Ai să găseşti costum de baie în cabină.

Ţinîndu-l de mînă, îl trase pe treptele digului şi-l sili să-şi scoată bilet.

— Aşteaptă-mă aici, îl pironi Sonia pe nisipul plajei. Vin într-o clipă.

Intră într-o cabină galbenă. Lucian făcu plictisit cîţiva paşi, pînă cînd auzi un strigăt.

— Pentru Dumnezeu !... Fata Morgana ! Iluzie optică !

Teddie se smulse dintr-un grup de băieţi şi fete (banda lor de idioţi, de inculţi, de oameni goi !) şi se prosternă în faţa lui pe nisip.

— Mă înşeală văzul...

— Nu fă pe prostul, scrîşni Lucian, palid.

Teddie însă începu să ţopăie în jurul lui, i se agăţă de umeri, îi burzului părul.

— Ştiam că are să te aducă ! Aş fi pus pariu... Grozav ! În zece minute ai să înoţi ca Johnny Weissmüller.

Chiuind, se repezi şi sări în apă.

„Ştiam că are să reuşească ! Deci totul n-a fost decît un pariu..." Simţea obrazul de sticlă ; senzaţia că dacă ar fi clipit măcar faţa i s-ar fi spart ca o oglindă în care dai cu bocancul.

— Lucian ! Nu te-ai dezbrăcat încă ?

Sonia se opri lîngă el şi începu să se joace cu piciorul în nisip.

— Aşadar n-am izbutit, spuse cu tristeţe. Voiam să... te scot din singurătatea aceea urîcioasă.

— *Beata solitudo, sola beatitudo* [1], încercă să zîmbească Lucian. Îi întinse mîna. Nu-ţi fă probleme din pricina mea... Şi deodată ţipă ascuţit, cu o voce de copil : „De ce vă faceţi voi „probleme" din pricina mea ? De ce nu mă lăsaţi în pace ? Ce-aveţi cu mine ? Ce v-am făcut ?"

Se întoarse brusc şi o luă la fugă. Pe stradă îşi dădu seama că rarii trecători întorc capul după el, şi se opri. Sudoarea îi şiroia pe frunte, pe ceafă. Cînd se opri, epuizat, era pe strada principală, pustie şi ea. Numai dinspre primărie cineva îi făcu semn. Nu putu desluşi cine era şi privi în jur, căutînd unde să se ascundă. Atunci văzu treptele catedralei catolice. În umbra unei coloane, un cerşetor îşi tăia cu briceagul unghiile de la picioare. Lucian urcă cu paşi pripiţi treptele de granit. Intră. Aerul stătut, rece, îl cuprinse ca o cămaşă udă. Catedrala era foarte lungă, în formă de corabie. Un altar, un preot singuratic, în haine albe, imaculate, îşi ridica braţele spre boltă într-un gest de mecanică implorare, făcea trei paşi spre stînga, schiţa o genuflexiune, se ridica, se apropia de masa acoperită cu o fîşie lată de dantelă... Afară de ei doi nu mai era nimeni. Prin vitraliile colorate se filtra o lumină verzui-aurie şi în pînzele ei netede aerul părea viu, plin de o infinitate de fiinţe care se zbuciumau acolo ca prinse de o furtună, pentru proporţiile lor, imensă... Tăcerea se umfla ca o apă. Şi deodată o linişte fără nume începu să se scurgă în el, să-l legene, iar cînd pe sub bolţile înalte fîlfîiră acordurile grave, hohotitoare, ale unei orgi ascunse, el îngenunchie. Rotulele-i pocniră pe ciment. Nu se putea ruga, se simţea iar redevenit copil, înspăimîntat şi încîntat de solemna tăcere din jur ; se ghemui sufleteşte, încercînd să prindă şi să păstreze această pace a renunţării şi a întoarcerii pentru totdeauna...

Nu-şi dădu seama cîtă vreme rămăsese aşa ; cînd ridică ochii, preotul plecase din altar şi chemările orgii se topiseră. Nu era nimeni căruia să-i împărtăşească măcar printr-o singură privire fulgerată lumina care se făcuse în el. Îşi aduse aminte de părintele Potra, dar nu de faţa lui ascuţită, cu ochi înflăcăraţi, mistuiţi de durere, ci de cîteva cuvinte pe care i le spusese, resemnat, într-o zi :

— De ce mă ocoleşti, dragul meu băiat ?

[1] Fericita singurătate, singura fericire. (lat.)

O să se ducă la el, avea nevoie de asta. Porni, fără să se mai întrebe dacă părintele era acasă sau nu. Mergea, absent la tot ceea ce-l înconjura, fericit.

Părintele Potra îi îndrumase paşii pe cînd era copil. Venise recent de la Roma şi povestea atîtea despre minunile de acolo, îi arăta fotografii din Vatican, Capela Sixtină, prăbuşirea necredincioşilor în Iad, dumnezeul mîniei şi al răzbunării văzut de Michelangelo, madonele lui Rafael. Familia Varga era religioasă, de aceea îl primeau foarte bine pe părintele Potra, despre care se spunea că va ajunge departe. Lucian îşi aduse aminte cum, într-o după-amiază de iarnă, cînd afară sufla crivăţul, spulberînd trîmbe de zăpadă în geamuri, el, culcat pe covor, asculta o poveste de Cezar Petrescu : doi copii care îngheţau în zăpadă. Focul duduia în sobă. Atunci îi fusese ruşine de bunăstarea lor ; ar fi vrut să-i poată chema pe cei doi copii în casă, să le dea jucăriile lui şi hainele cele mai bune, chiar şi puşca cu aer comprimat. Glasul părintelui Potra era grav, molcom, şi Lucian izbucnise în lacrimi, ghemuindu-se la pieptul lui. După ce plînsul i se mai ogoise, părintele îi spusese :

— Scumpule, să nu uiţi niciodată că sînt atîţia oameni în suferinţă. Ajută-i. Renunţă la o bomboană, la o prăjitură, ca să aduci o bucurie în viaţa plină de tristeţe a unora, cărora dumnezeu le-a dat mai puţin.

Şi multă vreme după aceea, Lucian nu putuse trece pe lîngă un cerşetor fără să nu-i dea un ban. Dacă n-avea, se simţea vinovat.

Pe urmă, intervenise prietenia cu Andrei. Aceasta-şi bătuse joc de credinţa lui, îi opusese vitalitatea şi spiritul său neliniştit, mereu în căutare... „În căutarea cui ? se întreba acum Lucian. Cînd totul e aşa de simplu ! Aşa de simplu, încît nu-i poţi spune nimănui ce-ai descoperit. Trebuie ca fiecare să urce acest calvar". Surîse blînd : „Ieri m-aş fi îngrozit şi ruşinat de asemenea gînduri, le-aş fi socotit puerile".

Părintele Potra îl prevenise de cîteva ori să se ferească de Andrei, pe care el nu-l putea suferi :

— E brînză bună în burduf de cîine, spunea părintele ranchiunos, neputîndu-şi imagina cum un premiant, un băiat aşa de cult şi inteligent, poate fi capul răutăţilor. Odată, cînd Andrei era la Lucian, venise şi părintele Potra. Andrei fu obraznic, afirmă că Goethe spusese undeva că numai proştii să fie modeşti, fiindcă au de ce.

— Fericiți cei săraci cu duhul, spusese mustrător părintele.

— Vă mulțumesc, prea plecat, dar nu rîvnesc la această fericire, izbucnise în rîs Andrei. Jur.

„Da, părintele Potra e cam mărginit, își spuse, Lucian, în timp ce traversa piața mare, cu barăcile înfierbîntate de soare. Se opri brusc : Știu eu oare ce e mărginirea și ce e nemărginirea ? Își continuă raționamentul, mult mai prudent de data asta : Părintele Potra e așa cum e, poate puțin rigid, ca orice om care renunță la „bunurile lumii". Dar alături de el m-am simțit mult mai calm, mult mai împăcat decît cu Andrei, cu veșnicile lui nemulțumiri paradoxale, cu eterna căutare a... ce ? Nici el nu știe. Și deodată se opri și spuse încet : *Și nu va ști niciodată.*

Ajunsese. Părintele Potra locuia într-o casă cu două etaje, unde ocupa o garsonieră. Tot mobilierul era o bibliotecă uriașă, un pat de fier, un birou, două scaune, o noptieră, un aparat de radio și un *prie-Dieu* cu un crucifix de abanos, pe care se întindea trupul de fildeș gălbui al unui Cristos străpuns de suliță.

Sună.

Auzi pașii ușori ai lui Potra și în clipa cînd acesta deschise ușa, își ridică spre el fața transfigurată de emoție :

— Am venit... am venit... părinte...

Potra tăcu, apoi înțelese și șopti :

— Lăudat fie domnul nostru Isus Cristos... Intră...

•

În dimineața acelei zile, hala mare era la fel de plină de zgomot ca totdeauna. Întrebările trebuiau răcnite ca să se audă, în mijlocul hărmălaiei :

— Petree ! Tu ce ți-ai adus de ujină ?...

— Unsoare de cîine și mămăligă albă.

Horvàth opri strungul murdar, în jurul căruia se îngrămădeau mormane de șpan albăstriu și violet și își aprinse tihnit o țigară. Primul fum îl trase, ca de obicei, pînă în adîncul plămînilor, apoi tuși satisfăcut. Vecinul său, Petre Gribău, un flăcău mărunt, cu obrajii scobiți, rîse spre el :

— Ce-i, mă ?

— Nimic, ce dracu să fie... Las' să se mai hodinească și mașina, că destul îmi duruie-n cap.

Glumind, Horvàth se uita în stînga și în dreapta. Maistrul Filoftei nu-și făcuse încă rondul, așa că nu putea începe treaba.

„În clipa asta la TEBA, la INDAGRARA foile-s împărțite." Îl privi pe Petre. Acesta scobea în scîrbă cu dalta la căruciorul strungului.

— Nici tu nu te prea omori ! strigă el aspru, dar ochii-i sclipeau a rîs.

— Cum să nu ! răspunse celălalt pe același ton, căutîndu-se în buzunarul salopetei după o țigară. Cum poți vorbi așa ?

La intrare, cineva fluieră ascuțit și toți se apucară de lucru. Privind ogiva obuzului care se răsucea pe ax, Horvàth urmărea pe sub sprîncene silueta îndesată a maistrului. Filoftei era întotdeauna îmbrăcat ca de duminecă. Haine negre, ghete galbene și șapcă albastră, cu urechi, iarna de stofă, vara de pînză. Pășea milităreste printre șirurile de strunguri, iar ochișorii roșii îi sclipeau des, supărați. Horvàth știa că după ce maistrul se va plimba așa, de la un cap la celălalt, va găsi neapărat o negreală, va țipa, înroșindu-se tot, ca o sfeclă, va amenința cu Curtea Marțială, apoi va ține o predică și, în sfîrșit, ostenit și cu sentimentul datoriei împlinite, se va duce să se răcorească la cîrciuma de peste drum, „Mărgăritarul clasic", o hardughie și jumătate dărîmată de o bombă, a cărei firmă reprezenta, nimeni nu știa de ce, un colier de perle cît pruna, vopsite tricolor.

Îl auzi zbierînd, apoi scîrțîitul ușii de fier domină o clipă celelalte zgomote. Atunci Horvàth își opri definitiv strungul. Deschise lădița în care-și ținea merindea și sculele și, aplecîndu-se, trase teancul de hîrtii, pe care-l vîrî repede sub bluză. Apoi, după ce mai stătu un timp, prefăcîndu-se supărat că s-a oprit mașina, ieși prin dos. Merse grăbit, uitîndu-se atent dacă nu-l vede cineva și intră în vestiar, un coridor închis la cele două capete de un perete de scînduri, unde se înșirau dulăpioarele de fier. Horvàth își pregătise un șperaclu. Stătu cîteva clipe ascultîndu-și bătăile inimii, apoi repede deschise dulăpioarele pe rînd și puse în fiecare cîte o foaie de hîrtie aspră de împachetat. La început, degetele, ca și cum i-ar fi fost înghețate, nu voiră să i se supună, apoi, cînd ajunse cam la jumătate, își simți spatele leoarcă de năduşeală. Cînd isprăvi, i se păru că trecuseră cîteva ceasuri de muncă încordată, sub presiune. Ieși repede, trecu pe la closet, apoi de aici în curte, unde schimbă cîteva vorbe cu un muncitor mai în vîrstă, Folker, în sfîrșit, intră în atelierul care se golise pe jumătate.

Un ceas după prima vizită a maistrului Filoftei, pînă cînd sosea ora vizitei capitanului Prodan, hala era părăsită ; oamenii se

ducea să fumeze, să stea de vorbă cu cei de la forje sau de la cuptoare. „No, oftă Horvàth, iacă dar că s-a făcut şi asta". Aplecîndu-se deasupra strungului, îi dădu drumul şi urmări atent cum şpanul, desfăcîndu-se în spirale, contura vîrful ascuţit al obuzului.

Pe la patru, cînd se bătu în tubul de alamă din mijlocul curţii încetarea lucrului, muncitorii se îndreptară spre spălător şi de aici spre vestiar. Horvàth îi urmărea cu răsuflarea tăiată. Dar cei din stînga şi din dreapta lui nu făcuseră nici o mişcare. Strecurară doar repede hîrtia în buzunar. Numai în fund, cineva (Horvàth nu putu ghici al cui era glasul acesta ascuţit) striga :

— Ce-i asta ? Măi, n-auziţi, ce-i asta de-o găsii la mine-n dulap ? Cine a umblat în dulapul meu ?

Pînă la ieşirea pe poartă, acolo unde se făcea percheziţia, hîrtia fusese citită de toţi. Iată ce scria :

MUNCITORI !

Pieirea Germaniei lui Hitler este aproape.
Simţind acest lucru, nemţii vor să transporte în Germania bunurile din ţările ocupate, ca să poată continua mai departe războiul lor mişelesc !

O comisie germană
a venit în fabrica de armament
şi tratează în acest moment
chiar demontarea instalaţiilor
şi trimiterea lor
în germania hitleristă !

Muncitori, muncitoare, tehnicieni şi ingineri,
să ne opunem din răsputeri acestui jaf !

Nici o maşină, nici un strung
să nu iasă din fabrică !

Comitetul judeţean al P.C.R.

Citeşte-l şi dă-l mai departe !

•

Căpitanul Prodan, comandantul militar al fabricii, urcă, sărind cîte patru, treptele direcţiei. De furie şi spaimă nu vedea pe unde calcă, iar la intrare îşi agăţă unghia degetului mic şi şi-o rupse. Înjurînd înfundat, trecu prin faţa domnişoarei Muclea, care înlemni, şi intră în biroul lui Dărnescu, fără să bată la uşă. Dosarele se îngrămădeau în toate părţile, pe mese, pe birouri, pe parchet.

Ocolindu-le stîngaci, căpitanul Prodan veni pînă în faţa biroului lui Dărnescu şi-i întinse cele patru manifeste pe care le ţinea în pumnul crispat. Dărnescu îşi coborî de pe fruntea înaltă ochelarii cu ramă cafenie de baga, citi atent, cîntărind fiecare cuvînt, apoi ridică din umerii rotunzi, masivi. Sub cămaşa subţire de mătase gălbuie, muşchii mari, înveliţi în grăsime, tremurară, transmiţînd mătasei un joc fugar de ape. Prodan îl ţinti, nedumerit. Pe faţa mare, roşie, tăiată de vinişoare foarte subţiri, a lui Dărnescu, nu se vedea nici mirare, nici revoltă.

— Am găsit astea în fabrică... Mi le-au predat nişte muncitori ! spuse Prodan cu glas tare, sperînd să atragă atenţia vreunuia dintre cei cinci germani care, aplecaţi atent asupra cifrelor, planurilor şi schemelor fabricii, nici nu se uitaseră la el.

Dărnescu oftă, ridicîndu-se din fotoliul de piele, al cărui spătar era ud de năduşeala lui abundentă şi, aplecîndu-se spre maiorul Mertsch, îi întinse foaia. Maiorul îşi încrustă monoclul în orbită, citi, se făcu alb şi sări în picioare. Apa din carafa de pe masă se clătină, compact.

— *Was ?* [1] ţipă el şi un tic îi scutură colţul sprîncenei, tăiată în două de o cicatrice adîncă, trandafirie.

Dărnescu le întinse manifestele şi celorlalţi : dr. Iulius Ambrosius, expert tehnic al Ambasadei germane, Frantz Helmuth, inginer, Aloisius Krank şi locotenentul Johann Ergenheim din transporturile feroviare militare. Nemţii se uitau la bucata dreptunghiulară de hîrtie ; maiorul Mertsch le-o traduse şi atunci ei începură să se foiască, să schimbe priviri nedumerite iar la urmă se întoarseră spre Prodan. Acesta încercă să le explice :

— Am găsit asta... *în fabrik... Manifest !*

Dărnescu se şterse pe degete cu o batistă de olandă şi ţistui nemulţumit, părîndu-i-se că ventilatorul s-a oprit. Mertsch, întorcîndu-se spre el, îi spuse ceva, vorbind repede şi tăios. Dărnescu îi traduse lui Prodan :

— Aţi făcut o percheziţie muncitorilor, la ieşirea din fabrică ?

Prodan se zăpăci.

— Da... da... desigur, ca de obicei, căutînd însă, evident, nu aceste... infamii... a căror existenţă n-o prezumam, ci...

[1] Ce ? (germ.)

— *Schweinerei !* [1] țipă Ambrosius.

Prodan bănui că e o insultă și-și curbă umerii, vinovat.

Cizmele maiorului Mertsch scîrțîiră în vreme ce, păşind peste dosarele şnuruite de pe covor, se îndreptă spre telefon. Formă un număr, aşteptă, apoi spuse cu vocea lui uscată :

— Doktor Fritsch ?... Vorbi cîteva minute aşa de repede, că Prodan nu înțelese nimic și încheie : *Heil Hitler !*

Căpitanul Prodan se scuturâ ca de un fior ; păli, pleoapele îi bătură speriate, ca niște aripi de liliac. „Eu n-am nici o vină, își spunea. Absolut nici o vină n-am." Dar nu era sigur dacă o să scape din acest impas.

•

În aceeași zi, chemat de urgență la locuința bronului Papp şi pus în curent cu conținutul manifestului comunist care fusese împărțit în oraş, Varga vorbi, fără nici o convingere, ca şi cum ar fi fost ostenit să susțină atîta vreme un lucru evident prin el însuși :

— Eu, domnilor, am avut onoarea să vă previn... Da, am avut această onoare.

Toată lumea tăcea. Erau toți prezenți, afară de părintele Potra ; pe fețele lor se citea o nedumerire puțin speriată, la alții — partizanii ideii de protest — o mustrare blînd ostentativă, numai baronul sorbea liniștit din paharul lung cu citronadă. Motzeanu, care prînzise copios, era roşu la față şi asuda, rotind în toate părțile o privirea bulbucată şi dezorientată.

Varga vorbi cu tristețe :

— Domnilor, înțelepciunea pe care trebuie să ne-o fi dat experiența noastră ne silește să acceptăm evidența şi consecințele acestei evidențe. Într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, noi vom avea de luptat cu idei străine nouă, în sfîrşit... ca să spunem lucrurilor pe nume, cu partidele de stînga.

Tăcu, dar nimeni nu-l aprobă şi nici nu-l contrazise. Varga simți asta ca pe o izolare şi se înfurie. Colțurile ochilor îi tremurară uşor ; își strînse pumnii. Lipsa lor de participare i se părea răutăcioasă. Ar fi preferat, în această situație, ca discuția să fie acompaniată de

[1] Porcărie ! (germ.).

răcnete, de injurii şi invective chiar, orice mai bine decît această indiferență idioată, mimînd calmul şi ponderea. Aşteptînd în picioare, cu palmele rezemate avocățeşte de tăblia biroului, se întreba prin ce fenomen el, care avea interesele lui proprii, o familie şi grijile ei inerente, se găsea angrenat într-o maşină, într-o moară de măcinat în gol.

— Domnilor, — zise el, — să privim deci cu toată seriozitatea... (Nici un argument, măcar de ordin sentimental, nu-i venea acum în minte.) Cu voia sau fără voia noastră, incidentul acesta a devenit un factor...

— Ce atîta vorbărie, Salvator, — se supără Motzeanu, — cu asta sîntem de acord. Vorba e, — își sticli el ochii neliniștiți, — ce ne facem ?

Varga se aşeză apăsat, ca un actor care şi-a spus replica mare.

— Da, într-adevăr, vă întreb : ce ne facem ? rosti ca un ecou dr. Remus Pordea.

Toți se întoarseră spre baron. Acesta învîrtea lingurița în pahar, căutînd să dizolve zahărul de pe fund.

— No, apoi fratele Varga are dreptate.

Ca un şcolar lăudat, Varga se foi pe scaun, apoi dîndu-şi seama de ridicolul acestei atitudini, se căută înfrigurat după o țigară.

— Fratele Varga are dreptate cînd zice că amu-i vremea să facem ceva. Eu cred însă că Salvator o egzajerat olecuță, vorbind despre... partidele neistorice. Nu zic, or să răsară ca ciupercile după ploaie şi trebuie a ține cont de ele, cel puțin pentru un timp, dacă nu-i consult să le dăm prea mare nas.

— Foarte adevărat ! izbucni Motzeanu.

— Bine, dară, urmă baronul, văzînd încîntat. Acuma ei or lua *un fel* de inițiativă am zis ! ciocăni el cu degetul mic în marginea paharului. De asta trebuie ținut cont. De aceea... — baronul se opri, pîndind satisfăcut încordarea tuturor, — eu cred că, dacă ni se oferă ocazia putem... pertracta cu dînşii !

— Pardon ! şopti Pordea, cu sufletul la gură. I se părea că nu auzise bine.

Varga se uita în stînga şi în dreapta, însuflețit şi speriat.

— Dacă-mi permiteți, — zise el alegîndu-şi circumspect cuvintele, — trebuie să înțelegem de aici că vi s-au oferit deja asemenea... pertractări ?

— Eu, — rosti baronul nemulțumit, — eu nu spui nice o dată decît atîtă cît am de spus şi nice o voarbă mai mult.

Înțelese că trebuie să-i lămurească și luă în mînă o foaie de hîrtie, fluturînd-o de cîteva ori :

— Vedeți această proclamație, spuse el. O vedeți ! No, dară atunci nu vă mai spun decît că trebuie să vedem ce urmare o să aibă, iară după aceea om vedea noi. Să nu zicem hop, pînă ce n-am sărit șanțul.

Nici unul nu mai vorbi despre manifest și despre fabrică. Într-un tîrziu, Nicușor Spinanțiu se ridică, își întinse buzele și declară :

— Americanii se îndreaptă spre Paris. Sînt foarte curios dacă von Choltiz o să-l declare *ville ouverte*, așa cum a făcut Weygand în '40...

— Pînă una alta, — îl șfichiui Varga, — se pare că la Iași se pregătește ofensiva rusească.

Generalul Mîndru — care nu se mai întorsese la moșie, ci locuia la baronul Papp — tresări și, tăind aerul cu muchia roză a palmei sale, ca o pernită, se învioră brusc :

— Eh, dacă e vorba de asta... atunci... Carpații, domnilor, sînt un zid inexpugnabil, care acest zid este o fortăreață naturală și tancurile n-o pot trece. Dacă este vorba de rezistență, dați-mi mie două divizii ca să bușez trecătorile și orice ofensivă, cu scop de învăluire pe flancuri, devine o utopie.

Tinerii tîseră discret, camuflîndu-se cu palma sau batista. Dar Varga se întreba serios dacă nu este măcar o fărîmă de adevăr în toată această rodomontadă. Ar fi vrut și n-ar fi vrut să fie.

•

Alexandru Suslănescu nu mai găsea sens vieții. Vacanța, inactivitatea forțată îl strivea. Cînd mergea la Vîslan — pentru că în altă parte n-avea unde să se ducă — se gîndea bucuros că urmează un ceas, două de discuții, dar pînă ajungea acolo căldura îl moleșea și ideile îi deveneau niște cîrpe. Vîslan era un incult, în fond n-avea ce să-i spună.

În fiecare zi se îmbătau amîndoi cu rom și Suslănescu vorbea în neștire despre viața asta frumoasă, în care trebuie să mai existe undeva idealuri nemînjite.

Acum trei ani, proaspăt profesor în acest oraș ardelenesc, își motiva suferințele prin dezrădăcinare și lipsă de experiență didactică. Se temea că elevii își bat joc de el ; fiecare surîs involuntar i se părea adresat lui, unei greșeli de pronunțare sau costumului

prost croit. Se poticnea și-i dădeau lacrimile. Cu toate acestea, elevii îl iubeau, pentru că era tînăr, pasionat și căuta să și-i apropie. Le plăceau lecțiile lui de istorie, deoarece căuta să evoce cît mai plastic epoca, culoarea locală. Îl adora pe Napoleon și citise aproape tot ce se scrisese în legătură cu el ; îi erau familiare uniformele împăratului, *le petit chapeau* și *la redingote grise* [1], expresia de împăcare calmă a măștii sale funerare, demnitatea cu care a suportat insultele grosolanului sir Hudson Lowe, dragostea cu care-l înconjurau mustăcioșii grognarzi. Nu putea vorbi de sfîrșitul micului caporal fără să-i vie lacrimile în ochi. La fel plîngea cînd evoca moartea lui Mihai Viteazul prin cuvintele cronicarului : Și căzut-au trupul lui, ca un copaciu..."

Dar acum, ori de cîte ori se gîndea la școală, îi venea în minte una și aceeași imagine : el întinzînd directorului lucrarea lui Andrei, în prezența lui Stan, care o înhățase și o citise pe loc, avid. „Vom lua măsuri, mormăise Lucaci", dar era atîta scîrbă nereținută în privirea lui ! O, și dacă ar ști toți cît ținea el la Andrei ! Îi prețuia idealismul tinerese, avîntul romantic, intransigența vîrstei. Dar ce-ar fi putut face altceva ? Ce ? Era în joc toată situația lui, viitorul. În conferință încercase să-l apere, dar nimeni nu-i dăduse nici o atenție. Directorul abia dacă-i mai adresa un cuvînt, îl disprețuia. Dar ceea ce era mai groaznic era că nu înțelegea de ce făcuse Andrei asta. Nu-i răspunsese la scrisori ; desigur, îl urăște și el. Ca să scape din acest cerc vicios umbla tot timpul cu Vîslan. Boema incorigibilă a redactorului îl cucerise prin beția independenței. De mic copil trăise în preajma mamei și a surorilor. Poveștile lor nu-l speriau cu lupii, sau coșarii care vin după copiii neastîmpărați, ci auzea cuvinte grozave, misterioase : ipotecă, poliță, parcelare, licitație ; îl îndurerau lacrimile pe care femeile, în mijlocul cărora creștea, le vărsau după „ogorul strămoșesc, căzut în paragină". Duioșia aceasta înlăcrimată își imprimase pecetea asupra lui, făcîndu-l timid incurabil ; la liceu fusese un elev mediocru, la facultate nu se impusese, deși era mult mai bine pregătit decît toți colegii lui. Intrase speriat în viața de profesor. Locuia în gazdă la familia unui magistrat, Velceanu, într-o cameră încărcată de mobile, daguerotipuri și lucruri de prisos. La început, nu observase avansurile pe care i le făcea doamna Mimi ; nici nu îndrăznea s-o

[1] Mica pălărie și redingota cenușie. (fr.).

privească, atît de tulburat de maturitatea ei voluptoasă şi foarte îngrijită. La patruzeci şi unu de ani doamna Velceanu semăna cu statuia Venerei din Milo. Lui Suslănescu, obişnuit cu frumuseţea zvăpăiată a bucureştencelor, liniile doamnei Velceanu îi sugerau o maternitate încă neîmplinită. Se îndrăgosti de ea şi se temea ca domnul Velceanu, un bărbat uscat, foarte înalt, chel, cu o faţă gălbuie, mereu jignită parcă, să nu observe caracterul intim al tulburării sale. De aceea, instinctiv, începu să joace un rol grotesc de copil naiv, neajutorat şi zăpăcit, lucru care era de natură să îndepărteze orice bănuieli. Doamna Velceanu intră, în mod normal, în acest joc şi începu să-l „dorloteze", cum spunea ea. Îi propuse să nu mai mănînce în oraş, ci să intre într-un fel de pensiune la ea. Lui Suslănescu lucrul acesta nu-i convenea. Ar fi vrut să scape de orice tutelă, să n-aibă de dat socoteală nimănui, dar nu găsi nici un argument ca s-o refuze.

Din pricină că o vedea acum foarte des (dimineaţa, după ce Velceanu pleca la Tribunal, ea îi aducea dejunul, îmbrăcată sumar într-un capod negru cu un guler alb à la Catherine de Médicis) dragostea lui coborî din sferele eterate şi deveni obsesie erotică. Ar fi vrut să aibă un sfătuitor experimentat care să-l îndrumeze cum ar fi trebuit procedat, dar bineînţeles nu îndrăzni să vorbească nimănui despre aşa ceva. Acum un an, Velceanu plecase într-o descindere în provincie şi venind acasă Suslănescu o găsi pe Mimi aşteptîndu-l cu o sticlă de vin. Afară ploua monoton, tomnatic, şi ea făcuse foc în soba de teracotă din dormitorul ei. Lucrurile s-au petrecut foarte simplu, atît de simplu, că Suslănescu a rămas profund dezamăgit. El ar fi dorit o dragoste liniară, unde finalul trebuie pregătit printr-o îndelungată poposire în sferele poeziei şi are caracterul de dăruirea dramatică, sufletească. Mimi — Marie, cum îi spunea el — era însă în acelaşi timp pătimaşă, maternă, strident copilăroasă şi experimentată, iar în clipele de acalmie o simţea atît de departe de el, ca şi cum ar fi aparţinut unui alt regn, încît, zdrobit de ruşinea goliciunii lui, nu îndrăznea să se mişte, să respire, ca să n-o trezească. Începu să-şi facă tot felul de complicaţii : ce s-ar întîmpla dacă Velceanu i-ar surprinde, ce-o să fie cu femeia aceasta cînd el o va părăsi, pentru că va veni şi momentul acesta, ce-o să-i spună la despărţire, cum va suferi el după aceea ştiind că s-a purtat ca un monstru cu femeia care i-a jertfit totul ; toate acestea erau insuportabile. Marie era de-o imprudenţă, a cărei cauză Suslănescu o găsea în căsnicia ei neizbutită ; venea uneori

noaptea în odaia lui şi i se ghemuia în braţe, iar el pîndea, iepureşte, orice zgomot al casei, neîndrăznind s-o respingă : ea se înşela asupra răcelii lui, începea să plîngă şi să-i reproşeze că n-o iubeşte. Hărţuit de aceste scene, găsi un remediu : nu răspundea nimic, ci plîngea şi el, tăcut, cu lacrimi abundente. Atunci Marie îi săruta pleoapele umede, buzele strîmbate de plîns şi, ca să-l liniştească, îi susura încet în ureche cuvinte fără sens.

După eliminarea lui Andrei, Suslănescu voise să se sinucidă. Ştia că nu era capabil s-o facă într-un moment de deznădejde ascuţită, cu un fel de furie, ci ar fi vrut să se convingă întîi că nu are altă ieşire. Pentru că îi era groază să mediteze asupra acestui lucru, simţind că în toată experienţa lui anterioară nu există nici un termen de comparaţie, încercă să adune toate pasajele celebre, în care poeţii cîntau sinuciderea : „Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei"... „A muri, a dormi. A dormi, poate a visa... vai, aici e hopul"... „Nu cerceta aceste legi, că eşti nebun cînd..." Trecu în revistă sinuciderile celebre : Seneca, Petronius, Cleopatra, apoi se întrebă de ce nu-şi ridicase viaţa Napoleon, care pierduse totul, şi preferase să fie exilat pe Sfînta Elena, ca o găină într-un coteţ. În zilele acelea, Marie îi mărturisi că era însărcinată şi Suslănescu se prăbuşi dintr-o disperare în alta. Ea era calmă, şi-i spusese acest fapt ca pe oricare altul, zilnic, dar el se zbuciumă nopţi de-a rîndul, fugi de acasă, pretextînd o afacere urgentă în provincie, iar cînd se întoarse era hotărît să-i mărturisească adevărul lui Velceanu şi să primească totul : palmele acestuia şi ale opiniei publice... Velceanu nu era încă acasă ; numai Marie, îmbrăcată în capotul ei negru, la care Suslănescu nu se putea uita acum fără să se cutremure, citea în dormitor un roman franţuzesc cu coperte galbene. Era palidă.

— S-a făcut, îi spuse bucuroasă, cînd îl văzu oprit în prag, cu fruntea plecată. M-a costat doar trei mii cincisute.

— Ce ? bîigui Suslănescu.

— Cum ce, prostuţule ? Raclajul... Vino şi mă sărută. Am suferit atîta pentru tine !

Suslănescu crezu că o să leşine. Se încleştă de pervazul uşii, sfîşiindu-şi unghiile. Înţelegea sacrificiul ei : femeia aceasta, pînă acum sterilă, şi-a sacrificat copilul, copilul lor ! pentru liniştea lui. Veni clătinîndu-se pînă lîngă pat, căzu în genunchi şi, înfundîndu-şi obrazul în mătasea parfumată a plapumei, gemu :

— Marie... Marie... de ce ai făcut asta, iubita mea ?

— Prostuțule... prostuțule, — îi trecea ea degetele prin părul des, — totul a trecut cu bine... în două zile sînt iarăși în picioare... Sandi, Sandi mic...

Din ziua aceea Suslănescu înțelese că libertatea la care nădăjduise romanțios în vremea studenției era o vorbă goală, că ajunsese fără voia lui prizonierul unei fatalități și că nu mai avea ce face. Marie își aroga drepturi de soție. Îi interzisese să-l mai frecventeze pe Vîslan și Suslănescu trebuia să uzeze de precauții de soț, ca să se întîlnească cu el. Găsi puterea să-i destăinuiască toate acestea lui Vîsln, care, fără să se înduioșeze sau să se indigneze prea mult, îl sfătui să se mute de acolo și să se instaleze la el, în locuința destul de încăpătoare pe care o avea în oraș.

— Asta e imposibil, suspină Suslănescu, întrezărind perspectiva unei vieți lipsite de orice griji.

— Ești un bou !

— Ce înțelegi tu !

Întîlnirile acestea aveau loc de obicei în restaurantul „Mircea". În ultima vreme Vîslan era din ce în ce mai înnegurat și prevestea cataclisme, ca și cum acest lucru i-ar fi provocat o plăcere răutăcioasă. Suslănescu încerca să-l combată, deși era inutil, fiindcă Vîslan nu argumenta teoriile sale ; le enunța pur și simplu, fără drept de apel. Într-o seară, directorul *Tribunei Române* îl chemă la telefon și-i spuse că a doua zi, dis-de-dimineață, trebuiau să se vadă neapărat la locuința lui. Pe la șapte, Suslănescu sună la ușa garsonierei. Vîslan îi deschise. Purta un halat de baie verde-palid și pe cap o căciuliță de lînă, cu moț roșu, trasă pe frunte. Părea nedormit și nu se răsese. Camera era plină cu tot felul de tablouri, cu care talentele locale răsplăteau o critică binevoitoare la rubrica plastică a ziarului : femei goale, busturi de țigănci în pastel, peisaje, campestre, porți sculptate, bisericuțe de lemn și interioare de cîrciumă.

— Șezi, îi porunci Vîslan, indicîndu-i un fotoliu pe brațul căruia erau aruncate o pereche de pantaloni, o cămașă de culoarea pepenelui crud și un maldăr de ziare.

— Ce s-a întîmplat ? se sperie Suslănescu.

— Măi, n-am dormit toată noaptea... Tu ai auzit de comisia germană care a venit să demonteze fabrica ?

— Nu. Și ce te supără pe tine asta ?

— Ești nebun ? Tot orașul fierbe și tu dormi în brațele doamnei Velceanu.

— Te rog, să lăsăm asta, clătină din cap cu plictiseală Suslănescu.

Vîslan n-avea astîmpăr. Se plimba dintr-un colț în altul, cu pasul neliniștit, învățat de la Robber, și care i se părea o plasticizare a frămîntărilor intelectuale, mișca buzele și se încrunta.

— Bine, Sandule, tu nu înțelegi ? Pe chestia asta e o gălăgie imensă în toate cercurile din oraș. În toate ! Ca să zic așa, e un fel de... un fel de...

Vîslan se opri, trase cu urechea, apoi cu pași de lup se strecură pînă la ușă, o deschise și se uită afară. Nu era nimeni.

Suslănescu se temu. Dacă Vîslan, pe care-l știa așa de nepăsător, devenise prudent, situația era într-adevăr foarte gravă. Îi păru rău că venise.

— Acum am nevoie de ajutorul tău, zise Vîslan. Este un moment crucial, de care atîrnă enorm de multe lucruri în viitor. Poate... salvarea noastră. Îmi ești prieten ?

— Cred că întrebarea e fără sens. (Se gîndi : „Dar de ce și-a pus-o ? Ce i-a venit să se întrebe tocmai asta și tocmai acum ?")

— Nu este. Uite ce cred eu : dacă scăpăm momentul acesta prielnic, se cheamă că am scăpat totul din mînă și că mai tîrziu vom regreta amarnic. După cîte am mirosit eu, toată lumea este agitată de chestiunea asta... Spiritele fierb. Dacă am pune și noi puțin gaz...

— De ce vorbești așa ? îl întrerupse trist Suslănescu.

Vîslan tăcu, își prinse fruntea în palmă și mărturisi :

— Nu știu ce să fac. Totul mi se pare așa de periculos, ca un dans pe sîrmă. Am auzit că și comuniștii au luat atitudine. Au umplut orașul cu manifeste... Numai noi tragem mîța de coadă, publicăm comunicate militare pe care nici dracu nu le mai citește, că n-are de ce, scremem articole jalnice, așa cum am făcut, cu voluntarul acela... Uite ce-ți propun : să scriem un articol de fond : „Destinul României în aceste clipe de cumpănă".

— Și care este destinul României ? încercă să zîmbească Suslănescu. Eu nu-l mai intuiesc.

— Iar vorbești prostii. Mă mir de tine, un om așa de cult... Nu înțelegi ? Totul e foarte simplu. Istoria ne învață că țara asta n-a fost niciodată, ca să zic așa, independentă...

— Pardon !

— Lasă-mă, nu mă întrerupe... Poftim, hai să lăsăm la o parte epoca lui Ștefan cel Mare, sau Mihai Viteazul. Dar în evul modern,

trebuie să-mi dai dreptate. Sîntem un stat prea la răscruce, ca să fim liberi în mod absolut.

— Libertatea absolută ! dădu din mînă Suslănescu, care se gîndea la altceva.

Vîslan însă se înfierbîntase. I se părea că e pe cale să descopere mari adevăruri :

— Turci, nemți, austrieci, francezi, englezi, americani, pînă și olandezi și-au vîrît nasul aici ; s-au certat pentru noi și ne-au rezolvat chestiunile noastre vitale, ale noastre, înțelegi ? La Londra, la Amsterdam, la Petersburg sau la Paris, sau la Constantinopol ! Le trebuia, ce-i drept, ba grîul, ba petrolul. Uneori ne mai pupau dulce, alteori ne jefuiau sanfason.

— Nu știu unde vrei să ajungi cu asta !

— Unde ? Foare simplu. Ascultă : sîntem aici la răscrucea Orientului cu Occidentul, în Balcani, unde toate sînt alandala. Uneori am avut și profeți care au pășit pe nisip și au strigat în deșert. Poporul i-a urmat, e drept, de ce să nu-i urmeze ? Experiențe deșarte : Bălcescu a murit la Neapole...

— La Palermo !

— Totuna-i. Avram Iancu a înnebunit. Secretul, dacă-i pot spune secret, e că „destinul" nostru, dacă nu ți se pare prea mare cuvîntul, e să fim slugi, scumpul meu. Stai, stai nu te revolta, nu strîmba din nas, savantule ! Întrebarea e, după părerea mea, ca să zic așa, foarte simplă : ce fel de slugi ? Grăjdari, puțind a balegă de cal, sau majordomi cu fireturi, cărora stăpînii le spun „domnule Jean" ? Așa că rezolvăm problema hotărînd ce fel de stăpîni ne alegem, pentru ce stăpîni luptăm, dragul meu !

— Această teorie, — se strepezi Suslănescu, — este de un materialism înfiorător și eu n-o pot accepta. Prefer, acum, în clipa asta, să-mi zbor creierii...

— De ce atîtea vorbe mari, Sandule ? Avem noi dreptul să spunem vorbe mari ? Nu vezi cum ne cheamă ? Pe mine Ion, pe tine Sandu, pe altul Vasilică, sau Petre... Astea-s nume de oameni independenți ?

— Ești tîmpit, sau ești beat ! se înfurie Suslănescu.

— Nu, redeveni serios Vîslan, Uită-te pe hartă, uită-te de-a lungul coloanelor unei statistici, în cartea de geografie pentru clasa a IV-a primară ! Avem tot ce ne trebuie pentru a putea trăi singuri și totuși nu putem. Constituția ne-am făcut-o după belgieni, reforma monetară după elvețieni, sportul după suedezi

și dracu mai știe ce după cine am mai făcut ! Iar acum ne-am băgat în rahat pînă peste nările nasului ! Transnistria, Ucraina, Crimeia, Cuban, Terek, Caucaz... de ce, măi ? Pentru mine e clar că nemții, dacă nu se petrece o minune, au pierdut războiul. Chiar dacă nu acum, urgent, dar în 1948 la Berlin o să fluture steagurile englezilor, americanilor și rușilor. Ei, te întreb, ce steag vrei să fîlfîie la București ?

— Cel romă...

— Taci ! Să vorbim serios. Rușii-s aproape, asta-i. Noroc că pentru Anglia și Statele Unite, noi, România, reprezentăm un capital prea important, un punct de sprijin prea strategic, aici, la porțile Orientului, ca să ne lase din mînă. Mîna aceasta, dragul meu, este îmbrăcată cu o mănușă. Iar eu nu m-aș supăra de loc să mă cheme John Wysslane, ca să fiu sincer nici Ivan Vîslanov, dar mă tem că asta va fi peste putință... Ei bine, trebuie să pregătim discret cîteva cărți de vizită, pe care să le scoatem la momentul oportun. De aceea te-am chemat.

Suslănescu se ridică și întinse mîinile spre el, într-un gest de implorare :

— De ce-ți murdărești sufletul, Ioane, cu asemenea prezumții scîrboase ? Da, iartă-mi brutalitatea, scîrboase ! Ideea de naționalitate...

— Ideea asta a dat faliment la Stalingrad !

Suslănescu rînji disprețuitor, cît mai disprețuitor cu putință :

— Iar ai vorbit cu Robber... Numai un jidan putea să-ți vîre în cap asemenea monstruozități !

Vîslan roși, apoi începu să gesticuleze enervat :

— Bine, bine, toate astea sînt de domeniul viitorului și odată ai să-mi dai dreptate ! Vorba e, ce facem acum ? Au venit nemții și vor să ne care fabricile. Ce atitudine iei, domnule Suslănescu ? Nu ți se pare, ca lui Napoleon al dumitale la Waterloo, că aici vom da o bătălie ?

— Asta a spus-o la Austerlitz, se sili să nu zîmbească Suslănescu.

— Te știu un om discret, se apropie de el Vîslan.

— Aceste... precizări vor sfîrși prin a mă jigni...

— Am vorbit ieri cu domnia-sa domnul baron Papp de Zerind, — continuă Vîslan, neluînd în seamă protestul lui Suslănescu, — m-a sfătuit să iau atitudine, cu multă prudență deocamdată, dar în așa fel ca totul să fie clar, dar ca să zic așa, să nu mi se poată reproșa nimic. Măi, — îl luă el de reverul hainei gri, ponosite, — ție

nu ți se rupe inima cînd vezi cum teutonii jefuiesc avutul țării ? Această fabrică... încercă el să se încălzească, dar entuziasmul îi căzu subit la temperatura normală. Această fabrică, Dumnezeu s-o bată, poate fi ori... momentul nostru, ori mausoleul nostru !

— Ceea ce e bine spus, dădu din cap Suslănescu. Și în ce ton vrei să-ți scrii articolul ?

— Științific.

— Pentru asta ar fi trebuit să-l cauți pe Robber.

— Nu vrea. Parcă e turbat. M-a poftit să nu mai vin pe la el. Mama lui ! Numai să-mi deschid eu gura și îl înghite lagărul !

— Dar dacă-și deschide el gura ?

— Tu n-ai dormit cumsecade azi noapte, se înfurie Vîslan. Ce dracu ! Vrei să mă indispui cu tot dinadinsul ? Ia mai bine o hîrtie, găsești acolo în sertarul biroului, și apucă-te de un început, că restul o să-l scot eu cumva... Paștile mă-si de viață ! Multă vreme o să fiu eu silit să fug după o sută de iepuri ? Ei, numai să vie odată cineva, papuașii sau hughenoții, să-mi pun eu pe picioare un partiduleț, știi așa, dintr-o bucată, cu program serios, să vezi ce vile la Sinaia și la Mamaia ne trîntim într-un an de zile. Ție ți-am rezervat un loc în Consiliul directiv.

— Foarte mulțumesc, se ploconi ironic Suslănescu. Dar știa că Vîslan nu glumește și-l invidia pentru credința asta, tîmpită, nerealistă, dar sinceră.

— Acuma taci, dacă vrei să scriu, se răsti el la Vîslan, punîndu-și un deget pe buze, merse în vîrful picioarelor pînă la dulapul unde-și ținea cărțile, scoase o sticlă de vin și două pahare, le umplu, admiră culoarea aurie a vinului și-l dădu pe gît dintr-o înghițitură.

Dar Suslănescu, aplecat deasupra colii imaculate, nu scria. Se întreba ce înseamnă pentru el patria și deși voia să găsească o formulare uscată, ca o definiție, nu izbuti. Frînturi de idei și de imagini începură să ningă : parada de 10 mai văzută în copilărie, pămîntul lor ipotecat, realitatea pisaniilor de pe bisericile vechi, emoția descifrării lor, starea de entuziasm pe care-o trezeau în el victoriile românilor în războaiele pe care le purtaseră în decursul zbuciumatei lor istorii. Chiar acum, la douăzeci și șase de ani, era destul să vadă trupele trecînd, steagul sfîșiat de schije, asemeni unei aripi glorioase de vultur, sau să audă accentele dure ale unui marș ca să-i dea lacrimile. Cinismul cuvintelor lui Vîslan îl indignase. „Setea de libertate, — se gîndi, — e născută odată cu omul, la fel ca instinctele. Dar tot așa, sînt unii meniți să fie sclavi... ca

mine. Oare această predestinație este numai individuală ? Biciul atîtor stăpîni nemiloși n-a creat o psihologie comună, gregară ?“ Îl privi cu ură pe Vîslan care nu îndrăznea să facă nici o mișcare, ca să nu-l deranjeze. Furios, mototoli hîrtia între degete cu mișcări convulsive, o aruncă pe jos și zise înfundat :

— Nu scriu ! Auzi ? Nu scriu, nu scriu, nu scriu !

Se repezi la ușă, lovindu-se cu umărul de ea, o deschise împingînd-o cu tot trupul și alergă pe trepte, nebunește, neuitîndu-se unde calcă.

Stupefiat, Vîslan se repezi după el, dar auzind poarta închizîndu-se zgomotos, înjură necăjit :

— Și ăsta-i nebun... mama lui !

Așa că pentru articolul cu „schepsis“ nu-i mai rămînea decît să-l solicite pe Robber. Merse și ridică receptorul telefonului, ținîndu-l cu grijă, ca și cum ar fi fost un șarpe.

•

În automobilul care gonea de-a lungul asfaltului ud, generalul Belega fuma țigară după țigară. Ploaia care se pornise pe la unsprezece seara se scurgea în șuvițe pe geamurile mașinii și sergentul șofer ștergea din vreme în vreme parbrizul cu un ciorap vechi de lînă.

— Mai repede ! porunci prefectul și sergentul apăsă automat pe accelerator. Belega monologa : „M-am purtat ca un laș, ca un fricos, ca un om lipsit de dignitate, ca un țivil oarecare...“ Își trăgea mereu cozorocul chipiului, parcă ar fi vrut să și-l înfunde adînc pe ochi, să nu mai vadă. „Dar atitudinea incalificabilă de mămăligă, de imbecil, de papă lapte, dar zîmbetele cu care, eu general prefect, l-am gratificat pe banditul acela ? !“

— Mai repede ! N-auzi ? zbieră el și vinele frunții strangulate în căptușeala de piele a chipiului zvîcniră dureros. Îi veni în minte o întîmplare stupidă, care făcuse vîlvă pe vremurile sublocotenenției lui. Un coleg fusese la teatru cu o tînără din cea mai bună familie și cu mamă-sa. Tînărul ofițer mîncase mult, era chinuit de colici și la un moment dat, în tăcerea sălii care urmărea suferințele primadonei, răsună net și scurt un zgomot necuviincios. Ofițerul sări în picioare, ieși din lojă și în foyer își trase un glonte în piept. Rana nu era mortală, ofițerul scăpă. Pentru că fusese un om de onoare, nimeni nu-i aminti niciodată întîmplarea asta grotească și se căsători cu fata cu care fusese la teatru... Onoarea ! Ce concepții aveau

pe atunci oamenii... Acum, el ar trebui să se împuşte de zece ori. Se purtase ca un prost, ca un sublocotenent pus dintr-o dată să comande o divizie !

— Stai ! ordonă el. Am să fac cîţiva paşi, să mă dezmorţesc.

Sergentul opri maşina, coborî, deschise portiera din spate şi în timp ce Belega se dădu jos îi puse delicat pe umeri o manta de piele.

— Am să te chem. Stai aici. Poţi fuma.

Erau afară din oraş şi sub ploaia care curgea oblic, deformată de vînt, pomii, frînturile de cer siniliu scăpate din încleştarea norilor păreau decoruri de teatru.

Generalul îşi scoase chipul. Şiroaiele de ploaie îi răcoriră fruntea înaltă.

„Să fi ajuns aşa de jos, — se întrebă mai mult nedumerit, — că simpla prezenţă a unei uniforme nemţeşti să mă înfricoşeze, pe mine, un general ? Şi în fond ce argumente mi-a adus Frîtul ? Niciunul. Posibilitatea unei scurtări elastice a frontului şi deci iminenţa aerodroamelor militare ruseşti ; necesitatea de a aproviziona triunghiul transilvănean, viitorul centru de rezistenţă ? Sinistru : şi în celălalt război a existat un triunghi al morţii : Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz... Pe aici nu se trece ! Dar împotriva nemţilor ! Şi eu... tac ! Am tăcut ! N-am întrebat nici de autorizaţia Conducătorului, nici de legalitatea acestui act, ci... am luat notă... Îngrozitor !"

Îşi spuse că prin asta îşi riscă nu poziţia, nu rangul, ci chiar capul, în cazul cînd, aşa cum i-a spus Romulus Papp, Mareşalul va fi omul chemat să conducă, după o eventuală schimbare de orientare. Atunci, evident, Antonescu se va desolidariza de el chiar dacă ordinul de demontare al fabricii ar exista. Dar există acest ordin ? El nu-l întrebase pe von Mertsch, sau nu îndrăznise. Da, da, asta era : nu îndrăznise... Dăduse numai din cap, arătînd că e de acord, că pricepe, cum să nu, toate sînt aşa de clare... Da... exact, un triunghi strategic rezemat la sud pe Carpaţi, la răsărit de asemenea pe Carpaţi, un bastion inexpugnabil... care va fi bombardat zilnic, pînă va ajunge un morman de ruine şi de cadavre ca Zidul Atlanticului — şi în timpul acesta Antonescu şi toţi cei rămaşi în Bucureşti îi vor declara trădători pe aceia care vor „apăra" triunghiul şi-i vor condamna la moarte în contumacie !

Îşi strînse mai bine mantaua de piele pe umerii masivi. El era un militar de carieră, nu un politician de cabinet ; toate aceste subtilităţi îi scăpau şi nici nu erau subtilităţi, ci o cursă de şoareci,

în care nu exista măcar perspectiva unei bucăţele de slănină momitoare ! Şi ironia insuportabilă a acestui neamţ scelerat (scelerat ! era o expresie bine găsită) cînd, la despărţire, îi strînsese mîna — : — „Mă bucur că am găsit în dumneavoastră, domnule general, un militar, un om adevărt, acum cînd toţi caută să-şi scape pielea. De aceea socot că ne veţi da tot concursul în stăvilirea oricăror... tulburări ce s-ar putea ivi în mod supărător pentru toată lumea". — „Evident", răspunsese el, înclinîndu-şi fruntea ca unul căruia toate aceste aluzii îi sînt foarte limpezi. — „Şi orice agitaţie... orice ! — plesnise din buze von Metsch, ca dintr-un bici, — trebuie curmată fără milă, indiferent cine ar fi în cauză ! — „Evident, desigur", răspunsese cu bărbăţie prefectul.

Dar dacă „ei" ar şti că...

Se întoarse pe călcîie. O să-i rugînească pintenii pe ploaia asta. Maşina nu se vedea pe şoseaua pustie.

— Heei, şofer ! strigă el. Şofer !

Abia aştepta să se vadă acasă, să asculte pălăvrăgeala arţăgoasă a copiilor, să bea un ceai fierbinte cu rom. Strănută. „Numai asta ar mai lipsi, să mă îmbolnăvesc", îşi spuse, şi tresări. Nu era oare o soluţie ? Chinuit de sentimentul unei vinovăţii laşe şi egoiste, îşi desfăcu cu degete nervoase gulerul de celuloid, cravata, vestonul şi lăsă ploaia să i se scurgă pe ceafa fierbinte, purpurie. „Şi parcă dacă o să mă îmbolnăvesc, o să mă lase în pace ?" Îşi încheie haina, se ghemui în mantaua de piele şi porni repede spre locul unde-l aştepta maşina. În întunericul umed n-o văzu şi fu cît pe ce să se ciocnească de ea.

— N-auzi, dobitocule, că te strig de un ceas ? strigă el, urcîndu-se, şi îi cără şoferului cîţiva pumni în ceafă. Asta nu-l răcori, aşa cum ar fi făcut-o cîteva palme aplicate magistral. Sergentul se încovoie şi dădu drumul motorului. „Dar dacă i-ar veni să răstoarne maşina ? se întrebă, obsedat, generalul. De ce l-am lovit ?"

Şi, răcorit, soluţia îi apăru extrem de limpede. Se va duce la Bucureşti şi va căuta să obţină un ordin semnat chiar de Antonescu, sau de Ică. Altceva n-avea ce să facă. Dar pînă atunci ? Şi dacă Papp şi ai lui încep ceva, ce atitudine o să ia ? Indiferenţă ? Dar dacă Gestapo-ul îi arestează şi baronul o să vorbească ?

Nu-şi dădu seama că maşina se oprise de mult în faţa casei.

Ieşi, strecurîndu-şi cu greu trupul masiv, se scotoci prin buzunare, îşi găsi potofelul şi-i întinse sergentului o hîrtie de o sută.

— Poftim, sergent.

Apoi urcă, sărind cîte două treptele intrării. Înăuntru ardea lumina.

•

Iosif Cloambeş primise echipamentul complet : veston, pantaloni, cămaşă, izmene, bocanci, moletiere, centură, raniţă, bască, gamelă, armă ZB seria U.28.940, baionetă şi un cercuţel de tinichea pe care scria 9281. Dormitoarele regimentului erau pline de soldaţi. Îi puseseră cîte doi într-un pat şi se vorbea că de a doua zi are să-i scoată la instrucţie. Ioşca plînse ceasuri întregi, pînă ce tovarăşul său de pat, un lugojean subţire ca o scîndură şi rău foc, se răsti :

— Da' mai tăci odată, băbătiurcă! Lasă-mă să dorm, în p... mamii mele !

Şi adormi îndată, somn greu, cu zvîrcoliturі şi lovituri de călcîie care erau gata să-l dea jos din pat pe Ioşca. Mirosul sutelor de picioare şi trupuri nespălate îi făcea greaţă, întorcîndu-i maţele pe dos. Auzea cum afară, în curte, răsună răcnetele gradaţilor şi scîrţîiturile căruţelor şi ale tunurilor regimentului ce se aduceau din remize. Binişor, să nu-l trezească pe supărăciosul de lîngă el, Ioşca se înălţă într-un cot. Din dormitorul lung, cu paturi suprapuse, nu se vedea decît o pîrtie îngustă între paturi, luminată de un bec chior, roşcat. Se auzeau sforăituri, sau cuvinte bîlbîite în somn : „La dreaap-ta !... inteearşş ! Mărie... no, Mărie... Ihî, aşa, fată..."

Nu mai putu răbda. Se sculă şi-şi trase pe întuneric bocancii scorojiţi. „Cine ştie cine i-o fi purtat", se scutură el. Auzise că pe front se descălţau morţii, iar bocancii şi cizmele se trimeteau în ţară. Ieşi în coridorul lung, unde mirosea a murdărie şi a urină Plantonul îl privi mirat.

— Ce nu dormi ?

— Nu mi-e somn, oftă el şi merse spre capătul coridorului.

Tot timpul, din clipa cînd îl duseseră din camera ofiţerului acela, se gîndise. Acum înţelegea, şi o furie turbată îl năucea. Numai calicul, zdreanţa de Mitru Moţ i-o făcuse, ca să se răzbune pe el. O să se mai întîlnească vreodată cu Mitru să-l poată junghia ca pe un porc ?

— Ce-i cu tine, măi ? auzi o voce aspră, groasă.

Plutonierul — acela care le împărţise efectele şi sudălmile în după masa asta — stătea în faţa lui, în izmene şi papuci, ţinîndu-şi cu amîndouă palmele pîntecul rotunjor. Fără uniformă, cu picioarele

strîmbe şi păroase, cu degetele răşchirate, nu era aşa de înfricoşător ca azi dimineaţă ; de aceea Ioşca oftă în faţa lui din toată puterea sufletului.

— Eh, dom' plotoner, ne duce !

— Ce vrei, mă ? Aşa-i la război !

Îl privi pe Ioşca. I se părea mai curăţel decît cioarfele cu care avea de-a face de ani de zile.

— Tu de unde eşti ?

— Din Lunca, să trăiţi, răspunse Ioşca.

Faptul că plutonierul vorbea cu el, îi dădu oarecare nădejde. Barem dacă e să-l ducă, apoi să n-ajungă chiar în linia întîi. Toată lumea vorbeşte că războiul n-are să mai ţină aşa de mult. Poate pe cînd ajung ei acolo să se şi gate.

— Şi acum de te-a luat numai acu, hai ?

— Nici eu nu ştiu, dom' plotoner, să trăiţi, se înnegură Ioşca. Că eu nu eram mobelizabil.

— Măi, măi, da' cum ? se miră plutonierul. Ia zi, să auzim !

— Păi, să vedeţi, dom' plotoner... Eu am avut sămănat tutun şi pe ăia care are sămănat tutun, nu-i ia.

— Aha, aha, deveni curios plutonierul. Păi cum de te luă, atunci?

Presărîndu-şi povestea cu o droaie de „să trăiţi", Ioşca îşi spuse toată istoria, aşa cum o ştia şi cum o bănuia. Nu uită să adauge şi de bănişorii pe care-i dăduse tăicuţa, să-i aline suferinţele.

— Păi, ce stăm noi acilea pă coridor ? se miră plutonierul. Ia, vino colo în magazie, unde am eu patul, că e enteresant ce-mi spui. Eu cred că ţi-a făcut-o nisca-i duşmani. Nu te ai rău cu nimeni ?

— Ba cum să nu, dom' plotoner, să trăiţi, spuse Ioşca în timp ce intră în magazia mare, spoită cu alb, unde pe rasteluri, pe poliţe se înşirau tot felul de efecte.

— Eu aşa zic : ţi-a făcut-o duşmanul pe care-l ai, se aplecă spre el plutonierul. Din Lunca zici că eşti ? Parcă am trecut pe acolo, la neşte manevre ce le-am avutără prin '38, ori să fi fost '39...

— Da ? se bucură Ioşca. Nădejdea creştea în el. Se gîndea doar nu o dată să stea de vorbă cu un gradat. Aştia-s curve bătrîne, cum se spune în armată, nici nu ştii cum îţi pot fi de folos.

— Păi, dacă zici că ai semănat tutun, atunci se schimbă vorba. Vorba e : ce-i cu cererea aia ?

— Mi-a scris-o bolşevicul acela de care vă spusei, răspunse Ioşca. Numai el.

— Hm... şi zici că... Păi, dacă aşa devine cazul, atunci se poate-ntoarce şi macazul, rîse plutonierul, dezvelindu-şi gingiile galbene

și văduvite de doi dinți tocmai din față. Dar să știi... Vezi că... și se bătu de cîteva ori cu buricul degetului inelar pe obrazul roșcovan și cam smead.

— Vai de mine, dom' plotoner, am chiar la mine și... dacă doriți, dacă-mi permiteți să...

— Permit ! spuse cu măreție plutonierul. Las' pă mine.

Ioșca fugi repede în dormitor, își descuie lada și scoase două hîrtii de o mie. Veni înapoi, într-un suflet, sub privirile mirate ale plantonului, și le puse pe măsuța din fața plutonierului.

— Da... da... făcu acesta, grav. (Nu se așteptase la atîta. Însemna că ciurucul e cu stare.) Uite ce-i... Eu nu-ți pot făgădui multe, de, care va să zică nu sîntem în vreme de pace. E stare de asediu, așa devine situația.

Ioșca, înlemnit, își holbă ochii. Nu cumva acuma, că-i i-a luat banii, face pe niznaiul ?

Plutonierul păru să-i ghicească spaima și rîse :

— Nu fii bou, măi ! Uite aici, eu sînt itendență, la malutanță pricepi ? N-am auzit împușcătură decît așa, la manevre. Ce, crezi, că pentru așa ceva nu trebuie dovleac ? Păi cîți din ai mei, care mi-a fost prieteni, nu i-a dus pe front, la intendență bun înțeles, și a murit ! Parcă numai în linia-întîia poți să mori ? La Cotu Donului i-a luat ca din oală, cu tancurile, pe la spate. Am vorbit cu niște ăia care a mai scăpat. Era nebuni de-a binelea și le dîrdîia tîrtița numai cînd își aducea aminte prin ce a trecut. Dacă ești om de înțeles, poți rămîne aici, la cantilerie, furier... Asta ți-o pot face, că nu-i mare lucru, numai tu să fii om. Du-te și te culcă acum. Mîine o să vii să dormi aici, cu mine, la magazie. Trebuie să vorbești primași dată cu dom' maior, da' n-avea nici o grijă, care ne avem ca frații, înțelegi ? Mai una... mai alta... Ca omul... De mîine vii aici, ori poate, de, cine știe.

Ioșca se apropie de el și, luîndu-i mîna roșie, spălată pînă la sînge cu săpun cazon, de rufe, i-o sărută :

— Ei, du-te-n paștele mă-ti, ce-ți veni ? se înduioșă plutonierul. Se vede că nu ești marțafoi... Șterge-o !

A doua zi, de dimineață, înainte de deșteptare, plutonierul veni în dormitor și strigă, fără să-i pese de sîsîiturile celor pe care-i trezea :

— Băă ! Cloambeș Iosif, care ești ! Dormi ca morfu-n păpușoi, ai ? Scoală-te, bă, că a venit tac-tu.

Ioșca se îmbrăcă repede, căutînd cu complicitate privirea plutonierului, dar acesta, cu picioarele răschirate și mîinile în șolduri îl zorea, clipind supărat din ochi.

Ieșiră împreună, trecînd prin curtea mare a cazărmii, unde se îngrămădeau cai, căruțe lungi, verzi, tunuri vopsite proaspăt, cu zigzaguri albe, negre și cafenii, cuburi de fîn presat și camioane mari, tot verzi.

— Vezi, măi, cum vorbești cu tac-tu... ca să ne înțelegem p'ormă.

Cloambeș Lădoi începu să lăcrimeze cînd fecioru-său, în hainele kaki, păroase, mult prea largi, se opri în fața lui. Plutonierul, discret, stătea la un pas, să nu-i tulbure.

— Te-a tuns... îngăimă Lădoi.

— Eh, dacă n-a venit la mine că rămînea cu freză... Ce dracu, doar sîntem oameni și înțelegem... Aici se bătu iar cu degetul în obraz și spuse scurt : Pielicică, nu toval...

Ioșca voia să-l întrebe ce e nou pe acasă, ce face mamă-sa, dar nu nimerea nici un cuvînt. Acum, văzîndu-l pe tatăl său, noduri, noduri i se urcau și coborau în gîtlej.

Tăcură, privindu-se unul pe altul. Apoi cînd goarna sună deșteptarea, Lădoi îl strînse în brațe, îi strecură niște bani și șopti :

— Cu cine ar trebui să stau eu de vorbă aici ?

— Las' că se aranjează ele, toate ! interveni plutonierul, care avea o ureche foarte ascuțită. N-avea, 'mneata, bădie, nici o grijă. Borțan să trăiască. Așa mă cheamă, se apropie el de Lădoi cu mîna întînsă. Am și uitat să mă reprezint. Clipi din ochi, să nu-l vadă Ioșca : N-avea grijă, dacă-ți spun... Unde pune Borțan mîna, a pus-o Dumnezeu. Numai, vezi...

— Să vă dea Dumnezeu multă sănătate, că de celelalte ne îngrijim noi, se ploconi Cloambeș.

În aceeași zi, după masă, tocmai cînd se pregăteau să meargă la instrucție pe malul Mureșului și ofițerii răcneau scoși din fire. Da' aliniați-vă odată... Așa vreți să mergeți pe front ? Parcă n-ați mai fi făcut instrucție..." Borțan veni, se opri în fața unui locotenent și raportă ceva :

— Cloambeș din compania a III-a ! strigă ofițerul.

— 'zent ! Ioșca simți că minunea se întîmplase.

— La domnul maior Angheliu ! Ceilalți, ascultă comanda la mine : direcția malul Mureșului, cu cîntec înainte... 'aaarșș !

Vocile răgușite, neobișnuite cu cîntatul în cor, își dădură drumul :

Și-atunci mica Româââânie !
Nu se va mai numi Regat !
Eaa va fi împărăți-iie !
Și Mihai va fi-mpărat !

Borțan pășea vioi alături de Ioșca.

— Am vorbit dă tine, așa și pă dincolo... Dom' maior e pîinea lui Dumnezeu. Plutonierul își țuguie buzele : Și joacă la cărți ! Ceva o grozăvie ! Joacă și pierde... Pricepi ?

— Pricep, surîse larg Ioșca.

— Da' subțire, așa... te apropii de masă, strigi de să răsune : să trăiți, sînt soldatul, așa și pă dincolo, m-am prezintat așa și pă dincolo, dumiasa ordonă pe loc... paus ! Tu stai lîngă masă, spui ce ai de spus și pui la vedere... înțelegi ? La vedere... Totu-i aranjat. O să-ți facă doctorul un bilet că ești bolnav de oftică și de sfrențe și că nu ești tocmai limpede la cap.

Cînd trecură prin fața porții, plutonierul spune santinelei :

— Mergem la Cercul de Recrutare ! Ordin de la Comenduire !...

După ce umblară un timp pe străzile înfierbîntate de arșiță, intrară într-o berărie și băură cîte două halbe fiecare.

— Vezi măi, — spuse Borțan, ștergîndu-se pe buze de spuma galbenă și amăruie, — ia dă-mi tu, știi, așa... cu finețe, banii... pă sub masă. Nu se cuvine să plătești tu, care eu sînt mai mare-n grad. Poți să-i pui și pă ailanții... partea mea. Așa... așa... Bine. Haidem.

În curtea Cercului Militar, plutonierul îl mai dăscăli o dată :

— Dacă te întreabă de una, de alta, ca să se afle-n vorbă, tu nu te prea întinde. Banii... un cinci mii, să zicem, îi pui la vedere, dar fin și nu te mai uiți într-acolo, ca să nu se simtă prost dom' maior cînd i-o lua.

— Mulțămesc lui Dumnezeu, dom' plotoner, că te întîlnii... Ce mă făceam eu fără de dumneata ? făcu Ioșca într-un elan de bucurie.

— Dacă nu eram eu se găsea altul, răspunse plutonierul, cu gîndul în altă parte. Cît mi-ai dat ? întrebă el, neizbutind să numere banii în buzunar fără să-i scoată.

— Încă două bumăști, dom' plotoner, se fîrnîi Ioșca neliniștit.

— Mai pune una, nu te calici... Așa, așa... Vino-ncoa și alătură-te de mine. E-n regulă, șterge-o. Să mă aștepți aici, în curte, că am cevașilea treabă p-aici. E clar ?

A doua zi, după ce predase toate efectele, Ioșca chefui cu Borțan în cîrciuma de lîngă gară și în aceeași seară era acasă. Maică-sa se așternu pe jos, în fața icoanelor, numai Lădoi se tot plimba cu mîinile la spate, întunecat.

— O mulțime de bani ! bolborosea el, întrebîndu-se necăjit dacă n-ar fi putut scăpa și cu mai puțin.

Ioșca rîdea și îl îmbrățișa, așa cum știa el, cînd voia să se facă drag cuiva. Acum însă era sincer și bucuria fierbea în el.

— Lasă, tătuță... lasă... Bine că-s acasă. Slavă domnului și lui nea Borțan !

— No, nu te mai sclifosi, îl dăscăli Lădoi, măgulit totuși. Oi vedea ce răsplată mă așteaptă de la tine mai încolo...

Tot în ziua aceea, maiorul Angheliu îl chemă la telefon pe Vîslan și-i spuse cu o comică gravitate :

— Aici maiorul Angheliu... E vorba de voluntarul dumitale. A plecat la datorie eroul județului !

— Știi ce ? Să se ducă dracului ! Și dumneata pe urma lui ! urlă Vîslan cu limba încleioșată. Abia putea rosti cuvintele din pricina unei beții negre, în care o ținea de două zile încheiate, fără răgaz.

Capitolul X

În fiecare după-amiază, Lucian era la părintele Potra. Acesta-i dăduse o cheie, ca să nu mai sune cînd vine. Petreceau ceasuri întregi pînă seara tîrziu într-o atmosferă apăsătoare de discuţii pătimaşe, aproape veninoase. Cînd părintele Potra răspundea chinuitoarelor sale întrebări prin predici plate — pînă şi tonul blînd, plăcut, devenea plictisitor ca o ploaie monotonă — îi venea să strige :

— Spune-mi altceva ! Altceva ! Doar trebuie să ştii pentru ce crezi !

Se schimbase enorm în aceste cîteva zile, era neliniştit, agitat. Încerca să nu se mai gîndească la Sonia ; cînd venea la părintele Potra, tremura de frică să n-o întîlnească : dintr-o singură privire ea ar fi înţeles, desigur, totul.

Potra se înşela asupra patimei pe care Lucian o punea în discuţiile lor. La început fusese mulţumit, văzînd în frămîntarea lui, zbuciumul unui suflet care se apropie de credinţă, dar curînd se sperie : nu găsea argumentele cu care să-i dovedească adevărul. Lucian, care recitise Biblia, îi spuse dezamăgit, că în afară de Vechiul Testament care poate fi socotit un interesant roman, restul nu este decît o antologie de poezii, o adunătură de platitudini, de extaze puerile şi de obscurităţi, bune de aplicat oricînd şi oriunde, ca o haină fără formă.

— De două mii de ani aceste „banalităţi" călăuzesc lumea civilizată. Tot ce are omenirea mai bun s-a dezvoltat în lumea creştină. Asta nu-ţi dă de gîndit ?

Lucian tăcea, plecîndu-şi fruntea. Ar fi putut să-i vorbească despre civilizaţia antică, de înţelepciunea orientală, dar ce folos ? Părintele i-ar fi prezentat alt argument : „Toate lucrurile au o cauză. De ce nu vrei să duci principiul cauzalităţii pînă la capăt ?" Nu-şi dădea seama cît de bănuitoare îi devenise privirea strecurată pe sub lentilele ochelarilor Îngrozit, părintele Potra simţea că-i pierde şi lua totul de la început.

— Ascultă aici, Lucian, dragul meu... Tu eşti un băiat cult...

— Nu sînt cult ! Lăsaţi-mă în pace cu eternul refren ! Nu ştiu nimic !

— Curajul cu care recunoşti acest lucru îţi face cinste, scumpule.

— Da, da... Bine. Ei şi ?

Îşi dădea seama că-l chinuie pe părintele Potra, dar se chinuia şi pe el şi nu voia să se cruţe...

— Ei, bine, — urmă neobosit părintele, — ai fost la mare. Ce-ai zice de un copil care şi-ar înfunda degetul în nisip şi în găurica aceasta ar vrea să aducă toată marea care tălăzuieşte ?

— Pentru numele lui Dumnezeu ! îşi astupă Lucian urechile. Alegoria asta am auzit-o de o mie de ori ! E jignitor să-mi serviţi asemenea argumente.

— Eh, — suspină părintele, — cît rău ţi-a făcut ţie acest Andrei ! Mă simt vinovat că n-am putut să te apăr de această „prietenie" necurată. Dar ce eşti tu decît o biată făptură de humă însufleţită... *Pulvis es et in pulvem reverteris...*[1] Porţi o scînteie divină. De ce te răzvrăteşti împotriva celui care ţi-a dat-o ?

Lucian tăcea cu fruntea în palme.

— Lucian ! Uită-te la mine ! porunci Potra cu vocea vibrînd. El se supuse, obosit. Nu, nu aşa să te uiţi, ci cu privirea aceea curată de acum şase zile. De ce nu vrei să te laşi legănat de pacea ce ţi-a cuprins atunci sufletul ? De ce ?

— Pentru că... gîndesc, oftă Lucian.

— Un mare gînditor a spus odată : *„Credo quia absurdum"*[2] Şi el s-a îndoit, a suferit, a păcătuit, dar a scris acea minune a sfintei noastre maici, biserica romană : *„Civitas Dei"*.

Lucian, care ştia pe de rost tribulaţiile Sfîntului Augustin păcatele lui, îndelung mărturisite în *Confesiones* şi printre care figura şi „gustul exagerat pentru literatura profana" ; momentul în care, sleit de căutări se odihnea sub un boschet şi auzi o voce *„Tolle et lege !*[3]"

[1] Eşti pulbere şi în pulbere te vei întoarce. (lat.).

[2] Cred fiindcă e absurd. (lat.)

[3] Ia şi citeşte ! (lat.)

iar lîngă el apăru, din senin, sfînta carte şi el o deschise la întîmplare şi... îl rugă pe Potra să-i povestească despre Italia.

Părintele Potra care nu înţelegea arta Renaşterii decît ca reprezentarea fidelă şi reală a întîmplărilor povestite în Scripturi, folosi prilejul pentru a sublinia că era mai mult ca semnificativ — şi se mira că Lucian nu meditase asupra acestui lucru — că geniile Renaşterii, coloşi, unici, îşi luaseră subiectele din Biblie, o carte pe care el, un copil, îndrăznea s-o supună unor judecăţi puerile şi care, nici măcar nu erau ale lui.

Pe urmă începu să-i dovedească cu ajutorul unei statistici dintr-o revistă greco-catolică de la Blaj că în Franţa nimeni nu mai citeşte pe Anatole France, acest francmason corupător de suflete ; strigă, ca de la amvon versul celebru ; *„Dors-tu content, Voltaire ?"* [1] ; îi înşiră (a cîta oară, doamne ?) lista savanţilor *credincioşi* şi aluzia că numai un om mărginit, mutilat de vanitate şi meschin spiritualiceşte poate fi ateu, era atît de nedeghizată, încît Lucian se stăpîni cu greu să nu-l repeadă.

A doua zi îi aduse părintelui caietul său de versuri. Nu vorbise nimănui despre el. Numai Andrei ştia că Lucian scrie versuri, dar nici lui nu i le citise. Odată trimisese societăţii literare un poem semnat cu pseudonim. Nimeni nu înţelesese nimic, iar Traian Măriej îl criticase vehement : „Nu vedem aici ţăranul român nici munca cîmpului, ci numai o decadenţă. Să mă ierte autorul că-l înţep..."

— Vrei să spui că-l împungi ! strigase Andrei.

Lucian îşi dădea seama că Potra nu va înţelege nimic, cu toate astea îi aştepta părerea cu o stranie emoţie.

— Scrii şi tu ? se miră părintele. Dar asta e frumos, dragule.

Luă caietul, îl deschise şi începu să citească cu voce tare :

Pastel citadin

Orele-au trecut ; seara-i goală,
Carnea-nvinsă se răscoală,
Zbiară, cerşetoare beată
Pagina rămîne goală,
Ne-ncepută, ne-ncheiată
Şi cărarea asta-i prea bătută.
Ce uşoare-s vorbele străine
(adevăr unde nu mai ajungi)

[1] Dormi liniştit, Voltaire ? (fr.)

Ochii : două fîntîni pline,
Ceasurile prea lungi.
Dacă ai şti că iarăşi te mint,
Mi-ai ciripi un plîns ca o vrabie,
Pomii aceştia nu-s de argint,
În mine boleşte-o corabie.
Ancora i-a încolţit în prund
Într-o tăcere ; n-o tulbura,
Poate odată va mai zbura
tot mai afund...

Părintele Potra tuşi, răsfoi mai departe :

Uneori aceşti ani mi se par
Nişte muşte-ntr-un aghiazmatar.
Privirea agăţată-n calendar
Se rupe, creşte, şi se rupe iar...

— Hm !

Încătuşat în lanţuri, poetul se îngraşă,
Războaie sîngeroase dezlănţuie-n odaie...

Închise caietul.

— Fleacuri ! Iartă-mă, dar mă aşteptam la mai mult de la tine... Fără să bage în seamă roşeaţa care năpădise obrajii lui Lucian, căută în sertar şi scoase un plic : Mi-a trimis Suciu o poezie... Ce talent are băiatul ăsta ! Dacă merge tot aşa, are să ajungă poet naţional.

Drag sătuc din vîrf de munte, de pe plaiuri bihorene,
Cuib de Feţi-Frumoşi şi mîndre Ilenuţe-Cosînziene,
Case mici scăldate-n aur şi-n beteală de lumină
Ce-şi aşteaptă izbăvirea ce n-a-nţîrziat să vină !
Brîul scîrbav de oţele ce te strînge se va frînge,
Şi va rîde iarăşi ochiul care astăzi jalnic plînge,
Vom veni cu mic cu mare, mîndră oaste voinicească,
Şi-om aduce-n vîrf de spadă izbăvirea românească !

Lucian se ridică încet :

— E frumos, într-adevăr, spuse. La revedere, părinte. Am să vin mîine...

Cînd ajunse acasă, mamă-sa îi spuse, îngrijorată, că l-a căutat Andrei.

— I-am spus că nu eşti acasă, că ai plecat. Te-a rugat să treci pe la el. Spunea să nu stă mult în oraş. A venit pe cîteva zile, s-o ia pe mamă-sa. Dragă, eu cred că...

— N-am să-l văd, nici o grijă...

Se gîndea : „La ce bun ?" Să despicăm iar firul aceloraşi lucruri în patru, în paisprezece ? Desigur, el nici n-are timp, trebuie să se întîlnească cu Sonia..."

— Dacă mă caută, nu-s acasă, spuse, întorcîndu-şi privirile.

— Lucian... îmi pare bine... ştii... Şi deodată obrazul mamei sale se încreţi de frică : Nu ştiu ce s-a întîmplat cu tata. A venit din oraş înnebunit. Plecăm la Moneasa. Am împachetat toată ziua... sînt zdrobită...

— Plecăm ? Bine, răspunse Lucian absent. Îi era foarte dor de Andrei.

•

În ziua aceea se întîmplase un lucru pe care Varga îl socotea cu urmări incalculabile. Se prezentase la directorul morii INDAGRARA, Horoviţă (un om suferind de ficat şi îmbrăcat ca un predicator baptist) şi acesta, manifestîndu-şi bucuria că-l vede în sfîrşit, îl pusese la curent cu un proces al fabricii ; o excrocherie pe care o făcuse în numele ei unul dintre furnizori. Varga, prudent, căută să afle cauzele transferului său, iar Horoviţă îi spuse calm parcă ar fi fost vorba de un lucru extrem de normal :

— Cum ? Nu ţi-a spus Dărnescu ? Bine, dragul meu, dar sentimentele dumitale anglofile sînt unanim cunoscute ! Ce dracu ! Dumneata ai trăit o dramă cînd ne-am depărtat de vechii aliaţi !

— Eu ? bîlbîi descumpănit Varga.

— Ei, nu fă pe mironosiţa, rîse cu toţi dinţii gălbui domnul Horoviţă. De aceea, Dărnescu a socotit că e mai prudent, pentru dumneata în primul rînd, să nu fii de faţă în... aceste împrejurări, destul de... delicate.

— Înţeleg...

— Doar ştii cît de încurcată e povestea Consiliului de administraţie de la fabrică ! Statul, dacă nu mă înşel, e proprietar principal ! Deci e o afacere de stat, care priveşte guvernul şi pe nemţi... Lui Dărnescu, din cîte am aflat eu, i s-a promis, în schimbul încuviinţării şi a cedării titlurilor sale, o despăgubire în franci şi un paşaport pentru Elveţia, ba chiar transportul pe calea aerului, dacă nu mă înşel. Fapt este că a făcut o afacere strălucită ! Ce vrei ? Din zi în zi fabrica poate să fie nimicită... Pe urmă, — aici domnul Horoviţă scoborî glasul, — se pare că o parte din acţiunile pe care le cumpărase statul prin Banca Naţională erau de fapt ale nemţilor, care le achiziţionaseră printr-un om a lui Kilinger. Ce vrei ? Ca la Chicago... Cît despre dumneata... ce să-ţi spun ? E mai bine aşa. Aici la noi e linişte, pîine, făină, mămăligă... Nu furnizăm decît garnizoanei locale şi generalul Grinţeş e tare înţelegător.

— Bine, dar eu sînt cît se poate de mulţumit, surîse Varga. Şi era, într-adevăr.

În ziua aceea studie dosarul : o afacere foarte necurată, după părerea lui, în care Horoviţă era băgat pînă peste cap. Cum l-o fi determinat însă pe furnizorul acela să facă asemenea mărturisiri ? Se bazase, desigur, pe haosul general, i-o fi spus că orice pedeapsă ar căpăta e foarte puţin probabil s-o execute. Plus ceva bani, plus complicitatea procurorului Velceanu — asta se vedea din felul cum fusese dusă instrucţia — şi totul se aranjase. „Ei, — bătu Varga cu mîna în birou, — ia să vedem dacă o să-ţi meargă aşa uşor, *mister* Horoviţă ! Mai sînt şi eu pe aici !"

Nu ştia precis ce are de gînd să facă, dar voia cu tot dinadinsul să-i arate lui Horoviţă că el nu e un manechin. Mai avusese el de-a face cu alţii şi mai şi.

Telefonul îl tulbură din aceste socoteli. Se gîndi plictisit că, probabil, e căutat altcineva şi-l ridică tîrziu, enervat.

— Domnul Varga ? răsună o voce necunoscută.

— Da. Eu sînt. („De unde o fi ştiind că-s aici ?")

— Aici Benea, chestorul poliţiei... Nu-mi mai recunoaşteţi glasul ?

Mîna lui Varga începu să tremure. Tuşi, rîcîndu-şi bronhiile :

— Ba da... ba da... cum să nu... Cu ce vă pot servi, domnule chestor ?

— Uite ce-i, stimate domnule Varga... (Acest „stimate" era ameninţător ?) Trebuie să stau numaidecît de vorbă cu dumneata. Numaidecît ! Înţelegi ?

— Bine, dar nu văd cărui fapt îi datorez plăcerea... bîigui Varga.

— Nu se poate discuta la telefon ! Vă rog, în propriul dumneavoastră interes, să poftiţi la Chestură, dar imediat ! Am onoarea să vă salut !

Pac, făcu telefonul.

Varga sări ca ars şi intră în cabinetul lui Horoviţă fără să bată la uşă. Acesta tocmai verifica diferite sorturi de făină şi era alb pe degete şi pe obraz, ca un clown.

— Ce-i cu dumneata ?

— Vă rog... vă rog să-mi împrumutaţi maşina, gemu Varga, sfîrşit.

— Pentru Dumnezeu ! S-a întîmplat vreo nenorocire ?

bătu superstiţios în masă Horoviţă, spulberînd un norişor mic de făină.

— Nu ştiu încă...

— Luaţi-o. E afară. Şoferul vă va duce.

Tot timpul drumului, care nu era prea lung, Varga strigă :

— Mai repede, dragă ! Mai repede, ce Dumnezeu, doar vorbesc româneşte ! Haide, haide !

„Dar de ce mi-o fi dat şoferul ? tresări el îngrozit. Doar tot oraşul ştie că eu şofez minunat ! Se aşteaptă să nu mai viu înapoi ? Şi cum de m-au chemat tocmai azi ? Numai Horoviţă ştia că voi veni !"

— Te rog, aşteaptă-mă ! strigă el, nestăpînit, şoferului. Du-te şi bea o bere pînă atunci. Dar numai una. Vin în două secunde.

Un sergent îl conduse de-a lungul unor coridoare sinistre pînă la biroul chestorului Benea, cu care Varga era în relaţii de politicoasă indiferenţă. Benea era doctor în criminologie de la Berlin. Un detectiv — şi din pricina asta Varga nu căutase să înnoade relaţii cu el. Îi displăcea capul lui Benea ras cu briciul, lucios şi perfect rotund, buza de deasupra foarte scurtă, care nu-l lăsa să rîdă, ci numai să necheze.

Fu introdus îndată. Benea era îmbrăcat în uniformă neagră cu fierturi albe, groase. Se răsese de dimineaţă şi tăieturi subţiri, vişinii, îi brăzdau bărbia. Cînd îl văzu (şi cum Varga trebuie să fi avut o înfăţişare de muribund) se sculă sprinten şi veni repede înaintea lui, oferindu-i un scaun şi un pahar cu apă.

— Mersi, de ce vă deranjaţi ? încercă să rîdă Varga, dar trăsăturile feţei îi erau încordate. Nutrea o teamă nefirească şi nejustificată faţă de poliţie şi de Siguranţă. Mai ales în ultima vreme : lagăre, închisori, Gestapo... Era mai bine să nu se gîndească la toate astea. Sorbi cu grijă apa stătută, sălcie, şi se strîmbă.

— E cam defect canalul, a ruginit, dar eu m-am obişnuit cu gustul ei, spuse neglijent Benea, care se uita în altă parte.

După ce auzi fundul paharului ciocnindu-se de sticla groasă de pe birou, se întoarse cu scaun cu tot, deschise un dosar pe care-l avea în faţă, citi, se încruntă, îşi trecu mîna mare, albă, osoasă şi foarte

puternică peste craniul dezgolit şi, privindu-l pe Varga pe sub sprîncenele ţepoase, întrebă direct :

— Dumneavoastră, domnule avocat, aveţi ceva legături cu comuniştii ?

— Pentru numele lui dumnezeu ! Varga asudă din toţi porii.

— Să iau asta drept un răspuns ? rîse chiţcăit Benea.

— Ce legături, domnule chestor ? Cu comuniştii ? Se sperie ; „Dacă Andrei, derbedeul acela..." Doar prefectul îl prevenise că poliţia se interesează de băiat. Să-l fi arestat şi el să fi spus că a fost sfătuit de Lucian să plece ? Încercă să se reculeagă. Îşi roti privirea deasupra pereţilor acoperiţi de un dulap înalt, gălbui, ale cărui uşi din faţă — deschise — lăsau să se vadă o mulţime de dosare negre, de toate dimensiunile, apoi spre portretele regelui şi Mareşalului, ca şi cum, copilăreşte, ar fi vrut să-i ia drept martori.

— N-am nici un fel de legături cu comuniştii ! De nici un fel ! ţipă el ascuţit, ca să-l intimideze pe celălalt. Reuşi întrucîtva, deoarece Benea mai răsfoi dosarul. „Dosarul meu ?" se cutremură Varga.

— Uitaţi ce e, domnule Varga, îşi alese chestorul cuvintele. Noi sîntem români şi... nu-i aşa... înţelegi ce vreau să vă spun ?

— Nu înţeleg nimic, domnule ! răspunse Varga. Gura îi era uscată ca iasca, dar nu putea risca să mai ceară un pahar cu apă : asta ar fi dat de bănuit. Vă rog să precizaţi scopul acestei discuţii ! Ea este oficială ? şi atunci mă voi vedea silit să vă rog să...

— Nu ! Ea nu este oficială, zise chestorul. Este... prietenească, dacă-mi îngăduiţi să folosesc acest termen.

— Vai de mine ! Îmi face plăcere ! se înclină Varga.

— Este vorba despre... manifestările comuniştilor în acest judeţ. Vă rog să nu vă formalizaţi şi să-mi acordaţi toată atenţia şi, îndrăznesc să vă rog, toată sinceritatea. De acest lucru depind multe.

Îl servi pe Varga cu ţigări.

— Poftiţi.

— Mersi.

Benea pufăi de cîteva ori pe nas.

— Dumneavoastră, domnule doctor, aţi fost o personalitate politică de vază a acestui judeţ, şi (aici zîmbi iar, numai cu buza inferioară) să dea dumnezeu să fie aşa cum dorim cu toţii, adică să ne mai reprezentaţi cu cinste...

„Aha !" se reculese Varga. I se părea că începe să înţeleagă.

— De aceea, voi vorbi foarte deschis. Aici la noi, centru industrial de prim ordin, strategic şi economic, activează o organizaţie foarte puternică a bolşevicilor. Adevărul este — şi vă rog ca acest

adevăr să rămînă între noi ! — punctă el spre Varga cu vîrful aprins al ţigării, — că n-am izbutit să-i dăm de urmă. Am arestat pe cîţiva, clienţi mai vechi, dar... cu toate eforturile noastre neprecupeţite, n-am putut afla nimic...

„Şi ce legătură are asta cu mine ? Unde vrea să ajungă ?"

Chestorul se sfia totuşi să atace deschis. Închise şi deschise dosarul, mîngîie călimara de oţel. În sfîrşit, se hotărî :

— Uitaţi cum stă chestia : noi ştim bine că în acest moment se fac încercări de coalizare a opoziţiei.

(„Şedinţele de la Papp !" se cutremură Varga. Dar acum se stăpîni perfect.)

— Asta este una la mînă. Eu personal ştiu destule dar... sîntem români, nu ? Ei, tocmai pentru că sîntem români, să nu ne lăsăm duşi de nas de comunişti. Eu îi cunosc, domnule doctor, şi vă spun : să ne ferească bunul Dumnezeu dacă ăştia pun vreodată mîna pe putere. Şi acum, a apărut un manifest de-al lor. Unirea tuturor forţelor democratice eţetera.

— Eu nu folosesc manifestele comuniste spre a-mi forma părerile asupra situaţiei interne şi externe ! spuse Varga rece. O anumită experienţă şi maturitate...

— Este vorba de altceva. De chestia „comisiei". Dumneavoastră... aţi discutat această chestiune... undeva ?

— Unde s-o discut ? Cu cine s-o discut ? Nu înţeleg, o lungi Varga, ca să cîştige timp.

— Mă rog, astea nu mă privesc pe mine decît într-o singură măsură... În măsura în care închiderea ochilor mă poate costa căpăţîna.

Varga nu se putu opri să nu rîdă. În francheţa oamenilor vedea totdeauna un semn de slăbiciune.

— Da, vă vine foarte uşor ! zbieră chestorul. Mă rog, activaţi, vă uniţi, ţineţi conferinţe : să acţionăm, să nu acţionăm, să aşteptăm părerea centrului, să meargă unul la Bucureşti, să provocăm curente de opinie ! cită el şi-şi sticli dinţii către Varga, al cărui picior începu să bîţîie, de la sine. Dar eu ! Ce să fac ? Hai ? ţipă Benea şi fruntea i se înroşi. Uşor, foarte uşor ! Şi pe urmă, trage-i la gazetă şi în propaganda electorală : zbirii, călăii de la Siguranţă ! Trînti cu pumnul în masă, făcînd să sară călimara, ca o broască mare, neagră : Cîte şedinţe comune aţi avut cu bolşevicii ?

— Niciuna şopti Varga, pierdut. Niciuna. Vă dau cuvîntul meu de onoare... Cuvînttul meu de român, de avocat, de creştin ! Vă jur pe sănătatea copiilor mei !

— Bine, bine, îl potoli printr-un gest al mîinii întinse chestorul. Dumneavoastră ştiţi ce înseamnă pe româneşte... *gebeime Staatspolizei ?*

— Da... cum să nu... Poliţia secr...

— Cred că acum toate-s limpezi. O altă întrebare ? cu cine aţi vorbit despre comisie ?

— Păi... de, *entre nous,* exclamă penibil Varga.

— Precis !

— Domnule chestor ! se zbătu avocatul, dar era incapabil să-şi mai poată compune o atitudine decentă.

— Vă spun eu atunci cu cine : cu Măcean, portarul fabricii, de la care aveţi de altfel primele informaţii, cu domnia-sa domnul Papp, cu domnii Motzeanu, Guiaşiu, Spinanţiu, Lucaci, Burtea, părintele Potra, domnul general Mîndru...

„Sîntem pierduţi", gîndi zguduit Varga. Era leoarcă de sudoare şi o geană, cea stîngă, i se zbătea apasmodic.

— Asta e tot, se ridică Benea. Eu cu toate riscurile ce le comportă atitudinea mea deschisă, prietenească, faţă de dumneavoastră...

— Domnule Benea — se apropie de el Varga, care cu mare greutate reuşise să se dezlipească de fundul umed de sudoare al scaunului, — noi vom...

— Sst, nici un cuvînt. Vă mai spun : dacă intervine ceva, — se aplecă spre el jumătate povăţuitor, jumătate ameninţător, — şi e mai mult decît probabil că o să intervină... atunci... Făcu gestul spălării mîinilor. Nu vă doresc să-i cunoaşteţi ! Vă conduc.

Făcură împreună cîţiva paşi spre uşă.

— Domnule doctor, — îi puse Benea mîna grea pe umăr, — dacă *eu* aş fi ţinut la curent cu tot ceea ce se întîmplă, mi-ar veni mult mai uşor să... parez ceea ce trebuie să fie parat şi să... nimicesc ceea ce trebuie nimicit, dacă ne gîndim puţintel la ziua de mîine. Cred că aţi înţeles, nu ? Eu mai multe nu vă spun.

Varga se rezemă de uşă. Chipul îi îmbătrînise, ciudat, şi părea acoperit cu un strat subţire de cenuşă.

— Aş vrea... aş vrea... un pahar cu apă, şuşoti el.

— Cum să nu ? Cu toată plăcerea... Auzi ţîrîitul apei din robinet. „Probabil aici se spală pe mîini după ce snopeşte oamenii în bătăi". Bău lacom paharul de apă pe care i-l întinsese Benea. Acesta nu-l slăbea din ochi.

— Voi... vom vedea, şopti Varga aşa de încet, încît se întrebă şi el dacă vorbise sau numai avusese această intenţie.

— Am onoarea să vă salut, domnule doctor, şi nădăjduiesc...

Cînd se văzu în mașină, Varga crezu că are să înnebunească. Capul îi părea un glob încins, spînzurînd pe umeri. Ace aprinse îi înțepau genunchii, mîinile, buricul degetelor.

Opri la primul telefon public și ceru casa lui Papp. Servitoarea îi comunică, cu o voce îngrijorată, că se întîmplase o mare nenorocire : domnul baron avusese azi-noapte o criză de amigdalită, fusese gata să se sufoce și îl transportase la spital, unde fusese operat în cea mai mare urgență. Nu, vizitele nu erau îngăduite.

Varga nu mai merse la moară, ci direct acasă și, intrînd ca o furtună în hol, zbieră cu ultimele puteri :

— Sofica ! Sofica ! Unde ești, dragă ? Haideți, de grabă, facem bagajele ! Plecăm mîine la Moneasa... E foarte grav ! Se duce dracului șandramaua !

Toată ziua împachetară : rufărie, haine, plăpumi, perne, argintării, cărți de valoare, acte, dosare mai importante. Teddie, furios că plecau, era silit să-i ajute. Lăzile mari, cu rame de fier și cîte trei patru lacăte se umpleau una după alta și tot mai erau lucruri ce trebuiau salvate. Nu se opriră de loc și seara, frînți de oboseală și de foame, nu știau dacă la prînz mîncaseră ori nu.

•

Tăcerea care urmă ululuitului sirenelor căzu ca o lamă și le fu, amîndurora, dureroasă încît se priviră mirați. Holtzmann se uită la ceas și spuse, inutil de altfel : „În șapte minute", apoi rîse scurt nervos. Gheorghe Jurca făcea mișcări nefirești în costumul gri-deschis, cu dungulițe imperceptibile albastre, un costum nou pe care-l executase „orbește" un croitor simpatizant, după măsurile luate de Holtzmann : îl strîngea la încheieturi și-i dădea senzația aceea de stingherealã a lucrului nepurtat, străin, cu miros de croitorie, de umezeală imperceptibilă, peste care s-a trecut cu călcătorul.

Privind mereu ceasul, și nu pe Jurca, Holtzmann, spuse, forțîndu-se să fie impersonal : „Mișcă-te puțin, așează-te, pune picior peste picior, nu te strîng ghetele ?"

Jurca îl ascultă mecanic, apoi așezat într-un fotoliu, picior peste picior, șifonînd mecanic piepții prea tari ai vestonului, începu să rîdă : Holtzmann era îmbrăcat într-o uniformă de sergent din *Waffen SS* și era foarte elegant, dar cu o asemenea expresie de greață pe obrazul tras, subțire ca o lamă (probabil avea senzația cumplită a unui fel de incest politic) încît Jurca se amuză sincer

și începu să se simtă mai „el însuși" în distinsul său costum primăvăratic.

Afară se auzi o mașină oprindu-se, Holtzmann deschise repede dulapul și scoase un trench-coat, cu epoleți și mulți nasturi, îl ajută pe Jurca să-l îmbrace ; acesta simți în buzunarul stîng greutatea masivă a unui revolver și-l întrebă din ochi pe celălalt : „trebuie ?" Holtzmann ridică din umeri, stinse comutatorul, lăsînd doar o veilleuză ; apoi șopti (deși nu era nevoie ; nu erau decît ei doi în noua locuință conspirativă a lui Jurca, pe care le-o pusese la dispoziție un inginer de la C.F.R., plecat pentru cîteva săptămîni la Ploiești) — Hai, vino după mine.

Străbătură curtea cimentată a micii vilișoare izolate (în jur locatarii se dispersaseră la țară) și ieșiră în stradă. La colț o mașină militară părea un animal negru, tupilat în întuneric.

— Treci în spate, spuse Holtzmann și se așeză la volan ; lîngă el, era maiorul Bota, cu un Daimler Puck pe genunchi și o țigară stinsă în colțul gurii.

Nu schimbară o vorbă ; o singură dată o patrulă română trecu pe lîngă ei, dar văzînd chipiul cu cap de mort, sublocotenentul salută mecanic ; pe urmă se auziră bocăniturile bocancilor pe asfaltul pustiu.

— Unde e ? întrebă Jurca și se mira cît de uscat îi era gîtul.

— Într-o vilă a lui Dărnescu, pe malul Mureșului, spuse Holtzmann.

— Iulia ?

— Am făcut rost de morfină... Adică domnul maior, răspunse Holtzmann ; conducea foarte bine, cu un fel de siguranță, impusă desigur.

— Tot de acolo, de unde făcui rost și de uniforma lui Costi (era numele conspirativ al lui Holtzmann) spuse maiorul ; apoi tăcură iar.

— Am ajuns. Noi oprim aici... Vila aceea... a patra, numărul 16 B, aprinde-ți o țigară acum (și-i oferi foc în căușul palmelor). Suni de trei ori lung, odată scurt... semnalul B.B.C.-ului, rîse Holtzmann.

Jurca coborî, vîrî mașinal mîna în buzunarul trench-ului, degetele-i atinseră fierul rece al pistolului ; îl cumpăni o clipă în palmă, apoi îl aruncă pe canapeaua din spate a mașinii.

Cei doi îi ascultară pașii, apoi Holtzmann închise portiera și rămase țeapăn, privind înainte în noapte.

La numărul 16 B, portița de fier forjat era deschisă. Jurca o împinse cu umărul, apoi, după ce intră în aleea îngustă, plină de boschete, puse zăvorul. Ocoli intrarea principală și străbătu toată grădina. Urcă treptele unei terase și sună de patru ori. Ușa se deschise îndată și Murgescu, îmbrăcat într-un costum albastru, demodat dar neîntrebuințat, îi ieși înainte.

— Perfect punctual, tovarășe, rîse el larg, întinzîndu-i mîna. Și eu tocmai acum sosii... Crezi că o să ne înțelegem cu ei ?

— Vom vedea...

Jurca merse înainte pe un culoar căptușit cu plăci de stejar. Cotind la stînga, trecură printr-o sală de baie din faianță neagră. Directivele C.C.-ului erau foarte clare : orice propuneri din partea social-democraților, național țărăniștilor sau liberalilor, dacă aceste propuneri merg cu adevărat pe linia apărării intereselor poporului, trebuiesc însușite și susținute.

Jurca era, evident sceptic — dacă ar fi fost vorba de altcineva ei ar fi numit asta sectarism — dar acum era vorba de un caz concret demontarea și deplasarea în Germania a celei mai mari întreprinderi industriale din județ și dispoziția de-a lua contact cu Papp (în fond numai el conta) venise din partea legăturii lui superioare de partid.

— Aici, șopti Murgescu, deschizînd o ușă cu glasvand albăstrui, opac.

Pătrunseră într-un salon unde ardea un candelabru în miniatură. La intrarea lor, doi oameni se ridicară în picioare : baronul Papp, îmbrăcat în redingotă neagră cu pantaloni în dungi și generalul Mîndru, drapat într-un fel de tunică cu multe buzunare.

— Domnul Ivașcu, îl prezentă Murgescu, iar în loc de salut baronul spuse, abia deschizîndu-și buzele subțiri :

— S-or luat toate măsurile de prudență. Poftiți și așezați-vă comod.

Generalul Mîndru își fixă monoclul. Pentru prima dată în viața lui vedea un conducător comunist și avea un sentiment straniu, că vede ceva ce nu există ; în fond un om pe care dacă l-ar fi întîlnit pe stradă, nu i-ar fi atras atenția. Papp îi spusese numai : „Dragă Onoriu, trebuiește să pertractăm. Altmintrelea cine știe ce-s în stare să facă maximaliștii aceștia. Musai să vedem ce intențiuni au.“ Tuși cu măreție, lăsîndu-se într-un fotoliu care scîrțîi mătăsos.

Baronul Papp se așeză alături, pe un scaun tare, indicîndu-le celorlalți doi fotoliile din jurul biroului. Jurca pricepu îndată aran-

jamentul. Baronul rămînea la birou, avînd aerul că prezidează. Surîse.

Papp își potrivi cu meticulozitate butonierele de aur. Plecîndu-și fruntea, îl cercetă pe sub sprîncene pe Jurca. „Măi, ce figură ! se gîndi nedumerit, Intelectuel !... Unul din egzaltații ceia, buni de discursuri sediționse“. Își aduse aminte cîte neplăceri avusese atunci cînd P.N.Ț. mersese în bloc cu ei la alegeri. Rijizi... fanatici, încăpățînați...

— No, dară, — începu el, — situațiunea specială în carea ne găsim face ca voarbele noastre și deciziunile ce vom lua să aibă o mare importanție.

— Da, just, dădu din cap Murgescu. Abia acum Jurca băgă de seamă că poartă o lavalieră albastră, cu picățele.

— In speță, trebuie să convorbim despre mutația fabricii și despre măsurile ce trebuie să luăm noi, opoziținea ! Sînteți de acord, domnilor ?

— Da, cum să nu, zise Murgescu.

— Și domnul Ivașcu... Ivașcu ziserăți mi se-m pare, nu ?

— De acord, în principiu.

(„Cum vine asta, că în principiu ? Ce vrea să spună ?“ își chinuia mintea generalul Mîndru.)

— Deci ne vom mărgini numai la această cestie.

— Nu cred să fie suficient, interveni Jurca. Atitudinea față de mutarea fabricii e doar un prim pas. E un aspect al situației generale.

— Evident, îl sprijini Murgescu.

— Acestea sînt tainele vietorului, își ridică degetul Papp. Iată ce propunem noi : trebuie să iscălim un memorandum detaliat, pe care să-l ecșpediem Mareșalului. Pentru asta trebuie dusă, cu prudențe, o acție masivă, să lămurim prin *Tribuna Română* și prin menifesturi opiniunea publică. Toate păturile sotiale să fie reprezentate, și mai ales fruntașii vieții județului.

Tăcu, fixîndu-l pe Jurca. „Da aista de ce nu zice nimic ? Tace ca mutul“.

— Și ce rezultat practic bănuiți că va avea acest „memorandum“ ? întrebă Jurca în tăcerea ce se lăsase. Pentru că pe noi asta ne interesează în primul rînd.

— Cum ce ? Prin el ne vom arăta opoziținea față de...

— Așa... așa ! gesticulă Jeneș generalul Mîndru.

— După informațiile noastre, — spuse Jurca, — în Moldova toate instalațiile au fost demontate. Ele sînt în drum spre Germania. Ce vă face să credeți că *criminalul* Antonescu (și sublinie cu un fel de plăcere cuvîntul dur) se va impresiona de „memorandul" acesta ?

Baronul tuși sec, distant. „Cu ăștia nu se poate vorbi" — știa prea bine. Surîse și generalul Mîndru se simți impresionat : nu-și amintea să-l fi văzut surîzînd pe baronul Romulus Papp de Zerind, decît de vreo două ori în viață.

— Poate vreți să fumați, zise Papp și trase spre el o cutie splendidă de mahon. O sivoară ?

— Mulțumesc, sînt prea tari pentru mine... (Aha ! se bucura Papp. Remarcă zimbolică)... Și destins, servi dintr-o „ceva à liqueurs", coniac Fine Napoléon. — Să nu credeți că vreu a vă aduce în stare de ebrietate, domnule...

— Ivașcu, spuse Jurca. Sorbi din pahar ; era dumnezeesc.

— Noi trebuie să ne arătăm clar atitudinea, spuse Papp.

— Cu asta sîntem de acord, de la bun început. Acesta e sensul întrevederii noastre. E vorba *în ce fel* ne vom arăta această atitudine !

— La urma urmei, — interveni cu importanță generalul Mîndru, — ceasul prăbușirii Germaniei nu este chiar așa de apropiat. Cu două divizii... Îl văzu pe Papp încruntîndu-se și isprăvi repede : Cu două divizii se pot face multe !

Baronul vorbi pe larg despre necesitatea de a arăta aliaților că în această țară, chiar în timpul dictaturii, au existat forțe care s-au opus regimului, că democrația înăbușită n-a capitulat și Antonescu „s-a menținut doară prin teror."

Jurca îl asculta calm. Era ceea ce bănuise : lor puțin le pasă de fabrică, vor numai să-și picteze la repezeală o fațadă. Nu s-au gîndit să „protesteze" timp de atîția ani, n-au făcut un gest măcar...

Papp tăcuse și aștepta. „Da' ce vrea aista ? Murgescu-i o hahaleră, nu știe zice oarece, mai pe limbajul lor ?"

— Aștept părerea dumitale, spuse baronul uscat.

— În primul rînd, am căzut de acord că trebuie să acționăm, spuse Jurca. În al doilea rînd, trebuie să vedem în ce anume va consta această acțiune. Pentru noi lucrul e foarte clar. Făcu o pauză și urmă apăsînd pe fiecare cuvînt : Noi nu vom permite demontarea celei mai importante fabrici din oraș.

— Dar dacă se bombardează ? strigă generalul Mîndru.

— Atunci o vom reface.

— Cum ? Cum ? Mi se-m pare că nu precepui tocmai bine, se repezi Papp. Adică o veți reface ca să fabrice mai departe boambe pentru nemți ?

— O vom reface după eliberarea noastră de către Armata Roșie, urmă Jurca, netulburat. Dar nici într-un caz nu vom lăsa mii de muncitori fără lucru, ori, ce-i mai rău, mînați ca vitele în Germania.

— Și în acest caz ? îl întrerupse Papp, foarte descumpănit.

Jurca răspunse după o pauză.

— Ne vom opune.

— Și cu ce ? Cu ce anume ? chicoti baronul. Dar Jurca nu-i răspunse. Papp simți că se enervează : Ce propuneți dumneavoastră ? întrebă el.

Jurca spuse răspicat :

— O largă acțiune de masă, demonstrații de proteste dacă trebuie, mobilizarea...

— Adică... revoluțiune ? se scutură baronul, aproape speriat. Adică tot ceea ce urmează : represalii, ostateci, egzecuțiuni ?

— Uitați că nu sîntem în '42 și că frontul e la Iași !

— Carpații sînt o fortăreață inexpugnabilă, declamă sentențios generalul Mîndru. Cu un număr redus de divizii, două sau trei... pardon ! se scuză el, simțind că baronul îl calcă pe picior, pe sub birou.

— Vă opuneți memorandului nostru ? întrebă Papp.

— Evident, nu.

— Și îl semnați ?

— Cum ? rîse Jurca, nemaiputînd să se stăpînească. În numele partidului comunist ? (Cuvîntul fusese rostit pentru prima oară și ceilalți tăcură, jenați parcă.)

— Nu... desigur... ci...

— Cred că nici individual nu se poate, spuse Jurca, înțelegeți de ce...

Baronul se ridică, rigid.

— Iar eu, în numele conducerii județene a partidului, nu pot accepta propunerile dumneavoastră. Sînt prea bătrîn ca să umblu cu pușca în mînă. Ca întotdeauna noi sîntem împotriva tulburărilor care aduc după sine represalii justificate. Mai ales acuma nu-i consult să aținăm spiritele și așa destul de aținate. În cadrul legii, respectînd-o, vom acționa. N-avem nimic comun cu turbulența. („Da

pe fața lui nu-i nici deziluziune, nici dezamăgire ; ce-o fi gîndind omul ăsta ? Cine poate fi ?")

Jurca se ridică.

— Ne pare rău că n-am ajuns la nici un rezultat.

— Ce trebuie să precepem din asta ?

— Că fabrica nu va fi demontată !

Baronul schiță o încercare de a se apropia de el, dar îndată își înțepeni umerii și întrebă :

— În caz că... intervin... hm, noi coordinate, unde puteți fi aflat ?

— Prin aceeași sursă prin care s-a aranjat acest... interesant schimb de păreri.

Îl salută cu o ușoară înclinare ; Murgescu îl conduse ; era vizibil că ar fi vrut să spună ceva, dar nu știa cum să înceapă și păru aproape recunoscător că Jurca acceptă să-i strîngă mîna.

— Pînă la urmă... începu totuși... dar Jurca pe peronul vilei privea cerul de unde răsuna surd și îndepărtat zborul unei escadrile de noapte.

— Titobuzele, zise ; așa li se spunea avioanelor care treceau în fiecare noapte peste oraș și se presupunea că duc armament armatei iugoslave de partizani.

Motorul mașinii duduia încet ; Jurca intră, se trînti în spate, simți sub șezut revolverul și-l vîrî în buzunarul trench-ului pe care nu-l mai îmbrăcase la ieșire.

— Rahat ? întrebă Holtzmann.

— Cu perje.

Mașina se pierdu în noaptea neliniștită a orașului.

•

A doua zi, după ce-și împachetase mobilele, însoțind fiecare ladă de un inventar meticulos, Varga se trezi zdrobit de efort, cu podul palmelor julit și o durere tăioasă în șale. Casa întoarsă cu susul în jos îl îngrozea. Uitînd să-și ia baia de dimineață, se postă la telefon și, după un sfert de ceas, izbuti să-l capete pe Orban, șeful gării. Acesta-i promisese că-i va pune la dispoziție un vagon de marfă închis, încă în ziua aceea. Varga își căută de lucru, orice, numai să uite grozava discuție cu chestorul poliției. Nevastă-sa, cu părul rar, spălăcit, împodobit cu papiote de hîrtie, se învîrtea în jurul lui, agitată. Ceva o frămînta și nu se putu opri să nu-l întrebe, într-un tîrziu, cu toată prudența de care era în stare :

— Salvator... domnișoara Laugier vine cu noi ?

— Desigur ! răspunse el mirat. Doar n-o s-o lăsăm singură aici. Apoi văzînd privirea ei bănuitoare, dușmănoasă, răcni : De ce te uiți așa ?

Doamna Varga tăcu și-i întoarse spatele. Prezența franțuzoaicei acesteia în casa ei era un chin permanent. Venise în oraș prin 1942, ca să-și capete un post de institutoare. Făcuse multă vîlvă, deoarece reprezenta în ochii notabilităților, care-o primiră cu brațele deschise, imaginea bietei Franțe martirizate. Era foarte nenorocită. Fusese un fel de rudă a consulului francez, iar în urma plecării precipitate a acestuia se pierduse de el. Era în perioada mișcării legionare, a haosului. Povestea, cu lacrimi în ochii ei frumoși, catifelați, un adevărat roman : cum umblase deznădăjduită prin orașul străin, cum voise să se arunce în valurile Dîmboviței, dar primise de la o familie o scrisoare de recomandație pentru domnul general Belega, *un vieux et grand ami de la France*[1]... Dar doamna general o goni din casă după o săptămînă și Varga, înduioșat, o primi la ei, „ca să aibă cu cine conversa franțuzește băieții".

Doamna Varga o ura de moarte și Lucian n-o putea de asemenea suferi. Numai Teddie se învîrtise cu disperare în jurul ei, dar Larisse era foarte serioasă și-l pusese la punct. Era o fată tăcută, întotdeauna tristă. Doamna Varga bănuia că există ceva între ea și soțul ei, dar nu reușise să-i prindă niciodată. Atunci, într-un elan de furie, își spuse că, desigur, misterioasa persoană trebuie să fie o agentă a Intelligence Service-ului și-l pisa pe bărbatul ei să se debaraseze de ea, ca să nu li se întîmple, doamne ferește, vreo nenorocire.

— Sîntem de rîsul societății, Salvator. Cum de nu înțelegi ? Copiii noștri sînt prea mari ca să aibă o bonă de douăzeci și cinci de ani.

— Cum poți fi atît de fără suflet ? se indigna el. Dacă vreodată copiii noștri ar fi într-o situație disperată... O copilă, Sofica. O copilă... Și apoi, își plătește pensiunea. (Mademoiselle Laugier începuse să dea lecții de franceză și engleză în oraș).

Și acum s-o care după ei, la Moneasa !

[1] Un vechi și mare prieten al Franței. (fr.)

Altădată, Varga ar fi meditat asupra indignării surde a soției sale ; acum nici nu-i trecu prin minte măcar că ea ar putea fi nemulțumită.

Pe la unsprezece, trecînd prin camera lui Lucian, îl găsi palid, încă în pat.

— Ce-i cu tine ? se îngrijoră Varga. Unde ai fost ieri toată ziua ?

Lucian nu răspunse. Varga se apropie de el și-i puse, doctoral, mîna pe frunte. Ardea.

— Pentru numele lui Dumnezeu ! Dar tu ești bolnav ! strigă el, speriat. Numai asta ne mai lipsea ! Numai asta ! Trebuie să chem imediat pe cineva... Plecăm doar la Moneasa...

— Eu nu mă duc nicăieri, spuse cu greutate Lucian. Nicăieri !

— Ce-s vorbele acestea ! exclamă Varga, stupefiat. Contribuie și tu la neplăcerile mele, acum...

— Iartă-mă, dar nu mă duc, se încăpățînă Lucian. Varga se înroși, vinele tîmplelor începură să-i bată precipitat, dar se stăpîni. Băiatul era bolnav. Ieși să-l cheme pe doctorul Borza, dar în clipa aceea sună telefonul.

— Alo, cine-i ? Cum ? Dumneavoastră sînteți, domnule baron ? Îmi permiteți să vă întreb cum vă simțiți după operație ? A reușit ?

— Da. Ce faci ?

— Tocmai mă pregătesc de plecare. Am adunat toate lucrurile din casă.

— Ce tot băsădești ? Unde vrei să meri ?

— Cum unde, domnule baron ? La Moneasa, la casa noastră de acolo... Situația este așa de...

— Eu îți dau un sfat, îi curseră în ureche cuvintele rostite tare, cu intervale. Să nu te miști un pas ! Auzi ? Un pas !

— Bine, dar...

— Suie-te în automobilă și vină îndata mare la mine... Da, sînt acasă. Să nice nu-ți treacă prin minte să te duci.

— Dar...

— Mînă-ți familia, copiii, pe doamna, dară tu, nu !

— S-a întîmplat ceva ?

— Are să se întîmple. Vină ! Nu mă fă să repetez !

Varga rămase cu receptorul în mînă. Din pragul camerei răvășite, soția sa îl privea năucită.

— Ce e, Salvator ?

— Nimic, bîigui acesta. Cred că... că... n-am să pot să mă duc nicăieri.

— Atunci nu mergem nici noi. Mă apuc de despachetat.

— Să nu te apuci de nimic ! strigă Varga, devenind violent. Să nu te apuci de nimic am zis ! În casa asta eu decid ! Da' ce ? O să-mi distrug viitorul, al meu, al nostru, pentru capriciile tale de femeie geloasă ? M-am sătura-a-at ! zbieră el nestăpînit, apoi se prăbuși pe un scaun, strîngîndu-și convulsiv tîmplele între degete.

— Salvator ! o podidiră lacrimile pe nevastă-sa. Salvator ! Iar în gînd : „Acuma joacă teatru ! Nu-i nimic, am s-o duc pe destrăbălata aceea cu noi !"

Cu mîini neîndemînatice, Varga se îmbrăcă. Abia izbuti să-și lege cravata. Cînd trecu prin camera lui Lucian, îl văzu pe acesta tot în pat, cu fața înfundată între perne și umerii scuturați de plîns. Stăpînindu-și mînia, nu-i adresă nici un cuvînt. În salon, Teddie cînta la pian, ținînd mereu piciorul pe pedala forte.

— Termină ! răcni Varga, trîntind ușa de perete. Aici e o casă de nebuni ! Nimeni n-are un pic de bun simț, nici mă-ta, nici tu, nici histericul de frate-tău. Am să-mi iau lumea-n cap, am să plec în... paștile mamii mele !

Afară era o căldură apăsătoare și aerul devenise irespirabil. Cînd ajunse la locuința lui Papp, Varga era înmuiat de sudoare și răcoarea casei îl făcu să strănute. Baronul era culcat în pat, pe un maldăr uriaș de perne grele, de puf, cu o scufie în cap și gîtul învelit într-un fular gros, de lînă. Pusese să se facă puțin foc în sobă și Varga simți că amețește în mirosul greu de medicamente și de trup îmbătrînit. Voi să-i spună baronului cîteva banalități obișnuite în asemenea ocazii, dar acesta-i tăie de la început orice introducere, vorbind cu un glas neverosimil de limpede pentru un om care fusese operat cu cîteva zile înainte :

— Vrei să dezertezi ? Acuma ? Șezi !

Varga se lăsă să cadă pe un scaun de lîngă pat. Îi venea să plîngă, așa era de sfîrșit.

— Uite ce este, Salvator. Clipele acestea sînt fără de întoarcere. Un pas greșit și... ne-am dus ! Purtăm în mîinile noastre răspunderea față de soartea țării. Pe frontul de la Iași a început ofensiva. Ziarele spun că rezistăm, dară din informațiunile mele îți spun prețize că în cel mult o săptămînă rușii sînt la marginile Bucureștiului.

— O ! izbuti să articuleze Varga.

— Asta-i deci. Comuniștii sînt gata să înceapă o revoluțiune ! Și tu... vrei să fugi ?

Auzind acestea, dorința lui Varga de-a se face nevăzut se accentuă. Răspunse însă cu greu :

— Eu nu știam... eu... nici nu bănuiam... După cum se prezenta situația, ieri încă, ea mai putea dura vreo...

— Lasă balivernele ! spuse dur baronul. Pe mine vrei tu să mă dăscălești ce însemnează „retragerea strateghică" ? Și acuma ascultă : în tot țentrul nostru nu există nici un om care... care să aibă mai multă prestanție, ca tine...

— Domnule baron ! tresări speriat Varga. („Dar asta ce mai înseamnă ?")

— Da ! Ceilalți, Moțanu, Pordea și compania sînt niște matrăcuci, cum zic miticii din Răgat. Iară eu... sînt un om bătrîn... bătrîn și bolnav... La noi s-a vorbit totdeauna bine despre tine, iară eu am căutat pre cît m-au ajutat puterile să fac să se uite... afacerea ceea cu Iorga, Dumnezeu să-l ierte, da' bine-i acolo unde-i ! Gyula însuși te aprețiază și mi-a spus nu o dată. Și tu știi că el...

— Domnule baron, zîmbi măgulit Varga.

— Acuma ascultă aici : azinoapte am pertractat cu șeful comuniștilor de aici !

Varga avu exact aceeași senzație, ca și cum s-ar fi aflat pe un morman de nisip care se scufundă dintr-o dată. Nici un sunet nu-i ieși de pe buzele palide.

— Da ! urmă baronul, vădit încîntat. Întinse mîna spre noptieră și luă o bomboană de șocolată pe care o mirosi, apoi o puse la loc. Nu ne-am înțăles. Ei vreau răscoală cu armele, revuluție roșie, mă rog ! Așa că ne aflăm deocamdată între aceste două alternanții : nemții — și-i musai să facem oarece, că altfel ieșim din arena politică pe veci — și bolșevicii, pe care, dacă nu-i strunim, au să ne mănînce capetele, ori au să ne asasineze în clipa cînd or intra rușii în oraș !

— Și eu... eu ce să fac ?

— Tu să șezi frumos pe fund. Ești mîna mea cea dreaptă. Moțanu, Guiaș, Spinanție nu fac un pengheu găurit. Bătrînul se ridică în capul oaselor și, întinzînd spre Varga degetul arătător, porunci : Să plece doamna, pruncii, iară tu rămîi ! No, serbus, du-te și... nice o voarbă la nimeni. Jucăm cel mai mare *einundzwanzig* din toată istoria partidului, mă fugariule !

Pe stradă, Varga fu incapabil să gîndească. Așadar, cu comuniștii... Și poliția știe tot ! Mîna dreaptă...

Se întîlni cu Vîslan. Acesta nu-l observă. Era beat și abia se putea ține pe picioare. Pieptul vestonului îi era murdar tot : vomase. Varga se uită după el, scîrbit, dar își aduse aminte că nici el nu arăta mai bine. N-avea dreptul să umble astfel, el care va juca un rol însemnat. Îi fu recunoscător, deși cu oarecare rezerve, baronului. E foarte frumos cînd un șef de partid recunoaște că i-a sunat ceasul și e vremea să lase altora locul lui. Asta înseamnă că situația e gravă : cere minți tinere ! Făcu o mică revizie mintală : pe cine se putea bizui ? Pe părintele Potra, desigur. Acesta era un obișnuit al casei lor și în fața mulțimilor un preot are totdeauna mai mult prestigiu decît un surtucar ; pe Guiașiu, dacă va ști cum să-l ia, menajîndu-i orgoliul ; tinerii vor trece repede de partea lui : ei erau totdeauna cu cel care se afla în vîrful piramidei ierarhice. Și va rămîne singur ! Singur cu Larisse ! Ea, desigur, va refuza să meargă, are doar lecții în oraș, nu-și poate părăsi elevii... Săraca, nu e o ființă liberă.

Îi spuse soției, care-l aștepta neliniștită :

— Dragă, e așa cum prevăzusem. Veți pleca singuri ! Se încruntă și continuă misterios : Se vor petrece aici lucruri teribile, teribile !

— Salvator ! gemu ea. Plînsese ; lacrimile îi făceau fața respingătoare. Lucian este foarte bolnav. Are patruzeci de grade și aiurează... Nu putem pleca. Cum să-l duci bolnav ? O, Doamne, Doamne, cît trebuie să sufere o mamă !

Varga n-avu ce face : telefonă doctorului Borza și-l conjură să vie imediat. Apoi chemă gara, dar nu-i răspundea nimeni. Scos din fire, formă numărul de cîteva ori. Trebuia doar să anunțe că e silit să renunțe la vagon, pînă peste vreo trei zile. Aceeași tăcere. În sfîrșit, un glas pocit de groază urlă :

— Cine ești ? Ce dracu vrei ?

— Aici domnul Varga ! spuse el înfuriat și demn. Ce este tonul...

— Vă rog să mă iertați, bîlbîi șeful gării. Vă rog să mă iertați... Aici la noi e răscoală. Și închise aparatul.

Varga rămase cu gura larg deschisă.

•

Un tren de marfă cu vreo douăzeci și cinci de vagoane se oprise pe linia principală și locomotiva se alimenta, pufăind. Apoi o des-

prinseră și o duseră la depou, ca să fie verificată. Octavian Sabin străbătu peronul măcinat de bombe, purtînd un dosar mare pe care trebuia să-l predea dirigintelui poștei. Ocolind o grămadă de pietre care fuseseră adunate și clădite chiar în drum, trecu pe lîngă vagoane. Îi era tare cald. Băgă de seamă că ușile erau bătute în scînduri și geamurile astupate cu sîrmă. La capătul celălalt al trenului se plimba o santinelă germană cu baioneta la armă. Sabin se opri nedumerit. În clipa aceea, în vagon se auzi o vînzoleală de trupuri și un obraz galben, descompus, al unui tinerel cam de vîrsta lui Andrei, se ivi la gratii :

— Hei, camarade, — se rugă el, — dă-ne puțină pîine că crăpăm aici !

— Da' cine sînteți voi ? întrebă Sabin, devenit dintr-o dată foarte atent. Orice lucru îl interesa și trebuia să se amestece numaidecît, altfel zile întregi se simțea prost, ca unul care nu și-a făcut datoria.

— Sîntem ucenici, ne duce în Germania, spuse tînărul, lăcrimînd. Unii au semnat un fel de angajament, pe alții ne-au luat așa...

— *Halt ! Wer da ?*[1] urlă soldatul german și începu să alerge spre ei.

Sabin își aminti dureros de precis de o scenă asemănătoare pe care o văzuse la Timișoara în 1940. Trenuri întregi cu prizonieri sîrbi treceau prin gară și bieții oameni, morți de foame, implorau pasagerii să le dea ceva de mîncat. O mulțime de pîini fuseseră aruncate în vagoanele de marfă plumbuite și era cît pe ce să iasă și o încăierare cu un feldwebel gras, căruia acest lucru i se păruse o fraternizare cu prizonierii. Și acum era vorba de tineri români ! Și mureau de foame !

— *Ce frei ?* strigă soldatul neamț, ajungînd lîngă el.

Era tînăr, blond, cu ochelari și slab ca un schelet. Cu o lovitură de pumn Sabin l-ar fi întins lat.

— Vezi-ți de treabă, spuse înăbușit. Unde-i cărați, hai ? Și de ce nu le dați de mîncare ? Ce, nu ne-ați jefuit destul, fire-ați ai dracului să fiți ! Arătă cu pumnul spre vagonul de unde se auzeau acum strigăte : Unde sîntem ? Unde am ajuns ?

— Heei, mîncare...

— Ce gară-i aici ?

[1] Stai ! Cine-i acolo ? (germ.)

— N-auzi ? se răsti Sabin la neamțul stupefiat. *Hunger... Hunger !*

— *Ach, so,* rîse soldatul. *Ich bin auch hungrig.* Și înroșindu-se tot, își smulse arma de pe umăr : *Plekat ! Schnell ! Schnell !*[1]

Sabin se întoarse și alergă spre depozitul de mărfuri. Intră ca o furtună și dădu cu ochii de Andrei. Venise să aducă geamantanele. Plecau după-amiază la țară, el și cu mamă-sa. Lui Sabin îi trecuse de mult supărarea, dar nu voia să-i arate băiatului că l-a iertat. Stătuse de vorbă cu directorul liceului, domnul doctor Viniciu Lucaci, și acesta-l lăudase pe Andrei :

— Un adevărat caracter, domnule Sabin. Îmi pare nespus de rău că n-am reușit să-l scap, dar n-avea nici o grijă. Am să fac tot posibilul... și... (se aplecase la urechea lui) o să-i ducă dracu pe ăștia, cît de curînd. Băiatul a avut mai mult curaj ca noi, bătrînii. Să-i transmiți că-l stimez.

Asta fusese de ajuns să alunge din Sabin ultimul rest de supărare. Îl durea însă că nu-i putea spune lui Andrei că nu mai e supărat, fără ca prestigiul său să sufere.

— Iar ești aici ? strigă. Tot atunci vii cînd e scandal.

— Dar după masă plecăm, trebuie să aduc geamantanele.

— Bine... bine... stai aici... ori mai bine du-te acasă... Sabin se întoarse spre ceilalți funcționari și începu să strige :

— Măi Cabă !

— Prezent !

— Tureac ! Murgule ! Vasile ! Ia scoateți banii pe care-i aveți, da' iute ! A venit un tren cu băieți de-ai noștri, îi cară în Germania și mor de foame... Cabă, fugi și cumpără pîine ! Ia și pe datorie. Spune că-i pentru Sabin.

Andrei puse jos geamantanul.

— Ce s-a întîmplat ?

— Astea nu-s de nasul tău, spuse Sabin ursuz. Tu du-te acasă...

În realitate îi părea bine că Andrei e de față. N-ar fi vrut să creadă băiatul că el e un fricos, că nu-și știe face datoria atunci cînd trebuie.

Se repezi la telefon și începu să cheme un serviciu după altul. Le spunea același lucru :

— Mai lăsați dracului hîrțoagele acuma ! E în gară un tren cu băieți de-ai noștri, românași. Îi cară în Germania și mor de foame...

[1] A, așa... Și eu sînt flămînd... Repede ! Repede ! (germ.)

Cumpărați, mă, ce găsiți la bufet și să le dăm o mînă de ajutor, doar îs de-ai noștri ! Apoi se întoarse spre Andrei : Nu ți-a dat mama bani ?

— Ba da. Pentru bilet.

— Du-te și cumpără și tu ce-i găsi.

— Bine dar... voi să-i spună că erau ultimii bani din casă.

Sabin îi tăie vorba însă :

— Du-te, dacă-ți spun. Cere tata cu împrumut, n-avea grijă.

Andrei ieși în piața din fața gării. La brutăria din colț se făcuse coadă ; oamenii se îmbulzeau.

— Bine, dar e pe cartele, striga disperat vînzătorul. Cînd auzi însă despre ce-i vorba, începu să arunce pîinile peste capetele oamenilor. — Hai, luați-le și puneți banii...

În clipa cînd Andrei se așeza la rînd, cineva îl trase de mînecă.

— Da' ce-i pe aici, băiete ?

Se întoarse și văzu un om îmbrăcat în salopetă, destul de bătrîn, cu o mustață argintie, țepoasă și ochii vii, cenușii. Îi spuse în două cuvinte ce se petrecea. Bătrînul nu-i răspunse, ci o luă la fugă de-a lungul străzii.

Cînd Andrei intră în gară cu brațele încărcate cu pîini mari, negre, peronul mișuna de lume. Tatăl său, în mijlocul unui grup, se agita, dădea din mîini. Fața roșie îi lucea de parc-ar fi fost unsă cu grăsime :

— Nu li-i destul că ne jefuie de tot ce avem, ne mai cară și copiii ! Așa ne trebuie, dacă sîntem proști și tăcem și răbdăm.

În clipa aceea se gîndea la Andrei și se întreba ce-ar face dacă l-ar lua așa din senin și i l-ar duce să nu-l mai vadă niciodată ? Dar ce fac părinții copiilor care erau încuiați în tren ?

Din vagoane îi răspunseră țipete :

— Nu vrem să mergem !... Ne-au prostit !

— Nici n-am iscălit nimic !

— Ma-a-a-amăăă ! țiui un glas subțire, spart, copilăresc.

Toți ceferiștii, funcționarii ieșiseră din birouri și se îngrămădiseră în jurul trenului. Andrei se strecură printre ei și ajunse lîngă Octavian. Acesta avea ochii plini de lacrimi. Puse mîna pe brațul lui Andrei și strînse tare :

— Suie-te pe umerii mei și dă-le pîinea asta.

Se înțepeni pe picioare, ajutîndu-l pe Andrei să se cațere. Caba strigă :

— Dați, mă, care ești pe aici, o rangă, ceva, să spargă domnișoru' sîrma.

Cînd Andrei ajunse cu obrazul în dreptul ferestrei, îl izbi o duhoare de trupuri nespălate, de urină și de fecale. Dinăuntru se auzea :

— Stai... stai că mă urc eu...

Andrei simți cum cineva îi întinde o bucată de fier și din două lovituri sparse împletitura de sîrmă. O mînă neagră de murdărie, cu degetele subțiri și crispate ca niște gheare, îi smulse pîinea din mînă, zgîriindu-l.

— Stați, stați, — strigă el, — că mai am ! Vă dau îndată la toți...

Din celelalte vagoane răsunau adevărate urlete.

— Nu ți-i greu, tată ? întrebă Andrei pe Sabin, iar acesta răspunse înăbușit :

— Nu... nu... nu te îngriji de tata...

Cînd se aplecă să ia alte pîini, Andrei văzu cum dinspre depou vin o mulțime de muncitori înarmați cu rîngi de fier.

Bătrînul cu care vorbise în fața brutăriei se strecură pe sub vagon și, făcîndu-și loc cu coatele, dădu mulțimea la o parte.

— Le dați să mînce ca puicilor în coteț ! Scoateți-i afară, ce dracu ! Asta nu vă trece prin căpățînă ?

Ridică ranga și începu să lovească în lăcătul mare de fier.

Andrei sări de pe umărul tatălui său și spuse :

— Are dreptate !

În clipa aceea se auziră tropăituri de cizme și șase soldați germani cu arma în cumpănire alergară spre ei. În fruntea lor era un ofițer foarte tînăr și elegant, care-și desfăcea din goană tocul pistolului cu mîna înmănușată.

— Ho-o-o-a-o-o-o ! se auzi strigătul mulțimii.

Ușa primului vagon cedă și o grămadă de copilandri se rostogoliră afară.

Sabin începu să înghiontească în dreapta și în stînga.

— Stați ! strigă el. Stați că vorbesc eu cu ei. Știu nemțește... Și ajungînd cu greutate în fața ofițerului, îi strigă în obraz : Mergeți dracului acasă la voi în Vaterland și acolo să furați copiii oamenilor !

— *Was sagen Sie bitte ?* se holbă ofițerul. Apoi văzînd că al doilea vagon este deschis, răcni : *Zurück !*[1]

[1] Ce spuneți, vă rog ?... Înapoi ! (germ.)

— Înapoi să mergeți voi ! țipă Sabin și cînd ofițerul îi puse mîna în piept i-o azvîrli cu o plesnitură de pumn. Andrei văzu cu ochii măriți cum ofițerul ridică pistolul și atunci se repezi orbește, împingîndu-i pe cei din fața lui. Valul de oameni tălăzui o clipă ; Sabin, îmbrîncit din spate, se ciocni de ofițer și acesta, luat prin surprindere, scăpă revolverul. Zeci de picioare îl călcară, întipărindu-l în zgura dintre traverse. Zăpăciți, soldații nu știau ce să facă. Unul dintre ei ridică arma și trase un foc în vînt.

— Ce ? Ne împușcați ?

— Aliații ne omoară, măi !

— Pe ei !

— Hooo !

O mînă înarmată cu o rangă se agita deasupra capetelor și soldații, neîndrăznind să tragă, se retrăgeau pas cu pas, apărîndu-se de lovituri cu patul armelor.

— Acasă ! Să meargă acasă ! striga Sabin, roșu, cu ochii ieșiți din orbite. Îl văzu pe Andrei lîngă el și furia îi crescu : Deschideți, măi, vagoanele !

— N-avea dumneata nici o grijă, spuse un muncitor înalt, negru de funingine, care, neputînd să-i vină de hac unui lacăt, atacase scîndurile vagonului.

Tinerii care ieșeau erau trecuți printre oameni și împinși din mînă în mînă spre ieșirea din gară. Numai unul dintre ei, înalt, blond, cu o frunte îngustă peste care cădeau șuvițe de păr, protestă :

— Ce vă amestecați ? Eu vreau să plec.

Cineva-i trase o palmă, apoi toți se repeziră asupra lui. Bătrînul Jurca sări deasupra viermuielii de trupuri și împărțind ghionturi cu nemiluita, îl trase afară pe cel bătut.

— Șterge-o de aici ! îi spuse cu dispreț. Vezi că sînt alții care nu vor să meargă, boule ! După ce îi scoate pe ăia să te prezinți. Marș !

Înghesuiala de pe peron nu lăsa să se vadă nimic. În pas alergător, apăru o grupă de jandarmi, și încercă să-și deschidă o pîrtie, izbind cu paturile carabinelor. Mulțimea se întoarse împotriva lor.

Andrei simți o lovitură puternică în umăr și se clătină pe picioare. Tatăl său scoase un muget și înhățîndu-l pe soldat îl lipi de perete. Carabina sări cît colo, printre picioarele oamenilor.

— *Feuer ! Feuer !*[1] urla sugrumat ofițerul neamț. Dar soldații

[1] Foc ! Foc ! (germ.).

înghesuiți lîngă perete nu mai puteau mînui armele. Se auzea un ciocănit sec : rapp ! rap ! Rîngile se încrucișau cu armele.

Un ofițer de jandarmi gesticula caraghios cu mîinile îmbrăcate în mănuși albe. Nu se auzea ce striga, dar deodată, lîngă el, apăru statura înaltă a unui fochist.

— Vrei să tragi în români, crucea ta ! Asmuți asupra noastră ? Aperi pe nemți ?

— Ordin... bîigui ofițerul.

— Ordin, hai ? Ei ! Soldați ! își puse el mîinile pîlnie la gură. Stați, camarazilor ! Doar n-o să ne omorîți c-am scos din ghearele fasciștilor niște copilandri. Stați, măăăă !

Soldații se opriră o clipă și asta fu de ajuns ca să fie împinși din toate părțile.

— Bolșe... scrîșni ofițerul, dar fochistul îl împinse cu pieptul pînă lîngă un zid și-i șuieră amenințător :

— Stai aici, ficior frumos, că-ți turtesc mutra !

Între timp vagoanele fuseseră golite. Atunci Orban, șeful gării, care se învîrtise neputincios în toate părțile, rugîndu-se : „Oameni buni... oameni buni... nu mă nenorociți", avu o idee. Fugi sus pe acoperișul gării, o simplă platformă făcută la repezeală după bombardament și, repezindu-se la sirena antiaeriană, începu să învîrtească cu putere manivela. Cei doi soldați care, culcați pe burtă, priveau bătaia de pe peron, se întoarseră uluiți. Dar Orban, fără să-i bage în seamă, învîrtea de manivelă și uuitul prelung, răscolitor al sirenei se rostogoli asupra învălmășelii de jos. Peste două minute sirenele din împrejurimi începură să sune alarma, apoi și cele din oraș. Într-o clipă peronul se goli, jandarmii fugiră în dezordine spre adăpostul cel mare al gării ; numai ofițerul neamț, cu tunica sfîșiată și cu un ochi vînăt ca o prună, se uita hăbăuc la cei șase soldați ai săi, de pe umerii cărora curgeau zdrențe. Unul dintre ei avea fruntea crăpată de o lovitură de rangă și sîngele gros, negricios, îi curgea în valuri pe față.

Peronul rămase pustiu. Orban învîrtea mai departe, nebunește, manivela sirenei.

În adăpostul de lîngă magazia cu materiale, oamenii abia puteau răsufla din pricina înghesuielii.

— Asta-i prea de tot !

— O să vedeți că au să ne ducă și pe noi. Așa au făcut și-n Ucraina, cînd au luat-o la fugă.

— Dacă ne lăsăm ! vocifera Sabin.

Andrei avea umărul amorțit de lovitura patului de pușcă. Îl durea groaznic.

— Fabrica vor s-o demonteze ! striga muncitorul bătrîn, care-i adusese în gară pe ceilalți.

— Cum asta ? întrebă cineva.

— Iaca așa ! A venit o comisie nemțească...

— Asta nu se poate !

— Ce ? Nu-i crezi în stare ? Ăștia seacă tot pe unde umblă, ca lăcustele...

— De unde sînteți, măi ? se întoarse fochistul spre unul dintre tinerii care intraseră în adăpostul acesta.

— Eu de la Brăila... La școala de ucenici... răspunse tînărul, tremurînd de oboseală și emoție. Ne-au luat de la premilitărie pe toți... Ne-au pus să iscălim nu-ș'ce hîrtii. Pe cine n-a vrut l-a bătut pînă l-a năucit.

— Dacă răbdăm ! striga Sabin, dacă nu punem mîna pe furci și coase ca Horia, Cloșca și Crișan !

— Nici nu ne-au lăsat să mergem pe acasă, care erau în oraș. Ne-au ținut o zi la cazarmă, pînă au completat niște hîrtoage, apoi ne-au suit în tren. La București, ne-au dat de mîncare niște pîine neagră... Vai de noi...

Andrei își trecu mîna stîngă peste umărul umflat. La fiecare apăsare de deget un junghiu ascuțit îl străbătea de sus pînă jos. Rîse :

— Ei, tată, ne bătură !

Veselia lui fu molipsitoare. În jurul său toți zîmbeau, satisfăcuți :

— Le-am tras un bliț numărul unu, hai ?

— Ce facem cu băieții ăștia ? întrebă cineva.

— Păi, n-o să-i lăsăm, zise Sabin. O colectă în oraș, le facem rost de bani și-i expediem acasă.

— Știți ce ? interveni careva. Eu cred că ar fi mai cuminte să ieșim din adăpostul ăsta și să ne vedem de treburi. Avioane nu se aud și de bună seamă se adună poliția. Are să ne ia de aici ca din oală.

— Bine zici, bace Mihai, întări fochistul. Haideți fraților... Ducem băieții la ateliere, nu ?

Ieșiră îngrămădindu-se. Gara era pustie. Priviră spre cer. Nici urmă de avioane.

— Haideți, haideți, — îi zorea baci Jurca, — împrăștiați-vă !

— Du-te acasă, Andrei, îl sfătui Sabin pe fiu-său. Spune mamei că mi-ai dat mie banii să iau biletele. Plecați deseară cu personalul de opt.

— Și tu ?

— Eu o să-mi cer o deplasare undeva, zise el, cam îngrijorat. Știi, nu-i bine să rămîn aici. O să fie zai mare...

— Să nu-ți pară rău, tată ! făcu Andrei cu o grimasă. Abia se putea mișca din pricina durerii, dar se simțea mai bine ca niciodată.

— Mie ? Ce să-mi pară ? ! Le-am arătat noi ! Tăcu un timp, apoi continuă, privind în altă parte : Știi, am vorbit cu domnul director al liceului... Spunea că nu se lasă pînă n-o să fii reprimit. Te apreciază mult... Să nu crezi că tata... Și tata e bun român și înțelege... Asta-i, dragă... Du-te acasă, acum.

•

Sonia stătea în grădină. Îi plăcea să se ascundă între tufișurile spinoase, neîngrijite. Se întindea pe iarbă ; prin rochia subțire, veche, una din rochiile de fetiță de care nu se putea despărți deși știa că e ridicolă, simțea răcoarea pămîntului. Priviți de jos, pomii aveau frunzele roșii din pricina luminii ; de undeva, veneau zgomotele străzii : claxonul unui automobil, un strigăt, o fereastră care se închide...

Visa așa o mulțime de nimicuri. Știa că mamă-sa o dezaprobă ; deși nu i-ar fi dat voie pentru nimic în lume „să-și strice mîinile" la bucătărie, ar fi vrut s-o vadă totuși învîrtindu-se în jurul ei, plină de interes pentru treburile interzise ale gospodăriei. Acum însă n-ar fi putut să stea acolo, lîngă plita încinsă și să tragă cu urechea la scîrțîitul porții. Știa că Andrei trebuie să vină ; îi scrisese cîteva rînduri acum două zile. Îi era aproape ciudă că-l așteaptă cu atîta nerăbdare, dar asta era ! îl aștepta.

Încercarea de a se împrieteni cu Lucian dăduse greș. Prietenele ei rîdeau de ea și spuneau că, desigur, e îndrăgostită pe ascuns de un bărbat inaccesibil ; Sonia le răspundea serioasă că nu iubește pe nimeni. Odată Andrei o întrebase jumătate ironic, jumătate serios : — „Și cum ar trebui să fie bărbatul pe care-l vei iubi ?" Ea răspunsese sinceră : — „Nu știu. Nici nu mă întreb." Andrei zîmbise ciudat : — „Desigur, ai să te pierzi și tu. Dar sper că eu voi fi acela și n-am să te las să devii ridicolă".

Sonia nu-şi dădea seama cînd crescuse. Avea impresia că într-o zi, din senin, bărbaţii începură să-i spună „sărut mîna" şi prietenii să se simtă tulburaţi în preajma ei. Colegele îi povesteau (şi ea nu ştia prea bine de ce) micile lor idile, îi cereau sfatul şi ea le spunea foarte serioasă tot ce-i trecea prin minte şi îi venea să rîdă de gravitatea cu care o ascultau. O singură dată se simţise tulburată. Gipsy Belega o întrebase : — „Ascultă, e ceva între tine şi Andrei ?" — „Nu, răspunsese ea cu vocea uşor schimbată. De ce ?" — „Aşa. Te-am întrebat..."

Andrei era singurul om cu care ar fi vrut să fie prietenă să se nască între ei o egalitate nestînjenită de tîmpitul „de-a v-aţi ascunselea", care apărea între băieţi şi fete, de obicei pe neaşteptate, cînd descopereau că sînt deosebiţi şi deveneau ridicoli, bătoşi, ca şi cum s-ar fi pregătit să se ia la bătaie. I se părea că el exprimă totdeauna foarte clar ceea ce gîndise şi ea de multe ori ; dar asta se întîmpla rar, mai ales din ziua cînd Andrei îi spusese, aproape în glumă, că o iubeşte. Dacă ar fi vorbit altfel, l-ar fi luat de mînă şi i-ar fi spus că şi el îi e foarte drag. Dar în tonul lui Andrei era ceva străin, pînditor, şi asta o duruse şi-o jignise. Îi spusese rece : — „Nu te iubesc. Ţin mult la tine, ca prieten." — „Asta sună ca în romanele ieftine, se înclinase el. Am înţeles." De atunci, cu toate silinţele ei, Sonia nu mai putuse regăsi alături de Andrei liniştea şi farmecul dinainte. Din cînd în cînd el mai aducea vorba despre „dragostea lui dispreţuită", dar foarte lejer, luîndu-se parcă în rîs. Şi de atunci devenise un adevărat prieten bun ; părea însă foarte departe şi se ferea să vorbească despre el. Numai uneori, cînd îl privea pe furiş, Sonia observa în ochii lui o sclipire repede ascunsă, ca şi cum Andrei ar fi aşteptat ceva. Atunci cînd îl eliminaseră şi în liceul de fete nu fu vorba decît despre asta, Sonia îşi dădu seama că el era totuşi altfel decît şi-l închipuise. Crezuse că acum, cel puţin, îl va putea ajuta, îi va putea arăta că nu e singur — numai dacă el ar fi vrut să-i spună totul în chip adevărat, şi simplu să caute un sprijin alături de ea. Andrei plecase însă şi Sonia se sili să nu se mai gîndească la el. Uneori, în timpul exerciţiilor la pian, se oprea cu inima strînsă : i se părea că trebuiau să se întîlnească undeva şi ea a întîrziat. Într-o zi se pomeni gîndind : „Dacă mi-ar mai spune o dată..." Roşi toată şi simţi că-i dau lacrimile. Îşi aduse aminte că are o fotografie, făcută într-o excursie unde fuseseră împreună. O căută multă vreme şi, cînd o găsi, rămase dezamăgită. Andrei, în umbra unui pom, făcea pe indianul, cu cuţitul între dinţi. Faţa îi era mică, ca o gămălie de chibrit şi nu semăna de loc cu el.

În locul scrisorii lungi *şi a lui* pe care-o aştepta primi o carte poştală : Andrei o anunţa că vine în oraş pentru cîteva zile.

Vestea o bucură atît de mult, încît se gîndi să-l aştepte la gară, pe urmă — cu regret — renunţă.

În ziua aceea voi să-l scoată pe Lucian din izolarea lui, să-l ducă la apă, la soare, dar încercarea ei se sfîrşi lamentabil.

Auzi poarta scîrţîind, paşi uşori pe pietriş şi vocea lui Andrei, care o umplu de-un fior ciudat.

— Sărut mîna, doamnă... Sonia e acasă ?

Luă repede cartea şi o deschise, dar rîndurile-i fugeau dinaintea ochilor. Nu înţelegea nimic. Îşi auzea numai bătăile inimii. Apoi frunzişul în dosul căruia era foşni.

— Sonia !

Sări în picioare, ruşinată de rochia ei veche şi mică.

— Tu eşti ? Ai venit ? („Ce întrebări stupide... Mă fac de rîs".)

El o luă de mînă şi o privi în ochi un timp. Era ars de soare ca un drac, şi Sonia simţi că se schimbase.

Fără s-o lase de mînă, Andrei se aşeză pe iarbă. Făcu o strîmbătură. Mîna îi era caldă, fierbinte şi parcă degetele-i vibrau uşor.

— De ce nu mi-ai scris... tu... derbedeule ?

— N-am avut timp, Sonia, răspunse Andrei serios.

Ea se sili să zîmbească.

— Şi ce-ai făcut ?

— M-am gîndit.

— La ce ?

— La viaţă. Apoi începu să rîdă şi o strînse tare de mînă. Hai să lăsăm să sune trompeta de armistiţiu. Mi-a fost dor de tine, Sonia... Aş fi avut atîtea şi atîtea să-ţi spun...

„Hai, se gîndi ea. Ce aştepţi ?" Îşi plecă privirea.

— Şi eu am fost singură, şopti.

— Şi eu, dar nu în acelaşi fel, răspunse Andrei şi ochii verzi îi sticliră. De data asta, nu !

— Nu vrei să-mi povesteşti ?

„Aşadar, ea simte", gîndi el. Acum toate i se păreau frumoase în jur, iarba, pomii neîngrijiţi, soarele.

— S-a întîmplat că am întîlnit *existenţe* Sonia. Şi am înţeles ceva foarte simplu... Că viaţa asta nu merită a fi trăită oricum. Erau lucruri pe care le simţeam şi înainte, vag, la care nu ştiusem

să mă gîndesc. Iar cînd vorbeam despre ele, în cuvintele mele — se auzea vidul vuind. Cei cîțiva prieteni credeau că eu... în sfîrșit... că ar fi cine știe ce de capul meu... Dădu din mînă și se strîmbă : Știi *de ce* tot ce-am făcut eu pînă acum era stupid, grotesc ?

— Cred că da, murmură ea. Trebuie să-i înțelegi și pe ceilalți, Andrei...

— Ai dreptate, spuse el grav. Nu mă gîndisem niciodată la asta. Mi se părea că eu sînt buricul pămîntului...

— Totdeauna ai să fii așa ? întrebă Sonia, aproape cu durere în glas.

— Cum ? ! se miră el.

Ea îl privi atentă. Nu se schimbase. Desigur, a intrat ceva în viața lui, făcuse din nou, ca de atîtea ori, „o descoperire" și acum tropăia de nerăbdare s-o împărtășească cuiva.

— Ești cu capul în nori, îi spuse blînd.

— Ți se pare ; și urmă, căutîndu-și foarte atent cuvintele : În lumea în care trăim noi există o lege ciudată, zise Andrei. Cînd tata avea neplăceri cu șefii la birou, își vărsa furiile acasă... Totdeauna ripostele demnității noastre jignite cădeau în altă parte. Așa am fost și eu... Mă sileam să par altfel de cum eram... Cu timpul, asta îți intră în sînge și ajungi să nu mai știi cum ești într-adevăr. Vezi, o dată mi-ai spus „să fim prieteni"... Acum îți spun același lucru. Să fim prieteni. Sonia dar știi... Începu să rîdă : O prietenie adevărată, ca o alianță între două state cinstite !

Sonia se sili să nu strige : „Pentru Dumnezeu, trezește-te, Andrei ! Lucrurile sînt mult mai simple !" Dar în ochii lui strălucea o lumină așa de sinceră, încît atunci cînd îi strînse mîna, își zise că ea e mult mai bătrînă decît el.

Fericit, Andrei îi spuse :

— Am să-ți scriu, Sonia, am să-ți povestesc, o mulțime de lucruri...

— Cum ? Pleci ?

— Da. Azi la șase.

— Trebuie să pleci ?

— Da.

Fără să-i spună nimic, pe neașteptate, Sonia i se ghemui la piept. Auzi cum inima lui bate puternic, ca într-o boltă. „Dar înțelege odată, năucule". Fără să-și ridice fața îi mîngîie apăsat umerii. Andrei gemu și îl simți crispîndu-se.

— Ce-i cu tine ? întrebă speriată. Se făcuse alb ca varul la față.

— Nimic... m-am lovit azi dimineață la umăr...

— Să văd.

— Nu vedea.

Fără să-l asculte, îi descheie cămașa. Tot umărul lui era acoperit de o pată mare, neagră-verzuie.

— Ce-ai făcut ? strigă speriată. Vino în casă să-ți pun o compresă !

— Sonia... lasă...

Ea îl luă de mînă și-l trase în casă. Mama ei, o femeie înaltă, încă tînără, dar cu părul cărunt, punea dulceață pe o tablă.

— Voiam să v-o aduc afară, spuse, apoi către Andrei : Dumneata ai auzit ce-a fost azi dimineață în gară ? A venit domnul Proca... Spunea că nemții au tras în oameni, că a fost o adevărată revoluție...

— Da' de unde, făcu Andrei, și, luîndu-și seama, adăugă repede : Habar n-am...

Doamna Bucșan ieși să aducă apă rece și Sonia îl întrebă grăbită :

— Spune-mi, ai fost acolo, nu ?

El dădu afirmativ din cap. Îi fu recunoscător că nu-l întrebă nimic altceva. Sonia înmuie o batistă în apă și-i bandajă umărul. Acum îl durea așa de tare, că-i venea să urle.

— Trebuie să plec, Sonia.

Ea îl însoți pînă la poartă. Pășea îngîndurată, puțin absentă :

— Să nu faci vreo prostie, zise ea la despărțire. Să nu fie o nouă exaltare, care să... care să te distrugă.

— Nu-ți fie frică...

Sonia își înălță fața spre el. Andrei se aplecă repede, roșind, și o sărută pe obraz. Apoi plecă cu pașii lui obișnuiți, săltați, dar după colț se opri și se rezemă de zid. Vedea negru înaintea ochilor.

Acasă îl găsi pe taică-său foarte îngrijorat. Bătrînul îl luă în odaia cealaltă, ca să nu-i audă mama, și-i spuse că la gară începuse o mare anchetă ; cîțiva dintre muncitorii de la depou, care spărseseră vagoanele, fuseseră arestați. El aranjase să fie trimis într-un control prin județ și spera că, pînă cînd se va întoarce, lucrurile vor fi mușamalizate.

— S-au chiar dacă nu... dracu să-i ia ! Ascultă, dragul tatei, îți spun precis : pînă la 1 august s-a terminat cu nemții !

Andrei surîse. În fiecare zi tatăl său venea cu știri precise : la data de 1 mai americanii au să debarce cu parașutele, sau la 15 iulie rușii vor sfărîma frontul german.

— Tată... trebuie să-ți spun ceva...

— Ce-i, dragă ?

— Mă doare grozav umărul... Uite, şi i-l arătă.

Bătrînul păli, apoi spuse îngrijorat :

— Să nu te vadă cumva mama... Hai la doctor.

Cînd ieşiră de la doctorul Manstein, Andrei avea braţul în eşarfă. Patul de armă îi crăpase clavicula. Doctorul spunea că nu e grav : în două trei săptămîni n-o să mai aibă nimic. Seara plecară cu toţii, însoţiţi de Iurcovici, care le ducea bagajele.

În tren, Andrei se întinse toropit de febră pe o banchetă. Se gîndea cît de lin se stinsese prietenia între el şi Lucian. În schimb o găsise pe Sonia. „Ea avusese dreptate : o adevărată prietenie face mai mult decît prostiile sentimentale de adolescenţi..."

Şi poate pe Ardeleanu, deşi aici lucrurile erau mai complicate. De cînd se împrieteniseră se vedeau în fiecare zi. Îndată după masă, Andrei pornea spre moara de la marginea satului. În jurul lui totul era moleşit de căldură ; aerul fierbinte, des, frigea pămîntul. După ce trecea de ultimele case, se oprea şi privea lung pusta strălucitoare ca oglinda. Vîntul tresărea în răstimpuri, crengile pomilor atîrnau moi. Pe Ardeleanu îl găsea citind în grădiniţă, la umbra gardului. Îi strîngea mîna şi se aşeza ostenit lîngă el. Vorbeau despre război, despre oamenii din sat. Ascultîndu-l pe mecanic, Andrei se gîndea : „Cît de ciudat e totul... Cînd eram copil mă durea fiecare înfrîngere pe care au suferit-o românii în istorie... Îmi venea să plîng la gîndul că Ştefan cel Mare a îngenuncheat la Colomeea, că Mihai Viteazul a fost bătut la Mirăslău... Acum s-ar părea că vom fi zdrobiţi şi totuşi, Doamne iartă-mă, mă bucur şi aştept asta.

Uneori, spre seară, veneau la Ardeleanu cîţiva vecini, să „stea la politică". Mecanicul îi lăsa să vorbească, să-şi spună păsurile, numai din cînd în cînd arunca vreun cuvînt, spus parcă dintr-o doară.

Andrei ţinea minte una dintre aceste discuţii. N-o uitase deoarece, la un moment dat, avusese impresia ascuţită că Ardeleanu urmăreşte ceva într-un fel greoi, dar precis. Erau la el cîţiva oameni, printre care Gligor a Hahăului, un flăcău înalt, zdravăn, care era în permisie şi Pavel Curz, un om de vreo treizeci de ani, întors fără un picior din război. Pe amîndoi îi chinuia aceeaşi întrebare : oare Antonescu o să le dea pămînt după război, aşa cum se auzea că ar fi făgăduit ? Ardeleanu rîse :

— De unde să dea pămînt ? Din moşia lui ? Parcă ajunge ?

— Dar o făgăduit ! strigă Gligor a Hahăului.

— Da, o făgăduit că are să dea pămînt în Rusia, spuse în doi peri Ardeleanu, şi cu ţigara în colţul gurii îi privi lăcrimînd din pricina fumului.

— Păi, nouă nu ne trebuieşte acolo, spuse Pavel Curz.

— De ce ?

— Deoarece nu-i al nost'.

— Şi-apoi cum să ne dee pămînt în Rusia, cînd ruşii ne bat şi ne scot de acolo ? se minună Gligor a Hahăului, care de obicei le socotea pe toate. Eu zic că astea-s vorbe, să ne înceluie...

— Cum să ne înceluie un Mareşal ? se supără Pavel Curz ; da ce îi plutonierul campaniei ? *Mareşal,* mă, cum a fost Averescu dacă ai auzit tu de el.

— N-am auzit, se supără Gligor şi mă piş pe gradurile lor.

Bine înţeles se luară la ceartă ; Pavel Curz neputînd concepe că nişte domni „care conduc ţara şi sînt foarte înşcolaţi", să mintă aşa, pe de geaba, nişte bieţi plugari.

Ardeleanu tăcea, dar într-un fel ciudat, pînditor ; în timp ce Andrei tăcea şi el, pentru că nu ştia ce să le spună ; se simţea iritat, neputincios, cu o altă logică şi logica asta, a lui, n-avea aici nici o valoare.

După plecarea lor rămase la Ardeleanu ; acesta făcu o mămăligă şi prăji pe jar cîţiva caraşi prinşi la scocul morii ; Andrei mîncă tăcut, absent şi nici mecanicul nu încearcă să deschidă vorba ; îl privea numai în acelaşi fel, pe sub fumul ţigării, cum îi privise pe ceilalţi doi înainte.

— Ei, zi totuşi ceva, rîse el de la un timp. A fost bună mămăliga ?

— Ştii ce nu înţeleg eu ?... Instinctiv îşi căuta cuvintele, el care — de obicei — vorbea mult, cu o mare plăcere a asociaţiilor de idei descoperite pe loc, dar acum nu era din pricină că îl considera pe celălalt incapabil să-l înţeleagă, ci pentru că orice speculaţie intelectuală — în jurul Istoriei, a Destinului — era aici, în faţa vieţii oamenilor, fără obiect, vorbe, vorbe, vorbe... Ei, oamenii aceştia făcuseră războiul, mulţi n-aveau pămînt, mulţi *credeau* în tot ce li se spunea : instinctiva şi seculara lor neîncredere şi bănuială ţărănească pălise poate în faţa unui bun simţ şi a cinstei lor simple, care le spunea că *nu se poate* să trimiţi la moarte atîţia oameni, sute de mii, pe de geaba, fără să le dai nimic în schimbul vieţii lor. Le spuse toate astea lui Ardeleanu, care-l asculta cu o mare atenţie, aproape încordat.

— Da, zise mecanicul, ei au ridicat niște ziduri între oameni.

— Cine „ei" ?

— Cei care au puterea. Antonescu a jucat pe cartea lui Hitler și a pierdut, asta o vede și-un orb. Problema stă așa : să nu plătească cei vinovați, adică tu, eu, Pavăl Gligor și pînă la urmă 90 la sută din tot poporul ăsta... Rîse ciudat : „Să se aleagă grîul de neghină, cum scrie la Biblie."

— Sigur, e foarte frumos ce spui, zise Andrei nemulțumit, dar de cine depinde asta ?

— Pînă la urmă... de acest 90 la sută și... de fiecare din noi.

— Și de pildă... eu... ce-așI putea face ?

— Păi, uite, voi aveți radio. Ascultă știrile... Londra, Moscova, notează tot ce auzi, și cînd ai ocazia, vorbești cu unul, cu altul... Uite, de pildă o întrebare : Antonescu a promis pămînt celor care au luptat : *de unde o să le dea pămînt ?* Cum o să se țină de promisiune ?

— După celălalt război s-au făcut împroprietăriri...

— Dacă nu se făceau era și la noi revoluție, ca în Rusia... Au fost deștepți, asta e, și-au dat seama și pe urmă atunci eram în tabăra învingătorilor. Dar acum ?

Multă vreme după aceea Andrei se gîndi că Ardeleanu trebuie să fie comunist ; dar ori de cîte ori se întîlniră și se întîlneau des, în fiecare zi, ceva îl oprea să-l întrebe asta deschis.

Nu știa nimic despre Rusia Sovietică : asta era realitatea ; Rusia însemna pentru el Tolstoi, Dostoievski, Merejkovski, cărți, cărți, proecția în artă a unei realități, din alt secol ; instinctiv respinsese toate poncifurile propagandei oficiale despre Rusia Sovietică : bisericile prefăcute în grajduri, femeile puse în comun, copiii luați de mici de la părinți și crescuți în lagăre speciale de îndoctrinare și se întrebă acum, foarte serios, de ce nu crezuse toate astea : singurul răspuns real pe care-l găsi, în ceea ce-l privea a fost foarte simplu : Hitler impusese diktatul de la Viena, deci, prin reacție elementară era un dușman al României : atitudinea majorității românilor față de tot ce făcea sau spuneau nemții decurgea de aici, dar — trebuia s-o recunoască — asta nu dădea nicium fel de răspuns întrebărilor sociale, elementare, despre care habar n-avea. Și atunci, se hotărî să „achiziționeze" conform temperamentului său și să *afirme* lucruri pe care nu le cunoștea, asupra cărora n-avea un răspuns propriu, pur și simplu din nevoia de-a face ceva *împotriva* a ceea ce era comun acceptat, de voie sau de nevoie.

O dată, întîmplător, tușa Emilia îl auzi spunînd unui fecior care venise la școală după un certificat că rușii au să cîștige războiul și abia atunci oamenii vor căpăta pămînt. Îngrozită, îl întrebă în șoaptă :

— Doamne, Andrei... doar... doar nu ești comunist cumva...

El rîse :

— Cred că nu sînt. Îmi spun și eu părerile... în gura mare.

În sat, tot mai mulți oameni erau mobilizați. Plecă și Marcu, sluga lui Cloambeș. În fiecare seară, cînd venea poșta, țăranii se îngrămădeau în jurul primăriei, neliniștiți, tăcuți. Poștașul ieșea cu un teanc de ordine verzi și începea să strige :

— Miheș Todor, Trifan Vasile, Frenț Mihai... nu tu, mă... a lui Flondrea !

Pe feciorul lui Cloambeș îl lăsaseră la vatră și tatăl său îl trimise din sat, la București. Duminica, atunci cînd părintele Ioja citea pomelnicul eroilor neamului, biserica răsuna de plînsete. Femeile duceau toată munca satului în spate. Deveniseră arțăgoase ; pînă și plutonierul Gociman se temea de ele, deoarece una voise să-l opărească. În sat fierbea ceva mocnit.

„Nu, asta nu poate să mai dureze", își spunea Andrei. Nu se gîndea nici o clipă că dacă vremurile se vor schimba va putea merge din nou la școală. Anii petrecuți la liceu i se păreau foarte depărtați, ireali. „Am învățat mai mult în cîteva luni, decît tot timpul cît am fost elev... Singurul lucru care are însemnătate acum e să trăiești, să trăiești fiind tu însuți, cu orice preț".

Nu-i părea rău că nu se întîlnise cu Lucian, cu Suslănescu. Îi era milă de ei și simțea că n-ar fi avut ce să le mai spună.

•

Generalul Belega nu plecă la București, dintr-un motiv simplu : lucrul de care se temuse mai mult, se întîmplă. Un înalt funcționar din Siguranța statului veni într-o anchetă discretă și după ce stătu de vorbă, în particular, cu primarul și cu toți funcționarii superiori, se încuie în biroul lui Belega. Generalul încercă să-l ia de sus, militărește, dar funcționarul, care se numea Muzicescu, nu se lăsă impresionat. Era un om gras și așa de palid, parcă grăsimea nu i-ar fi fost acoperită de piele, ci ar fi tremurat, goală, gata să se scurgă de pe el. Vocea-i ascuțită ca de castrat zgîria nervii generalului.

— Aici se petrec unele lucruri care ne impun să luăm măsuri

drastice şi necruţătoare. Acum, în pragul victoriei finale, dumneavoastră vă faceţi de cap. De ce puneţi piedici comisiei germane ?

— Eu ? se înfurie generalul. Domnule... („Nebun ! se gîndi. Victorie ! !")

— Lasă... lasă... Sîntem informaţi. Sînt tulburări ? Cîţi oameni aţi împuşcat ? Pe cîţi i-aţi legat la Cercul Militar de stîlpul infamiei, în lanţuri ? Această... blîndeţe stranie, e de natură să galvanizeze conştiinţele ? Eu nu cred.

— Domnul maior von Mertsch nu mi-a arătat nici un fel de act din care...

— Sîntem în război, urmă Muzicescu, ale cărui fălci bugede se clătinară ca o piftie. Din zi în zi aşteptăm prăbuşirea frontului de la Iaşi. Trebuie salvat totul ! Victoria finală nu ne va aparţine dacă ne vom lăsa pradă panicii. Ochii mici îi străluciră, aproape voioşi.

Generalul îşi dădu seama că inspectorul de la Siguranţă era nebun. I se făcu frică.

— Nu vă contrazic, spuse parcă fără voia lui.

— Atîta ar mai lipsi, hohoti subţire, ca o fetiţă, inspectorul. Iar frontul nostru carpatin nu va rezista dacă nu va fi aprovizionat din plin cu muniţii. Mijloace antiaeriene, ca să apărăm oraşul nu avem. Totul a fost concentrat la Ploieşti şi e puţin şi acolo. Ei, ce doriţi ? Să predaţi ruşilor o instalaţie intactă ?

— În caz de retragere... interveni doct generalul.

— Sau s-o aruncaţi în aer, ca să nu folosească nimănui ? Ea trebuie să ne folosească nouă ! Tot ajutorul comisiei germane ! Peste cîteva zile va sosi echipa specială de demontare. Ea trebuie păzită de orice atac. Cîţi bolşevici aţi arestat în urma incidentului de la gară ?

— În calitate de prefect, nu mă ocup personal cu aceste lucruri, îl înfruntă generalul, dîndu-şi totodată seama că nu procedează bine.

— Evident. Dar sînteţi la curent ?

— Da. Domnul Benea îmi raportează în fiecare seară.

— În caz că... se întîmplă ceva... îi executaţi imediat.

— Numai dacă am sentinţa Tribunalului Militar ! bătu generalul cu portţigaretul în masă.

— Domnule general !

— Domnule inspector !

Muzicescu tuşi de cîteva ori, ca o pisică, apoi zîmbi. Faţa i se văluri toată.

— Ce măsuri s-au luat pentru ca tinerii care au evadat să fie adunaţi şi expediaţi îndată ?

— Echipele speciale îi caută. Au fost ascunşi...

— Cum ?

— Ascunşi, am spus ! răcni generalul. Ce dracu, doar nu vorbesc chinezeşte ! Oraşul e destul de mare şi oamenii îi ascund *C'est ça !* [1]

Muzicescu nu mai zise nimic. Fierbînd de furie, Belega îşi dădu seama că acuma-şi joacă viaţa. Nu se putuse însă opri. „Ca în Germania, se gîndi furios. Şi acolo naziştii s-au suit în capul Wehrmacht-ului. De aceea merg treburile aşa de bine. Şi acum, acest butoi vrea să mă înveţe pe mine !"

— Sînteţi la curent cu activitatea opoziţiei ?

— Da ! răspunse Belega, tremurînd uşor.

— Lăsaţi-i să se joace ; înţelegeţi, cred, despre cine vorbesc. Sînt inofensivi şi aşi adăuga, necesari — evident — pînă la un punct oarecare. În cazul cînd se petrece ceva însă... fără milă ! La zid ! De altfel, domnul Benea a primit toate instrucţiunile necesare. Şi acum, domnule general, — se ridică şi cu greutate, ca un hipopotam, — permiteţi-mi să vă spun un singur lucru, asta în mod confidenţial şi în afară de serviciu : jocul pe două mese este foarte riscant.

— Resping cu indignare această aluzie ! Şi voi raporta celor în drept insolenţa cu care...

— Eu cred nu că veţi raporta nimic, — chicoti Muzicescu, îndreptîndu-se spre uşă, şi e mai bine să luăm lucrurile aşa cum sînt deocamdată. Un ultim sfat : ar fi bine ca Mareşalul să aibă dovada concretă că aici domneşte o ordine perfectă, că toate forţele româneşti, *toa-te !* am spus, colaborează pentru a scoate ţara din impasul în care se află. Nu uitaţi, vă rog, aceste cuvinte, dovadă *concretă,* bazată pe fapte şi toate forţele româneşti. Am onoarea să vă salut, domnule general.

Rămas singur, Belega se prăbuşi dintr-o dată. Toate acestea i se păreau o sarabandă drăcească, o plasă mare, în care el, un peşte voinic şi robust, se zbate zadarnic. *Concret şi toate !* Era vorba adică să-i compromită pe cei din opoziţie, nimic mai mult. Cum ? Prin ameninţări ? Nu se putea. Era sigur că dacă s-ar duce la Papp, acesta l-ar suci în aşa fel, că s-ar înfunda şi mai tare. Doar bătrînul îşi

[1] Asta-i ! (fr.).

dădea seama, ca și el, că Axa e pe dric. Atunci ? Prin diplomație ? Nu se pricepea. Își spuse, vindicativ, că domnii miniștri ai țării și-au pierdut cumpătul și nu mai știu de ce să se agațe, ca înecații. Dar pînă cînd o să se scufunde de tot, mai aveau destul timp și suficientă putere să dea un exemplu... cum spusese burduful ăsta ? Da... conștiințelor oscilante... Generalul se temea ca acest exemplu să nu fie tocmai el.

•

Iulia Vlad își adună ultimele puteri și se dădu jos din pat. Casa era pustie și liniștea ei îi vuia în urechi, asemeni unor valuri într-o scoică. Robinetul, uitat pe jumătate deschis, picura. Auzi fiecare strop spărgîndu-se în lavoarul de tablă, apoi dușumeaua de scînduri se ridică, coborî, se întoarse, se opri și-n locul ei năvăli întunericul. Sîngele îi zvîcni scurt în tîmple. Durerea i se oprise. Își spuse, cu voce tare : „Nu mă doare nimic". Vocea nu se auzi. Stătu așa multă vreme, rezemată de stinghia patului și lacrimi mari, grele, i se scurseră, calde, pe obraji. Să fie așa de greu ? Pînă acum cîteva luni nu se gîndise niciodată la asta. Niciodată. Trăise. „Hai, acum, se îndemnă. Haide..."

Hainele erau pe un scaun, lîngă pat. Numai să nu înceapă iar, mai întîi o strălucire ascuțită, ca un fierăstrău ce s-ar răsuci, apoi un întuneric plin de umbre urîte. Iulia iubea lumina. Chiar raza firavă de martie, strecurată printre gratii, ca printr-o sită, o umplea de-o bucurie sălbatică. „Trebuie să mă îmbrac."

Pic, pic, pic-pic, făcea robinetul. Ce gălăgie !

Ultima scrisoare de la Gavril o primise... stai să vedem... în '37... prin cineva care se înapoiase din Spania. Îi scria puțin, cîteva cuvinte abia, dar le știa pe dinafară, despre femeia aceea minunată care se numea la Passionaria, Dolores, îndurerata... cîteva versuri dintr-o cîntare a lor *„Los cuatros generalos"* [1], și multe, multe sărutări... Cum o fi arătînd acum ? Tot așa mărunt, îndesat și rezistent ca fierul ?... Spania... Acum e desigur în Rezistența franceză. Gavril nu poate să moară... Grozav dorea să știe multe limbi... dar avea cap greu...

Acum trebuie să plece. Bietul Jurca, cît a îmbătrînit. El totdeauna a fost cam copilăros, la fel ca taică-său... Și cît a avut de furcă

[1] Cei patru generali. (sp.).

cu baci Mihai să-l facă să priceapă că trebuie să se păzească... Maistrul Jurca, conducătorul echipei de șoc pentru sabotaj... A trecut aproape un an, un an de cînt nu l-a văzut. Cum spunea ? Da... „Lenin avea, Iulio, o voce subțirică și nu-l spunea bine pe „r"... Ehei, dar să-l fi auzit numai o dată..." De obicei, baci Mihai îi spunea cu un fel de solemnitate rusească Vladimir Ilici... Trebuie să-ți faci datoria. Este un lucru așa de obișnuit să-ți faci datoria... Și Gavril, cînd i-a spus că pleacă, a zis numai : „Datoria, Iuli..." Acum, să-ți faci datoria înseamnă să pleci, să găsești în tine destulă forță ca să poți pleca... Să străbați toată strada... și mai departe... dacă se poate. Înseamnă că ți-ai făcut datoria... față de tovarăși, față de partid...

Asta era tot. Se îmbrăcase. Durerea îi înghețase și pierise parcă... „Holtzmann a trudit atîta pînă să găsească căsuța asta... !" E bine așezată, cartier neumblat, are două intrări și săpaseră și în pivniță... Surîse cald : „Bietul Jurca a săpat și noaptea..."

Acum trebuia să plece, pentru ei, pentru toți. Se apropie de scaun. Da, creionul era acolo. I-l ceruse încă ieri lui Holtzmann. Ce să scrii ? Puțin, cuvintele sînt de prisos : „Dragii mei, tovarășii mei..." Adăugă : „Să-i spuneți tot lui Gavril. El are să vie. Vă strîng mîinile, vă îmbrățișez."

La început lumina soarelui o orbi și fluturi mici, mulți și roșii îi jucară repede în fața ochilor, silind-o să închidă pleoapele. Dar le deschise îndată, îmbrățișînd, cu toată durerea arzătoare a ochilor, casele scunde ale cartierului, pomii prăfuiți. „Nu peste mult toate astea vor fi altfel... Pentru zilele acelea... nimic nu e de prisos. Haide, înainte ! își porunci. Vor veni zile cînd și privirile oamenilor vor fi altfel... și copiii vor crește liberi înconjurați de priviri deschise." Cît ar fi dorit Gavril să aibă un copil, cît a plîns ea în închisoare cînd a lepădat în urma bătăii... Atunci a murit ceva în ea și s-a născut altceva. La început Gavril a fost speriat : „Unde-i Iuli cea de altădată ?" o întreba curios și puțin neliniștit. Ea nu-i răspundea, dar el trebuia să înțeleagă.

Ce puțin timp au fost împreună ! Nici doi ani, de-a lungul celor zece. L-au arestat și pe el, tocmai cînd se eliberase ea.

A ajuns în stradă. Sub broboada neagră părul îi era ud, ca și cum l-ar fi muiat. Nici un trecător... „Holtzmann a găsit bine..." Încet, ridicînd mîna în răstimpuri, își puse palma streașină la ochi : departe, ori i se părea ei numai că e așa de departe, fumegau coșurile fabricii.

Gata. Strada cotește... Vuietul orașului, surd, dar puternic, o primi... „Haide, încă un pas... încă unul... Și lui Gavril... în retragere

i-a fost tot așa de greu... dacă nu mai mult.. Nu fuseseră învinși și totuși trebuiau să plece..“ Mirată, se uită înainte. Strada nu se mai vedea, ca și cum ar fi fost ceață. Cînd era copilă, alerga cu atîta plăcere pe iarba tînără, după gîște... Copilăria așa de aproape ?... Da, viața a avut un înțeles. Acuma, ea era în drept s-o spună. Odată, cînd Jurca va fi bătrîn și se va spune pionierilor : „Partidul a dat un înțeles vieții, ei îl vor privi mirați : „Cum, a fost odată cînd viața n-avea înțeles ?“

Acum nu mai știa pe unde merge. Flăcăruia durerii începu să pîlpîie, se încinse, dar ea număra : „Încă un pas... haide, înainte ! Încă unul... Și într-adevăr că nu pășește singură : alături de ea e umărul bun, puternic al lui Jurca... Ce bine a făcut față tuturor sarcinilor !... Și baci Mihai, răsucindu-și mustața se supăra pe dușmanul de clasă... Și Holtzmann... ce ochi buni are băiatul ăsta cam rigid, cam închis și poate cînd va trebui să treacă la munca deschisă, legală... dar pentru toți va fi greu, complicat... Școala puterii... știința puterii... Condițiile... Prețul...

Și singură, Iulia Vlad pășește în mijlocul unei mari mulțimi... Bate un vînt, flutură părul roșu al lui Gavril, dinții albi lucesc în mijlocul obrazului smolit, el face acum semn cu mîna lui mică, uscată care știa să mîngîie așa de bine... să dea răspuns atîtor întrebări... Durerea o pătrunse ca un sfredel, îi cuprinse tot trupul, numai inima mai bătea... Încă... mai bate... haide, înainte... Pămîntul, drumul prăfuit se apropie din ce în ce și durerea și lumina se sting una după alta.

Cei care au cules din praf trupul femeii moarte n-au știut niciodată cine era. A fost îngropată în aceeași zi, spre seară, la marginea cimitirului Eternitatea, în umbra albastră a gardului înalt, de cărămidă, care dădea spre miazănoapte.

Capitolul XI

Arestații au fost înghesuiți în închisoarea militară, plină pînă la refuz de dezertori, automutilați, oameni care simulau nebunia ca să scape de front. Îi ridicaseră în seara zilei cînd fusese bătaia din gară, dar zăpăceala era așa de mare, că îi ținură ceasuri întregi în curtea închisorii, fără să-i coboare din camioane. Soldați cu baioneta la armă îi priveau cu mirare și cu oarecare spaimă.

Spre seară au fost vîrîți într-o hrubă. Închisoarea era veche, din timpul Mariei Tereza, și foarte umedă ; pe pereți se scurgea fără încetare o pînză acră de apă. Alt zgomot nu se auzea. Îndată ce ușa grea se închise cu un zornăit de lanțuri, bătrînul Jurca îi adună pe toți în jurul lui.

— No, acuma, fraților, bine că ne-au pus la un loc... Asta-i o dovadă de prostie, și de obicei nu sînt proști ; înseamnă că sînt cam înghesuiți. Ascultați aici : am auzit că la gară a venit un tren cu băieți și ne-am dus să-i scoatem, că mureau de sete și se sufocau... Nimic altceva ! Se aude ?

— Da, vorbi înfundat fochistul cel înalt, Marcu. Bată-i Dumnezeu că nu ne putură lua de acasă, să știe muierile unde sîntem...

— Și pe mine m-au agățat tocmai cînd ieșeam din depou, zise Horváth.

— Cine să fi vorbit ?

— Cum cine ? Domnu' Orban... mama lui !

— Sst, porunci Jurca. Lăsați-le astea. O să le aflăm noi la vremea lor. Acum e vorba ca... nici un cuvînt mai mult, nimic. Dacă întreabă cîți am fost, spunem că noi, ăștia de sîntem aici.

— Poți să te bizui pe noi, doar nu ni-s copii... E cam frig, se strîmbă fochistul. Așa-i în fundul pămîntului...

— Ai mai fost pe la temniță ? întrebă Jurca.

— Ba nu, cum să nu fiu ! De trei ori.

— Tăceți, șopti repede Horváth, care trăgea cu urechea la ușă. Pe coridor se auzeau bocănituri de cizme țintuite ; un glas răcni :

— Asta-i copilărie ! Asta-i sabotaj ! I-ați băgat împreună !

— Domnule chestor...

— Nimic ! Gura ! Ai să răspunzi ! imediat să-i scoateți afară !

— Caporal de gardă ! Caporal de gardă ! Dormi ?

— Ordonați !

— Ia o grupă de ostași !

— 'nțeles...

— Unde avem celule libere ?

— Nicăieri...

— Să aveți, țipă chestorul.

— Păi transportați-i la dumneavoastră !

— N-am loc ! Și apoi e delict militar !

— Atunci nu strigați !

— Domnule căpitan, sînteți inconștient !

— Caporal de gardă ! Unde-n parastasul lui Dumnezeu umbli ? Ți-i somn ?

Jurca începu să strîngă mîinile tovarășilor săi. Le scutura tare, ca să le dea încredere. Ușa se deschise, plîngăreț.

— Afară, pe rînd ! Unul cîte unul...

Horváth ieși primul, apoi fochistul, bătrînul Jurca și ceilalți. În coridorul de piatră, luminat de un bec chior, văzură o mulțime de polițiști și de agenți ai Siguranței, gata să se repeadă la ei.

— Pe aici, măi ! le porunci caporalul, care-și ținea arma pregătită de tras.

— Mai repede ! se agită un ofițer de jandarmi. Mai repede !

Fură despărțiți și încuiați în tot felul de birouri. La fiecare ușă, un soldat cu baioneta la armă.

Jurca Mihai se întinse de-i pîrîiră oasele, apoi aruncă o privire asupra pereților coșcoviți (era un fel de cancelarie a furierilor) și voi să se întindă pe o bancă.

— Nu-i permis ! se repezi soldatul, un băiat tînăr, cu o capelă mare, colțuroasă, trasă pînă peste sprîncene.

— Și de ce nu vrei, urîtule ? îl certă Jurca. Nu vezi că-s bătrîn ?

— Ordin...

— Dacă-i ordin, atunci bine.

Se rezemă de perete și închise ochii. „Desigur, pînă acum tovarășii au aflat. N-au ce să zică, nu se putea altfel... Și apoi, a fost o manifestație antifascistă în toată regula..." Numai băiețașul ăla care era la el, de-ar găsi banii în dulap, să aibă ce să mănînce. Cînd l-a dus acasă la culcare, că era frînt de oboseală, băiatul a adormit îndată. Și echipa o să lucreze mai departe, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Szilágyi se va descurca foarte bine și fără el. Cît despre legătură, aia are să se stabilească, de bună seamă, în cel mult patru zile.

Auzi o ușă deschizîndu-se și ciuli urechile.

— Jurca Mihai !

— Eu sînt.

Soldatul țăcăni închizătorul armei și-i făcu semn cu baioneta s-o ia înainte.

— Vezi, bădie, vezi să nu... că trag...

— Ți-i frică, hai ? îl întrebă bătrînul și soldatul, surprins făcu o mișcare ca și cum ar fi vrut să-l împungă.

— Hai, hai...

Străbătură coridorul de la etaj, pardosit cu scînduri, apoi intrară într-o odăiță mică. Descumpănit, soldatul se opri în loc, vînturîndu-și mereu baioneta lungă, franțuzească. O ușă se deschise și un om cu mustață roșcată îi făcu semn lui Jurca să intre. Bătrînul își îndreptă umerii. Intră.

La un birou era așezat Benea, în uniforma lui neagră. Sprîncenele blonde-alburii îi tresăreau, dîndu-i un aer de mirare. Îl îndemnă să se apropie și-l cercetă îndelung, apoi întrebă brusc :

— De cînd nu l-ai văzut pe pramatia de fecioru-tău ?

(„Ia te uită, cu asta începe ? Se îngroașă gluma...")

— De aproape patru ani, domnule, răspunse liniștit.

— Minți.

Mihai clătină din cap, își duse degetul la obraz și zîmbi.

— Știi cu ce se ocupă ?

— Dacă nu l-am văzut...

Benea își plecă ochii. Acum trei, patru ani ar fi fost mistuit de dorința să scoată totul dintr-un asemenea dobitoc insolent, ar fi procedat după toate regulile, vorbind despre vrute și nevrute și aruncînd pe neașteptate întrebări care nu se puteau bănui, iar apoi, dacă metoda n-ar fi reușit, știa el ce are de făcut. Dar acum... Radio Londra tocmai vorbise de căderea iminentă a Parisului... La Iași frontul a fost aproape spart, cine știe ce poate aduce ziua de mîine ? Zbieră înroșindu-se :

— Nu te juca, omule, că-ți mut fălcile din loc. Unde-i feciorutău ?

Jurca tăcu, apoi, dîndu-și seama că trebuie să vorbească, repetă :

— După cum vă spusei, habar n-am.

Se întoarse și privi pe geam. Se lăsase o noapte senină, limpede. Îi cuprinsese dorul după fecior : unde poate fi și ce face ? La ora asta a aflat de bună seamă de arestarea lui și se necăjește...

Un pumn greu îl lovi drept între ochi. Bătrînul văzu roșu, dar nu se clinti.

— Spui ? Spui ? repetă la fiecare lovitură omul cu mustață, care-i făcuse semn să intre.

Benea se ridicase și, cu mîinile la spate, privea afară pe geam. „Uite, și Carol lovește fără chef, se gîndi. Ciudat, cum simt oamenii că s-a dus dracului totul..." Și afacerea asta de la gară... Oh, de-aș putea fugi undeva..." Auzea cum răbufneau pumnii și icnetele greoaie ale lui Carol.

— Stai, zise, și se întoarse spre Jurca. Atunci îl izbi, mai greu, decît o lovitură, privirea tăioasă, foarte limpede a ochilor lui cenușii. „Ce-o să fac dacă, peste o lună, sau două, aceiași ochi mă vor privi... tot așa de limpezi, dar...

— Oprește, Carol. Ieși afară.

Fără să se mire, omul coborî mînecile suflecate ale cămășii, luă repede vestonul pe umeri și ieși, strecurîndu-se fără zgomot pe ușă.

— Ia loc, făcu amabil chestorul, împingînd un scaun cu piciorul.

Jurca se așeză. Un firicel de sînge îi curgea din nas, înroșindu-i mustața argintie.

— De ce nu vrei să fii om de înțeles ?...

— N-avem nimic de împărțit, răspunse surd bătrînul.

Benea se așeză și el în fața lui, și-și întinse picioarele.

— Dumneata ești om bătrîn... De ce nu vrei să spui ? și mă pui în situația neplăcută, de a...

„Ce legătură e între astea ? se întrebă bătrînul. Apoi pricepu : V-ați pierdut capul, ciorilor, vi l-ați pierdut ca în douăzeci și unu... Îți știu voi odată ce înseamnă să bateți un muncitor. Duceți-vă dracului să vă ia !"

— Cînd te-ai întîlnit cu el ultima oară ?

— V-am spus, acum patru ani. La asta... (Jurca voia să zică : nu mai răspund, dar se abținu. Așa fac tinerii, cînd ajung în fața Siguranței : Hop, țop, vorbesc de parcă ar fi la lecția de istorie...

La dracu cu vorbele mari, destul îi e și tăcerea asta... Că nici așa nu pricepe nimic. Doamne, că proastă-i burghezia !")

— Uite ce e... Numai acțiunea pe care ai instigat-o în gară e destul să te ducă în fața Curții Marțiale. E vreme de război, nimeni n-are să se uite la părul dumitale alb. Spune, nu știi unde se ascunde feciorul ?

„Dacă ăsta nu-i într-o ureche, să mă ia naiba... Da chiar dacă n-aș fi comunist, cum vrea să-i spun unde-i băiatul meu ? Da' nu pricepe că numai tată de-aș fi și..." Nu se mai putu opri. Surîse și simți că asta începe să-l scoată din fire pe celălalt.

— Știi și nu spui ?

— Nu știu.

Benea își trosni degetele.

— Carol ! strigă el. Carol !

Omul cu mustața ca porumbul intră și, înțelegînd, începu iar să se dezbrace.

— Nu... Nu-i nevoie, spuse Benea obosit. Du-l înapoi. Să vină ceilalți, pe rînd.

Pe coridor, Jurca se întîlni cu Horváth și-i trase cu ochiul. Văzu strălucind în privirea lui o flăcăruie pe care o cunoștea bine de tot : „Fii liniștit, nici o vorbă... trece și asta..."

Intră în odăiță și, scoțîndu-și batista, începu să se șteargă de sînge.

— Ia te uită, te bătură, spuse compătimitor soldatul.

Jurca își împături la loc batista, scoase pachetul de țigări și-l întrebă :

— Da' tu de unde ești, băiatule ?

— Hei, — oftă soldatul —, de la Bacău... N-am fost pe acasă de atîta vreme...

Cu toate că interogatoriul continuă pînă dimineață în zori, Benea nu află, așa cum se și așteptase de altfel, decît că oamenii nu s-au mai putut răbda, auzind că e tren cu copii în gară și bieții de ei rabdă de foame și sete. Le făcu acte de dare în judecată pentru „răzvrătire", urmînd ca după instrucție să fie trimiși la Timișoara, unde vor fi condamnați la moarte și executați.

•

Ziarul *Tribuna Română* decăzuse în ultimul hal. Vîslan nu se mai interesa de nimic, stătea toată vremea încuiat în redacția lui și bea. Așa că toată munca rămase pe capul lui Șendrea. Comuni-

catele militare erau așa de anemice, că nu se putea umple cu ele nici o jumătate de coloană. Articolele de fond se copiau din „Curentul", în rezumat, dar cum ziarele din București veneau cu mare întîrziere, ele se potriveau ca nuca în perete și erau contrazise de comunicate. În ziua în care se comentă, pe larg, strălucita strategie a lui Rommel în Normandia, comunicatul anunța moartea eroică a feldmareșalului. Și toate astea nu umpleau nici o pagină. Șendrea, care simțea o anumită responsabilitate și se mai și temea pe deasupra, bătea ceasuri întregi la ușa lui Vîslan, dar acesta-i răspundea sughițînd :

— Lasă-mă, puiule... mă gîndesc acuma...

— Domnule director, nici o pagină...

— Pune anunțuri : vine potopul... Anunță-l..

După ce ziarul nu apăru o zi, Vîlsan se mai învioră. Veni în biroul cel mare și spuse, mușcîndu-și barba care-i crescuse în neorînduială :

— Fraților, nu mai merge... Nu mai merge, Miți, puico.. Eh, grangurii or s-o șteargă în Elveția, în Suedia și în Argentina, dar eu ? N-am un ban, pe cuvîntul meu... un ban de-o țuică. Voi sînteți ultimii apostoli care mă mai urmați... În fond... de ce ? Aha, înțeleg. N-aveți unde vă întîlni în altă parte și vă... aici. Nu-i nimic, nu mă supăr. Tinerețea-și cere drepturile. Dacă vreți, vă dau cheia garsonierei mele. Patul e bun, nu scîrțîie. Eu nu mai dorm acasă.

— Domnule director, se ridică Miți, încercînd să-l încurajeze. Vă rog, nu vorbiți așa, că mi se rupe inima ! De ce vă lăsați pradă tristeții ? O să fie bine...

— Șendreo ! Închină-te pînă la pămînt ! Salută sfîntul bun simț al femeii ! Ești o sfîntă, Miți dragă... O sfîntă. Ce vrei să fac ? Nimeni nu vrea să-mi mai scrie un rînd... Nici anunțuri nu mai capăt. Parcă se mai interesează acum cineva de o bicicletă pierdută sau de un „cățel pekinez, răspunde la numele de Bibo ?" Hai ? Nimic.

— Domnule director, — se încăpățînă Șendrea, — ceva trebuie să găsim...

— Ce ? Hai, ce ? Nu vezi ? Suslănescu nici nu mai dă pe aici. Robber, jidanul ăsta scîrnav, s-a mistuit în fundul pămîntului, eu n-am idei, rușii sparg frontul, arme secrete nu se mai inventează... Faliment. Nici vouă n-am cu ce vă plăti... N-am ! Am să-mi vînd cărțile, hainele și o să vă răsplătesc, dragii mei...

Începu să plîngă cu hohote, sărutînd mîna subțire, parfumată cu lavandă, a bietei Miți, care se înduioșa cumplit.

Găsiră totuși o soluție și transformară ziarul într-un fel de magazin literar. Solicitară un poem de îmbărbătare a conștiințelor cunoscutului bard al orașului, maestrul Tiberiu Lemian, funcționar la consistoriul greco-catolic. Acesta le aduse o poezie kilometrică, în care dovedea că în ceasurile grele toți eroii ies din morminte și luptă. Plăieșii mai ales sînt neîntrecuți :

Veți știi și voi ce-i un răzeș
Ce luptă-n luptă dreaptă.
Este același vechi plăieș.
Îl omori, dar el se deșteaptă.

Dar de te-omoară-n luptă el,
Ești mort pentru vecie.
E stîncă, fulger și oțel.
Ce-omoară-el, nu mai învie.

Scotocind prin corespondența nerezolvată, găsiră o altă poezie, a elevului Suciu. Acesta amenința pe inamici în general cu măcelărirea pînă la unul, inclusiv femei și copii :

Voi nu aveți nimica sfînt,
Nu veți scăpa nici în mormînt !

În josul paginii literare, Vîslan scrise, după multă sudoare, următorul comentariu :

„Românul s-a născut poet. Acesta este un mare adevăr. Arma sublimă, cu care se menține în ceasuri de durere el n-o părăsește. Județul nostru atît de greu încercat dovedește prin condeierii lui distinși că :

Jugul sclaviei noi vii n-o să-l primim.
Onoarea culturii românești, a tradițiilor sfinte, o păstrăm vie
Scînteia care a lucit aci timp de veacuri nu se stinge
Haina unei civilizații nobile îmbracă vechiul nostru suflet !
Iarăși vom renaște, ca pasărea din cenușa ei.
Timpul, marele judecător, e cu noi și pentru noi.
Legămintele noastre sînt sfinte...
Eroii n-au murit zadarnic, o nu !
Războiul lor e veșnic prezent în inimile noastre !

Ion Vîslan.

— Domnule director, — îl rugă jenat Şendrea, — notiţa dumneavoastră este... este... vă rog să mă iertaţi... cam nu ştiu cum !

— Să apară aşa cum e ! Nici un cuvînt ! Nu sînt eu prost, Şendreo ! Ia citeşte puţin în acro... în acropole !

•

Varga avea senzaţia că e la hotel. Fotoliile învelite în huse, geamurile lipite pe dinăuntru cu hîrtie neagră, covoarele strînse sul la colţuri îi produceau o impresie detestabilă. Cînd se despărţise la gară de familie, fusese emoţionat, pînă la lacrimi, apoi, după ce trenul se mistuise în zare, se întoarse acasă, răsuflînd uşurat. De o mulţimea de ani, prima perioadă de burlăcie ! Larisse plecase şi ea, la fel şi servitoarea. Sofia îi adusese în casă o mătuşă bătrînă şi maniacă, Matilda, să aibă grijă de el. Varga zîmbise. Spionajul astfel instituit era foarte naiv, dar enervant, cu toate astea. În aceeaşi seară, mătuşa Matilda veni la el şi-i spuse sfioasă, cu buzele tremurînd de emoţie :

— Dragă Salvator... dacă vrei să... în sfîrşit... vreau să precizez că eu nu-ţi stau în cale cu nimic... Discretă ca mormîntul unde mă voi închide în curînd. Un bărbat singur... eu înţeleg asta foarte bine. Clipi din ochi, libidinoasă : Eu te aprob. Vă sînt aşa de recunoscătoare că m-aţi adus la voi...

— Ce-ţi trece prin minte, tanti, se indignase Varga.

Îşi vedea de treburi ca înainte şi avu satisfacţia să descopere că nu se înşelase în aprecierea lui Horoviţă : acesta era, într-adevăr, un excroc ordinar şi afacerea cu furnizorul era cusută cu aţă albă. Varga îi arătă limpede că el înţelegea totul, dar că, obişnuit, cum era cu asemenea afaceri, va izbuti să scoată întreprinderea şi pe directorul ei basma curată. Recunoscător, Horoviţă, care avea mania respectabilităţii şi era un Tartuffe destul de stîngaci, îi mări tantiemele şi-i puse la dispoziţie automobilul său.

Seara, înainte de culcare, Varga se încuia în bibliotecă şi se ghemuia lîngă radio, acoperindu-şi capul şi aparatul cu o pătură. Ştirile erau dezastruoase. În Paris izbucnise insurecţia, americanii erau aşteptaţi din clipă în clipă. Varşovia în urma răscoalei, era spulberată sub un uragan de foc... După ce asculta toate emisiunile, se aşeza la masă şi făurea planuri, îşi nota cifrat ideile, înlocuind fiecare literă cu un număr, apoi ascundea hîrtiile între coperţile unei cărţi de poveşti, unde în orice caz nimeni nu va avea idee să le caute. Şi, insistînd mereu mintal asupra vremurilor care vor veni,

uită şi întrevederea cu Benea şi teoriile acestuia. Gusta o linişte completă ca în vremurile de altădată, cînd chiar luptele electorale, cu toată cohorta lor, de calcule, discursuri şi agitaţii, aveau farmecul acţiunii, iar hazardul era comod, ca o partidă de cărţi cînd ai bani şi nu te angajează decît plăcerea jocului. Cuvintele baronului fuseseră fără putinţă de echivoc : el era cel desemnat pentru conducere.

A patra zi după plecarea familiei veni la el Motzeanu. Era descompus de groază şi părea hăituit. În cuvinte întretăiate îi povesti că de două zile un individ s-a postat în faţa casei lui şi că, atunci cînd umblă pe stradă, are convingerea că e urmărit.

— Baronul e un porc, ascultă ce-ţi spun. Un porc şi nimic altceva ! Nu mai e de găsit nicăieri. La spital nu e. L-am căutat şi acolo. O fi fugit la Zerind şi ne lasă pe noi aici, pradă poliţiei. Ultima dată cînd am vorbit cu el...

Motzeanu se opri brusc.

— Ce ţi-a spus ?

— Asta e fără importanţă... Ascultă-mă, nu te încrede în el. E o vulpe bătrînă. Promite, promite marea cu sarea şi la urmă tot el culege caimacul.

— Cum ? îl scutură de umăr Varga, cuprins de o bănuială grozavă.

— Aşa !

— Te rog să nu vorbeşti echivoc !

— Uite ce e, se hotărî Motzeanu : Baronul mi-a făgăduit cerul şi pămîntul. Spunea că numai eu sînt capabil să-mi asum conducerea efectivă a partidului în aceste momente.

— Nu-i adevărat.

Celălalt îl privi cu răutate, parcă i-ar fi spus „sîc".

— Şi de ce n-ar fi ? Realitatea este însă, vai, că acestea sînt numai „voarbe". Or, eu n-am chef să fac pe martirul. Dacă se întîmplă ceva, pe cine o să ridice ? Pe mine, de sigur... Ai auzit ? La gară, la fabrică au fost arestări masive. Şi ieri a sosit echipa germană de demontare. Militari, S.S. cu toţii. Dumnezeu ştie ce ne mai aşteaptă, Salvator...

Dar Varga nu-l asculta. Stătea trîntit în fotoliu, cu degetele rezemate de frunte, ca la fotograf, şi-n creier i se învîrtea ceva repede, din ce în ce mai repede. Avu, deodată, conştiinţa ridicolului său, a credulităţii prosteşti şi, furios, se repezi spre Motzeanu :

— Şi tu l-ai crezut ! Tocmai tu care, te rog să mă ierţi, dar ai avut o atitudine nu ştiu cum...

— Ce atitudine ? ripostă Motzeanu pus pe ceartă. Întrucît era a ta mai inteligentă, rogu-te ?

— Era mai cinstită, în orice caz !

— Măsoară-ţi cuvintele !

— N-am să mi le măsor ! începu să strige Varga. Mie unuia mi-a fost de ajuns ! Da' ce credeţi voi ? Că sînt un manechin de tras pe sfori ? Totdeauna m-aţi lucrat pe la spate, voi, coteria voastră... Dar acum s-a terminat ! Cinstea şi credulitatea mea au o margine ! N-o să-mi sacrific viaţa şi situaţia ca să joc mereu roluri de figuraţie !

— Ce-i cu tine ?

— Nimic ! Auzi ? ! Nimic... Mi-a fost peste cap ! Risc... Risc mereu !

Motzeanu se înălţă cu demnitate.

— Glăsuieşte... invidia ? întrebă el.

— Invidia ? Scîrba, domnule, scîrba ! Dacă vrei să ştii, mi s-a propus acelaşi lucru *şi mie,* mi s-au făcut aceleaşi făgăduieli. Da ! Zadarnic te încrunţi. Destul cu atîta iezuitism ! Dacă merge tot aşa, partidul şi-a semnat sentinţa de ieşire din istorie ! Ieşire ruşinoasă, Moţene ! Furia îl înecă : Iar eu... eu... ascultă aici : prefer să merg cu comuniştii, decît cu voi ! Na !

— Salvator !

— Nimic ! M-am săturat... Pînă cînd o mumie, o fosilă va trage sforile ? Ce ?

— Vrei să le tragi tu, hai ?

Dar Varga era la capătul puterilor, aşa că începu să urle :

— Afară ! Ieşi afară, domnule ! Am să vă arăt eu cu cine aveţi de-a face !

— Ai să regreţi amarnic, domnule Varga, bîigui Motzeanu, împins de la spate. Am să-ţi arăt eu dumitale !

— Să nu mă ameninţi în casa mea !

Din prag, Motzeanu îl ameninţă cu pumnul strîns.

— Spuneai că vrei să te înscrii la comunişti, „tovarăşe" Varga ? Am să-ţi arăt eu ! şi trînti uşa din toate puterile.

Varga rămase în mijlocul bibliotecii, năucit. Uşa se deschise fără zgomot şi mătuşa Matilda îşi vîrî înăuntru capul cărunt :

— Ce s-a întîmplat, Salvator ? Cine a fost domnul ?

— Lasă-mă în pace ? ţipă Varga, făcînd un pas spre ea, ca şi cum ar fi vrut s-o bată. Bătrîna, moartă de groază, închise uşa şi fugi la etaj, unde începu să-şi facă bagajele.

„Am făcut o gafă... o gafă, repeta Varga, nemîngîiat." Îşi aduse aminte că Benea era perfect informat de tot ce se discuta la ei. Acum era sigur că toate astea le are de la Motzeanu. Începu să geamă încetişor. I se părea că are temperatură. Se repezi la geam, trăgînd storul cu o mişcare violentă. Un om înalt se plimba agale prin faţa casei. Varga încremeni. Aşadar şi el era suspectat. Şi acum, desigur, Motzeanu s-a dus direct la Benea, aşa că încă în noaptea asta se putea aştepta să fie arestat. Omul de pe trotuar ridică ochii şi privi clădirea întunecată. Varga se retrase de la geam, se împiedică de covor şi căzu cît era de lung, pe spate. Durerea ascuţită din ceafă îl trezi. „Trebuie să plec ! Trebuie să plec imediat ! Nu mai am dreptul să stau în casa aceasta". Alergă în dormitor şi, descuind dulapul în care-şi ţinea hainele, începu să arunce peste umăr, fără alegere, cravate, cămăşi, mănuşi, o pijama, un costum de haine. Le înghesui claie peste grămadă într-un geamantan de piele de porc, apoi, azvîrlindu-şi halatul, se îmbrăcă într-un costum albastru-închis. Citise într-un roman poliţist că în întuneric e bine să porţi haine de culoare închisă. Îşi căută pantofii. Unde să se ducă ? Stătu pe covor gîfîind, în patru labe. Da, desigur, la Lola... O să-şi petreacă noaptea acolo, o să-i spună primejdiile care-l pasc şi ea — era aşa de maternă ! — îl va ocroti şi-l va giugiuli pînă cînd, zdrobit de osteneală şi epuizat, va adormi ca un copil îmbăiat. Lăsă un bilet pe masă : „Am plecat, nu fii neliniştită", şi ieşind în curte trase cu urechea. Pustiu. Cîţiva lilieci zburau, îmbătaţi de repeziciune, fîlfîindu-şi aripile cleioase. Evitînd poarta principală, se strecură prin fundul grădinii, şi ajuns în stradă, o luă la fugă, după ce se asigură vă în urma luinu era nimeni. „Iată-mă intrat în rezistenţă", îşi spuse. Ideea cu Lola fusese formidabilă. Numai de-ar găsi-o singură !

•

Varga se trezi scăldat în sudoare. O rază alburiu-roşcată pătrunzînd prin jaluzeaua de pînză i se oprise, lipicioasă, pe faţă. Auzi respiraţia sănătoasă a cuiva şi nu-şi dădu seama unde se află, pînă cînd, cu ochii închişi, întinzînd mîna, dădu de un umăr rotund, grăsuliu şi moale. Amintirea nopţii de pasiune şi a spaimei lui se scursese în el într-o clipă, ca un şuvoi într-un nisip. Lola, mînjită pe buzele groase şi pe bărbie de ruj, se întinse somnoroasă.

— Aşa de vreme, ne sculăm puiule ? Vai, ce bine a fost...

Varga se strecură din pat şi se aşeză pe un scaun. Şi acum, ce va face ? Noaptea a trecut şi pînă la noaptea următoare erau două-

sprezece ceasuri, enorm ! Cu ce să le umple ? Să meargă la serviciu, sau să stea aici, în camera asta de la mansardă, care, desigur, peste zi se încălzește ca o etuvă încotro ? „Doamne Doamne, încotro s-o iau ?" Era frînt de oboseală și parcă în oase n-ar fi avut măduvă, ci aer comprimat. Mirosul de parfum îi dădu o migrenă fulgerătoare. Lola, întinsă pe pat, închidea și deschidea ochii mari și-și mișca degetele de la picioare, leneșă. Cămășuța de mătase i se îngrămădise pe piept și ea, scuturîndu-și șalele, încerca s-o întindă la loc. Varga începu să se îmbrace. Lola n-avea cameră de baie, și numai la gîndul că ar putea să se spele în lighean, îi veni să verse de scîrbă.

— Unde mergi, puișor ?

— Plec, Lola. O să viu iar la noapte...

— Bine...

„Nici nu încearcă să mă rețină. Pentru ea toate sînt indiferente. Ce ființă dumnezeiește fericită ! Ce femelă murdară !"

— Pa ! își strîmbă el buzele.

Dimineața era zăpușitoare. Pomii de pe marginea trotuarului își spînzurau crengile ca pe niște aripi plouate și inerte. Cîte un geam bătut de raze scînteia orbitor. „Dar dacă mă arestează pe stradă ?" Intră într-o lăptărie goală și comandă o cafea și un corn. Nu băgă de seamă cînd i se aduseră ; voi să bea și văzu două muște înecate în lichidul cafeniu. Cornul era lipicios. „Doamne, ce-o să se mai întîmple cu noi ? Unde o să fugim ? Căror idoli o să ne mai închinăm ?

Se ridică să plece.

— Plata, domnu' ! se sperie patronul, venind grăbit spre el.

— Ce plată ! Nu vezi că nu m-am atins de nimic ? se răți Varga.

— Dar eu v-am servit !

— Cu leorca asta grețoasă ! Și sînt și muște !

— Nu erau...

— Le-am pus eu ? Hai ?

— Nici eu...

— Îndrăznești să discuți ? Știi dumneata cine sînt eu ? strigă Varga scos din fire.

Dar patronul, un om gras, învelit într-un șorț alb, nu se sperie. Merse la ușă și, deschizînd-o, se uită afară după un sergent.

— Cu mine nu merg de astea ! Ați comandat, plătiți — sau chem poliția.

Varga se înmuie ; își șterse fruntea și zîmbi penibil :

— Bine... bine... Scoase o hîrtie de o mie și o puse pe tejghea : Schimbă-mi.

Cu o minuțiozitate jignitoare, patronul o cercetă la lumină să vadă dacă nu cumva e falsă, apoi îi dădu restul.

— Are bani și nu vrea să plătească ! se plînse el în gol.

Varga porni fără nici o țintă. Îl durea inima amintindu-și de trădarea baronului. Și cuvintele prostești pe care le spusese lui Motzeanu... ! Desigur, el era trădătorul. Fiul lui fusese doar legionar bine cunoscut și totuși nu suferise nimic de pe urma acestor convingeri. Așa-l răsplăteau ei după ani de sacrificii ? Eh, nu-i nimic ! Nu-i nimic... Dacă e vorba de asta, atunci...

Se repezi la un debit și cumpără două coli de hîrtie ministerială, apoi intră într-o cîrciumă ordinară și, așezîndu-se la o masă dosnică, începu să scrie.

În aceeași zi, Benea întinse pe birou cîteva hîrtii. „Murdari mai sînt oamenii, comentă el. Să fiu al naibii dacă asta nu-i o constatare filozofică". Se apucă să le recitească.

„Domnule chestor,

Datoria mea de român mă împiedică să mai tac în aceste ceasuri grele. Înaintea tuturor intereselor noastre zilnice trebuie să știm pune, atunci cînd imperativul vremurilor ne-o poruncește, interesele superioare ale patriei. În primul rînd țin să declar că toate acuzațiile care mi s-au adus sînt pe de-a-n-tregul false, neconforme cu cel mai elementar adevăr. În toată activitatea mea n-am urmărit, acum ca și în trecut, decît comandamente superioare — chiar cînd acestea erau de-a curmezișul intereselor mele personale. Țin să vă atrag atențiunea că bănuielile dumneavoastră erau fundate ! Unele elemente vîndute din conducerea noastră au pertractat într-adevăr cu cei scoși înafara legii. Este un lucru pozitiv, pe care-l pot dovedi oricînd. Diferitele combinații pe care le fac acești domni, sub oricare mască le-ar învălui, nu sînt, în ultimă analiză, decît o încercare de a-și scăpa pielea și de-a împinge în locul lor oamenii nevinovați, animați de cele mai curate intenții. Dar acești oameni nu pot fi mistificați pînă la urmă. Diferitele șantaje morale n-au asupra lor nici un efect. Țin să declar aici că n-am avut nici un amestec în tratativele oneroase și dăunătoare duse de elemente inconștiente, sau SENILE, împotriva ordinii legii, și că orice încercare a lor de-a mă compromite se bazează pe calomnie și minciună.

Cu tot respectul,
Dr. Salvator Varga."

A doua declarație era concepută în felul următor :

„Doimnule chestor,

În urma discuției pe care am avut-o și unde n-am avut destule cuvinte ca să-mi exprim gratitudinea pentru delicatețea și finețea cu adevărat occidentală cu care ați avut tactul să-mi atrageți atenția că — îmi permit să reproduc cuvintele domniei voastre — „intențiile bune folosite de criminali pot deveni dăunătoare", constatare pe care, după o meditație serioasă, cerută de gravitatea ceasului de față, mi-o însușesc întocmai, am reușit să privesc cu alți ochi manoperele unor persoane pentru care am avut, pînă acum, un exagerat respect.

Astfel, avocatul Varga, ale cărui relații francmasone vă sînt, sper, cunoscute, mi-a declarat cu cinism : „Îndată ce se va putea mă voi înscrie în partidul bolșevic", (textual ! !) după ce a căutat să mă facă să aderez și eu la concepțiile sale pe care mi le expusese în mod instigator. Nu mai am dreptul să dubitez, ci țin de a mea datorie să vă aduc la cunoștință acest fapt, ca să particip, în măsura pe care mi-o permit mijloacele mele, la opera de asanare cerută de excepționala gravitate a ceasului de față.

Rămîn al dumneavoastră îndatorat,

dr. Emil P. D. Motzeanu."

A treia hîrtie era mai sobră :

„19. VIII. D.R.P. de Z. a propus d-lui S.V. să-și asume conducerea organizației locale a P.N.Ț., în vederea acțiunii viitoare.

Tot d-sa a propus același lucru d-lui E.P.D.M., care a acceptat. Nu s-a stabilit nimic concret, urmînd să se aștepte o agravare a situației militare de pe front, pentru pornirea unei campanii.

Păr. I.P. a refuzat să primească acest rol, incompatibil cu haina d-sale. S-a pronunțat pentru începerea unei acțiuni. Se pare că R.P. ar fi luat legătura cu un reprezentant al comuniștilor, dar că nu s-a ajuns la nici un rezultat concret. Păr. I. P. a dezavuat aceste pertractări, D.R.P. s-a încuiat în casă, sub pretext de boală.

Tînărul."

Benea luă aceste hîrtii și le încuie într-un safeu zidit în perete. Era foarte bucuros. „Ia te uită cum au ajuns să mi se căciulească mie, polițistul, pe care înainte vreme nu catadicseau nici măcar să-l gratifice cu un bună ziua ! Dacă ar fi cazul, mi-ar linge și tălpile."

Dădu din mînă și se apucă să citească Curierul. De la Timișoara i se anunța că din cauza extremei aglomerații de procese de înaltă trădare — cu toată procedura sumară — răsculaților din oraș nu le putea veni rîndul decît la începutul sau mijlocul lui septembrie și că pînă atunci urmau să fie ținuți la Siguranță pentru a încerca să se obțină de la ei lămuriri suplimentare. „Harababură peste tot", se strîmbă cu dezgust Benea. Strînse dosarele pe care trebuia să le ducă la Fritsch. O clipă se gîndi să adauge și declarațiile primite astăzi, apoi își dădu seama că ar fi fost o prostie. Dacă cele spuse de excelentul lui agent „Tînărul" erau cîtuși de puțin adevărate, organizația comunistă trebuia să cadă în cîteva zile. Desigur că nemții, din recunoștință, i-ar asigura un locșor în Elveția. Visa o căsuță mică, cochetă, numai două camere, undeva pe malul lacului Léman. Va crește o văcuță Siementhal, doi purcei York și o să-și scrie amintirile. „Visuri, se necăji el de inconsistența lor. Copilării".

•

Salvator Varga avea o încredere nelimitată în destin ; pînă acum, toate acțiunile sale și urmările lor se orînduiseră cuminte, cu simetrie, așa cum într-o numărătoare după unu urmează doi. Căpătase o educație practică, solidă. De mic copil mamă-sa îl introdusese în dedesubtul afacerilor familiare, dar nu cu acea duioșie maternă care caută în atenția copilului un sprijin moral și un imbold ci cu încăpățînarea pedagogului urmîndu-și neînduplecat sistemul. Din această pricină, Varga fusese ferit de crizele romantice ale tinereții. Se căsătorise placid cu o femeie care nici pe atunci nu-l atrăgea măcar din punct de vedere sexual. O înșelase curînd, avînd grijă ca escapadele lui să nu afecteze unitatea familiei și, mai ales, buna ei stare materială. Concepțiile lui despre lume s-ar fi putut reduce la un „cod al bunului simț" de-o impecabilă mediocritate, pe care el îl practica sîrguincios, dar în străinicia căruia nu credea. De accea, își dădea seama că amîndoi copiii îi scăpaseră din mînă : Lucian devenise prea speculativ și i se dovedise superior intelectualicește încă de la cincisprezece ani, așa că Varga nu-i putuse transmite robusta sa mentalitate, negăsind nici un punct afectiv comun, iar băiatul ajunsese de neînțeles ; Teddie moștenise ceva din boema incorigibilă a unchiului Georges, și, cum toată familia îl admira pe acesta, socotindu-l un adevărat *„grand seigneur"*, Varga nu putuse stăvili nici snobismul, nici lichelismul „elegant" al mezinului. În

puținele ocazii cînd meditase asupra acestor lucruri, se autoliniștise repede : copiiii aveau o situație solidă și viața în care vor intra — pe covorul gros întins de truda părintelui lor — se va îngriji să-i aducă pe amîndoi la sentimente normale, firești.

Acum toate acestea se sfărîmaseră în cîteva zile și pentru prima dată Varga își dădu seama că ar putea fi arestat, bătut măr, pălmuit, scuipat și poate chiar ucis. Descoperirea aceasta fu grozavă. Nu exista nici un sprijin și nici o speranță, oricît de absurdă, care să-l poată calma. După ce dusese personal lui Benea declarația sa, se liniști pentru puțină vreme, exact pînă în momentul cînd începu să facă socoteli, și atunci își spuse că gestul său a fost pripit, necugetat, inutil și deci criminal. Situația, așa cum se prezenta, mai putea dura cel mult cîteva luni. Dar în acest timp n-aveau destulă vreme să-l spînzure și să-l tortureze de o mie de ori ? Cele două nopți petrecute la Lola îl storseseră ca pe o lămîie ; nu mai era atît de tînăr să-și permită asemenea excese și femeia aceasta era suficient de proastă ca să-și închipuie că el vrea să profite doar de lipsa soției pentru a-și face de cap nebunește. Soluția se ivi tocmai atunci cînd nu mai știa încotro să se îndrepte și luase hotărîrea să lase dracului slujba, procesele INDAGRADEI și să plece la Moneasa. Se întîlni pe stradă cu părintele Potra și acesta, dintr-o singură privire, ghici că se întîmplase ceva grav și îi propuse să se mute la el. Casa lui nu era supravegheată și, datorită așezării ei într-un cartier aproape totdeauna pustiu, le dădea posibilitatea să bage de seamă cel mai mic incident de natură să le deștepte bănuieli. Pe deasupra, avea vreo patru ieșiri. Varga fu nespus de fericit. Dar ajungînd la Potra, îl găsi acolo pe Suslănescu într-un hal fără hal, palid, nervos de cîteva zile.

— Am uitat să-ți spun, — zise cu zîmbetul său blajin Potra, — că mai avem un pacient, pe domnul profesor. Și dumnealui e într-o situație similară.

În realitate, Suslănescu evadase din casa procurorului Velceanu. Mimi devenise imposibilă. În fiecare zi trecea prin adevărate crize de isterie, amenința cu sinuciderea sau cu mărturisirile, țipînd că viața aceasta fără orizont îi devenise de nesuferit. Iar cînd Suslănescu, impresionat și zguduit de reproșurile ei, începea să se plimbe înnebunit, frîngîndu-și mîinile, ea se repezea la el, îl încolăcea cu brațele și, lipindu-și obrazul ud de fața lui ca o periuță cu țepi mărunți, îl implora s-o ierte, s-o înțeleagă și să n-o disprețuiască. În tot timpul acestei litanii gîfîite își strecura mîna sub cămașa lui și-i zgîria pielea cu unghiile. Neurastenizat, Suslănescu voise să se spo-

vedească părintelui Potra, dar neavînd putere s-o facă îl rugă misterios să-l găzduiască pentru cîteva zile.

În spațiul restrîns al odăiței lunguiețe, cei trei bărbați n-aveau aproape loc să se miște, așa că erau siliți să stea tolăniți pe canapea mai tot timpul. Seara, fără să se jeneze de prezența lor, Potra îngenunchea în fața micului său altar și se ruga, liniștit și concentrat. Ei abia respirau de frică să nu-l tulbure și Suslănescu nu se putu opri să nu-și spună că procedeul acesta e nedelicat. Tăcerea asta și poate lenea lor de a ieși din casă le creă, în scurtă vreme, o psihologie de conspiratori ; proporțiile reale ale amenințării ce plutea asupra lor se șterseră (Suslănescu se integrase foarte bine în rolul pe care și-l impusese). Nu mai ieșeau de loc și începură să gătească în casă, pe un primus cu petrol, cam defect, care scotea valuri grețoase de fum.

Părintele Potra n-avea nici un fel de obligații ; el era confesorul seminarului greco-catolic și băieții erau în vacanță. Dimineața mergea la piață, aducea zarzavaturi, ouă, păsări, pîine și vin, apoi toți trei, încurcîndu-se unii pe alții, se apucau de lucru. Prînzul era gata pe la orele cinci, cînd, epuizați de atîta așteptare, nu le mai era foame, dar mîncau totuși cu entuziasm, neprecupețind exclamațiile de admirație în fața talentului lor culinar. După masă dormeau, trezindu-se abia pe la opt, amețiți de mirosul închis al odăii. Ascultau știrile cu urechile lipite de pînza trandafirie a aparatului și cu răsuflările tăiate de conștiința pericolului prin care treceau. Pe urmă se așezau care pe unde putea și începeau să comenteze. Întrebarea obișnuită era : ce-o să fie „după aceea", și situația în care li se părea că se găsesc îi obliga s-o discute cu toată gravitatea. Varga descoperi că Suslănescu susținea principii conservatoare, făcînd apologia marei proprietăți :

— Da, domnule doctor, există o tristă experiență istorică. În clipa cînd România a renunțat la ceea ce constituia puterea ei, rolul ei istoric, și a făcut loc capitalului străin, am devenit vasalii statelor industriale, vaca lor de muls... S-a negat de atîtea ori rolul boierimii, încît asta a ajuns o prejudecată... Vă rog însă arătați-mi, în momentul de față, un singur politician de talia unui Maiorescu, a unui Marghiloman ,a unui P. P. Carp, a unui Arion, a unui Take Ionescu... Și spuneți-mi, vă rog, pe cine a făcut fericit împroprietărirea de după război ? Pe țăran ? Nu. A distrus boierimea o clasă care nu-și epuizase rezervele, o clasă inteligentă, cultă, cu tradiție... În douăzeci de ani burghezia a dus țara acolo unde e ea astăzi... O

minge pe care toți o aruncă... Amintiți-vă de poziția internațională pe care am avut-o la începutul celuilalt război și veți fi obligat să-mi dați dreptate. Se cocheta cu noi, din toate părțile, și care a fost rezultatul ? O Românie mare !

— Și ce-ai vrea dumneata să faci ? se enervă Varga, care nu putea suferi discuțiile istorice.

— Nu știu, — se încovoia Suslănescu —, nu știu.

— Atunci ?

Și se întoarseră amîndoi spre părintele Potra,care îi privea domol, cu un zîmbet șters, superior. În fond, nici el n-avea ce să spună. Venise din Italia entuziasmat de rezultatele politicii lui Mussolini, cu toate că la Vatican, în cercurile în care-și făcuse educația, ducele era privit cu rezervă din pricina ireverențiozității sale față de sfîntul Scaun. După părerea lui Potra, dacă Vaticanului i s-ar fi asigurat rolul primordial, Italia ar fi devenit cea mai mare putere din Europa. Un stat catolic și fascist, Papa Pius și Mussolini — *civitas dei !*

Varga era prea doborît de recentele încercări prin care trecuse, ca să poată privi situația la rece. Așa că, după două zile petrecute aici, ajunsese să dorească iarăși adăpostul mai plin de uitare, pe care i-l oferea Lola, dar nu se putea hotărî să plece. A treia zi, înainte de culcare, Suslănescu îl rugă pe Potra :

— Poate că... cererea mea o să vi se pară puțin nelalocul ei... Aș dori să deschideți la întîmplare Sfînta Scriptură și să ne citiți un pasaj... Îmi amintesc că undeva, într-o carte, era vorba de niște oameni, naufragiați ca noi. Și ei au făcut la fel... Cred că nu e împotriva...

— Nu e... Nu e... se bucură Potra. Luă de pe etajeră Biblia, își ridică fața spre tavan și, trecîndu-și degetele peste muchia cărții, o deschise repede, puse unghia pe filă și citi : „Dar adu-ți aminte de Făcătorul tău în zilele tinereții tale, pînă nu vin zilele cele rele și pînă nu se apropie anii cînd vei zice : nu găsesc nici o plăcere în ei... Eclesiastul cap. 12, vers. 1."

— Încă o dată... încă o dată, șopti în extaz Suslănescu. Dați-mi mie cartea...

— Poftim, surîse indulgent părintele Potra... Poftește, dragule...

Suslănescu o deschise și el la întîmplare :

— „Căci vînzătorul nu va mai căpăta înapoi ce-a vîndut, chiar dacă ar mai fi printre cei vii ; căci proorocia împotriva întregii lor

mulțimi nu va fi schimbată și din pricina nelegiuirii lor, niciunul nu-și va păstra viața."

Speriat, Varga se ridică într-un cot.

— Asta este... este curată solomonie ! spuse el, cu reproș. Biblia nu-i făcută ca să ne jucăm noi cu ea.

— Ți se pare ciudat, Salvator, că, oriunde o deschizi, ea răspunde ca o trîmbiță de foc neliniștilor noastre, smulgînd vălul de pe nelegiuirile pe care le-am făptuit ?

— Aceste cuvinte sînt ciudate, părinte, se supără Varga. Ce nelegiuire am făcut eu ? Am ucis ? Am furat ?

— Dar despre educația mizerabilă pe care ai dat-o copiilor tăi n-ai nimic de spus ? Unul e un curvar și gol sufletește...

— Și Lucian ? se repezi, jignit grav, Varga.

— Mai rău, de o mie de ori mai rău. Nu e în stare să facă distincția între Bine și Rău ! tună părintele, dezlănțuit. Nu i-ai ales prietenii, s-a descompus sufletește !

Stingherit de această discuție intimă, Suslănescu se duse în baie să spele farfuriile pentru cină și închise ostentativ ușa. Telefonul de pe măsuța din antreu zbîrnîi de cîteva ori. Suslănescu se repezi să vadă cine-i. Prostește, nădăjduia : poate Mimi, dar o voce groasă, bărbătească, îl întîmpină :

— Părintele Potra ?

— Nu... nu... Îl chem imediat.

Potra veni, luă receptorul și ascultă. O uimire intensă i se zugrăvi pe față și, cu toate sforțările lui de-a se stăpîni, Suslănescu pricepu că e tulburat la culme.

— Da... da... da... da... da... spunea el mașinal. E aici, la mine... Da... o să vă comunic... Cum ?... Da, înțeleg prea bine... La revedere.

Puse receptorul în furcă și se rezemă de perete, ca și cum i-ar fi venit amețeală.

— Ce s-a întîmplat ? șopti Suslănescu, avînd un presimțămînt negru.

— Nimic... vină te rog înăuntru...

Varga tocmai se pregătea să iasă, alarmat. Auzise toată discuția.

— Ce e ?

— Mi-a telefonat domnul prefect, generalul Belega, îngăimă Potra, începînd să-și vină în fire. Buzele, pînă atunci livide, i se colorară violent, începînd să-i tremure ușor.

— Pentru numele lui Dumnezeu, — se agită Varga, — vorbește odată !

— Mi-a comunicat că mîine seară la prefectură, are loc o recepție organizată de Asociația româno-germană. Va vorbi un ofițer german despre situația actuală. Sîntem invitați cu toții ! M-a întrebat de dumneata...

— Și ? Și ?

— I-am spus că ești la mine, răspunse părintele pe un ton care nu admitea replică.

Varga nu îndrăzni să spună nimic. Stătea în picioare, nemișcat, numai ochii-i măriți peste măsură se învîrteau de la Potra la Suslănescu.

— Mi-a spus : „Prezența dumneavoastră e necesară ! Altfel... eu nu răspund de urmări !"

— Ce ne facem ? Ce ne facem ? începu să se vaiete Varga, uitînd de orice demnitate. Numai în cămașă, cu bretelele brăzdîndu-i pieptul, fără cravată, neras, părea foarte vulgar.

Părintele Potra se lăsă încet pe un scaun și-și cuprinse fruntea în palme. „Se roagă", se gîndi Suslănescu, emoționat.

Varga se învîrtea în loc.

— Ce înseamnă asta ? Pentru Dumnezeu, dar nu pricep absolut nimic, nimic ! Să fie o cursă ?... Ce să înțelegem ? Ce e de făcut ? Cum să acționăm ? Ce atitudine să luăm ?

— Liniștește-te și șezi undeva ! îi ordonă, fără prea multă convingere de altfel, Potra.

Suslănescu se simțea mai de prisos ca niciodată. Nu îndrăznea să întrebe : „Despre mine n-a fost vorba ?" Cu toate astea, acum ar putea vedea dacă e socotit o cantitate neglijabilă, sau dacă se pune oarecare preț pe el. Nici nu l-a pomenit prefectul ? Dar de unde să fi știut că s-ar găsi la Potra ? Poate a dat un telefon acasă. Ca să se convingă, ar trebui însă să treacă pe acolo, să explice unde a fost atîta vreme, să mintă... Mimi l-ar ghici îndată și ar urma o scenă, cu aceeași împăcare pasională. Cînd sîngele s-ar fi potolit, ar fi început totul de la capăt. Mizeria aceasta era o tragedie, dar o tragedie murdară și înjositoare. Se întrebă dacă ceilalți ghicesc frămîntarea lui. Nu, desigur, îl invadează pentru că e un nebăgat în seamă.

Tăcerea se prelungi peste măsură, greoaie. Ce-ar trebui să spună ca să o împrăștie ? Nimic. Totul ar fi deplasat... Oftă. Știa acum că va trebui să plece acasă, că locul lui nu era între acești oameni, îngrijorați, nedumeriți. Zbuciumul său era de altă natură, poate mai organic și în orice caz mai adînc.

— Ce e de făcut ? suspină Varga.

— Uite ce-ți propun eu, zise Potra. să ne culcăm și să încercăm să nu ne gîndim la asta. Poate pînă mîine dimineață...

„O să vi se arate sfîntul spirit ?" se întrebă cu humor Suslănescu.

— Ai dreptate, încuviință Varga, și se apucă să-și scoată pantalonii, trîntindu-i mototol la picioarele canapelei. Stinseră îndată lumina. Suslănescu, ghemuit între două fotolii, între care-i amenajaseră culcușul, încercă să respire egal, să le dea impresia că doarme. Reuși, deoarece, peste puțin timp, Varga șopti :

— Părinte... părinte...

— Ce-i ?

— N-ar trebui să... să le dăm un telefon și celorlalți... să vedem ce-au hotărît ei...

— Nu. Ar însemna că ne arătăm nehotărîți, nesinceri. Să dormim. Noapte bună...

— ...bună, spuse Varga, disperat.

Rămase multă vreme cu ochii pironiți asupra candelei care pîlpîia albăstrui, alungînd o umbră prelungă, de la stînga la dreapta, ca un pendul fosforescent. Începu să numere : „Unu... doi... trei..." și adormi.

Suslănescu visă o apariție stranie : Mimi goală, călărind pe spatele unui dinosaur ce ieșea dintr-un smîrc verzui, adînc, și se trezi : „Oare și ea va fi acolo ?"

Dimineața, părintele Potra spuse :

— Dragul meu, m-am gîndit...

— Și ?

— Trebuie să mergem. Iisus nu ne-a îndemnat niciodată la lașitate și nici El n-a întors vreodată spatele Său primejdiei. Du-te acasă, îmbracă-te și deseară ne vom întîlni cu toții... acolo... Să-l rugăm pe Dumnezeu să ne întărească.

Considerînd ultimele cuvinte drept un îndemn, se lăsă în genunchi și-și împreună mîinile. Varga îngenunche lîngă el. Suslănescu, nefericit, se întreba : „Și eu ? Eu ce să fac ? Negăsind nici un răspuns, închipui la repezeală cîteva cruci pripite. Gestul i se păru odios și ipocrit.

Capitolul XII

Palatul prefecturii, cufundat în întuneric, se desprindea ca o masă de umbră neagră pe fondul albastru al cerului. Îndată ce un automobil se oprea la poartă, doi soldați se apropiau de șofer și-i ordonau să plece imediat. De pe la opt începuse un du-te-vino de mașini, de birji și de oameni care veneau burghezește, pe jos. Generalul Belega postase un șir de soldați de la intrare — prin curtea interioară imensă — pînă la adăpostul de la subsol, care fusese amenajat ca sală de festivități. Nu voia să fie întrerupt de vreo alarmă nocturnă ; așa că părăsise ideea de-a folosi sala cea mare, mult mai potrivită. Invitații coborau o scară în spirală, foarte înclinată, luminată de becuri de toate mărimile și puterile. Treceau apoi printr-un fel de culoar, plin de lăzi, peste care se aruncaseră covoare oltenești împrumutate din toate părțile. Adăpostul prefecturii era modern, curat, și semăna cu o tavernă pariziană, sau cu pivnița unei vii nobile. Arcade mari, grele și destul de grosolane susțineau tavanul ; în fund, peretele era căptușit cu rasteluri de unelte, sape tîrnăcoape și stingătoare de incendiu. Ca aceste ustensile necesare să nu se vadă, se amenajase în fața lor un fel de cortină. Ajutat de toată funcționărimea și de un pluton de soldați puși la dispoziție de generalul Grințeș, prefectul se întrecuse pe sine. Lampioane de hîrtie atîrnau într-o simetrie studiată : serpentine colorate fîlfîiau ușor deasupra capetelor ; într-un colț, pe o estradă mascată de celebrele plante exotice ale lui Dărnescu era orchestra Bubby-Jazz, cea mai bună din oraș. Bufetul era impunător, iar de jur împrejur fuseseră rînduite fotolii. Prin ordin, prefectul mobilizase pe cei mai drăguți ofițeri ai garnizoanei, dîndu-le personal dispoziții cum

să se poarte cu doamnele. Un singur lucru îi scăpase : dimensiunile și dispoziția sălii nu permiteau nici intrări triumfale și nici măcar în grup. Invitații erau nevoiți să se strecoare unul cîte unul, ca pe o intrare de serviciu așa că pînă cînd se adună un grup cît de modest, generalul trecu prin adevărate momente de stînjeneală. Primii veniseră funcționarii prefecturii (cei cîțiva privilegiați), apoi, profesorii liceului, părintele protopop Crăioc, înfășurat într-o vastă sutană, ușor violetă ; peste circumferința pîntecului, i se încolăcea brîul roșu jucînd în ape, ca o coadă de păun. Prefectul stătea aproape de intrare, cu soția alături. Pentru această festivitate, care-o bucura, aducîndu-i aminte de vremurile bune, ea voise să se îmbrace cu rochia de bal verde, dar cînd o scosese din cufăr băgase de seamă că era mîncată de molii și făcuse o criză de nervi. La urmă găsise o soluție cu adevărat impresionantă : venise în uniforma de soră de caritate, cu boneta albă încheiată sub bărbie — asta era și avantajos, pentru că îi ascundea creturile ireparabile ale gușii. Numai pantofii cu tocuri extrem de înalte distonau cu această ținută sobră, dar ea găsi explicația cuvenită : „Li se va părea că, venind de la spital, n-am avut vreme să-mi schimb decît pantofii."

Acum stătea lîngă general, înaltă și dispreţuitoare, măsurînd toaletele rafistolate la repezeală ale soțiilor de funcționari, cărora le spunea cu un surîs invariabil :

— Arăți foarte bine, drăguțo...

Prefectul, strîngînd mîini, era însă devorat de spaimă : „Ce vor face „ei" ? Și ce va face el, mai ales dacă nu vor veni ?" Baronul Papp îl anunțase cu mare regret că starea sănătății sale e atît de precară, încît medicii sînt pe drept cuvînt îngrijorați, așa că se vede silit să decline această invitație grațioasă care încearcă să scoată pe un biet bătrîn din claustrul unde l-au consemnat irremediabil vîrsta și mizeriile senectuții.

Sosi familia procurorului Velceanu, el în uniforma albastru închis, care-l făcea să semene cu un portar de hotel luxos, ea într-o rochie lungă, neagră, cu umerii și gîtul adînc decoltat. În urma lor, Suslănescu. Îmbrăcase o haină neagră, dintr-o stofă nemuritoare, care fusese a tatălui său : îi era cam largă, avea umerii căzuți și pulpanele rotund răscroite, lăsînd să se vadă o vestă de pichet alb. Pusese un papillon albastru cu bordo, ale cărui aripi atîrnau pleoștite, cu toate străduințele pe care le depusese în fața oglinzii. Era palid, părînd aproape de leșin, și ochii înlăcrimați îi alunecau speriați în toate părțile. După mature frămîntări ajunsese

la concluzia că, venind odată cu familia Velceanu, prezența lui n-o să fie remarcată. Prefectul îi luă mîna, afectuos :

— Mă bucur foarte mult... nu erați de găsit...

— Așa dispare el, spuse posesivă doamna Velceanu, și Suslănescu încremeni.

Îndată după ei apăru Corian, în veșnica sa haină verde, boțită și răpănoasă. Părul, ca o clădăraie mițoasă, îi cădea pe gulerul cămășii cu dungi.

Suslănescu se repezi cu brațele înainte, ca spre o regăsire. Apoi sosi Vîslan, în frac, însoțit de Șendrea și de Miți, îmbujorată de emoție. Îi prezentă, bonom :

— Ciracii mei, copiii mei, prietenii mei, familia mea. Sărută galant mîna ușor zbîrcită a doamnei Belega și în timpul acesta scrută, pieziș, obrazul generalului, așteptînd un semn din partea lui. Acesta se prefăcu însă că nu-l vede. Din ce în ce mai încordat privea ușa scundă, trăgînd însă cu urechea spre murmurul ce se ridica în spatele lui. Strînse distrat mîna lui Benea, care, în civil, avea un aer mai polițist ca niciodată, apoi tresări : pe ușă intrase părintele Potra, urmat de Varga, care arbora un smoching elegant. Generalul răsuflă ușurat și zîmbind amabil făcu un pas în întîmpinarea lor :

— Mă bucur... mă bucur... le spunea nestăpînit și, fără să vrea, dădu vocii sale un ton de complicitate, pe care Varga îl prinse din zbor, fericit. Și onorata doamnă ?

— A plecat, a plecat, spuse cu multă convingere Varga, simțind nevoia unei explicații. Căldurile prea mari, Lucian se simțea rău, n-am putut să-i mai țin...

Auzi un glas în spatele lui : Motzeanu venea cu soția, o matroană slabă, rigidă, despre care se spunea în societate că n-ar fi tocmai normală. Varga nu știu cum să se depărteze, așa că fu nevoit să se încline ușor spre doamna Motzeanu, care-i răspunse din vîrful buzelor subțiri :

— *Bonsoir...*

— Dar e o festivitate... dar e o serbare, un adevărat carnaval, tună glasul generalului Mîndru, care se zbătea să se strecoare pe ușa prea strîmtă pentru el. O dată cu Mîndru veneau ca o gardă Nicușor Spinanțiu și Horia Papp, amîndoi îmbrăcați după ultima modă, foarte exuberanți.

— Aaaa ! Aaa ! exclamă Belega, bătîndu-l pe umăr pe fiul baronului. Și papa ?

— Bolnav, își strîmbă acesta obrazul roz. 38 și 5. Nu știu ce-o să mai fie...

— N-avea nici o grijă, domnul baron e o fire care nu se lasă doborîtă.

Varga auzi aceste cuvinte și se înfurie. Aveau ele vreun înțeles ascuns ? Se îndreptă spre un grup unde distingea statura înaltă a directorului liceului, înconjurat de Drăgan, de Suslănescu, de Corian și de părintele Crăioc.

Încet, încet, adăpostul se umplu și în curînd începu să fie foarte cald. Ventilatoarele bîzîiau energic, dar zadarnic, și doamnelor, mai ales, sudoarea le curgea pe frunte, în dîre de pudră muiată. Pe la nouă erau adunați cu toții : dr. Remus Pordea, dr. Guiașiu, Burtea Silviu, colonelul Papastate, maiorul Angheliu, care îl ocoli jignit pe Vîslan.

Prefectul privi la ceas și făcu un semn unui sergent, care împinse o mică estradă, provocînd nedumerirea invitaților. Atunci se produse un foșnet și, ca atras de un magnet, toate privirile se întoarseră spre ușă. Nepăsător ca de obicei, distant și impenetrabil, cu o țigară spînzurînd în colțul gurii, Paul Dărnescu își făcu apariția, urmat de von Mertsch, splendid în uniforma lui feldgrau, și de inginerii germani. Prefectul se apropia de ei cu pași țepeni, iar von Mertsch îl salută cu glas tunător :

— *Heil Hitler !*

Prefectul, fîstîcit, făcu un gest vag. Inginerii se aliniară în fața lui, ca la comandă, își plecară repede frunțile, apoi ridicară mîinile și ei :

— *Heil Hitler !*

O tăcere profundă domnea, astfel, încît se auzeau respirațiile încărcate, atîtate.

Din orchestră răsunară cîteva acorduri de circumstanță, apoi prefectul, însoțindu-i pe nemți, veni spre mica estradă.

— Domnilor și doamnelor ! începu el. Am crezut că e necesar ca, înainte de a începe mica noastră agapă organizată de Asociația locală româno-germană, să-l rugăm pe domnul maior von Mertsch, distinsul nostru oaspe, să ne spună cîteva cuvinte privitor la situația actuală. Domnia-sa, militar cu strălucită carieră, a luptat pe frontul de Est, luînd parte la faimoasa rezistență de la Velikie Lukii. Avînd deci o experiență practică nespus de prețioasă, domnia-sa poate să ne ofere un tablou inteligent și adînc al momentului militar actual, pe care noi, nu-i așa, de la această distanță și... în sfîrșit, nu-l putem înțelege în justele sale proporții.

— *Meine Damen, und meine Herren !* [1] începu să vorbească von Mertsch.

Varga stătea, cu o ridicolă cuviosenie, ținîndu-și mîinile împreunate. Nu era atent la alocuțiunea maiorului. Urmărea numai licărul de cristal al monoclului, care, prinzînd cîte-o rază de lumină, o reflecta ca o oglinjoară. „Cît e de calm, de liniștit, de sigur de sine ! Păi pot acești oameni să piardă războiul ? Dar l-au pierdut ! L-au pierdut ! O, numai de-ar trece odată seara aceasta ! Să mă văd acasă, sau la Lola, sau la Potra, oriunde... Cine știe ce cursă poate să fie..." Își aduse amine de banchetul pe care-l dăduse boierilor săi. Alexandru Lăpușneanu și care se terminase printr-un măcel general. „Capul lui Moțoc vrem ! Capul lui Moțoc vrem !"... Bine, dar cine e Moțoc ? Încet, încet își roti privirile prin sală. Peste tot aceleași expresii atente, fără nici o nuanță de nerăbdare sau de plictiseală, buze strînse corect, ochii ațintiți asupra neamțului... „Drace, proști mai sîntem ! Prestigiul unei uniforme străine, sau poate al luptelor pe care le-a purtat acest individ... Ce lupte ? Baliverne !" Apoi, cutremurîndu-se, își spuse că venirea comisici germane aici înseamnă că totul s-a aranjat și că el a mizat pe o carte proastă. Era imposibil să nu fie tras la răspundere. Și ca și cum ar fi primit un răspuns la această întrebare teribilă, îl observă, lîngă ușă, rezemat de perete, pe Fritsch, farmacistul. Blond, înalt, rigid, cu fața tăiată de o cicatrice adîncă, îi privea pe toți cu o ucigătoare superioritate. O !

Suslănescu se rezemase de umărul lui Corian. Fascinat, nu-și putea lua ochii de la silueta zveltă, musculoasă a maiorului. Cîtă bărbăție ! Fiecare gest purta în el, ca un sîmbure, o gamă întreagă de mișcări dure, sălbatice, prestigioase : mînuirea smucită a unei săbii, încleștarea la piept a pistolului automat. *Feuer !* Și vocea aceasta adîncă, din piept, făcută parcă să comande, îl răscolea... Ce spune ? Fondul are prea puțină importanță, sînt lucruri de mult auzite : „Folosind tactica germană a îmbinării acțiunii tancurilor cu asalturile de aviație, bolșevicii au izbutit să obțină succese vremelnice. Marele stat-major al Reich-ului a prevăzut acest lucru încă de la începutul războiului. Astfel se explică înaintarea forțelor noastre pînă în inima Rusiei roșii. Astfel, pentru orice eventualitate, noi am lăsat în spatele nostru un front adînc, unde orice mișcare era posibilă. Războiul s-a purtat pe teren străin..."

[1] Doamnelor și domnilor ! (germ.).

„Dar acum se poartă la Iași ! își spunea scos din fire Potra. Se poartă pe plaiurile noastre și noi, stăm, stăm și ascultăm...

— Ce zice ? Ha ? Ce zice ? îl trăgea popa Crăioc de mînecă pe directorul liceului.

— Sst !... îi făcea acesta semn să tacă, dar popa, muncit de o curiozitate bătrînească, nu-i dădea pace :

— Ce zice ? Despre ce vorbește ? Ha ?

Aproape de mica estradă, doamna Velceanu își scosese, provocatoare, pieptul înainte, și-l sfida parcă pe maior cu feminitatea ei măreață. Simțea lîngă umăr trepidația nervoasă a bărbatului ei, care nu era în stare să stea pe loc mai mult de un minut ; trebuia să se plimbe, sau să fumeze și acum nu îndrăznea să-și ducă țigara la buze. „Ce laș ! comentă ea cu dispreț. Eu întotdeauna am avut de-a face cu bărbați lași. Și Sandi e așa de fricos, mititelul... Dar el e un copil..."

Motzeanu, bine proptit pe amîndouă picioarele, cu mîinile încrucișate pe piept ca un imperator roman, fulgera din cînd în cînd, veninos, tîmpla lui Varga, aflat în stînga lui. „A avut îndrăzneala să vie ! După cele ce s-au întîmplat, după cuvintele pe care mi le-a spus ! Dar asta e mai mult decît neobrăzare, e de-a dreptul o sfidare a celor mai elementare reguli... Ei, nu-i nimic ! Am să-i arăt eu lui... N-o să-i fie moale petrecerea asta !"

Simțind că atenția sălii slăbește, maiorul încheie repede, vorbind cu multă convingere despre victoria finală care va încununa eforturile Axei.

— Trăiască ! bubui basul generalului Mîndru, care bătu de patru ori din palmele ude și moi, ca niște pernițe.

Maiorul coborî grăbit, privind fix și nicăieri, și veni lîngă Dărnescu. Acesta se tolănise într-un fotoliu, încrucișîndu-și picioarele groase. Rămaseră despărțiți de ceilalți, făcînd impresia stranie a unui grup statuar, de neabordat.

Conversațiile se legau greoi ; subiectele, care altădată erau atît de potrivite în astfel de ocazii, ar fi fost — acum — deplasate, iar despre ceea ce-i preocupa pe fiecare, ca un cancer ascuns, nu se putea vorbi. Așa că, în prima jumătate de oră, sala oferi aspectul ciudat al unei mulțimi de oameni care se strîngea în colțuri, după preferințe, și tăceau, neîndrăznind să întrebe măcar din priviri : „Ce căutăm noi aici ? Cum o să se sfîrșească toate astea ?"

Generalul Belega își dădu seama îndată de substratul tăcerii și al stingherelii generale, dar orice ar fi făcut era imposibil s-o împrăștie.

Noroc că cel puțin soția lui era activă, mergea neobosită de la unii la alții, le întreba pe doamne de sănătatea și progresele școlare ale copiilor, povestea grijile nenumărate pe care i le dă activitatea ei la spitalul militar și se ruga să-i dea ajutor :

— Băieții ostași ! Ei s-au jertfit pentru noi !

Varga trecea prin adevărate torturi. Parcă fascinat, îl urmărea mereu pe Motzeanu, căutînd să vadă dacă nu cumva se apropie de Fritsch. „Ca Iuda, — se gîndea el, — ca Iuda are să mă vîndă." Comparația pe care o stabilise — incidental — între el și Isus Cristos, nu-l deranjă. Își făcea socoteli : „Bine, dar el e amestecat pînă peste cap... și dacă o să-i umble gura... Dar dacă e mai de mult agent al poliției și prezența lui printre noi e, deci, perfect justificată ?" Nu-și găsea locul. Pantofii de lac, neîntrebuințați, îl strîngeau îngrozitor și scîrțîiau, astfel că la fiecare pas i se părea că toată lumea întoarce capul după el. „Cine o să-mi răsplătească mie suferințele și zbuciumul acesta îngrozitor ? Cine ?" Își dădea seama că nu există pe lume nimic care să-l fi putut recompensa din plin. Cît de fericiți erau ceilalți ! Velceanu, care n-o să poată fi tras niciodată la răspundere, deoarece el și-a făcut numai datoria : procuror, trebuia să ceară pedepse, *dura lex sed lex*. Sau Suslănescu : el e tînăr, are tot viitorul în față. Merse la directorul liceului și-l întrebă cînd bănuiește că o să se deschidă cursurile. Acesta-i răspunse plictisit, că habar n-avea. Varga tuși, ca și cum directorul l-ar fi jignit. Cum de nu-și dă seama că el ar vrea să stea de vorbă, să găsească amîndoi un subiect banal. pe care să-l bată pînă la tocire ? Directorul îi întoarse însă spatele și începu să se plimbe de-a lungul pereților, cu mîinile la spate.

Cu toate că era încă devreme, prefectul se hotărî să dea drumul soldaților care purtau tăvile cu băuturi. Și într-adevăr, atmosfera se mai înviora. Clincănitul paharelor de cristal avea ceva festiv, ca de Crăciun, și după o înghițitură, două de vin, ochii începeau să strălucească mai galeși.

Suslănescu dădu peste cap trei pahare, unul după altul. Se întoarse provocator spre Corian :

— Așa, dragă ! Să bem...

— Văd că ai ajuns și tu la teoriile mele, zise acesta, prietenos dar imediat firea sa zeflemistă ieși la suprafață ; Da, florilegiul grațiilor doamnei Mimi te predispune din cînd în cînd să bei cam peste măsură... Are un spate ca o lună plină : argintiu.

— Taci ! încercă să se indigneze Suslănescu. Taci... Îi era drag Corian, omul cel mai puțin practic pe care Suslănescu îl întîlnise

vreodată, și totuși în prezența lui încerca un sentiment rar și prețios pentru el : acela că viața și toate manifestările ei zilnice — care ucid marile speranțe — nu e, în esență, decît un balet, pe care fiecine îl dansează grațios sau butucănos, cu o inutilă gravitate. Și acum Corian fu primul care, întinzîndu-și degetul îngălbenit de nicotină, spuse :

— Îi vezi pe toți acești morți vii ? Sînt morți și ei nu știu... Și sub parfumurile crepitoase ale acestor doamne răzbate duhoarea de hoit. Îi vezi, Alexe, toți se tem, toți tremură, pentru că au de apărat : o casă — patru pereți ridicoli de cărămidă, o familie — uniune consimțită de sclavi, și, sub toate aspectele, toți acești domni și dame se tem să nu-și piardă coșciugele... Eu, hei, eu o să mor la o margine de drum, cu ochii ațintiți spre stele...

— Vorbești copilării, îl trase de mînecă Suslănescu.

Enervat că nu e luat în serios, Corian declară cu voce tare :

— Rușii o să cîștige războiul !

Tremurînd, Suslănescu îl imploră să tacă. Nu putea suferi această trăsătură a lui Corian. Ori de cîte ori îl contrazicea cineva, debita o enormitate menită să provoace scandal, fără să-i pese de urmări.

Motzeanu era adînc tulburat. Silindu-se să-și păstreze aparența de bonomie și de siguranță, nu pierdea nici un prilej să-l suspecteze pe Varga. Ar fi vrut să citească pe fața lui aceeași spaimă care clocotea în el, dar nu vedea decît obișnuitele trăsături liniștite, demne, pline de sine.

„Omul ăsta trebuie să știe ceva, se chinuia Motzeanu. Trebuie, altfel nu se poate... În definitiv e clar și pentru un orb că am pierdut războiul. E imposibil ca un om atît de inteligent, atît de experimentat ca domnul Maniu să nu-și fi luat toate precauțiile. Frontul de la Iași spart (asta o auzise la radio Londra înainte de a veni aici), este mai mult ca sigur că rușii n-or să se oprească... Ce mă fac atunci ? Da, da, da, e așa cum spun : Varga trebuie să știe ceva. Doar fratele său, Georges, e inițiat în cele mai intime secrete ale politicii țării... Prieten cu Ică... Și Ică e un șnapan de-o diabolică inteligență. Nu-și joacă el existența pe o carte proastă... Desigur, așa cum spunea Remus, o fi și fugit în Elveția... Da' parcă Hess n-a fugit în Anglia încă la începutul războiului ? Și dacă nici ăsta nu știa cum stau ei la ei acasă, apoi atunci nimeni...

Din cînd în cînd, ca să mascheze această furtună — care i se părea grozavă — Motzeanu se întorcea zîmbind larg, cu toți dinții, spre nevastă-sa. Ea îl întreba :

— N-ai băut prea mult ? Vezi să nu faci criza ta de ficat...

— N-avea nici o grijă, bîiguia el, readus la realitate. Numai atîta ar mai trebui, să-l apuce şi ficatul. Dar poate că e mai bine aşa. Luă de pe tavă un pahar şi-l goli. „Da, am să mor, am să sfîrşesc o dată cu toate astea. Ce face Varga ? Ce face ?" se întrebă el, mort de groază.

Cu un pahar în mînă, zîmbind prietenește şi sigur de sine, Varga, primul dintre toți, se îndreptă spre fotoliul lui Dărnescu. Ajuns acolo, se înclină uşor, condescendent aproape, şi ciocni. Motzeanu, nemaiputînd răbda, făcu trei paşi într-acolo. Nevastă-sa se luă repede după el. Îl ştia violent şi n-ar fi vrut să se petreacă vreun incident neplăcut. Emilică o pusese la curent cu scandalul pe care-l avusese cu Varga, şi acum şi ea îl privea pe acesta cu ură feroce.

— Nu ne-am văzut de mult, dragă Dărnescu, spuse limpede, senin, Varga. În sănătatea dumitale, dragul meu. Apoi, făcînd o jumătate de întoarcere la stînga, se înclină în faţa maiorului german, care (ce i-o fi venit ? se sperie Varga) îi întinse mîna şi i-o strînse foarte amabil.

— *Ich bin enchanté, mein Herr,* se înclină Varga, fericit. *Richtig enchanté...*

Dărnescu îl privea cu ochii săi greoi, mari ca nişte cepe, străbătuți de vinişoare roşii. Semăna cu o balenă sătulă. Pe omul acesta, Varga nu izbutise să-l înțeleagă niciodată. Nici rolul său la fabrică nu-i fusese prea clar, ca de altfel toată povestea acestei întreprinderi, iniţiate acum vreo cincisprezece ani, cu banii statului şi ai unor particulari (se zvonea că un mare industriaş englez e amestecat în toate astea, dar de unde să ştii adevărul ?). Dărnescu fusese adevăratul patron, cu toate că nu deţinea decît titlul de director. O taină pe care nici abilitatea juridică a lui Varga nu reuşise s-o descifreze.

Spre uimirea sa, maiorul von Mertsch părea nu încîntat, ci sincer fericit că poate sta de vorbă cu el.

— Cum te împaci cu Horoviță ? îl întrebă Dărnescu, cu o voce grea, rostogolitoare.

— Mde... aşa şi aşa... Ştii, mai că regret că...

Dărnescu îl privi curios.

— Da ? făcu el... Nu ştiam.

— Ar fi trebuit să mă interoghezi, scumpul meu. Doar ştii : înaintea tuturor intereselor meschine, eu am pus totdeauna alte interese, superioare...

— Nu bănuiam, zise detaşat Dărnescu, dar fără nimic jignitor.

— Mi se pare că amicul nostru e în relaţii suspect de bune, şopti intrigant Remus Pordea la urechea lui Motzeanu, care se făcu stacojiu :

— Da... şi cu atît mai ciudată-mi pare încăpăţînarea lui de atunci, scrîşni el. Totdeauna acest individ mi-a făcut greaţă.

— Şi mie, întări Pordea cu emfază, dar îndată se dezumflă ca un balon : Măi, — gemu el, — ar trebui... ar trebui... şi noi... că de, nu ştii...

— Ce tot vorbeşti ! spuse mirat Motzeanu. De fapt, se gîndea şi el la acelaşi lucru şi aştepta, nerăbdător, să plece de acolo Varga ca să-i ia locul.

— Cum, nu crezi că e prudent...

— Nu e de loc ! mîrîi Motzeanu. N-am de-a face cu călăii.

— Emil, — îl pişcă de braţ nevastă-sa, — eşti nebun ?

— Iartă-mă... se întoarse spre Pordea : Prudenţă !

Atmosfera se dezmorţise. Sticlele se goleau repede şi Belega socoti că e momentul să înceapă serbarea propriu-zisă. Merse în dosul cortinei care ascundea orchestra şi făcu semn. Răsunară acordurile imnului regal.

Grupurile înţepeniră. Lucaci, cam surd, nu-şi dădu seama de unde vin sunetele şi se întoarse spre uşă, cu spatele la muzică ; Crăioc rămase cu gura căscată de emoţie cvasi-religioasă, generalul Mîndru îşi împinse înainte, violent, pîntecul uriaş şi-şi strînse mîinile pe o vipuşcă imaginară, iar Corian rămase cu ţigara arzînd în colţul gurii şi fumul îl făcu să lăcrimeze ; Suslănescu se încordă din toată fiinţa lui : accentele imnului îl zguduiau întotdeauna, era doar una din componentele noţiunii de patrie, împreună cu steagul tricolor şi imaginea tronului sub baldachinul de purpură. Pe faţa lui Motzeanu încremenise o expresie atît de solemnă, de parcă era propria lui mască funerară. Îşi înălţase fruntea ca în bătaia unui vînt de glorie ; Remus Pordea privea în toate părţile să vadă dacă lumea observă cît e el de emoţionat, iar în mijlocul sălii, falnic, generalul Belega saluta, părînd că imnul i se adresează lui personal. Părintele Potra, în clipa cînd trompetele atacară partea înaltă a imnului : „O doamne, o doamne sfinte", se rugă pentru sănătatea majestăţii sale. Apoi, fără tranziţie, deasupra capetelor lor bubuiră accentele trufaşe ale lui „Deutschland, Deutschland über alles" şi, ca trase de o sfoară, trăsăturile lor deveniră mai aspre, fălcile se încleştară pînă la scrîşnet, burţile căutară inutil dar meritoriu să se sugă, să se lipească de şira

spinării. Încet, grav, Varga ridică brațul în salut roman, urmat îndată, fulgerător de repede, de Motzeanu și de toată lumea.

Onagiale, privirile se întoarseră, ca la comandă, spre von Mertsch. „Excelent, gîndi Belega. Serbarea aceasta și-a atins scopul."

În timp ce ultimele note detunau, eroice, țîșniră cîteva lumini de magneziu : Vîslan fotografia asistența. Varga lăsă repede mîna jos, ca și cum l-ar fi apucat un zgîrcit în antebrat. Dar era prea tîrziu.

„Așa... vă maica voastră, își spunea Vîslan, în prada unei bucurii hohotitoare. Așa, eroilor și rezistenților ! O să mai stăm noi de vorbă, iubiților !"

Apoi orchestra începu un vals de Strauss și o clipă, luați pe neașteptate în urma violentei emoții, musafirii rămaseră descumpăniți. Von Mertsch străbătu cu pas sigur sala, se înclină scurt în fața doamnei general Belega și porniră amîndoi, el ușor, drept și bățos, ea încercînd să regăsească mlădierea felină și amețeala dulce, dulce de odinioară. Suslănescu o înlănțui pe Mimi. Ea se lipi de el, nestînjenită, și Suslănescu roși, pierdut.

— Dulcele meu, — îi șopti ea, — dulcele meu, n-ai vrea să fim numai noi doi, acasă, în pătuc ?

— Te rog, te implor, — bîlbîi Suslănescu. Am să-mi iau toată răspunderea... Ai să vezi... Numai nu acum... Numai nu acum, te rog, Marie...

— Dansezi ca o cizmă, se enervă ea. Du-mă la loc. Îmi abimezi pantofii.

— Iartă-mă.

După ce Suslănescu, călcînd anapoda, o conduse lîngă Velceanu, ea își dădu seama că era singura femeie frumoasă din sală. Restul, niște babe strîmbe, smochinite. Trei ofițeri se repeziră în aceeași clipă, disputîndu-și onoarea unui dans. Suslănescu, se îndreptă spre Corian, care se instalase comod la bufet și bea mereu. Acesta-i ghici durerea și-l consolă :

— De ce te superi ? Femeia gîndește cu ovarele, nu știai ?

— Să nu vorbești așa ! imploră Suslănescu, gata să plîngă. Să nu vorbești așa în fața mea ! E o sfîntă...

— Tu ești un martir, mieluțelule, tu ești... Ai și aureolă. Să bem !

Profitînd de faptul că Varga se ridicase să danseze, Motzeanu se năpusti la Dărnescu, pe care-l copleși cu o droaie de complimente,

se extazie de felul cum arăta : „Nu s-ar spune că suferi cu inima" și-l rugă :

— *Mon cher,* prezintă-mă aliaților.. Sînt remarcabili. Iar cînd strînse mîna inginerului Ambrosius, se stăpîni cu greu să nu-l felicite pentru succesul pe care l-a avut comisia. Un ultim rest de prudență îl opri la timp. Se instală pe un scaun, acolo, părînd că nu vrea să se mai miște. Dărnescu tăcea, masiv, privind prin el ca prin sticlă, dar asta nu-l demontă cîtuși de puțin pe Motzeanu. Veni și Pordea, apoi Guiașiu, așa că atunci cînd voi să-și reia locul, Varga îl găsi ocupat. După un moment de ezitare, se apropie și el. Tăceau cu toții.

Valsurile alternau cu foxuri, cu rumbe, cu șlagăre : *Lili Marlen, Sehnsucht și Rose Marie.* Dar toată lumea își dădea seama că nu peste mult, poate peste o jumătate de oră, totul se va slei și va lîncezi într-o atroce plictiseală.

Varga se gîndea : „Nu-i nimic, ticăloșilor, acum vă căciuliți în fața nemților și a lui Dărnescu... O să răspundeți... Eu, eu sînt aici, pentru că așa-mi cere prudența, dar voi ? Voi din frică tembelă !"

Motzeanu schița, în răstimpuri, după adevărate chinuri interioare — care-l făceau să asude bogat — încercări de conversație, dar ele se izbeau de tăcerea lui Dărnescu, căruia îi zîmbea ca unei primadone. Inginerii germani se duseseră la bufet și mîncau cu beatitudine sandvișuri, salate, răcituri, udîndu-le metodic cu vin. În jurul lor se făcuse un gol, ca și cum nimeni n-ar fi îndrăznit să le tulbure această plăcută și însemnată operație.

Vîslan urmărea toate astea cu o satisfacție crescîndă. Nu se întrecuse cu băutura — atît doar ca să devină „extralucid", cum îi plăcea să spună — și cum ideile veneau clare, armonice. „Am avut dreptate, sîntem un neam de lachei. Amprenta țiganilor, a grecilor și a jidovilor a devenit trăsătură dominantă." Căuta mereu să intercepteze privirea lui Suslănescu și să-i transmită, victorios, printr-un fel de telegraf optic : „Vezi, măi ? Ce ți-am spus ? Vezi ?" Dar profesorul se îmbătase fulgerător și moțăia sprijinit de umărul lui Corian, care-i turna în ureche otrava subtilă a fanteziilor sale.

— Viața ? Rahat cu perje. Ascultă-mă pe mine. Să le lăsăm toate astea și să mergem la mine, la moșie. O să trăim ca în sînul lui Avram. Ascultă program : dormim pînă la zece, apoi o plimbare, desculți, pe pajiștile gazonoase, tunse mărunt, o mîncare bună, pe pătură, în umbra sfîntă a unui nuc secular... Măi, mirosul amar și priveliștea sublimă... Lacul în care se scaldă vîrfurile aurii ale sălciilor plîngătoare, lebedele plutind regale, peștișori de aur sărind

în răstimpuri, într-o ploaie curcubeică de lumini şi stropi, stufuł argintiu plîngînd mătăsos şi nuferii înfloriţi... Ascultă-mă, Alexe, hai să mergem la noi, la moşie...

— Bine... Dar putem merge şi la noi, se oferi galant Suslănescu. Conac brîncovenesc, măi ! Masa mare, grea, din sufragerie, unde se aşeza strămoşul meu Ivancu Stroe Suslănescu ot Jumărăşti... Dacă vrei, ne putem îmbrăca în costumele lui, avem o mulţime... Giubea, işlic, în brîu hanger, narghilea cu imamea de chihlimbar, punem fes cu ciucur de safian...

— Da, măi Alexe, da... Şi chemăm roabele ţigănci, ţii, măi, şi ne desfrînăm cu ele întru jocuri şi giumbuşlucării !

— Să bem...

Varga abordase, în sfîrşit, după mari reticenţe, discuţia politică, spre necazul lui Motzeanu :

— Conferinţa domnului maior, — spuse el, ca şi cum s-ar fi adresat unui auditoriu (încerca astfel să mascheze complimentul pe care voia să-l plaseze), — a fost cît se poate de elocventă... Realitatea este că istoria a cunoscut tot felul de reversuri, dar...

— Istoria nu se repetă, precizâ politicos von Mertsch.

— Dar tocmai asta voiam să spun eu, se repezi Varga. Resursele materiale, dar mai ales morale ale Germaniei sînt infinite...

— Şi mai este un factor pe care nu trebuie să-l uităm, — interveni maiorul, care se arăta foarte doct, spre încîntarea lui Varga, — nu trebuie să uităm că între Rusia bolşevică şi Anglia şi America plutocratice există antagonisme. Vă asigur că apusenii îşi dau seama foarte bine de rolul nostru de cruciaţi. În fond, noi apărăm aici bazele civilizaţiei.

— România a avut acest rol în toată istoria ei ! Varga surprinse o sclipire ironică în ochii maiorului. Evident, parţial, se grăbi el să adauge.

— Da, a avut acest rol, concedă von Mertsch.

— Madam, dumneavoastră dansaţi ca o silfidă, şoptea locotenentul Ghika în urechea sidefie a doamnei Velceanu. Pentru mine, care în fiecare zi mă joc cu moartea...

— O ! Cum vorbeşti...

— Vă asigur, jocul e tot atît de plăcut...ca dragostea, dacă nu mai mult. Te înalţi în azur şi zbori... şi zbori... aiuiu... dar nu mai găsi nici un termen destul de înalt.

— Nu mă iei şi pe mine o dată ?

— Dar cu plăcere, oricînd... Uite, ne întîlnim mîine. Vin să vă iau cu maşina.

— Şi dacă în timp ce noi doi vom fi sus se întîmplă un atac aerian ?

— Voi lupta, doamnă, cu puteri înzecite...

Ea se lipi de el.

Vîslan, tupilîndu-se în spatele unui ficus, ca un indian apache fotografie grupul din jurul lui Dărnescu. Era beat de fericire. „Domnule, cum se rînduiesc toate, cum se rînduiesc... Ieri mă socoteam pierdut, mort, şi acum... uite numai. Păi, sînt pur şi simplu salvat ! Orice ar fi !"

Vîrî în buzunar aparatul şi veni clătinîndu-se uşor la prefect, pe care-l întrebă dacă nu ar fi cazul să apară în *Tribuna Română* un *compte-rendu* al acestei atît de izbutite festivităţi.

Prefectul îl privi amuzat :

— Dumneata eşti *maître danseur*... şi *maître chanteur*, îl înţepă poate vedea un om în viaţa lui.

Vîslan primi afirmaţia aceasta ca pe un compliment. Rîse spart.

— Viaţa, — zise el, — este un dans. Unii ştiu, alţii nu, dar toţi dau din picioare.

— Dumneata eşti *maître danseur*... şi *maître chanteur*, îl înţepă Belega, ştiind că Vîslan n-are să-l înţeleagă.

— Ce vreţi ? Fiecare pasăre pe limba ei trăieşte. Proverbele populare se cer modificate, domnule prefect. Aţi avut o idee genială.

După ce conversase aproape o oră cu grupul Dărnescu, Varga, satisfăcut şi cu conştiinţa datoriei împlinite, începu să se gîndească la propria lui distracţie. Roti în sală o privire cercetătoare, dar afară de madam Velceanu nu văzu nici o femeie care să-l fi putut atrage. Ea era însă aşa de înconjurată de tot felul de ofiţeraşi, încît intervenţia lui ar fi fost ridicolă. Se duse la bufet, să se răcorească. Era de-a binelea liniştit. „Nu se pot ei prinde cu mine, îşi spuse plin de satisfacţie. Eu sînt un as al diplomaţiei acesteia". Se simţea uşor, dispus spre prostii, ca la vîrsta zvăpăiată de nouăsprezece ani, cînd însă el fusese cuminte. La bufet se ciocni aproape de Lucaci. Acesta, ca şi cum l-ar fi văzut pentru prima dată, îl salută ceremonios şi-l întrebă :

— Ai ascultat ?

— Ce ? se minună Varga.

— Ei, ce ! La Iaşi frontul a fost spart. Oraşul a căzut astăzi. Sau ieri.

— Cum ? icni Varga. Cum ?

— Aşa. Gata. În zece zile-s în Bucureşti.

— Cine ?

— Ce-i cu dumneata ? Ai băut prea mult ? Ruşii, cine să fie !

— Ssssst ! se încordă Varga, făcînd o grimasă. Taci, omule !

— Da' ce-i cu dumneata, domnule ? se miră, posomorît, Lucaci.

— Nimic, taci...

Îi întoarse spatele. Uitase totul. Parcă în această atmosferă festivă se simţea în anul 1942, anul marilor victorii, şi abia acum văzu plafonul jos al adăpostului, pereţii zgrunţuroşi, auzi rîcîitul pantofilor pe cimentul de pe jos — nu era parchetul oglinditor al unei săli somptuoase, ci un adăpost — şi ei, toată această lume care dansa şi bea, căutau zadarnic un adăpost, undeva. Merse iar spre bufet şi începu să bea coniac, pahar după pahar. Cînd alcoolul i se urcă la cap, îşi spuse că el nu înţelege nimic din toate astea. Jocul se desfăşura undeva deasupra capului său, în sfere inaccesibile gîndirii : cabinete închise, tainice, oameni mari, personalităţi viclene ca şerpii, o ierarhie în care el era un fir de nisip. Dar atunci toate acţiunile sale erau dezvinovăţite, căci într-adevăr, ce puteau însemna cîştigurile lui, procesele lui, activitatea sa politică, aici, la periferia unei ţări, care ea însăşi se găsea la periferia universului ? Nimic. Şi de ce să-l tragă la răspundere ? Nu era nici un motiv. Poate invidia oamenilor, a unui Motzeanu, de pildă. Ce-ar fi — îl străbătu un gînd ciudat — să meargă şi să-i ceară iertare ? Un lucru creştinesc, chiar dacă era nevinovat, sau poate tocmai pentru aceea. Şi dacă are să-l respingă, să-l insulte ? Ei bine, în cazul acesta se va răzbuna. Cunoştea o serie de porcării ale lui Motzeanu, suficiente să-l discrediteze pe vecie în faţa opiniei publice. Îl va urmări cu ura lui neînduplecată pas cu pas, îl va lovi în ce avea mai scump Da, da... Asta o va face în orice caz, dar acum era mult mai bine să se ducă la el. Potra l-ar aproba, dacă ar şti.

Se ridică de pe scaun şi merse spre Dărnescu. Se opri lîngă fotoliul în care se instalase Motzeanu şi dormita şi-i puse mîna pe umăr :

— Vreau să-ţi vorbesc, zise el, clipind speriat din ochi.

— Da... cum să nu, vai de mine, se îmbujoră celălalt. Sînt al dumitale...

Suslănescu merse drept la Mimi şi, fără să-i ceară voie, o cuprinse în braţe, tîrînd-o spre mijlocul sălii. Ghika rămase uluit. „Da' başi buzucul ăsta cine dracu o mai fi ? se întrebă el. Şi tocmai acuma şi-a găsit să se bîţîie, cînd ne fixasem o întîlnire... Paştile şi..."

— Mimi, vreau să te rog, vreau să te implor, fii soţia mea. Fii mama copiilor noştri. Părăseşte-l pe acest om, cu care nu eşti fericită.

Vorbea dintr-o răsuflare, cu patimă.

Ea îl respinse uşor.

— Eşti beat. Sandi. („Nu mai e supărată, îşi spuse el, fericit. Nu mai e...")

— Tu eşti justificarea vieţii mele...

— Vorbeşti ca în romanţe...

— Mimi, de ce eşti rea ?

— Dragă Emil, — îl luă pe acesta la rever Varga, în celălalt capăt al sălii, — te rog să mă asculţi. Înainte de a-ţi spune orice, fii bun şi agreiază scuzele mele pentru... hm, ieşirea aceea... Nu eram stăpîn pe mine, o serie de nenorociri, nu ştiu dacă mă înţelegi...

— Cum să nu, îşi umflă Motzeanu pieptul, mărinimos. Mi s-a întîmplat şi mie. („Desigur că ţi s-a întîmplat, porcule, cugetă înfuriat Varga".)

— Lucian bolnav, familia plecată, sigur, fără nici o mîngîiere... primejdiile mereu prezente...

— Înţeleg...

— Uite ce e... Sîntem, doar, români... Aceeaşi familie... Trebuie să fim uniţi în aceste ceasuri grele, penibile. Bărbia începu să-i tremure. Îi venea să plîngă de ruşinea umilinţei.

— Dragă Salvator, iată mîna mea... Iartă-mă şi tu...

Se îmbrăţişară.

— Hai la bufet, îl sfătui Varga. (Şi totuşi, totuşi, parcă se simţea mai uşurat, mai bun, mai nobil.)

— Cu plăcere.. Ştii, mi se pare că prea ne-am afişat cu... ăia...

— Nuu ! dădu din mînă Varga, superior. Ce dracu, doar n-oi fi vrînd să sărim la ei cu parul.

— Ştii, ce pare că, într-adevăr, baronul e grav bolnav.

Varga se încruntă, apoi se înseninâ. Trecea cu repeziciune prin toate stările, acum.

— Da, vîrsta...

— Da... În sănătatea ta...

— Trăiască România, şopti Varga, ca şi cum ar fi spus o parolă subversivă.

— Da... Trăiască !

Părintele Crăioc era în vervă. Polemiza cu Potra, avînd impresia că se găseşte la Conciliul de la Niceea, unde s-au pus bazele sfintei şi adevăratei credinţe.

— Ce *filioque*. Potră, *ce filioque*... Numai de la Tatăl, ascultă-mă ce-ți spun. Ortodoxia a ținut treaz acest neam românesc. Voi, uniații v-ați uitat neamul, v-ați deznaționalizat. În Carei sînt români care nu știu vorbi decît ungurește. La asta ce zici ?

Potra tăcea, privindu-l cu scîrbă. Nu știa de ce i se părea că popa Crăioc miroase a zer. De altfel, bătrînul era cam băut și în voie bună.

— Iară Papa, apoi ascultă aici : „La Roma într-un vechi palat, stă papa, papa cel bogat"... He ha... așa cîntă lumea...

— Părinte, nu se cuvine, sfinția-ta...

— Numai dela Tatăl, numai și numai dela Tatăl ! gesticula Crăioc vesel, înfundîndu-și degetele groase în brîul roșu.

Procurorul Velceanu o urmărea cu inima strînsă pe nevastă-sa. Ce să-i mai spună ? Ce rost mai aveau toate... De unde să fi știut acum doisprezece ani că se căsătorește cu o bacantă ? Mamă-sa avusese dreptate, dar el era așa de îndrăgostit pe atunci ! Și ea... O, ce jocuri fuseseră ! Îi mîngîia fruntea care începea să chelească și-l consola : „Nu-i nimic, eu am să te iubesc." Pe urmă, în noaptea nunții, îi povestise, plîngînd cu hohote, binecunoscuta și jalnica poveste a ofițerului de roșiori, a seducerii ; ca o pensionară de bordel. Își aminti de procesul de azi : un dezertor condamnat la moarte... Cum se obișnuise cu ochii aceștia care se măresc peste fire, anormal, cînd cad, grele ca un cuțit de ghilotină, cuvintele sacramentale : „La moarte, prin împușcare, pentru trădare de neam"... Sau lotul acela de comuniști pe care-l anchetase săptămîna aceasta... Bătrînul Jurca Mihai, parcă așa-l cheamă, liniștit, calm. Oamenii ăștia ori sînt fanatici, ca primii creștini, ori... Uite-o cum se lipește de pîntecul ofițerașului, scroafa, scroafa...

Se duse la bufet, unde se adunase multă lume. Corian, care, prudent și experimentat, trăsese la o parte cîteva sticle, îl chemă lîngă ei :

— Stai jos, îi oferi el un scaun alături de Suslănescu, apoi se dădu la o parte savurînd tabloul. Soțul și amantul... Unul dintre amanți...

Suslănescu, verde la față, se prăbuși spre Velceanu,

— Domnule Velceanu... eu... eu vă sînt atît de recunoscător ! În casa dumneavoastră am găsit acea... acea gratitudine... nu... nu e bun termenul, acea căldură... Doamna, onorata doamnă Velceanu, mi-a, fost... ca o mamă...

Scîrbit, procurorul se întrebă : „Oare și cu el" ?

În acest sfert de ceas în care se împăcaseră, între Varga și Motzeanu se legă o prietenie grozavă. Se simțeau așa de aproape unul de altul și Varga începu să uite sălbaticile promisiuni de răzbunare care-l încinseseră înainte. I-o spuse, voalat, lui Motzeanu.

— Scumpul meu, acum înțeleg în ce constă forța creștinismului. Ce fericire îți îmbăiază sufletul după ce... te-ai umilit...

— Ce-i cu tine ? se miră, practic, celălalt.

Vîslan se așezase într-un fotoliu comod, în umbra ficușilor, ca într-o pădurice ecuatorială în miniatură.

— Ce dans ! Ce dans ! comenta el, pradă unei colosale satisfacții. Uite-i doi cîte doi : Varga cu Motzeanu, Suslănescu cu Velceanu, Dărnescu cu Merciu, Crăioc cu Potra, Mimi cu Freddie... ptiu, să nu fie de deochi ! Și se învîrt, și se învîrt, ca apucații. Ce le pasă ? Bani da, casă da, liniște da... Dar eu, vagabondul, ei bine — eu am să le arăt lucruri măreție ! Îi am la mînă pe toți... Societatea aleasă !... Uite și Benea, se plimbă cu mîinile la spate și-i păzește să nu-și fure unul altuia ceasurile, sau să nu-i fure cineva pe ei pe toți... Extraordinar judec ! Parcă aș fi poet ! Unde-i Jeannot să vadă toate astea ?

Amintirea prietenului său îl răcori puțin. Robber îi scrisese cîteva articole, pe care Vîslan n-avea de unde să i le plătească și acum îi trimitea în fiecare zi scrisori concepute cam în felul următor : „N-aș fi crezut ca sub masca unui distins ziarist să se ascundă un rît păros de troglodit. Te anunț că sînt instituții în țara asta, în speță poliția, că nu trăim în pustă sau în jungă și am să te aranjez eu..." Oh, cum l-ar aranja el pe puchinosul ăsta, pe otreapa asta fără nici un dumnezeu ! Numai dacă ar mai veni odată vremurile cînd... Nu-i nimic, o să se rezolve ele, toate.

Curînd se formă într-un colț grupul Varga, Pordea, Guiașiu, Potra, Burtea și Lucaci. Nu-și spuseră nimic, se adunară numai pentru o clipă, apoi se despărțiră. Majoritatea erau destul de beți.

Varga nu știa pe unde umblă. Ținu un fragment de discurs : „Domnilor, România, scumpa noastră, ea... numele ei sfînt, nu ! Armata și patria..." apoi, trecînd clătinat pe lîngă Mimi, îi șopti : „Ești dulce ca o acadea", și ea-i răspunse cochetă : „Dar nu pentru dumneata, domnule Salvator", îl bătu pe umăr pe Velceanu : „*Sur-*

sum corda ! "[1] ajunse şi prin faţa prefectului căruia-i mulţumi pentru distinsa favoare de-al fi invitat la această petrecere sublimă, sardanapalică ; circuitul se închise tot lîngă Motzeanu, care la beţie era sumbru şi declara :

— Bolşevismul ? O plagă ! Nu mă tem ! Poporul român este... inoculat ! I-no-cu-lat ! Ţăranii sînt cu noi... Cu noi este toată lumea cinstită...

Părintele Crăioc adormise, cu mîinile pe pîntece, şi sforăia pe trei tonuri. Varga se simţea purtat pe aripi largi, ameţitoare, ca pe puntea unui vas. Ar fi dorit ca serbarea asta să ţină, aşa, luni de-a rîndul, pînă cînd ieşind afară din adăpost să găsească toată ţara în ordine şi să se aşeze la locul care-i era păstrat. „Cît să fie ceasul ? Îl scoase cu greutate, boţindu-şi plastronul. Drace... cinci fără un sfert. Cum trecu vremea !"

Orchestra făcu o pauză şi Corian se aşeză la pian. Începu să cînte un marş funebru, cu sforăituri melodramatice, cu largi ţipete de spaimă grotescă.

— Vai, cine cîntă aşa ceva ! strigă Mimi, beată.

Velceanu veni la ea, o smuci de mînă fără să se sinchisească de lume şi-i scrîşni în ureche :

— Hai acasă !

— Nici prin gînd nu-mi trece, îl privi ea sfidătoare.

Corian se ridică de la pian şi, în tăcerea ce se lăsă — după atîta muzică şi dans gălăgios, discuţiile păreau foşnetul unui stufăriş — se auzi scîrţîitul plîngăreţ, supărător, al uşii. Un ofiţer încătărămat, cu casca pe cap, intră şi, venind spre prefect, îl salută, apoi îi spuse :

— Domnia sa domnul Dărnescu este chemat la telefon.

Dărnescu se ridică greoi. Nu părea de loc obosit de noaptea albă.

— Da' asta ce-a mai fost ? se întrebă prefectul mirat. Cine să-l cheme la ora asta ?

Orchestra începu să cînte iar, dar dansatorii nu se mai îndemnau. Cei mai mulţi dormitau, moleşiţi. Doamnele dădeau semne de nerăbdare. Prefectului îi era somn. Peste un timp, nimeni n-ar fi putut spune cît, Dărnescu intră. Era atît de palid, el omul liniştit şi veşnic stăpîn pe sine, că toţi cei care-l văzură rămaseră uluiţi. Clătinîndu-se, Dărnescu veni la prefect şi, luîndu-l de gît ca un beţiv, îi şopti ceva îndelung la ureche.

— Uită-te la ei, şuşoti Motzeanu. Uită-te, măi ! Dărnescu !

[1] Sus inima ! (lat.).

— Generalul s-a făcut palid !

— Ce-i ?

— Pleacă amîndoi !

— Unde se duc ?

Doamna general prefect, alarmată, fugi călcînd caraghios cu tocurile foarte înalte, nepotrivite unui astfel de mers.

— Ce s-a întîmplat, Laurenţiu ?

— Vezi-ţi de treabă ! zbieră prefectul.

Lumea încremeni.

— Pentru numele lui dumnezeu...

— E alarmă !

— Alarmă aeriană ?

— Was ? Fliegeralarm ?

— Vă rog, liniştiţi-vă, doamnă, o mîngîia Ghika pe Mimi Velceanu, trecîndu-i palma fierbinte pe spate. În caz de alarmă aeriană, noi, aviatorii, sîntem chemaţi cei dintîi. Oriunde am fi. Nu vă enervaţi.

Sala foia. Reînvioraţi, musafirii se plimbau de colo-colo, pîndind spre uşă. Cînd orchestra începu să cînte, se auziră strigăte din toate părţile :

— Sssst ! Linişte ! Linişte !

— Da' de ce stau atîta ?

— Eu nu înţeleg ce s-o fi întîmplat...

— Nu cumva ruşii...

— Ai înnebunit ! Taci din gură !

— Strămoşul meu avea... mii de pogoane, — bîlbîia Suslănescu, — mii... Era un boier aşa de mare, că...

— Dar de ce nu mai vin ?

— Domnule Vîslan, ce părere ai ?

— De... de... răspundea acesta palid ca varul. „Ce să se fi întîmplat ? Au spart ruşii frontul la Iaşi ! Bine, asta ştiam... Asta a fost acum cîteva zile, ba nu, ieri... Ei, or fi ajuns la Bîrlad... la Galaţi... atît... Dar de ce s-a speriat Dărnescu ? El ? El ?"

— Haidem acasă !

— Foarte bună idee : să plecăm. E tîrziu...

— Sînt neliniştită din pricina copiilor...

— De ce să fii neliniştită, scumpo ?

— Da, cine ştie cîte se pot întîmpla !

— Ce anume ?

— Da' n-ai citit ?

— Doamnă, vă implor, liniștiți-vă... Ghika o împingea fără jenă, fericit de mlădierile ei de femeie atîțată.

— Mă tem, Freddie... Mă aperi ?

— Domnule Varga, ce părere aveți dumneavoastră ?

— Nu știu... da' ce-s cu, *Kapeolmeister ?*

— Se pare că a izbucnit un fel de răscoală !

— O... ce ? se trezi Varga. Cîteva asociații de idei se înlănțuiră cu repeziciune : baronul, absența lui, tratativele cu comuniștii, revoluție... Da, da, Papp pomenise de așa ceva, lovitură de stat... Cum ? Aici în provincie ? Se repezi spre Benea, care, netulburat, fuma o havană groasă.

— Domnule Benea...

— Am onoarea să vă salut, domnule doctor, n-am avut plăcerea să ne întîlnim în seara asta, nu ?

— Domnule Benea...

— Fiți calm, — zîmbi acesta, — v-ați supărat ? De ce ?

— Și nu mai vine Laurențiu ! își frîngea mîinile doamna Belega. E în stare, dacă e ceva, să meargă personal, să se sacrifice ! Atîta spirit de sacrificiu ca la acest om eu una n-am văzut...

— Să ieșim în curte, poate se aude ceva...

— Bună idee...

Cîțiva porniră spre ușă, dar în clipa aceea ea se deschise și Belega apăru cu un revolver în mînă, urmat de șapte ofițeri de asemenea înarmați.

— A-o-a-o-auuuu ! țipă o doamnă isteric.

Livid, cu buzele tremurînd, mușcate pînă la sînge, generalul străbătu cu pași fermi adăpostul, urmat de ofițeri.

Varga urlă în sine ca o vită înjunghiată : „Pe mine ! Pe mine !" Simți unghiile lui Motzeanu pătrunzîndu-i în piele, zgîriindu-i-o. Obrazul acestuia era ca o ceară topită. Toate ridurile, cutele, se scurgeau spre bărbie. Zing-zing-zing-dzac ! zing-zing-dzag, făcea pintenii generalului. Uite-l ! Se oprește în fața lui von Mertsch și a nemților ! Pentru dumnezeu ! Pentru dumnezeu ! Dar ce-i ? Ce s-a întîmplat ?

— Domnule maior, — articulează cu o voce tremurătoare, generalul, — mă văd silit să vă declar că sînteți prizonier ! În noaptea aceasta, la București, România a ieșit din Axă !

Ofițerii îi înconjurară pe nemți, dezarmîndu-i. Grupul ieși repede. În prag, monoclul maiorului căzu și se sparse.

Tăcere.

Nimeni nu mișcă. Se aude fiecare respirație : u-u-uh-hu-u-u...

Și deodată un răcnet spart, extrem :

— Trăiascăăăăă Românіaaaaaaaa ! Varga rămîne cu gura căscată larg, apoi începe să plîngă cu hohote : Domnilor... domnilor...

Perfectul e înconjurat de o mulțime de lume, e tras, degete febrile i se agață de epoleți, de umeri, de cureaua diagonalei, de centură, de urechile buzunarelor.

— Domnule general... domnule general... amănunte !... amănunte!...

— Liniștiți-vă, domnilor. Vocea-i tremură, se agață în gîtlej, cuvintele ies stîlcite, întretăiate... Domnilor, puțină răbdare...

— De unde știți ? Ce s-a întîmplat ?

— Domnule general...

— Trăias... căă... Ro-ho-mî-n-ihi-ia... hohotește mereu Varga, fără să-i fie rușine. Nu știe de ce plînge, habar n-are, dar trebuie, trebuie să plîngă.

— Domnul Dărnescu a fost anunțat la telefon chiar acum din oraș. Pe urmă am ascultat radio-Donau, care transmite informația din zece în zece minute.

— Trăiască regele ! Trăiască regele ! zbieră Motzeanu, gesticulînd larg, sărind în loc, ca un copil.

— Atît vă pot anunța deocamdată, atît am înțeles din behăiturile calomnioase ale „boșilor"...

Varga începe să urle din toate puterile :

Trăiască regeleee
În pace și onooor...

Dar în clipa cînd orchestra atacă imnul, gîndurile-i pornesc să sară ca iepurii : „Ei, acum ce te faci ? Pace, e pace... Dar... Dar..."

Se retrage din mijlocul mulțimii ; ar vrea să-și poată cuprinde fruntea în palmă. O neliniște ascuțită, ca o lovitură de cuțit primită pe neașteptate, îl răscolește : „Și acum ? Or să ajungă oare anglo-americanii înaintea rușilor aici ? Pentru că, dacă nu,... Dacă nu... — și, ca un arc stricat, spaima se desfășoară în el. Dar dacă nemții vor cîștiga totuși ? Și oare n-ar fi mai bine să cîștige ? Se purtaseră urît... Ardealul și așa mai departe... dar... dacă englezii nu ajung ?"

Încearcă să uite aceste întrebări, vrea să cînte, dar vocea lui e spartă și cîntă mirat :

Vacarmul crește, acoperă totul, doamnele fac gesturi largi, țipă,

Deee țară inbitooor...

unii cîntă, se aud pocnete de dopuri... Apoi cîntecul iar creşte, acum e altul, sau nu, căci toată lumea cîntă altceva.

Potra, cu ochii închişi :

„Preoţi cu crucea-n frunte, căci oastea e creştină..."

Motzeanu mugeşte ca un taur :

Fie-a voastră-ntreaga ţară,
Şi de cereţi vă mai dăm
Numai daţi-ne voi graiul neamului
Şi se sculară... hîc...

Mai departe nu mai ştie... Cine se sculară ? Eroii, pesemne. „Trăiască ! Trăiască !"

A venit pacea, frumoasele vremuri de altădată !

Popa Crăioc, cu vocea sa de doagă spartă :

Ach ! Sabia lui Traian
Vină-n mînă de roman
Să te mai învîrt o dată
Preste tot, prin lumea toată...

Rezemată de braţul lui Freddie, doamna Mimi plînge de bucurie. Doamne, lacrimile o uşurează, parcă ar fi altceva... e aşa de bine să plîngi, alături de un erou !... îi şopteşte :

— Nu te bucuri, nu ?

Iar el, întunecat, aspru :

— Trădare împuţită, doamnă ! Nu pot... nu pot...

— Să dansăm, să dansăm ! zbiară Guiaşiu. Avem acest drept. Eforturile noastre au fost încoronate de succes ! Orchestră... hore !

— Ce... ce... ce ? se clatină Vîslan, rezemîndu-se de pereţi. Aşadar asta a fost ? Aşa s-a sfîrşit ? E o minune, adevărată minune a lui Dumnezeu... Şi Doamne, o să ştergem toate urmele...

Goneşte spre uşă, păzind aparatul de fotografiat ca pe o comoară.

— Şendreo ! urlă el spre tînărul care a stat toată seara ascuns într-un colţ umbruos împreună cu Miţi. Şendreo ! Haide, scumpule ! Hai să ascultăm ştiri ! Ediţie specială... Mii de numere... Uraa... Petrecere frumoasă, domnilor...

Benea s-a strecurat şi el pe uşă, odată cu Vîslan. „Repede la chestură. Să punem la adăpost toate documentele, toate, pînă la unul... Unde-i Fritsch ? Parcă pe el nu l-au arestat. A dispărut..."

În mijlocul sălii s-a întins o horă largă, care unduieşte ca un şarpe, modelîndu-se după forma adăpostului, prea mic pentru atîta mulţime prinsă într-un singur lanţ. Orchestra hăuleşte, din toate puterile, şi pe deasupra cîntă şi dansatorii :

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română...

— „Cei cu inima română", îngînă Potra, dansînd greoi, împiedicat de poalele sutanei. Cei cu adevărata inimă română. Venit-a ceasul cînd drepţii se vor răsplăti, iar cei răi se vor pedepsi !

— Uraa, ţipă Corian, care se bucură pentru că e zarvă, pentru că lumea-i zăpăcită şi toţi aceşti nefericiţi, aceşti demenţi, nu-şi dau seama că-s morţi de mult... Cadavrele dansînd... Dans macabru... Saint Saëns n-a văzut niciodată aşa ceva...

Unde-i unul nu-i putere
La nevoi şi la durere...

— Heeei, hop ! strigă, popular, avoctul Guiaşiu, răsucindu-se ca un sfredel. Seamănă în mod ciudat cu un greier. Nu-şi mai aduce aminte cum e mai departe Hora Unirii. Improvizează :

Foaie verde de secară,
Duşmanii cu toţi să piară...
Hai să dăm mînă cu mînă...

Suslănescu nu se poate ridica de pe scaun.

„Arme Deutschland"[1]... El care plînsese ca un copil, văzînd trupele teutonice, bătînd pasul de gîscă sub *„L'Arc de Triomphe"* şi-i venise să urle în faţa dansului celebru a lui Hitler, la Compiègne, cînd cizma lui punea ştampila infamiei pe solul sacru al culturii europene, acum — în secunda asta cînd se întîmplase un miracol, neaşteptatul miracol, suferea — şi nu în mod abstract — pentru destinul Germaniei, *Deutschlandes Schicksal*... Ca de obicei, în mod automat, un tropism ? era sufleteşte alături de cei învinşi... Aşa cum îl iubea pe Robert E. Lee şi nu pe Ulysses S. Grant ; pe sudiştii înfrînţi, nobilii călăreţi în gris ai unei cauze pierdute ; pe Darius şi nu pe Alexandru ; pe Hector şi nu pe Ahile...

[1] Sărmana Germanie. (germ.).

Cu ochii grei ca două globuri opace, privește în jur.

Picioarele bat cimentul cu putere, fără nici un ritm. Oboseala tuturor a pierit. Trebuie să danseze !

— Așa taică, o îndemnă popa Crăioc pe doamna general Belega. Dă-i cu țurloaiele, să scapere...

— E pace !

Hora se sparge.

— Să cînte himnul ! zbiară Crăioc. Vreau să aud himnul englezilor...

Varga s-a trezit din beție. Acum numai entuziasmul fierbe în el. Franța... picioarele Larissei... Napoleon... Strigă :

— Stați ! ! Să ne aducem aminte de sora noastră mai mare... de Franța...

— De Franța, se cutremură Suslănescu... *Vive la France immortelle !*

Allons enfants de la Patrie
Le jour de gloire est arrivé
...Aux arme citroyens...
Formez vos bataillons...

— Fie doooomn peste noi, fie...

Potra izbutește să facă o clipă tăcere. Și-a întins brațele și pare o mare pasăre, gata să-și ia zborul, dar în gestul lui e atîta putere de convingere, încît toți tac, o secundă, destul ca el să poată începe cu vocea gravă, ușor tremurătoare :

Căci cu noi este Dumnezeu...
Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați

Toți au îngenuncheat pe cimentul rece. Mimi Velceanu simte cum îi fuge ciorapul la genunchi, dar nu-i pasă. Se curbează, aproape să ajungă cu fruntea jos.

...Înțelegeți neamuri și vă plecați...

Toți se ridică, apoi urmează îmbrățișările, ca de anul nou.

— Dragă, la mulți ani !...

— Pace ! E pace...

— Părinte, binecuvîntează !

Potra șoptește :

— Cu al Tău dar și iubirea de oameni, Doamne...

În tot timpul cît s-a cîntat și s-a dansat, generalul Belega a rămas în picioare, nemișcat, părînd un stîlp în jurul căruia gravitase toată harababura asta. Cineva i-a pus sfios mîna pe braț. Se întoarse brusc, speriat. Velceanu, cu o înfățișare lugubră, îi șoptește precipitat :

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule prefect, e îngrozitor !

— Știu, zîmbește amabil prefectul. Așteptam armistițiul dar nu acum...

Ridică din umerii masivi și epoleții, prinzînd o rază a candelabrului cel mare, strălucesc orbitor. Velceanu, poate singurul om între toți acești inconștienți, i se pare sinistru, o cobe.

— Vom fi trași la răspundere ? întrebă penibil, copilărește, procurorul.

— De cine ? murmură Belega, absent. Noi ne-am făcut numai datoria. Slujbași... ordinul...

— N-ar fi mai bine să plecăm odată cu germanii ?

— Nu !

— O, Doamne, Dumnezeule... Vă gîndiți la engleji ? Sînt niște porci...

— Știu, surîde iar prefectul, și face un pas înainte. Prinde clipa cînd entuziasmul se potolește puțin și, ridică mîinile și strigă :

— Domnilor, festivitatea noastră s-a isprăvit într-un mod fericit, pentru toți, pentru nație, pentru noi ! Datoria mă obligă să vă rog acum, sîntem doar în situație excepțională, să vă îndreptați în liniște, și nu în grupuri, spre casele dumneavoastră. Eu trebuie să iau imediat legătura cu Bucureștiul.

— Trăiască domnul prefect !

— Ura pentru generalul Belega !

Cîntecul a fost însă molipsitor și odată ieșiți în curte sub răcoarea pătrunzătoare a cerului cenușiu murdar, ar vrea să strige, să se veselească. Orașul e încă cufundat în întuneric. Nici un bec nu arde, ca pe vremuri...

Și deodată toți invitații care ieșeau pe poartă, salutați în bloc de santinela somnoroasă, se opriră. Prin mijlocul străzii se auzeau pași, apoi din umbră se smulseră oameni, și un cîntec, un cîntec care se vărsa greu, bolovănos, făcîndu-i să stea în loc uimiți, nedumeriți, cum de s-a mai putut ivi și așa ceva, acum, la sfîrșitul unei serbări atît de fericite... Pașii trec, parcă... parcă e o mulțime... Cîți or fi ? În tăcerea nopții, unele crîmpeie se aud foarte puternic :

...osîndiți la foame sus
...răzvrătirea
...lumii vechi apus !
...trecutul negru
Sculați popor de oropsiți !

Cerul e sur, ca o sticlă uriașă ștearsă cu o cîrpă, numai spre răsărit sclipește, timidă, o geană gălbuie de lumină.

Departe, spre cartierul fabricii, se aud clare patru împușcături... Cîntecul se stinge...

— Dar asta-i Internaționala, — șoptește Velceanu, — zău, Internaționala !

Capitolul XIII

Prin aerul încețoșat al dimineții de septembrie pluti o clipă un fîlfîit țiuitor și plîngăreț, apoi zăngăni în pămînt o izbitură ca de mai de oțel. Pereții casei se cutremurară și în liniștea încremenită care urmă se auzi vibrarea subțire a geamurilor. Buimăcit de somn, Andrei se ridică în capul oaselor și trase cu urechea. Alături de el Dan dormea năduşit, cu părul moale revărsat în jurul capului. Andrei se lăsă să cadă înapoi, pe pernă. Știa că n-o să mai poată dormi. „Cît să fie ceasul ? se întrebă. Patru ? Cinci ?" Încercă să se destindă, să-și lase trupul toropelii aceleia calme, care aducea somnul. Se împlineau aproape trei săptămîni de cînd străzile acestea — la fel ca sfertul de oră seara, după culcare — nu-l mai îngrozeau. Era pace, războiul se terminase, viața putea începe din nou. Uneori parcă nu-i venea să creadă ; privea în jur, căutînd să surprindă ceva nou în expresia oamenilor, un corespondent al bucuriei lui. Acum douăzeci de zile stătuseră cu toții în fața aparatului de radio, care anunța eliberarea Parisului. Ascultau întunecați, chinuiți de neliniște. Fiecare se gîndea : dar cu noi ce-o să fie ? În aceeași noapte, notarul Meliuță, beat de fericire, le bătuse cu pumnul în geam :

— Pace ! Sculați-vă, pentru Dumnezeu, e pace ! S-a semnat pacea !

Iar după el, la vreo jumătate de ceas, în timp ce Andrei răsucea butonul aparatului, căutînd să capete o confirmare printre pîrîiturile, cîntecele și discursurile ce se întretăiau în văzduh, Scarlat năvălise în casă cu părul vîlvoi, în cămașă de noapte, peste care îmbrăcase în pripă vestonul militar :

— Strig cu mare glas zicînd : A căzut, a căzut Vavilonul cel mare ! E paaaace !

De la Scarlat, printre citate biblice, aflară că din oră în oră radio Donau înjură pe românii trădători, că rușii sînt aproape de Galați și că „a sosit ceasul cînd drepții pot să mărturisească dreptatea lor, căci curva cea mare a scăpat din mîini paharul plin cu sucul desfrînării și necuviinței ei" !

În dimineața aceea, Andrei fugi pînă la locuința lui Ardeleanu, dar nu-l găsi acasă. Văduva la care locuia mecanicul îi spuse că s-a dus la primărie, unde se adunaseră oameni. Andrei plecă la el acolo. În curtea primăriei, în ograda casei lui Meliuță, țăranii îl așteptau pe notar. Acesta ieșea din zece în zece minute și le spunea ultimele știri. Plutonierul Gociman, beat, îmbia lumea cu țigări, bătea prietenește un umăr ici și colo. În sfîrșit Andrei îl descoperi pe Ardeleanu într-un colț, așezat pe o stivă de lemne, înconjurat de oameni. Rîdea și încerca să le răspundă la întrebări. Cînd îl văzu pe Andrei, se ridică și venind la el îi strînse mîna cu putere, fără să-i spună o vorbă. Numai ochii îi străluceau.

— Plec chiar acum la oraș, să iau legătura cu partidul.

Andrei îl privi nedumerit și celălalt continuă foarte simplu :

— Sînt comunist, Andrei.

— Și de ce nu mi-ai spus nimic, niciodată ?

— Pentru că... și-l luă de umăr, zîmbind... ai să înțelegi asta foarte curînd, *sînt sigur*, pentru că aveam indicația să...

— N-ai avut încredere în mine ? întrebă trist Andrei.

— Ai să înțelegi mai tîrziu... adică, așa cum ți-am spus, foarte curînd...

Zilele care urmară fură pline de neliniște. Nimeni nu știa ce se întîmplă. În fiecare zi, ba notarul, ba părintele Scarlat aduceau un zvon nou, cules cine știe de unde : nemții au ras Bucureștiul de pe fața pămîntului ; regele e grav rănit ; regele e mort ; Hitler a aruncat o bombă care a scufundat toată insula engleză ; la oraș mișună comuniștii înarmați pînă în dinți ; la Curtici au sosit o sută de mii de soldați japonezi, care înaintează spre Timișoara.

Pe la sfîrșitul lui august, Turculeț, șeful gării, o trimise în sat pe Liviuța împreună cu pianul. De la ea aflară că regimente românești se îndreptară spre graniță, că ieri un avion unguresc a zburat foarte jos, deasupra podului de peste Criș... Mama lui Andrei era foarte neliniștită, deoarece Emilia plecase la oraș și n-avea nici o veste de la ea.

O agitație neobișnuită îl cuprinse pe Andrei. Ar fi vrut să facă ceva și nu știa ce. De aceea aștepta cu nerăbdare întoarcerea lui Ardeleanu. Se mira cît de mult se schimbase satul în zilele acestea. Într-o zi se întîlni cu primarul Sofron. Acesta veni la el, își scoase pălăria neagră, orășenească și întinzîndu-i mîna îi spuse :

— Trag nădejde că nu sînteți mîniat pe mine, domnișor. Că noi, care ne hrănim cu pita statului, noi... Ce ne-a poruncit statul aceea am făcut și aceea om face. Ni-s prea mici să ne tragem în degete cu statul.

Andrei nu-i putu răspunde nimic. Îi era necaz, dar ori de cîte ori vedea pe cineva umilindu-se în fața lui, se simțea dezarmat, neputincios.

Cel mai neliniștit din sat era părintele Ioja. Își răsese barba, ca nu cumva să-l prindă rușii cu ea, și toată ziua, pînă noaptea tîrziu, săpa gropi în ogradă, împreună cu preoteasa și cu băiatul său, Luțu. Își ascundeau grînele și lucrurile cele mai de preț din casă. Întîlnindu-l pe Andrei, îi spuse veninos :

— Ei, dumneata ai fost mai deștept ca noi toți. Bravo, te felicit... Și văzînd mirarea lui Andrei, zîmbi strîmb : Da, da. Crezi că n-am auzit că ai fost dat afară din școală pentru comunism ?

În aceeași zi, deasupra satului se ivi un avion german, zburînd foarte jos. Lăsă o ploaie de manifeste, pe care țăranii le adunară cu conștiinciozitate, pentru că era hîrtie subțire, toate bună de răsucit tutunul în ea. Se vorbea acolo de nenorocirea ce se va abate asupra României trădătoare, de armele secrete ce vor pedepsi pe lași. Meliuță, tulburat la culme, umblă din casă în casă, adunînd manifestele și amenințînd pe toată lumea cu plutonul de execuție. Izbuti să adune vreo cinci kilograme de hîrtie. Numerotă fiecare manifest, legă pachetul cu sfoară și întrebă la plasă ce să facă cu ele. De acolo i se răspunse pe un ton iritat că poate să le folosească la closet. Notarul nu dormi o săptămînă de frică ; pînă la urmă le dădu foc în ogradă, în prezența consiliului comunal și cu proces verbal.

Abia după o săptămînă Ardeleanu se întoarse. Vecinii, care-l socoteau om serios, pe cuvîntul căruia te poți bizui, se adunară la el acasă, curioși să afle ce se vorbește și ce se petrece la oraș, în țară și-n lume.

A doua zi tot satul află că mecanicul e comunist de mult, că înainte de vreme îl căutase poliția și el s-a oploșit la moara lui Papp. Le vorbise oamenilor toată noaptea, spunîndu-le o mulțime de lucruri despre Rusia Sovietică.

La crîșmă, plutonierul Gociman îi șopti părintelui Scarlat :

— Ei, soarele ! Cum de nu ți l-am mirosit eu înainte, că scoteam pielea de pe el. I-am spus lu' dom'notar : nu-mi miroase a bine, zău ! Da' dumnealui nu, că e om de treabă...

Își săltă carabina în spate și se duse la Ardeleanu. Numai zîmbete, îl întrebă dacă are autorizație să facă politică și cînd acesta-i întinse o hîrtie se holbă multă vreme la ea. Nu înțelese nimic, dar văzu o ștampilă cu secera și ciocanul.

— Da' de la stat ai autorizație ?

— Partidul comunist e partid legal, domnule plutonier.

— Hm, da... și ce vrei să faci ?

— Propagandă, domnule plutonier.

Gociman nu mai avu putere să scoată un cuvînt. Vinele frunții i se umflară. Ardeleanu îl privea cu seninătate și plutonierul desluși bătaia de joc din privirile lui.

— Am să trec eu pe-aici, să văd ce fel de... propagndă o mai fi și asta.

— Poftește.

Cînd Andrei veni pe la el, Ardeleanu tocmai scria ceva. Andrei îl privi cu reproș :

— De ce nu mi-ai spus nimic ?

— Iar începi ? Șezi, ia o țigară... zîmbi Ardeleanu. Uite, am adus cîteva ziare

Andrei le citi curios, dar nu găsi nimic deosebit. *Tribuna Română* își schimbase titlul și devenind „democratică" tuna și fulgera împotriva „teutonilor", vechii noștri dușmani. În tonul articolelor se simțea jena subitei transformări și bîjbîielile redactorului care se silea să păstreze o imaginară linie moderată.

Andrei ridică din umeri. Atunci Ardeleanu îi întinse două foi trase la gestättner. Cu litere groase, difuze, era tipărit titlul : *Patriotul*, și deasupra, o seceră și ciocanul.

— Ăsta e al nostru ! spuse cu mîndrie Ardeleanu. Tovarășii fac pe dracu-n patru ca să poată apare. Nu-i hîrtie, nu-s litere... Se scoate în vechea tipografie ilegală. Nu-l lăsă pe Andrei să citească ; îl luă de mînă și-i spuse grav : No, și acuma avem de lucru.

— Ce anume ?

— Multe. Unii se tem de cuvîntul „comunist" ca de dracu" ! Încă nu le umblă gura, că nu știu ce se petrece în țară.

Trebuia să arătăm oamenilor deosebirea fundamentală între Armata Roșie și armata nazistă.

— În afara faptului că una a învins și cealaltă a pierdut, nu știu ce înțelegi prin *deosebire fundamentală*...

Mecanicul ridică brusc capul, aproape dușmănos ; Andrei rîse și-i puse mîna pe braț...

— Nu sări la mine. Pur și simplu *nu știu*... Nu mi-a spus nimeni, n-am avut de unde să citesc, să gîndesc, să *accept*... Cam asta e...

Ardeleanu oftă necăjit, își trecu mîna prin păr, cu un gest aproape comic :

— Ai și tu dreptate... În condițiile în care am activat... Deosebirea constă în... *de ce* Armata Roșie a învins și va învinge și *de ce* fasciștii au pierdut. Acuma, în cîteva cuvinte, eu unul, păcatele mele, nu-ți pot spune. Dar... sînt sigur că tu vei fi cu noi...

Îi povesti cîte se întîmplaseră în oraș. Muncitorii înarmați eliberaseră din închisori pe comuniști, fasciștii cunoscuți se ascundeau, se făceau pregătiri pentru primirea Armatei Roșii.

— Iar armata noastră, pînă la unul, asta e lucrul cel mai important, *pînă la unul*, e gata de luptă împotriva fasciștilor...

Tușa Emilia era în culmea bucuriei. Dacă George era prizonier, se va întoarce. Plecă la oraș, nădăjduind că va putea afla ceva. Seara, notarul Meliuță veni la ei, îngrijorat. Primise veste că la graniță sînt mari mișcări de trupe și granița era doar la doisprezece kilometri.

Andrei oftă, răsucindu-se în pat, și în clipa aceea, foarte departe, se auzi un pîrîit slab, apoi cîteva detunături răzlețe. Îl smuci pe Dan de umăr :

— Auzi ?

— Ce s-aud ? se zborși vărul lui, înfuriat. Ești nebun. Hai să dormim.

Dezarmat de indiferența lui, Andrei închise ochii și adormi într-adevăr.

Cînd mamă-sa-i trase învelitoarea de pe el, Andrei sări din pat. Văzu că afară era ziuă, un soare strălucitor pătrundea prin fereastră o dată cu un zgomot difuz, stăruitor : glasuri de oameni strigînd, pocnet de bice, muget de vaci, tălăngi care sunau dogit, țipete, scîrțîituri de căruțe și departe duruitul neîntrerupt al mitralierelor. Din cînd în cînd, un grohăit sec, gros ca un muget gîtuit.

— Vin nemții și ungurii ! strigă mamă-sa și în clipa aceea Andrei se trezi de-a binelea. Ana era palidă ca vărul, mîinile îi tremura și privea în toate părțile năucită. Vorbi cu sufletul la gură :

— Satu-i plin de coloniști. Fug oamenii, își lasă casele. Azi dimineață la trei au atacat granița... Arde colonia de la Ciumeghiu... Andrei, ce ne facem ?

Andrei începu să se îmbrace în pripă. Abia nimeri nasturii cămășii. Dan se sculase și el și, morocănos, bîjbîia cu picioarele goale după papuci. Ana își frîngea mîinile :

— Sculați-vă o dată ! Trebuie să facem ceva și noi !

Deschise geamul și gălăgia asurzitoare a uliței năvăli în dormitor. Șoseaua, răscolită, era învăluită într-un nor imens de praf și pe toate ulițele care veneau dinspre apus se scurgea un șuvoi de care, încărcate cu lăzi, perne, paturi, scaune, icoane, dulapuri, baloturi mari. Printre caii care sforăiau, biciuiți pînă la sînge, mergeau domol boi mari, ardelenești, cu coarne lungi, oi ; cîini lătrînd înfuriați trăgeau de lanțul care-i lega de loitre, copii cocoțați în vîrful calabalîcurilor țipau îngroziți.

— Ce ne facem, Andrei ? își frîngea mîinile Ana. Barem de-ar fi Emilia acasă ! Începu să plîngă, mototolindu-și șorțul : Spune ceva, pentru dumnezeu !

— Nu știu nimic ! Ce vrei să spun ! strigă Andrei, înfuriat. Stai să vedem ce-i.

Ieși în goană, cu o sandală descheiată. În bucătărie, bunică-sa ședea la masă și sorbea în răstimpuri dintr-o cană cu lapte în care înmuiase bucăți mari de pîine. Andrei se îndreptă spre ea ca și cum ar fi așteptat un sfat.

— Veniră vremuri grele, puiul bunicii, șopti ea. Iaca, ne ajunse și pe noi războiul.

— Ce facem, bunică ?

Ea ridică din umeri :

— Cum o da Dumnezeu...

— Tulvai, Doamne, da' cum vorbești așa, nană Ană ! se auzi atunci de lîngă cuptor vocea groasă a lui Laboș, care se lăsase sfîrșit pe un scăunel. Iaca vine prăpădul lumii cel dintr-o dată... Teodor o zis că...

— Și după el te iei tu, măi Ioane ? surîse batjocoritor bătrîna, țuguindu-și buzele. De bună seamă că el s-o scăpat în nădragi...

— Așa-i, încuviință Laboș. Nu ne dă pace. Zice că să mergem, da' să mergem și noi, că-s sălbatici și taie pruncii în burta mamelor, iar pe el, ca popă, au să-l spînzure de frăgarul cel mare din ocol. Catița se ține de el și jghiară că ea nu rămîne s-o batjocorească reghimentele... Ce și mă fac ? Ce și mă fac, tulvai, Doamne ? Apoi, însuflețindu-se, se ridică în picioare, înalt, gros și roșu la

față, asudat de spaimă și încurcătură. Tot satul se duce : și a Piculuí și-o încărcat amu căruța, și Lădoi, și Hristea, și Bitușița, Grozuța, dacă-l mai ții minte, nană Ană, pe Creițar... Toți s-or dus în stavă să-și adune caii și mulți înhamă...

Pe neașteptate Laboș răcni, ridicîndu-și brațele scurte și umflate spre tavanul afumat :

— Ce și mă fac, ce și mă fac ?... Cum să-mi las eu avutul meu ? Că știu eu ce-i războiul... Am fost în Italia, în '14... Tot, tot, tot au să-mi ardă și să-mi pustiiască...

— Tu ai fost om slab de cînd te știu, Laboș, spuse bătrîna, turnîndu-și încă o cană de lapte.

Andrei ieși afară. Curtea școlii, pustie și măturată, strălucea în bătaia necruțătoare a unui soare fierbinte, moleșitor, de toamnă. O străbătu în goană și, deschizînd poarta, ieși în uliță. Pînă departe, în capătul satului, nu se vedea decît convoiul care gonea spre pod. Căruțele erau atît de încărcate, încît era o adevărată minune că nu se răsturnau, în galopul acesta. De peste drum, din casa lui Albu, izbucni pe poarta deschisă o căruță grea, înaltă ca o căpiță de paie Caii negri, focoși, își făcură loc printre ceilalți, iar Albu, un om slab ca o scîndură și verde la față de frică, începu să urle :

— Haideți, măi, „tu-i evanghelia mă-si. Haideți ! Și întorcîndu-se spre nevastă-sa care bocea cu pumnii la ochi, plesni cu biciul deasupra capului ei : să taci, că-ți rup țurloaiele !... Haideți, măi, că vin dușmanii...

Andrei se apropie de un om care mergea alături de carul său și-l trase de mînecă :

— Ce s-a întîmplat, bade ?

— Cum ce, domnișor ? se întoarse spre el omul. Vin dușmanii. Hăis ! Cea ! își îndemnă el boii.

Andrei, scos din fire, păși lîngă el, hăituindu-l cu întrebări :

— Bine... dar cum ? Dar ce-i ?

— Cum ce ? Eu îs din colonie, vorbi omul grăbit și totodată dornic să povestească. Tot auzeam noi că trec patrule peste granită. Azi dimineață ne-am trezit că pică o bombă drept în mijlocul uliței, pe casa lui Tuplaș. Praf o făcut-o. Lui i-o tăiat amîndouă picioarele, iar muirea o murit. Apoi or început pușcăturile. Să vezi cum fluierau plumbii, ca greierii... Toată colonia o luat-o la goană. Ne-am adunat bruma de avut și merem...

— Unde ? întrebă Andrei.

— Încătrău om vedea cu ochii. Că acum ruşii nu-s departe, aşa că ne-om întoarce acasă pe urmele lor. Zice că nemţii iau la oastea lor pe toţi bărbaţii de la paisprezece ani în sus...

— De unde ştii ?

— Hai, Petre, mînă, Petre, nu sta de vorbă, Petre ! strigă o femeie din vîrful carului. Lasă-i pe dumnealor să facă ce-or şti...

— Hăăăăis, ceea !

Praful era înecăcios şi Andrei tuşea chinuitor. Aerul devenise încins, de nesuportat. Smucindu-se, convoiul se opri. O căruţă prea încărcată se răsturnase în şanţ, împrăştiindu-şi toată încărcătura. Se auziră urletele unei femei şi sudălmile grozave ale celor opriţi în loc. Cealaltă jumătate a convoiului cîştigă teren.

— Vorbeşte, omule ! îl rugă Andrei, trăgîndu-l mereu de braţ.

— Cum de unde ştiu ? Păi aşa or făcut dincolo... Pe toţi i-or dus pe front... Eu aşa vă spun, nu staţi. Că grănicerii, săracii, dacă mai pot ţine pînă la prînz... N-au plumbi şi ăia vin cu tancurile. Azi dimineaţă am văzut răniţii, vai de mama lor, prunci în floarea vîrstei şi-s sfîrtecaţi toţi... Haideeee ! urlă el văzînd că mulţimea se pune iarăşi în mişcare.

Andrei rămase în drum, dezorientat. Se gîndea : „Acuma numai asta ar trebui, să mă ducă pe front, în armata germană".

Porni în neştire spre marginea satului. Cînd trecu prin faţa curţii lui Laboş, auzi zbieretele nestăpînite ale lui Scarlat :

— Hai, Caterino ! Hai, puiule ! Lasă-le dracului ! Nu-i nevoie de boarfe ! Haide odată !

Andrei deschise poarta şi intră. Scarlat, în uniformă — îşi smulsese epoleţii — se chinuia să înhame caii la căruţă, dar cum armăsarul lui Laboş muşca şi zvîrlea din copite, nu îndrăznea să se apropie de el. Cînd îl zări pe Andrei, se repezi la el şi, rotindu-şi braţele, vociferă :

— Voi ce faceţi ? Voi nu plecaţi ? Haideţi şi voi, vin barbarii, hunii, vandalii ! Eu nu stau... Sînt ofiţer, au să mă masacreze ! Caterino, înhamă căluţul ăsta, nu sta, dragă...

Nevastă-sa, într-un capot mare, soios, care se desfăcea în faţă lăsînd să i se vadă picioarele butucănoase, făcea naveta între casă şi căruţă, purtînd în braţe borcane cu castraveţi, sticle de bulion, combinezoane murdare, o şubă a lui Laboş, pe care le arunca talmeş-balmeş în căruţă. Armăsarul, lăsat slobod, sforăi, încordîndu-şi nările trandafirii.

— Înhamă-l ! gesticula Scarlat. Uitase să-şi încheie pantalonii şi-i cădeau mereu în vine.

— Andrei, haide, pentru dumnezeu, să nu rămîneţi... Vă facem şi vouă loc în căruţă. Numai pe voi vă luăm. Pentru bagaje nu-i loc ! Apoi aducîndu-şi aminte de ceva se întoarse şi, nevăzînd-o pe Caterina, urlă : Dragăăă ! Dragăăă ! Fugi în pod şi ia cîteva exemplare din volumele mele. Hunii o să le dea foc !Auuuzi ?

Andrei tropăia de enervare. Îl rugă pe Scarlat :

— Ştiu că ai un binoclu. Dă-mi-l, te rog.

— Ce vrei să faci ?

— Să mă sui în turnul bisericii, poate se vede ceva.

— Eşti nebun ? O să zărească sticlirea lentilelor şi o să creadă că e observator de artilerie. În două minute te repereză şi praf ! Eu am experien...

— Dă-mi, domnule, binoclul ! se răsti Andrei, scos din fire.

Speriat, Scarlat fugi în casă şi i-l aduse.

— Ţi-l dau ţie. Cadou. Mie nu-mi trebuie ustensile de astea militare. Andrei, hai, hotărîţi-vă odată, ce facem ? Veniţi cu noi ? Tata mai are o căruţă, dar, desigur, are s-o încarce pînă peste cap... Dar pe voi vă luăm...

Andrei nu-l mai ascultă şi ieşi în goană. În jurul lui un nor de praf înghiţise totul. Porni spre biserică şi pe drum se întîlni cu Lădoi. Acesta, cu cămaşa descheiată pînă la buric, alerga în neştire, în capul gol. Cînd îl văzu pe Andrei, îi strigă din goană.

— Nu staţi, plecaţi şi dumneavoastră ! Noi sîntem amu gata !

Andrei goni pînă la biserică, străbătu ograda cu iarbă mare, grasă, din faţa bisericii şi împingînd uşa cu umărul intră înăuntru. Aici era răcoare şi plutea un miros stătut de tămîie şi fum de lumînări. În obscuritatea aceasta, figurile grosolan vopsite ale sfinţilor păreau că se smulg din ceaţa tomnatică de deasupra unei bălţi. Andrei urcă fugind treptele scîrţîitoare ale scării care ducea în pod, printre prapori vechi, de cincizeci de ani, mîncaţi de molii, aruncaţi acolo. În pod, cîţiva lilieci dormeau spînzuraţi de grinzi. Stăruia un iz de stătut, de închis şi de mort. Se căţără cu greutate deasupra unei lăzi mari, pe jumătate putredă, şi împinse oblonul, apoi îşi strecură afară mijlocul. De aici, de la înălţime, forfota satului părea ameţitoare. De sub geana cenuşie a pădurii, un şir de care se tîra ca un şarpe de-a lungul drumului uscat, alb, învăluit în pînzele prafului. Andrei potrivi lentilele binoclului şi privi spre apus. La început nu văzu nimic, decît linia verde a orizontului tăiată ici şi colo de trunchiurile pipernicite ale copacilor, sticlirea metalică

a Crișului, pă[illegible]ișul de fier al podului de cale ferată, turnul roșu din Zerind. Deodată, în ocular apăru o pată albă, ca o capsulă de bumbac ce-ar fi plesnit pe neașteptate, apoi o trîmbă neagră de pămînt se ridică și se culcă. Bubuitul răsună scurt, plin. Andrei desluși fuioarele subțiri ale împușcăturilor, și la un moment dat, i se păru că vede mogîldețe ca niște furnici negre-verzui, care alergau, cădeau, se ridicau, se culcau, lăsînd din cînd în cînd un punct roșcat și o dîră subțire de fum. Cerul era orbitor de senin și părea de necrezut că acolo, departe, se moare. Andrei se retrase, umplîndu-se de praf și pînze de păianjen, și se așeză pe ladă, cuprinzîndu-și capul în mîini. Ce trebuia să facă acum ? Să plece ? Dar unde — și mai ales cu ce ? Cel puțin dacă ar fi fost tatăl său aici. Oamenii din sat îl iubeau (de cîte ori, la Paști, cîntase în biserică „Apostolul"). Desigur, el ar fi găsit îndată o modalitate sau în orice caz ar fi luat o hotărîre. Chiar lui, dacă ar fi fost singur, puțin i-ar fi păsat.

Coborî din turn și ieși din biserică. Cu toate că încerca să se împotrivească din răsputeri, spaima acestei mulțimi care gonea în neștire îl învăluia din ce în ce. Porni alergînd spre casă, dar nu făcu zece pași, că un țipăt sfîșietor răsună dintr-o căruță :

—Avioaneleeeeee !

Andrei se aruncă lîngă un gard, cu fața în palme. Auzi, distinct, nechezatul cailor, scîrțîitul căruțelor, apoi zgomotul unor căderi. Își ridică fața : căruțele, împinse de la spate, se rostogoleau una după alta în șanț ; o clipă văzu o femeie plutind în aer, cu fustele învîltorate, apoi ea plescăi în apa verzuie, mocirloasă și murdară și începu să țipe.

Un avion cenușiu, cu marginile aripilor vopsite galben, trecu foarte jos, tulburînd crengile duzilor, și pieri dincolo de dolmă. Andrei se sculă și începu iar să alerge spre casă. Cînd ajunse la școală, văzu poarta dată în lături și două căruțe trase în curte. Turculeț, în cămașă, gonea în casă și înapoi, urmat de Liviuța și de mama lui Andrei. Încărcau haine, aparatul de radio, pîini, șunci și slănină. Cînd îl văzu, Ana se repezi spre el :

— Unde umbli, Andrei ? Unde umbli ? Apoi, rîzînd nervos, printre lacrimi : Domnul Turculeț e așa de bun că ne ia și pe noi... A venit de la gară cu două căruțe, nu putem rămîne, scumpule, nu putem... Am auzit că nemții iau pe toată lumea...

— Așa este, surîse stupid domnul Turculeț, venind spre Andrei cu mîna întinsă. Da, domnule Andrei, uite ce clipe am ajuns

să trăim. E o nenorocire. Dar în curînd trupele sovietice vor fi aici...

Liviuța, foarte elegant îmbrăcată, într-o fustă cadrilată, scoțiană, veni lîngă el și-i miorlăi la ureche :

— Plecăm împreună, Andrei, vai ce bine e !

Andrei ridică din umeri.

— Unde-i Dan ? o întrebă el pe mamă-sa.

— În pod... Știi... ascunde grîul în ascunzătoarea aceea din dosul hornului. Andrei, bunica nu vrea să vie. Vorbește cu ea, te rog.

Și fugi iarăși, să mai aducă ceva.

Andrei urcă în pod. Dan, gol pînă la brîu, leoarcă de sudoarea care-i curgea în dîre negre pe piept, căra saci de grîu pe care, disprețuitor, îi azvîrlea în ascunzătoare.

— Asta-i o idee de-a tușichii, scuipă el, furios. Că dacă o să ardă casa, parcă scapă ceva.

Andrei îl ajută și într-o jumătate de ceas tupilaseră toți sacii. În pod era o căldură înăbușitoare, uscată, de nesuportat. Se așezară amîndoi pe o grindă și-și aprinseră cîte o țigară.

— Bunica e grozavă, spuse Dan. Nu vrea să plece. Zice că ea nu fuge din fața dușmanilor. N-o să-i lase să ne prăpădească agoniseala... Ce zici ?

— Cine știe ? O fi avînd dreptate...

— Vrei să rămîi și tu ?

— Poate că...

— Du-te dracului, nu vorbi prostii. Eu mă duc să mă îmbrac. Peste vreo oră o ștergem. Îmi iau ceva cărți pentru drum. Am plecat.

Andrei îl invidie pentru sîngele lui rece. Se ridică și el, apoi aducîndu-și aminte de ceva, se apropie de ascunzătoarea de după horn și, culcîndu-se pe burtă, se strecură cu greu înăuntru, lovindu-se cu capul de o grindă. Își făcu loc printre saci și ajunse pînă la streașină. Bîjbîi cu mîna prin întuneric și dădu de pachetul pe care-l căuta. Ieși afară de-a-ndăratelea și, ajungînd la lumină, îl desfăcu și scoase un revolver și două încărcătoare. Le adusese unchiu-său Palli de pe front. Revolverul era uns și Andrei îl șterse cu batista, îl încercă și, punîndu-i piedică, îl strecură în buzunarul de la spate al pantalonilor.

În curte totul era gata. Domnul Turculeț se și intalase pe capra uneia dintre căruțe, alături de cumnatu-său, un țăran tînăr, îmbrăcat ca de sărbătoare. Bătrîna Ana sta în pragul bucătăriei, cu mîna streașină la ochi, și fiică-sa o implora să vie cu ei. Dar bătrîna

părea să n-o audă. Își înălțase umerii și fața ei, brăzdată de riduri, exprima atîta bărbăție și hotărîre, că Andrei fu mișcat.

— Duceți-vă voi... Cum să las eu casa ? Ce-o să zică Emilia cînd o veni ? Dacă mă omoară nu-i păcat, că nici așa nu mai am mult... Duceți-vă, și Dumnezeu să ne ajute să ne întîlnim iarăși.

Întinse mîna uscată, ciolănoasă, și-l mîngîie pe Andrei pe obraz.

— Să ai grijă de toți. Ești bărbat acuma.

— Bunică...

— Nu-ți fă griji. Am pus lîngă ușă săcurea cea mare. Numai să se bage cineva, că-i crăp capul ca la cîini. Duceți-vă.

— Onorată doamnă, — spuse Turculeț galant, — cred că ar trebui să ne grăbim. Nu știu cît vor mai rezista grănicerii. Mi se pare că detunăturile se aud mai aproape.

Ana se aruncă în brațele mamei sale. Ea o strînse cu o mare solemnitate la pieptu-i scobit, apoi îi îmbrățișă pe nepoți făcînd deasupra lor semnul crucii.

— Dumnezeu cu voi, scumpii, scumpii mei, Dumnezeu cu voi.

Apoi, brusc, se încruntă :

— Plecați odată ! Ce mai stați ?

— Hai, Andrei ! îl chemă Liviuța.

Dan se urcase lîngă ea și se întinsese comod pe o rînă.

Andrei strigă :

— Mergeți înainte, că vă ajung eu. Trebuie să mă îmbrac, nu vedeți că-s în zdrențe ?

— Andrei, — se supără mamă-sa, — faci ca tata ? Grăbește-te. Ți-am pus hainele în dormitor.

— Noi o luăm pe drumul dinspre Șupreuș, zise Turculeț. Își mută biciul în stînga și-și făcu o cruce mare.

Andrei intră în casă. Pe un scaun, mamă-sa îi pusese hainele cele mai bune : un veston de lînă cadrilat, pantaloni cenușii, pantofi grei, cu talpă dublă și o cămașă albă de mătase. Andrei băgă de seamă că Ana uitase pe masă un lanț de aur, subțire, ceasul lui de mînă, cerceii Emiliei și o broșă de argint. „Biata mamă", — își spuse, vîrîndu-le în buzunar, și-a pierdut cumpătul".

Trecu prin toate camerele răvășite, cu saltelele aruncate pe jos, cu pernele împrăștiate în toate părțile, o mai sărută o dată pe bătrînă și plecă. Pantofii noi îl strîngeau, și cum talpa groasă nu se îndoia, pășea greoi, strîmbîndu-se. Coloniștii se scurseseră toți și acum convoiul era format numai din oameni din Lunca.

Cîțiva îl strigară pe nume și Andrei le răspunse fluturîndu-și mîna. Împușcăturile răsunau foarte distinct acum. Coti pe ulița

care ducea spre Șupreuș și văzu cele două căruțe ale lui Turculeț și pe mamă-sa, cu fața în palme. Liviuța îi făcu semn, dar el nu o luă în seamă.

— Andrei, îl strigă cineva și întorcîndu-se îl văzu pe Ardeleanu. Alergă spre el și i se agăță de mîneca hainei :

— Ce facem ? Ce facem ?

Mecanicul ridică din umeri.

— Plecăm... Ai noștri nu-s departe. În curînd...

— Hai cu noi, zise repede Andrei.

— Nu pot acuma, trebuie să ascund Diesel-ul. Nu le lăsăm nimic ! Du-te înainte, am să te ajut eu. Spre Șupreuș o luați, nu ?

— Da.

Satul era cuprins de spaimă : porți date în lături și în toate părțile o forfotă de neînchipuit. Ciini, pisici, capre săreau printre picioarele oamenilor ; pe ușile larg deschise se aruncau perne, pături, oale mari de pămînt cu marmeladă de prune. Spre marginea satului, Țulea, dulgherul, scotea și ferestrele din perete și le încărca în căruță ; alții puseseră și scîndurile din gard, doage de butoaie, găleata de la fîntînă, găini legate una de alta, gîște care gîgîiau asurzitor.

Peste un ceas satul rămase în urmă, ascuns între pîlcurile verzi ale prunilor, iar împușcăturile de la graniță abia se mai auzeau. Andrei căuta să nu piardă din ochi căruța unde erau ai lui. Neliniștea aceea puternică, stăruitoare, din primele ceasuri ale zilei se risipise, lăsînd în loc o hotărîre aspră : „Nu trebuie să ne prindă. Toate astea nu pot ține mult."

Auzi un uruit puternic, văzu cum o căruță se desprinde din convoi și o ia drept peste cîmp : îl recunoscu pe popa Scarlat, cu părul în vînt, cu gura căscată, bicuind din răsputeri spatele lucios al armăsarului. Caterina, alături de el, abia se putea ține pe capră și se agăța de brațul lui, dar Scarlat, zbierînd, dădea cu biciul fără milă.

— Mai repede, mai repede ! îi strigă lui Andrei, făcîndu-i semn cu mîna cealaltă.

Grăbind pasul, Andrei ajunse căruța lui Turculeț și se urcă din mers.

— Nu ți-e foame ? îl întrebă mamă-sa.

Spre prînz, Ardeleanu îi ajunse. Mergea cu pași apăsați, pe marginea drumului, purtînd o bocceluță în spate. Bucuros, Andrei sări din căruță și veni lîngă el :

— Cît crezi că mai fugim așa ?

— Cîteva zile, o săptămînă...

Ardeleanu își lăsă capul în piept. Pe fruntea încruntată i se prelungeau boabe de sudoare. Izbea cu piciorul pămîntul, din mers, ca și cum ar fi vrut să se descarce. Era cald. În față, cît vedeai cu ochii, se zăreau doar coarnele boilor, spinările negre de sudoare ale cailor, căruțe înalte, femei ghemuite în vîrful lor și un nor de praf roșcat, înțepător și cald, care se învălura deasupra convoiului.

Satul în care intrară pe la două era cuprins de forfotă. Porți vraiște, căruțe gonind, o mulțime de oameni adunîndu-se în jurul vreunuia care striga mai tare decît ceilalți, iar peste tot — praful stîrnit, care nu mai putea să se așeze. Căruța lui Turculeț se opri lîngă clădirea poștei și el intră înăuntru. Nu izbuti să capete nici o informație, dar cumpără de la factorul poștal, care locuia prin apropiere, o vadră de lapte. În timpul acesta Ana număra bagajele, încurcîndu-se mereu. Dan se culcase la umbra unui dud și citea, iar Liviuța, tristă, se așezase lîngă el, pe iarba prăfuită și-și încercuise genunchii cu brațele.

Se așezară pe iarbă să mănînce, dar cu toate că era mort de foame, lui Andrei pîinea și slănina i se opreau în gît. Fumase fără încetare și cerul gurii îi era uscat ca o iască. Energia convoiului se sleise, dar spaima pe care o trezi în Șupreuș îi dădu un nou imbold. Curînd, căruțele se puseră în mișcare, urnite din loc de țipetele lui Grozuța, cantorul din Lunca.

— Vai, pruncii mei, muierea mea ! Haideeeți, oameniloooor, că am auzit că dușmanii or ajuns la Adea !

Turculeț îl lăsă pe cumnatul său să mîne căruța în care se urcaseră femeile și Dan și o luă înainte prin sat, sperînd să afle ceva. Andrei se luă după el, cu toate că mamă-sa, tremurînd, îl rugase să rămînă cu ea. În fața bisericii, Gociman, șeful de post din Lunca, mort de beat, cu tunica pătată de unsoare și deschciată pînă jos, gesticula cu carabina :

— Păi, bine, ne lăsăm noi, hai ? Apoi eu nu mă duc de aici un pas ! Am să le arăt eu cum stă chestia, vascrisu mamii lor...

— Și ce vreți să faceți, dom'șef ? întrebară vreo doi flăcăi, care se ațineau pe lîngă el.

— Eu ? Ascultă aici, bă, și învață... Vezi opstacolu' antitanc ?

— Văd, zise un flăcău întorcîndu-se spre o împletitură de nuiele și pari ridicată în mijlocul drumului și care n-avea decît o deschizătură foarte îngustă, exact atît cît trebuie să se poată strecura o căruță.

— Ei ! Mă sui în podul bisericii și cum vin, îi pușc, făcu Gociman, trîntindu-și de pămînt chipiul ponosit.

Goana nebună de dimineață se mai potolise ; acum căruțele mergeau domol, ca pentru un drum lung. Treceau printre lanuri de porumb aproape copt și susurul ușor metalic al frunzelor avea ceva nespus de trist, ca un plîns înăbușit, iar pomii întunecați de pe marginea drumului păreau niște mogîldețe. Departe, spre apus, se auzea bubuitul tunului, ca vibrarea unei tobe imense, înfundate în adîncul pămîntului. Cineva strigă :

— Arde Adea !

Întrebările se întretăiară :

— Unde ?

— Unde, măi ?

— Uitați-vă... Acolo !

— Arde Adea...

— Pruncii mei, muierea mea ! se auzi glasul deznădăjduit al cantorului. Haideeeeți, dă-i-naintece !

Spre răsărit, în întinsul întuneric al serii, sclipea gălbui o flacără joasă. Părea că, foarte aproape, cineva ar fi aprins un chibrit. Prin binoclu Andrei văzu flăcările mari, în mijlocul cărora se conturau, negri, pereții caselor, turla bisericii lînsă de o văpaie sîngerie. Cu ochii nu se vedea decît o pată intensă de lumină, care se lățea mereu, întunecîndu-se, devenind aproape violetă din pricina fumului.

Caii trăgeau greu, opintindu-se, și se auzeau răsuflările lor icnite. Cumnatul lui Turculeț spuse :

— Trebuie să ne oprim undeva. Omorîm caii.

Deasupra se boltea, indiferent, cerul ușor pălit de apropierea toamnei. Și vîntul care se strecura ușor printre porumburi era altfel, prevestind parcă ploi, noroaie și cenușiul acela morocănos al lunilor ce vor urma. Înfiorat, Andrei rămase multă vreme privind văpaia mișcătoare a satului care ardea : acum, acolo era un bloc compact de flăcări și în jurul lui cerul căpătase o stranie culoare portocaliu-verzuie. Pe marginea drumului se vedeau pete albe ale căruțelor oprite și se auzea mestecatul domol al animalelor intrate în porumb. Nici un foc nu se aprindea încă și oamenii vorbeau în șoapte, neîndrăznind să tulbure apăsătoarea tăcere a nopții așa că, adus de vînt, se auzea parcă pocnetul caselor care ardeau acolo, departe. Ghemuită la pieptul larg, pufos, al doamnei Turculeț, Liviuța plîngea și Ana îi șopti lui Andrei :

— Fii şi tu mai drăguţ cu ea.

Andrei sări jos din căruţă, gata să se lovească de un om care mormăi o înjurătură, dar recunoscîndu-l îi strînse mîinile :

— Dumneavoastră eraţi, domnişor ? Eu sînt, Cloambeş... Săru'-mîna, doamnă... Şi noi sîntem pe aci, pe aproape... Vai de bieţii şupreuşeni, rîse el stins. Tot porumbul li se prăpădeşte acum.

Se auzeau din toate părţile trosniturile tuleielor tari, mestecate de fălcile animalelor şi împreună cu şoaptele şi văietăturile unei femei, undeva aproape, şi zăngănitul lanţului pe care vreun bou îl scutura în coarne, scîrţîitul unei osii sau gîlgîitul unei sticle, erau singurele zgomote ale mulţimii care se oprise.

— Unde mergi, Andrei ? întrebă, strident, Liviuţa.

El nu-i răspunse.

Silindu-se să nu calce trupurile culcate în şanţ, porni îndărăt. Auzea :

— Doamne, ce ne aşteaptă de acum înainte ?

— Şi dacă ne prind ?

— Taci, nu cobi...

— Tulvai, tulvai, că am uitat să iau porcul din coteţ... Vai de mine şi de mine...

— Dacă eşti ludă, muiere !

Andrei îl găsi pe Ardeleanu pe marginea şanţului, cu fruntea în palme. Tăcut, se aşeză lîngă el. Picioarele îl dureau.

— Fugim 'tu-i fuga mă-si. De-am avea barem ceva arme, spuse ciudos Ardeleanu. Scuipă mucul de ţigară care-i ardea buzele.

Frînt de oboseală, Andrei închise ochii, dar îndată tresări. Departe bubuise tunul. „Dacă toată mulţimea asta care fuge ar fi înarmată... Bărbaţi, femei..." Îşi imagină inversul scenelor pe care le trăia de azi dimineaţă, toată această forţă nu risipită în panică — ci înarmată — comunicînd printr-o teribilă mînie, hotărîtă să nu cedeze, cu orice preţ...

— Undeva tot om rezista, zise Ardeleanu. Barem pînă acolo să ne vedem ajunşi.

După un timp, Andrei spuse :

— O să mergem pînă acolo... Şi dacă trebuie...

Ardeleanu se ridică.

— Hai la căruţa voastră. Să rămînem împreună.

Turculeţ aşternuse pe jos pături şi plapume şi-i sfătuia pe toţi să se culce, deoarece a doua zi îi aşteaptă drum lung. Liviuţa plîngea.

Bărbaţii se culcară în căruţă. Dan bombănea mereu, înfuriat că nu-şi găsea locul. Apoi tăcu şi el. Andrei se acoperi cum putu cu un cearşaf. Auzea parcă cum îi curge sîngele prin vine, zvîcnind îngroşat. Oftă.

Nu ştia cît timp dormise, cînd un zgomot asurzitor, metalic, o hîrîitură insuportabilă îl trezi. Crezu că sare din pat, se izbi cu şoldul de colţul unei lăzi şi în clipa următoare, din întunericul împrejmuitor, năvăli ceva care urla. Căruţa se răsturnă în şanţ. Andrei îşi lovi fruntea de un bulgăre de ţărînă, simţi o durere ascuţită între ochi, apoi cineva îl smuci de umăr şi auzi glasul lui Ardeleanu care-i ţipă la ureche :

— Nemţii !

Se ridică greoi. Ardeleanu îl înhăţă de mînă şi-l trase după el. Intrară orbiş în porumbişte ; tuleiele, destinzîndu-se, îi plesneau dureros peste faţă, peste piept. În urma lor pîrîiră cîteva împuşcături, şi un trasor trecu fluierînd, lăsînd o dîră subţire, verzuie.

Andrei se împiedică, i se păru că glezna-i plesneşte şi făcînd un salt iepuresc goni mai departe. Alături de el, auzea trosnetul porumburilor rupte de Ardeleanu şi gîfîitul acestuia. Apoi toate zgomotele se stinseră şi nu mai rămase decît zvîcnetul asurzitor de dureros al tîmplelor, al sîngelui. Coborîră o rîpă, trecură printr-un pîrîu îngust, se căţărară pe un mal pietros, străbătură o mirişte în al cărei pămînt afînat li se înfundau picioarele, intrară într-un hăţiş spinos, care se agăţa de hainele lor ca nişte gheare. Andrei gemu :

— Nu mai pot... şi se lăsă să cadă moale, sprijinindu-se cu mîna, încleştîndu-şi degetele în pămîntul rece. În jurul lor tăcere, numai departe răbufneau în răstimpuri tunurile.

Capitolul XIV

Vîslan fu trezit din somn de zdroncăniturile uşii în care cineva bătea cu piciorul.

— Stai că vin ! strigă el furios şi îşi căută halatul, dar bubuiturile continuau, zăpăcindu-l.

— Vin, n-auzi ? ţipă cu glas subţire, şi atunci îşi dădu seama că nu mai bate nimeni, ci că geamurile şi pereţii fac acest zgomot. Pierzîndu-şi un papuc sări la uşă, o deschise şi-l văzu pe Şendrea, cu faţa descompusă, gîfîind sub povara a două geamantane mari, legate cu sfoară flocoasă.

— Ne atacă nemţii şi ungurii ! zbieră secretarul. Fuge lumea... N-auzi ? Trag tunurile din Cetate. Fugi ! Fugi pînă mai e vreme ! Mai pleacă ultimele trenuri spre Lugoj. Noroc !

Îşi înhăţă bagajele şi se rostogoli pe scări împleticindu-se, în vreme ce Vîslan, rezemat de balustradă, îndobitocit, îi făcea un semn gentil cu degetele. Abia după ce fu trîntită uşa de la intrare îşi dădu seama de sensul cuvintelor lui Şendrea şi coborî repede scările, lipăind din papucul care-i rămăsese în picior. Strada forfotea : automobilele cu geamantane şi lăzi legate cu frînghii de caroserie goneau nebuneşte spre gară, oamenii îmbrăcaţi ca pentru iarnă împingeau cărucioare cu copii, roabe, tăligi, în care-şi încărcaseră tot avutul.

Vîslan se rezemă de peretele casei. Cineva, trecînd pe lîngă el, îl izbi, gata să-l dea jos. Venindu-şi în fire, începu să întrebe pe fiecare trecător :

— Pentru Dumnezeu, dar unde mergeţi ! Dar ce s-a întîmplat ? N-auziţi ?

Nu-i răspunse nimeni şi atunci se repezi în casă, se îmbrăcă la repezeală, şi începu să cotrobăiască după ceva bani. Îşi aduse însă aminte că ieri făcuse un chef monstru şi nu mai avea nici de ţigări. Sfîrşit, cu mintea năclăită, se lăsă jos, pe covor. Simţi cum părul i se ridică în creştetul capului şi-şi dădu seama că dacă mai stă o clipă aşa, singur, fără să ştie ce se petrece, are să înnebunească. Adună la repezeală hîrtiile mai importante, clişeele scoase la recepţia de la prefectură şi le vîrî în buzunarul interior al jachetei, smulse pledul de pe pat, încuie uşa şi o luă la goană pe scări. „Trebuie să fac rost de bani de undeva. Trebuie !" Îzbindu-se de oamenii care goneau în direcţia opusă, fugi spre centrul oraşului. Îşi pierdu pălăria, dar nu băgă de seamă. „Cît de prost am fost, — se gîndi, — cît de tîmpit. Acum, dacă vin nemţii, sînt curăţat. Sînt mort". Schimbase titlul ziarului, intitulîndu-l *Tribuna democratică ;* în faţa ocupanţilor asta însemna, desigur, trădare, şi-l aştepta plutonul de execuţie. Nu ţinuse cont de sfatul baronului Papp : „Aşteaptă, frate, să vezi cum evoluează lucrurile, nu te pripi, că trăim momente cruţiale".

Panica oraşului îl înnebuni de-a binelea. Peste tot nu se vedeau decît oameni alergînd în neştire, prăvălii cu obloanele trase, soldaţi cu armele în cumpănire gonind spre periferia de la apus. Cînd încercă să traverseze strada, fu cît pe ce să-l calce un ofiţer călare, care galopa culcat pe coama calului, cu sabia fluturînd în urma lui, ca o coadă metalică. Cu toate că fugea şi inima-i bătea de să-i sară din piept, Vîslan auzea pretutindeni frînturi de dialoguri (toată lumea striga, nestăpînită) :

— Trenul care duce spre Pîncota pleacă la 12 fără un sfert !

— Nu ! Mai bine spre Timişoara ! Acolo-i garnizoană puternică şi din Iugoslavia n-au să vină, că-i ţine Tito !

— Domnule, te implor, domnule, vinde-mi un loc în camionul dumitale...

— Eu nu plec !

— Vinde-mi camionul !

— O luăm pe jos, spre Ineu !

— Vin japonezii ! Un milion de japonezi !

— Unde-s ruşii ? Unde-s ruşii ?

— Au intrat ieri în Bucureşti...

— Atunci nu ajung decît în şase-şapte zile cel mult...

— Dar ai noştri de ce nu rezistă ?

— Generalul Grinţeş e un trădător ! A dat ordin să se retragă regimentele de la graniţă !

— Fugiiiți ! Vin Stukasurileeee !

— Sirena ! De ce nu sună sirena ?

— Auuleeeeu ! Paraşutişti nemţi au căzut în Gai !

Deznădăjduit, înotînd în mijlocul mulţimii, Vîslan căută să-şi facă loc cu coatele. Pledul verde, cadrilat, i se desfăcuse şi-l tîra după el, pe asfalt. Cineva călcă deasupra, Vîslan trase din răsputeri şi auzi cum cade un trup greu, apoi o înjurătură de mamă. Aruncă pledul şi, dîndu-se la o parte, încercă să-şi recapete răsuflarea. Varga ! Da, el era singura salvare. Trebuie să-i dea ceva bani. Doar n-o să-l lase să moară de foame pe drumuri ! în schimb, e dispus să-i vîndă clişeul scos, să-i spună tot ceea ce ştie. Cu nemţii nu te poţi juca. Îi înjurase aşa de cumplit în aceste douăzeci de zile ! Viperele teutonice, jefuitorii ţării, hienele care ne-au tîrît împotriva Sovietelor ! Ţinuse şi un discurs la Palatul Cultural, unde cu ajutorul unei statistici confecţionate ad-hoc demonstrase cum ne-a fost secătuită avuţia petroliferă.

Trebui să aştepte aproape un sfert de ceas pînă să poată traversa bulevardul. La fiecare cinci minute, cîte un camion militar sau un ascadron de cavalerie trecea, aruncînd în lături mulţimea. În sfîrşit ajunse în faţa casei lui Varga, tocmai cînd se deschidea poarta şi un turism cenuşiu ţîşni ca o săgeată. Vîslan abia avu timp să vadă faţa lividă a lui Varga şi maşina se pierdu în şuvoiul de pe bulevard. Alergă după ea, zbierînd din răsputeri, în timp ce lacrimile-i curgeau şiroaie pe obraji :

— Domnule Vaaargaa !... Domnule Vaaargaa !

Un soldat care fugea se izbi de el de erau gata să cadă amîndoi.

— Boule ! strigă soldatul şi Vîslan înghiţi, supus, insulta. Se retrase şi, rezemîndu-se de perete, închise ochii. Adunîndu-şi puterile, se repezi la un telefon public, dar era o coadă imensă şi doi domni se băteau cu bastoanele. O femeie elegantă, cu un ochi învineţit, încerca să-i despartă.

Vîslan porni iarăşi. Din cap pînă-n picioare era muiat într-o sudoare fierbinte, lipicioasă. Nu ştiu cît timp îi trebuise ca să ajungă la locuinţa lui Robber, dar aici află că Jeannot plecase cu o jumătate de ceas înainte. Vîslan îşi cuprinse capul în palme şi începu să plîngă cu sughiţuri, ca un copil.

Omul care-l informase, făcîndu-i-se milă de el, îi puse mîna pe umăr, încercînd să-l liniştească. Credea că e vreo rudă de-a lui Robber.

— Nu vă fie frică, au scăpat. Înţelegeţi, trebuiau să plece. Dacă-i prind nemţii, mai ales acum... Nu aveţi nici o grijă, au scăpat.

— Dumnezeu să-i bată ! urlă Vîslan şi încercă să fugă iar. Unde ? Nu ştia. Simţea că nu mai poate. Cotind pe o străduţă, ajunse chiar în faţa unui tun, a cărui ţeavă se ridica ameninţătoare.

— Fugi, vită ! se răsti un plutonier, speriat. Nu-i voie pe aici !

Pămîntul se cutremură şi Vîslan căzu într-un genunchi. Surzise. Vedea gurile celorlalţi căscîndu-se, simţea cum sub tălpi pămîntul trepidează, dar nu auzea nimic. În liniştea aceasta îi veni în minte Suslănescu şi porni mai departe. Urechile i se destupară, pe neaşteptate, cu un pocnet, şi hărmălaia oraşului năvăli în el. Acasă, la Velceanu, n-o găsi decît pe doamna Mimi, cu faţa udă de lacrimi, muşcînd o batistă albă, de mătase, dantelată. Cînd îl văzu, ea îl cuprinse în braţe şi smiorcăi :

— Domnule Vîslan, ce ne facem ? Ce ne facem ? Aurel e la Timişoara şi Sandi nu ştiu unde e... nu mai vine... A plecat de la şapte să facă rost de un mijloc de transport. Nu mă lăsa, domnule Vîslan, se agăţă Mimi de el, zgîriindu-i cu unghiile purpurii mîneca vestonului.

Sfîrşit, Vîslan se trînti într-un fotoliu.

— Doamnă, vă rog să-mi daţi un pahar de ţuică, fiindcă altfel mor...

— Îndată, îndată, fugi Mimi bucuroasă. Din bucătărie auzi clincănitul unui pahar şi întrebarea ei neliniştită :

— De ce nu vine Sandi, o fi păţit ceva ?

Dar cînd veni cu paharul, nu-l mai găsi pe Vîslan. Acesta fugise la părintele Potra, care locuia prin apropiere.

•

Varga nu-şi mai lua degetul de pe butonul claxonului. Toţi automobiliştii făceau la fel, aşa că un behăit insuportabil plutea peste convoiul care gonea spre gară. Nu mai avea decît un singur gînd : să iasă cît mai repede din oraş, să ajungă pe şoseaua asfaltată şi să-i dea drumul din răsputeri. La plecare îi trăsnise o palmă mătuşii Matilda, care se agăţa de el, urlînd :

— Ia-mă şi pe mine, nu mă lăsa, pentru Dumnezeu ! Au să mă violeze !

— N-o să-ți strice ! o împinse Varga cu pantoful. Apoi, scos din fire, o scuturâ de umeri așa de tare, că ea icni și rămase cu gura căscată :

— Să rămîi aici, scoaba dracului ! N-o să-ți facă nimic ! Cineva trebuie să stea acasă ! Să nu deschizi, auzi ?

Și în timp ce sărea în automobil auzise hohotul ei prelung, deznădăjduit :

— Salva-a-a-t-ooo-uuoor !

Trecînd pe lîngă fabrică și silit să încetinească din pricina birjii dinaintea lui, Varga văzu o mulțime de muncitori înarmați. Întoarse spre stînga și opri automobilul, apoi, sărind jos, încuie portiera și intră în curtea fabricii. Auzi vocea puternică, plină, a unui om pe care nu-l cunoștea :

— Vă amintiți cît am luptat ca fabrica să nu fie demontată ! E a noastră și n-aveau dreptul s-o ducă ! Acum, tovarăși, tot pentru că e a noastră, trebuie s-o demontăm. N-o s-o lăsăm fasciștilor ! Armata Roșie nu e departe. Partidul comunist cheamă pe toți patrioții...

Varga nu mai ascultă. Partidul comunist ! Le spusese el tuturor că ăștia vor însemna o forță, dar nimeni nu voise să-l asculte. Baronul Papp parcă se tîmpise. Imediat după 23 August, boala îi trecuse ca prin farmec și se schimbase cu desăvîrșire. Dădea ordine militărești și nu admitea nici un fel de replică. Pordea, Guiașiu și Motzeanu îl urmau ca niște oi docile ; de fapt, erau așa de înspăimîntați și de derutați, că ar fi făcut orice le-ar fi poruncit un om cu o cît de mică autoritate. Pentru prima dată atunci Varga își dăduse seama că baronul habar n-are de politică. În orbirea lui stupidă nu voia să țină cont nici de comuniști, nici de social-democrați, pe care-i numea „estremiști inconștii". În locuința lui făcuseră un foarte elegant club al tineretului național-țărănist și Varga vedea în fiecare zi o mulțime de tineri bine îmbrăcați, unii dintre ei colegi de-ai lui Lucian, care se învîrteau pe acolo. Din asta înțelese că baronul nu mai avea nici un fel de încredere în generația veche și voia să-și pregătească o gardă nouă. Surprinse chiar o mică alocuțiune a lui Papp ; acesta vorbea tinerilor despre democrație, despre marile primejdii prin care trecuse, el, om bătrîn, ca să pregătească alături de cadrele conducătoare ale partidului cruciala zi de 23 August. Scîrbit, Varga evitase să mai treacă pe la Papp. Își dădea seama că atmosfera asta încrezătoare, plină de veselie, discursurile despre pace și libertate publicate în fiecare zi în fițuica lui Vîslan nu erau decît o mascaradă. Rușii nu sosiseră

încă și din zi în zi se aștepta la un atac al nemților și ungurilor. Așa că ceea ce se întîmplase în dimineața acestei zile de 13 septembrie nu-l uimise prea tare.

Acum voia să vadă ce face Dărnescu. În zilele acestea începuse să-l prețuiască și să-și dea seama că sub aparența lui grosolănie se ascunde un om foarte abil, un fin politician. Fără să se anunțe intră în birou și-l găsi pe director citind, foarte calm, un roman polițist.

Dărnescu îl informă, nepăsător, că lui nici prin gînd nu-i trece să fugă, că ar fi din partea lui o crimă și, desigur, Societatea l-ar trage la răspundere.

— Care Societate ? întrebă Varga nedumerit.

— Nu știai ? Dărnescu începu să rîdă gros, ștergîndu-și ochelarii cu o bucată de piele de căprioară. Pînă în ultima clipă americanii au fost interesați în acțiunile noastre. I-am camuflat pe cît ne-a stat în putință. N-ai remarcat nimic ? Dar bombardamentul a fost un fleac, o jucărie. Au distrus gara și au „avariat" fabrica. Și pe urmă, ce vrei, noi am rezistat cum ne-au ajutat puterile. Nu ți-a plăcut cum i-am dus pe nemți ? Am tărăgănat, i-am încurcat, în vreme ce voi vă agitați prosteste și vă riscați și pielea pe deasupra. Aveam eu informațiile mele, mult mai precise, te rog să mă crezi, decît ale guvernului.

— Și acum de ce nu pleci ?

— Nu fi prost. Cînd o să se retragă, nemții o să vrea să arunce fabrica în aer. Trebuie să fie cineva care să-i împiedice.

— Și o să fii dumneata acela ? întrebă Varga, dar fără ironie. Se aștepta la orice și era sigur că după ce lucrurile se vor limpezi, au să iasă la iveală tot felul de eroi necunoscuți. Ce-ai face în locul meu ? continuă el, așteptînd neliniștit și încordat răspunsul lui Dărnescu.

— Aș pleca imediat ! spuse acesta rece, sever, privind în altă parte. Dumneata ești dintre aceia... să nu te jignească spusele mele, faci parte din categoria oamenilor de fațadă, cei ce servesc anumite interese, de care în fond habar n-au.

— Înțeleg. E clar, făcu Varga, încercînd să ascundă supărarea care-l năpădise. Dărnescu avea perfectă dreptate.

— Știi, categoria aceea sacrificată la un moment dat. Oratorii, demagogii, în sensul bun, antic, al cuvîntului. Și Demostene a fost un demagog.

— Da... da... desigur...

— Așa că cel mai bun lucru e s-o ștergi. Ai mașină ?

— Am. E afară.

— Ei, — se tidică Dărnescu, — îți urez succes. Să ne vedem cu bine. Sărutări de mîini doamnei.

Și înainte ca Varga să fi ieșit, Dărnescu reluă romanul polițist de unde-l lăsase. La ușă, Varga se opri :

— Ascultă, dumneata știi ce se petrece în curte ?

— Cum să nu. Gărzile „patriotice" se agită.

— Și asta nu te contrariază ?

— Dimpotrivă.

Ajuns lîngă automobil, Varga se sperie de mulțimea care invadase strada. Îi fu foarte greu pînă izbuti să-și găsească un loc între celelalte mașini, și enervat de ritmul care îi era impus, claxona mereu, inutil, iar enervarea-i creștea.

Cînd trecu peste podul de deasupra liniilor ferate văzu gara neagră de oameni, care se băteau încercînd să se urce într-un tren de marfă. Podul vechi se lăsa sub greutatea automobilelor și, ajuns cu bine dincolo, Varga răsuflă ușurat. Dar nici pe șosea nu izbuti să gonească în voie, deoarece și aici era aceeași îngrămădeală ca în oraș. „Dacă merge așa, — se gîndi, — nu ajung la Moneasa nici în zece zile".

•

— Domnu' Sabiiiiiiiin !

— Unde-i domnu'Sabiiin ?

— Pe-acolo, l-am văzut...

— Doooom' Sabiiiin, ce facem cu coletele ?

Octavian intră în magazie, ud de sudoare. Se răsti :

— Puneți-le în ordine... Peste o jumătate de ceas primim garnitura specială !

Cîțiva oameni care se agitau în fața magaziei auziră cuvintele acestea și se repeziră spre el :

— Domnule, pentru Dumnezeu, un locșor... Vă rog...

— Plătesc oricît...

Octavian îl privea necăjit. Încercă să-l îmbărbăteze :

— Nici o grijă, o să fie trenuri. Dar poate nici nu plecăm. Se aude că ai noștri-s foarte aproape... la Cluj...

Aruncă o privire în magazie. Oamenii rînduiau coletele. Asta era bine. De dimineață de cînd Orban trimisese după el, îl înecă ciuda, văzînd dezordinea asta. Orice s-ar fi întîmplat, nu trebuia să-și piardă capul. Într-un sfert de ceas ascunse în pivniță toate

lucrurile mai de valoare din casă, apoi alergă la gară. Aici, Orban nu se dezlipea de lîngă telefon, chema tot felul de autorități, cerîndu-le sfaturi, ordine scrise, dacă se putea. Bineînțeles nu obținea nici un fel de legătură.

— Ce ne facem, domnule Sabin ? își frîngea el mîinile.

Octavian îi răspunse marțial :

— În primul rînd dați ordin să se defecteze toate aparatele de telegraf, să se pună în imposibilitate de funcționare centrala telefonică... Asta-i...

— Și cu valorile ?

— O să facem rost de o garnitură specială...

— Și cine o să-și ia răspunderea ? Avem sume mari... Cine ?

Octavian se răsti :

— Eu, domnule, eu !

— Îți mulțumesc... Orban îi strînse mîinile : Îmi iei o piatră... Uite aici... poftim... îi întinse un revolver militar încărcat. Pe urmă, întrebă neîncrezător : Îți iei răspunderea asta într-adevăr ?

— Da. Mă găsiți la magazie.

Îl apucă furia văzînd cum se bătea lumea să se cațere în vagoane. „Doamne, ce bine e că Ana și băiatul nu-s aici"... O să se descurce ei cumva... Andrei îmi seamănă „n-are să-și piardă firea"... Deodată îi veni o idee și o luă la fugă peste linii, spre depou. Mecanicii revizuiau locomotivele. Pe zidul înalt, cenușiu, cineva scrisese cu litere de un metru : JOS FASCIȘTII COTROPITORI ! I se umflă pieptul și ochii i se umeziră de mîndrie : „Ei, noi cheferiștii ; asta e o forță, domnule !"

Din hala mare se auzea o voce puternică :

— Nici o locomotivă să nu rămînă fasciștilor, măi fraților. E clar ?

Intră, clipind din ochi, ca să se obișnuiască cu penumbra. A, ăsta-i baci Jurca !... Se apropie de el și-l apucă de mînă.

— Servus, Mihai...

Bătrînul se opri o clipă, mirat.

— Servus, Octavian. Ce-i ?

— Măi, uite ce m-am gîndit eu... Trebuiesc demontate liniile spre apus. Pricepi ? Fă tu o echipă, la repezeală... Stricați și semafoarele... (Cu baci Jurca se cunoștea de mulți ani, din vremea curbelor de sacrificiu, cînd făcuseră o grevă de douăzeci și patru de ore, împreună cu tot C.F.R.-ul. Se întîlneau uneori la un pahar de vin bun, într-o cîrciumă de lîngă gară). Voi ce aveți de gînd să faceți ?

— Păi, de, o să rezistăm în gară pînă demontăm fabrica... Ne-om bate.

— Cu ce ?

— Avem ceva armament.

Octavian tuşi grav, să-şi ascundă emoţia :

— Da... aşa... Apoi, uite aici... Scoase din buzunar revolverul şi i-l întinse : Poate aveţi nevoie...

— Şi tu, Octavian ?

— Plec cu valorile... Îndată am să fac rost de o garnitură... O locomotivă şi un vagon... Oftă chinuit : Mă doare sufletul, Mihai baci... Uită-te acolo ce de bărbătoci în toată firea se bat ca vitele să se suie în tren. Ar trebui luaţi toţi şi puşi să se lupte... Tot noi bătrînii, măi, sîntem o valoare !

Mihai Jurca îşi muşca mustaţa,

— Eh, tu-le mama lor de domni ! Pielea lor, cu asta gata !

Stătură aşa alături, tăcuţi. Pe peron era o viermuială de trupuri, se înălţau strigăte, ţipete, bufnituri.

— Peste un ceas îţi trimit o locomotivă, spuse apăsat Jurca. Îşi strînseră mîinile.

— No, să ne vedem sănătoşi în Clujul nostru ! zise Octavian cu vocea tremurînd. Să aveţi grijă de voi, băieţi...

Făcîndu-şi loc cu coatele străbătu peronul, urcă în clădirea gării. Voia să vadă cum merge demontarea reţelei telefonice.

Dădu sfaturi în stînga şi în dreapta, adăugînd de fiecare dată :

— Să ştiţi unde puneţi piesele, că avem nevoie de ele... Că venim înapoi !

•

Prefectul încerca zadarnic să capete legătura cu generalul Grinţeş, comandantul garnizoanei. Îl căutase în toate părţile, dar peste tot i se spunea că tocmai acum plecase, iar veştile pe care le primea cu această ocazie erau contradictorii : ba că atacul n-avea decît un caracter strict local, o încercare de a tatona forţele ; ba că detaşamentele de tancuri Tiger şi Ferdinand îşi făcuseră apariţia şi călăreţii lansaţi împotriva lor au fost călcaţi sub şenile. Belega trîntea telefonul, pe care adjutantul, calm şi pomădat, îl punea cu un gest de reproş în furcă.

În clipa cînd aflase de atac, prefectul îşi pusese familia într-o maşină militară, le dăduse un sergent înarmat ca să-i păzească şi-i expediase la Ineu, cu o scrisoare către maiorul Maxineanu,

în care-l ruga să aibă grijă de familia lui. Îndată după aceea venise primarul. Ţipînd şi bătînd cu pumnul în masă pretinse să i se pună la dispoziţie un vagon cu care să se refugieze spre interiorul Ardealului. Belega ridicase din umerii masivi şi Chidioşan devenise stacojiu de mînie. Cînd încercă să mai spună ceva, generalul îl dădu afară. Ordonase să se închidă porţile grele ale prefecturii, ca să oprească mulţimea de funcţionari care voiau să intre, să ceară mijloace de transport. Pe urmă, în ceasurile următoare, Belega îşi dădu seama că totul era haos, că apărarea nu exista şi că zvonurile care circulaseră despre atitudinea filogermană a generalului Grinţeş nu erau lipsite de temei. Ceea ce-l scotea din fire era faptul că nu putea da de el nicăieri. Trimisese pînă acum patru curieri călare, dar ofiţerii se întorseseră plini de praf, uzi de sudoare, informîndu-l că liniile de apărare nu pot ţine, că în cele trei săptămîni care trecuseră de la 23 August nu se făcuse nimic, deşi era de prevăzut un atac conjugat germano-maghiar. Legătura cu Bucureştiul era iarăşi întreruptă şi nimeni nu ştia ce se petrece acolo.

La prînz, Belega se hotărî să lase dracului prefectura şi să ia comanda garnizoanei. Era tocmai după scurtul bombardament german, cînd aflase că nemţii aruncaseră mănunchiuri de grenade şi sticle de benzină. Asta însemna că n-au bombe şi că în general atacul nu era pregătit. Colonelul Papastate fusese grav rănit, un glonţ de mitralieră îi perforase pîntecele, iar locţiitorul lui, maiorul Fundescu, dăduse ordin ca toate tunurile A.A. să fie imediat îmbarcate şi duse spre front, unde voia să le folosească împotriva tancurilor.

— Să se adune toată arhiva şi să fie încărcată în camioane ! dădu Belega ordin adjutantului, şi acesta, cu toate că se mira, răspunse regulamentar :

— Am înţeles, să trăiţi !

Bineînţeles, nici prin gînd nu-i trecea să se ocupe de treaba asta, ci porunci unui sublocotenent de jandarmi că aducă imediat un camion, spunîndu-i că e ordinul prefectului. În curte, Belega îşi trase mănuşile şi se pregătea să se urce în maşina de campanie, cînd un ofiţer se apropie de el, însoţit de un om înalt, robust, cu părul cenuşiu şi faţa energică.

— Domnule general... — începu acesta cu o voce groasă, dar generalul nu-l lăsă să termine :

— N-am timp, domnule ! Plec pe front !

— Tocmai de aceea am venit, spuse omul. Vin din partea partidului comunist.

Generalul rămase cu gura căscată.

— Şi ce doriţi ? izbuti el să spună, grav.

— Să iau legătura cu dumneavoastră. Gărzile patriotice au 124 de puşti, 11 pistoale automate şi o mitralieră. V-am ruga să ne daţi un ofiţer, ca să ne explice mînuirea armelor automate.

— Daa, făcu Belega, ca să cîştige timp, apoi, ajustîndu-şi chipiul, îl privi pe celălalt în ochi, solemn : veţi preda tot acest armament, domnule, unui pluton de soldaţi, pe care o să vi-l dau chiar acum să vă însoţească. Nu admit să vă faceţi de cap ! Cum vă numiţi ?

Sprîncenele omului jucară scurt şi fruntea i se acoperi de broboane de sudoare. Îşi frămîntă degetele, înainte de-a vorbi cu un glas surd :

— Domnule general, noi vom asigura apărarea fabricii pînă în clipa cînd o echipă de şoc va demonta şinele interioare. Fasciştii nu trebuie să folosească instalaţiile.

— Veţi preda armele, spuse generalul, care simţea că începe să se enerveze.

Mai mult ghici decît auzi răspunsul celuilalt :

— Nu !

— Cum nu ? exclamă Belega fără prea multă convingere de altfel. Cum nu ? Ce-aveţi de gînd să faceţi ? Doar înţelegi şi dumneata că mîine cel mult nemţii sînt aici.

— Noi vom rezista pînă cînd vom demonta unele instalaţii, apoi ne vom retrage şi vom lupta ca partizani. Nu predăm armele. Din contră, dumneavoastră aţi putea să ne daţi muniţii. Cu asta stăm mai prost.

Belega simţi că se pripise. În definitiv, dacă vor să moară, treaba lor. Totul se revolta însă în el, la gîndul că există în oraşul, a cărui responsabilitate o avea, grupuri civile, înarmate.

— Şi cine-mi garantează mie că... hm, nu veţi folosi armele în alte scopuri ?

Ochii cenuşii ai omului fulgerară şi generalul avu impresia absurdă că se va repezi la el. Încercă s-o dreagă printr-un zîmbet, care putea să însemne : „Înţelege-mă, eu răspund de toate astea... Trebuie să iau toate măsurile necesare, toate precauţiile".

— Şi anume la ce le-am putea folosi ? întrebă rece celălalt. Se auzi foarte limpede un răpăit de mitralieră, de undeva din apropiere. Instinctiv generalul îşi curbă şira spinării şi făcu un pas

spre maşina lîngă care stătea smirnă un soldat cu pistolul automat atîrnîndu-i de-a curmezişul pieptului.

— Faceţi cum ştiţi, — spuse el, — faceţi cum doriţi. Muniţie n-am dreptul să vă dau. Succes !

Maşina porni în goană. Gheorghe Jurca privi cum se deschide poarta şi mulţimea din faţa ei se dă la o parte, speriată, şi înjură printre dinţi :

— Fire-ai tu al dracului să fii de căcănar !

Generalul Belega nu ajunse departe. În înghesuiala de pe bulevard, maşina nu putea merge decît foarte încet, ca în urma unui dric. Zadarnic urlă şi se agită, cu revolverul în mînă. Cei din faţa lui se dădeau la o parte, dar era degeaba. Cît vedeai cu ochii, bulevardul era plin de refugiaţi.

— Capul coloanei e la Pîncota, — îi spuse cineva, — mai repede decît aşa nu putem... Ce ? Credeţi că noi n-am fugi mai repede ?

— Eu nu fug ! răcni generalul. Eu merg pe front, auziţi ?

Cînd, în sfîrşit, resemnat, se hotărî să urmeze drumul mai departe, se auzi strigat :

— Domnule general ! Domnule general !

Adjutantul lui, fără chipiu, galopa ca un nebun printre rondurile de flori care împărţeau bulevardul în două. Opri brusc, lîngă el, trăgînd cu putere de hăţuri şi calul se ridică în două picioare, sforăind. Fără să descalece, adjutantul îl informă :

— Generalul Grinţeş a trecut la inamic cu un avion pilotat de locotenentul Ghika.

Mulţimea care-l înconjura auzise totul.

— Trădare ! Generalul comandant s-a predat !

— Fugiiiiţi !

— Nemţii !

— Tancurile au intrat în Gai !

— Alarmăăă ! Vin avioanele !

Tălăzuind în stînga şi în dreapta, convoiul se sparse. O femeie grasă, strivită lîngă zid, dădu din mîini, sufocată, apoi fu călcată în picioare. O birjă se răsturnă, ciocnindu-se de un pom şi calul, scuturînd din cap, începu să pască liniştit trandafiri.

Cu pistolul în mînă, Belega porunci şoferului :

— Hei, înainte, măi, nu sta ! Nu vezi că s-a făcut drum ?

Aripa maşinii lovi un cărucior de copil, plin de scînduri, călcă o gîscă şi se avîntă înainte. Adjutantul îşi împinteană calul şi, făcîndu-şi palmele pîlnie, mai strigă :

— Teroriștii nemți au dat foc depozitului de benzină de la aeroport.

O clipă, Belega se gîndi, la capătul puterilor, să-și tragă un glonț în tîmplă, apoi împungînd pe șofer cu țeava revolverului între umeri zise slab :

— Întoarce...

— Cum să întorc, domnule general ? scînci sergentul. Cum ?

— Întoarce, cînd zic ! tună Belega și trase un foc de revolver în sus. Treci peste ei ! La statul-major !

Se lăsă pe spate, în timp ce mașina kaki se năpustea cu motorul în plin în convoiul care se scurgea mereu. Se auziră zbierete. o roată săltă trecînd peste ceva moale, apoi șoferul coti pe o stradă lăturalnică. „Dar unde mama dracului o fi statul-major ?" se întrebă Belega.

— Oprește !

Coborî și se așeză pe scara mașinii, cu coatele rezemate de genunchi.

•

— Dragilor mei, — spuse baronul Papp, clătinîndu-și grațios capul în formă de pară, — eu sînt prea bătrîn ca să plec. Nice prin gînd nu-mi trece. Voi ați auzit ce-o pățit Moțanu ? S-o dus la gară, de dimineață, cu toate bagagiile, l-or jefuit ca în codru, s-o apucat să se bată cu nu știu cine și o căpătat o teglă în cap. Acuma-i la spital, iară doamna o rămas cine știe pe unde. Voi faceți cum credeți.

— Domnule baron, — gemu Guiașiu, făcînd gesturi largi de implorare, — dacă știți ceva, dacă, mă rog, aveți ceva informații... nu ne lăsați așa. Spuneți-ne, ce trebuie să facem ?

— Domnule baron... își mlădie glasul Pordea. Uitase să-și pieptene chelia și șuvițele lungi, negre și uleioase atîrnau într-o parte, dezvelindu-i craniul trandafiriu și năcălăit de pomadă.

— Eu nu mă duc nicăiria. Sînt om bătrîn. Voi, cum știți...

— Domnule baron, — se hazardă Guiașiu, — am făcut rost de un autocamion, încap o mulțime de lucruri.

— Nu mă duc ! Sînt prea în vîrstă pentru aseminea aventure.

Pordea și Guiașiu căutară privirile lui Nicușor Spinanțiu. Acesta era îmbrăcat într-un costum de vînător, cu jambiere, și-și trăsese pe ochi o șapcă în pătrățele. El părea cel mai grăbit, așa că le făcu un semn să-l lase în plata Domnului că nu mai era vreme. La fie-

care sfert de ceas cîte un Messerschmidt zbura deasupra acoperișurilor, producînd o panică grozavă pe drumul din ce în ce mai aglomerat. Își luară rămas bun de la Papp, care-i privi într-un fel ciudat. (Asta-i neliniști pe toți. De ce nu fuge baronul ?) După plecarea lor, Papp își chemă servitorul, și-i spuse :

— Mergi pe strada Horia, la numărul 26, și spui domnului rabin Silbermann că poate veni la mine să se ascundă. N-o să-l găsească nimeni, așa să-i spui. Du-te. Spune-i să vie în așa fel, ca nimenea să nu-l vadă și nimenea să nu știe unde a venit. Ai grijă de tine.

Rămas singur. Papp se așeză pe scaunul lui cu spătar înalt și închizînd ochii își trosni unul cîte unul degetele prelungi și albe. Prin geamul închis nu pătrundea decît un zumzet stins. Deodată soneria de la intrare începu să țîrîie, și înainte ca Papp să-i poată spune servitoarei că nu e acasă, aceasta se duse să deschidă. Vîslan, de nerecunoscut, se rezemă de perete ca să nu cadă. Cămașa îmbuțită, udă, îi ieșea din pantaloni, ghetele-i erau scîlciate și albe de praf, părul rar i se lipea de fruntea spuzită de pete roșii, buzele-i tremurau spasmodic.

— Da' ce-i cu tine ? întrebă cu voce înaltă Papp. Ești în stare de ebrietate ?

Clănțănind din dinți, Vîslan se apropie de el, clătinîndu-se. Privirea îi era așa de pierdută, de goală, că Papp se sperie.

— Ce dorești ?

Vîslan se rezemă cu amîndouă mîinile de birou.

— Trebuie să plec... să plec... bîlbîi el. Nu mai pot sta... au să mă omoare... ei sînt fără milă...

— Pleacă atunci, își ridică sprîncenele, foarte distant și mirat, baronul.

— N-am un leu... I-am băut pe toți alaltăieri. N-am un leu, cum să plec ? Lumea a înnebunit... Nu știți ce-i pe stradă... Prăpăd. Generalul Grințeș a trădat, a fugit cu un avion, azi, pe la unsprezece ! Nu există nici o linie de apărare. În șase zile, dacă merge așa, nemții și ungurii-s la București... N-am un leu... cum să pornesc în lumea largă ?

— Și ce vrei ?

— Să mă luați cu dumneavoastră !

— N-am nice un loc liber. Plec cu prefectul, îndată. I-a fost milă de bătrînețea mea neputincioasă.

Vîslan nu mai avea putere să plîngă. Se șterse cu mîna murdară pe față, înnegrindu-și-o.

— Atunci dați-mi împrumut ceva bani... oricît. Numai să nu rămîn...

— Bani ? Hm, se scărpină în creștet baronul. Îi făcea plăcere să-l vadă pe celălalt chinuindu-se așa în fața lui. Altfel n-avea nimic cu Vîslan.

— Domnule baron, vă conjur, pe ce aveți mai sfînt... Am motive foarte serioase să plec.

— Șezi pe fotel și-mi spune care-s aceste motive, spuse suav baronul.

— Am ! își adună puterile Vîslan în acest zbieret. Am, dacă spun, am !

— De, ești discret. Îmi place. N-am nice un ban în casă.

Vîslan își mușcă buzele pînă la sînge, ca să nu izbucnească în înjurături. Privirea sa era așa de pierdută, de animalică, încît poate că baronului i se făcu milă de el.

— N-am bani în casă, — spuse, — dar... dacă vii peste patru-cinci ceasuri, poate o să-ți pot da. Îs la bancă... Pricepi ?

Vîslan nu zise nimic. Se ridică în picioare cu pumnii încleștați și, ca un somnambul, se îndreptă spre ușă. De acolo se întoarse și spuse rar, extrem de limpede, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Apoi, nu-i nimic ! Aveți să plătiți asta însutit. Vă am în mînă pe toți ! Pe toți, auziți ? Toată conducerea partidului țărănist, și am să vă aranjez, am să vă distrug, am să vă zdrobesc ! O să vedeți voi cine-i Vîslan !

— Măăi, strigă Papp în urma lui, dar ziaristul fugise. Vită, comentă liniștit bătrînul. Îl ardea numai curiozitatea : „Ce voia să spună ciovîrgăul ăsta" ?

•

Numai ca printr-o minune Suslănescu și Mimi nu fuseseră striviți de valul de oameni care se îndrepta spre periferie. Suslănescu pășea ca într-un coșmar, ridicîndu-și picioarele foarte sus, într-un mers ca și cînd ar fi pășit peste cadavre. Spunea mereu în stînga și-n dreapta : „Pardon, vă rog faceți loc", apoi o întrebă pe Mimi : „Nu ești obosită, dragă ?"

Ea mergea înainte, cu dinții încleștați, păzindu-se să nu fie strivită (o mașină o atinsese ușor în șold, rupîndu-i rochia : i se vedeau chiloții roz și jartiera, dar nu-i păsa).

Toată dimineața Suslănescu umblase disperat după un mijloc de transport. Un moș, care avea o tăligă, îi ceruse o sumă exorbi-

tantă ca să-l ducă la gară. Atunci apărură primele avioane germane, mitraliind strada. Moșul fugi într-un gang, iar Suslănescu fură tăliga și alergă disperat pînă acasă. Îngrămădiră la repezeală toate boarfele familiei Velceanu : costume, aparatul de radio, cărți, apoi intrară în convoi. Suslănescu își dădea seama că nu peste mult n-o să mai poată împinge și atunci va fi aruncat ca de-o catapultă de tăliga care se va răsturna.

La marginea orașului se întîlniră cu părintele Crăioc. Acesta purta în spate un balot uriaș, legat într-o plapumă de mătase. Ca să poată merge mai bine își suflecase poala sutanei și i se vedeau izmenele lungi, cu dungi albastre. Asudînd și înjurînd verde se apropie de ei și, fără să ceară voie, aruncă balotul drept în mijlocul tăligii.

— Bine că vă găsii. Că nu mai poci. Faine vremuri am ajuns. Băgă de seamă că Suslănescu e sleit și-l liniști. Numai să-mi trag răsuflarea oleacă. Pe urmă împing eu...

Părintelui nu-i trecuse nici măcar o clipă prin minte să rămînă aici. Cu toate că era singur, văduv, și unicul lui copil, Mihail Dante, murise pe front, Crăioc ținea la viață din răsputeri. Văzînd că toată lumea fuge, se hotărîse să nu rămînă nici el. Acuma nu mai putea de fericit, că n-o să meargă singur.

— La gară nu se poate, puică ; e o jale să vezi ce-i acolo. Am auzit că un aeroplan o țîpat bombe și i-o făcut chisăliță pe toți. Om merge încătrău om vedea cu zările ochilor, *per pedes apostolorum*, ca sfinții părinți. Nici ei n-or avut automobile, iară domnul nu i-au părăsit. Fă loc ! Fă loc, — striga el mereu, — nu vezi că-s om bătrîn și preot ?

Suslănescu împinse tăliga, trecînd peste liniile tramvaiului care ducea în podgorie ; se împletici, și dacă nu-l ținea Mimi ar fi căzut. Era atît de slăbit, că-i venea să plîngă de ciudă. Brațele-i vibrau dureros și abia acum își dădu seama cît îi era de cald. „Cînd o să se isprăvească toate astea ? Doamne, Doamne". Ar fi vrut să se roage, dar nu putea. Trebuia să împingă tăliga cu boarfele familiei Velceanu. Tramvaiul, plin pînă la refuz de o mulțime care zbiera : „Loc ! Loc ! Dați-vă de pe linie că vă călcăm", trecu legănîndu-se și zdroncănind cu un zgomot de fierărie prost încheiată. Suslănescu nu se putu da la o parte și tăliga, lovită, se rupse, iar geamantanele se împrăștiară pe jos. Oamenii care veneau din urmă trecură peste ele. Mimi se aruncă în mijlocul lor, dar în clipa aceea convoiul se opri, se întoarse și cu un zbieret groaznic, mulțimea încercă să se

reverse înapoi. Chiar pe locul unde se afla Suslănescu se produse ciocnirea între cei care voiau să fugă și șirul nesfîrșit pe care-l vărsa orașul. Un singur gînd fulgeră prin mintea obosită de moarte a lui Suslănescu : „Să nu cad, să nu cad, să nu cad..." Sări în sus, ca un înotător, își simți pieptul, coastele strivite, ochii-i ieșiră din orbite, însîngerați.

— Tancurileee ! Tancurileee !

De partea cealaltă a încrucișării între calea ferată și linia tramvaiului se iviră două tancuri mari, cenușii, cu o cruce neagră pe blindaj. Turela celui din față se roti încet, apoi țeava scuipă o flacără lungă. În urletul mulțimii care se strivea, se călca în picioare și se zvîrcolea, bubuitura nu se auzi. Lovit în plin, tramvaiul se răsturnă, trosnind, și se turti ca o armonică, mare, galbenă, strivind zeci de oameni în jur. Tancul făcu un viraj scurt și continuă să tragă din toate armele de bord. Într-o clipă șoseaua se acoperi de morți. Un automobil mic, verzui, se răsturnă în șanț, cu cauciucurile plesnite ; un domn elegant ieși pe portiera deschisă, dar o rafală îl cuprinse în snopul ei și-l reteză în două. Tancurile înaintară, strivind totul sub șenile, trăgînd mereu de-a lungul șoselei. Suslănescu n-o mai văzu pe Mimi. Grupul de oameni în care se afla el se repezi ca un berbec în gardul unei case, îl dărîmă, și Suslănescu se trezi alergînd în neștire printr-o grădină de zarzavaturi, călcînd în picioare lujerele castraveților. Se împletici și căzu, simțind o izbitură scurtă, tăioasă în piept. „Gata, își spuse. Gata". Fața i se lipi de pămîntul gras, cu iz de băligar. Suslănescu stătu așa o clipă, apoi, cu un efort, sări în picioare, dar privirile-i alunecară pe pieptul cămășii unde se lățea o pată mare, roșie. Puterile-l lăsară și căzu iar, lin, ca o mogîldeață în nisip. „Sînt lovit", se gîndi lucid. Aștepta să moară. Auzea foarte clar sforăitul tancului care-și făcea drum, scormonind cu șenilele asfaltul șoselei, trosniturile trăsurilor peste care trecea și pîrîitul asurzitor, neîntrerupt al mitralierelor. Sprijinindu-se cu greu într-un cot, se înălță pe-o rînă. Atunci văzu că pata roșie era presărată cu semințe mici, și rîzînd ca un dement, înțelese că strivise în cădere o pătlăgică. Porni în goană mai departe. Deasupra capului îi fluierau gloanțele, și el se aruncă, cu capul înainte, sub un gard de spini, unde creșteau slobode bălării și urzici. În spatele lui cineva psalmodia :

— Cuvine-se cu adevărat să te fericim pre tine născătoare de Dumnezeu, cea pururea fericită...

Se întoarse. Era Crăioc, cu sutana zdrențuită, cu o zgîrietură adîncă în mijlocul obrazului.

— Părinte, strigă Suslănescu, — să fugim, haide !

Porniră amîndoi, fără să știe unde se duc, străbătură o curte largă, foarte curată, săriră un gard jos și se pomeniră într-o străduță dosnică, unde cîțiva oameni erau întinși pe sub garduri, sub pomi. Unul dintre ei se ridică și Suslănescu îl recunoscu : era domnul Varga în zdrențe, cu nasul tumefiat și vînăt. Făcea gesturi scurte cu mîna stîngă, din care săreau picături de sînge ca dintr-o stropitoare mică, însufletită. Suslănescu îi căzu în brațe și se sărutară, la întîmplare, pe gură.

— Lăsați țucăturile ! gemu Crăioc la capătul puterilor. Haideți, măi, că or intrat nemții în oraș.

— Mașina mea...— spunea cu o voce slabă, indiferentă, Varga, — o lovitură în pneu... pac... am fost aruncat afară. Uite, parbrizul mi-a jupuit toată mîna, acuma nimic... trebuie, nu-i așa... deoarece... he, he, he, rîse el căprește și, făcîndu-se palid, o luă la goană. Suslănescu și Crăioc se ținură după el ; îl prinseră în brațe, în momentul cînd Varga leșina.

•

În fața fabricii, bulevardul se golise, și așa, pustiu, părea sinistru. Un camion se opri, scrîșnind din frîne, și Jurca sări de pe lăzile pe care venise cocoțat. Doi soldați și un sublocotenent începură să le descarce, ajutați de cîțiva muncitori veniți în goană, cu puștile în mîini. Jurca, ștergîndu-și sudoarea de pe față, întrebă :

— Tata unde-i ?

— Acolo, făcu semn Horvárth, cocîrjat sub greutatea unei lăzi pătrate, cu marginile îmbrăcate în șipci de fier. Cum ai izbutit ?

— Așa ! clătină din cap Jurca. Uite aici... Peste două mii de bucăți.

— Asta-i lada cu benzi de mitralieră, spuse sublocotenentul, foarte tînăr și îmbujorat. Eu plec să văd cum ați aranjat pozițiile.

— Voi descărcați mașina, zise Jurca. Demontarea ?

— A început. Ce facem cu piesele demontate ?

— Asta e sarcina lui Holtzmann, răspunse Jurca și porni cu pași mari. Străbătu curtea pustie de unde șinele fuseseră ridicate și se îndreptă spre aripa distrusă a fabricii. Cînd coti spre direcție, se lovi piept în piept cu bătrînul Hovárth, care ducea un steag, mare românesc.

— Ce faci, baci Horvàth ? întrebă Jurca, nedumerit.

— Cum ce ? N-ai auzit ? În oraş burghezia ungurească se pregăteşte să scoată steagurile. Mă sui să-l pun pe ăsta pe fabrică.

Jurca clipi des din ochi şi, fără un cuvînt, îl strînse în braţe pe bătrînul firav, chel, cu o mustaţă mare, lungă şi blondă, care atîrna pleoştită.

— Da' ce, — mormăia înduioşat bătrînul Hovárth... — adică noi, da... asta-i problema naţională în care avem o poziţie justă.

Zidul dinspre sud al fabricii fusese lovit pe alocuri de bombe şi aşa, zimţat, părea un meterez. De-a lungul lui se înşiraseră muncitorii din garda patriotică : cîţiva dintre ei aveau în cap căşti de pompier. În centru construiseră din cărămidă un fel de cazemată unde instalaseră mitraliera ZB ; un tînăr pe care Jurca nu-l cunoştea se culcase pe burtă şi ştergea ţeava cu o cîrpă. Se auzea aproape vesel glasul lui baci Jurca :

— No, mă rog, dragi pretini, săpaţi, săpaţi, nu staţi la poveşti, că nu peste mult are să fie călduţ aici. Groapa s-o potriviţi destul de adîncă, dar nu prea, că altfel nu-ţi vine la îndemînă să tragi. Săpaţi mai adînc în colţul stîng, acolo unde vă rezemaţi cotul.

Muncitorii loveau pămîntul tare al curţii, cu cazmale, alţii cărau cărămizi şi le aşezau în faţa măştilor, ca un fel de parapete.

— Dumneavoastră aţi fost militar ? îl întrebă sublocotenentul pe bătrîn, cu mult respect şi chiar cu nedumerire.

De dimineaţă văzuse în toate părţile numai haos, ofiţeri superiori fugind zăpăciţi ; la orice întrebare primise răspunsuri anapoda, ordine care se băteau cap în cap. Stătea de la prînz cu plutonul în faţa prefecturii, aşteptînd să fie trimis în prima linie, dar îşi dăduse curînd seama că nimeni nu ştia unde era linia întîia şi pînă unde înaintaseră nemţii şi ungurii ; apoi jumătate din pluton îi fusese luat de un căpitan de geniu, care alergase să mineze podul de peste Mureş. Atunci venise drept la el omul acesta îndesat, cu părul cenuşiu, care-i comunicase ordinul generalului Belega de-a se pune imediat la dispoziţia gărzilor patriotice care vor apăra cartierul gării. Sublocotenentul umblase după el, goniseră amîndoi pînă la depozitul din cetate de unde, după multe tărăgăneli, primiseră un camion cu muniţii (asta la intervenţia unui maior care părea să-l cunoască foarte bine pe Jurca) şi acum, venind aici, găsise ordine, disciplină. Îi plăcea mai ales bătrînul care se plimba liniştit, cu mîinile la spate şi cu un pistol mare Mauser în toc de lemn, atîrnîndu-i pe şold. „Ăsta trebuie să fi fost plutonier major" îşi spuse el ; de aceea îl întrebase dacă fusese militar de profesie.

— O vreme, tovarăşe, răspunse bătrînul. O oarece vreme, mai de mult.

Cuvîntul „tovarăşe" îl lăsă uimit pe ofiţer. Oarecum zăpăcit, începu să se învîrtă printre ei, îndreptînd groapa unuia, verificînd dacă mitraliera are destul cîmp liber de tragere în faţă.

De departe, veneau în răstimpuri rafale de mitralieră.

— Au ajuns la podgorii, spuse ofiţerul, desfăcîndu-şi tocul revolverului. Asta înseamnă că peste vreun ceas, sau chiar mai repede, sînt aici.

Un freamăt trecu de-a lungul şirului de oameni. Cîţiva se repezi în gropi şi înhăţară puştile.

— Ho, măi, nu vă grăbiţi ! Mai e vreme de o ţigară, de-o poveste... îi potoli bătrînul Jurca.

— Cum să nu ne grăbim, baci Mihai, se întoarse spre el, fochistul, cu care fusese eliberat în 24 august... Că de cînd aştept eu să le pot băga un plumb în foale.

Gheorghe Jurca se apropie de taică-său şi-i puse mîna pe umăr,

— Unde-i Holtzmann ? întrebă el.

— S-a dus cu primul transport de piese demontate... Aţi găsit un loc bun ?

— Da... Bum...

Gheorghe privi în jur, trase o ladă, se aşeză şi scoţînd din buzunar un pachet învelit în foaie de ziar îl desfăcu şi începu să mănînce grăbit pîine uscată şi slănină. Oprit în faţa lui, bătrînul îl privea dintr-o parte, cu capul uşor lăsat pe umăr.

— Nu vrei, tată ? îl întrebă Gheorghe cu gura plină.

— Nu... nu... mănîncă liniştit, Gheorghiţă...

În jurul lor oamenii se mişcau tăcuţi. De departe răzbătea zvonul mulţimii din gară.

— Szilágyi n-a venit încă ? întrebă Gheorghe.

— Nu... Dar fii liniştit. Trenul e păzit bine.

— Ştiu... ştiu... Vorbesc şi eu, aşa...

Îndată ce se auzise de atacul fasciştilor, Jurca organizase o echipă care să asigure evacuarea familiilor de muncitori din cartierul gării. Un tren format dincolo de depou urma să-i ducă pînă la Lugoj. Gheorghe recapitulă repede : „La textile au fost stricate flaierele, ringurile, uzina electrică e gata să-şi înceteze funcţionarea, peste două ore toate tramvaiele se vor opri, împrăştiate în oraş... E bine".

— Auzi tu, Gheorghe... Bătrînul se aşeză alături de el, pe marginea lăzii : Eu socot că voi nu v-aţi gîndit bine... De ce nu mă

lăsați pe mine în oraș ? Mă pricep, ce dracu ! De patru ani... ce de patru ? Din treizeci și...

— Mă bucur că-mi spui lucruri noi, rîse Gheorghe. Ai primit sarcina dumitale, du-o la îndeplinire. Rezistați aici pînă se poate. Pe urmă scoți băieții din oraș și-i duci la Ineu... Se ridică și se apropie de bătrîn : Cred că ți-e limpede ce înseamnă „pînă se poate" ?

— Da... da... limpede, se posomorî bătrînul. Că de-aș fi eu general...

— Mai ai vreme să ajungi...

— Ascultă, și dacă nu putem ajunge la Ineu, cum te anunț ?

— Păi știi unde pot fi găsit.

— Știu... știu... Nu vezi că... vreau doară să mai vorbim oleacă ?

— Văd, tată... Înțeleg... Fii liniștit...

— Să aveți grijă de voi.

Peste vreo jumătate de ceas sosi Holtzmann, în cămașă, cu fața roșie și transpirată. Își ștergea mereu ochelarii. Îi raportă lui Jurca, ținîndu-și în glumă mîna milităreşte la tîmplă, că piesele demontate au fost puse la loc bun.

Orașul părea să se fi potolit. Erau cam ceasurile cinci după masă ; soarele, învăluit într-o pînză subțire de praf, sticlea fierbinte, ca de plumb. Nu bătea nici o adiere de vînt ; dinspre cetate veneau în răstimpuri bubuituri rare de tun. Se auzi o trosnitură uriașă, urmată îndată de alte două, și pămîntul se zgudui ca sub un galop greu.

— Au aruncat podul în aer, spuse sublocotenentul. Asta înseamnă că...

— La posturi ! răsună glasul gros, puternic, al bătrînului Jurca. Dă încoace cucherul acela, făcu el un semn spre binoclul care spînzura de gîtul ofițerului.

Plimbă lentilele deasupra tăpșanului din față, deasupra gării de triaj, unde un tren de marfă cu vagoane roșii era părăsit, apoi mai sus, spre viile cufundate într-un fel de pîclă vînătă, dar nu văzu nimic.

George Jurca alergă spre locul unde fabrica fusese bombardată. Aici, printre fierăriile răsucite, ca o dantelă, se postaseră cîțiva muncitori și vreo douăzeci dintre tinerii pe care-i scoseseră din trenul german.

— Totul e în regulă, tovarăşe Jurca, zise un flăcău blond, scuturîndu-și chica netunsă.

Jurca închise ochii. Își aminti cîteva cuvinte dintr-o proclamație a lui Stalin. „Și va fi sărbătoare și pe ulița noastră". Îi plăceau. Ar fi vrut să se apropie de fiecare muncitor,culcat acolo de-a lungul zidului lepros, cu degetele încleștate pe patul lucios al armei, să-l cunoască pe fiecare, să fie totul *acum*, așa cum va fi peste cîțiva ani. Detunături răslețe de armă se auziră tot mai aproape, parcă pe strada alăturată. Îi veni să surîdă amintindu-și articolele stupide pe care le citise în *Tribuna democratică*. Se vorbea acolo de rolul țărăniștilor, de intelectualitatea orașului care se opune cu atîta măreț eroism uneltirilor vrăjmașe, și erau înjurați comuniștii, foarte fin, e drept, dar oricine putea înțelege... „Ei, nu-i nimic, o să mai discutăm noi, își spuse. Acum important e că aici stau o sută de muncitori și așteaptă să se lupte, că pe fabrică fîlfîie steagul românesc !" Își scoase ceasul din buzunar. Era timpul să plece, dar îi venea foarte greu. Se îndreptă spre zid. Taică-său, fumînd din pipă, povestea :

— Da, fraților, asta-i din ecșperiența războiului civil contra lui Denikin, un fel de Antonescu țarist. Îi lași să se apropie... Ei vin, siguri de sine, că pe cine au în față ? Niște ăia, nemilitari, care o iau la fugă imediat, nu-i așa ? asta-i în mintea lor... Și atunci, foc în salvă, strîns și le-ai tăiat avîntul, ca unui bărbat dacă-i tragi un picior în coaie...

Cîțiva rîseră ; bătrînul se încruntă :

— Nu rîde, că-ți fac o probă !... Se retrag, i-ai zăpăcit, i-ai pus pe gînduri, mă-nțelegi... P-ormă, sigur, începe greul... asta ca s-o știți ; dar las' că-n momentu, ăla... Ridicîndu-și privirile îl văzu pe fecioru-său, care se oprise lîngă el. Se sculă greoi, împingînd la o parte tocul de lemn al revolverului care i se bălăbănea pe șold și tuși. Pipa aprinsă îi fumega în mînă. Și spuse cuvintele pe care le spun totodeauna părinții copiilor lor ; chiar cînd aceștia au părul alb : Să ai grije de tine.

— Dragul tatei... își culcă încet capul albit pe umărul musculos al lui Gheorghe și-l bătu pe spate de cîteva ori. Apoi strînse mîna lui Holtzmann.

— Noroc, tovarăși ! își ridică pumnul Jurca.

— Noroc ! se auziră voci din toate părțile.

Gheorghe mai privi o dată totul, apoi se întoarse și plecă urmat de Holtzmann. Împușcăturile pocneau sec, ca niște nuci sparte cu călcîiul.

Mort de foame, Vîslan mergea rezemîndu-se de ziduri. Sudoarea sărată care-i îmbibase sprîncenele i se scurgea acum în ochi, orbindu-l. Nu mai era nimic de făcut. Totul se sfîrşise. Va fi prins. Va fi împuşcat. Era convins acum că nemţii vor cîştiga războiul.

Oraşul pustiu, străzile goale pe care se mai vedea, în răstimpuri, gonind cîte un fugar întîrziat sau grupe de soldaţi, fără căşti, cu vestoanele descheiate, trăgînd tunuri mici, antitanc, îl îngrozeau mai mult decît hărmălaia nebună de dimineaţă. Şi-i era grozav de foame. Intră într-o curte, a cărei poartă de fier era larg deschisă. Păşind pe aleea îngustă, presărată cu zgură roşie, se gîndi că va intra şi va mînca ceva. Casa părea părăsită, aşadar se putea foarte bine ascunde aici. Constatarea asta simplă străluci în faţa ochilor lui îndureraţi ca o constelaţie. După ce străbătu un pîlc de pomi pipernicici, urcă treptele casei şi văzu o tablă de tinichea neagră, pe care, cu litere aurii, coclite, scria : Dr. Al. Georgescu, medic ginecolog. Uşa înaltă, cu un fel de marchiză în miniatură, era deschisă. Răcoarea plăcută a antreului, unde mirosea, liniştitor, a medicamente, îl cuprinse ca un duş binefăcător. Îmbrăţişă dintr-o singură privire scaunele albe, măsuţa rotundă pe care erau uitate o carte deschisă şi un ciorap de lînă pe jumătate tricotat. Antreul era rotund şi avea vreo opt uşi. Vîslan deschise una, la întîmplare, convins că duce în cămară şi se pomeni într-un fel de salon, unde ardea lumina, deoarece storurile fuseseră trase. N-avu timp să se dea înapoi : o femeie bătrînă, în haine negre, aduna cu mîinile zgîrcite, ca nişte gheare, teancuri de bani.

— Ce vrei ? şopti ea, pironindu-şi asupra lui ochii rotunzi, ca de găină.

— M-a trimis domnul doctor Georgescu, — spuse el automat, — să vă... iau...

— Iiiii, ţipă femeia, încleştîndu-şi mîinile în părul roşu, vopsit. Iiii !

Vîslan se apropie de ea. Femeia urlă încă o dată, ca sugrumată.

— M-a trimis doctorul Georgescu, scrîşni Vîslan.

— Ajutoooor ! Ajutoooor !

Abajurul de pe masă se clătină şi lumina gălbuie, dulce, se bălăbăni de-a latul tăbliei groase de mahon, luminînd banii de hîrtie.

— Pleacă ! N-auzi ? Pleacă îţi spun ! Ce vrei !

— M-a trimis domnul... mormăi Vîslan, şi pe neaşteptate înhăţă toţi banii, în timp ce cu mîna cealaltă smuci faţa de masă.

Lampa, scoasă din priză, se stinse şi în întunericul ce se lăsă, răsună urletul prelung al femeii. Vîslan ieşi în goană. Dar dacă mai era cineva în casă ? Numai cînd ieşi din curte şi se opri, pipăind banii în buzunar, îşi dădu seama că tot ceea ce se întîmplase nu fusese un vis, că avea bani, că scăpase. „Dar la ce-mi trebuie mie bani ?" se întrebă şi, aşezîndu-se pe bordura trotuarului, începu să rîdă gutural, cu capul pe spate. Bubuiturile care răzbăteau pînă la el îl făcură s-o ia la goană. Ajuns în capătul străzii văzu un tanc mare, care venea spre el, legănîndu-se. Se întoarse şi o luă la stînga, prin mijlocul stradelei pustii. Nu mai simţea nici foame, nici oboseală, nimic. „Nemţii au intrat în oraş. Nu trebuie să mă prindă". Casele erau părăsite, cu obloanele trase. „Nu, nu se poate să mă prindă. În tot oraşul n-am rămas decît eu, eu singur, şi dacă mai zăbovesc, au să mă prindă". De la un timp pricepu că nu ştie încotro fuge, că au să-l prindă. Spre gară ! Da, desigur, spre gară ! Totdeauna şeful gării şi personalul pleacă în ultima clipă, ca ofiţerii unui vas ce se scufundă. Îl vor lua şi pe el, pentru că are bani.

Izbindu-se de pomi, alergă pe uliţe, pînă cînd ieşi pe bulevard. Dinspre gară trecu un pîlc de călăreţi. Caii fugeau nebuni, cu burta aproape lipită de pămînt, ca nişte lăcuste imense şi negre. Un ofiţer răcnea ceva, cu sabia ridicată, şi Vîslan auzi vîjîitul aerului tăiat de lama albăstrie. N-ar fi crezut niciodată că e aşa de puternic, că va rezista la ostenelile supraomeneşti ale acestei zile. „Am scăpat !" se gîndi el cînd văzu clădirea gării. Se năpusti printre ruine şi ieşi pe peron. Căzu de cîteva ori, o dată împiedicîndu-se de un mort. O mulţime de bagaje şi geamantane de tot felul erau părăsite acolo ; fără să-şi încetinească fuga, Vîslan se aplecă din mers şi culese unul, foarte elegant, deasupra căruia era legată cu o curea de pantaloni o manta de piele. Dinspre stînga se auzi, distinct, o rafală de mitralieră şi prundişul dintre şine ţiui ; un glonţ se izbi de o traversă şi piuind prelung îşi schimbă direcţia. Vîslan nu văzu nici un tren şi, deznădăjduit, începu să strige :

— Heeeei ! Nu-i nimeni pe aici ?

Dinspre stînga lui, acolo de unde se înălţa zidul roşcat, jupuit de schije, al depoului, răsunau împuşcături dese. Ridicîndu-şi ochii spre vii, Vîslan zări soldaţi alergînd, trîntindu-se printre araci. O izbitură seacă în geamantan îl făcu să se arunce pe burtă. Văzu în apropiere uşa neagră, căscată, a unui vagon de marfă şi se repezi într-acolo. Cînd se căţără pe scări, în jurul lui o mulţime de pietre împroşcară, duruind, tăbliile vagonului. Nu se mai putea gîndi la

nimic. Observa, ca și cum ar fi fost vorba de altceva, că e cald, că se înserează, că...

— Stai ! auzi un ordin scurt, atunci cînd se rostogoli ca un sac cu cartofi de cealaltă parte a vagonului. Azvîrlind geamantanul începu să zbiere, gesticulînd disperat și dezvelindu-și pieptul :

— Nu trageți ! Nu ! Sînt român ! Nu trageți ! Nu trageeeeți !

Ochiul negru al unui revolver se întinse spre el. Fără glas, cu limba îngroșată, Vîslan izbuti să mai îngaime :

— Român... român... Îndrăzni să-și ridice ochii și, gata să se prăbușească, leșinat, văzu uniforma feldgrau, petlițele negre, cu cap de mort și obrazul smead al unui ofițer german. Ridică mîinile, încet. Genunchii îl lăsară ; ofițerul ridică pistolul, dar nu trase, ci izbucni într-un hohot de rîs :

— Camaradul Vîslan ! Nu mă recunoști, camarade ?

Vîslan își holbă ochii, crezînd că înnebunise. În fața lui se afla Horia Baniciu, fostul comandant al mișcării legionare din județ, dispărut în 1941.

Dinspre fabrică veni o rafală de mitralieră. Un soldat german, care era culcat pe burtă și-și încărca arma, strigă :

— *Achtung !*

— Trăiască legiunea și căpitanul, scînci Vîslan, dar habar n-avea de ce spusese asta.

•

Jurca se uita a zecea oară la ceas, cînd sublocotenentul care nu slăbea viile din ochi strigă, cu un glas foarte subțire :

— Inamicul !

Atunci păru că oamenii întinși de-a lungul zidului încetară să respire. O voce schimbată întrebă în șoaptă :

— Unde ? Unde-s ?

— Acolo, răspunse sublocotenentul, întinzînd mîna. Vedeți, luați ca reper pomul singuratic de pe creasta dealului. Se văd oameni mișcîndu-se.

Închizătorul unei arme clănțăni.

— Stai, măă ! strigă Mihai Jurca. Ai uitat ce-am spus ?

— Nu, cum să uit, spuse Schwartz, lingîndu-și buzele uscate.

— Toată lumea ascultă la mine ! ordonă bătrînul. Nu se trage decît la porunca mea. Pînă atunci, smirnă...

— Da, da, încuviință sublocotenentul, care abia mai putea respira din pricina agitației. Își desfăcu centironul, își descheie gulerul

cămășii și împingîndu-și casca pe ceafă se duse la poziția mitralierei, îl dădu la o parte pe Frențiu, care-și petrecuse o bandă de mitralieră în jurul umerilor și verifică mecanismul de darea focului.

— Nu vă pripiți, nu trageți în vînt, vorbea monoton Jurca. Lăsați-i să se apropie bine, să creadă că nu-i nimeni aici. Auzit ?

— Da, îi răspunse cineva.

Bătrînul își scoase revolverul și-l jucă în palmă, apoi se culcă și el în groapă și își potrivi sfoara ochelarilor în jurul urechilor.

— Nu prea văd bine, zise cu voce uscată.

Lipit de pămîntul tare, bătătorit al curții, pîndea zvonul detunăturilor. Răsucindu-se pe o coastă scoase o bucată de hîrtie pe care Holtzmann îi desenase o hartă a orașului. Apoi se ridică și fugi de-a lungul zidurilor, pînă în atelier. Szilágyi, Murgu și inginerul Șoldan scoteau piese din fiecare mașină, îngrămădindu-le într-o ladă mare.

— Grăbiți-vă, zise bătrînul. Vin nemții.

Șoldan își șterse sudoarea de pe frunte cu mîneca halatului.

— Într-un ceas am terminat, spuse ostenit. Un ceas.

— Ținem atîta, declară cu hotărîre bătrînul, deși nu era sigur. Dați-i drumul ! Mașina-i în curte ?

— Da.

— Puteți încărca totul deodată ?

— Nu. Trebuiesc două transporturi.

Peste un minut era iarăși la locul lui. Se zăreau soldații coborînd răzleți printre aracii de vie. Din pricina soarelui care asfințea nu-i deslușea prea bine, și-i fu ciudă că nu găsise un alt loc unde să se așeze. Așa-i dacă n-ai experiență. Sublocotenentul veni lîngă el și-i spuse :

— Nu ne-am postat prea bine cu mitraliera. Sîntem drept în fața lor. Razanța e mică.

— Și ce vrei să faci ? îl întrebă Mihai Jurca.

— Să mă duc, dacă permiteți, pe acoperișul gării.

— Cum ai să te urci ?

— O să văd eu.

— Du-te. Stai... Nici nu știu cum te cheamă...

— Sublocotenentul Ionescu, se prezentă ofițerul milităreste.

— Măi mitraliorilor, duceți-vă cu tovarășul ofițer unde-a zice dumnealui.

Nemții, văzînd că nimeni nu trage, coborau în grupuri compacte. Erau chiar la mijlocul delușorului și acum li se deslușea fiecare

mișcare. Jurca își dădu seama că voiau să ajungă jos, acolo unde i-ar fi adăpostit un șir de salcîmi.

— Heeei ! strigă. Puneți înălțătorul la 500... Ochiți-i bine! Gata ? Foc !

Salva pocni strîns, foarte strîns, și Jurca fu mîndru. „Uite, măi, au prins lecția !" Privi prin spărtura zidului. Surprinși, nemții se culcaseră îndată, dar cum erau în clinul dealului, ofereau o țintă mai bună.

— Foc ! strigă bătrînul. Foc !

Umărul lui Schwartz care era lîngă el tresărea izbit de reculul armei. Schwartz își înăbușea cu greu o icnitură de greață.

— Mă, nu te lăsa ! îl îndemnă bătrînul, apoi îi păru rău. Oare el nu făcuse tot așa la primul atac ? Ba mai rău, se scăpase în pantaloni, dar asta fusese acum treizeci de ani... Ia te uită, tot cam prin septembrie, în Galiția...

Nemții începură să tragă. Gloanțele, bîzîind, mușcau din parapet și țăndări de cărămidă zburau în toate părțile.

De sus, de pe coama dealului, soldații se prăvăleau mereu.

— Trageți cum vă vine la socoteală, spuse bătrînul, punînd la ochi revolverul automat. Da' trageți bine !

Auzind duduitul mașinii se întoarse și o văzu ieșind pe poartă și gonind spre oraș.

De la pîlcul de salcîmi unde ajunseseră primii nemți pînă la vagoanele de pe linie erau vreo sută de metri. În clipa cînd se repeziră înainte, de pe acoperișul gării începu să tragă mitraliera. Jurca văzu cum se rostogolesc, ca niște gheme, patru sau cinci nemți, apoi cum ceilalți se retrag, trăgînd din mers.

De la flancul stîng, acolo unde zidul făcea un cot, răpăiau tot mai des împușcăturile. Acum totul răsuna ca o tobă bătută repede, cu degetele. Numai să nu aducă tunuri, că atunci ne-au dat gata". Se ridică și fugi spre flancul stîng. Pe linie era o locomotivă și în dosul ei se postase o mitralieră germană care trăgea fără oprire, încît nu se mai putea scoate capul de după gard.

Printr-o gaură mică, atît cît să pui un ochi, Jurca observă că, sub protecția tirului, se apropie în salturi vreo treizeci de oameni. Ajunși lîngă linia ferată se culcară și începură să tragă. Un mecanic de la depou zise :

— Măi, eu azvîrlu o granată.

— Poți pînă acolo ?

— Pot.

Smulse focosul și cumpănind grenada se ridică și o aruncă. În clipa următoare se frînse în două și căzu grămadă. Se auzi detunătura grenadei, apoi zbieretele răniților. Jurca se tîrî lîngă el și-i ridică fruntea. Murise. Tăcuse și mitraliera de pe acoperișul gării. „Ce fac cei din atelier ? S-au reîntors, ori..." Nu-și termină gîndul. Un vîjîit puternic despică aerul serii, apoi un obuz de brand căzu în mijlocul curții. Jurca se trînti pe o rînă. Un băiat tînăr, blond, care era lîngă el, se răsuci, țipă și sări în picioare. Brațul îi atîrna.

— Jos ! Jos ! îl înhață Jurca de gleznă.

Printre roțile trenului de marfă din față văzu cizmele scurte ale nemților și partea de jos a brandului. Nenorocirea era că nu putea scoate capul să tragă. Tînărul se zvîrcolea lîngă el, mușcîndu-și buzele. Jurca înjură cumplit, apoi culese de pe jos pistolul automat, vîrî țeava prin spărtura îngustă a gardului și o lărgi. Ochi atent, fără să-i pese de schijele care zburau în jurul lui, apoi trase șase rafale una după alta. Se opri așteptînd. Scoase pistolul și se uită. Doi soldați se întinseseră la pămînt ; îi vedea foarte bine, pe sub roțile vagonului. În clipa aceea, din spatele locomotivei se auziră strigăte și, cu pistolul automat rezemat de burtă, cîțiva nemți se năpustiră înainte. Atunci, de la geamul direcției țăcăni iarăși mitraliera.

— Foarte bine ! Bravo ! se bucură Jurca, frecîndu-și mîinile. Uite, domnule, soldatu-i soldat ! N-a rămas pe acoperișul gării, după ce s-a descoperit.

Trăgea mereu, schimbînd încărcătoarele repede, cu mîini dibace. Nu-și dădea seama cît timp trecuse ; se înserase și-i era foarte cald, cînd îl văzu pe Șoldan, care venea în picioare, descoperit.

— Culcă-te ! Culcă-te, omule ! zbieră Jurca, dar inginerul nu-l asculta. Îi strigă cu mîinile la gură :

— Gata, maistre ! Am terminat.

Un glonț se înfipse lîngă el și inginerul făcu o săritură așa de caraghioasă, că în jurul lui Jurca toți începură să rîdă. De dincolo, nemții nu mai trăgeau. „Aduc tunuri, se gîndi bătrînul. Plecăm".

— Începînd de la dreapta, ieșiți pe bulevard. Pornim spre periferie. Ridică ochii spre acoperișul direcției. Steagul fîlfîia încă.

Peste zece minute, în lungul șanțului nu mai rămăseseră decît trei oameni, care nu mai mișcau. Bătrînul îl luă în spate pe tînărul rănit de lîngă el.

În fața fabricii, camionul cu care aduseseră munițiile duduia, alături de mașina lui Dărnescu, pe care se cățăraseră o mulțime

de oameni. Baci Jurca sări pe scară şi îl văzu pe sublocotenentul Ionescu, cu fruntea udă de sînge, bandajată cu o mînecă de cămaşă, ghemuit lîngă mitraliera pe care o fixase în partea dinapoi a camionului.

„Numai să nu se răstoarne hodoroaba asta ".

— Gata ! S-au suit toţi ! Dă-i drumul !

În clipa cînd maşinile porniră, prin găurile din zidurile dărîmate ale gării ieşiră în sălturi nemţii. Un ofiţer înalt, cu mînecile suflecate, îşi propti patul pistolului automat pe burtă şi trase cîteva rafale în urma lor. Schwartz, care se aşezase pe o margine, bătu aerul cu braţele, strigă ceva şi, răsucindu-se, se prăbuşi pe asfalt.

— Stai ! răcni Jurca, bătînd cu tocul pistolului în cabina şoferului, dar acesta apăsase pe accelerator şi camionul — legănîndu-se — pornise ca o săgeată. În clipa următoare coti după colţul străzii. Nemişcat, bătrînul Jurca privea cu ochii larg deschişi, în urmă. Vîntul îi ţiuia pe la urechi.

Cînd ieşiră pe bariera de răsărit văzură o flacără mare înălţîndu-se ca un stîlp de foc pe fondul întunecat al cerului şi, curînd, tot oraşul fu cufundat, ca într-o baie, în această văpaie galbenă, tremurătoare. Pălălăi de fum se învîrtoşau, zvîrcolindu-se.

Ghemuiţi, striviţi unii de alţii, muncitorii nu vorbeau. Cu capetele întoarse, priveau flacăra care mistuia oraşul.

— Azi tocmai voiam să mă duc la pescuit, spuse cineva.

Odată cu ultimele resturi ale ariegărzii — soldaţi prăpădiţi de oboseală, zdrenţuiţi, negri de fum, tîrîndu-şi cu greu armele, ofiţeri în capul gol, călărind pe deşelate — şi ale civililor, care goneau împungînd cu deznădejde tăligi sau cărucioare, muncitorii fabricii se îndreptau spre răsărit.

Capitolul XV

Andrei nu-şi dădea seama cît fugiseră aşa, în neştire, împiedicîndu-se şi căzînd în întuneric ca nişte popice secerate de-o bîtă. După ce se aşezară jos, într-un hăţiş care părea cufundat într-un fund întunecos de oală, înconjuraţi din toate părţile de foşnete plîngăreţe, frigul îi năpădi pe amîndoi, îngheţîndu-le cămăşile ude. Tîrziu, Ardeleanu şopti :

— Mă duc să rup nişte tulei de porumb, să ne facem culcuş. Am scăpat.

Andrei îl auzi depărtîndu-se. Întunericul îl copleşea. „De ce-am fugit ? se întreba deznădăjduit... De ce i-am lăsat acolo ?"

— Andrei ! Vino încoace. Am aflat o căpiţă de fîn. Hai, drept înainte !

Se ciocniră unul de altul. Mecanicul sufla greu.

— De ce... începu Andrei, apoi nu mai zise nimic. Se lăsă în genunchi şi începu să-şi sape un culcuş în fîn. Se strecurară amîndoi înăuntru. Andrei se ghemui cu genunchii la gură, tremurînd de frig. Încet, încet, o moleşeală îl învălui. Închise ochii şi revăzu şoseaua, praful, căruţele, soarele acela care părea acum aşa de depărtat. Ardeleanu întinse mîna căutînd-o pe a lui.

— Încearcă să dormi bine. Avem mult de mers.

— Pînă unde, şopti Andrei.

— Apoi... undeva trebuie să se organizeze o linie de rezistenţă serioasă. Nu ştiu dacă pricepi, dar acum soldaţii vor să se bată...

— Înţeleg...

— Şi pe urmă Armata Roşie e aproape. Mergem în întîmpinarea

ei, cum s-ar spune... Vezi, poporul simte încotro trebuie să se îndrepte.

Cu mintea toropită de osteneală, Andrei se gîndi : „Timp de atîția ani s-a vorbit în fel şi chip despre ruşi şi iată — oamenii îşi lasă casele, avutul, decît să rămînă sub ocupația nemților. Iată o certitudine".

Cînd se trezi, era dimineață strălucitoare. Ardeleanu făcuse un foc şi cocea ştiuleți de porumb. Abia acum Andrei îşi dădu seama cît îi era de foame. Se întinse de-i pîrîiră oasele.

— Hai că om pleca, spuse Ardeleanu. Ştii, m-am gîndit. Tancurile de azi-noapte nu erau decît o patrulă. Mergem înainte. De bună seamă, la Ineu ne întîlnim şi cu doamna...

Lui Andrei pantofii nu-i mai intrau în picioarele umflate ; şi-i legă de gît cu şireturile şi porniră la drum. „Da, aşa e. Trebuie să fi scăpat. Ne vom întîlni", îşi spuse, căutînd să se liniştească.

Mecanicul mergea grăbit, puțin încovoiat de spate. Cu dinții încleştați, încordîndu-şi puterile, Andrei căuta să țină pasul, dar cum era neobişnuit să umble desculț, curînd picioarele i se umflară : un bulgăre ascuțit îi scrijelă talpa, dar el nu spuse nimic. Privea mereu, aproape mecanic, cerul senin, pe care strălucea un soare aprins, văratic. Umblară multă vreme prin porumbul înalt, de peste un stat de om, străbătură o mirişte nearată unde Andrei căzu cît era de lung, deoarece un spin îi intrase în degetul mare. Tîrziu, după ce se depărtase mult de locul unde căzuse, băgă de seamă că-şi pierduse pantofii, dar nu mai avu puterea să se întoarcă şi să-i caute. Pe la prînz, fără să se oprească, Ardeleanu îi întinse din mers un ştiulete de porumb, rece. Băură apă dintr-un pîrîu murdar, pe care pluteau fire lungi, verzui şi mîloase de iarba broaştei. Acum totul era să ajungă pe drumul de țară. Spera că se va întîlni cu ai lui, că se va putea întinde în căruța lui Turculeț şi va dormi, zdrobit, moleşit de soare şi de legănatul molcom al căruței. Peste cîteva ceasuri auziră în depărtare scîrțîitul carelor, pocnete îndepărtate de bici.

— Am ajuns ! zise Ardeleanu, întorcîndu-şi spre el fața asudată.

Începură să alerge. Cînd ieşiră din porumbişte, în fața ochilor le apăru un sat şi şoseaua plină de căruțe învăluite în nori de praf. Chiar la marginea satului, pe malul unei bălți secate, pline de păpuriş, se opriseră o mulțime de care. Ardeau cîteva focuri, oamenii-şi pregăteau de mîncare. Zadarnic trecură printre ei, căutînd o față cunoscută : la întrebările lor li se răspunse că luncanii plecaseră pe alt drum, spre Ineu. Căruțe şi oameni peste tot. Leşinați de

foame, intrară în curtea unei case mai arătoase, unde dădură peste un pluton de soldați, negri de praf, cu hainele sfîşiate, care se aşezaseră la umbra unor pruni şi mîncau, hămesiți, fructele încă necoapte. Aflară că în casă un căpitan grav rănit trăgea să moară. Andrei se lăsă pe iarba călcată în picioare de lîngă gard şi închise ochii. Fiecare muşchi îl durea. Auzea, că venind de la o mare depărtare, vorbele soldaților :

— Deocamdată nu te poți prinde cu ei, sînt mulți... şi apoi tancurile...

— Numai să ne vedem ajunşi la Ineu.

— Am auzit că omoară pe prizonieri...

— Omoară pe dracu ! În fiecare război se zice că dușmanul omoară prizonierii.

Apoi hîrîi glasul aspru al unui gradat :

— Echiparea !

Andrei ascultă fără să deschidă ochii zăngănitul gamelelor, al puştilor şi pașii care tropăiră în curte. Un glas de femeie țipa nestăpînit :

— Şi ce facem cu ofițerul ? Uite, acum muri, săracul. Ce facem cu el ?

Andrei aținti şi i se păru că dormise foarte multă vreme cînd Ardeleanu îl scutură de umăr :

— Scoală, trebuie să plecăm ! A pornit lumea !

Andrei deschise un ochi.

— N-am putut face rost de mîncare, zise Ardeleanu sleit. Nimeni nu vrea să vîndă. Haide, Andrei, se aud tunurile.

Marşul începu din nou. Acum, cu ochii închişi, Andrei păşea ca într-un coşmar. De cîteva ori Ardeleanu îl trase deoparte, ca să nu fie strivit de vreo căruță care gonea. Picioarele însîngerate i se înfundau în praful moale, călduț, şi asta-i făcea bine. În fața bisericii se opriră. Popa vindea prescuri uscate şi soldații se buluceau în jurul lui, înjurînd şi scobindu-şi inutil buzunarele. Popa, un om slab, învăluit într-o sutană cenuşie, părea să se certa cu ei :

— Taică, nu pot pe degeaba, că iaca îi parohia săracă şi trebuie să plec şi eu la drum.

— Bine, domnule, — izbucni un plutonier reangajat, stînjenit de țeava mitralierei care-i strivea umărul, — dumneata eşti un...

— Taică, alege-ți vorbele, că amu mă duc în casă şi vă las pustiei !

Cumpărară şi ei cîteva prescuri şi porniră mai departe.

Satul era străbătut prin mijloc de un afluent al Crișului și pe marginea podului se produsese o hărmălaie grozavă : fiecare se grăbea să treacă primul, pocnind din bici și aruncînd sudălmi în stînga și în dreapta ; alte căruțe care veniseră din urmă, căutînd s-o ia prin vadul scăzut, se înfundaseră pînă la osii în nămol ; un țăran, roșu la față, gras, cu o mustață neagră, țepoasă, nu-și mai putea scoate căruța încărcată și rămăsese împotmolit în noroi, în vreme ce caii, sforăind și încordîndu-și gîturile, bîjbîiau cu picioarele în mîzga cleioasă.

— Să trecem prin apă, spuse Andrei.

Se afundară și ei, pînă la genunchi, dar ajunseră dincolo tocmai în clipa cînd o balustradă a podului pîrîi. Se auzi un țipăt ascuțit și o brișcă galbenă se rostogoli de pe pod, sfărîmîndu-se. Clempănind prin apă, Andrei și Ardeleanu se duseră acolo. Unul din cai murise îndată, strivit, iar celălalt se smucea să rupă hamurile și să se scoale. O clipă, Andrei îi văzu ochii mari, negri și parcă rugători, apoi ridică un copil leșinat, al cărui picior spînzura de la genunchi, inert. Stăpînul briștii, un om mai în vîrstă, îmbrăcat în haine orășenești, căzuse pe burtă, la cîțiva pași mai încolo, și după cîteva sforțări se ridică. Văzîndu-și copilul, urlă : „Titi ! Îngerul meu !" și plescăind prin apă, se năpusti la el, i-l smulse lui Andrei din brațe și alergă spre malul celălalt.

— Un doctor ! Un doctor ! mugea el, cu lacrimile curgîndu-i șiroaie pe obrazul care devenise o mască de noroi ud.

Pleoscăind prin apă, un țăran veni lîngă sfărîmăturile briștii și pipăi piciorul calului, apoi se ridică și-i spuse lui Andrei :

— I-s rupte amîndouă... Trebuie omorît, să nu se mai chinuie. Se întoarse și strigă spre un fecioraș care-i făcea semne să se grăbească : Petre, adu săcurea !...

În clipa aceea, podul trosni asurzitor și se lăsă într-o parte. Căruțele se întoarseră din drum și porniră prin vad, sau chiar prin apa mai adîncă. Multe rămaseră împotmolite acolo și Andrei auzi gemetele oamenilor care se sileau din răsputeri să le clintească.

— De ce n-am rămas la căsuțele noastre ! plîngea o femeie, în vreme ce bărbatul scotea încărcătura din apă, blestemînd.

Uzi pînă la brîu, Andrei și Ardeleanu se urcară de cealaltă parte a drumului. Un freamăt trecu prin mulțime și auziră iarăși strigăte :

— Haideți, mă, că acuma o spus la poștă că nemții-s aproape !

— Dii, boală...

Din vorbele oamenilor aflară că nu departe e o linie ferată secundară, care duce spre Ineu, și hotărîră amîndoi să aștepte acolo

un tren. Andrei se temea că n-o să mai poată merge și la un moment dat îl rugă pe Ardeleanu să plece singur mai departe. Mecanicul își întoarse spre el fața subțiată, pe care crescuse o barbă deasă, neagră :

— Nu vorbi prostii ! Nu mai avem mult. Trebuie să vină vreun tren.

Abia spre seară însă ajunseră pe marginea unui terasament pe care mișunau oamenii care-și descărcaseră avutul de pe căruțele altora și așteptau.

— Cum vrei să te sui ? întrebă Andrei trîntindu-se pe taluzul uscat, ars, unde creșteau buruieni țepoase și bălării.

— Am să mă sui ! O să ne suim amîndoi !

Ardeleanu se duse să caute apă. Rămas singur, Andrei își lăsă privirea să alunece de-a lungul pustei învăluite de o înserare pașnică, domoală. Departe, în transparența cenușie a cerului, licărea ochiul de argint al luceafărului serii. Pierdut în mijlocul acestei întinderi fără contur, Andrei se lipi strîns de pămîntul care mai păstra ceva din fierbințeala zilei, și-și încleștă degetele în pietriș. Ochii închiși îi ardeau. Și iarăși revăzu, ca într-un caleidoscop dezmățat, șoseaua vuind, podul care se prăbușea în apă, retrăi spaima obscură, goana nebună din noaptea trecută... *Mînia,* își spuse ; altă certitudine. Ascultă înfrigurat zvonurile cîmpiei albastre, strigătele mulțimii care se ghicea de-a lungul terasamentului, și-i fu ciudă că e pierdut în această imensitate întunecată. „Am optsprezece ani, se gîndi. Nu mai sînt copil... Și dacă ajungem la vreo linie de rezistență... atunci..."

Departe se auzi un vuiet stins.

— Trenul ! strigă cineva, și într-o clipă, ca la un semn, o mulțime de lămpașe se aprinseră.

— Stingeți-le ! O să vie avioanele !

— Unde-s avioanele ?

— Taci, nu urla !

— Vine trenul ! Pregătiți-vă !

Andrei sări în picioare și trase cu urechea, dar nu se auzea decît vîjîitul prelung al firelor de telegraf și țîrîitul greieirilor Ardeleanu veni în goană și-i întinse o ploscă.

— Am cumpărat-o de la un soldat. Are să ne prindă bine. Fii gata. Să nu te grăbești. Fugi de-a lungul trenului un timp, apoi sări.

— Nici o grijă.

Departe, pufăi locomotiva. În jurul lor era o mare de strigăte :

— Cum să ne suim ?

— Să oprească !

— Parcă o vrea !

— Să strigăm să stea...

— Nu fii idioată !

Andrei bătea din picioare, nervos. Din întuneric răsărîră, aproape ochii de jar ai locomotivei. Urletul mulțimii se îndesi, cineva țipa prelung :

— Staaați, că l-o călcat trenul ! Opriți !

Cînd primul vagon de marfă trecu, Ardeleanu sări ca o pisică, se agăță de el, strigîndu-l într-una pe Andrei. Acesta alergă de-a lungul trenului, se izbi de cineva care fugea lîngă el, apoi, luîndu-și inima în dinți, făcu o săritură și degetele lui se încleștară de marginea vagonului. O mînă aspră îl înhăță de umăr și-l trase sus.

— Trebuie să fiți nebuni, de vă urcați așa.

— Mulțumesc, gîfîi Andrei.

— Du-te dracului !

Vagonul era ticsit. Oamenii, trîntiți de-a valma, dormeau sau vorbeau încet, rupți de oboseală. Cu greu, Andrei își făcu loc. Voia să treacă mai în față, acolo unde era Ardeleanu. Desigur, acesta se neliniștește din pricina lui.

— Ești nebun, tinere, se sperie cineva, cînd el se lăsă pe tampon. Stai, mă !

Andrei pătrunse în celălalt vagon, dar de aici nu mai putu înainta. Nu-i nimic, bine că s-au suit amîndoi. O să se întîlnească mîine, desigur. Își făcu loc cu coatele și genunchii și izbuti să se așeze pe scîndurile murdare care miroseau a oaie și a funingine. Capul îi vîjîia, și n-avea decît un singur gînd : să doarmă, dar nu putea. O voce plîngăreață vorbea în neștire :

— Da, așa e... Sîntem pierduți... Ofensiva rusească a fost oprită... Vom plăti amarnic... Ne așteaptă o a doua pace de la Buftea, mai rușinoasă, mai oneroasă... Politica asta cameleonă ne-a ruinat. Uitați-vă, țara e distrusă, așezămintele risipite... Refugiul... și nici o finalitate.

— De unde știi dumneata toate astea ? întrebă Andrei și, cu o sforțare, se ridică în picioare, înghesuind pe vecinul lui, care-i făcu loc. De unde știi ?

— E adevărat... Sîntem pierduți... pierduți...

— Ține-ți gura, — se răsti Andrei, — că te arunc jos din tren.

Cîteva glasuri se ridicară, amenințătoare :

— Așa e, are dreptate... Ce-ți umblă gura, mă ?

— Să-l aruncăm jos din tren ! O fi vreun spion !

— Vă rog... vă rog... Dar înțelegeți...

„De unde cunosc eu glasul ăsta ?“ se întrebă Andrei. Murmurul se potoli curînd, înghițit de zgomotul trenului, dar imediat izbucni o ceartă în celălalt vagon. Cineva începu să cînte cu o voce subțire, spartă, batjocoritoare :

Antonescu și Mihai
Ne dau pită cu mălai...

— Nu ți-i rușine, dobitocule ?

— Dobitoc e tac-tu !

— Îți bați joc de majestatea sa ? Te împușc ca pe un cîine !

— Ia te uită !

— Aruncă-l afară !

— Stați, oameni buni !

— Boule ! Mă calci pe picior !

— Tăceți dracului !

Se auziră cîteva icnituri surde, apoi vocea aceea sfidătoare răsună iar :

Antonescu și Mihai...

— Taci !

— Au ! M-a lovit cu pușca-n mînă !

— E soldat !

— De-aia fugim așa. Asta-i armată !

— Taci, domnule, că te cîrpesc ! Nu insulta...

În vagonul lui Andrei se auzi iar glasul acela plîngăreț.

— Haos... ruină... și dumneavoastră vă supărați cînd...

Andrei se lăsă să alunece pe podeaua murdară și udă. Alături de el, sufocată de o mulțime de geamantane și baloturi, o femeie încerca să-și ogoiască copilul :

— Taci, dragă, taci cu mama...

La lumina chibritului cu care-și aprinse țigara, Andrei văzu fața tînără a femeii. Ea îi șopti :

— Bine i-ați spus domnului acela. De ieri tot într-una o ține : că toate-s degeaba, că vom pieri, ne vor prinde nemții și ne vor omorî pe toți.

Dar Andrei adormise cu țigara aprinsă în colțul gurii. Femeia i-o luă binișor și i-o aruncă.

În noaptea aceea trenul se opri de cîteva ori : o dată într-o gară, unde o mulțime dezlănțuită îl luase cu asalt, năpădind vagoanele, călcînd totul în picioare, cîțiva oameni urcîndu-se pe locomotivă să omoare mecanicul, care voia să pornească trenul ; de două ori se opri în plin cîmp, fiindcă deasupra bubuiau avioanele. Cînd se lumină de ziuă, Andrei se trezi buimăcit, înghețat de frig. Femeia îi aruncase peste piept o haină veche. Andrei, privind în jur, văzu fețe pălite de oboseală, ochi încercănați, trupuri înghesuiae, bagaje aruncate claie peste grămadă. Dintr-un colț al vagonului era întors spre el un obraz galben, cu pielea acoperită de păr, întinsă pe oasele ascuțite. Cînd privirile li se întîlniră, Andrei făcu ochii mari : era Suslănescu în zdrențe, cu o pată mare roșie, spălăcită, pe pieptul cămășii rupte și părul înfoiat ca o clădăraie, alb de praf, presărat cu bucățele de paie, de iarbă și de pămînt. Cu o strîmbătură de durere, Suslănescu se ridică în picioare, își făcu loc, stîngaci, peste trupurile încovrigate ale oamenilor care mai dormeau, veni lîngă el și i se prăbuși pe umăr.

— Andrei !, dragul meu prieten ! Andrei !...

— Chiar eu, domnule profesor.

— Lasă-l pe „domnule...", sîntem prieteni buni, doar, Andrei... Ne tutuim... Ai uitat ? O, sînt așa de fericit că ne-am întîlnit ! Vom merge împreună...

— De unde vii ?

— Din oraș. E o jale, o adevărată catastrofă. Gîfîind, Suslănescu voia să-i spună totul dintr-o dată și nu izbutea să îngaime decît frînturi incoerente : la Pîncota tancurile au dat peste noi. Noi tocmai fugeam. Au tras în plin, au călcat sub șenile sute de oameni, de femei, de copii. Nu știu cum am scăpat.

Trăsăturile i se încrețiră, fața i se acoperi de riduri, bărbia începu să-i tremure și Suslănescu izbucni în plîns. Lacrimi mari, ca niște mărgele, i se rostogoleau pe față, brăzdîndu-i-o :

— De ce ? De ce plătim noi, nevinovații ? Copii, femei... E groaznic ! Înfricoșător de inuman... Am pierdut-o și pe Mimi. Cred că... a murit. O ! țipă el, sugrumat.

Trenul se opri brusc, frînat dintr-o dată și lumea începu să se reverse din vagoane, alergînd pe cîmp, să se culce prin porumburi, printre semănături. Jos, la orizont, se ivise silueta cu aripi răsfrînte a unui avion Stukas, care zbura drept spre ei. Femeia de lîngă Andrei își înhăță copilul și sări stîngace, ținîndu-se cu o singură mînă de bordura vagonului. Înainte ca Andrei s-o fi putut ajuta, ea se rostogoli pe pietrele colțuroase, încercînd să apere cu trupul ei

copilul care zbiera. Apoi se ghemui în șanț, vîrînd copilul sub piept. Andrei sări din vagon, atunci cînd avionul lua înălțime. Nu mai era timp să fugă peste cîmp, să se ascundă în ierburi. Julindu-și genunchii pînă la sînge, se strecură sub vagon, tupilîndu-se lîngă roata masivă de oțel. Mai auzi larma cîmpului, apoi vuietul crescînd al sirenei și pîrîitul mitralierelor. O grindină de pietre se abătu asupra trenului, ciocănind lemnul vagoanelor ; roțile zăngăniră plin, se auzi o țîșnitură prelungă, șuierătoare, hăulitul unui om, avionul se depărtă, reveni foarte jos, trenul se cutremură și o explozie răbufni în față. Mult timp după ce avionul plecase, făcîndu-se nevăzut în albastrul senin al dimineții, nimeni afară de Andrei nu se ridică. El ieși de sub vagon, rupîndu-și pantalonii de la genunchi pînă jos, și privi. Cămășile oamenilor puneau pete alburii pe verdele cîmpului. Cazanul locomotivei era ciuruit și dîre subțiri de aburi țîșneau din găuri, ca din răni. Neavînd bombe, pilotul aruncase un mănunchi de grenade chiar pe cabina mecanicului, nimicind-o. Apoi Andrei se întoarse spre femeia din șanț. Nu mai mișca. De sub umărul ud de sînge se vedea capul zdrobit al copilului, creier, oase și bucle subțiri amestecate. Andrei se dădu un pas înapoi, se împletici și rămase nemișcat multă vreme.

Din toate părțile oamenii veneau în goană, strigînd. Formară un cerc în jurul fierăriei care fumega și Andrei trebui să dea din coate ca să poată ieși din mijlocul lor. îl zări pe Ardeleanu, care striga disperat :

— Andreeei ! Unde ești, Andrei !

— Aici ! flutură el din mînă. Aici !

Ardeleanu goni dintr-o răsuflare pînă la el și-l strînse în brațe. Buzele, mușcate pînă la sînge, îi tremurau.

— Măi, măi, am crezut că n-ai putut să te sui... Tocmai voiam să mă dau jos. Și acum... iară... of, mama lui de bandit. Așa au făcut în toate părțile. În Franța, în Rusia... Trăgeau asupra convoaielor. Eh, cînd o ajunge războiul la ei acasă !

În jurul locomotivei distruse se adunaseră călătorii. Mecanicul se învîrtea buimăcit în jurul ei, lovea cu piciorul în roți, scuipa necăjit. Ardeleanu îl strînse de braț pe Andrei și începu să privească iscoditor în toate părțile.

— Nici nu știi cine-i în tren, spuse el. Mitru Moț, măi !

— Nu vorbi ! strigă Andrei. Unde-i ?

Începură să alerge în lungul trenului, pînă îl găsiră. Mitru arunca de sus bagaje și geamantane, dar cînd îi văzu sări jos și începu să-i scuture mîna lui Andrei. Era îmbrăcat în ținută de cam-

panie cu pieptul încins cu tot felul de curele galbene, cu cască în cap și raniță. În sfîrșit, își regăsi graiul :

— Andrei ! Vărule ! Uite unde ne fu dat să ne întîlnim ! Tulvai, doamne ! Apoi grijuliu : Da' măicuța, și nana Ană, și vărul Dan nu-s pe aici ? Văzîndu-l pe Andrei cum se posomorăște, se sperie și se întoarse spre Ardeleanu.

— Au rămas în sat. O să-ți povestim noi. Vorba e, ce facem acuma ?

— Apoi, mai întîi ne așezăm și ne umplem burțile, hotărî Mitru. Am nește conserve, numai bune or fi. Nu știu ce facem de apă. Eu, în bidon, am vin, că dacă ești rănit, pînă vin brancardierii, o gură de vin, face sîngele la loc.

Andrei era atît de mulțumit că se întîlnise cu el, că nu știa ce să facă. Tropăia în jurul lui, strîmbîndu-se mereu din pricină că pietrele ascuțite ale terasamentului îi răneau tălpile, îl bătea pe umăr, apoi îi sări de gît :

— Măi Mitre, maica ei de viață !

Uitase de Suslănescu, și cînd acesta, după ce-l căutase înnebunit printre răniți și morți, ajunse lîngă ei, tremurnînd, Andrei clipi din ochi, mirat aproape :

— Dumnealui este un profesor de-al meu, de la liceu. Ne-am întîlnit în tren.

Mitru îl cercetă cu milă („Vai de mama lui în ce hal îi"), apoi îl pofti și pe el să mănînce.

— Merci, merci, bîlbîi Suslănescu, lihnit, și înghiți de cîteva ori în sec, rușinat.

Se depărtară de trenul în jurul căruia oamenii foiau, plîngeau, învîrtindu-se încoace-încolo, și se așezară la marginea unei porumbiște, pe o bucată de pămînt acoperit cu iarbă măruntă, ușor pălită și galbenă. În timp ce spărgea cu baioneta cutia de tinichea, Mitru vorbea într-una :

— Da' eu prin cîte trecui, Cristoase, dumnezeul nostru ! După ce m-au luat la cătănie, m-au dus la Deva. Acolo am făcut un fel de manevră. Era vorba să plecăm spre Iași, cînd a venit 23 August, ziua păcii. Atunci ne-am dus la hotar... Se încruntă și ridicînd vîrful unsuros al baionetei îl șterse, îndîrjit, cu o coajă de pîine. Căpitanul nost, dom' căpitan Barbu, o căzut la primul contraatac. Muniție, tunuri n-am avut. Ne-am bătut pînă seara, numai dracu știe cum... Un sublocotenent, care rămăsese să comande regimentul, ne-a scos de vreo trei ori la atac, cu baioneta. Da' ce poți face ? Am păfugat infanteria pe urmă or venit tancurile.

Suslănescu mînca hămesit, fără să-i pese că sucul conservei i se scurge pe bărbie și de acolo în jos, pe gît. Se înecă de cîteva ori și sughiță. Rupea bucăți mari din pîinea neagră, în formă de cărămidă, care prinsese mucegai pe la colțuri.

— Mîncați, mîncați, îi îndemna Mitru. Mai am vreo cinci cutii. Le-am luat de la nește camarazi morți.

— Și ce facem acuma ? întrebă Ardeleanu, arătînd cu capul spre vagoanele rămase pe linie.

— Eu mă tot duc, pînă ajung la vreo unitate, spuse Mitru. Asta-i datoria mea.

Suslănescu îl privi cu admirație năucă.

— Pe unde putem fi ? se interesă Andrei. Și încotro o luăm ?

— Păi uite, spre dealuri. Acolo-i Ineul. E și tren pentru voi, ca să mergeți mai departe.

Mitru adună resturile de mîncare, își săltă ranița pe spate, puse pușca deasupra ca pe o cobiliță și strigă :

— Drepți ! Cu Dumnezeu...

— Pînă mîine la amiază ajungem, dacă-i dăm drumul serios, zise Ardeleanu.

Un timp, Andrei merse fără să scoată un cuvînt. Trecură peste cîteva miriști. Tălpile goale, umflate, îl chinuiau ; capătul retezat al unui fir de grîu îi făcu o rană și el strigă de durere. Mitru se întoarse, înțelese ce se întîmplase și, deschizîndu-și ranița, scoase o cămașă murdară, pătată de sînge, pe mînecă ; o rupse în două și-l chemă pe Andrei :

— Hai, vărule, să-ți fac nește opinci de cîrpă.

I le legă cu sfoară și, dîndu-se un pas înapoi, îl privi.

— Cînd s-or rupe, facem altele. Mai am cămăși.

— Tot de la morți ? întrebă Andrei, silindu-se să rîdă.

— Tot. Lor nici așa nu le mai face trebuință.

Acum, că mergea mai ușor, Andrei privea mereu în zare crestele zimțate ale dealurilor, dar ele nu se apropiau, păreau poate mai depărtate decît de pe taluzul de cale ferată. Suslănescu șonticăia în urma lui și Andrei se întoarse și-l așteptă :

— Și prietenii ? Lucian, ceilalți, ce-i cu ei ?

— Nu știu, răspunse Suslănescu. Familia Varga a plecat la Moneasa. Domnul Varga era să fie ucis în automobil la Pîncota. Ne-am pierdut la urcarea în tren... Și de el, și de părintele Crăioc... Nu știu, Andrei, ce-o să fie... Pînă cînd va merge așa ? Totul e o porcărie ! De ce am făcut noi armistițiul ? De ce ? Urmările vor fi incalculabile... O altă pace de la Buftea...

— Aseară am vrut să te arunc afară din tren pentru cuvintele astea ! spuse rar Andrei.

Suslănescu păli.

— Tu erai ? Își lăsă capul în piept și nu mai zise nimic.

Pe la vreo patru se opriră, zdrobiți de oboseală. Mîncară și-și făcură țigări din mustăți de porumb, răsucite în hîrtie de ziar. Cu ochii închiși, bătut în față de soarele fierbinte, Andrei își aminti că tot din porumb au fost primele țigări pe care le fumase în viața lui, de mult, pe malul Teuzului. După aceea, ca să nu-i simtă acasă, mîncau cîte trei, patru cepe fiecare și se spălau pe dinți cu nisip.

Cu toate că era obosit, se sculă îndată ce Mitru dădu semnalul plecării. Coborîră printr-o vîlcea adîncă, dar foarte domoală, pe fundul căreia șerpuia un fir de apă negricioasă. În fața lor se întindea cîmpul tăiat în felii de drumeagurile înguste și albe de colb uscat. După ce trecură pîrîiașul, Mitru se opri și le propuse s-o ia pe un duleu care pornea drept spre răsărit. Îl urmară tăcuți. Nerăbdător, Andrei se silea s-o ia înainte, dar nu putea ține pasul cu Mitru. Drumeagul se lărgi, iar pe marginea lui se ivi un gard viu, verde și încîlcit.

— Ne apropiem de sat, spuse Ardeleanu. Care-o fi ? Habar n-am pe unde sîntem.

— Om vedea noi, răspunse Mitru, fără să se întoarcă.

Drumeagul se înfunda prin livezi de pruni și ei își umplură buzunarele cu poame. Soarele începea să se aplece spre apus, într-o irizare sîngerie ; nu se vedea încă nici o așezare. „Să nu ne fi rătăcit", gîndi Andrei. Își tîra cu greutate picioarele ; mușchii îi ardeau, încinși. În tăcerea în care umblau se auzea numai gîfîitul greu al lui Suslănescu. Lac de sudoare, mergea mașinal, cu dinții încleștați. Soarele îi pîrlise ceafa și el își ținea capul într-un mod ciudat, ferindu-și gîtul de atingerea gulerului scorțos al cămășii. Cînd se întunecă, Mitru se întoarse spre ei și le spuse cu o voce răgușită din pricina oboselii și a prafului :

— Dracu știe pe unde-am luat-o ! Înnoptăm aici.

La stînga lor era o vie unde se hotărîră să intre. Săriră gardul de spini. Andrei își rupse vestonul pînă la mijlocul spatelui. Căutară o colibă inutil. În sfîrșit, se lăsară pe iarbă, sub un nuc înalt, cu frunziș bogat. Frunzele începuseră să pălească și să cadă ; stăruia puternic un miros amar, înțepător. Mitru veni peste puțin timp cu un braț de crengi și ațință un foc și curînd crengile trosniră vesel, iar fumul era și el amar și aromat. Erau cu toții așa de rupți de oboseală, că abia mîncară, în silă. Andrei, cu coatele pe genunchi

și obrazul slăbit strîns în palme, privea țintă jocul gălbui, pîlpîitor, al flăcărilor, care alungau pale fugare pe fruntea lui.

— Mitre, — vorbi Ardeleanu, — îți aduci aminte de serile pe care le-am petrecut împreună, la mine-n colibă ?

— Da, cum de nu ? rîse Mitru. Multe nu pricepeam noi plugarii. De aceea or făcut domnii ce-or vrut cu noi... N-am uitat, cum să uit ? Și-apoi și la armată și pe unde-am mai umblat am văzut destule. Acuma numai atîta așteptăm, să se gate războiul.

— Și cum crezi că are să fie după război ? întrebă Andrei.

Mitru, care-și curăța baioneta cu un șomoiog de iarbă, îl privi mirat.

— După război ? întrebă el, tărăgănat. Are să fie altfel ! Tăcu, plecîndu-și capul, apoi zise surd : vezi vere Andrei, domnii ne-au luat de la casele noastre, ne-au dus pe front. Ne-or învățat cu mînuirea armei. Rîse înfundat, amenințător : iaca și eu. De atîta vreme tot țin pușca și iaca m-am învățat cu ea... Palma asta bătătorită s-o învățat. Îs alte bătături decît cele de la coarnele plugului.

Avea o înfățișare ciudată, cu casca dată pe ceafă, ca o oală dogită. Cu o mișcare bruscă înfipse baioneta în pămînt, pînă la mîner. Cînd o trase afară, lama luci scurt, argintiu. Îi privi pe toți, roată, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă au înțeles pilda lui.

— Adică dumneavoastră vreți să faceți revoluție ? întrebă încet Suslănescu.

— Noi vrem să fie dreptate ! spuse Mitru sec.

— Daaa ? făcu Suslănescu, privindu-l fix. Și contați pe ruși ?

— Ce zice ? se întoarse Mitru spre Andrei.

— Vă bizuiți pe ruși, ca să se facă dreptate ?

— Ba, ne bizuim pe multele noastre amaruri, domnule ! spuse moale Mitru. Se aude că are să fie altfel după război... Dacă ne-ați scos din rosturile noastre, apoi acuma și noi sîntem alții ! Nu mai poți poronci cătanei care a văzut moartea cu ochii. Nu se mai poate... Uite, eu de pildă, vărul Andrei știe, am fost om de pace și omenie...

— Ei, nu chiar, rîse Andrei.

— Adică, — urmă Mitru foarte serios, cu fruntea încrețită — am fost eu zvăpăiat pe vremea fecioriei, dar după ce m-am așezat, n-am atins pe nimeni, nici c-on pai. M-au luat de la casa mea și m-au mînat în război. Cum ajung acasă, mă duc la Cloambeș și-l împușc și pe el și pe umflatul de fecioru-său, Iosca. Asta fac, spuse el liniștit, ca unul care a rumegat acest gînd foarte multă vreme și

acum vorbește despre el fără patimă, ca despre ceva ce intră în rînduielile lumii.

— Dar nu vă gîndiți că și pe dumneavoastră poate să vă ucidă cineva ? Vreun dușman, cineva pe care, involuntar, l-ați fi năpăstuit...

— De ce să mă ucidă ? N-am năpăstuit pe nimeni ; pe mine m-au năpăstuit toți.

Suslănescu tăcu, stînjenit. Își întinse mîinile murdare și le încălzi la flacăra ce începea să scadă. Bețele uscate de nuc pocneau.

Fiecare se întinse pe spate, privind cerul. Pămîntul era răcoros. Mitru mai aruncă un braț de crengi pe foc și flacăra sări iar, luminînd pe dedesubt frunzișul nucului. Cu mîinile împreunate sub ceafă, Andrei încercă să adoarmă. „O să se schimbe lumea", Era credința lui Ardeleanu, mai bine zis expresia credinței lui. „Cum o să se schimbe, nu știu... Poate nu știu nici ei, dar așteaptă acest lucru liniștiți, ca pe un anotimp. Poate că după atîtea suferințe va veni fericirea... Libertatea... Cred că același lucru l-au gîndit oamenii și după războiul celălalt. După fiecare război. Dar în setea de viață au uitat totul." Mai auzi trosnetul crengilor, pîlpîirea flăcării, foșnetul plin al frunzelor ce se uscau. Căldura jarului se scurgea în el, de la picioare, ca un fior.

Nu știa de cît timp dormea cînd o mînă temătoare îl scuturâ prudent de umăr. Sări în capul oaselor, crezînd că e dimineață și că a sosit vremea plecării, dar Suslănescu îi puse mîna pe gură. Treaz de-a binelea, Andrei îi văzu silueta strîmbă, cu un umăr mai ridicat, profilată pe fondul galben, jucăuș al focului.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el în șoaptă.

— Andrei, — spuse, plin de suferință, Suslănescu, — trebuie să-ți vorbesc.

Era în vocea lui ceva atît de deznădăjduit, o așteptare așa de umilită, de supusă și de imploratoare, că Andrei nu se supără. Se tîrî lîngă foc și scoase din buzunar o bucată de ziar, să-și răsucească o țigară.

— Nu, nu e nevoie, șopti repede Suslănescu. Mai am patru țigări, le-am păstrat pentru noi. Poftim.

Așa cum stăteau unul în fața altuia, jumătatea obrazului lui Andrei era luminată din plin. „Cît s-a schimbat de cînd nu l-am văzut", se gîndi Suslănescu îndurerat, și poate și cu oarecare ezitare, pentru că ceea ce voia el să-i spună se potrivea vechiului Andrei, nu acestei fețe ciudat de aspre, cu o cută adîncă la colțul gurii, cu ochii înfundați în orbite și fruntea brăzdată între sprîncene... „S-a

făcut bărbat". Îi părea rău că-l trezise. Andrei îl fixa nerăbdător și Suslănescu simți că acum nu mai poate da înapoi.

— Andrei, — spuse el, — ce are să fie ?

Andrei nu răspunse. Suslănescu se juca cu țigara pe care o fărîmița între degete.

— Aș vrea să mă înțelegi... I-am auzit pe acești doi oameni... Nici numele lor nu le cunosc. Pentru ei, tot ceea ce va fi e foarte limpede, e ceva ce trebuie să vie. Nu știu dacă ai remarcat încrederea cosmică a acestui soldat. O să se întoarcă acasă, o să omoare O să-și facă dreptate. Dreptatea *lui* ! Dar care este, Andrei, dreptatea celui pe care vrea să-l omoare ? Care este dreptatea noastră, a celor ce gîndim ? Iarăși alta. Iartă-mă că te-am trezit, dar aveam atîta nevoie să vorbesc cuiva ! Atîtea lucruri asupra cărora am tăcut, mă sufocă !

Își trecu febril mîinile prin păr. Andrei nu-l îndemna cu nimic să continue. „Tace aproape cu răutate", se gîndi Suslănescu.

— Mă tem de viitor, șopti.

— De ce ? întrebă Andrei, privindu-l fix.

— Nu știu... Nu știu cum va fi viitorul, dar prevăd atîtea lucruri noi, teribile, pentru care nu ne-a pregătit nimeni... Epoca ne-a surprins în pielea goală. Idealurile tinereții mele se prăbușesc cu un zgomot de tunet...

— Care au fost aceste idealuri ?

Tonul ironic al întrebării îl făcu pe Suslănescu să tresară. Zîmbi cu tristețe :

— Știu ce vrei să spui. Și ai dreptate. N-am avut idealuri gălăgioase. Unii numesc asta lașitate, alții înțelepciune...

— Și cum numește asta... conștiința dumitale ?

— Conștiința ! ridică din umeri Suslănescu. Ce caută conștiința aici ?

Tăcu, așteptînd. Dar Andrei nu-i răspunse.

— Da, — continuă Suslănescu, — sînte și alte drame decît cele generate de existența noastră cotidiană. Lucruri obscure care ne tulbură...

— Și ce te tulbură, anume ? întrebă Andrei, pe același ton egal.

— Înțeleg, zîmbi trist, Suslănescu. Și se pare că m-ai prins cu o contradicție. Voi, adolescenții, sînteți așa de exigenți. Inuman de exigenți... Dacă vrei, drama mea e că nu pot răspunde conștiinței de care vorbeai.

— *Beatus ille qui procul negotiis...* [1] scandă stins Andrei.

Suslănescu îl privi cu ochii holbați. Ce voia să spună ?

— Într-o zi o să vă tragem la răspundere. Pe toți. Pe dascălii noștri mult respectați... Ce m-ai învățat ? Ce ? Știam că atunci cînd Napoleon s-a predat pe vasul Bellerophon purta uniforma verde a *chasseurilor* de gardă. Că Talleyrand era *pied-bot*. O droaie de nimicuri... Dar nu știam de ce trăim *alături* de viață, într-un fel de șanț..., simțeam asta, dar nu știam și nu înțelegeam nimic. Toate lucrurile mi se băteau în cap, mi se bat și acum... Mi-era scîrbă de tot ce se petrecea în școală... în viață...

— Și mie, pentru dumnezeu ! Și mie !

— Atunci de ce ai tăcut ? Și dumneata, și ceilalți „gînditori" pentru care trebuie să existe o dreptate specială ? După ce calapod ați vrut să ne formați ?

Suslănescu tăcea. „Ce să-i răspund ? E cu totul neașteptat ce-mi spune..."

— Andrei, noi am fost și... sper că sîntem aceiași buni prieteni.

— Nu știu. Nu mai știu. Ne chinuiau poate aceleași întrebări, dar ne temeam să ni le spunem. Sau poate... rușinea. Sau prudența negustorului care-și ocrotește taraba ? Ridică din umeri. Toate astea-s fără rost. Acum numai faptele... Iartă-mi discursul. Dumneata l-ai vrut. Întinzîndu-se lîngă foc, spuse ca pentru sine : Uneori îmi vine să rîd de „căutările" mele... Nu înțelegeam nimic. Lucrurile păreau că stau cu picioarele în sus. Noapte bună... Mîine avem mult de mers.

Suslănescu nu dormi toată noaptea. Umblă prin vie, culese un ciorchine acru ca oțetul, care-i strepezi gura, adună vreascurile și ațiță mereu focul. Pe la patru, cînd frigul se făcu pătrunzător, își scoase haina și-l acoperi pe Andrei, apoi, numai în cămașă, rămase întins lîngă foc, întorcîndu-se de pe o parte pe alta. De cîteva ori vru să-l trezească pe Andrei, să-l scuture și să-i strige : „E inuman ceea ce mi-ai spus ! Dă-ți seama ! E numai intransigența adolescenței, vîrsta însetată și cu neputință de împăcat ! Pentru dumnezeu, Andrei, nu te lăsa dus de impulsivitatea celor optsprezece sau nouăsprezece ani cîți ai ! Să nu ne acuzăm reciproc, să nu căutăm vinovați, să strîngem rîndurile noastre în fața groaznicului veac care vine... Eu nu sînt vinovat ! Ce putem face ? Toate astea-s

[1] Fericit acela care, departe de afaceri... (lat.).

prostii, prostii de adolescent care-și închipuie că... Sigur, să schimbi lumea ! Prostii... Să fim trași la răspundere !... Prostii..."

Ca să scape de aceste întrebări, încercă să și-o închipuie pe Mimi. „Unde poate fi ? De sigur, cu vreun ofițer care o duce în mașină și seara, după ce a inspectat cazarea trupei, vine în patul ei. Un pat țărănesc, plin de perne, care înăbușă oftaturile și scîrțîitul... De ce n-am tras oare pînă la capăt concluziile incapacității mele de-a trăi prezentul, sau de-a trăi pur și simplu... Am preferat să par un prost, un neajutorat, un slăbănog. Asta trebuie să se sfîrșească ! Am să mă schimb după chipul și asemănarea lumii... *Am să fiu lichea, dacă trebuie, o să ajung, o să mă cațăr*". Se întrebă, speriat, din ce fund al sufletului ies la iveală asemenea gînduri, care acum o săptămînă l-ar fi îngrozit ? Poate de la strămoși, de la boierii puternici, vitali, care cu spada în mînă își cuceriseră dreptul de-a stăpîni. „Pohta ce pohtesc..." „La dracu cu „delicatețea", cu cinstea ! M-au lovit toți, din toate părțile !

Îi era frig. Se sculă, merse lîngă Andrei și-i luă vestonul de pe piept. O flacără străluci viu înainte de-a se stinge și la lumina ei văzu trăsăturile destinse de somn ale lui Andrei. Zîmbea. Îl privi multă vreme, ca și cum ar fi vrut să descifreze ceva pe fața lui. Nu, trebuia să recunoască, nu-l înțelege... „De unde să știi cine are dreptate ?! Fiecare în felul lui, desigur, gîndi Suslănescu. *„Nos repentirs sont laches..."* [1].

•

Plecară de dimineață, după ce se spălară într-o băltoacă de pe marginea drumului. Cînd Andrei își scoase cămașa, găsi la o cusătură un păduche. Rîzînd, îl arătă celorlalți :

— Cred că-i de la mine, spuse, roșindu-se, Mitru... Înțelegi... atîtea zile pe front !

— Nu-i nimic, numai pe morți nu sînt păduchi, spuse Ardeleanu. Înseamnă că trăim...

Suslănescu se ținea la o parte, evitînd privirile lui Andrei. Pe furiș, căuta însă pe fața lui un răspuns la cele ce discutaseră azinoapte, dar Andrei, odihnit, se agita nerăbdător.

— Haideți, haideți, îi îndemna. O să ne spălăm cînd om ajunge acasă.

[1] Căințele ni-s lașe. (fr.)

După numai un ceas de mers întrară într-un sat, Buteni, ai cărui locuitori se pregăteau și ei de plecare. De la un ofițer care-și căuta plutonul rătăcit în timpul nopții, aflară că nemții înaintau vertiginos, după ce zdrobiseră slabele linii de apărare de la graniță. În seara zilei de 13 septembrie orașul fusese ocupat. De acolo o coloană motorizată se îndrepta spre Timișoara, în timp ce alta venea, cu motoarele la maximum, spre Ineu. Apărarea fusese stînjenită de nesfîrșitele convoaie de refugiați ce împînzeau drumurile, și pe care avioanele germane le mitraliau fără întrerupere, aruncînd asupra lor mănunchiuri de grenade și mine, mai distrugătoare în înghesuială decît bombele. Tot ofițerul le mai spuse că trupele române și sovietice erau, după unele informații, în apropiere de Lugoj, așa că toată retragerea aceasta nu va mai dura mult. Trecînd pe ulița satului care șerpuia printre vii, văzură cum în mijlocul unei curți spațioase, podită cu cărămidă galbenă, se încinsese o bătaie. Stăpînul striga că vreo patru familii de refugiați, cărora le dăduse adăpost peste noapte, i-au furat o vadră mare plină cu pere uscate și cerea să i se plătească. Oamenii îi ascultară un timp înjurăturile și amenințările, dar cînd văzură că nu mai pot scăpa de el, deoarece gazda poruncise slugii să încuie poarta, tăbărîră pe el cu bicele, snopindu-l în bătaie. O mulțime de oameni se adunase pe la gard, privind și strigînd :

— Așa, bată-l Dumnezeu, să-l bată, că niciodată nu-i sătul !

Nevasta, o femeie înaltă, frumoasă și grasă, ridică mîinile spre cer, și strigă după ajutor :

— Hei, măi buteneni, veniți măi că-l omoară vandrocii pe Ilarie ! Lua-v-ar dracu să vă ia că n-ați putut sta la căsile voastre ! Ați venit ca lăcustele să sărăciți oamenii ! Săriți, buteneni !

Nimeni nu se mișca de la gard, parc-ar fi fost la panoramă. În curte, un sătean înalt, cu un suman rupt și cîrpit cu zeci de petice de toate culorile, îl croia pe Ilarie cu codorîștea biciului pe unde apuca.

— Eu îs hoț, măi, crucea mă-ti azi și mîine ? Am lăcomit la perele tale ?

În sfîrșit, Ilarie, mic, îndesat și vînjos se repezi la ușa unei lemnării de unde veni, urlînd, cu săcurea ridicată. Oamenii care-l bătuseră fugiră care-ncotro, numai țăranul înalt îl așteptă și cînd celălalt ajunse lîngă el îi prinse mîna în care ținea săcurea. Se rostogoliră amîndoi pe pietriș.

— Îl omoară pe tătuca ! striga un copilaș zdrențuros, cu mucii atîrnîndu-i pînă la bărbie. În pumnul mic și osos strîngea cu putere cîteva pere uscate. Atunci oamenii săriră să-i despartă.

— Să-mi plă-hă-tească ! răcnea Ilarie smucindu-se și stropind în toate părțile sîngele care-i curgea gîrlă din nas. Palid ca varul, țăranul care-l bătuse se repezi la el :

— Stai că-ți plătesc, maica ta... Stai numai !

După ce zvîrcoala din curte se mai potoli, cei patru plecară. Pînă la Ineu mai aveau, după spusele oamenilor, vreo cincisprezece kilometri, așa că socoteau că pe la prînz o să fie acolo.

Andrei ar fi vrut să cumpere lapte proaspăt, dar nimeni nu-i vîndu.

— Pe aici oamenii-s ca șerpii, zise Mitru, scîrbit. Le merge bine, bată-i Dumnezeu, au vii și în fiecare toamnă cînd mii și mii de hecto... Sînt pe aici nește bogătoi ca grofii, parcă-s herțogi...

După ce ieșiră din sat, săriră gardul unei vii și-și umplură buzunarele cu pere mari, zemoase. Paznicul, cînd văzu un soldat cu armă, îi amenință cu pumnul, de departe, dar nu îndrăzni să se apropie. Suslănescu nu voise să intre în vie și-l refuză pe Andrei cînd acesta-i întinse o pergamută galbenă ca ceara și moale ; dar văzîndu-l cum mușca lacom, începu să saliveze, să înghită în sec și la urmă, nemaiputîndu-se stăpîni, îl rugă stîngaci :

— E bună ? Dă-mi te rog și mie una. Mi-e foarte sete...

Era o zi minunată, de început de toamnă. Pe o dolmă străluceau în lumina soarelui un pîlc de plopi ca niște săgeți de aramă ; cîțiva fazani trecură drumul. Pămîntul încălzit mirosea puternic ; bătea un vînt care adunase pe cer valuri albe de nori, turtindu-le spre miazăzi.

Pe la prînz, Mitru le spuse că ar fi bine să se urce pînă la creasta viilor, să vadă dacă nu cumva se zărește de acolo Ineul. Sus, se opriră uzi de sudoare să răsufle. Departe lucea șoseaua pe care curgea un fluviu de căruțe, îndreptîndu-se spre un orășel ale cărui case albe se iveau din cînd în cînd printre norii opaci de praf cărămiziu.

— Am ajuns, așadar, zise Mitru, scoțîndu-și casca.

Luîndu-se după el, coborîră printr-o livadă de pomi. Tot timpul drumului, Suslănescu căutase să întîlnească privirea lui Andrei, dar acesta se uita cu încăpățînare numai în jos. „Enigme, își spuse Suslănescu. Nu sîntem decît semnele convenționale ale unor forțe bete. Nimic altceva. Patru oameni, reuniți printr-un hazard, o încrucișare de drumuri, nici o comunicare, ca între muți..."

— Andrei ! strigă el, aproape fără voia lui.

Cînd Andrei se întoarse, mirat, îi făcu semn să vină lîngă el. Își încetini pasul, să nu-l audă ceilalți, și vorbi repede, ca să-și dea curaj :

— Andrei, te văd îngrijorat... Aș vrea să știi că... poți conta pe mine. N-are rost să-ți fie teamă de nimic. („Ce prostii spun ?" se întrebă.) De aici vom lua trenul, vom merge mai departe. Am bani la mine... și...

— Ce te face să crezi că eu aș vrea să merg mai departe ? întrebă Andrei.

Abia atunci Suslănescu se uită la el atent : în privirile lui Andrei mocnea ceva ciudat, o flăcăruie primejdioasă.

— Nu înțeleg, făcu, descumpănit.

— Am să rămîn aici, zise Andrei, rar.

— Pentru Dumnezeu !... Dar de ce ? Își aduse aminte de felul insistent în care Andrei întreba cam unde poate fi vreo linie de rezistență și atunci înțelese : Te-ai gîndit bine la asta ? șopti el.

— Da.

„Ce-aș putea să-i spun ? Și în fond, de ce mă leg de el ?... Își aminti de lucrarea lui Andrei, de tot ce se întîmplase și roși, ca și cum Andrei i-ar fi putut citi gîndurile. Da, sînt groaznic de vinovat față de el. De aceea..."

— Doamne, Andrei, și ce importanță crezi că o să aibă... „aportul" tău ?

Andrei se întoarse spre el, smucit, încît Suslănescu se temu că are să-l lovească.

— Nu pricepi că la asta mă gîndesc cel mai puțin ? Că trebuie s-o fac... și asta e tot !

„Idealist" ! își spuse Suslănescu, dar îl întrebă numai :

— De ce ?

Andrei schiță un zîmbet fugar. Suslănescu îl privea cu o dureroasă curiozitate. Ar fi dorit ca Andrei să nu-i poată răspunde.

— Ai putea să-mi spui ce înseamnă pentru dumneata... patria ?

Suslănescu tresări și se opri în loc, stupefiat. Cum Andrei nu-l aștepta, făcu repede cîțiva pași și i se alătură. Și el își pusese odată aceeași întrebare, în ziua cînd Vîslan îi vorbise despre comisia germană și-l rugase să scrie un articol patetic. Ce mult era de atunci ! Și acum aceeași întrebare... Dar în ce împrejurări...

— Nu, — șopti el, — n-aș putea să-ți spun.

— Ciudat, rînji Andrei. La cursuri ne vorbeai cu atîta emoție...

— O, — murmură Suslănescu, — la cursuri... Apoi dîndu-și seama de impresia monstruoasă pe care o făceau aceste cuvinte încercă să-și adune gîndurile : Patria, spuse el... Îi dădură lacrimile aproape, de enervare și ciudă. Ce rost are aici această noțiune generală ?

Andrei oftă și se întoarse spre Suslănescu :

— Vezi, n-are nici un rost să-ți mai explic. Totdeauna m-am simțit un străin... nu știu de ce... Nu mi-aș ierta niciodată dacă n-aș face acum ceea ce cred că trebuie să fac.

— Și ce vrei să fac ? întrebă Suslănescu.

— Vreau *să nu mai fug*.

Curînd ieșiră la șosea și fură învăluiți în praful și gălăgia ei. Cu cît se apropiau de intrarea orășelului, învălmășeala se mărea. Căruțele treceau anevoie prin obstacolul antitanc, același ca în fiecare sat : stîlpi groși de lemn bătuți în pămînt și un gard de nuiele în zig-zag, cu ajutorul căruia comandanții regiunii militare își închipuiseră că vor opri carele de asalt. Spre stînga se înălța panta unei coline, pe care clădirea școlii de ofițeri albea în soare. În jurul zidurilor strălucitoare forfoteau soldații, se săpau adăposturi și tranșee.

— Acum să tragem undeva, să ne spălăm și să ne întremăm oleacă, apoi eu m-oi duce la o unitate, spuse Mitru, care mergea înainte, strecurîndu-se ca o șopîrlă prin mulțime.

O luară pe o uliță mai îngustă, mărginită de salcîmi cu frunziș bogat. Casele erau frumoase, mari, cu cerdacuri de lemn vopsit cafeniu, roșu sau albastru, iar pereții împodobiți cu plăci de faianță colorată. Deasupra porților grele, din stejar afumat, se vedeau inițialele stăpînilor și anul ridicării casei.

— Asta-i ulița găzdoilor, de bună seamă, zise Mitru.

Porțile erau încuiate și cete de refugiați umblau de colo pînă colo, fierbînd.

— Nu vor să ne deschidă, bată-i Dumnezeu...

Odată cu un grup de căruțe se opriră în fața unei clădiri ciudate, cu ziduri groase și un fel de turn sprijinit de contraforturi de cărămidă. Pe fronton se arcuia o tablă de tinichea cenușie, pe care scria : „Veni-ți la mine toți cei osteniți și însărcinați și eu vă voi hodigni pre voi".

După ce bătură degeaba, un timp, cîțiva țărani se apucară să spargă poarta cu topoarele. Atunci se auzi scîrțîitul zăvorului și un om între două vîrste, roșcat, chel, cu ochii șașii foarte apropiați de rădăcina nasului, se ivi în poartă și începu să urle :

— Mereți în treabă-vă ! Ce vreți ? Aci-i templul ! Nu-i voie... Mereți ! Cine v-o chemat ?

Un cor de sudămi îi răspunse :

— Ia te uită ! Umblăm de șase zile...

— Templu !

— Dă-te la o parte !

— Măăăi, — strigă omul, nu-i voie ! Apoi se dădu la o parte și făcu loc unui moșneag zdrențăros. Acesta-și ridică brațul ; mîneca largă a cămășii fugi în jos, dezgolindu-i-l ca pe un vrej noduros, presărat cu fire albe. În jur se făcu tăcere. Moșneagul căscă gaura neagră a gurii și mugi ca o trompetă :

— Fugiți, oamenilor, zic vouă adevărul, fugiți, că iată ceasul al nouălea are să bată cu vifor și cu lapoviță de sînge, care grăiesc cărțile... Ce nimeni nu știe care ieste ceasul și cînd bate, fără de numai bătrînii... Și astă-noapte mi s-au ivit în somn moș înalt și din ochi îi curgea sînge și din mîini și din picioare, și erau îmbrăcat în aur și stropit de sînge... și ziceau... fugiți... Iară eu am vorbit în limbi cu el, despre multe...

— Ăsta-i Izrail Trifuț, din Gurba, șopti cineva. Sfîntu'...

Din urmă, mulțimea năpădi ulița.

Atunci un țăran dădu bici cailor și se năpusti asupra porții. Moșneagul sări în lături și în clipa următoare curtea templului se umplu de lumea care striga și se îmbrîncea. Apoi fu deschisă curtea casei alăturate și toți se repeziră la fîntînă. De pe tîrnat, moșul blestema și scuipa ca o mîță.

— Îi sfînt, îl lămuri cineva pe Andrei, care-l privea curios pe moșneag. A fost în America. De acolo a venit sfînt. Vindecă boli. Îi tare bogat, așa zic unii, dar el trăiește numai din ce-i duc oamenii și ei îi duc de toate, că are mare putere asupra laptelui din vaci. Are har de vorbește în limbi, așa să știți...

Tîrziu, le veni și lor rîndul să se spele la jgheab, printre vaci și cai care se adăpau hulpavi. Ardeleanu intră în casă să cumpere ceva de mîncare, dar nimeni nu-i deschise ușa. De la geam, moșul fulgera veninos și amenința cu pumnul.

După ce mîncară din conservele lui Mitru, își căutară un loc să se odihnească. Ograda mare a templului era plină de lume și zgomot. Se adăpostiră în fund de tot, lîngă un gard viu, stufos. Soarele după-amiezii de toamnă era moleșitor. Andrei îi simți pe piept mîngîierea ușoară ca a unei ființe vii. Închise ochii, toropit

de căldura aceasta difuză, bună. Mirosea a ierburi uscate, a frunze arse... Își simți ochii plini de lacrimi.

Îi fusese totdeauna rușine ca de o slăbiciune de emoția aceasta bruscă ce-l încerca uneori, dar acum o acceptă ca pe un lucru nou, sau poate redescoperit. În clipa aceasta, la zeci de kilometri depărtare, pe o șosea prăfuită de soarele toropitor al toamnei acesteia întîrziate, poate și Sonia...

„Nu i-am spus nimic, n-am știut să-i spun nimic... Așteptam ca pe un fel de minune prostească să ne înțelegem fără cuvinte... poate din comoditate, poate din teamă... Pînă acum, cu toate nobilele noastre frămîntări, n-am izbutit să fim decît nefolositori, într-un mod perfect.

— Spre seară, Ardeleanu veni cu știri rele. Orașul căzuse. Nemții și ungurii se apropiau. Azi-dimineață erau la Gurba. Școala de ofițeri se pregătea de rezistență, oamenii erau scoși la săpatul tranșeelor și bunkerelor.

— Acum, — îi spuse el lui Andrei — eu nu mă mai duc mai departe.

— Nici eu, răspunse Andrei.

Ardeleanu îl privi lung și nu zise nimic.

— Andrei, — spuse slab Suslănescu, care-i ascultase, — nu fă prostii. Se întoarse spre Ardeleanu : De ce vrei să-l ții aici ? Nu vezi că e un copil ? Îți ici această răspundere față de părinții lui ?

Ardeleanu tuși încurcat.

— Rămîn, asta e tot.

— Atunci, — zise Ardeleanu, — haide să ne odihnim. Am găsit un pod cu fîn în curtea vecină. Poftiți și dumneavoastră, dom' profesor.

Îl scularâ pe Mitru, sărirâ gardul și se urcară pe o scară șubredă într-un pod înalt. Mitru adormi îndată, ca trăsnit. Andrei se întinse alături.

Cînd se trezi, în jurul lui era întuneric. Din pricina miresmei tari a fînului, îl durea capul. Gura-i era coclită și limba îngroșată, vîscoasă. Se întinse. Fînul foșni prelung. Îl trezise ceva, dar nu știa ce. Auzi afară strigăte, bocănituri și un glas tăios, tinerese :

— Hai, hai, bade, fără vorbă, e ordin, nu mai discuta...

— Bine, domnu' elev, dar eu sînt...

— Nimic ! Dă-i drumul ! Ordin !

— Da' asta ce mai poate fi ? întrebă Suslănescu.

Îl treziră şi pe Mitru.

Cînd coborîră scara subţire văzură în curtea luminată un elev al şcolii militare cu un carnet în mînă, zorind oamenii îngrămădiţi în jurul lui.

Zărindu-i, elevul se opri o clipă mirat, apoi se îndreptă spre Andrei :

— Refugiaţi ?

— Da.

Elevul îi lumină faţa cu lanterna şi îi spuse pe un ton mai blînd :

— O să trebuiască să ieşiţi la lucru. Inamicul e aproape.

— Bine, răspunse Andrei. Unde ?

— O să mergeţi cu mine, zise elevul care-şi dădea importanţă. Mai avem de scos oamenii din vreo trei, patru case, apoi ne îndreptăm spre locul unde se vor face amplasamentele. Hai, bade, nu te tîrgui, se întoarse el spre omul şaşiu, care voise să împiedice năvălirea refugiaţilor în curtea templului. N-avem vreme, şi de luat tot te iau. Adu lopeţi şi arşauă... Un, doi !

Atunci Mitru, care în timpul acesta îşi aranjase ţinuta, păşi în faţa elevului, duse mîna la viziera căştii şi spuse milităreşte :

— Să trăiţi domnule elev ! Sînt soldatul Moţ Dumitru din regimentul 14 Vînători de Munte-Deva. M-am pierdut de unitate în timpul retragerii.

— Aşa ? Bine. Vii cu noi. O să intri în efectiv. Armă ai ?

— Da, să trăiţi !

— În regulă. Să-i dăm drumul.

După ce colindară vreo patru case, unde întîmpinară aceeaşi rezistenţă sau scuze („Sînt bolnav, domn' elev, iaca, am gălbinare, de-abia mă mişc, mi s-o umflat maiul cît o bute...") porniră spre marginea satului, încrucişîndu-se în drum cu alte şiruri de săteni care purtau pe umeri sape, lopeţi, tîrnăcoape.

Elevul îi spuse lui Andrei :

— Vom rezista pînă vin unităţile noastre şi trupele sovietice. Azi-dimineaţă am primit tunuri, cărora trebuie să le săpăm amplasamente încă în noaptea asta. Mai sînt şi nişte tranşee neisprăvite. Cred că mîine în zori începe... De cînd ne-au atacat am tot aşteptat să fim trimişi în prima linie... E altceva acum. În definitiv ne-au cotropit şi trebuie să-i batem, deşi ştim că ne sînt deocamdată superiori şi ca număr, şi ca armament. Atacul lor e un semn de disperare, spuse el, cu vădită plăcere, de strateg.

Îi mai povesti că pretutindeni şcolile de ofiţeri au rezistat foarte bine, mai ales la Păuliş, unde nemţii n-au putut trece şi luptele continuă. Chiar ieri a venit de acolo un sublocotenent să ia ordine şi spune că se petrec lucruri grozave ; un convoi german a fost nimicit pe şoseaua dinspre Timişoara, au fost capturate arme şi muniţii, au aruncat în aer un tren, într-un cuvînt flăcăii se poartă foarte bine.

— Şi noi o să facem faţă. Comandantul şcolii, locotenent colonelul Maxineanu, Biţă, cum îi spuneam noi, e un om fenomenal, extraordinar. Cînd s-o apuca el să înjure, se opresc apele în loc... O figură grozavă ! Adevărat ofiţer. Nu i-a putut suferi pe nemţi niciodată. Povestesc soldaţii care au fost cu el în Rusia că la Sevastopol ar fi împuşcat un ofiţer german, iar în timpul retragerii, cînd un camion nemţesc a refuzat să-i ia cîţiva răniţi, a dat ordin să se deschidă focul asupra lui... Nu-i poate face nimeni pe plac, dar cu asemenea om te simţi în siguranţă. A fost grozav rănit la faţă, pare un monstru, dar de la un timp nici nu te mai uiţi la asta.

— Ascultă, — făcu Andrei, lipindu-se de el şi vorbindu-i la ureche, — n-aş putea căpăta o armă ? Înţelegi... Aş dori să...

— O să vedem, răspunse prudent elevul. O să vedem...

Ieşiseră din sat şi mergeau tăcuţi pe marginea unui iaz în care se oglindeau, tremurînd mişcătoare, stelele cerului senin. Din desişul negru de sălcii, ca dintr-o perdea de întuneric, orăcăiau dezlănţuit broaşte. Întorcîndu-se, Andrei auzi paşii oamenilor care frămîntau pămîntul moale. Ici şi colo licărea cîte-o ţigară sau răsuna zăngănitul sapei lovite de altă sapă.

— Pe aici, pe aici, zise elevul, luînd-o înainte.

Urcară de-a buşilea panta, dealului, apoi coborîră printre nişte pomi, izbindu-se de trunchiuri, încîlcindu-şi picioarele în buruieni, poticnindu-se la fiecare pas. În faţa lor se auziră voci şi elevul strigă :

— Detaşament... stai ! Se făcu nevăzut în întuneric, numai glasul i se auzi, oficial :

— Să trăiţi domnule locotenent colonel, am sosit cu detaşamentul !

— Bine ! tună un glas aspru. Bine ! Tu ai fost pe uliţa sfinţilor, nu ? I-ai luat pe sus, nu ? Bine ! Ar trebui, templul mamei lor, să

se înghesuie ! Să vie şi să ceară arme, soarele cui i-a fabricat ! Bun ! Începeţi ! Căpitan Popescu, indici locul unde se va săpa amplasamentul fiecărui obuzier. Reg-le-men-tar ! S-a-n-ţeles ? Elev Scorţan ! Unde eşti, Scorţosule ? Aici erai ? Vii cu mine la observator ! Ia zece oameni ! Marş !

— Andrei ! se auzi un glas din spate.

— Aici îs. Ce-i ?

Mitru veni lîngă el, se opri o clipă, apoi îl strînse în braţe, lipindu-şi faţa bărboasă, înţepătoare, de obrazul lui.

— Eu mă duc, spuse. Mă duc... No dară, atunci noroc bun, să ne vedem cu bine, sănătoşi... Dacă meri acasă să-i spui toate cele de cuviinţă Floriţii şi să n-aibă nici o grijă. Noroc, vărule dragă... Uite... ia astea, că v-or prinde bine... Îi vîrî în mînă trei cutii de conserve, îl mai sărută o dată, apoi se întoarse şi pieri în întuneric.

Cu o strîngere de inimă, Andrei se întoarse spre Ardeleanu. Acesta, rezemat de hîrleţ, privea şi el în urma lui Mitru.

— Om dintr-o bucată. Cînd s-o întoarce în sat o să facem treabă bună, să ştii.

— Începeţi lucrul ! strigă cineva.

Pămîntul moale, afînat, se săpa lesne, dar îndată dădură de un strat pietros şi trebuiră să ia cazmalele. Andrei simţi curînd că umerii încep să-l doară ; săpă mai departe, cu un fel de îndîrjire. Din cînd în cînd venea cîte un ofiţer, aprindea o lanternă, lumina săpătura şi le ordona s-o rotunjească, să aibă grijă să fie exact de o jumătate de metru adîncime, şapte diametru, să aibă în stînga şi în dreapta cîte o nişă.

Oamenii lucrau în tăcere. Se auzeau numai icniturile lor şi izbiturile seci ale sapelor în pămînt. Încet, încet se încălziră.

— Aici o să-şi rupă colţii, rîse cineva.

— Da' cînd s-or întîlni cu ruşii ?

— Ho, ho ! O să-şi arunce şi bulendrele de pe ei, ca să fugă mai iute... Am mai văzut eu aşa ceva...

Din vreme-n vreme Ardeleanu întreba :

— Andrei, mai poţi ? Hodineşte-te, că sap eu.

Andrei scutură din cap. Da, aşa era bine, să faci ceva, orice, dar să faci ceva. Lovea pămîntul aproape cu veselie.

Pe la unu noaptea, o bucătărie de campanie le împărţi o supă grasă, fierbinte. Lui Andrei i se păru că niciodată nu mîncase ceva mai bun.

Cerul devenise cenuşiu-lăptos cînd ultimele tranşee fură gata. Oamenii porniră spre sat. Andrei şi Ardeleanu se rezemară de trunchiul unui pom, alături de cîţiva soldaţi, şi închiseră ochii. Aici îi găsi Suslănescu, care-i căutase în toate părţile. Luă mîinile lui Andrei şi-l imploră, pentru ultima oară, să vie cu el. Un domn locotenent, care mergea cu un camion spre spatele frontului, după muniţii, binevoise să-l ia în maşină pe el şi pe „fratele său".

— Am spus că eşti fratele meu, Andrei, spuse Suslănescu.

Fără să se ridice de jos. Andrei îi întinse mîna bătătorită, în palma căreia apăruseră băşici mari, ce-l usturau cumplit :

— Drum bun şi... noroc.

Atunci Suslănescu se aplecă spre Andrei, îl ridică de mînă şi-l duse cîţiva paşi mai încolo.

— Andrei, şopti. Te înţeleg. Adică nu, nu te înţeleg. Dar... n-am putere de convingere acum. Trebuie să-ţi spun însă ceva... Te rog să mă asculţi. Lucrarea aceea, ştii... lucrarea ta... *Eu* am dus-o directorului... *Eu*... Mi-a fost frică... Ştiu, e un gest murdar... Îţi spun asta ca să mă urăşti pe mine... Suslănescu... Ai de ce... Pe mine poţi să mă urăşti, ţi-am dat un motiv, dar nu extinde ura ta, n-o generaliza. Eşti tînăr, impresionabil. Ai căzut sub influenţa acestui Ardeleanu care e comunist, nu ?

Andrei tăcea, obosit.

— Ştiu, înţeleg. Cred însă în tine. Andrei, mă disprețuieşti, nu ?

— Nu puteai face altceva, spuse Andrei.

O clipă, Suslănescu crezu că asta e o scuză, apoi înţelese.

— Nu-ţi cer să mă ierţi... Dumnezeu cu tine, Andrei.

Pleacă repede, cu umerii zgribuliţi.

Mai tîrziu un soldat, văzîndu-i pe Andrei şi Ardeleanu ghemuiţi lîngă pom, îi chemă la el.

— Îi plin de lăzi cu amoniţie. Puteţi dormi pe ele. Na-vă şi o pătură de la cai, să nu vă ia dracu de frig. Numai nu duhăniţi, că ne trezim în slava cerului.

Andrei adormi trăznit pe lada de scînduri neşlefuite care adăpostea obuzele.

Capitolul XVI

Bătălia începu pe la zece dimineața. Coloanele nemțești și ungurești înaintau în formație de marș pe șosea. La început se auzi, foarte stins, venind de departe, duduitul camioanelor și motocicletelor umplînd valea cu bîzîitul lor monoton, obsedant. În poziția de artilerie domnea o liniște încordată, ca suspendarea unei respirații imense. Spre dimineață fusese foarte frig ; frunzele pomilor, iarba erau umede și reci. O pasăre trilui zglobiu într-un pîlc de aluni, apoi țîrîi telefonul și se auzi vocea încleștată de emoție a operatorului :

— De la supraveghere... stînga 0—15... înălțător 54... unghi de teren 0—0—2... o lovitură... foc...

De după boschet, unde stăteau în genunchi, pătrunși de umezeală, cu inimile bătîndu-le înfundat, Andrei și Ardeleanu urmăreau mișcările agitate ale servanților ; un elev sări la tun, controlă înălțătorul, apoi ridicînd mîna urlă din răsputeri :

— Fooooc !

Țeava se smuci înapoi, bubuitura plesni asurzitoare și un vuiet metalic se năpusti asupra pomiștii, clătinînd frunzele. Năucit, Andrei crezu că i s-au spart timpanele. Din stînga și din dreapta porniră aproape în același timp două lovituri. Ecoul hăuli prelung în vale. Departe răbufniră cîteva izbituri surde. Servanții strigară „uratea". Din nișe se auzi vocea telegrafistului :

— Înălțător 55, patru focuri, vijelie, foc...

Ardeleanu strigă ceva, dar Andrei nu-l auzi. Bubuiturile se succedau neîntrerupt ; un nor acru de pulbere se răspîndi, grețos. Tunul sălta, înfigîndu-și sapele în pămînt ; tuburile goale, de alamă,

arsă, zbucneau din țeavă, răsunînd lung cînd se loveau de fălcelele de fontă.

Zăpăcit, Andrei nu mai putu sta locului. Se ridică și făcu cîțiva pași, clătinîndu-se ca beat. Elevul care conducea tragerea îl văzu, se sperie și fu dintr-o săritură lîngă el, apucîndu-l de piept :

— Ce cauți aici ? răcni, voind să-și scoată pistolul din toc. Ce cauți ?

— Sînt refugiat ! zbieră Andrei ca să se facă auzit. Am săpat aici azi-noapte... Și repede, ca să nu-i dea timp celuilalt să intervină : Aș vrea să ajut... Nu se poate ?

Elevul, încurcat, se scărpină pe frunte, apoi îi spuse răstit :

— Ia găleata aia și udă poziția. Să nu fie praf... Să nu ne descoperim !

Andrei înhăță găleata, vărsă jumătate pe piciore, grăbindu-se, și începu să stropească. Lîngă tun nu se putea sta : zgomotul era așa de puternic, de parcă se spărgeau table colosale de sticlă. Înfierbîntați, servanții își scoaseră vestoanele ; un soldat tînăr purta obuzele în brațe, grijuliu, ca și cum ar fi fost niște purcei. Toată lumea striga, dar nu se putea auzi nimic. În zgomotul asurzitor, soldații păreau niște manechine mute.

— Staaai ! strigă telefonistul. Avioanele ! Adăpostiți !

Andrei rămase cu găleata în mînă, asurzit de liniștea ce urmă. Elevul sări în poziție și începu să azvîrle tuburile goale, lovindu-le cu piciorul. Un sergent negricios trase o plasă peste tun, apoi săriră în gropile săpate în apropiere. Elevul comandant îl trase pe Andrei de mînă :

— Hai, domnule !

Acum se auzea limpede răpăitul mitralierelor, împușcăturile în lanț neîntrerupt. Aerul tremură, tulburat de zumzetul motoarelor. Andrei sări într-o groapă îngustă, adîncă și se ghemui lîngă peretele de pămînt. Ceva fluieră scurt, o clipă scurtă de liniște, apoi pămîntul se cutremură, lovit, schijele străbătură frunzișul și o ploaie de bulgări, de pietre și de pămînt tocat se abătu asupra pomilor. Andrei închise ochii și-și încleștă pumnii. „Numai să nu se descopere", se auzi glasul gîtuit al elevului. Își scosese capela ; părul ud de sudoare i se lipea de fruntea palidă. Erau patru în groapă. Sergentul negricios asculta încordat, dar liniștit, apoi după ce a doua bombă explodă, mai departe, rîse, dezvelind un șir de dinți foarte albi, mărunți.

— Îndată trece. Nu știe unde sîntem. Cîte de astea n-am văzut eu... Care ai o țigară să-mi dai după ce trece avioanele ?

— Eu, dom' sergent — bîigui flăcăul înalt care purta obuzele, — eu... și două vă dau.

Fluierătura se auzi iar, ca trecerea unei lame printr-o pînză uriașă. Andrei se lipi mai strîns de pămînt.

— Drace, șopti elevul.

Bomba căzu foarte aproape, rupse un alun tînăr, aruncîndu-l în aer ; pămîntul grohăi și se revărsă peste ei. Andrei înghiți praf și începu să tușească, înecîndu-se și lăcrimînd.

— Asta a fost spre poziția doua, comentă sergentul. Da' tu, civilule, ce cauți aici ?

Într-un tîrziu, Andrei își ridică privirile, tocmai cînd avionul trecea deasupra lor, foarte jos : văzu burta cenușie a aparatului, aripile vrăstate cu galben, crucea neagră, mărginită cu alb și sclipirile roșiatice ale tunurilor de bord, care trăgeau la întîmplare în luminiș. Din spate venea un nor negru de fum înecător.

Andrei n-ar fi putut să spună cît timp dură bombardamentul. De fiecare dată cînd avionul se năpustea în picaj, se ghemuia, ca și cum ar fi vrut să se înșurubeze în pămînt, cu senzația că n-are nimic deasupra capului, apoi, după ce ecoul exploziilor se stingea își dădea seama că-și ținuse răsuflarea și e pe punctul să se sufoce. În scurtele răstimpuri de liniște, se auzeau zvonurile bătăliei care se desfășurau acolo în vale, pîrîituri scurte, împușcături, și un hîrîit egal, tulburător.

— Astea e tancurile, spuse sergentul. Are și tancuri, c... m-așa pe ele... care va să zică...

Umbra avionului trecu iar peste ei și în clipa următoare soldatul tînăr sări din tranșee, țipînd. Sergentul abia avu timp să-l înhațe de picioare și explozia tună, echipajele țiuiră, sfîșiind coroana pomilor. Soldatul căzu moale în șanț : o tăietură adîncă i se căscase în gîtlej. Sîngele țîșnea în valuri groase, purpurii, îi înroși cămașa, udă mîinile sergentului și curse de-a lungul peretelui de humă, care-l supse ca un burete lacom.

Andrei icni de cîteva ori mușcîndu-și buzele verzui. Tăcerea aceasta era mai groaznică decît gălăgia de mai înainte ; timpul părea să se fi dizolvat într-un gol mort. Atunci se auziră motoarele tancurilor și pufnetul scurt, îndesat, al unui anticar, care trăgea lovitură după lovitură.

— Ce faceți aici zbieră cineva de afară.

Ridicîndu-și ochii văzură pe marginea gropii două cizme uriașe. Săriră afară din șanț. Un ofițer, în cămașă cu casca prea largă umbrindu-i fruntea, nelăsînd să se vadă decît cicatricea groaznică a bărbiei zdrobite, cu oasele măcinate, gesticula cu un pistol automat :

— V-ați băgat în groapă ca în aia a mumelor voastre. Vin tancurile peste voi, măgarilor !

Soldații se repeziră la tun, în timp ce ofițerul răcnea înecîndu-se de furie :

— Scoateți-l din poziție ! Afară ! Foc direct ! Elev Mureșan !

— Ordonați !

— Le distrugi, ai înțeles ? Eu intru cu rezerva. Primești ordine de la căpitan Popescu. Executarea !

Telefonistul învîrtea disperat de manivela aparatului, strigînd în pîlnie :

— Crișule... Crișule... mă auzi ?... Aici Mureșul... Crișule... Crișule... mă auzi ? Apoi, cu fața descompusă, se întoarse spre ofițer : N-am legătura !

Vrei să ți-o fac eu ? țipă acesta, și fugi cu pași mari aplecat de mijloc.

Sergentul își scoase vestonul gros, păros, de dimie, și zise.

— Mă duc să văd ce-i cu firul... Scoateți tunul.

Toți se repeziră la roțile mari, grele, și începură să împingă. Andrei puse mîna pe țeavă și și-o retrase cu un țipăt scurt. Frigea. De trei ori roțile alunecară înapoi și ei se opintiră cu ochii ieșiți din orbite.

— Dom' elev, dom' elev ! Tunul trei a fost distrus ! Ce ne facem ? A murit dom' elev Crișan și ochitorul. Muniția a scăpat !

— Hei, tu ! Măi, tu ! îl zgudui elevul comandant pe Andrei. Și tu, — se întoarse spre Ardeleanu, a cărui față era acoperită de un strat subțire de noroi, — mergeți cu Burgheiea și aduceți muniția. Acolo-i, în spate.

Telefonistul repeta în pîlnie :

— Crișule... Crișule... Crișule...

Zgîriindu-și obrazul, mîinile, Andrei se repezi orbiș printre pîlcurile de pomi. Fumul se agăța în falduri de crengile rupte, plutea, înecăcios și negru ca un nor, deasupra pădurricii. În toate părțile pămîntul era răscolit ; trunchiurile rupte, cojte, ale pomilor, păreau niște ciolane curățate de ciori. Andrei alerga, spunîndu-și : „numai să aducem muniția la timp..." și făcu semn lui Ardeleanu să se gră-

bească. Acesta își strîmbă obrazul într-un fel de surîs. Andrei se împiedică. La picioarele lui era întins un elev tînăr, cu părul blond, zburlit în jurul tîmplelor. Căzuse pe o rînă. Mîna zgîrcită strîngea un binoclu spart ; ochii deschiși, albaștri și tulburi, păreau mirați. Mai departe, dintr-o groapă pe jumătate astupată, răsărea un picior rupt de la genunchi, cu stofa pantalonului arsă, neagră. Tunul nu fusese lovit în plin, dar schijele îi zdrobiseră aparatele de ochire și scutul era ciuruit ca o sită. Țeava se înfundase în pămînt. Culcat pe fălcele, un soldat gras părea să caute ceva cu mîinile întinse și degetele răschirate. Un caporal cu sîngele curgîndu-i șiroaie subțiri pe față, le strigă :

— Muniția ! Aici...

Fără să-i aștepte se înfundă într-un boschet. Îl urmară.

Andrei sări în groapa puțin adîncă, deasupra lăzilor de lemn, și înhăță una. Era foarte grea și fu cît pe ce s-o scape.

— Stai că-ți ajut ! strigă Ardeleanu, dar Andrei, cu o sforțare, și-o puse pe umăr. Muchiile colțurate îi zdreliră pielea și i se păru că aude cum îi scîrțîie clavicula. Clătinîndu-se, gata să cadă mereu înainte sau înapoi, fără să-și găsească echilibrul, începu să alerge, gîndindu-se : „Dacă o scap, am zburat în aer". Picioarele-i deveniseră dintr-o dată slabe și i se împleticeau. Cînd ajunse în poziție, sudoarea sărată îl orbise. Puse lada jos și goni înapoi. Tîmplele-i zvîcneau, gata să plesnească. Cu un vîjîit prelung, ceva trecu deasupra lui, apoi auzi bubuitul tunului care începuse să tragă direct asupra tancului. Andrei mai cără trei lăzi și, epuizat, se lăsă să cadă pe iarbă. Își lipi fața udă de pămîntul rece. Într-un tîrziu, își ridică privirile. În fața lor, pe porțiunea de cîmpie care se vedea, tancul, trăgînd mereu, înainta într-un nor alburiu-albastru. Cu ochii holbați, Andrei îl privi țintă. Încercă să se scoale și s-o ia la fugă, înnebunit, oriunde, numai să scape de această matahală care venea spre ei. În jurul tancului explodară cîteva lovituri. Tancul se opri, își roti turela, căutîndu-și adversarul.

— Lipește-te de pămînt ! urlă un soldat, azvîrlindu-și lada de pe umăr și adăpostindu-se după ea.

În clipa aceea, chiar de lîngă tanc se ivi o mogîldeață sprintenă, ridică mîna, aruncă ceva și un fum cenușiu învălui totul. Apoi țîșni o flacără roșcat-verzuie. Elevul sări la tun, ochi îndelung, și cînd fumul se risipi, lovitura porni precisă. Tancul începu să se învîrtească în loc, și o șenilă ruptă se desfășură ca o limbă neagră.

— Asta a fost Maxineanu ! strigă sergentul negricios, care, așezat lîngă tun, își lega moletierele. Trageți, nu stați, — țipă el, — că acuma ies servanții...

Dar elevul privi cu binoclul tancul care ardea, și își flutură capela, nebun de bucurie.

Împinseră tunul înapoi în amplasament. Telefonul de la observator nu mai răspundea. Peste un timp trecu pe lîngă ei un pluton de elevi, cu armele în cumpănire. Un sublocotenent rezervist, cam bătrîior, încerca să alerge în frunte, dar era mereu depășit. De la el aflară că alte patru tancuri nemțești forțează șoseaua spre Ineu, iar husarii unguri încearcă o manevră de învăluire.

Descumpănit, elevul comandant începu să se agite. Curînd sosi un curier de la Maxineanu. Li se ordona să se retragă imediat și să ia poziție la marginea satului.

Încărcară muniția pe chesoane, apoi fură aduși caii care sforăiau neliniștiți.

— Suie-te, civilule ! îl împinse sergentul pe Andrei. Suie-te !

Biciuiți pînă la sînge, caii goniră prin luminiș, trecură pe lîngă poziția distrusă, de unde luară doi răniți, străbătură imașul și intrară pe ulița satului pustiu. Privind în urmă, Andrei văzu că toată pădurica era înecată în fum, iar sus, pe colină, ardea cu vîlvătăi clădirea școlii militare. Din tranșeele săpate acolo peste noapte răsăreau, deși, norișorii albi ai împușcăturilor.

— Sînt mulți, se încruntă Ardeleanu. Toată fața îi era neagră de funingine și-și mușca buzele... Da, îi ușor să te bați cu cîteva sute de soldați cînd ai tancuri.

— Te cred și eu, rîse sergentul. Mie-mi spui ?

Se opriră în piață și desperecheară tunul, așezîndu-l astfel ca să supravegheze șoseaua.

Cerul, pînă atunci senin ca sticla, se acoperise de o pîclă subțire de nori, din dosul cărora soarele strălucea rece, stins.

Andrei se culcă într-un șanț. Capul îi ardea, respirația șuierătoare și fierbinte îi frigea buzele uscate, plesnite. Ardeleanu îi întinse o țigară aprinsă, dar el nu simți gustul fumului pe care-l sugea nesățios.

Pe șosea se ivi primele eșaloane care se retrăgeau în ordine : soldații erau acoperiți de praf, de funingine, de noroi. Multora, uniformele rupte le atîrnau în zdrențe. Andrei văzu și cîțiva răniți ; un băiețandru cam de vîrsta lui, cu obrazul livid și murdar, era purtat în spate de un plutonier gras, asudat. Din umărul rănitului se scurgea un șiroi de sînge negricios. Soldații treceau în pas aler-

gător, pe sub salcîmi. Apoi se ivi al doilea tun. Servanții călăreau pe deșelate, biciuind caii cu capetele frîielor. Trecură duruind pe șosea, împrăștiind pietrele în toate părțile. Elevul le făcu semn, dar ei nu se opriră ; își urmară galopul spre marginea satului.

— Înhămați ! strigă sergentul. Plecăm !

În clipa aceea un călăreț se opri lîngă ei. Alunecă din șa și se rezemă de crupa calului. Trăsăturile tăioase îi erau scuturate de un tremur pe care încerca zadarnic să și-l stăpînească.

— Plecați, spuse el. Ordin de la colonel. El a rămas cu ariergarda... Cel mult peste un ceas nemții sînt aici. A dat ordin să ridicați toți răniții.

Își trecu mîna peste buze, scuipă și începu să plîngă cu sughițuri :

— Nu mai putem ține, crucea și... De trei ori a ieșit Maxineanu la contraatac, în picioare. Mai are vreo sută de elevi, pe care i-a ținut acolo... Uite ordinul.

Întinse o foaie de hîrtie, pe care elevul o luă în mîna lui tremurătoare. Citi :

Max.

— Ordon : culegeți răniții, retrageți-vă în ordine spre Gurahonț, unde se face joncțiunea cu Armata Roșie. Locțiitorul meu : căp. Popescu.

Aproape de marginea satului, se auzi bubuitul înfundat al grenadelor.

— Moisă, ia căruța de muniții și du-te după răniți ! ordonă elevul sergentului. Ne întîlnim pe șosea, spre Gurahonț. Pleacă !

— Cine mai vine cu mine ?

— Eu ! strigă Andrei... Noi doi !

— Măi civilule, tu ești dat naibii, măi. Haidem.

Într-o clipă scoaseră toate lăzile din căruța lungă, verde ; sergentul sări pe capră și-și puse pușca între genunchi : în clipa aceea un obuz explodă în mijlocul șoselei. Geamurile unei case plesniră, făcîndu-se țăndări. Caii de la tun se cabrară.

Andrei și Ardeleanu se agățară de căruța care porni spre marginea satului, acolo unde duruia încă, neîntrerupt, mitraliera.

Șoseaua se umplu se soldații care se retrăgeau.

Sergentul plescăia din buze, furios, înjurînd sălbatic caii. Cum n-avea bici, se sculă de pe capră și lovi cu călcîiul bocancului trăpașul din stînga, apoi sucindu-se spre cei doi le spuse, ciudos :

— Am fugit de la Stalingrad, civililor, am tot fugit, dar acuma ch, parastasu' !... Atunci ne părea bine, că veneam spre casă... Dar acuma !, e altceva și eu sînt foarte inervat ! ,

Un alt obuz ridică în fața lor un perete de pămînt, schijele se auziră fluierînd și caii, înnebuniți, o luară la goană, coborînd pe șosea, prin șanț, peste imaș. Andrei abia avu vreme să se agațe de marginea trăsurii, ca să nu fie azvîrlit afară. Din pădurice unde fuseseră ei de dimineață ieșeau pe rînd grupele de soldați și alergau încovoiați spre primele case ale satului. Sergentul opri căruța lîngă un arțar scorburos, sări jos și-i spuse lui Andrei :

— Tu vii cu mine, iar tu, al'laltu', păzești caii.

Porniră grăbiți. Andrei se apleca instinctiv, ori de cîte ori auzea piuitul gloanțelor, dar sergentul îl liniști :

— N-are rost, civilule, astea-s gloanțe rătăcite. Pe ăla de te lovește, nu-l auzi. Așa... îmi aduc aminte...

Nu isprăvi. Rezemat de trunchiul retezat al unui pom, un soldat încerca să-și lege cu dinții bandajul care-i aluneca mereu de pe cot.

— Du-te într-acolo ! îi arătă sergentul locul unde era căruța... Ceilalți răniți unde-s ?

— Îs o mulțime, gemu soldatul. Acolo, își întoarse el capul spre deal. Au venit niște brancardieri... au... uu... mi-i rupt de la cot...

— Alții nu sînt pe aici ?

— Ba da... Vreo zece, printre pomi...

Îi întîlniră într-un luminiș scormonit de obuze. Cu mîini tremurătoare, Andrei îi sprijini, ametit de mirosul dulceag al sîngelui care curgea. Un om de vreo patruzeci de ani era culcat pe spate și-și ținea cu amîndouă mîinile intestinele, de sub care mustea un sînge negru, cu clăbuci. Îl luară binișor, unul de cap, altul de picioare și porniră spre căruță, urmați de convoiul celorlalți. Sergentul îi vorbea rănitului în șoaptă, cu o ciudată duioșie :

— Nici o grijă, taică, scapi. Cinstea mea că scapi. La Gurahonț e medici. Te taie, scoate gloanțele, le aruncă-n găleată, și gata... Ai să-ți mai încaleci muierea, nu te teme.

Rănitul, lucid, clipea din ochii mari, aburiți de apropierea morții și încerca să spună ceva. Cînd ajunseră lîngă căruță, un ofițer trecu călare și le strigă :

— A căzut Maxineanu !

Sergentul se făcu palid, apoi strigă în urma călărețului :

— Unde, dom' sub'lent ? Unde, dom' sub'lent ?

— Acolo, făcu acesta un gest în urmă.

Sergentul o luă la fugă înapoi, peste imaș, în zig-zag.

Andrei se luă după el, dar îi fu peste putință să-l ajungă pînă în clipa cînd intrară din nou în luminiș. Doi elevi, opintindu-se duceau un trup lung, greu. Capul ofițerului atîrna, ca de lemn, într-o parte, pe jumătate acoperit de cască. Cămașa îi era roșie de sînge și degetele mîinii drepte zdrobite i se tîrau pe jos.

— Dom' colonel ! strigă sergentul. Dom' colonel...

— Gata, făcu unul dintre elevi, lăsîndu-l jos și începînd să se șteargă pe frunte. Asta-i...

Plîngînd cu hohote, sergentul se aplecă asupra trupului întins, îi căută inima, apoi își ridică spre Andrei fața plină de lacrimi :

— A murit... Ce știți voi ! El mi-a dat gradele de sergent... Niciodată nu mi-a spus, ca alții, cioară, țigane, baragladină...

Sări în picioare, și cu o putere care nu i se putea bănui în trupul firav îl puse pe umeri și porni în goană spre căruță, urmat cu greu de Andrei și de cei doi elevi.

În urma lor, împușcăturile se răriseră. Privind spre clădirea școlii, acoperită de perdele galbene de flăcări, Andrei văzu cum un șir de soldați iese din tranșee și se repede spre vale. Auzi iar zornăitul de fierărie al tancurilor. Grăbi pasul. Ajunși lîngă căruță, ajutară răniților să se urce. Omul cu pîntecele zdrențuit își ținea strîns acoperită rana și încerca mereu să vorbească. Întinseră cadavrul lui Maxineanu de-a lungul căruței și plîngînd, sergentul se urcă pe capră. Unul dintre elevi își smulse automatul de pe umăr și strigă :

— Ungurii, măi ! Dă-i drumul !

Departe, pe șosea, se vedeau galopînd călăreți, care creșteau din ce în ce. Sergentul lovi caii. La marginea satului ardeau cîteva case. Într-o curte, un țăran scotea deznădăjduit apă din fîntînă și alerga cu găleata să stingă flacăra care coșcovea pereții casei.

— Mai încet, boule ! îi țipă sergentului un elev, dar își mușcă limba și scuipă furios un firicel de sînge.

Sergentul coti pe o uliță goală, desfundată, îndemnînd mereu caii pe țigănește. Cînd ajunseră la capătul ei, văzură că podețul care trecea peste baltă fusese aruncat în aer. Înnebuniți, caii se răsuciră în loc, se încurcară în hamuri ; Ardeleanu sări jos, îi apucă de bot și-i întoarse. Împușcăturile se auzeau acum foarte aproape, la marginea satului. „Ne-au prins", se gîndi Andrei și, strecurîndu-și mîna în buzunar, pipăi plăselele revolverului. Dar șoseaua era goală. Numai departe, spre cealaltă margine a satului, se vedeau siluetele mărunte, verzi ca niște lăcuste ale soldaților. Podeaua

căruții se acoperise cu sînge ; cîțiva răniți leșinaseră, ceilalți, cu dinții strînși, albi-verzui la față, șopteau mereu :

—Hai, hai, dă-i drumul, dă-i drumul...

Casca alunecase de pe obrazul colonelului, descoperindu-i ochii negri, cu pupila uriașă și rictusul sălbatic al gurii. Andrei își scoase vestonul și-l acoperi. Îi venea să sară din căruță ; avea senzația că pe jos ar alerga mai repede.

Cînd trecură pe lîngă primărie, poarta mare, albă se deschise repede, și cîțiva omeni le ieșiră înainte. Andrei îl văzu pe moșneagul cel sfînt ținînd în mînă o tavă cu pîine și sare și un popă scheletic care bîlbîia de groază.

Buimăcit, sergentul opri căruța, trăgînd cu putere de frîie. O clipă se priviră în ochi, apoi sfîntul bîigui :

— Am crezut că... au intrat dușmanii și...

Sergentul își luă pușca de pe genunchi și-o puse la ochi. Delegația se făcu nevăzută pe poarta primăriei, numai popa se împiedică în prag și căzu cît era de lung, scăpînd pîinea și sarea. Împușcătura pocni sec și glonțul se înfipse în lemnul proaspăt jiluit.

Un elev se chinuia să-și smulgă grenada de la brîu, dar sergentul, dezmeticindu-se porni căruța.

— Trădători !...Porci !...răcni Ardeleanu. Numai să vin înapoi, că eu îi spînzur, cu mîinile astea !

După ce ieșiră din orășel, nu-și încetiniră fuga. În urma lor, vîlvătăi de fum se înălțau, zvîrcolindu-se. Cerul era spălăcit, cenușiu și un vînt subțire, tăios, făcea să cînte sîrmele de telegraf. Tăceau cu toții. Andrei își ștergea mereu fața cu un gest mecanic.

Ocolind șoseaua, luînd-o pe dulee și drumeaguri lăturalnice sau drept peste cîmpuri, prin miriști, de-a lungul văii secate a unei bălți, prin ierburile înalte de la liziera unei păduri, căruța merse zdroncănind toată după-amiaza și toată noaptea. Spre dimineață cerul cenușiu se sparse și o ploaie măruntă, țîrîitoare, înmuie drumurile ; atunci sergentul scoase iar căruța la drum. Pe capră, Andrei adormise puțin încovoiat, rezemîndu-și capul de umărul osos al sergentului, zdrobit de oboseală și deznădejde. Cînd căruța se opri, se trezi brusc.

— Trebuie să-l dăm jos, îi spuse sergentul, făcînd un semn cu capul spre omul cu pîntecele zdrențuit.

De nesomn, trăsăturile i se subțiaseră și se întunecaseră parcă, numai albul ochilor lucea viu, sticlos. Îl treziră și pe Ardeleanu (cei doi elevi se dăduseră jos, după cum îi informă sergentul) și

împreună coborîră din căruță soldatul care murea. Nu-și pierduse cunoștința, sau poate tocmai se trezise, deoarece repeta, cu încăpățînare : „Jos... pe pămînt..." Îl întinseră cu băgare de seamă pe marginea șanțului și el se zgîrci tot, aducîndu-și convulsiv mîinile pe pîntecele sfîșiat, care răspîndea un miros greu, insuportabil. Voia să spună ceva, dar nu mai avea putere și, strîngînd din dinți, căuta să-și ridice capul. Andrei îi trecu binișor mîna sub ceafă și-l ajută. Soldatul privi lacom cerul sur, uniform, pomii împrăștiați pe pustă, dealurile care, răsăreau departe, ca dintr-o abureală vineție, apoi luînd mîinile de pe burtă își încleștă degetele în pămîntul șanțului, scormonind neputincios. Deodată se întinse. Sergentul îngenunchie lîngă el, îi desfăcu vestonul păros, prea mic, ieșit de soare și transpirație și-l căută de acte. N-avea afară de o plăcuță coclită pe care scria 11.947.

Se întoarseră tăcuți la căruță. Ceilalți răniți moțăiau, scuturați de friguri. Numai unul dintre ei, cu mîna învăluită în pansamentul prin care răzbătuse sîngele, pătîndu-l, îi privea rugător și speriat.

— Nu ți-e sete ? îl întrebă sergentul, și-i întinse bidonul. Rupse o nuia dintr-un pom care creștea prin apropiere și îndemnă caii :

— Haideți, haideți, haramcilor, să ajungem odată.

Andrei aținpi iarăși și se trezi de două ori : o dată cînd sergentul îi dădu să mănînce niște prune pe jumătate coapte, iar a doua oară, cînd se auzi zgomotul unui avion. Sergentul trase la marginea șoselei, într-o porumbiște, și el făcu semn să coboare. Andrei se culcă pe burtă, între niște lujeri uscați de dovleac, dar auzi țipătul de bucurie al sergentului :

— E rus ! E rus, măi ! E rus, civilule !

Andrei și Ardeleanu săriră în picioare, dar avionul se pierdea spre Ineu. Sergentul începu să joace halaripu, bătîndu-se cu palmele pe tureacul pantalonilor.

— Sturmovik ! căscă el gura mare, sticlindu-și dinții. Îl cunosc, de cîte ori i-am mîncat papara ! Sus, în căruță ! Ruși-s aproape !

Rănitul cu mîna bandajată încuviință și el :

— Nu era nemțesc... avea o stea roșie pe aripi... parcă și sunetul era altfel...

Sergentul urni căruța, biciuind cu nuiaua spinările cailor, ale căror picioare tremurau. Andrei nu putea vorbi din pricina zguduiturilor, de aceea privea mereu în lungul șoselei : la fiecare cot spera să vadă apărînd tancurile rusești.

Spre amiază ajunseră la Gurahonț. Peste tot cîmpia era acoperită de căruțe, de coviltire și de oameni : ici-colo se ridicau fumuri

firave, albăstrii. Părea o imensă șatră, popositā acolo, printre salcîmii prăfuiți, de-a lungul șanțurilor, pe ulița cea mare a satului, în ogrăzile localnicilor, sub pomii care se desfrunzeau încet ; pînă în zarea întunecată de zidul unei păduri nu se vedeau decît refugiați.

— Trebuie să fie și luncanii pe aici, spuse Ardeleanu, și punînd mîna pe umărul sergentului, îl rugă să oprească.

— Bine, civililor, zise acesta, zîmbind trist. Lasă, lasă, nu-mi mulțumi. Mi-a plăcut cum v-ați purtat. Drum bun...

Abia după ce căruța porni, Andrei își dădu seama că uitase să-i întrebe cum îi cheamă.

Înainte de a intra în sat îl mai văzură cum mînă, încet acum, ca să nu le facă rău răniților.

Ei doi săriră șanțul și se îndreptară spre cel mai apropiat om : un moș care frigea un știulete de porumb, încălzindu-și totodată mîinile pergamentoase.

— Nu știi, matale, luncanii nu-s pe aici, cumva ?

— Ba. Aici îs. Mergeți dumilorvoastre tot înainte... Cam pe acolo unde se văd pomii ceia s-au așezat... Toți ne-am așezat aci, mai departe nu merem. Ori vin rușii, ori murim aci. Da' rușii nu-s departe, poate chiar astăzi sosesc...

Oamenii își scoseseră boarfele din căruțe, întinseseră pe jos pernele și dunele de puf, o sobiță fumega lîngă o căruță cu coviltir de stuf pe jumătate uscat, mai încolo cîțiva oameni măcinau porumb între două pietre mari, rotunde ; o femeie cu mînecile suflecate frămînta pîine într-o albie de spălat rufe ; în jurul unui ceaun, în care clipocea mămăliga, se adunase o familie întreagă : bărbatul ținea în mînă o oală de pămînt cu mujdei în care întingeau toți, pe rînd, în ordinea vîrstei, și un bătrînel firav se agita, temîndu-se că n-are să-i rămînă și lui ; într-o băltoacă proaspătă se zbenguia un porc murdar și costeliv ; pe un pat de paie mucede o vacă bălțată își lingea vițelul proaspăt fătat ; un țăran afumat își croia feciorul cu codorîștea biciului, mușfuluindu-l : „De astea îți arde acum, mucosule ?" ; iar în toate părțile, ghemuiți în pozițiile cele mai ciudate, dormeau claie peste grămadă, oameni, femei, copii : o întreagă mulțime dezrădăcinată foia sub bolta posacă a cerului plumburiu.

Primul cunoscut cu care dădu ochii Andrei fu cantorul Grozuța, acela care strigase mereu, pe drumul Șupreușului : „Pruncii mei... Muierea mea !"

Grozuța rămase uluit, fără grai, ridică doar o mînă spre cer, reculegîndu-se și scoase un strigăt înalt :

— Tulvai, doamne, Andrei, în ce stare vă aflați !

Andrei se sili să zîmbească, dar bărbia începu să-i tremure. Strînse tare mîna cantorului, care, întorcîndu-se, începu să cheme oamenii :

— Măi muiere, Ioane, Lență, Creițar, Lădoi, veniți, măi, să vedeți cine-o venit... Tulvai, Andrei, îți fi flămînzi. Măi, cum o plîns doamna în noaptea aceea cînd ați luat-o la fugă, vai și amar credeam că iese sufletul din ea...

— Unde-i mama ? strigă Andrei, făcîndu-se alb ca hîrtia.

— O luat-o pe alt drum cu Turculeț, șeful gării. Nu știm nimic de ea... Apoi băgînd de seamă paloarea lui Andrei, încercă să-l înveselească : N-avea nici o grijă. Poate s-or întors la Lunca. Dac-ar fi dat Dumnezeu să rămînem și noi, că iaca, mi s-o prăpădit iosagu. Nici nu știu ce-oi da pruncilor și muierii să mănînce...

Andrei și Ardeleanu fură înconjurați de o mulțime de fețe cunoscute. Fiecare luncan voia să le strîngă mîna și să se mire de halul în care erau. Abia atunci Andrei își privi hainele. Vestonul, rupt în spate pînă aproape de guler, îi atîrna ; jos, pantalonii erau numai franjuri, picioarele — goale, murdare, învelite în cîrpele cămășii pe care i-o dăduse Mitru Moț să-și facă obiele. Fu luat pe sus și se trezi așezat cu o cană fierbinte de lapte în mînă, lîngă un foc care mirosea a scoarță de salcîm.

— Mîncă, Andrei, mîncă. Dacă te-ar vedea doamna Ana în ce hal ești...

— Cum a slăbit, se miră o femeie, al cărei nume Andrei nu și-l amintea.

Se aplecă asupra cănii și sorbi o înghițitură de lapte cald. Ochii-i înotau în lacrimi și umerii îi tremurau. Deodată văzu o arătare ciudată, sărind ca o barză peste oamenii culcați pe pămînt : popa Scarlat, în haine țărănești, cu o căciulă uriașă trîntită pe frunte à la Mihai Viteazul, cu obrazul pe jumătate săpunit, se repezi la el, îl sărută și începu să țipe :

— Uite, uite... Ai venit și tu ? Iar după această constatare începu să-i explice de ce se rade : știe el prea bine că rușii au ce au cu popii, de aceea își taie mustățile... De unde să știe rușii că el e democrat, ateu și anarhist ? Ecaterina e sănătoasă, a mai slăbit ceva, numai cu socrul are de furcă : plînge într-una și se dă de pămînt că și-a lăsat casa, la sfatul lui. Lăboșoaia scuipă sînge ; mult nu

mai are ; a răcit azi-noapte cînd a plouat. După ce-i înșiră toate astea, se sculă și plecă grăbit, gesticulînd cu briciul.

— Slab domn îi și dumnealui, zise Cloambeș Lădoi, care se așezase aproape de Andrei. Slăbise mult, dar era îmbrăcat curat și își lustruise cizmele de box cu tureacul îngust. Apoi i se plînse lui Andrei că era foarte neliniștit din pricina lui Ioșca, pe care-l trimisese la București. Nu știa nimic de el.

— Acum vă culcați... V-am făcut loc în căruța mea, spuse Cula, un acar care locuia lîngă școală, după ce așteptase răbdător ca Andrei și Ardeleanu să isprăvească de mîncat. Rușii-s aproape, cum trec ei, o luăm și noi spre casă pe urmele lor. Nu vă mai lăsăm să plecați. Mergem toți împreună. De mîncat om găsi noi...

Andrei îi mulțumi. Se sculă și le spuse că vrea să dea o raită prin împrejurimi, apoi vine să se odihnească.

Întrebă în stînga și în dreapta, căutînd să afle știri despre ai lui ; dar ultimul om care se întîlnise cu ei, Bușcu Mihăluții, îi văzuse la Gurba, de unde căruțele au scăpat cu greu, fiindcă husarii au încercuit satul, unde bănuiau că se află trupele retrase de la graniță.

Frînt de oboseală, Andrei se întoarse la căruța lui Cula. Aceasta-i așternuse o dună albă și îi pusese trei perne la căpătîi. Așternutul moale avea un miros răcoros, amărui, de ierburi uscate. Își lipi de pînza aspră obrazul bătut de vînt. Auzea, ca printr-o ceață care deformează glasurile, cum vorbeau oamenii, jos, lîngă căruță. Continua o discuție începută pesemne înainte de venirea lui.

— Mă mir de tine, Culă, — zicea înțepat Lădoi, — că vii cu astfel de vorbe. Dacă te-ar auzi taică-tău, bietul Clondor...

— Lasă-l tu pe tata să se hodinească în groapă. Da-i așa cum spun !

— Și-ți pare bine, ha ?

— Nici rău nu-mi pare. Că destul or huzurit unii, iară alții și-or supt degetele.

— Nană Mărie, auzi cum vorbește ? se întoarse Lădoi spre mama lui Cula, o femeie foarte bătrînă, uscată și galbenă, înfofolită într-un șal gros de lînă neagră.

— D-apoi, măi Clombeș, vorba ceea... V-am lins destul în c... Amu mai lingeți-ne și voi !

— Nu te temi de Dumnezeu ! se indignă Lădoi.

— Da' tu te-ai temut să-l trimiți pe front pe bietul Mitru Moț a Mitrului ?

— Cine l-o trimis ?

— Tu !

— Nu vorbi luzii, muiere bătrînă !

— Nici o luzie nu-i aici, spuse Cula, acarul. Cunoaşte tot satul ce-ai făcut cu el, tu şi cu Sofron. Şi dacă are să vie Mitru, apoi nu ştiu ce-a fi cu voi, că s-o jurat înaintea bisericii că vă taie pe toţi, la rînd.

— Om mai vedea noi, rîse silit Lădoi. Iară cu ruşii aşa să ştii. Bine că vin acuma, că iaca ne merge greu, fugari pe drumuri, aşa că eu sînt foarte mulţămit...

— No, apoi om vedea cum îi fi de mulţămit mai încolo.

— Eu atîta-ţi spun, Culă, bagă-ţi tu minţile-n cap, şi nu umbla cu vorba slabe, se vede că ţi-o băgat bolşevismul în cap Ardeleanu, că tare ai umblat pe la el prin casă...

— Bine că n-am umblat ca tine, bot în bot cu Blotor, gardistul cel legionar...

— N-am umblat eu cu el ! strigă supărat Lădoi. Ce mama lui să fi făcut, că mi-i nepot ? Să-l scot cu cîinii din ocol ? Eu am fost dimocrat, ştie lumea... Cu Maniu...

— Da, asta aşa-i, încuviinţă cineva.

Clondorița gîrîi cu vocea ei tremurătoare :

— Mai lăsaţi-le astea, că avea-îţi vreme acasă. Culă, caută după iaga ceea cu pălincă. M-o biruit frigu... Nu vă mai certaţi. Ţine-ţi şi tu gura, Lădoi, nu-l zădărî, că puţi de bun ce eşti...

De departe se auzi un chiot prelung :

— Ruuuuuuşiiiii ! Oamenilooooor, vin ruuuşiiii !

Andrei se ridică în capul oaselor : toată cîmpia se pusese în mişcare, mulţimea alerga claie peste grămadă, rostogolindu-se spre şosea. Îl zgîlţîi pe Ardeleanu care sforăia, cu capul înfundat în perne :

— Scoală, măi, scoală-te... Ruşii...

— Ce ? Unde ? strigă mecanicul, şi sări din căruţă.

Porniră şi ei, pierzîndu-se în mulţimea celorlalţi, dar cînd ajunseră la şanţul care mărginea şoseaua, trebuiră să-şi facă loc cu coatele şi cu pumnii, pentru că un zid gros de trupuri le împiedica vederea. Din urma lor veneau strigînd şi gesticulînd mereu alţii... Cînd Andrei ajunse în primul rînd, dînd la o parte o femeie care plîngea cu cîrpa la gură, apăru o motocicletă albă de praf. Pe ataşul în care stătea un mitralior tînăr, cu un moţ de păr blond răsucit, răsărind de sub boneta mică, se vedea o stea mare, roşie. Un ofiţer cu epoleţi laţi, aurii, conducea încet, privind spre mulţimea de pe margine şi făcînd semn cu mîna. În clipa următoare zidul se sparse

şi cu un strigăt asurzitor lumea începu să se înghesuiască în jurul motocicletei, oprind-o. Andrei se silea să ajungă lîngă ei. În faţa lui, Clondorița cea bătrînă lovea voinicește cu pumnii uscaţi în spatele oamenilor care nu voiau să se dea înlături, strigînd din toată puterea pieptului ei slab :

— V-au adus rugăciunile noastre... Faceţi-mi loc să-i văd şi eu, cum sînt la faţă.

Pe şosea se ivi botul pătrat al unei maşini mici, descoperite, plină cu soldaţi prăfuiţi, obosiţi şi foarte tineri, acoperiţi cu flori, cu crengi de pomi. Într-o clipă cercul se închise şi în jurul lor ; mulţimea îi scoase afară din maşină pe sus, ridicîndu-i pe umeri. Din toate părţile li se întindeau căni cu apă, cu lapte, bucăţi de slănină, pîine, ciorchini de struguri, ori numai mîini aspre, bătătorite, care voiau să-i atingă. Un timp se auzi doar un vuiet confuz de glasuri, ca un murmur, apoi cineva strigă din răsputeri :

— Trăiască tovarăşii noştri ruşi !

— Să trăiască !

— Trăiască !

— Să trăiţi !

Nu mai voiau să-l pună jos pe soldatul pe care-l ridicaseră, şi el rîdea, ştergîndu-se cu mîna de sudoare şi făcînd semne cu pistolul automat.

În sfîrşit, Andrei ajunse lîngă motocicletă şi, ca toţi ceilalţi, puse mîna pe ataşul prăfuit şi fierbinte. Cu un gest spontan întinse mîna ofiţerului, care, rîzînd, se ruga de oameni să libereze drumul. Acesta i-o strînse scurt şi urmă să facă semne, încercînd să le explice oamenilor că trebuie să pornească mai departe. Cineva-i vîrî în mînă cîteva pere mari, mustoase, şi el, încurcat, le întinse celui din ataş, apoi apăsă pe accelerator, făcînd o mişcare hotărîtă. Mulţimea se dădu la o parte. Motocicleta şi automobilul plin de soldaţi porniră încet. Un ţăran negricios, masiv, fugi alături de maşină, scuturînd mîinile fiecăruia ; punîndu-şi palmele la gură, strigă.

— Să trăiască Stalin !...

Alţii se îndreptau grăbiţi spre locul unde poposiseră.

— Gata-i şi războiul... Gata...

— Hai să prindem caii şi să pornim spre căşile noastre...

— La căruţe !

— Acasă !

— Războiul s-o gătat !

— Da' alții nu mai vin ?

— Taci, prostule ! Asta-i vangarda ! Patrula, da ! Peste vreun ceas să vezi, mulțimea pămîntului !

— Măriee, du-te și adună pruncii, că plecăm acasă !

— Acasă !

Andrei stătea pe marginea șanțului. Praful stîrnit de sutele de oameni care se agitau pe șosea îl învăluia ca o baie călduță, uscată. „Războiul s-a terminat... Războiul s-a terminat... Acum e, într-adevăr, pace..." Ar fi vrut să pornească spre casă. Războiul s-a terminat. Restul este fără însemnătate, ca un coșmar pe care trebuie să-l uiți.

Ardeleanu, care-l strigase din toate părțile, alergă spre el cu fața radiind de bucurie.

— Pe unde erai, Andrei ? Ei, ai văzut ? I-ai văzut ? Îl strînse în brațe. Ascultă aici, Andrei. Orașul a fost eliberat ieri ; așa vorbesc oamenii. Ar fi venit o știre la poștă. Uite ce zic eu : nu mai mergem cu căruțele, cine știe cît o să dureze drumul. Cu trenul e mult mai bine. O luăm spre Mădrigești, ăsta-i un sat la vreo șase kilometri, de acolo tăiem dealurile spre Vîrfuri, unde e o gară. În trei-patru zile, cel mult, sîntem acasă... Ce zici ?

— Cum vrei tu... cum vrei tu, rîse Andrei, încercînd să i se smulgă din brațe.

— Măi, acuma să vezi tu cînd or începe tunurile și tancurile sovietice să ți-i snopească ! Pînă la Berlin nu se mai opresc ascultă ce-ți spun eu.

Cîmpul fusese cuprins de neastîmpăr. Oamenii alergau după caii pe care-i duseseră la păscut, îi despiedicau și, încălecînd, goneau spre căruțe ; un băiat de vreo zece ani se chinuia să adune un cîrd de gîște, alții strîngeau de pe jos boarfele și le aruncau la întîmplare în căruțe, zorindu-se.

Cînd îi spuseră lui Cula, acarul, că vor să plece spre Vîrfuri, de unde vor lua trenul, acesta se opuse, dar ei nu voiră să-l asculte. Ardeleanu îi explică :

— Nici voi n-o să puteți merge așa cum credeți. Gîndiți-vă, grosul trupelor sovietice abia trebuie să înceapă să treacă. Pe urmă se vor întîlni cu nemții, îi vor bate măr, asta înseamnă totuși cîteva zile. Mai bine ați veni cu noi, spre Mădrigești, și să așteptați acolo.

— Nu, strigă mama lui Cula, Clondorița. Noi nu mergem nicăieri, fără decît acasă ! Tu, Culă, lasă-i pe dumnealor să facă cum

ar vrea. Dă-le o pită mare, nește cîrnați, să aibă de drum. Și scoate iaga cu pălincă, să cinstim !

Sticla călători din mînă în mînă, Andrei, slăbit, se ameți dintr-o dată și ochii începură să-i sticlească, zglobii. Își luară rămas bun, se sărutară, apoi porniră spre Gurahonț.

Porțile tuturor caselor erau deschise, lumea aștepta pe uliță să vadă cînd vor veni rușii. Din toate părțile, refugiații se adunau, fericiți că pot porni spre case. Intrară în clădirea școlii. Voiau să vadă o hartă a județului, să-și plănuiască un drum mai potrivit. Clasele erau pline de lume, peste podelele unse cu catran fuseseră împrăștiate paie, în băncile înguste se instalaseră paturi. Cu greu Andrei găsi harta și, scoțînd o bucată de hîrtie, desenă drumul spre Vîrfuri.

Ieșiră din clădirea școlii, cînd un om mărunțel, cu ochelarii groși, aburiți, se opri în fața lor. In prima clipă Andrei nu-l recunoscu, deoarece fruntea îi era acoperită de o șapcă uriașă, cafenie, cadrilată.

— Andrei ! făcu notarul Meliuță, trîntindu-și șapca de pămînt, popular. Parcă ai fi Old Shatterhand, sau mai bine Sam Hawkins... Cum ai ajuns aici ? Ce bine-mi pare că te-am întîlnit ! Hai să te vadă Cornelia. Îi fi flămînd... De onorata doamnă Sabin nu știu nimic. Haide, omule, noi sîntem aici, în ogradă. Ne-am făcut un Wigwam într-o șură de paie.

Fără să le lase timp să protesteze, Meliuță îi tîrî după el. Privirile îi străluceau de bucurie, că poate povesti.

— Ce de lucruri fantastice s-au petrecut în vremea asta, spuse el. Nu știu dacă ați aflat... Ieri ai noștri au eliberat orașul. A fost o nenorocire acolo ! Nemții au adunat pe toți evreii i-au dus în Cetate și i-au împușcat. Au jefuit orașul, ceva teribil ! Noroc că n-au timp să-i dea foc înainte de a se retrage ! Păcat că n-am fost acolo ! Zice că ultimul neamț s-a suit în turnul bisericii catolice și de acolo a tras mereu cu mitraliera, pînă cînd i s-au isprăvit munițiile. Atunci a strigat „Heil Hitler" și s-a aruncat de sus. Zob s-a făcut... La Timișoara garnizoana română a rezistat pînă ce au venit sovieticii. Noi plecăm spre casă chiar azi, numai să treacă tancurile, că în spatele lor nu mi-i frică de nimic... Te uiți la șapca mea ? Părintele Scarlat m-a sfătuit s-o pun pentru orice eventualitate. A ! Prin cîte am trecut ! Închipuie-ți situația mea... Fetița rămasă la oraș... știi, se logodește. Credeam că o să înnebunim... Și într-o zi, dormeam în căruță. Aud vocea ei de aur : „Tăticule !" Era Neli... Fugise din orașul asediat... Doamne ! De ce nu spui nimic ? Cum arătați ! Ce

mai faci, domnule Ardeleanu ? Bine v-am găsit, bine v-am găsit ! Veniți, am niște vin, facem un chef și o luăm spre casă. Am ajuns...

Pe o pătură întinsă în fața unei jirezi de paie în care Meliuță scobise un fel de colibă, nevastă-sa așternea masa. Era o femeie frumoasă, ca o spaniolă. Tot satul nu vorbea decît de aventurile ei scandaloase. La început nu-l recunoscu pe Andrei, apoi strigă :

— Neli dragă, vino repede ! Vai, cum arăți, Andrei !

— Ca un Trapper ! făcu Meliuță.

La ușa colibei apăru Neli, în patru labe. Era înfofolită într-un șal mare de lînă ; își ascunse părul sub broboadă. Lui Andrei i se păru foarte frumoasă : avea ochii mari, negri, lucioși, un ten arămiu și mișcări suple, ca de felină. Cînd fuseseră copii se jucaseră împreună pe malul Teuzului. Pe urmă, după ce Andrei crescuse, își dăduse seama, într-o zi, că Neli era frumoasă.

Ea îi întinse mîna. Avea degete subțiri, umede. Se așezaseră turcește în fața unui castron mare cu supă de cartofi. Neli își strînse rochia în jurul coapselor. Notarul Meliuță începuse o discuție cu Ardeleanu, dar Andrei nu-i asculta.

— Știi că Sonia a rămas în oraș, spuse Neli, fără să-l privească.

— Da ? îngînă el, prostește. Bău repede un pahar de vin, ca să nu-i bage de seamă tulburarea.

— În cinstea victoriei ! strigă Meliuță. Se ameți̦se și căuta mereu degetele soției pe pătura moale.

Atunci de pe șosea se auzi un uruit pătrunzător și strigătele mulțimii. Toți se sculară în picioare și ieșiră în stradă.

Scormonind praful cu șenilele, își făcu apariția primele tancuri sovietice, uriașe, masive, cu tunuri lungi, vărgate cu alb. Pe fiecare tanc scria cu litere albe : „За Родину За Сталина!"

Treceau zguduind pămîntul, unul după altul, și soldații adunați ciorchine pe turelă zîmbeau, fluturîndu-și bonetele. Uruitul lor asurzitor înghițise toate celelalte zgomote, răscolea aerul, făcînd să tremure pomii, gardurile, geamurile. Pe turela unui tanc un soldat mai în vîrstă cînta din acordeon, bătînd tancul cu călcîiul țintuit. După fiecare cuplet se oprea și striga din răsputeri cu o voce de bas :

— Na Berlin ! Na Berlin !

Deodată, tancul se opri brusc și acordeonistul alunecă de pe turela care se deschise.

— *Idite ! Idite !* striga cîntărețul, strîngîndu-și grăbit acordeonul. *Nemețkie samaliotî... Pașli ! Pașli !*

Meliuță păli, o luă pe soția sa de mînă și fugi spre Wigwam. Neli rămase lîngă Andrei, agățîndu-se de brațul lui. Pe cerul cenușiu se iviră trei avioane, zburînd sus ; cel din cap se lăsă pe o aripă, căzu ca o piatră și din nou răsună vaietul sfîșietor al sirenei. Înainte de a fugi văzu cum, de pe turelele tancurilor, mitralierele grele, antiaeriene, deschid focul, iar soldații se așează în grupe, foarte calmi, și trag asupra avionului în picaj.

Bomba răbufni undeva la capătul șoselei. Tancurile trăgeau în salve, fără să se oprească. Strîngînd puternic degetele lui Neli, Andrei alergă de-a lungul ogrăzii, trecu printr-un gard viu, străbătu o curte care foia de lume. În stînga lui văzu un șanț, acoperit cu bălării și se culcă acolo, fără s-o lase de mînă pe fată. Se lipi de ea, acoperind-o cu brațele. „Nu te teme, îi șopti cu vocea uscată. Nu-ți fie frică... Trece... Trece și asta..." Ea își ascunse capul la pieptul lui, tremurînd. Primite de focul intens de pe șosea, avioanele ocoliră, făcînd un cerc larg și aruncară bombele la întîmplare, pe cîmp. Andrei își ridică fața și văzu cum un cal, care galopa înnebunit în curtea vecină, face o săritură uriașă, bate aerul cu picioarele dinainte, scoțînd un nechezat îngrozitor. O schijă îi retezase botul dintr-o lovitură. Sîngele țîșni ca dintr-o fîntînă. Calul se năpusti asupra coridorului unde erau îngrămădiți o mulțime de pepeni. Un soldat trase un foc de armă, nu-l nimeri, și fugi prin curte după el. Calul se prăbuși într-o băltoacă de sînge, dînd sălbatic din picioare. Lipind țeava puștii de ochiul lui, soldatul îl omorî, apoi fugi înapoi la adăpost. Avioanele se întoarseră iar, împroșcînd o grindină de gloanțe asupra cîmpului unde erau căruțele. Țiglele acoperișurilor răpăiau, spărgîndu-se. Neli se agăță cu unghiile de ceafa lui Andrei.

— Sst... taci, o mîngîia el pe brațul gol, cu pielea înfiorată... Taci... trece...

Un avion se abătu deasupra șoselei : focurile mitralierelor grele bubuiră ca o ploaie imensă. Avionul, lovit în plin, lăsă să-i scape o coadă de fum și se prăbuși peste o casă, explodînd într-o flacără orbitoare. Celelalte două luară înălțime, dar în clipa aceea, venind dinspre dealuri, apărură trei avioane strălucind ca argintul.

Cerul fu brăzdat de dîrele armelor de bord. Un avion german încercă să vireze, dar vînătorul sovietic îl urmări încăpățînat și cînd ajunse în dreptul ampenajului pe care se vedea zvastica, trase.

— Vino să vezi ! strigă Andrei și o trase pe Neli în mijlocul curții. Din case, de sub garduri, din pivnițe ieșiră toți oamenii, urmărind bătălia care se desfășura acolo sus. Se auzeau strigăte :

— Dă-i... tu-i mama lui !

— Așa !Așa !...

— S-a aprins !... Uite, lasă fum !...

Ca o pasăre lovită, greoaie, cu aripile tăiate, avionul german, un *Dornier* de asalt, se lăsă pe o parte. Un ghemotoc alb se dezlipi. de el și ceva mărunt căzu vertiginos.

— A sărit cu paraşuta !

— No, pe el ! Cu furcile !

— Lasă-l să ajungă jos, că-l belim ! Uite, se deschide umbrela.

— Cade...

Urmărit de avioane sovietice, celălalt bombardier fugea alunecînd din ce în ce spre pămînt.

„Unde o fi Ardeleanu ?" se întrebă Andrei neliniştit şi începu să alerge. Dar Neli îi cuprinse mijlocul şi-l rugă :

— Andrei... să nu pleci ! Să vii cu noi, te rog... Andrei... Te rog...

El o dădu la o parte. Trecu în goană printr-o curte unde, sub un pîlc de pomi, văzu o femeie zvîrcolindu-se, apoi ieşi în stradă. Pereţii caselor erau ciuruiţi, pistruiaţi de găurile gloanţelor. În jurul tancurilor şoseaua era semănată cu mii de tuburi de alamă.

Tancul din faţă fusese avariat de o bombă, care explodase în apropiere. Avioanele nu putuseră trece deasupra şoselei, din pricina pînzei de foc. Ieşind din sat, Andrei rămase încremenit. Tot cîmpul era acoperit cu morţi, semănat cu gropi de bombe, ca nişte supuraţii.

În şanţ, un bou zăcea ciuruit de gloanţe : pielea albă îi era acoperită de răni. Boul nu murise încă şi ochii întunecaţi îi pîlpîiau mai dureros decît un strigăt. Un ofiţer în salopetă neagră un tanchist se apropie şi-l împuşcă. Mai încolo era întins un bărbat înalt, cu piciorul zdrobit de sus, de la coapsă şi capul întors într-o parte ; alături de el, doi copii cu spatele măcinat ca o tocătură. Căruţe desfăcute în bucăţi, un pom cu crengile rupte, atîrnînd oameni alergînd în toate părţile, strigîndu-se. Carele se amestecaseră, vitele fugiseră pînă departe spre pădure, răniţii urlau încercînd să-şi oprească sîngele cu palmele...

— Să mergem de aici, scînci Neli. Să mergem, pentru dumnezeu, Andrei !...

Dar el stătea nemişcat, împietrit ; numai degetele i se frămîntau nervos. Porni peste cîmp în căutarea lui Ardeleanu. Luncanii nu erau de găsit nicăieri.

Tancurile porniseră iar, gonind cu toată viteza. Apoi urmară camioane, pline cu soldaţi, trăgînd tunuri lungi, grele. Pe deasupra zbura, în formaţiune strînsă, o escadrilă de vînătoare.

Ceasuri întregi Andrei îl căută pe Ardeleanu, dar fără să-l găsească. Cîţiva oameni pe care-i întrebă, descriindu-li-l (un om slab, în negru, cu o pălărie nouă pe cap) clătinau din cap, buimaci, neînţelegînd. Numai unul îi spuse :„Parcă l-am văzut", dar nu izbutea să-şi amintească unde. Andrei mai văzu cum un grup de soldaţi sovietici duc în mijlocul lor pilotul german care sărise cu paraşuta : un băiat slab, cu părul năclăit de sînge, aruncînd priviri îndobitocite în toate părţile. Cîţiva oameni săriră asupra lui cu furcile şi topoarele, şi ruşii, trebuiră să-l apere. Un ofiţer scund, negricios, explica ceva mulţimii înfuriate, dar nimeni nu se dădu înapoi :

— Să-l omorîm !

— Bagă furca în el, Dumnezeul cui l-ofăcut !

— Cu pruncii se războieşte ?

Un ţăran mai în vîrstă, cu cămaşa ruptă fîşii şi pieptul brăzdat de unghii se azvîrli ca un berbec în mijlocul soldaţilor, îl înhăţă pe pilot de piept şi-l lovi cu pumnul greu ca un mai între ochi. Îl trase la o parte, dar el îşi rupea hainele şi striga, cu bale la gură :

— Nevasta mea ! Hîîi... Muierea mea... Lăsaţi-măăăă...

Ofiţerul sovietic se întoarse spre pilot şi-i spuse ceva. Acesta izbucni în plîns şi-şi ridică mîinile împreunate ca pentru rugăciune.

— Andrei... să mergem... nu ştiu ce-i cu mama... Andrei, să vii cu noi. Sînt aşa de singură ! îl rugă Neli, dar el n-o auzea parcă ar fi fost surd.

Merseră împreună pînă la casa unde era Meliuţă şi-l găsiră plîngînd de nelinişte. Andrei le strînse mîna (toate gesturile acestea părea că le face prin vis), şi plecă, în timp ce Neli ţipa în urma lui :

— Unde te duci ? Rămîi ! Tată, spune-i să rămînă!

Pe şosea coloanele sovietice treceau mereu : tancuri grele, camioane pline cu soldaţi, tancuri anticar, nişte platforme aşezate de-a curmezişul pe camioane, căruţe lungi, înalte, încărcate cu muniţie, maşini mici, verzi, cu bot pătrat ; tractoare cu şenile trăgînd mortiere uriaşe, de mare calibru, ambulanţe de cruce roşie, bucătării care fumegau, apoi iar tancuri, încărcate cu soldaţi.

Toate gîndurile lui Andrei se îndreptau către Ardeleanu : „Unde poate fi ?" Îşi spuse că, desigur, a scăpat (nu se putea altfel) şi o

fi pornit-o spre Vîrfuri, nădăjduind că se va întîlni cu el pe drum. Se aşeză pe marginea şoselei, îşi potrivi cîrpele din jurul picioarelor şi porni înainte, spre răsărit. Era sigur că are să-l întîlnească pe mecanic.

Drumul lui Andrei dură aproape o săptămînă. Timpul se stricase : un vînt rece, tăios, spulbera praful drumului, întinzîndu-l de-a lungul pustei care se ofilea, străbătea cu un plîns subţire sîrmele de telegraf, smulgea pînzele pomilor... Peste tot iarba îngălbenise ; nopţile erau friguroase, iar dimineaţa ploua mărunt, monoton. Atunci o culoare de cenuşă arsă pogora, ca o curgere difuză de aburi ; numai ici şi colo, semănînd cu o flacără întunecată, luceau opac coroanele pomilor ruginiţi, stropiţi parcă cu pete de sînge uscat.

Mergea fără încetare. Nu mai nădăjduia să-l găsească pe Ardeleanu şi-i părea rău că nu rămăsese la Gurahonţ, dar acum era prea tîrziu să se mai întoarcă. Nu mai avea putere.

Nimeni nu-l văzuse pe mecanic. În satele prin care trecea, căruţele cu refugiaţi plecau înapoi, spre casă, luînd-o pe marginea şoselei, care rămînea liberă. Pe cealaltă margine, într-un şuvoi neîntrerupt, înaintau trupele sovietice în coloane fără sfîrşit. O singură dată un avion german apăru deasupra şoselei pe care o mitralie. Andrei sări într-o baltă vîscoasă, verde, din apropiere. Era spre seară, şi sute de ţînţari îl înţepară, iar cînd ieşi era acoperit peste tot cu o crustă de nămol gras, lipicios ca cleiul. Mitralierele cvadruple de pe camioane incendiară avionul. Acesta zbură cu greu, lăsînd o coadă de flăcări în urma lui şi se prăbuşi într-o jerbă de flăcări la liziera unei păduri.

În noaptea aceea, ud leoarcă, cu dinţii clănţănind, Andrei dormi în curtea unei biserici, strecurat într-o claie de fîn umed, muced. Se trezi curînd : o lumină orbitoare brăzda cerul, ca o grapă uriaşă, incendiară, şi un vuiet prelung, tăios şi sfîşietor hohotea deasupra nopţii. Înspăimîntat, Andrei o luă la fugă, dar un soldat sovietic îl opri, rîzînd de el :

— *Katiuşa,* — îi explică mîndru. — *Katiuşa daragaia...*

Tragerea nu dură mai mult de un sfert de ceas, dar niciodată Andrei nu mai văzuse ceva asemănător : păreau că furtuni despletite se năpustesc iscate dintr-un vulcan în erupţie. O lumină orbitoare, ca de magneziu, smulgea din întuneric casele, pomii, gardurile, dîndu-le proporţii fantomatice, apoi, brusc, liniştea se lăsă asurzitoare ; numai ecoul făuli multă vreme deasupra dealurilor, ca un geamăt al pămîntului. Spre seară, Andrei poposi

într-un pătul singuratic, plin cu dovleci uscaţi, printre care mişunau şobolani. Îngheţat de frig se încovrigă sub acoperiş. Jos, lîngă drum, se oprise o unitate de cazaci ; auzea sforăitul neliniştit al cailor, zăngănitul zăbalelor, glasurile şi paşii oamenilor. Un foc viu se înălţă pe marginea şoselei. Andrei se tîrî pînă la uşa pătulului : jos, în jurul focului, se încălzeau cazacii. Erau îmbrăcaţi în haine negre cu cartuşiere de metal, aveau căciuli de astrahan, cu o cruce de argint pe fundul albastru sau roşu şi săbii cu mîner de alamă, în teci negre de lemn. Îşi întinseseră pe pămînt burcile miţoase şi începură să cînte. Andrei mai auzise melodii ruseşti, dar acum singur, departe de casă, nostalgia bărbătească a cîntecului care răsuna puternic, îl cuprinse ca niciodată. Stătea ghemuit la uşa pătulului înalt şi ochii-i înotau în lacrimi. La început tremura vocea unui singur cîntăreţ, un tenor grav, apoi toţi reluau melodia în cor : părea că se aude vîntul cutreierînd stepa fără de sfîrşit, aşa cum o descrisese Gogol, şi pe urmă fierberea unei ape tumultuoase, rostogolindu-se leneşe într-un amurg însîngerat, purtînd cu ea ultimele raze roşietice ale soarelui, în timp ce un călăreţ singuratic, cu gluga fluturînd în vîntul serii, se profilează pe o movilă rotundă... Şi apele curg... şi murmurul lor se stinge departe...

Adormi.

Spre ziua, picuri mari de ploaie răpăiau în frunziş. Cazacii plecaseră. Pe şosea se auzea duruitul camioanelor şi tancurilor. Vuietul şoselei revărsă în el un val de energie. „Haidem, — îşi spuse, — să-i dăm drumul. Trebuie să ajung acasă..."

Umblă toată ziua, pe ploaie. Trecu printr-un sat, unde se duse la primărie să se încălzească şi să se orienteze. Clădirea era pustie. Andrei văzuse că se rătăcise (pierduse schiţa pe care şi-o făcuse la Gurahonţ) şi ca să ajungă la Vîrfuri trebuia să taie nişte dealuri împădurite, să treacă printr-un sat unguresc, Varseg. Îşi căptuşi cămaşa cu hîrtii pe care le rupea din registrele aruncate pe podea.

Ploaia nu se oprise. Se temea grozav că are să se îmbolnăvească aici, pe drumuri. Un sătean, căruia i se făcu milă de el, îi vîndu o pătură groasă, aspră, care mirosea a cal şi o pereche de bocanci cu talpă de lemn, foarte mari, scorojiţi şi crăpaţi în toate părţile. Andrei îi îndesă cu hîrtii şi avu o senzaţie dumnezeiască încălţîndu-i. Înfofolit în pătură începu să urce pieptiş dealul clisos, alunecînd mereu.

De departe se auzea foşnetul pădurii biciuite de ploaia măruntă care plesnea frunzele. Andrei merse mereu pe marginea ei, încercînd să nu piardă direcţia. Nădăjduia că se va întîlni cu cineva

care-l va scoate la Varseg, dar o pustietate deplină îl înconjura. Întorcîndu-se de cîteva ori, privi şoseaua pe care şerpuiau camioanele sovietice. Se întuneca din ce în ce, ca şi cum s-ar fi apropiat o furtună. Spre apus cerul era vînăt-negru şi vîntul şfichiuia de acolo, întinzînd ziduri de nori. Mlădiţele subţiri se aplecau, iarba se zbuciuma, parcă ar fi fost un păr fluturat de vînt, pădurea foşnea ameninţător şi tainic.

Noaptea se lăsă şi Andrei, mort de oboseală, se gîndi dacă n-ar fi mai bine să rămînă aici, să-şi caute un adăpost undeva. Îşi aduse aminte de poveştile pe care le auzise pe drum, despre paraşutiştii nemţi care se ascund prin păduri şi omoară orice civil să-i ia hainele şi porni mai departe. Îşi scoase revolverul din buzunar şi-l despiedică. Ţinîndu-l în mînă, se simţea parcă mai liniştit. Nu-şi dădea seama de cît timp umbla — ceasul i se stricase de mult, îl spărsese în timp ce fugea la Ineu cu lăzile de muniţii — aşa că habar n-avea ce oră poate să fie. Aştepta din clipă în clipă ca norii să se rupă şi ploaia să se reverse asupra lui. Îi era frig. La un moment dat piciorul i se agăţă într-o buruiană uscată şi el scoase un ţipăt de spaimă, smuncindu-se cu putere. Alunecă şi căzu. Degetele i se înfundară în pămîntul moale, acoperit de un covor ud de frunze. Cînd se ridică, văzu o luminiţă sclipind undeva în vale şi fu gata să cedeze primul îndemn, să se repeadă, rostogolindu-se într-acolo. Se scutură şi-şi trecu degetele pe fruntea care ardea. Acum îi era cald. Îşi luă pătura de pe umeri şi vîntul îi răcori plăcut trupul încins. Bîjbîind, începu să coboare, rezemîndu-se din vreme în vreme într-o mînă. În sfîrşit ajunse pe drumul de ţară. Luminile se apropiau. La Intrarea satului desluşi o tablă de lemn, dar nu putu să citească nimic altceva decît un „V". Îşi închise ochii. Nu mîncase nimic în ziua aceea şi totuşi îi venea să verse. „Nu vreau să fiu bolnav !" spuse cu voce tare şi se miră cît de străin îi sună glasul. Cînd intră în sat un cîine lătră, dar văzînd că trecătorul nu se sperie, nu-l ameninţă şi nici nu-l loveşte, îl lăsă în pace. Andrei merse drept spre prima casă, la geamurile căreia ardea lumina. Cînd ajuns aproape, văzu că era din piatră foarte masivă. „Aici trebuie să găsesc de bună-seamă un pat, îşi spuse. Trebuie să dorm într-un pat". Poarta era deschisă şi, în curte, nimeni. Urcă treptele de piatră, străbătu un coridor lung pardosit cu ciment, apoi, ajungînd la o uşă, se opri să-şi tragă răsuflarea înainte de a bate. Îşi netezi părul care crescuse peste măsură. Nu voia să-i sperie pe locuitori şi îşi dădea seama că înfăţişarea lui nu poate inspira nici o încredere. Ştia ungureşte, învăţase de

mic, pe stradă, cu copiii. Apăsă pe clanţa de fier masiv. Uşa se deschise scîrţîind şi Andrei se pomeni într-un antreu, unde mirosea puternic a haine ude şi a cîine. Văzu o dîră de lumină portocalie strecurîndu-se pe sub pragul unei uşi şi îndreptîndu-se într-acolo se izbi cu şoldul de o masă. Un obiect de fier căzu greoi. Andrei tresări. Uşa se deschise şi în cadrul ei răsări statura unui om gras, numai în cămaşă.

— Cine-i acolo ? întrebă el pe ungureşte, bănuitor şi speriat.

— Un refugiat, făcu Andrei repede. Vă rog dacă se poate să...

— Vino încoace ! porunci omul.

Andrei se apropie. Vorbi repede, tot pe ungureşte.

— Sînt de o săptămînă pe drumuri. Dacă s-ar putea să... un loc unde să mă odihnesc...

Omul se dădu la o parte şi-i făcu loc pe prag, dar nu-l lăsă să treacă dincolo. Odaia, foarte mare, era luminată numai de o lampă cu petrol, pusă pe masa grea şi lungă, acoperită cu hîrtii. În jurul ei stăteau cîţiva oameni bărboşi, privindu-l ţintă pe Andrei. Tuturor sticla afumată a lămpii le lumina doar partea de jos a obrazului, vreo doi în bluze de camuflaj, verzi, pătate, ceilalţi în scurte negre. Pe un colţ al mesei, cîteva grenade şi un pistol automat cu trei încărcătoare. Lîngă sobiţa de tuci roşie, încinsă, dîrdîia un tînăr chel, cu ochelari, acoperit cu o pătură vărgată. Omul cu suman se ridică încet, greoi, sprijinindu-se cu mîinile de marginea mesei. Împinse scaunul la o parte. Umbra uriaşă i se proiectă pe perete, de sus pînă jos, măturîndu-l. Se apropie de Andrei şi-l privi pătrunzător, apoi se întoarse spre ceilalţi :

— Sînt zdrobit de oboseală şi de frig, murmură Andrei, vorbind ungureşte. Dacă s-ar putea...

— Ieşi afară ! zise încet omul cu suman. Ieşi şi aşteaptă acolo ! O să te chemăm noi. Să nu pleci din curte, auzi ? Hai, du-te !

Andrei ieşi de-a-ndaratelea. Totul i se părea misterios, ciudat. Bîjbîind, cu mîinile întinse, ieşi din coridor şi se opri în mijlocul curţii. Începuse iar să plouă. Pătura se muiase şi picuri reci i se scurgeau pe ceafa înfierbîntată. Căută un adăpost, dar nu văzu nimic. Porni înainte cu paşi mari cînd se izbi de un gard. O luă de-a lungul lui. Genunchii i se muiaseră şi-i tremurau sleiţi. Se lovi de un coteţ de scînduri şi cînd întinse mîna să pipăie, o ţandără ascuţită îi intră în deget. Se lăsă în genunchi şi se strecură înăuntru, fără să-i pese de mirosul acru şi de paiele murdare. Învelindu-se bine cu pătura umedă, se încovrigă, cu genunchii la gură. „Să mă vadă mama". O mulţime de imagini, ca de caleidoscop, în-

cepură să i se învîrtă prin fața ochilor : cîmpul găurit de bombe, petele de sînge, căruțele zdrobite, tancurile zguduind șoseaua, senzația aceea de gîtuire cînd auzea deasupra lui fluieratul ascuțit al bombelor... Cu o strîngere de inimă își aduse aminte de Ardeleanu — desigur, murise — de Dan, de profesori... O mulțime de fețe cunoscute se roteau, ca la bîlci, la roata norocului, se ridicau, se scufundau, surîdeau sau piereau încruntate, verzui, schimonosite de frică, de cupiditate, de foame...

Ochii-i ardeau, parcă ar fi fost două globuri de metal încins ; în schimb, degetele-i amorțite, înghețate ; dacă le-ar mișca acum, s-ar rupe ca un țurțur... Ploaia țîrîia deasupra lui — seamănă cu cîntecul greierilor, dar e mai egal... La pașa vine un arab... — versurile astea îi evocau totdeauna nisip fierbinte, așa de fierbinte, că atunci cînd pășești pe el te străbat fiori, la fel ca și cînd te scufunzi dintr-o dată într-o baie prea caldă... Oh, o baie caldă, un săpun nou, parfumat...

— Heeei ! răsună un glas gros. Unde ești, măi ?

Nici nu știa dacă auzise sau i se păruse numai. Tăcu. Era bine și aici, nu mai avea putere să se scoale. Da, era foarte bine aici...

— Ți-am spus, Iancule, că trebuie să-l achiți, ce dracu !... O fi ascultat...

„Ciudat, vorbesc românește. Ei și ? Probabil am febră, se gîndi. Să dorm... Asta e din pricina oboselii".

Oamenii mai tropăiră prin curte, apoi unul zise :

— Dă-l dracului să-l ia ! Mă mir că n-a lătrat cîinele. O fi auzit ceva...

— Du-te și spune-le băieților să-l caute. O fi plecat... Marș, nu te holba la mine ! Vezi cum îs cazați flăcăii. Să nu se îmbete ca porcii. Hai, șterge-o !

Toată noaptea Andrei se zbuciumă, într-un coșmar : văzuse odată, de mult, călătorind cu trenul, un loc straniu, între niște stînci. Alături de peretele drept, cenușiu, vrîstat cu negru, sclipea o apă neagră-verde, în care o furtună culcase un mesteacăn tînăr. Apa, nemișcată ca o gheață, părea de o adîncime grozavă. O apă din timpuri preistorice... Acum visă că e pe marginea ei, alunecă, se scufundă, apa e călduță dar îl trage mereu la fund și, ciudat, poate respira din ce în ce mai puțin, se scufundă, apa devine roșiatică și jos, spre fundul pămîntului, e o gură neagră care suge. Apoi scufundarea se preface într-o plutire de frunze, și legănîndu-se, cade pe un pat de flori uscate. Un trup păros e alături de el, cald ca un cuptor. Poate fi o maimuță, dar și o blană de urs —

nu, e o sobă. Și deodată încep să tragă clopotele, într-o dungă, ca la incendiu...

Andrei se trezi, se ridică în picioare, lovindu-se cu capul de acoperișul cotețului. Un cîine mare cît un vițel, lățos, se întinse și mîrîi și, plesnindu-și coastele cu coada, se strecură afară din coteț.

Era dimineață. Clopotul se auzea, într-adevăr, tînguindu-se, tras fără încetare. Se auziră cîteva țipte de femeie, un urlet de copil și o împușcătură. Andrei se strecură afară, mîngîie în treacăt spatele cîinelui, care-și lipi capul mare de mîna lui. Din dosul unor pruni îngălbeniți și desfrunziți se ridica un fum negru, înecăcios. „Într-adevăr, arde satul". Amintindu-și obscur de cele petrecute azi-noapte, nu ieși prin curte, ci străbătu ograda întinsă, noroioasă. În fundul ei era o ușiță mică. O deschise și trecu în altă ogradă. În clipa aceea auzi un strigăt și văzu cum o femeie își înhață copilul în brațe și fuge dinaintea lui, țipînd mereu. Nedumerit, străbătu curtea și ieși în uliță, unde o mulțime de oameni alergau în neștire. Dintr-o dată se risipiră. Venind din capătul celălalt al uliței, doi oameni îmbrăcați în mantale militare trăgeau un țăran care se zvîrcolea, le mușca mîinile, urla și se împotrivea din răsputeri. Infuriat, unul dintre cei care-l duceau să dădu la o parte și, ridicînd arma, îl lovi cu toată puterea între umeri. Omul căzu, înfundîndu-și fața în noroi. Atunci îl înhățară de picioare, trăgîndu-l mai departe. Capul gol lăsa o dîră adîncă în noroi.

Fără să stea pe gînduri, Andrei se repezi după ei, îi ajunse și strigă :

— Ce faceți cu el ?

Luați prin surprindere, îi dădură drumul și se întoarseră spre el, amenințători.

— Ce... mă-ti, vrei ? se încruntă unul, ridicînd pistolul, dar celălalt, un flăcău roșcat, gras și mort de beat, își dădu cușma pe ceafă, făcu un pas spre Andrei și țipă, stropindu-l cu o ploaie de scuipat.

—Măi Andrei ! Serbus, feldi meu, serbus, măi...

Era Ioșca Cloambeș. Roșu la față, cu ochii mici înfundați în fundul capului, rîdea prostește, scuturîndu-l pe Andrei de piept. Acesta-l privea uluit. Sub mantaua militară, fără epoleți, Ioșca purta o haină maro, demodată. Peste brîu era încins cu un tricolor românesc, pătat de noroi.

— Ia te uită unde ne fu dat să ne întîlnim ! Lasă-l, frate, se întoarse spre celălalt, nu mai puțin beat decît el, care-și făcea

mereu de lucru cu închizătorul armei. E de-al nostru, din satul meu... Îl cunosc...

Țăranul întins în noroi gemu și dădu să se ridice în patru labe. Individul îl lovi cu bocancul în ceafă.

— Stai, boanghenă, în noroi ! Cu nasul în noroi să stai în fața românilor !

— Ce faceți aici ? întrebă Andrei.

Ioșca se legănă de pe un picior pe altul, scuipă printre dinți și dîndu-și capul pe spate începu să rîdă gutural, plin de sine :

— He, he, he, ai să vezi tu, feldi. N-ai văzut așa ceva de cînd te-o făcut doamna mă-ta ! Să nu te mînii pe mine, că eu îs țăran prost, n-am școli, se strepezi el. Nu-ți fie greață de mine, feldi, că nu-i frumos. Sîntem din același sat noi... He, he, n-am uitat că m-ai bătut odată în pruncie. Te precepeai la box... Da, viclesuguri de-ale voastre, domnești... La București am mai prins și eu... Acuma să te legi de mine !

— Nu mă leg eu de nimeni, spuse Andrei încet. Ce faceți aici ?

— Dreptate, camarade ! spuse celălalt individ, slab, cu umerii largi acoperiți de o manta de ploaie neagră, ruptă. Plătim hunilor suferințele noastre. Hai, boanghenă, hai ! și lovi cu vîrful bocancului în tîmpla omului întins pe jos. Haide!

— Așa, feldi, vorbea împleticindu-se Ioșca. Am scăpat de front. P-ormă m-am dus la București... Ei, cîte n-am văzut și n-am învățat ! Acuma venim și stîrpim pe toți ungurii din Ardeal !... Mă Andrei, păcat că n-ai fost cu noi astă-noapte. Mă vezi cam tras la obraz, de ! Toată noaptea am călărit la muieri... Doi le țineau... Ce de-a muieri... de care ai vrut... Și de treisprezece și de douăzeci și cinci, cum îi mai bună femeia...

La capătul străzii un om strigă ceva și făcu semne cu brațele, apoi, nebun, pesemne, trase o rafală scurtă cu pistolul automat.

— Haide, măi Cornele, că începe. Că n-om sta aici pînă mîine, mai avem de mers. Scoală-l... Vino și tu, se încruntă el spre Andrei. O să vezi ce n-ai văzut de cînd ai ieșit din... Nu te uita la mine, că-s băut... Eu te iubesc, măi.

Îl scularâ din noroi pe țăranul care-i privea buimăcit. Buzele-i erai strivite și pleoapa ochiului stîng, atîrna sîngerînd.

—Vină ! strigă Ioșca. Vină odată, ce stai ? Ori ți-i cumva greață de noi ? Află că sîntem dimocrați noi, garda Maniu, așa să știi... Cînd am plecat din Brașov, ne-au strîns labele domnii cei mari, miniștri. Mergeți, — au zis, — și arătați-le maghiarilor cu ce fel

de lemn ne încălzim noi." Fainâ zicală ! Le plătim acuma, nu-i așa, cămărade Cornel ?

— Ce fel de gardă ? întrebă Andrei.

— Garda Maniu, se întoarse spre el omul care răspundea la numele de Cornel. Rîse dezvelindu-și dinții gălbui, lați, ca de cal. Așa-i zice acuma... Hei, boanghenă ! La biserică ! *Templon* căci cu no-hooo-i este Dumneeeezeeu...

Cînd ajunseră pe ulița mare, Andrei văzu cîțiva indivizi în mantale de piele, scurte, negre, sumane, sau numai cu plapume puse pe umeri în chip de pelerine. Mînau în fața lor femei, copii, bărbați, trăgînd mereu în sus cu automatele.

—Și ce vreți să faceți, omule ?! strigă Andrei, zgîlțîindu-l pe Ioșca de umăr.

— Ai să vezi ! rîse acesta tîmp. Ai să vezi ! O să primim și decorație... Să vezi cum or fugi după noi domnișoarele cînd ne-om întoarce la Bucureşti cu capete de unguri legate de curea... Știi ce zic eu ? se înveseli el. Eu zic că să vii cu noi. Ești ca un vândroc. Îți dau eu haine, că am într-o ladă, unde ni-s căruțele și camioanele... Ce crezi ? Cu camioane am venit ! Vorbesc cu domnu' căpitan Sarca și el te primește cu dragă inimă... Ce om dom' căpitan !... Cînd or intrat rușii în București s-o cam ascuns, că... nu știu ce ! P-ormă o ajuns mare și tare. E ca un părinte, buun... Un om buun... Și bea ! Și ce face cu muierile, doamne, maică ! N-ai să crezi... Cînd aude de unguri îi curge sînge din nas, așa-i iubește... Iacătă-l acolo, uită-te numai.

În fața bisericii se agita omul înalt, cu suman, care azi-noapte îi spusese lui Andrei să aștepte în curte. Era în capul gol. Părul negru cobora într-un unghi ascuțit pînă aproape de sprîncene. Gura-i era ascunsă de o mustață mare, haiducească. Își pusese sumanul pe umeri și ținea degetele înfundate sub cureaua lată de care era agățat un revolver greu și un săculeț cu grenade. Poruncea ceva, biciuindu-și carîmbii cizmei cu o nuia. Trăgînd mereu rafale scurte, gardiștii împingeau mulțimea care se bulucea, îngrozită, strivindu-se de poarta prea îngustă a bisericii. Ridicîndu-și ochii, Andrei văzu că pe acoperișul plat se instalaseră două mitraliere, pe care le îndreptaseră asupra oamenilor. Apoi auzi un răcnet și se întoarse. Pe marginea drumului, vreo zece gardiști aduceau un grup de țărani tineri. Îi legaseră unul de altul cu o frînghie și-i smuceau furioși, lovindu-i pe unde apucau cu paturile armelor.

Lui Andrei îi căzu pătura de pe umeri, dar el nu se aplecă s-o ridice. Se agăță de brațul lui Ioșca :

—Ascultă, Ioşcă, spune-mi o dată ! strigă el. Ce faceţi cu oamenii ? Îi bateţi ? Sau ce...

— Ai să vezi... Este la noi unul Goguţ... Fănică... Ptiu ! A fost ucenic la abator, la Bucureşti. Cînd ţi-a povestit cum a agăţat pe jidani de limbă, ai să te cruceşti. De limbă ! În cîrlige ! Aşa le trebuie... dacă-s jidani ! Nu ?

Văzînd că Andrei tace, se întoarse spre el, bănuitor :

— Nu-i fi cumva cu jidanii ?...

— Ia taci din gură ! se încruntă Andrei, împingîndu-l la o parte. Eşti beat !

Intimidat, Ioşca tăcu, apoi se repezi la ţăranul pe care-l duceau şi-l lovi cu picioarele în spate.

— Marş !... Moghior... moghior... Marş !

Andrei îl înhăţă de spate şi, trăgîndu-l lîngă el, îi scrîşni în obraz :

— Nu-l lovi, Ioşca, auzi ?

Ioşca se smuci, dar Andrei nu-i dădu drumul.

— Ssst ! făcu atunci Ioşca, ridicîndu-şi mîinile şi strîmbîndu-se îngrijorat. Sst ! Taci din gură, că ăştia te puşcă îndată !... Nu ştii ce fel de oameni îs... Şi eu... hîc... vreau să... Mi-o fo' destul... M-am alipuit cu unele şi altele. Asta n-are să se gate bine, ascultă ce-ţi spun. Da' taci şi fugi cum poţi.

Ajunseseră lîngă poarta care ducea în curtea bisericii. Andrei înfruntă privirile „căpitanului" ; atunci acesta făcu un pas spre el, încruntat :

— Unde ai dispărut, vrabie ? Hai ?

— E prietenul meu, interveni Ioşca. Dintr-un sat cu mine. Băiatul învăţătorului de la noi.

„Căpitanul" izbucni într-un hohot de rîs.

— De ce mama dracului ai vorbit ungureşte, atunci ? Puteai s-o paţi... Ia te uită !

Andrei simţea cum un nod i se încleştase în gîtlej, împiedicîndu-l să scoată un sunet. „Căpitanul" îi întinse o mînă mare, neagră şi foarte moale.

— Sînt Sarca, spuse. De unde eşti ?

— Refugiat...

— Aşa... Şi ce dracu-ţi veni să vorbeşti ungureşte ? Noi sîntem stăpîni aici, poruncim ! O să-i învăţăm noi pe boanghine, o să arătăm că legendara milă românească are şi ea o limită ! Unde-ai dormit ?

— În curte... (Fiecare cuvînt îl durea pe Andrei, ca un dinte scos.)

— Îmi pare rău... Eşti student ?

— Da...

— Domn' căpitan, — raportă un ins bondoc, cu barba nerasă de o săptămînă, luînd o aproximativă poziţie de drepţi, — am adus pe cei scrişi pe liste. Scoase o hîrtie : Juhos Sándor, Szabó Lajos, Szilágyi Gyurka, Farkaş Jósef... Sînt în curte.

— Bine. Marş !

„Căpitanul" îi întoarse spatele lui Andrei şi păşi peste pragul înalt, tocit. Sătenii fuseseră aşezaţi într-un careu, în colţurile căruia stăteau grupe de gardişti cu pistoalele întinse. Cei mai mulţi erau foarte palizi şi clănţăneau mereu din închizătoarele armelor.

O tăcere grea, ca o lespede, sufoca mulţimea. Un bătrîn, care era aşezat în faţă, se lăsă uşor în genunchi şi începu să-şi facă cruci mari. Un copil întrebă curios :

— *Anyu... Most mit csinálnak apukával ?* [1]

Andrei îşi şterse maşinal fruntea asudată. Simţea că aici trebuie să se petreacă ceva îngrozitor şi, neputincios, se rezemă de peretele zgrunţuros al zidului. Din spatele bisericii se auzeau lovituri dese de secure. Şirul de oameni fu dat la o parte, cu brutalitate, şi un tînăr cu o căciulă de lînă trasă peste urechi începu să rostogolească un butuc greu. „Căpitanul" îşi săltă sumanul pe umeri şi, fără să-şi scoată mîinile din curea, păşi în mijlocul careului.

— Boanghinelor ! strigă şi, din pricina iritării, vocea i se sparse caraghios. A venit vremea să plătiţi pentru crimele voastre milenare ! Ip, Trăsnea, martirii noştri cer răzbunare. Se opri descumpănit şi privi spre grupul de gardişti care păzea careul. Întîi zbieră unul, apoi ceilalţi, într-un cor de voci dogite, de beţivi :

— Răz-bu-na-re ! Răz-bu-na-re !

— Acum nemţii care v-au protejat nu mai sînt ! Ardealul e al nostru, pe vecie ! Veţi plăti ! Veţi plăti !

— Veţi... plă-ti... Veţi plă-tiii ! zbierară ceilalţi, în cor.

Bătrînul care nu se sculase din genunchi şi urmărea cu capul tactul cuvîntării îşi împreună mîinile şi spuse rugător :

— D-apoi pentru bunul Dumnezeu, dragă domnule, vorbiţi cumva să pricepem şi noi oarece !

[1] Mămico... ce fac acuma cu tătucu ? (magh.)

— Învață ! Bou bătrîn !...

—Da... da, — clătină din cap moșul, — bou bătrîn...

— Vorrrba !

— Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte ! răcni „căpitanul".

— Clooopooteeleee ! făcu un gardist de pe acoperiș.

Dangătul prelung se revărsă hăulind peste adunare.

— Acuma ! Uit-te acuma ! gemu Ioșca, trăgînd percutorul automatului...

Un flăcău cu mîinile legate la spate, pînă sus spre umeri, fu adus de doi gardiști. Îl aruncară lîngă butuc și-l siliră să-și lipească obrazul de el.

— Imreeeeeee ! zbieră o femeie, și rîndul de oameni tălăzui.

Gardiștii traseră cîteva focuri în sus ; unul dintre ei sări în față, agitînd o grenadă.

— Ăla-i Goguț, horcăi Ioșca, arătîndu-l pe omul slab, cu nasul coroiat și căciuliță de lînă, care-și scosese vestonul, îl împăturise și, după ce-l puse ceva mai departe, se apropie și ridică securea.

O perdea neagră se lăsă în fața ochilor lui Andrei, totul se învîrti cu el. Se rezemă de zid, să nu cadă. Tăișul luci prin aer, apoi se auzi o izbitură înfundată și un val de sînge țîșni stropind butucul, călăului și obrazul lui crispat de încordare. Mai lovi o dată și capul se rostogoli, iar trupul se întinse, frămîntîndu-și picioarele.

Un urlet prelung se ridică din rîndurile adunate acolo ; bătrînul se ghemuise cu fața la pămînt, femeile își acopereau ochii, o bătrînă își rupse bluza de cînepă soioasă, sfîșiindu-și sînii fleșcăiți.

Cu picioarele crăcănate „căpitanul" se oprise la doi pași de butuc. Împinse cu cizma cadavrul și urlă, răgușit :

—Altul ! Altul ! Mai repede !

— Horvàth Làszlo ! țipă insul bondoc, fluturînd lista.

Din dosul pomilor fu îmbrîncit un om cu păr cărunt și mustață lungă, sură. Pășea cu pieptul scos, ca la defilare, lovind apăsat cu tălpile goale.

— Așa ai făcut și tu în revoluție, bestie roșie ! tună „căpitanul", dar omul se întoarse spre el, semeț, și spuse doar :

— Nu ! Minți !

Nu voi să îngenunchieze și trebuiră să-l țină patru oameni. După ce capul căzu, se traseră la o parte, murdari de sînge de sus pînă jos. Unul dintre ei nu se putu stăpîni și începu să verse.

— Muierotcă ! îl batjocori „căpitanul".

Deodată șirul de oameni se sparse și năvăli spre butuc. Un gardist fu călcat în picioare, ceilalți deschiseră focul, din plin, apoi se năpustiră rotind armele.

— Altul ! Altul ! zbiera „căpitanul" vînăt la față, cu buzele strîmbate de un spasm.

Andrei se strecură de-a lungul zidului și, ieșind din curtea bisericii, făcu cîțiva pași în neștire. În urma lui se auzeau urletele mulțimii, împușcături, apoi o tăcere scurtă, icnitul gros, silit al călăului și izbitura aceea înfundată, plesnitul oaselor sfărîmate.

Începu să fugă. Vedea ca printr-o ceață casele dănțuind pe amîndouă marginile drumului. Simțind că se sufocă își rupse gulerul cămășii. Cît timp alergase așa ? Nu știa. Se trezi pe o piatră udă, cu picioarele înfundate în noroi pînă la gleznă. Își pierduse un bocanc, o piatră ascuțită îi tăiase talpa goală și sîngele curgea peste crusta de noroi. Nu putea fi adevărat... Nu putea fi... Cerul întunecat, casele mărunte, ulița noroioasă, pomii negri, scheletici, jucau în fața ochilor lui. Era peste putință să fie adevărat... Se întoarse. Pășea clempănind prin mîzga rece, fără să simtă nimic. Clopotul încetase să mai bată. Numai dinspre biserică răzbăteau, rare, împușcături răzlețe. Cînd ajunse acolo, mulțimea se risipise. În curtea goală erau semănate cinci trunchiuri boante, asupra cărora, mînjindu-se de sînge, se aruncaseră femeile. Butucul roșu fusese împins lîngă zidul alb al bisericii și culcat acolo. O femeie tînără, cu rochia ruptă de sus pînă jos, își smulgea zadia, acoperind cu ea trupul bărbatului. O siluetă înaltă, neagră, fugi prin curte, trecînd pe lîngă cadavre fără să se uite. Purta în mîini o lădiță de lemn și un crucifix.

— Părinte... părinte... i se agăță o femeie de picioare, îmbrățișîndu-i-le. Părinte... părinte... părinte...

Andrei trecu pe lîngă femeile care nu-l văzură și intră în biserică. Se ghemui în firida de la intrare, dar alunecă și se întinse pe lespezi, lipindu-și fruntea de ele. Rămase așa un timp apoi se sculă repede și, ieșind din biserică, porni pe uliță, clătinîndu-se. Mai văzu cum cîțiva oameni iau trupurile decapitaților, le întind pe paturi și pleacă urmați de femeile care pășeau ametite, într-o tăcere îndobitocită.

Intră în curtea primei case pe care o văzu. Un țăran voi să se facă nevăzut dar, dintr-o săritură, Andrei îl ajunse și-l înhăță de mînă :

— Au să vă omoare pe toți ! îi strigă pe ungurește. Trebuie făcut ceva ! Rușii nu-s departe... Pentru Dumnezeu, fă rost de un cal,

omule ! Mă duc eu după ei ! Dar nu sta așa ! Haide, haide, haide odată :

Țăranul îl privi lung :

— Intră în casă ! Vin cu calul.

Poticnindu-se, Andrei intră într-o bucătărie întunecoasă. La vederea lui o fetiță mică începu să țipe, dar omul urlă de afară :

— Taci, Iuliș ! Taci !

Sfîrșit, Andrei se lăsă cu capul pe masă. Fetița veni lîngă el și-l întrebă :

— Și ție-ți taie capul ? Dar el nu răspunse.

Nu-și făcu seama cît timp trecuse, cînd omul veni și-i spuse :

— Puteți pleca. Repede. O luați prin vale. Într-un sfert de ceas ați ajuns la Șubleș. Aprind casele. Mînați calul cît puteți, chiar dacă crapă. Au batjocorit-o pe Eva a învățătorului. Scot tot din case.

Un căluț mic, păros, necheza în curte. Țăranul aruncă o pătură pe el, îl ajută pe Andrei să se urce și-i întinse o nuia.

— Mînă ! Mînă ! strigă el.

Andrei nu știa să călărească și de fapt se cam temea de cai, dar acum, își încleștă mîinile în coama lungă a calului și îl lovi nebunește cu călcîiele. Întorcîndu-se, văzu fumul ridicîndu-se dintr-un stog lung de paie.

Clopotul începu să bată iar.

Greabănul calului îi îndurera furca picioarelor. De cîteva ori fu gata să alunece, dar nu-și încetini goana. Trecu ca o furtună printr-o baltă mică, împrăștiind stropi de noroi, străbătu un hățiș care-i biciui fața, însîngerîndu-i-o. Vîntul stîrnit de galopul calului îi răcorea tîmplele, îi făcea bine. „Numai să ajung odată ! Numai să ajung odată !" se ruga. La un hop își mușcă buzele și simți pe limbă izul sărat al sîngelui. Se aplecă mai mult pe coama calului, îngropîndu-și aproape obrazul în ea.

Călări peste două ceasuri, fără să încetinească, pînă cînd văzu casele unui cătun. Abia acum își dădu seama că plîngea ; lacrimile-i șiroiau pe față și se uscau, zbicite de vînt. Străbătu o porumbiște. Calul se poticni, aruncîndu-l de-a berbeleacul, dar Andrei nu se lovi prea rău. Încălecă iar.

— Haide ! Haide o dată ! îi vorbea copilărește, calului, ale cărui coaste șiroiau de sudoare. Prin trosnetul porumbului rupt auzi vuietul coloanelor care înaintau, pufăitul camioanelor, tropotul cailor. Scoase calul la drum, sări șanțul și se îndreptă spre cătunul ale cărui uliție mișunau de soldați. Opri calul brusc, ridicîndu-l în

două picioare. Se tîrî pînă la o bucătărie militară, care scotea aburi fierbinți, plăcuți de ciorbă, și strigă :

— Comandatura ! Unde-i comandatura ?

Un soldat tînăr îl privi atent, poi îi făcu semn să-l urmeze. Andrei umbla cu greutate, abia trăgîndu-și picioarele. Intrară într-o căsuță scundă, deasupra căreia se încrucișau o mulțime de fire de telefon. Soldatul spuse ceva santinelei, care îi lăsă să intre. Înăuntru, la o masă acoperită cu o hartă, ședeau cîțiva ofițeri. Un fum des, albăstrui de țigară plutea peste tot. Clătinîndu-se, Andrei se îndreptă spre un ofițer înalt, cu ochelari, care-i făcu semn să șadă. Veni și tălmaciul. Andrei încercă să vorbească dar în prima clipă nu izbuti să scoată nici un sunet.

— Liniștiți-vă, spuse tălmaciul. Luați o țigară.

Andrei trase adînc în piept primul fum, se ameți și capul îi vui, ca și cum ar fi fost gol. Apoi, în fraze scurte, întretăiate, povesti tot ce se întîmplase în Varseg :

— Cred că sînt încă acolo. Dacă ne grăbim îi ajungem. Trebuie !

— Dumneata ești ungur ? întrebă ofițerul prin traducător.

— Nu. Român. Elev... Poftiți actele.

Își scoase carnetul de elev decolorat de transpirație și i-l întinse. Ofițerul cu ochelari îl cercetă cîteva clipe, apoi spuse ceva, pe rusește, celorlalți.

Un ofițer se ridică, se încinse și ieși repede. Andrei, nerăbdător, bătea darabana pe colțul mesei. Tălmaciul îi puse o serie de întrebări : în ce număr erau bandiții, cu ce erau înarmați, cînd sosiseră. În timpul acesta ofițerul cu ochelari vorbea la telefon, raportînd pesemne unui superior.

— Da, zise, punînd jos receptorul. Mergi cu noi.

— Da, da, dădu din cap Andrei. Merg.

Încerca să-și stăpînească clănțănitul dinților și se mira de ce tremură, deoarece-i era foarte cald. Afară se auzi duduitul unui camion, voci, tropăituri.

Andrei ieși după ofițer. Acesta se urcă într-o mașinuță mică, verde, și-i făcu semn să vie lîngă el, apoi îi întinse o manta. Porniră repede, urmați de camionul plin de soldați, pe platforma căruia se instalase o mitralieră. Ofițerul scoase cornetul și-l rugă să mai povestească o dată, notîndu-și totul. Dîndu-și seama că băiatul e înghețat, îi întinse un bidon, făcîndu-i semn să bea vîrtos. Andrei trase vreo trei înghițituri. Spirtul îl făcu să tușească,

Ceva fierbinte îi fugi de-a lungul trupului, ca argintul viu. Dar cînd voi să mai vorbească, nu izbuti : se îmbătase pe loc.

Botul mașinii arunca în lături două valuri de noroi galben. Ofițerul se apleca mereu spre șofer, grăbindu-l, dar lui Andrei i se părea că merg totuși prea încet. Cînd mașina urcă pieptiș colina ce ducea spre sat, văzură înălțîndu-se cîteva fuioare de fum negru. Cineva strigă din camion"

— *Tavariș capitan !... smatrite !* [1]

Pe o uliță lăturalnică se ivi un camion galben, acoperit cu pete de noroi, plin cu oameni care trăgeau în toate părțile, apoi o birjă orășenească trasă de vreo patru cai, plină cu păsări, porci, perne, haine și cojoace. Mitraliera de pe camionul sovietic începu să duruie. Cel care mîna trăsura se prăbuși bătînd aerul cu mîinile, alunecă în șanț și rămase acolo nemișcat. Caii se încurcară în hamuri și răsturnară birja prea ușoară. Camionul galben se întoarse greoi, în vreme ce gardiștii trăgeau aiurea o ploaie de gloanțe. Se repeziră după ea. Trecînd pe lîngă boarfele răspîndite în drum, Andrei îl văzu pe Ioșca Cloambeș întins cu brațele în cruce, deasupra unei perne pe care o înroșise de sînge.

Oamenii începură să iasă din case, tăind drumul mașinilor. Femeile, plîngînd, se agățau de caroserie, trăgeau de mîinile ofițerului. Camionul galben se mai ivi, departe, cățărîndu-se cu greu pe colina care ducea la pădure. Cînd ajunse sus, derapă, se lovi cu marginea de un pom singuratic și se răsturnă cu roțile în sus. Văzură cum oamenii se strecoară de sub el și o iau la goană, spre liziera pădurii. Mitraliera mai trase o rafală lungă în urma lor, dar fără efect. Erau prea departe.

— Nu-i nimic, spuse tălmaciul. Au fost semnalați. Cel tîrziu mîine îi prindem pe toți.

Lumea se îmbulzea în jurul mașinilor, gemînd și plîngînd, Fiecare voia să explice ce s-a întîmplat.

Porniră încet spre curtea bisericii.

— Fasciști ! îi spuse tălmaciul lui Andrei cu scîrbă.

In curtea bisericii ofițerul începu să ia declarații de la toată lumea. Andrei se rezemase pe peretele neted. Îi era foarte rău. Cineva se opri în fața lui și-i strînse mîna.

— Mulțumim... Au vrut să spînzure tot satul. Dacă nu veneați, era vai și amar...

[1] Tovarășe căpitan !... priviți ! (rus.)

— Calul, — șopti Andrei cu greu, —l-am lăsat acolo... în sat... Poți să-l iei și... dacă vrei...

Pe urmă nu mai știu ce se întîmplă cu el.

O singură imagine îl urmări în timpul delirului : butucul brăzdat de dîre de sînge, umerii care se apleacă, securea ridicîndu-se cu o strălucire stearsă, repede. Andrei țipa și se zvîrcolea, mototolindu-și așternutul. Pe urmă, lîngă butuc se ivea spatele lat acoperit cu sumanul negru, al „căpitanului" Sarca și el trăgea cu tunul asupra lui, dar bubuitura nu răsuna. Tunul era stricat. Un rănit agita un ciot de braț, făcîndu-i semne prietenești, dar Andrei nu înțelegea ce spune : omul vorbea într-o limbă necunoscută. Din cînd în cînd îl lovea în obraz o pală de aer rece, cineva îl sprijinea și cînd se culca din nou, așternutul era proaspăt, uscat și foșnea ca hîrtia. Se trezi într-o seară. Lumina gălbuie a unei lămpi îi bătea în ochi. O față bărboasă se aplecă spre el :

— Faceți bine și spuneți-ne cum vă cheamă. Dacă muriți, să știm unde să trimitem veste. Aveți friguri. Am adus niște chinină.

Andrei își spuse mașinal numele și adresa, apoi întrebă :

— De cît timp sînt aici ?

— De cinci zile...

Adormi iar. Timpul se măcina încet ; afară ploua. Cînd se trezi, Andrei privi mirat în jur. Era într-o cămăruță scundă, spoită, într-un pat foarte înalt, aproape de tavan. În colț se vedea un păianjen legănîndu-se ca un pendul la capătul unui fir subțire, invizibil aproape.

O fetiță măruntă, legată bătrînește peste față cu o cîrpă neagră, îi întinse o sticlă :

— Bea... Pălincă de brad... Bună...

Andrei se dădu jos din pat. Odaia începu să se învîrtă cu el, la început foarte repede, apoi din ce în ce mai încet, ca apa tulburată într-un pahar.

Ușa se deschise și, aplecîndu-se, intră iar omul acela care-i făcuse rost de cal. Rîse, văzîndu-l sculat, și dădu din cap :

— Am crezut că... gata... Atunci, lîngă biserică, ați întors ochii pe dos și v-ați lăsat moale.

Își scoase scurta ruptă, șiroind de apă, și o scutură.

— Ploaia, bat-o dumnezeu, nu se mai gată... Pe a lui Maniu i-o prins în pădure. I-o dus la București, legați cu lanț... Să-i spînzure... Ce cîini îs românii, putrezi-le-ar oasele...

— Şi eu sînt român, şopti Andrei slab.

Omul roşi şi-şi frecă obrazul cu palmele.

— Iertaţi... Vorbă ludă... Mama lui Ioji, pe care l-or tăiat, îi amu bolundă. Umblă ziua şi noaptea prin sat, îşi strigă băiatu' şi se culcă în tină. Beţi pălincă. Îi bună... Eu n-am muiere, îs văduvoi. Zice părintele că acuma tot aşa or veni în fiecare săptămînă şi ne-or tăia capetele.

— Da, la dracu... spuse Andrei. Oftă, încercînd să-şi alunge greutatea de pe pipt. Îţi mulţumesc, continuă după un timp. Eu o să pornesc spre casă.

— Tulvai, doamne ! Unde ?

— La Lunca...

— Nu se poate, domnişor, nu se poate. Muriţi pe drum... Sînteţi slab ca o cioară... Iuliş, dă oglinda de pe obloc... Ia uitaţi-vă...

O figură stranie, suptă, verzuie, cu cearcăne adînci, negre, cu cute la colţurile gurii îl privi pe Andrei. El făcu o grimasă, puse oglinda jos şi spuse hotărît :

— Trebuie să plec acasă.

De altfel, nimic altceva nu-i venea în minte. Trebuia să plece.

— Şi cum îţi umbla ? strigă omul, necăjit. Cum ? Doamne, doamne, ce vorbe !

— Am să merg.

Ţăranul se uită la el lung, apoi înţelese că îi vorbeşte în zadar.

— Ştiţi ce ? Aşteptaţi oleacă. Mă duc în sat să văd, n-are cineva drum spre Lunca, ori încolo ? Poate vă ia. Pînă atunci vă dă fata ceva de îmbucare. Clisă, ceapă, ouă, să aveţi putere... Iuliş, auzi ? Adă de mîncat ; staţi aici pînă atunci.

După ce omul plecă, repede, aruncîndu-şi din mers scurta pe umeri, Andrei încercă să se plimbe prin odăiţă. La fiecare pas genunchii i se îndoiau, sub greutatea trupului. Se tîrî pînă la masă şi luă iar oglinjoara afumată, plesnită într-un colţ. Se îngrozi : părea de treizeci de ani. În timpul bolii cineva îi tunsese scurt părul şi cîteva şuviţe neîndemîntic tăiate, se ridicau ţepoase, ca la arici. Puţina mişcare îl storsese de vlagă. Se rezemă de masă şi, încleştîndu-şi fălcile, se gîndi : „Trebuie să mă duc acasă !" Cuvintele acestea nu deşteptau în el nici o imagine. Faţa mamei sale, a lui Dan, pluteau într-o negură care se destrăma.

Fetiţa îi puse de mîncare şi-l trase de mînă, fără să se sfiască :

— Mîncă. Mîncă.

Andrei înghiţi cu greu cîteva bucăţi. Fetiţa azvîrli pe foc nişte găteje şi se ghemui lîngă cuptor. Avea ochi mari, trişti, plini de seriozitate.

Andrei auzi tropăitul bocancilor afară, uşa se deschise şi omul apărul în prag, vesel.

— Aveţi noroc ! Tocmai e în sat un om din Ineu. Şi-o lăsat aici un viţel beteag şi-o venit după el. O zis că vă duce. De la Ineu doară vi-ţi descurca cumva.

— Doară, încercă să rîdă Andrei, dureros.

Se ridică şi-şi trase vestonul aşezat pe spătarul unui scaun grosolan de lemn, cioplit cu barda.

Omul intră în cealaltă odaie şi veni cu o manta militară, nemţească.

— Iaca... Luaţi asta.

— Cum să-ţi mulţumesc ? Uite, nici nu ştiu cum te cheamă.

— Horváth Péter, îşi ciocăni ţăranul călcîile. Pe vărul meu l-or tăiat. Şi pe mine or vrut să mă taie, dacă m-or fi găsit. Ne-o pîrît cineva că bacea a fost comunist... Încălţaţi cizmele astea. Is vechi, da bune. Am băgat paie-n ele...

Rezemîndu-se de umărul lui, Andrei porni pe uliţă. În faţa cîrciumii era o căruţă în care fusese culcat un viţel slab, cu coastele împungîndu-i pielea. Pe capră, un bătrînel cu obrazul neras, năpădit de ţepi albi, rotea priviri nerăbdătoare în toate părţile.

— Uite, bade, pe dumnealui îl duci, făcu Horváth. Strînse mîna lui Andrei, cu băgare de seamă. Drum bun...

Îl ajută să se urce. Căruţa porni.

— Că niapiţ eşti, îl căină bătrînelul care mîna, după ce-l cercetase atent. Mie-mi zice Vasile a Petrii Simii, nu ştiu dacă ai auzit de mine. Am fost şi la Bucureşti... Acum am fugit, ne-am refugiat, cum zic domnii... Pînă aici am tot vinit, în satul aista cu unguri. Ai auzit doar cum i-o bătut Dumnezeu cu nişte vandroci şi oameni cu suflet de cîine... Mi-am lăsat aici viţelul, tăuraşul. Îi beteag de picioare... Amu am venit să-l iau, că mare nădejde pun în el, are să iasă taur de prăsilă, te gîndeşti ? Cînd o fi mare, îl vînd şi împătur bani... N-ai văzut dumneata atîţia bani de cînd eşti... Îmi fac căsuţă şi o viuţă, nu mare, atîta cît să am ce bea între două culesuri, nici puţin, nici mult, numai să văd două căciuli în loc de una.

— Ascultă, — şopti Andrei, — n-aş putea eu să mă culc de-a lungul căruţei ? Am fost tare bolnav...

— Cum să nu ! făcu mărinimos moş Vasalie. Biju ! Dă-te-ncolo, împinse el trupul viţelului, apoi trase nişte paie şi-i făcu repede un fel de culcuş lui Andrei, rezemîndu-i capul de scîndura ilişului.

— Te-am pus aşa să mă auzi cum vorbesc. Eu îs om bătrîn, n-am cui spune o vorbă. Am avut o fată, am măritat-o şi acuma nu vrea să audă de mine. Cînd mă duc la ei, îmi aruncă ceva de mîncare, da nu mă lasă să vorbesc. Şi eu îs om tare înţălept. Atîtea ştiu că mă mir şi eu de unde le scot. Da'îi bai, am rămas singur şi mă prostesc... Acuma, dacă a fi iară politică, mă scriu la dimocraţi, doar m-or pune primar...

Călătoria dură, aşa, vreo trei zile. Andrei, întins în fundul căruţei, lîngă viţelul care sufla greu, asculta, ca de la o mare depărtare, poveştile fără de sfîrşit ale moşului. Acesta vorbea mereu, despre cîte în lună şi în stele : despre una, Floriţa Toaii, femeia cea mai frumoasă din lume, pentru care, pe vremuri, s-au omorît domnii cu săbiile şi a văzut-o şi el cînd era prunc iară ea bătrînă şi zbîrcită ; despre războiul din Italia unde fusese şi el şi vorbise româneşte cu italienii, care pricepeau tot fiind români de felul lor ; despre ginerele-său care e un porc de cîine fierar, cîştigă bine, dar lui nu-i dă nimic, iar pe muiere — fată-sa — o bate din cînd în cînd, la necaz, îi înşiră neamurile lui, care pe unele sînt şi ce ranguri au (ba portari la Craiova, ba servitori la o şcoală din Bacău, unui cheferist la Teiuş, pe altul l-a trăsnit dumnezeu din senin în Vinerea patimilor) apoi îşi aduse aminte de un popă care l-a năpăstuit pe el, acuma-s vreo cincisprezece ani, cu nişte pămînt ce i-l lucrase în parte. Păcat că popa a murit, fiindcă el l-ar aduce, acum, în faţa judecăţilor.

Seara, bătrînul trăgea la cîte-o casă, jeluindu-se cu mare glas :

— Oameni buni, găsiţi-mi un locşor mie şi feciorului meu. Îi domn cu şcoli şi trage să moară... O avut friguri. Atîţia bani am cheltuit cu el pe la şcoli, şi iaca acum nu ştiu dacă scapă cu zile !

Andrei dormea în paturi calde, era hrănit cu mîncare bună, iar bătrînul povestea gazdelor, pînă noaptea tîrziu, prin cîte peripeţii ducea căruţa la adăpost şi pleca să fure fîn sau paie de undeva. A treia zi, viţelul muri. Ajutat de Andrei, care se mai întremase, moş Vasalie îl dădu jos din căruţă, se aşeză lîngă el şi-l privi îndelung, cu amărăciune, smiorcăind pe nări. Pe urmă se apucă să-l jupoaie. Cînd porniră la drum, îşi recăpătase încrederea :

— Aşa a vrut Domnul... Ce să-i faci ? I-o fost scris lui Biju să moară în rezbel. Acuma, din pielea asta, care o vezi şi dumneata,

mi-oi face eu o bundă, de care n-o avut nici primarul, în viaţa lui. Lungă şi creaţă... La urma urmei, s-ar fi putut să nu iasă taur bun că avea boaşele slabe, de cînd l-o fătat mumă-sa, Şarga pe care mi-au omorît-o cu aeroplanele la Gurahonţ... Se întîmplă să ţii aşa vite şi la sfîrşit să nu iasă nimic din ele.

După care începu să-i istorisească o încîlcită întîmplare cu nişte lupi turbaţi.

La Ineu se despărţiră, după ce moş Vasalie îl duse cu sila într-o cîrciumă, unde în schimbul pieii de viţel căpătară un chil de vin.

— Te-am îndrăgit ca pe băiatu-meu, îi spuse moşul, afumat, strîngîndu-i mîna şi înclinîndu-se adînc. Te-aş duce la mine să te odinesti, dar eu n-am casă, eu mi-s singur pe lume ca pasărea de-i zice cuc.

Andrei găsi o căruţă care se ducea spre Şupreuş. De la căruţaş află că trupele sovietice se băteau în împrejurimile oraşului, şi mai ales că omul văzuse cu ochii lui trupe de voluntari români, alcătuite din foşti prizonieri. Au dat chiar o serbare în Ineu şi a vorbit un învăţător din împrejurimi.

— Trebuie să-l cunoşti dumneata... Teodorescu din Lunca.

— Dar e unchiul meu ! strigă Andrei. Unchiul meu...

— No, îmi pare bine, domnişor... Erau frumos îmbrăcaţi... aveau steaguri româneşti... Se aude că s-or luptat fain la Oradea...

Îi mai spuse că în Lunca au ars cîteva case, dar că nu ştie care anume.

— Oamenii au venit din pribegie şi s-au apucat de treburile lor. Podul cel mare de peste Criş l-au aruncat în aer cu dinamită. Au lucrat sătenii zile în şir ca să-l pună la loc... Acuma zi şi noapte trec ruşii şi ai noştri fără de sfîrşit. Atîta mulţime de soldaţi n-a văzut nimeni, de cînd îi lumea... Altfel toate-s bune, numai că om cam răbdat de foame. S-au prăpădit bucatele şi duşmanii au dus tot, ca lăcustele. Nu-i bai, numai pace să fie, că le punem noi pe toate aşa cum au fost...

De la Şupreuş, Andrei porni pe jos, spre casă. Drumul era desfundat, săpat pînă-n temelii de şenilele tancurilor, de roţile camioanelor. Pe ogoare, porumbul rămas necules foşnea în bătaia aspră a vîntului. Neguri sure pluteau pe sus, iar în pomii goi ciorile cîrîiau asurzitor, ridicîndu-se ca într-o izbucnire de bulgări de cărbune cînd Andrei trecea prin apropiere.

Istovit, mergea mereu, cu ochii aţintiţi înainte. Trecu pe lîngă cîteva hodăi arse, ocoli pădurea întunecată şi pusta cunoscută se ivi în faţa ochilor.

Departe se vedea satul, micşorat în pîcla tomnatică, străjuit de turnul bisericii deasupra căruia, ca un nor zgomotos, pluteau ciorile.

Andrei începu să fugă. Se urcă pe dolmă. Teuzul, crescut, curgea mîlos şi brun printre stufărişuri uscate. În jur totul era pustiu. Nici un car, nici un om, nici o vietate nu se vedea nicăieri. Numai ciori se ridicau din toate părţile, croncănind mînioase.

Cu inima bătînd, Andrei intră în sat şi porni pe uliţa care ducea spre şcoală. Mai repede... mai repede... mai repede... Peste cîteva minute va fi acasă. În mijlocul curţii înnegrea urma unui foc ; gardurile cotetelor, uşa grajdului, şopronul fuseseră arse pe coridorul şcolii se uscaseră urme de paşi ţintuiţi. Iată locuinţa. Nu mai avea uşă. Intră în bucătărie şi rămase înlemnit : cuptorul mare, alb, fusese dărîmat. Cărămizi şi paie murdare zăceau împrăştiate în toate părţile. Ceasul vechi al bunicăi atîrna strîmb de perete, cu lanţurile încîlcite, găurit de gloanţe. În dormitor paturile, dulapurile sfărîmate în bucăţi, covoarele tăiate în fîşii. Pe pereţi tot felul de desene obscene, de inscripţii şi semnături. În jurul pereţilor soldaţii îşi făcuseră nevoile. Geamurile erau sparte, perdeaua pătată de sînge.

— Mamă ! strigă Andrei. Mamă !

Ecoul răsună spart.

Ieşi în curte. Atunci văzu cum pe coşul bucătăriei de vară se strecoară un fir subţire de fum. Se năpusti acolo şi intră împiedicîndu-se de pragul înalt. Ghemuită lîngă o sobiţă, bunică-sa prăjea o bucată de slănină. Untura căzînd pe cărbunii aprinşi sfîrîia, împrăştiind un miros înţepător.

— Bunică !

Ea se ridică încet, se apropie de el, pipăindu-i faţa cu mîinile zbîrcite şi cu o tărie neaşteptată îl îmbrăţişă. Avea ochii fără lacrimi, roşii şi stinşi.

— Puiul meu... Puiul meu... şopti, apoi, strîngîndu-l din răsputeri la pieptul firav, apăsîndu-şi mîinile pe umerii lui, îi spusè : Maică-ta au răposat...

Capitolul XVII

Greoaie ca piatra, cioara se aşează pe o ramură. De pe crengile negre, cianozate, căzu o ploaie mărunţă de boabe strălucitoare, clipocind în noroi. Mormintele erau despuiate de iarbă, ca şi cum ploaia le-ar fi spălat, căutînd să străbată prin movilele lor adînc, pînă la sicriele de lemn care dospeau în umezeala zumzăitoare a pămîntului. Peste tot mustea apa, cărăruile aproape şterse, sub trunchiurile subţiri, zgrunţuroase ale salcîmilor goi ; pînă departe, acolo unde pusta se îneca într-o înnegurare tulbure, luceau stins ochiuri de apă, încreţite de vînt, ca o piele umedă, înfiorată...

Învelit în mantaua militară, lungă şi largă, Andrei rămase multă vreme lîngă mormîntul mamei sale. O cruce cioplită îngrijit cu securea, pe care o mînă neîndemînatică scrisese cu catran :

ANA SABIN. născ. Moţ.
1899—1944
Hodin. în pace.

Ploaia înmuind pămîntul strîmbase crucea, culcînd-o. Cu grijă, ferindu-se să nu calce pe mormînt, Andrei o îndreptă, o înfipse adînc, apăsînd din toate puterile, apoi îşi vîrî în buzunar mîinile jilave. Hîrtia pe care i-o adusese ieri un cheferist foşni. Îi scrisese tatăl său : „Andrei, vino, tata e singur şi foarte nenorocit".

Trecuseră aproape trei săptămîni de cînd se întorsese acasă. Dormise ca un butuc, zile întregi, sculîndu-se doar să mănînce absent. Mătuşă-sa nu ştia ce să mai facă cu el. Se învîrtea în jurul lui, vorbindu-i în şoaptă ca unui grav bolnav, îl implora să se hrănească şi pe neaşteptate izbucnea în hohote de plîns, îşi ştergea re-

pede ochii și-l ruga s-o ierte. Nu voia să-l lase singur o clipă, apoi își spunea că băiatul are nevoie să plîngă și pleca de acasă, prin sat, de unde se întorcea noaptea tîrziu, oarecum înviorată, dar îndată ce intra în casă își reamintea totul și cădea în deznădejde. Se trezea noaptea și venea lîngă patul lui Andrei, plîngea și, mîngîindu-i mîinile slabe, vorbea fără întrerupere :

— Să n-ai nici o grijă, scumpul tușicăi, să n-ai nici o grijă... Noi o să ne îngrijim de tine, o să-ți dăm totul... Tu ești acuma... copilul meu, așa cum ai fost totdeauna...Tu ești inteligent și frumos, o să ajungi foarte departe... Peste doi ani o să mergeți cu Dan la facultate, la București. Am să vă caut o locuință ca la prinți, o să vă îmbrac cu tot ce s-o găsi mai bun. Știi că unchiul George a scăpat. Se va întoarce în curînd. O să muncim amîndoi pentru voi...

Andrei privea tavanul întunecat și-i trecea ușor degetele peste brațul rotund, moale dar nu putea spune nici un cuvînt.

Zile întregi stătea întins, acoperit pînă la bărbie, simțind cu palmele țesătura cearșafului. Dan venea să-l vadă, se oprea încurcat în mijlocul camerei, tușea, își dregea glasul, surîdea stingher și, în sfîrșit, îl întreba :

— Măi, nu vrei să-ți dau o țigară, sau o carte de aventuri ? Părerea mea este că ți-ar face foarte bine.

Dar Andrei nu-i răspundea. Nu se gîndea absolut la nimic : asculta tăcerea încordată din el.

Într-o zi ușa se deschise încet, scîrțîind. Auzi cum un scaun era tîrșit pe podelele goale, apoi vocea bătrînei răsună uscată :

— Deschide-ți ochii, fătul meu și te uită la mine.

Uimit, Andrei o privi. Bunica se așezase pe stinghia scaunului, își încrucișase mîinile subțiri în poală, ținîndu-și trunchiul foarte drept. Așa de măruntă era, că părea o pitică, topită în sine.

— Vreau să-ți spun cum au murit maică-ta. Șezi, șezi, hodinește-te nu te scula. De la Gurba i-or prins ungurii și i-or întors înapoi. Toată ziua plîngea, că ce-i cu tine, nici noaptea nu avea somn. Ne-am alipuit pe la vecini, că aici or stat cătanele ungurești cinci zile. Se temea că ti-i prăpădi. O slăbit, nu mai mînca. În ziua cînd ne-am mutat înapoi acasă o picat în curte și o murit. O tot durut-o inima, ca pe moșu-tău, Mihai, Dumnezeu să-i odihnească pe amîndoi întru sînul său, în loc cu verdeață. Așa au murit mama ta, Andrei.

Tăcu și-și aplecă încet capul, rezemîndu-și bărbia de piept.

— Neamul nost' Țulea i-o făcut copîrșeu de brad. I-am pus pe piept un chip de al tău de cînd erai mic, ca să-i fie somnul ușor. La o săptămînă i-am făcut parastasul cel de cuviință. Acuma, fătul

meu, ai rămas singur ; trebuie să te grijești și de taică-tău, că Doamne slabă minte are. N-o fost în stare să se alipuiască cu o căsuță, ca orișicare om... Are inimă tare bună. Cînd a fost aici, la o săptămînă după îngropăciune, am crezut că iese sufletul din el, așa plîngea. Nu știu ce-a fi cu el amu, că nu-i maică-ta să se uite în urma lui... Acuma iacă ce m-am gîndit eu... Mie mi-or rămas cîteva iugăre după Palli. Cînd oi muri, și le las numai ție, să fii și tu om.

— Nu-mi trebuie mie ! șopti Andrei, dar ea urmă ca și cum nu l-ar fi auzit :

— Nu vorbi ca pruncii. Trebuie să ai cîteva iugăre, să nu se uite nimeni la tine ca la ciovîrgăi. Îmi pare bine că i-am spus și Anuții gîndul meu.

Încet, liniștit, Andrei începu să plîngă, suspinînd copilărește.

— Eu am îngropat pe mulți, murmură bătrîna. Pe mama, pe tăicuța, pe Mihai, șase prunci pe soră-mea, pe Todor, pe Palli, pe maică-ta... Toți murim... Dumnezeu are să ne ierte păcatele, că am fost oameni săraci. Dormi și vină-ți în fire, iară colo — mîine poimîine — ti-i duce acasă... Ți-om pune de toate, clisă, cîrnați, șoancă, făină, să nu răbdați de foame, că la oraș foametea-i mare...

Cînd se sculă pentru prima oară, într-o dimineață, și ieși în curtea desfundată, Andrei avu impresia că-i lipsește ceva. Da, trebuia să — răspundă la o întrebare care-l plictisise de cînd crescuse : „Cum ai dormit, Andrei ?"

Atunci înțelese că mamă-sa murise. Bucătăria era pustie, rece, într-o groaznică neorînduială : vase murdare, cești sparte, linguri coclite aruncate în toate părțile.

Se ghemui pe patul tare din colțul de lîngă cuptorul stins. Trebuia să plece.

La despărțire, mătușă-sa îl încărcă cu tot felul de bunătăți, un sac întreg și îi strecură în buzunarul mantalei cîteva mii de lei. De la oraș urma să scrie cînd încep școlile, ca să plece și Dan. Bunică-sa îl trase la o parte, îi dădu cu solemnitate toți banii ei, numărîndu-i-i în palmă, apoi îi spuse :

— Să treci prin cimitir. Mormîntu-i lîngă al moșului tău Mihai. Să te rogi pentru ea, că puțină au fost viața ei în bucurii... Numai pe tine te-a avut.

Dan îl petrecu pînă la marginea satului. Ținea cu stîngăcie un pachet învelit în hîrtie de ziar. Tăceau. În fața bisericii, Andrei îi spuse încet :

— Acum du-te, Dan.

Îl îmbrățișă și văzu că ochii mari, căprui, ai vărului său înoată în lacrimi.

— Uite... îi spuse Dan, întinzîndu-i pachetul. Aici e... stofa cea albastră... eu am haine destule...

I-o vîrî sub braț și, întorcîndu-se repede, plecă stropind noroiul în toate părțile.

Andrei găsi cu ușurință mormîntul. Puse jos sacul și pachetul și rămase nemișcat, cu brațele atîrnînd, legănîndu-se ușor.

...Puțină au fost viața ei în bucurii", auzi, ca într-un străfund, glasul femeii foarte bătrîne, care era bunică-sa.

Și amintirile începură să se smulgă chemîndu-se una pe alta... Pe la șase ani fusese bolnav și părinții plecaseră la un bal al chefereului. Tatăl său, pudrat, parfumat, se agita, temîndu-se că o să întîrzie, zorind-o mereu pe maică-sa, care nu se putea dezlipi de lîngă pat. („Toți copii au asemenea amintiri... mici dureri, mici umilințe, cînd simt că nu ei sînt centrul pămîntului".) Nu putuse dormi, avea febră. Pe la unsprezece, mamă-sa se întorsese grăbită.

— Unde-i tata ? întrebase Andrei.

— El a mai rămas puțin, știi tu cum e tăticul... Îi place să se distreze. Are să-ți aducă prăjituri cu șocolată... Nu vrei să încerci să dormi ?

— Nu vreau... De ce nu m-ați dus la bal ?

— Să-ți citească mama poezii ?

— Da...

Și glasul ei se înecă de emoție :

Peste vîrfuri trece lună,
Codru-și bate frunza tin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună...

— Ce înseamnă „melancolic" ?

— Ceva trist, foartre trist, Andrei... Nu vrei să dormi ?

— Nu. Citește acolo cum îi bate pe turci. Mie aceea-mi place.

Dimineață, tatăl său sosise grăbit, presărat peste tot cu confeti, se oprise lîngă pat și, lăcrimînd de grijă, îl întrebase :

— Cum te simți tu, puiul tatei ? Nu-i așa că ești mai bine ? Și pusese pe noptieră patru kilograme de mandarine, pe care le cumpărase împrumutînd bani din stînga și din dreapta.

Curînd mamă-sa a renunțat să mai meargă la vreo petrecere. Andrei aflase, tîrziu, mica lor tragedie în privința asta : Octavian, îndată ce intra în sala luminată, se simțea în largul lui : prietenii năvăleau

spre el, strigînd și făcîndu-i semne. Într-o clipă era instalat la o masă, unde se adunau repedă lăutarii, cunoscîndu-i gusturile. Cînd primașul începea *„Steluța", Călugărul din vechiul schit"* sau *„Pe marginea groapei mele"*, Sabin se uita repede împrejur — să nu-l vadă soția, apoi îi strecura în buzunar toți banii și, ușurat, își înălța vocea lui frumoasă și plină. Cînta și golea pahare, într-o dulce euforie, pînă cînd, după cîteva ceasuri, Ana venea plictisită și îngrijorată din pricina copilului lăsat acasă, și-l ruga să plece. El se posomora, își topea iritarea într-un surîs și-i spunea încet :

— Mămică, numai cîteva minute... un sfertuleț de ceas... Ianci dragă, zi tu aceea, știi care... *„În rariștea de lîngă vii"*. Se apleca la urechea soției, șoptindu-i înduioșat : Îți amintești mamă, cum ți-o cîntam...

Acuuum uuun aaan eee luungă vreeemeee..."

Și ea îl lăsa în pace. Cu toate că era gras, Octavian dansa neobosit. Cînd auzea *„Valurile Dunării"*, îl treceau fiorii... În vremea acea făcea curte unei funcționare foarte drăguțe, căsătorită cu un prieten vechi al familiei, Andru, un om urît, ursuz și nefericit. Nici Andru, nici Ana nu știau dansa. Stăteau la o masă, într-un colț, cu cîte o prăjitură în față și-i priveau pe cei doi care se învîrteau, îmbătați, transportați.

Pe urmă, mama lui Andrei nu s-a mai dus nicăieri. Stătea mereu cu Andrei, îi povestea, îi citea din Jules Verne, făceau planuri de viitor. Sabin venea în zori, fluierînd de răsuna strada pustie. În apropierea porții se oprea și începea să meargă în vîrful picioarelor.

Pe la paisprezece ani Andrei a priceput, cu amărăciune, că părinții săi nu se înțeleg, că nu se potrivesc, că poate, dacă n-ar fi fost el, și-ar fi putut aranja altfel viețile, dar acum era prea tîrziu.

Andrei creștea și se schimba. Citise foarte mult, știa multe, nu mai găsea ce să-i spună mamei sale : în viața lui apăruseră dintr-o dată atîtea lucruri noi, prima prietenie, prima dragoste, îndoielile despre Dumnezeu... I se părea că mamă-sa nu poate să-l înțeleagă. Simțea că o rănește prin distanța asta, dar n-avea ce face, așa credea, cel puțin. Devenise rece, tăcut, grosolan uneori cînd mamă-sa, uitînd că el nu mai e copil, îl mîngîia și îi vorbea duios, ca pe vremuri. O dată, pe cînd mergea cu Sonia de braț, se întîlniseră și, în ziua aceea, mamă-sa a fost foarte tristă. Andrei fu supărat... „De ce nu înțelege că acuma sînt mare, sînt *altul*... Și rămaseră atîtea și atîtea lucruri nespuse...

„Viața ei a fost foarte puțină în bucurii"... Acum nu se mai putea îndrepta nimic.

Andrei plecă încet, trăgîndu-și cu greu picioarele din pămîntul moale. Șoseaua udă se întindea în fața lui. Satul rămăsese departe, mic, întunecat. Numai pe cerul uniform se deschidea, chiar în mijloc, un luminiș prin care se munceau să răzbată raze gălbui, vlăguite.

Călătoria care altădată ținea cel mult două ore, dură acum două zile întregi. În fiecare gară sau stație trenul, încărcat pînă la refuz de o mulțime care mugea cățărată pe tampoane, pe scări, pe acoperișuri, era tras pe linia moartă. În compartimente, catifeaua sau pielea de pe banchete fusese tăiată, geamurile sparte și înlocuite cu șipci bătute de-a curmezișul. Călătorii dormeau cu zilele, peste saci, geamantane, își făceau nevoile pe unde apucau, iar îndată ce trenul se oprea, năvăleau prin sate căutînd să cumpere orice : slănină rîncedă, ouă stricate, făină mucegăită, cepe încolțite sau prune uscate. Majoritatea bărbaților erau beți ; toți aveau sticle cu țuică sau cu spirt de cereale, tare ca focul și grețos. Izbucneau certuri, bătăi și din cînd în cînd focuri de revolver, sau urlete de femeie. Noaptea, pe acoperișurile vagoanelor, se încingeau chefuri cu dans ; lumea simțea nevoia să petreacă. Cîte o femeie dezmățată guița, trecînd de la unul la altul... Pe marginea liniilor se aprindeau focuri cu pomișori smulși din rădăcină, cu paie furate de prin ogrăzi, sau cu scînduri din vagoane. Flăcările pîlpîiau, lingînd pereții trenului, dar nimeni nu se sinchisea. Un tînăr îmbrăcat într-o uniformă militară, cînta dintr-un acordeon splendid Höhner, cu șase registre. Era eroul trenului. Lumea venea la el cu mîncare, cu băutură, așa că militarul era în permanență beat mort, dar cînta tot mai frumos cîntece foarte triste.

Andrei se urcase într-un vagon de marfă, neacoperit, plin cu grîu, pe care trenurile îl cărau de colo pînă colo. Se înfundă pînă la gît în grăunțe și nu răbdă de frig. Pe linia principală treceau mereu trenuri pline cu soldați cu tancuri, tunuri, camioane, mașini, bărci lungi și grele, pontoane, mitraliere antiaeriene, ambulanțe, bucătării, stații de radio, cai, căruțe. A doua zi, pe marginea terasamentului începură să apară urmele războiului. Scheletele de tancuri carbonizate erau semănate pe cîmpia răscolită, tunuri distruse își ridicau spre cer țevile ruginite și pline de apă, mormane de muniție, de obuze, grenade și lăzi cu cartușe erau împrăștiate în toate

părțile, la fel cu arme rupte, carcase arse de avioane, căști nemțești găurite, chesoane fără roți. Ici și colo, cadavrul umflat cît un butoi al unui cal, pe care ciorile-l curățau de carne... Haite de cîini flămînzi, cu părul zburlit și coastele împungîndu-le pielea, dădeau tîrcoale, amușinînd mirosul cadavrelor îngropate la două-trei palme adîncime abia... Săpau repede cu ghearele, apoi înhățau cîte un picior încălțat cu cizmă și smulgeau, sălbăticiți de foame. Departe, pe marginile cîmpiei cafenii sfîșiate de parcă o greblă uriașă ar fi scormonit-o nebunește, se iveau sate arse, pomi cu crengile rupte, turle pe jumătate dărîmate... Și în fiecare gară, mulțimi de oameni foiau, se aruncau asupra trenului, se încăierau, mușcau, zgîriau, ca să-și facă loc. Doi oameni beți care se băteau se rostogoliră de pe acoperiș. Unul fu tras sub roți, celălalt rămase privind idiotit grămada de carne sîngerîndă, dar trenul nu se opri.

La Șimand li se spuse că garnitura nu merge mai departe. Un cor de zbierete se înălța, cîțiva indivizi săriră de pe vagoane și se repeziră să-l ia la bătaie pe șef, îl urmăriră, agitînd ciomege, pînă în birou, de unde acesta apăru cu o pușcă de vînătoare, pe care o îndreptă asupra lor. Andrei ieși din grîu, amorțit, își puse sacii pe umăr și porni pe șoseaua asfaltată, în mijlocul unui convoi care se formase. Avea un singur gînd, ca o obsesie : să ajungă o dată acasă.

În jurul lui oamenii vorbeau, își povesteau pățaniile, își comunicau satele de unde se pot aproviziona, dar mai ales, povesteau așa, că Andrei, mergînd printre ei, află o mulțime de lucruri : cum apăruseră dinspre Lipova tancurile sovietice, acolo unde nu le aștepta nimeni și cum începuse goana haotică a trupelor germane, ungurești și a nemților din oraș. Spre Curtici coloanele au fost întîmpinate de detașamente de partizani comuniști care au deschis focul asupra lor. Fritsch, farmacistul, despre care se presupunea că a fost agent al Gestapo-ului, fugea într-o mașină lungă, ofițerească, împreună cu fata sa, Erika, pe care o îmbrăcase în uniformă de SS-ist. Mașina fu ciuruită de gloanțele unei puști mitraliere, fata ucisă. Urlînd, Fritsch o dezbrăcase, dar Erika era moartă. Pornise spre oraș, ținînd încleștat în brațe trupul ei greu alb... Andrei o cunoștea pe fată de la patinaj, unde venea mereu însoțită de un ofițer tînăr, german... Era distantă și orgolioasă și patina într-o rochiță scurtă de catifea, care-i dezvelea picioarele lungi, frumoase, îmbrăcate în ciorapi de mătase cenușii.

Se mai vorbea de partizanii sîrbi care veneau în oraş, de dezastrul unei divizii de husari la Beliu, unde fuseseră bombardaţi de avioanele Stukas, capturate atunci cînd românii ocupaseră aeroportul, de jafurile şi crimele din cartierele mărginaşe, unde nu era lumină, de o bandă care asasina şi dezbrăca pe toată lumea, viola femeile. Poliţia şi detaşamentele sovietice umblau după ei de o săptămînă, fuseseră chiar cîteva încăierări cu morţi şi răniţi.

Pe la prînz, convoiul se aşeză pe marginea şoselei, în noroi, şi lumea începu să mănînce şi să bea.

—Bine că-i paee !

— Doamne ajută !

— Hai, noroc şi la mulţi ani !

— Amin...

— Spune, da' de legionari ai auzit ? Zice că ar fi fost o divizie care au venit cu nemţii şi au rămas aci prin păduri... S-ar fi îmbrăcat în haine ruseşti, şi-i vai şi amar...

— Bea din pălincuţa asta...

Andrei mîncă repede. Voia să plece. O femeie într-un palton albastru cu blăniţă de astrahan şi o capelă militară, soioasă, înfundată pînă peste urechi, veni clătinîndu-se, se aşeză nestînjenită lîngă el, şi-l pişcă de bărbie :

— Sîntem amărît puişor ? Aşa de dulce şi amărît ?

Andrei îşi ridică faţa spre ea şi-i zîmbi ciudat. Intimidată, ea se uită la el, apoi plecă, silindu-se să se ţină dreaptă.

După vreo două ceasuri de mers, pe cînd se înserа, apăru oraşul. Din coşurile fabricii, din gară, pluteau, leneşe, valuri negre de fum, lăbărţîndu-se, şi deasupra întregului oraş părea că apare o aureolă mohorîtă, sură. Mahalalele erau pustiite, casele fără garduri, fără cu acoperişurile ciuruite de schije, cu geamurile hîndu-se ca nişte orbite din care ochii s-au scurs, cu zidurile şpriţuite de găurile roze pe care le lăsaseră gloanţele. De-a curmezişul şoselei era răsturnată o tanchetă, iar alături de ea, ca scheletul unei cămile, caroseria galbenă a unui turism plin de apă. Străzile erau pustii.

— Oamenii s-au mutat în centru, pe la rude şi cunoscuţi, îi spuse lui Andrei un om care asuda cărînd un sac uriaş cu cartofi. Pe aici nu se poate locui. S-au aciuat tot felul de inşi, care mai de care...

Andrei porni spre casă, străbătînd partea bombardată a oraşului. Călca pe cioburi pisate mărunt, pe cărămizi îmbucătăţite şi paşii

lui se auzeau neobişnuit de puternic, ca şi cum el ar fi fost singura fiinţă vie într-un univers mort. Dintr-o îngrămăditurâ de moloz văzu ridicîndu-se un firicel de fum, apoi în vitrina mare a fostului magazin de fierărie şi arme „Bulzan şi fiii", zări instalată o familie. Îşi făcuseră patul într-o cadă de tinichea şi tocmai trăgeau roloul pe jumătate ars şi răsucit. Cînd trecu prin parc auzi paşi în urma lui şi o voce aspră, poruncindu-i :

— Hei, ăla, ia stai !

Îşi scoase repede revolverul din buzunar şi se întoarse. Un vagabond în zdrenţe, cu o barbă roşcată năpădindu-i pometii obrajilor pînă sus, spre ochi, se opri speriat, îşi atinse cozorocul şepcii unsuroase şi mormăi :

— Un chibrit... care cumva...

— N-am ! spuse Andrei răstit.

Plecă mai departe. Auzi paşii individului lipăind pe o alee, apoi o fluierătură. Începu să alerge. Numai cînd ieşi din parc se opri să-şi tragă răsuflarea, lac de sudoare.

Străzile goale, întunecate ; nici o licărire de lumină nu sclipea la geamuri, toate porţile erau încuiate.

Ajunse pe strada lor. Şi aici pereţii fuseseră găuriţi de gloanţe, pomii scoşi din rădăcini de şenilele tancurilor, felinarele strîmbate. Auzi pe cineva închizînd repede poarta, se repezi şi începu să bată cu pumnii. Strigă : „Deschideţi !... Eu sînt... Andrei... Sabin..."

— Domnu' Andrei ! ţipă dinăuntru nevasta lui Iurcovici. Stai... stai... că-ţi deschid.

Cînd îl văzu, rămase înmărmurită, apoi începu să plîngă :

— Vai, domnu' Andrei... săraca doamnă... Bine că aţi venit. Ce lucruri se petrec pe aici... Toată lumea-i nebună... Şi Ludovic s-a scris la comunişti... I-am spus : „Stai, omule". El, nimic !

Tata...

— O, vai şi amar. Nu ştiu ce are să fie cu bietul domnu' Sabin. Toată ziua bea, şi bea, fără încetare... Singur. Bea şi cîntă. Toată curtea plînge de jalea lui. L-am trimis pe bărbat să stea de vorbă cu el ca nu cumva... Doamne fereşte... Trebuie să vă crească pe dumneavoastră. Şi v-a căutat într-o zi cineva, o domnişoară şi un domn.

Uşa coridorului era deschisă. Toate gemuleţele colorate fuseseră sparte. În bucătărie, lumină. Andrei se repezi ca o furtună, deschise larg uşa şi strigă :

— Tată... Tatăă... Am venit !

De la masa acoperită cu sticle, damigene, cepe și bucățele de slănină, un obraz buhăit, cu ochii mici înfundați adînc în orbite, cu părul rar, lipit de creștetul trandafiriu, se ridică spre el.

— Tată !

Sabin dădu să se scoale, dar răsturnă o sticlă și vinul se scurse de-a lungul mesei, apoi curse jos, licăind.

Un hohot de plîns, fără lacrimi, îl zgudui pe Sabin. Își întinse amîndouă mîinile spre Andrei și acesta se ghemui la pieptul lui.

Tîrziu se desprinse ușor din brațele lui Sabin, care-l căutară bîjbîind. Murdar, neras, cu țepii roșiatici ai bărbii crescîndu-i deși, pînă la gît, Sabin părea o umbră a ceea ce fusese odinioară. În bucătărie era frig și mirosea, insuportabil, a vin și a stătut.

— N-am fost lîngă ea... să-i spun... gemu bătrînul, apoi căzu moale pe scaun. Își turnă un pahar plin ochi și-l bău, udîndu-se pe pieptul cămășii.

— Tată, să facem foc...

Sabin dădu din mînă, indiferent. Și îl întrebă cu limba încleiată :

— Ți-i foame, cumva ?

— Da, foarte foame, minți Andrei.

— N-ai nici o grijă... Îți face tata și foc și de mîncare... uite acuma... numai să se scoale tata... că-i beat... Să nu te temi, puiul meu, are să se îngrijească tata de tine, toate are să ți le facă tata, n-ai să duci lipsă de nimic...

Încercă de două ori să se ridice, dar căzu înapoi, pe pătuțul cel mic. Atunci, încruntîndu-se, își adună toate puterile și se sculă, păsind prin bucătărie fără să se clatine. Aţîţă focul.

Andrei se așezase pe un colț de scaun, fără să-și scoată mantaua. Își rezemă fruntea în palme. Auzea sfîrîitul unturii în tigaie și poticnelile tatălui său. Nu era obosit, dar ar fi vrut să doarmă, să doarmă la nesfîrșit. Mîncară tăcuți. Lui Sabin grăsimea i se scurgea pe bărbie, dar nu se ostenea s-o șteargă. Scoase din bufet un pahar mare, îl puse în fața lui Andrei, i-l umplu și-i spuse :

— Bea cu tata... Acuma ești mare...

Vinul greu, dulceag și unsuros îl ameți pe Andrei. Durerea ascuțită care-i tăia respirația i se risipi cu mii de ace în tot trupul, o dată cu o căldură moleșitoare.

— Cum ai îmbătrînit, Andrei, spuse Sabin, încrețindu-și pleoapele, ca să-l vadă mai bine. Ai slăbit... Are să-ți facă tata rost de mîncare bună, să te îngrași. Și întinzîndu-se peste masă, voi să-i mîngîie mîna, dar se încleștă de ea. Degetele tatălui său erau fierbinți și foarte moi, catifelate. Andrei turnă iar în pahare. Era bine așa, să bea, să nu trebuiască să spună nimic.

Pereții, spoiți cu verde-deschis, începură să danseze ; becul chior clipea în răstimpuri. Sîngele bătea rar în artere, egal, ca un ceasornic...

— Să bem, făcu Andrei.

Tatăl său îl privi cu reproș :

— Să nu te înveți cu băutura. Nu-i bine... Și adormi, pe neașteptate.

Andrei, adunîndu-și puterile, îl întinse pe patul mic, de lemn, și-l acoperi cu mantaua lui, și cu o scurtă veche, îmblănită, roasă de molii.

Intră în dormitor : de săptămîni întregi nu fusese aerisit, dar acum nici el n-avea putere s-o facă. Deschise dulapul. Cămășile, hainele, rochiile mamei sale erau așezate în ordine, presărate cu bucheţele uscate de levănțică, un parfum discret și trist, care însoțise fiecare mișcare a Anei. Își înfundă obrazul între rochiile vechi, de zeci de ori modificate, își trecu degetele peste țesăturile moi, roase pe alocuri. Ar fi vrut să plîngă, s-o cheme, s-o strige, dar nu putea. I se părea că tot trupul lui e un clopot gol, în care sîngele, dezlănțuit, se zbate cu un vuiet prelung.

Capitolul XVIII

În fiecare zi, trenurile, care veneau anapoda, vărsau mulțimi de oameni în gara distrusă, pe peroanele răvășite, acoperite cu tot felul de murdării. Ultimii refugiați se întorceau, fără bagajele cu care plecaseră, zdrențuroși și murdari, precupeți transportînd tot felul de alimente veneau să facă afaceri. În piața asfaltată din fața gării, printre rămășițe de mașini și tancuri ruginite, se începeau tîrguri, se vorbea de vagoane de zahăr rămase undeva pe linii, de cisterne încărcate cu spirt sau de vite rătăcite, culese de pe cîmpuri și lăsate la vreo moșie părăsită, sub paza unor oameni înarmați. Se făceau tot felul de schimburi : biciclete militare contra unui kilogram jumătate de cartofi, un geamantan de lame de ras suedeze pe o damigeană de țuică, cinci găini contra unui pistol automat fără încărcător, un coș de ouă pentru o manta de piele găurită toată de gloanțe. De cele mai multe ori, comerțul se termina cu împușcături trase în plin, pentru întărirea cererii sau ofertei. Mulțimea se împrăștia urlînd, ca să se adune îndată în jurul mortului sau rănitului : mîini grăbite îl cercetau de acte și cu acest prilej îi luau ceasul, banii sau revolverul. Din cînd în cînd treceau claxonînd camioane pe care era scris cu var : TOTUL PENTRU FRONT, TOTUL PENTRU VICTORIE. Lumea le privea mirată : aici războiul se terminase doar... Acum se purta undeva spre Debrețin sau Szegedin. Noaptea, două sau trei avioane germane veneau și aruncau bombele la întîmplare, să producă panică. Artileria sovietică deschidea focul, cerul întreg era o mare de văpăi, scrijelită de dîrele roșii ale tresoarelor sau de lamele drepte ale reflectoarelor. Cîteva avioane

fură doborîte, unul căzu în Mureș, lîngă pod, celelalte — dracu știe pe unde, pe cîmp.

Peste podul distrus care ducea în Cetate treceau în fiecare zi cîțiva curajoși. Mulțimea se aduna pe mal să-i vadă, ca pe Stroschneider acrobatul. În Cetate erau mii de biciclete, de arme, de muniții, furaje și uniforme militare ungurești, părăsite în grabă cînd Katiușele începuseră să tragă. Cu revolverele, mai ales, se făcea un comerț foarte bun : toată lumea voia să fie înarmată. Noaptea, de peste tot, pocneau împușcături... Cîțiva copii, jucîndu-se pe cîmp, fuseseră rupți în bucăți de explozia unui obuz ; un învățător dintr-un cartier mărginaș voise să pescuiască cu grenade în Mureș și — neștiind smulge focosul — sărise în aer ; unui domn elegant i se aprinsese o rachetă în buzunar și el fugise înnebunit pe stradă, cu hainele arzînd, zbierînd să i se aducă o găleată cu apă.

Și toată lumea bea, ca și cum o sete colosală ar fi devorat-o ; căuta să uite în beție grozăviile prin care trecuse. Seara, trupurile de bețivi erau culcate peste tot : lîngă rigolele trotuarelor, în noroi, pe treptele bisericilor, în mașinile avariate, în lăzile de gunoi sau în mijlocul trotuarelor. Cîrciumarii făceau afaceri strălucite. Se bea orice : spirt denaturat, odicolon tot felul de țuici, vinuri și coniacuri, pritocite cu ce cădea la mînă. Zvonurile cele mai fantastice circulau și li se dădea crezare se vorbea despre un măcelar care prindea copii, îi omora și făcea din ei salamuri și cîrnați, de vulpi mari cît tigru care ar fi apărut la marginea orașului, de organizații secrete adunîndu-se prin adăposturile părăsite ; foștii naziști se salutau simbolic cu cifrele : 88 (adică a opta literă din alfabet : HH = Heil Hitler), se auzea de niște înfiorătoare arme noi, germane, printre care o oglindă colosală capabilă să adune toată căldura soarelui și să pîrjolească orașe, la orice distanță, de „razele morții", de o bombă fenomenală, de țărani răsculați care ar fi omorît un moșier, după unii ungur, după alții român, și ar fi împărțit moșia („Ca în '19, domnul meu, ca în '19, cu hoardele lui Béla Kun... Ne așteaptă vremuri teribile") ; se zvoni că Rommel n-a murit, ci a fost numit comandantul suprem al frontului de răsărit și varsă benzină pe Dunăre ca să aprindă toți afluenții ; cineva văzuse un vampir care tăiase cu briciul sînul unei femei și-i sugea sîngele ; vampirul purta pelerină violetă și avea bot de liliac. Pe urmă lumea se liniști aflînd că un ofițer de cavalerie, căruia monstrul îi furase logodnica, îl împușcase.

Şi oraşul petrecea... Cele mai deşănţate cîntece fără perdea făceau furori.

Într-o zi, un avion american avariat deasupra Vienei aterizează pe aeroport. Piloţii, băieţi înalţi, cu pistoale de cow-boy bătîndu-le coapsele, trecură prin oraş, urmaţi de un convoi de elevi şi copii, muţi de admiraţie, holbîndu-se la un negru atletic, care fuma, demn, un trabuc. Seara se auzi că americanii s-ar fi încăierat cu ruşii, împuşcîndu-se reciproc (au fost şi martori), dar spre marea decepţie a unora, a doua zi piloţii americani se fotografiară în mijlocul pieţii de braţ cu aviatorii sovietici.

•

Ameţit de mirosul fetid al compartimentului în care călătorise, Suslănescu coborî în gară chiar în clipa cînd o procesiune cu prapori, crucifixe şi baldachine străbătea piaţa, îndreptîndu-se spre Maria-Radna. Rămase pe marginea trotuarului scărpinîndu-se furios — îl mîncau păduchii — privind şirul lung care înainta cîntînd tărăgănat. La marginea convoiului şontăcăiau ologi, legănîndu-se între cîrje. Femei cu cîrpele trase pe ochi strigau plîngăreţ : „Maarie-Maarie", un popă roşcovan cădelniţa, vorbind peste umăr cu cantorul ştirb, care se scremea să cînte... Se auzea un tîrşîit monoton întrerupt de vaietele babelor sau de bocănitul tălpilor de lemn. Şirul de oameni nu se mai isprăvea şi Suslănescu trecu prin mijlocul lui, apoi se îndreptă spre casă, privind cu ochi uimiţi oraşul atît de schimbat. O vitrină îi trimise imaginea lui grotească. În loc de haină purta un sac, căruia-i făcuse găuri pentru cap şi mîneci. Pantalonii, ferfeniţă, atîrnau peste carîmburile unor jambiere de piele. Era încălţat în tenişi rupţi, soioşi, din care-i ieşeau degetele. Mergea repede, pe lîngă ziduri, mort de spaimă că s-ar putea întîlni cu cineva, dar se oprea mereu, căutînd să-şi umple ochii cu priveliştea caselor, a oamenilor, a trotuarelor. Curiozitatea cu care privise primele detaşamente de soldaţi sovietici acum trei săptămîni nu-l părăsise : ori de cîte ori îi vedea se dădea la o parte, se lipea de zid, dar îi urmărea după aceea. Ar fi vrut să înţeleagă ce vorbesc, ce pot gîndi nişte soldaţi victorioşi. Şi faptul că nu pricepea nimic, îl făcea să şi-i închipuie întrucîtva tainici, veniţi foarte de departe, dintr-o lume necunoscută.

Era aşa de slab, că abia mai umbla. Călătorise în zeci de trenuri, fusese mitraliat, azvîrlit dintr-un vagon, dormise pe marginea drumurilor ; ca şi ceilalţi furase, împins de foame. Singurul lui vis,

acum, era o cameră curată, foarte încărcată cu tot felul de nimicuri, o baie fierbinte şi apoi trupul cald al Mariei, o zvîrcolire în care să se piardă, să se ascundă, să se uite... De cînd pornise spre casă se gîndea la ea ca la femeia lui, care trebuia să-l aştepte, înfiorată de dorinţă.

Mohorala şi murdăria străzilor îl făcură să fugă aproape. Cînd recunoscu gardul, grădiniţa, treptele, uşa cu perdeluţe albastre, un val de lacrimi îl podidi, orbindu-l. Se repezi ca un nebun, lovindu-şi umărul de poartă, se căţără pe trepte, apăsă cu toată greutatea trupului uşa antreului, prăbuşindu-se înăuntru. Mirosul familiar, nespus de scump, îl năuci. În clipa aceea uşa biroului lui Velceanu se deschise şi un ofiţer sovietic apăru în prag. Suslănescu încremeni, se făcu livid. Ofiţerul, ameninţător, făcu un pas spre el. Neştiind ce spune, Suslănescu voi să-i explice pe franţuzeşte :

— *J'y demeure monsieur, je suis l'un des locataires... Je reviens... du reffuge... Permettez... professeur Souslanesco...* [1]

— *Gospoja !* strigă ofiţerul şi, întorcîndu-se, intră în birou.

Mimi se ivi în uşa bucătăriei, îmbrăcată într-un taior foarte elegant. Suslănescu se repezi spre ea, Mimi ţipă, apoi, recunoscîndu-l începu să rîdă :

— Ia te uită, domnul Suslănescu ! Aurel, Aurel, vino repede să vezi cine ne-a sosit !

Velceanu îşi scoase capul palid, învăluit într-un turban de mătase multicoloră, îl privi şi-i spuse calm :

— Ai venit ? Mă iartă că nu-ţi dau mîna, dar... trebuie să fii plin de păduchi... Şi înţelegi, epidemiile... O s-o rugăm pe Fira să-ţi facă imediat o baie. Tu pleci, dragă ? se întoarse el spre Mimi, care-şi trăgea mănuşile.

— Da, sînt invitată... Schimbă-te repede, — surîse ea lui Suslănescu, — culcă-te, dormi, fă ce vrei. Mîncaţi cu Aurel *au hasard de la fourchette* [2] ; azi am fost frivolă, nu gospodină...

Suslănescu privea ţintă uşa biroului.

— A, — rîse Mimi, — e Mihail Alexandrovici, locotenent de aviaţie. E în *cvartir* la noi, cum se spune azi. Tot cartierul e plin.

[1] *Locuiesc aci, domnule, sînt unul dintre locatari... Vin... din refugiu... Permiteţi... profesor Suslănescu...* (fr.)

[2] Ce găsiţi. (fr.)

Un băiat admirabil, delicat şi rezervat... Pa, pa, amîndurora, am întîrziat.

Plecă. Velceanu se retrase, lăsîndu-l singur, apoi peste un timp veni Fira, o moţogană zbîrcită. Se bătu cu palma peste gură :

— Tulai, domn profesor, gîndeşti că sînteţi Laie ţîganu', vai de mine... V-am încălzit apă ; să vă firdeliţi... Tulai, — începu să rîdă, ca un bohoţ, aşa sînteţi. Ţipaţi ronghiurile astea, să le dau foc în ogradă, La baie mereţi dăr' singur.

Cînd îşi scufundă în cada de porţelan trupul negru, Suslănescu crezu că are să moară de plăcere. Îl durea inima. O dorise atît de mult pe Mimi, pe Marie a lui, încît abia se putea stăpîni. Şi ea... Oare totul va fi cum a fost ? Oare războiul, haosul, animalitatea dezlănţuită n-au însemnat o baie purificatoare ? Ori poate ceilalţi nu înţeleg ? Da, asta era, aşa se explica totul. Mimi plecă în vizită, acum cînd s-a întors el, amantul ei, ca şi cum nu s-ar fi văzut decît ieri sau azi dimineaţă... Plecarea ei, taiorul, ciorapii, mănuşile, lingeria fină i se părură simbolice, anacronismul disperat dar inconştient al eternului feminin. „Peste cîţiva ani, femei ca Mimi vor fi numai amintiri sau poate nici atît... Ne vom îmbrăca în blănuri, vom devora carne crudă şi ne vom acupla în boschete, primăvara şi toamna...". Imaginea aceasta îl îndurera, dar îi făcea şi o plăcere ciudată, în acelaşi timp. Pe cînd se ştergea, se gîndi la ofiţerul încarturuit la ei şi inima începu să-i bată, de teamă. Cine ştie ce poate fi... vreun comisar... sau de la GPU... şi în acest caz... „Dar pentru Dumnezeu, — se gîndi, — eu am o mulţime de cărţi periculoase, de studii istorice, am o bibliotecă întreagă despre Napoleon, duşmanul ruşilor !" Se îmbrăcă repede, fără să mai guste plăcerea hainelor curate, moi, fine. „Cultura va fi cel mai mare duşman al timpurilor care vin", îşi spunea, încercînd să-şi domolească printr-un efort al voinţei durerea ascuţită pe care o simţea în piept.

Intră în camera lui şi, aşezîndu-se pe parchet, începu să scoată cărţile de prin lăzi. Dumnezeule, ce de cărţi subversive, albume germane de istorie şi arhitectură, picturi religioase italiene din Renaştere... Cum spunea Marx ? „Religia e opiu pentru popor" ; sau poetul acela — nu-şi mai amintea numele : „Ne vom sui la cer să împuşcăm pe Dumnezeu"... Rafael, Leonardo da Vinci... Dürer, neamţ ! Arno Brecker cu Siegfried-ii şi Brunhildele lui, nazist !... Cînd le adunase toate astea ? În fond nu era vinovat, un istoric trebuie să ştie totul... Ei, şi istoria, ce farsă atroce ; nici măcar : comică.

Adună cărţile, umplîndu-se de praf şi fugi în bucătărie, după ce pîndi uşa biroului. Deschise uşiţa sobei de tuci şi începu să le îndese. Flacările roşii, vii, cuprinseră foile. De pe o pagină lucioasă, răsucită de căldură, imaginea lui Napoleon îl privi distantă. Înghiţind în sec, Suslănescu vîra cărţile în foc, una după alta. Dogoarea îi încinse obrazul ras proaspăt, care-l ustura... În foc ! În foc cultura ! În foc arta ! În foc...

— Tulai, domnişor, doar n-aţi luzît ! ţipă din uşă Fira. Se repezi la plită şi scoase o tavă în care fumegau resturile unui pui carbonizat. Ce-a zice domnu' că rămaserăm fără mîncare ?

Suslănescu o privi cu ochii înroşiţi de fum :

— Să ardă ! strigă. Să ardă totul !

Cînd din toate cărţile nu mai rămăsese decît un morman de cenuşă, Suslănescu o răscoli cu vătraiul, apoi se duse să se culce. Uşile deschise ale dulapurilor, cu rafturile văduvite de cărţi păreau că rînjesc, înduioşător şi scîrbos, ca un bătrîn căruia i s-au scos toţi dinţii şi a uitat că nu mai are voie să rîdă. Dormi, fără vise, pînă a doua zi dimineaţă, cînd, înfrigurat de dorinţă, intră în dormitorul lui Mimi. Din uşă se dădu însă înapoi, deoarece Velceanu era în pat şi citea. Mimi îşi ascunse leneşă piciorul dezgolit sub plapumă şi-l îndemnă :

— Haide, haide, domnule Suslănescu, apropie-te ! Avem atîtea să ne spunem ! Să ştii că n-am crezut nici o clipă că ai murit acolo, sub tramvai, rîse ea. Eu am trecut printr-o groază de peripeţii, după aceea. M-am întors acasă şi am stat tot timpul aici. A fost groaznic, făcu, fără nici o umbră de gravitate. Te uiţi la Aurel ? (Velceanu era legat la cap). A avut un mic accident. S-a aprins o lampă cu petrol. Era să-i ardă toată faţa... Şi dumneata ?

— *J'ai vécu, madame,*[1] reedită el răspunsul abatelui de Siéyès. („O, dacă ai fi singură, să mă strecor lîngă tine, Marie, Marie, să-ţi sărut trupul sfînt şi cald... să uit... Am atîta nevoie să uit... Sufletul meu este o paraginâ pustiită de vînturi, inima mea o rană în care n-a mai rămas loc decît pentru tine, pentru un pic de duioşie a sîngelui... şi ţi-o cerşesc, Marie, cu tot ce a mai rămas omenesc în mine..."

— Eu cer atît de puţin, şopti, fără voia lui şi se sperie.

— Pardon ? zise Mimi.

[1] Am trăit, Doamna mea. (fr.).

— Nimic, nimic. Voiam să spun că în curînd vor începe cursurile... la liceu, exact, la liceu, şi va fi ca înainte...

— S-o crezi dumneata, spuse rece Velceanu, nedezlipindu-şi ochii de pe carte. Înseamnă că istoria pe care-o ştii nu face, iartă-mă, două parale. Se aude de epurații radicale, în toate domeniile vieții. Noi, care ne-am făcut datoria, vom fi trași la răspundere pentru crimele celor mari, care aveau *jus deliberandi*[1]. eu am spus, dacă-ți amintești, încă în noaptea lui 23 August, că n-avem a ne bucura de, hm... „abilitatea" noastră în întoarcerea pelerinei...

— Vin *„les ages de plour et de damnacion"* [2], îl cită Suslănescu, pe Joachim du Bellay. Se ridică : Mă iertați, trebuie să mă duc, vreau să văd ce mai e prin oraş, să mă întîlnesc cu colegii...

Plecă. Era atît de trist, de descumpănit, încît gîndul de-a trece pe la părintele Potra îi păru salvator. El era destul de fanatic să poată găsi cuvinte de încurajare, chiar dacă erau de-o stupiditate enormă şi placidă.

Îi deschise chiar Potra, care rămase o secundă uimit de schimbările de pe fața lui Suslănescu, apoi îl strînse în brațe tăcut, cu o figură gravă, funebră.

— Poftește înăuntru, dragule, poftește...

Înduioşat, Suslănescu îi spuse, în timp ce urca scările :

— Ce bine a fost atunci cînd ne ascundeam la dumneata, îți amintești ? Aşteptam ceva şi...

— Bine, dar acest ceva a sosit ! spuse Potra, destupînd o sticlă de vin. Acum, datoria noastră, a dascălilor, e să ne luăm în serios misiunea, nu numai să propovăduim, dar să practicăm virtutea... („Virtutea e o nerozie, se gîndi, eminescian, Suslănescu, în timp ce dădea din cap, să nu-l întrerupă.) Generații noi se vor ridica. Ele trebuie să fie foarte curate sufletește. Noi înşine trebuie să fim curați.

— Ce mai e nou prin oraş ?

— Mai nimic. Lumea se reculege, nu ştie ce să creadă. Alaltăieri a sosit familia Varga. Am fost pe la ei. Sînt încă zăpăciți, derutați. Au avut pierderi grele, sărmanii...

— Las' că le-a mai rămas ! pufni Suslănescu.

— Da, desigur..., nu-i vorba de asta...

[1] Dreptul de a hotărî. (lat.)

[2] Anii de plîns şi de osîndă. (fr. veche)

Tăcură. Ceva străin era între ei, şi simțeau amîndoi acest lucru. Suslănescu îi propuse să facă o vizită directorului şi Potra primi. Pe drum nu-şi vorbiră. Acasă la Lucaci era mare adunare : Drăgan, Burtea, Blaga ; Nicuşor Spinanțiu, care-şi lăsase o barbă neagră, ascuțită, perora în mijlocul salonului, plimbîndu-se.

Intrarea celor doi trecu aproape neobservată. Directorul le strînse mîna, îl întrebă pe Suslănescu ce mai face şi-l anunță că prietenul său, Corian, plecase voluntar pe front.

— Vă spun ca un fapt pozitiv ; se agita Spinanțiu, că ni se interzice să luăm Ardealul în stăpînire ! Pretextul : că noi nu sîntem democrați în mod sufiecient ! Că nu prezentăm suficiente garanții de democrație, *noi* — care am luptat împotriva naziştilor ! *Noi* care am fost prigoniți de Gestapo !... E un abuz !

— *„C'est le droit du plus fort, vous savez"* [1], îşi ridică degetul Drăgan. *Du-plus-fort !* punctă el, ca la lecție.

— Nici nu-i sigur, spuse Blaga, tuşinîndu-şi mustața castanie.

— Ba da, este ! Domnul baron Papp a plecat azi dimineață la Bucureşti să capete o confirmare. În caz că e adevărat, nouă, intelectualității de la granița de vest, ne revine sarcina să opunem protestul nostru vehement, astfel ca să se audă pînă unde trebuie !

„Iar proteste ? Iar „acțiuni" ? Iar lupte ? Iar frămîntări ? Împotriva cui ? De ce ? La ce bun ? În loc să ne bucurăm că trăim..." se gîndea stupefiat Suslănescu. Îi părea rău că venise şi se uita aiurit la colegii lui, la oamenii pe care-i cunoştea şi nu-i mai recunoştea.

— Mă mir, de vreme ce acuma şi noi luptăm împotriva Germaniei, spuse Potra cu ochii aprinşi. În caz că e adevărat, atunci trebuie să nu ne lăsăm, pînă la ultima picătură de sînge. („Dar ăştia-s niște inconştienți !" îi veni să strige lui Suslănescu.)

— În orice caz, domnilor, vă rog, cea mai absolută discreție pînă la întoarcerea domnului baron. Avem un guvern democrat, generalul Sănătescu se bucură de încrederea aliaților, în Capitală sînt destui corespondenți străini, opinia publică mondială...

— N-avem nevoie de străini ca să ne rezolvăm problemele noastre vitale ! zise înfierbîntat Potra. Prin noi înşine !

— Pentru asta v-ar pupa domnul general Mîndru, rîse Spinanțiu. Cum mă găsiți, domnilor, cu barbă ? Am jurat să n-o tai pînă nu intrăm în Cluj şi nu dărîmăm statuia lui Matei Corvin.

[1] E dreptul celui mai tare, ştiți. (fr.)

— De ce s-o dărîmăm ? Doar a fost român ! interveni Blaga.

Suslănescu se ridică.

— Da, domnilor, vorbea Spinanțiu, simțindu-se în centrul atenției generale. Ungurii nu s-au potolit și faptul acesta, dacă e adevărat, e de natură să le dea nas. Ieri chiar am văzut un grup de unguroaice în costum național, pe stradă. Un grup de tineri le-a pus la punct, magistral. Mi-a părut rău că poziția mea mă împiedica să mă amestec... Pe de altă parte, dumneavoastră nu citiți ziarul comunist „Patriotul". Sub tonul foarte politicos și „patriotic" un anume Radu Stîncă, alias Robber, ne amenință cu spume la gură. Îndrăznește să critice guvernul, voalat, dar precis totuși. Cum, domnilor, nu mai sînt lagăre ?

— Știi dumneata prea bine că nu, clătină din cap directorul. Mai bine spune-mi de unde aș putea cumpăra niște cartofi, că n-avem ce mînca. Ori făină, ori altceva !

Într-o clipă discuția se încinse asupra acestui subiect. Suslănescu profită de ocazie și plecă, după ce mai înainte întrebase pe Burtea ce știe despre începerea cursurilor sau despre plata salariilor.

— Nimic... La liceu e spital militar, o harababură întreagă. Lefurile ? Dumnezeu știe... Ce ? Dorești atît de mult să te apuci de lucru ? Apropo, să nu uit. S-a întors Răducanu... E mare comunist... Mare... O să avem de furcă, zău.

Suslănescu ridică din umeri.

•

De cînd intraseră trupele sovietice și române în oraș, Vîslan stătuse ascuns, împreună cu Horia Baniciu, într-o vie părăsită. Noaptea, trecîndu-și pistolul automat și grenadele, făceau de pază, cu schimbul, tresărind la cel mai mic zgomot, dar chiar dacă i-ar fi surprins cineva, n-ar fi avut curajul să deschidă focul. A treia zi, după ce ajunseră aici, veni un plutonier dezertor, Borțan, care-i năuci cu un potop de vești trăsnitoare. Noroc că plutonierul avea un sac mare plin de conserve de carne pe care le mîncară fără pîine, deranjîndu-și stomacurile. Baniciu dormea toată ziua, într-un pat fără saltele, învelindu-se cu mantalele pe care le lua de la ei. Spunea că e bolnav și le interzisese să facă cel mai mic zgomot. Vîslan ar fi vrut să stea de vorbă cu el ; simțea că tăcînd mereu și rumegîndu-și teroarea are să înnebunească foarte curînd. Cînd începea să-și spună : „Dacă aș fi plecat de dimineață, sau dacă nu m-aș fi dus la gară," îi venea să urle ca șacalii. De cîteva ori se gîndi

să-l omoare pe Baniciu în somn. Îi ura de moarte fața lată, albă, părul cînepiu, lung ca la fete și privirea rece a ochilor care semănau cu niște solzi. Apoi își spuse că, desigur, Baniciu așteaptă ceva. Și la rebeliunea din '41 tot așa a fost : cînd l-au arestat soldații, l-au dus la prefectură, unde l-au luat în primire ataşatul militar von Eck, l-a suit într-un avion, îmbrăcîndu-l în uniforma de pilot german și l-a expediat la Berlin, de unde a venit cu o unitate de legionari SS-iști. Asta era tot ceea ce știa despre el. Mai mult nu putuse afla. Nici despre o serie de foști camarazi care dispăruseră, nici despre planurile lor, despre speranțele lor, sau, mă rog, ceva care să justifice calmul lui Baniciu. Pînă la urmă încercă să-i explice, spunîndu-și că fostul *Sturmbandführer* SS Banicz era complet cretin, un caz patologic, un sadic, un înapoiat mintal.

După ce nemții ocupaseră orașul, la 14 septembrie, Baniciu îl silise să scoată un ziar, cu titlul verde : „GARDA CĂPITANULUI". Era mai mult un manifest decît un ziar. Avea doar o singură foaie, cu un articol de fond, comunicatul german și lozinci antisemite și anticomuniste. Vîslan îl scria singur, la sediul comandaturii germane, chinuindu-se și asudînd, dar nimeni nu-i comenta nici frazele șchioape, nici inadvertențele gramaticale, nici incoerența. La orele șase, Baniciu venea să-l ia, îl citea repede, presărîndu-l cu cîțiva : „Moarte jidanilor ! Victoria finală e aproape", și-l dădea unui legionar, Holban, care-l ducea la tiparnița militară germană. Baniciu nu-i spunea nici un cuvînt nu-l amenința, nu striga la el, nu-i amintea de activitatea lui. Părea să-i fi uitat și numele ; îl privea doar ca pe o mașină care fabrică ziarul. Cum îl vindeau, cui îl vindeau, Vîslan habar n-avea. Ar fi vrut să bea, să chefuiască, și — într-o zi — nemaiputînd răbda, îi spuse asta lui Baniciu. Acesta-l privi mirat, apoi zise :

— Azi vii cu mine, ferșteț ? (Își presăra cuvintele cu expresii nemțești pronunțate pocit.)

— Unde ?

Baniciu se uita la el ca la un fenomen.

— Mașina-i afară. Șnelăr, șnelăr.

Vîslan păși după el pe coridoarele fostului liceu catolic de fete, „Notre Dame de Sion", prefăcut în comandatură. La ușile albe ale claselor stăteau crăcănați și nemișcați soldați foarte tineri, în bluze de camuflaj, cu cizmele pline cu grenade. Vîslan se sui într-un Mercedes Benz deschis și-și trase repede pălăria pe ochi. Se temea că Baniciu are să-i spună, batjocoritor : „Ce-i, camarade, te temi să

nu te recunoască cineva ?", dar celălalt tăcea, răsturnat pe pernele de piele ale mașinii, și-și bătea carîmbii cizmelor cu mănușile galbene. Vîslan nu ieșise de loc în oraș, așa că, de la un timp, începu să privească pe furiș plin de curiozitate. Casele păreau pustii, părăsite, la unele balcoane atîrnau steaguri nemțești și ungurești. Nu se vedea nici un trecător. Mașina, urmată de un camion plin cu soldați, gonea grăbită, ieșind din oraș, pe pustă. Era frig, stătea să plouă. Ciorile cîrîiau în toți pomii.

— Știi să fotografiezi ? întrebă Baniciu.

— Da.

— Ține ! și-i întinse un aparat, într-un toc de piele fină. Fotografiezi !

— Ce ?

Mașina porni direct peste cîmp, ocoli un lăstăriș de aluni uscați și se opri. Vîslan văzu cîteva sute de oameni, femei copii înșirați pe cîmp, păziți de cîteva plutoane de mitraliori germani. Mașina se

Urmat de Feldwebel Baniciu străbătu cîmpul, se apropie de el, salută hitlerist și raportă ceva.

— Hai, coboară odată, spuse aspru Baniciu. Caută-ți o poziție bună, cum crezi.

Vîslan privea oamenii înșirați pe vreo sută de metri, apoi cu o tresărire începu să-i recunoască, unul cîte unul : avocatul Bartmann, doctorul Mannstein, dentistul Rainay și alții, pe care nu-i știa, oamenii îmbrăcați în haine răpănoase, jigăriți, plini de nisip și de var. În mijlocul lor se agita o siluetă înaltă, subțire... („Doamne, Robber !") Zbiera, se bătea cu pumnii în piept. Părul aspru, uscat, i se ridicase tot în creștetul capului. Un soldat german, să fi avut cincisprezece ani, încerca să-l țină în loc, punîndu-i pușca de-a curmezișul pieptului. Robber plîngea, scuipa și urla mereu pe nemțește. „Are să-l împuște, se gîndi îngrozit Vîslan. I-au ridicat de prin case și are să-i execute". Înapoia lor văzu un șanț lung, proaspăt săpat.

Urmat de Feldwebel Baniciu străbătu cîmpul, se apropie de șirul de oameni și-i făcu un semn lui Robber. Acesta împinse la o parte pe soldățelul care-i ațînea calea, se repezi la Baniciu și-l luă de rever, explicîndu-i ceva cu gesturi mari, dezlînate (chiar de aici de unde era Vîslan, se vedea cum toată pielea feții îi joacă în valuri). Baniciu îl plesni cu mănușile peste mînă, apoi spuse cîteva cuvinte unui soldat ; acesta-l luă pe Robber și-l duse în dosul aluniștii. Se

auzi duduitul unei motociclete depărtîndu-se. Mort de curiozitate, Vîslan fugi spre Baniciu și-l întrebă :

— Ascultă, camarade Baniciu, dar ce-i cu el ? Ce s-a întîmplat ?

— Ia-ți o poziție bună, că începem, spuse Baniciu impacientat.

Din șirurile de oameni se smulse un răcnet lung, acoperit de țăcănitul unei mitraliere, apoi al alteia, din flanc. Vîslan apăsă mecanic pe buton, fără să schimbe clișeele. Ca niște păpuși, oamenii se prăbușeau în șanț. Veni în pas alergător o grupă de soldați cu sape, un sergent le strigă ceva și ei începură să arunce pămîntul în groapă.

— Hai acasă, zise Baniciu, care mînca o tartină cu unt. Mai mușcă o dată, după care i-o întinse lui Vîslan : Na, mie nu-mi mai trebuie...

În seara aceea, Vîslan participă la o petrecere monstră, la restaurantul Pallace. Erau numai ofițeri, majoritatea foarte tineri, avînd în ochi luciri ciudate, de alienați. Mîncară animalic, enorm, băură în neștire, pe urmă începură se se joace de-a prinsa. Unul fusese legat la ochi și alerga după ceilalți. I se puse o piedică, el căzu, se lovi cu tîmpla de colțul mesei și-și sparse capul. Altul îi luă locul. Pe la unu noaptea, toată pardoseala era acoperită de vărsături și de trupuri întinse. Un ofițer tînăr, blond foarte frumos, se dezbrăcase în pielea goală își atîrnase la gît crucea de Cavaler al crucii de fier și se scălămbăia într-un dans al buricului. Baniciu întinsese pe un colț de masă o hartă a orașului și Fritsch, farmacistul, îi nota locuințele evreilor. Spre dimineață începură să împuște, dar nu după becuri, ci așa aiurea, pe unde nimereau.

A doua zi, Vîslan tipări în rezumat un discurs al lui Horia Sima, în care se spunea că Ardealul cedat ungurilor trebuie să le rămînă lor de drept în urma trădării „naționale române". Peste o săptămînă, niște unități de partizani ocupară aeroportul, dădură foc avioanelor germane și capturară cîteva Stukas-uri în care se urcară aviatori români, care fuseseră ascunși în oraș.

Trupele ungurești defilară prin centrul orașului, se efectuă o mare slujbă la catedrala catolică, un colonel ținu un discurs care fu însă întrerupt de apariția aviației sovietice care bombardă piața, malul Mureșului, Cetatea. A doua zi, dimineață, se auziră tunurile sovietice și retragerea începu, într-o debandadă înspăimîntătoare. Vîslan se ținea de cîte un ofițer german, încerca să se facă înțeles, dar nimeni n-avea vreme de el. Spre seară, Baniciu îl luă într-o

mașină încărcată cu tot felul de lucruri : casete cu bijuterii, sfeșnice de argint, tacîmuri, bibelouri, covoare și porniră într-un șir lung de automobile. Spre Curtici, pe neașteptate, de pe marginea șoselei, din pomi, din casele părăsite, începură să tragă mitraliere, să explodeze grenade. Cum și pe unde a fugit, Vîslan nu-și putea reaminti. Se agățase de Baniciu care-și dezbrăcă uniforma din mers, aruncînd grăbit casca, vestonul... Călcau peste cadavre întinse în mijlocul drumului, printre mașini care ardeau, peste cutite, furculițe, rame grele, aurite, sticle cu lichioruri, într-un iad de împușcături, de fluierături și de țipete.

— Nu-s rușii ! gesticula un legionar. Îs partizani, comuniști. Tăcu brusc și căzu în șanț, zvîrcolindu-se.

Trecînd prin curți, ulițe întunecate, livezi, umblaseră toată noaptea. Tunurile sovietice bubuiau mereu, tot cerul era aprins spre răsărit, iar dinspre oraș se înălțau valuri de flăcări. Spre dimineață ajunseseră la Pîncota și descoperiseră via. Baniciu spuse laconic :

— Aici intrăm. Dacă-i cineva, îl împușcăm.

Sălașul era părăsit, fără geamuri, fără uși, numai un singur pat de lemn era răsturnat într-un colț. Baniciu se culcă îndată, apoi trăgînd aerul pe nări zise :

— Mă, vezi că e un hoit pe aici, pe undeva. Pute al dracului. Du-te de vezi.

În dosul casei, pe o grămadă de gunoi, zăcea un soldat ungur cu capul crăpat. Vîslan scoase un par din gard și, astupîndu-și nasul, acoperi cadavrul cu gunoi, apoi intră și se culcă jos. Sudoarea-i înghețase pe spinare.

De atuncea trecuseră trei săptămîni.

Aproape turbat de plictiseală, Vîslan încerca să mîzgălească pe zid harta Europei, în nenumărate variante : una semăna cu o balenă, alta cu fosta lui pălărie calabreză, dar în toate distanța între România și Elveția sau Suedia era foarte mare.

Într-o zi Borțan spuse :

— Care va să zică, domnule Mihalache, (așa se prezentase Vîslan) eu o s-o-ntind. Mă sui pe tren și tot merg pîn-acasă. Tii, să-mi văd eu mahalaua și apoi Borțan să trăiască... Vă spun adio și bonjur — la revedere...

După ce plutonierul dezertor plecă, Vîslan se simți singur și bătut de Dumnezeu. Cînd începu să se înșereze și să cadă o ploaie monotonă, Baniciu ieși de sub mantale, își aruncă pe spate părul lung și spuse :

— Acuma pleacă și tu...

— Unde să plec ?

— Acasă... Și vezi-ți de treabă.

— Și dumneata ?

— Și eu plec... hehe... n-ăi fi crezînd că am să putrezesc aici. O să-mi adun încetișor băieții. Și ei trebuie să iasă acum la iveală... O să ne mai întîlnim.

— Să dea Dumnezeu, răspunse fără chef Vîslan.

— Ceva bani ai ?

— Am, am, făcu repede Vîslan. Nu voia să-i fie obligat cu nimic.

— Ia dă-mi ceva... Danche... Na, ține revolverul ăsta... Șterge-o... Și cînd Vîslan ajunse la ușă : Nu trebuie să-ți spun că dacă-ți umblă gura...

— Ba trebuie ! răcni Vîslan scos din fire. Că am să umplu tot orașul pe unde am fost și ce-am făcut, altă treabă n-am ! Speriat de propria lui îndrăzneală, o luă la fugă din vie.

Pe drumul spre oraș fu strigat de cîteva ori, cineva trase două focuri în urma lui, dar el nu se opri. „În fond, — își spuse, — vin din refugiu, asta-i ! Tot ce s-a petrecut pare un vis. Cine ce știe ? Poate nici n-a fost adevărat, ci am visat numai... O să-mi găsesc un post undeva. Ceva modest, umil...".

Pipăi cu degetele murdare căptușeala hainei ude, unde avea dișeele. „Asta fac de o mie de ori greutatea lor în aur curat, se gîndi. Și Varga și Motzeanu au să fie fericiți să-mi găsească un serviciu sau să-mi dea bani să deschid o revistă literară săptămînală". Ideea aceasta i se păru atît de măreață, încît se temu să nu fie irealizabilă. Nu știa nimic despre ce se petrece în oraș, dar bănuia că totul intrase în normal : politică, partide, frecușuri, deci ocazii de-a trăi. Nenorocirea era că n-avea nici un ban și nu voia să-și întrebuințeze atuurile cele mari pentru ciupeli. Ajuns acasă, urcă în grabă treptele și deschise ușa. Apartamentul rămăsese în dezordinea în care-l lăsase în dimineața fugii. Scotoci repede într-un bufet mic, de nuc lăcuit, și scoase o sticlă de lichior, din care bău jumătate, simțind cum redevine om. Se spălă și se îmbrăcă. Tocmai atunci sună telefonul. Vîslan se sperie, apoi își dădu seama că reintrase în civilizație. Ridică receptorul, simțind o adevărată voluptate să poată răspunde :

— Aici Ion Vîslan.

— Bine că te găsii, frate Vîslan, răsună vocea hîrîitoare, bătrînească, a baronului Papp. De cînd tot cobîrlesc tot oraşul după dumneata !... Nimenea nu ştie unde eşti, ce faci, iară eu te caut.

— Domnule baron, se bîlbîi Vîslan.

— Nu ţi-i frică să vii pînă la mine ?

— Frică ? De ce ? S-a întîmplat ceva ?

— Da de unde, numai uliţele-s periculoase la acest ceas...

— Aaa !

— Nu-i bai. Mîn otomobila acuma chiară. Trebuie să convorbim împreună.

Încîntat, Vîslan se tolăni într-un fotoliu, apoi bău restul sticlei. Grozav ce se aranjează lucrurile. Desigur, baronul vrea să repare greşeala din septembrie. Auzi claxonînd maşina, îşi luă paltonul şi coborî, remarcînd elegantul automobil albastru, nou. „Ia te uită ! A început aşadar să funcţioneze democraţia" se gîndi, răspunzînd distrat la salutul şoferului.

În două minute ajunseră la locuinţa lui Papp. Feciorul îi deschise, îi luă pălăria, mănuşile şi paltonul, apoi îl conduse printr-un şir de camere întunecate. În fiecare sobă ardea focul. În cabinetul lui de lucru, Papp, îmbujorat la faţă, veni la el şi-i strînse amîndouă mîinile — semn de deosebită preţuire. Un necunoscut cu ochelari cu ramă de aur şi o cravată dumnezeiască, ca o pictură impresionistă, stătea tolănit lîngă foc, fumînd o ţigară cu miros de miere şi de smochine.

— Dumnealui este James F. Warte, reporter de la „Christian Science Monitor" — America, îl prezentă Papp. Un confrate... Şezi, iubite frate Vîslan. O ţuică, un wisky cu sodă ?

— Un wisky, spuse sfios Vîslan. Un wisky.

Sorbi religios, dar nu se putu opri să nu constate că ţuica bătrînă e totuşi mai bună. Sau poate... nu, desigur nu era el obişnuit. Americanul îl cercetă curios, apoi, mulţumit pesemne, veni la el, îl bătu pe umăr şi-i spuse într-o românească foarte bună :

— Sînt încîntat că vă cunosc...

— Dumnealui, — explică Papp, — a stat multă vreme la noi, în Balcani. Se uită la ceasul de aur, tuşi şi începu deadreptul : Scumpe al meu pretene, te-am căutat cu atîta aziduitate, deoarece avem nevoie de luminile dumetale. Ceasurile-s tîrzii, eu mi-s om bătrîn, aşa că om amîna pe altădată să convorbim despre toate prin cîte am trecut, de pildă pe duminecă, cînd sper că-mi vei face onoarea

de-a fi mosafirul meu la masă. Vine şi prea sfinţia sa Vasile... Nutresc nădejdea că vei fi al nostru...

— Domnule baron... făcu Vîslan, copleşit.

— Uită despre ce este vorba, începu Papp. Partidul nostru îşi reia acuma activitatea sa. Ne aşteaptă lupte grele. Dară nu vom da îndărăpt...

— Nu, nici gînd, spuse Vîslan, simplu.

— Avem intenţia să scoatem o foaie de adevărată democraţie, de adevărată cultură, de adevărată românitate.

Vîslan îl privi pe străin : părea absent, adormit.

— Ne-am gîndit la un om cu ecşperienţie, cu praxă... Fiscarăşii noştri îs buni de gură, dară nu-s parolişti, în vreme ce dumetale îţi compete să duci această muncă. Nu-ţi vor lipsi fondurile, nu vei fi ca... hm, pe vremuri. Noi îţi vom da mînă liberă. Te ştiu inteligheht şi descurcăreţ. Asta-mi place mie. (Vîslan roşi.) Va trebui să combatem pe duşmanii naţiei... Cu toate mijloacele, pricepi ?

— Da !

— Asta va fi o foaie serioasă. Ţi-om aduna şi ţi-i aduna o echipă de tînări culţi, cu diplome, un aparat de împărţire, mă rog, ca în Occident... Acuma eu mă duc să mă culc, iară domniile voastre îţi pune la cale partea tehnică. Am poruncit lacheului să-ţi aştearnă aici şi să-ţi pună de cină.

Le strînse mîinile şi plecă.

Warte scoase bloc-notesul, se apropie de masă ; Vîslan îşi făcea mereu cruce cu limba în cerul gurii.

•

O sete de viaţă, de bucurie şi de dragoste îl cuprinsese pe Lucian Varga. Trăise războiul de la depărtare, închipuindu-şi grozăvia lui doar din cele auzite, pînă în ziua cînd tatăl său apăruse la Moneasa într-un hal fără hal, rupt, zdrenţuros şi bolnav. Toată casa intrase în fierbere, îl îngrijise, se învîrtise în jurul lui. Învelit într-un halat de mătase, Varga petrecuse ceasuri întregi în şezlong, pozînd în martir. Nu povestise niciodată mizeriile prin care trecuse, făcea doar un gest preoţesc, ca şi cum aventurile sale i-ar fi conferit o superioară înţelepciune. În zilele acelea Lucian îşi dăduse seama că tatăl său nu e nimic mai mult decît un cabotin şi descoperirea asta îl făcu să se poarte frumos cu el, protector şi delicat, şi-l apropie în acelaşi timp de maică-sa, în care descoperi comori nebănuite de stoicism şi abnegaţie. Înfrigurarea zilelor acelora îi apropiase pe toţi unul de altul, sudînd unitatea lor familiară. Chiar Larisse nu

mai era privită ca o intrusă şi doamna Varga se purta frumos cu ea, părinteşte aproape. Lucian, îşi spuse că mamă-sa intră într-o nouă fază a vieţii ei şi fu mîndru de resemnarea şi simplitatea cu care înţelegea să renunţe la prerogativele ei de femeie. În atitudinea ei faţă de soţ era foarte multă maternitate, în schimb cu Lucian vorbea ca şi cu un prieten. Cîteva discuţii fură tulburătoare. Într-o seară, mamă-sa, îi reproşă stîngăcia lui faţă de femei :

— Da, scumpule, nu trebuie să sameni cu mine. Pe mine, chestiunile sexuale m-au lăsat întotdeauna foarte rece. Am acceptat... atenţiile tatălui tău, fiindcă trebuia să devin mamă, atît. Dar pe tine, ca bărbat, această răceală nu trebuie să te influenţeze în rău. Teddie e mult mai dotat în privinţa asta, mai simpluţ... O să fie fericit... Fă-i curte Larissei, distrează-te.

Lucian, roşu la faţă, se juca cu ciucurii feţei de masă. Sfatul mamei sale însă îl urmări, şi de altfel, franţuzoaica îl tulburase întotdeauna. Era tocmai pe punctul de-a se îndrăgosti de ea, de a o idealiza, tot atît pe cît o urîse înainte, cînd sosi la ei familia Belega, într-un camion mare, militar, plin cu tot felul de lucruri. Generalul, plin de importanţă, le ţinu o savantă conferinţă despre mersul războiului, făcînd tot felul de pronosticuri. Desena cu un chibrit ars hărţi pe faţa de masă, învăluia flancuri, manevra divizii de blindate. Varga încerca să întoarcă discuţia pe făgaş politic. Începuse să se refacă, să se îngraşe, şi viitorul îl interesa din ce în ce mai mult. Dar generalul era preocupat numai de latura militară a chestiunilor. Vorbea de un anume „plan Churchill" de invadare a Balcanilor, pentru stăvilirea influenţei ruseşti, şi bea nenumărate pahare cu vin.

Din prima seară, Lucian se îndrăgosti de Gipsy Belega. Fata asta avea o frumuseţe exotică, americănească, era atît de lipsită de preocupări şi inocent şi inconştient senzuală. Ameţit de paharul de vin pe care-l băuse, îşi mută scaunul lîngă al ei şi începu o discuţie despre viitor, îmbătat de parfumul ei cald, ca de ţigancă. În zilele următoare umblă tot timpul împreună cu Gipsy, se căţărară pe dealuri, se extaziară de frumuseţea obosită a soarelui — „ca un profil ostenit de meridională" —. Ea îşi descheiă bluza pînă jos, şi Lucian, tulburat, îi văzu sînul mic, zvîcnind. Căuta să rămînă mereu în urma ei, să-i poată admira pulpele subţiri, aurii şi netede. I se părea că toată natura, cu risipa ei de arămiu şi soare, participă la febra care-l cuprinsese. Se aşezau pe culmi golaşe, privind tălăzuirea brazilor. Ea îşi strîngea genunchii cu braţul şi prin rochia albastră i se mula

tot trupul, zvelt şi nervos. Odată, Gipsy îi spuse, cu ochii aprinşi :

— Ştii că prietenul tău Andrei e un erou ? L-a văzut Micky la Ineu împingînd un tun, sau aşa ceva. Zicea că era groaznic la vedere, păros, murdar, negru ca dracu' şi îndîrjit. N-a putut să-i spună nimic, fiindcă l-a zărit numai în treacăt, dintr-un automobil. Andrei e... foarte misterios.

— Îl iubeşti ? întrebă prosteşte Lucian.

— Nu ştiu, îi răspunse ea. Îmi place, nu m-am gîndit la asta.

— Există două genuri de oameni, spuse Lucian. Aceia care-şi consumă aventurile exterior şi lumea-i numeşte eroi, deoarece e impresionată de gesturile lor vizibile, şi alţii — puţini — care trăiesc subiectiv... Dar furtunile acestea nu se văd şi nu se spun.

— Recită-mi o poezie, îl rugă Gipsy. Toate fetele spun că tu eşti aşa de cult...

Lucian roşi şi-i răspunse la fel ca odată părintelui Potra :

— Nu sînt cult, Gipsy...

— Dar cum eşti ?

— Habar n-am... Aş vrea şi eu să ştiu.

Pe urmă începuseră ploile, şi într-o zi apărură căruţele cu refugiaţi, năpădind staţiunea. Generalul Belega, care pentru orice eventualitate se îmbrăcase în civil, se tot pregătea să plece după informaţii (nimeni nu ştia unde), dar între timp sosiră trupele sovietice. De la geamurile vilei priveau cu toţii scurgerea neîntreruptă a tancurilor, camioanelor şi soldaţilor. Apoi, într-o seară, fură încartiruiţi la ei un maior şi cîţiva ofiţeri. Îi serviră cu tot ce aveau mai bun, iar Belega discută situaţia frontului. După ce se culcară, Belega veni în odaia fiecăruia, spunînd ranchiunos că ruşii sînt nişte ageamii în ale tacticii şi că au învins datorită exclusiv superiorităţii lor numerice. A doua zi începură mari pregătiri pentru plecare, Belega oferindu-se să găsească o maşină. În ziua cînd toată casa răsuna de zgomotul lăzilor tîrîte, de sudălmile soldaţilor şi de ordinele maiestuoase ale generalului, din nou îmbrăcat în uniformă, Lucian o sărută pe Gipsy. Ea se lipi de el, înlănţuindu-l, strîngîndu-i trupul la pieptul ei. Lucian murmura :

— Ai putea să mă iubeşti, Gipsy ?.. Pe urmă aşezîndu-se alături, pe canapea , îi vorbi despre alte meleaguri, *„across the river, beyond the trees"* [1], despre fugi şi uitări. Se simţea fericit, mîndru,

[1] Peste rîu, dincolo de copaci. (engl.)

bărbat, tocmai din pricina acestei împăcări calme. Îi confecționă la loc o sumedenie de povești mici, romantice, inspirate de adagiul horațian : *„Carpe diem, quam minimum credula postero"* [1], și în timp ce-i strîngea degetele subțiri, nerăbdătoare, fierbinți, își spuse că a obținut mai mult decît dacă ar fi avut-o ; într-adevăr, fata îl privea uimită, ca și cum ar fi descoperit în cuvintele lui limanuri noi, peisaje necunoscute și nebănuite. În timpul călătoriei spre casă, ea se lipi de el, oferindu-i linia ușor rotunjită a coapselor sau mirosul tulburător al părului creț și-i șopti cald, în ureche :

— Lucy, mi-ești drag...

În primele zile după ce se întorseseră acasă, o mulțime de cunoscuți veniră să-i vadă, să le povestească cele petrecute în lipsa lor. Teddie începuse să frecventeze clubul Y.M.C.A., proaspăt înființat. Acolo se ascultau plăci noi, se dansa, se bea, se juca ping-pong și se puteau întîlni fete drăguțe. Lucian aștepta o veste de la Gipsy și tresărea la fiecare sunet al telefonului, dar era ori Motzeanu, ori baronul Papp, ori Spinanțiu... Interogîndu-l cu discreție pe Teddie, află că Gipsy era o asiduă vizitatoare a clubului Y.M.C.A., unde se purta ca o desmățată, se încurcase cu un inginer, fost agent al Inteligence Service-ului după cîte se spunea, băiat minunat, plin de bani. Atunci Lucian își aduse aminte de Andrei și se duse să vadă dacă nu venise. Casa era încuiată. Nimeni nu știa nimic de el. S-ar fi putut foarte bine ca Andrei să fi murit : simțea realitatea atît de îmbîcsită de neverosimil, de ceva teatral și forțat, încît gîndurile cele mai paradoxale păreau cuminți și blînde în raport cu ea, așa că, într-adevăr, era posibil ca Andrei să fie îngropat undeva pe un cîmp devastat de toamnă. În orașul acesta înnebunit, nădejdea părea o pasăre bearcă... Unii oameni, cei mai mulți, fugeau de golul din ei, îmbătîndu-se și cîntînd. Gipsy uitase fiorul intelectual pe care-l încercase poate în apropierea lui și el era un prost, ca totdeauna, dar constatarea asta în loc să-l mîhnească îl umplu de o stranie mulțumire. Ca să păstreze această stare de irațional liniștitor (căci ea se risipea spre seară, făcînd loc unor spaime oarbe, fără motiv) se îmbătă o dată, cu țuică din cămară, dar trezirea fu prea crudă, dezgustătoare, așa că renunță la asemenea paliative.

[1] Bucură-te de ziua de azi și încrede-te cît mai puțin în cea de mîine. (lat.)

Regăsindu-și caietul cu versuri, atît de disprețuit de părintele Potra, rămase uimit de neliniștea ce se zbătea în ele. Era ca și cum cineva i-ar fi pus în față o oglindă. Scrise :

Prietenie
Ipoteticului Andrei

Din senin ne-au înghețat toate gîndurile
Poate sîntem alții, poate-am plecat,
Orașul acesta, plictisit, s-a spînzurat,
Cărțile și-au șterbit rîndurile.
Rîsul ni se sparge alături,
Dospind în mirare, ca-n pături.

Mîna a putrezit ca un lemn,
Bătînd nebunește în toate ușile ;
Au năpădit-o, viclene, căpușile.
Alungă-le. Eu nu mă îndemn.

În patru labe lumea-i mai aproape,
Și semenii-ți se războiesc sub pleoape.
De mai putem gîndi uneori cum se cade,
Ne-apucă o sfîntă rușine,
Și ca doi popi plutind printre ruine,
Prohodim dărîmatele baricade.

În schimb tatăl său stătu încuiat în birou cîteva zile, făcîndu-și tot felul de planuri, încercînd să pună de acord zvonurile, informațiile și concluziile sale, pentru ca atunci cînd își va face intrarea în arena orașului, să poată adopta îndată o ținută consecventă.

Unii din prietenii familiei (profesori, doctori, ingineri) erau foarte optimiști. Nu se gîndeau absolut la nimic, se adunau în fiecare seară la partide foarte vesele de *rummy* sau *bridge*, beau și plănuiau vesele excursii în Europa. Alții vedeau totul în negru ; preziceau o răsturnare violentă și bruscă a raportului de forțe („Doar și nemții atunci au început să degringoleze cînd erau mai puternici", argumentau ei) și se țineau retrași, făcînd provizii de alimente, de haine călduroase și exagerînd peripețiile refugiului. Varga nu accepta niciuna din aceste sugestii. Citind ziarele din București înțelese că acolo fierbe ceva și în curînd se vor produce mari răsturnări. Pentru el faptul că partidul comunist din acest oraș se bătuse cu nemții — ceea ce presupunea o organizare militară prealabilă — era mai

mult decît elocvent : într-un cuvînt, își afirmaseră dreptul la *existența* politică (dar oare numai la atît ?), — cu arma în mînă, în timp ce ei, conducătorii partidelor cu tradiție, fugiseră care încotro...

De acum încolo comuniștii vor pretinde drepturi iar în caz de refuz și le vor impune cu forța, răsturnînd violent tot ce știau ei în materie de tactică și strategie politică. Era foarte curios să afle care este atitudinea baronului Papp, dar amîna mereu vizita, dintr-o neînțeleasă abulie. La apelurile repetate ale bătrînului politician răspunse o dată, de două ori, de trei ori că e indispus, că se teme să nu fie tifos exantematic. O făcuse aproape instinctiv, fără să stea pe gînduri, dar trebui să tragă concluzia acestei atitudini : se temea, se temea îngrozitor. Energia moștenită de la mamă-sa, care-l însufleție pînă acum, îl părăsise dintr-o dată ; chiar povara casei, grijile cosniței i se păreau prea grele în perspectivă. Deocamdată, mulțumită lui Dumnezeu, n-aveau a se plînge de nimic. În sfîrșit, primi o scrisoare de la fratele său Crișan (trimisă printr-un individ foarte misterios, părînd deghizat) în care acesta-i spunea că va veni acasă, deoarece, ca fostă notabilitate în guvernămîntul Transnistriei, se aștepta să fie arestat din clipă în clipă și deferit tribunalului ca criminal de război. Îl ruga să facă tot posibilul, să ia legătura cu un medic bun, ca să-l interneze într-un sanatoriu de boli nervoase. Individul care-i adusese acest mesaj tulburător ceru foarte degajat să i se dea de mîncare și spuse că era locotenentul Dumitreanu fost ajutor de comandant de lagăr la Golta, și-i atrase respectuos atenția lui Varga asupra post-scriptumului :

„Fii bun și fă-i imediat o situație lt. Dumitreanu. Băiatul e într-o situație delicată. Dacă ai rezolvat problemele orezăriei noastre de la Cefa, trimite-l acolo".

— Acest post-scriptum se bucură de asentimentul dumneavoastră ? întrebă, nu fără oarecare ironie, locotenentul.

— Evident, evident, se grăbi să răspundă Varga. Numai că... vezi dumneata... chestiunea orezăriei n-am rezolvat-o încă. Înțelegi... a fost în teritoriul cedat, am făcut eu o combinație cu un țăran ungur, Kardos...

— Cel mai bun lucru ar fi să-mi dați o procură, spuse Dumitreanu. Am urmat un an de drept la București, sper că n-am uitat chestiile astea... Iar dacă da, apoi am oarecare experiență de altă natură, și se bătu pe buzunarul de la spate al pantalonilor.

În noaptea aceea, Varga nu închise ochii. Nu se mișca, să n-o trezească pe soția sa, dar ofta din vreme în vreme reținut. La un

moment dat ea îi spuse, mîngîindu-l pe frunte, în întuneric, cu mîna ei uscată :

— Salvator... de ce nu vrei să împărțim grijile noastre ?

— Dar... *mammy*... nici o grijă, bîigui el.

— Vezi, tu, Salvator, am impresia că va trebui să luptăm pentru copiii noștri, pentru viitorul lor. Tu ești un om excelent, plin de inițiativă ; nu te recunosc în apatia asta. Acum cînd relațiile noastre... nu-i așa... cînd viața le-a făcut să pășească pe un făgaș nou, eu înțeleg să-ți dau toată libertatea, dar vreau să te ajut, să ducem crucea împreună.

Varga nu se mai putu stăpîni și, punîndu-și capul pe pieptul ei, cu sînii căzuți, începu să plîngă, sufocîndu-se și înecîndu-se cu lacrimile.

— Sst... taci... Salvator... liniștește-te... Îl dădu ușor la o parte și-i aduse din baie un pahar cu apă, apoi aprinzînd veioza, își luă un capot și se așeză rigidă pe marginea patului.

— Trebuie să iei legătura cu domnul Papp, să începi să activezi. La anul vreau să-i trimitem pe băieți la Paris, la Sorbona.

— Da... da...

— Îmi promiți, iepuraș ?... (Vechea alintare, de ani de zile uitată, îi revenise pe buze, făcîndu-l pe Varga să tresară, parcă l-ar fi atins o șopîrlă).

— Îți promit, îți promit... hai să dormim. Îi părea rău că o lăsase să-i vadă slăbiciunea. Niciodată nu avusese încredere în ea ; era ceva absurd, nemotivat, un sentiment meschin și inuman, dar nu i se putea împotrivi.

Cu toate că luă o tabletă de somnifer, nu putu să doarmă. Crișan, criminal de război ! Acest Dumitreanu în casă !

A doua zi îi veni să turbe cînd văzu obrăznicia cu care ofițerul se lega de Larisse. Îi arunca ochiade irezistibile, îi presa piciorul pe sub masă, îi căuta degetele. După dejun îl trase deoparte pe Varga și, luîndu-l familiar de braț, îl întrebă :

— Cine-i puiculița ? Sper că nu-i o sfîntă. Are niște bulane barosane, ceva baban. Cum se spune la dumneavoastră în Ardeal ? Da, da, *țîmbi*, grozav !

— Am să-ți fac rost de acte chiar azi, îi reteză Varga elanurile. Și îmbrăcîndu-se în negru, cu gambetă, galoși și umbrelă, deoarece ploua, se duse să-i facă prima vizită baronului Papp de Zerind. Cînd trecu prin piața mare, văzu trupe sovietice și române adunate acolo, în fața unei tribune, apoi muncitori, da, muncitori înarmați

pînă în dinți ! Maistrul Jurca Mihai, Hovárth și alte figuri cunoscute... Muncitorii purtau o tablă mare pe care scria :

Trăiască a XXVII-a aniversare a Marii Revoluții din Octombrie !

Impresionat, Varga ocoli piața. Desigur, în costumul acesta foarte elegant ar fi atras asupra lui atenția mulțimii. Baronul îl primi cu brațele deschise, îl sărută pe frunte, declarîndu-i că-l așteptase, că avea nevoie de luminile lui, pentru salvgardarea adevăratei democrații, adevăratei libertăți și românității. În salonul cel mare erau adunați o duzină de necunoscuți. În capul mesei Vîslan, scria ceva într-un registru. Un tînăr îi prezenta facturi, spunîndu-i respectuos „domnule director".

— Ne pregătim de luptă... Asta-i arteleria... Ziarul ! își ridică degetul Papp. Cred că ești la curent.

— Nu știu nimic, își luă fruntea în palme Varga. Sînt distrus.

— Dar ce s-a întîmplat ? Îi bolnav oarecine, onorata doamnă, drăguții copilași ? Să-i aduci pe la mine pe iubiții tineri, să le călăuzim primii pași.

Varga îi povesti drama fratelui său Crișan și despre locotenentul Dumitreanu. Rămase uluit cînd Papp începu să rîdă cu poftă, de-i dădură lacrimile.

— Da' tu pe ce lume trăiești, scumpul meu ? Da' crezi că sîntem pe vremea dictaturii ? Ce-i psihologhia asta ? Frate Salvator, scrie fratelui Crișan să vie, mi-i dor să-l văd. Județul are trebuință de el. Să vie, nu în casa de bolunzi, *mein Gott,* o să-l alejem deputat au senator... Iar pe *leitenantul* acela mînă-l la mine. Am nevoie de-un secretar, om cu mîna iute... He he... frate Varga, cînd îi auzi directivele lui Gyula, ai să te crucești. Omul acesta e un ghenius, are politica *in kleinem Finger* [1], cum crezi ? No, apoi așa nu mai mere. Vino mîine la adunarea conziliului executiv, scutură-te, dragule, ne așteaptă zile mari !

Varga îl sorbea din priviri ; era ceva simbolic în acest bătrîn : părea alegoria vie a forței, înțelepciunii și experienței partidului național-țărănist.

•

Și orașul petrecea...

În centru se deschisese o tavernă, unde se intra printr-un gang murdar. Interiorul fusese amenajat în formă de corabie : în mijloc un catarg, cu velele strînse, de la care porneau frînghii cu steguțe și lampioane. Geamurile erau rotunde, colaci de salvare fuseseră agățați pe pereți. În fund, pe „puntea de comandă", erau separeurile. Patronul, îmbrăcat în uniformă de amiral, iar chelnerii în tricouri albe cu dungi albastre și pantaloni largi, circulau în toate părțile. Orchestra excelentă cînta ultimele noutăți americane : *In the Mood, Chattanoga Choo Choo, Symphonie, Boogie-Woogie* și un dans nou care înnebunise lumea : *Conga.* Pe la miezul nopții se producea un mulatru, fost boxer, Ray Sugar Johnson. Bătea două bețe de teck și cînta gutural și trist. Urma o dansatoare goală care se frămînta în raza albastră a unui reflector, într-o tăcere religioasă, ca să erupă la urmă în zbierete, în zgomote de pahare sparte, îndată ce lumina se reaprindea. Aici se puteau vedea tot felul de oameni, majoritatea îmbrăcați în scurte de piele, cu cizme *bürger* și cămăși cadrilate. Aveau portofelele burdușite de bani. Pe deasupra meselor se aruncau oferte, se formau trenuri cu sare pentru Ungaria, se schimbau semne misterioase, masonice ; din cînd în cînd se auzeau răcnetele vreunei femei bete, pe care partenerul o stropea cu sifonul pe ceafă.

— Iei legătura cu Cincă, el are să te ducă la „loc".

— Nu, nu prin Salonta ! Pe la Ciumeghiu e mai sigur... șoseaua bună...

— Camion Ford ? Suportă...

— Am aranjat cu șeful gării : 200.000 și s-a făcut. Căpătăm și soldați pentru pază.

— Da, dacă ai dolari, bine, în regulă... Hai să te pup. Să nu mă tragi pe sfoară...

— Dinți de aur spui, cîți ?

— O ladă. Marfă garantată, de la oltenii barați...

— Domnule, să fiu al dracului, era o bibliotecă întreagă. Ceva fain ! Am umplut tot furgonul și am alimentat locomotiva cu cărți... Măi, să vezi ce poze, tot oameni cu cămăși de noapte, cu ramuri pe cap... Ceva franțuz, Corneliu... Hîrtie bună, dar era cam veche... Și rușii după noi... Pîr... pîr cu balalaica lor... Noroc de cărți, că dădeau o pară !...

— Dragă... Trăiască !...

Un grup de fete apăreau pe „punte", în ii naționale, dar în chiloți de baie și cîntau, în hohotele de rîs ale asistenței :

[1] În vîrful degetului mic. (germ.)

Ecaterinooo vedeeaa-te-aaaşi moârtăăăă...

În centru, oraşul petrecea...

În cartierul gării, al fabricilor, toate zidurile erau acoperite cu inscripţii :

Jos Germania hitleristă ! Trăiască Armata Roşie eliberatoare !
Jos fascismul ! Trăiască Partidul Comunist Român !
Totul pentru front, totul pentru victorie !

Capitolul XIX

Trebuia s-o recunoască : nu aşa îşi imaginase evoluţia lucrurilor ; crezuse sau sperase (era în acele zile în fiecare om un fel de confuzie inconştientă sau încăpăţînat voită între credinţă, şi speranţă) că după toate încercările prin care trecuseră, oamenii se vor schimba ; că — cel puţin pentru un timp — va urma o înfrăţire generală care să mătură prejudecăţile şi mai ales egoismul, singurătatea resemnată a unora şi singurătatea agresivă a altora : imagine literară şi „cavalerească" a vieţii.

Realitatea era însă una singură, totală : mizeria. Ei, acasă, abia aveau ce mînca ; tatăl său lipsea toată ziua, pînă seara tîrziu, cînd se întorcea cu un săculeţ de cartofi sau de făină de porumb. Mîncau în tăcere mămăligă plină de boţuri. Andrei ştia de unde făcea tatăl său rost de toate astea : vindea în gară, precupeţilor, lucrurile rămase de la mamă-sa. Într-o seară, simţind că trebuie să răspundă, tăcerii lui Andrei, pe care o simţea ca pe un reproş, mut, Octavian îi spuse, privind în altă parte :

— Puiul tatii, nu ne putem lăsa muritori de foame. Şi tu, acuma eşti mare...

— Ce trebuie să fac ?

— Uite... Sabin îşi trosnea degetele, ruşinat. Mulţi pleacă în Ungaria, cu sare : acolo e o lipsă grozavă... se întorc cu becuri, cu tot felul de obiecte electrice, pe care le vînd cu bucata... Aş încerca şi eu. Unchiul Gavril îmi dă un mic capital... Vino şi tu cu tata. Ne-ar fi mai uşor, împreună, acum eşti mare, îţi trebuiesc atîtea lucruri, haine, pantofi, cărţi. Ştii, — se înfierbîntă el — mulţi s-au făcut oameni dintr-o singură călătorie...

Andrei nu răspunse ; bătrînul crezu că era de acord...

Vecinul lor, Iurcovici venea des pe la ei ; aducea de fiecare dată un braţ mare de lemne sau scînduri, culese de prin gardurile caselor bombardate, făceau un foc colosal în sobiţa din bucătărie, fumau mahorcă, simţindu-şi amîndoi trupul blînd şi desfăcut şi toate celelalte departe.

Iurcovici era furios şi dezlănţuit :

— Acuma ar trebui să lichidăm pe toţi burjuii. De pildă să-i scoatem din case şi să ne mutăm noi în locul lor. Cine nu vrea... un glonţ în ceafă ! Paştile mă-si de viaţă ! Tot ei să fie mari şi tari şi sătui ? Nu-i dreptate ! Şi cum îl plesneşti pe unul, te ia partidul la rost, că disciplină, că conştiinţă revoluţionară... Ştii, eu încă din revoluţia ungurească din '19 am fost roşu... P-ormă, no, ce să-i faci ? Familie, copii... m-am dat la fund, că omul trebuie să trăiască. Una singură viaţă are şi gaură-n... Îţi spun însă, nu-i bine, ascultă-mă pe mine, om păţit. Acuma-i momentul să belim burghezia, repede-repede, pînă nu ştie pe ce lume se află...

Prin el Andrei afla ce se petrecea în oraş. În jurul partidului ţărănist se strîngeau toţi foştii legionari ; în fiecare noapte atacau sediul partidului comunist, spărgeau geamurile, încercau să pătrundă înăuntru. Ieri seară, dintr-o birjă, un individ aruncase o grenadă, dar, din fericire, uitase să-i smulgă focosul. Şi tot ei erau cu gura mare. Chemaseră un ziarist american ca să constate „abuzurile" comuniştilor. La fabrică, directorul angajase un fel de vătaf, în locul căpitanului Prodan care fugise cu nemţii. Unul Sarca...

— Cum ai spus ? strigă Andrei. Eşti sigur ?

— L-am văzut. Un tip înalt, negru, cu mustaţă.

În ziua aceea, Andrei ieşi pentru prima oară din casă... Informaţia care i-o dăduse Iurcovici îl zgudusie. Dacă era adevărat, dacă acelaşi Sarca — şeful bandei aceleia... Îl va căuta şi dacă, într-adevăr e acelaşi...

Ritmul oraşului îl năuci. Oamenii umblau grăbiţi ; cei mai mulţi, îmbrăcaţi ciudat, ca pentru expediţii îndepărtate, cărau saci, boccele, lădiţe de campanie. În colţul străzii, în jurul unei căruţe ţărăneşti, lumea se înghesuia, strivindu-se. Zeci de mîini, mototolind bani de hîrtie, se întindeau spre vlăjganul de pe capră, care rîdea şi ridica din umeri...

— Bani nu-mi treabă ! Hăinet... ceva lucruri, da...

Pe strada principală, acoperită de hîrtii, cutii goale de conserve, zdrenţe şi sticle sparte, un vînzător de ziare fugea grăbit, urmărit

de o ceată de domni. Se opri lîngă biserica catolică, urcă cu agilitate treptele şi de sus începu să zbiere cu un glas piţigăiat :

— Primu' număr din Ardealu' dimocrat ! Senzaaţie şi articole ! Declaraţiile lu' domnu' Papp... Reepede un pol, că se gată marfa !

Mîini înmănuşate, grăbite, îi smulgeau foile cu cerneala încă umedă, apoi în jurul cumpărătorului se formară cercuri. Oamenii se înghesuiau, privind peste umărul fericiţilor posesori ai ziarului. Se ridicau glasuri indignate :

— Ştiam că e adevărat, domnule. Mi-a spus Moglescu, cumnatu-meu de la P.T.T. !

Dar ăsta-i abuz !

— Ce se întîmplă ? întrebă Andrei pe un omuleţ care pufnea indignat.

— Cum ce ? Iaca, domnii aliaţi sovietici nu ne lasă să luăm Ardealul în stăpînire.

Fugi într-un suflet pînă la Lucian acasă. „Acum trebuia să ne strîngem toţi, alături. Toţi... Nu putem, n-avem dreptul să căutăm soluţii de unul singur... A fost destul !"

Sună lung, dar nimeni nu-i răspunse. „Să nu se fi întors încă ?" se întrebă dezamăgit. În sfîrşit auzi o voce de la etaj :

— Cine-i acolo ?

— Pentru numele lui dumnezeu ! Andrei ! Andrei ! Stai, o să-ţi deschid ! strigă Teddie. Îl auzi alergînd prin curte, apoi se pomeni cu el în braţe.

— Măi, măi... Tu eşti ? Lucian are să leşine ! Oi, mama ta ! Ţinîndu-l strîns de braţ, Teddie tropăia de bucurie. Numai tu lipseai. S-a adunat toată banda... Măi, ce-o să mai petrecem ! Şi la anul, ţuşti la Paris ! În ce hal eşti ; Dumnezeule, parcă eşti...

Cînd Andrei intră în salon, toţi băieţii şi fetele se opriră din dans, se repeziră la el, îl înconjurară. O clipă, el simţi golul acela cunoscut, care-l invada brusc, crezînd că şi Sonia era acolo.

— *It's the long way to Tiperrary, it's the long way to go !*[1] cînta Micky Belega, ţopăind în jurul lui Andrei. Măă, te-am văzut undeva în retragere... mi se pare... Erai cu soldaţii...

— Ei, să vezi ce urmează ! strigă Văgălău. Să vezi ce-i belim pe domnii profesori în şcoala democrată. Uite aici... Se apropie de el

[1] Lung e drumul către Tiperrary, este mut de mers. (engl.)

și, desfăcîndu-și vestonul, îi arătă un revolver prins de curea. Să îndrăznească mister Drăgan să-mi mai dea doi cu minus.

— Lucian ? întrebă Andrei.

— Hai, du-te, du-te, știu, ai mîncărimi filozofice, rîse Teddie... Da' pe urmă vii jos. Trebuie să te învăț o droaie de dansuri... *Conga, Wigoooomba*... Hai, hai, îl împinse de spate. Lucian e sus...

Emoționat, Andrei urcă treptele, regăsind atmosfera atît de familiară, covoarele moi, mirosul de ceară de parchet și de tutun fin. Se opri în fața ușii lui Lucian să-și recapete răsuflarea. Bătu ușor.

— Cine-i ? se auzi un glas plictisit.

Mai bătu odată. Ușa se deschise.

În prima clipă nu putură spune o vorbă, apoi Lucian îl cuprinse în brațe. Îl sărută pe amîndoi obrajii și își lipi fața de umărul lui. Pe urmă se smulse brusc din îmbrățișare și merse la geam. Își scoase ochelarii și-i șterse mașinal cu batista. Andrei se dezbrăcă și se lasă să cadă într-un fotoliu. Spătarul înalt răspîndea un miros stins de lucru bun. „Acum o să mă întrebe ce-am făcut în timpul acesta și eu o să caut cuvinte potrivite"... Atunci simți nevoia să se ridice, să meargă alături de Lucian la fereastră și așa, privind acoperișurile cenușii, peste care alunecau norii, să-i spună tot ce s-a petrecut cu el. De altfel, cui altcuiva putea să-i spună tot ?

— Andrei, — șopti Lucian, aproape ostenit, — am așteptat atîta să vii ! De atîtea ori m-am gîndit că singurul lucru curat în anii aceștia a fost prietenia noastră... Și poate... e tot ce ne-a mai rămas...

Își ridică spre el obrazul slab, osos și palid. În ochii căprui, obosiți, pîlpîia o neliniștită așteptare. Încercă să rîdă :

— Hai să ne așezăm. Vrei să-ți aduc ceva ? Vin, prăjituri ? Iartă-mă, spun tîmpenii... dar nu știu ce să fac...

Îl luă de mînă cu gestul lui obișnuit, timid și protector în același timp, și-l sili blînd să stea pe divanul larg, în colțul în care se așeza Andrei totdeauna.

— Cînd te-ai întors ? îl întrebă sfios. Andrei ghici reproșul ascuns : „De ce n-ai venit pînă acum la mine ?"

— Acum cîteva zile. Dar... Știi...

— Știu, Andrei. Te-am căutat și mi s-a spus...

În clipa aceea se auzi de la ușă o voce atîtată :

— Lucian ! Lucian ! Ești aici, dragă ?

Lucian se ridică iritat.

— Da ! Ce e ?

Salvator Varga intră ca o furtună. Era extrem de elegant și părea în prada unei agitații puțin obișnuite. Cînd dădu cu ochii de Andrei, luă o înfățișare care exprima cea mai adîncă mirare :

— Dumneata ? A ! Trăsăturile i se posomorîră, își curbă umerii și, luîndu-i amîndouă mîinile, șopti cu gravitate : Condoleanțele mele, dragă... Ce nenorocire !... Se pare că asupra noastră s-au năpustit toate loviturile sorții. Fie ca sincera noastră compasiune să aducă o cît de mică alinare suferinței dumitale.

Păstră o secundă de reculegere, apoi întorcîndu-se spre Lucian izbucni :

— În sfîrșit, *s-au dat pe față !* Închipuie-ți, au găsit, în sfîrșit, pretextul ! Un pretext tot atît de stupid și de revoltător, ca toată situația asta absurdă, stupidă și revoltătoare...

— Da... da... da... murmură Lucian nervos. Dar tatăl său nu-l luă în seamă.

Se întoarse spre Andrei :

— Închipuie-ți, dragă ! Nu sîntem lăsați să luăm în stăpînire Ardealul... Acum, cînd sîntem iarăși alături de aliații noștri firești ! E o presiune abilă, ca să ni se impună un guvern comunist !

— Da, desigur, spuse Lucian, buzele îi tremurau.

— Și acum, țineți-vă respirația să auziți o chestie de grand guignol ! Noi, românii, partidul național-țărănist, am fi masacrat... da ! da ! nu vă cruciți, am fi masacrat, cu securea, dragii mei, niște țărani unguri. Asta *îndrăznesc* să afirme despre Gărzile Iuliu Maniu, *singurele* formații civile, de voluntari, care au luptat împotriva naziștilor !

Tăcu, se așeză într-un fotoliu, pregătindu-se să savureze efectul cuvintelor sale ; Lucian bătea nervos darabana cu degetele pe genunchi ; în schimb Andrei — după ce simți un gol ciudat, încă necunoscut, ceva asemănător spaimei, dar nu era asta, se va gîndi mai tîrziu ce era senzația de definitiv care-l cuprinse, spuse încet, dar extrem de limpede :

— E adevărat.

În prima clipă domnul Varga nu înțelese ; apoi, o clipă obișnuința de-a fi politicos, mila lui față de acest copil orfan, luptară cu o furie subită, care-i umflă vinele tîmplelor ; se stăpîni totuși ; abia acum privindu-l atent văzu mantaua militară, hainele cîrpite, fața supță și ochii verzi, tăioși și ficși ; „e într-o gravă depresiune nervoasă", se gîndi și ridicîndu-se, veni lîngă el și-i puse cu o instinctivă precauție mîna pe umăr :

— Copile dragă... cum poți da crezare acestor infamii ? Pentru Dumnezeu, reculege-te...

— Nu e nici o infamie. Întîmplător... am fost de față... acolo.

— Nu-i adevărat ! Cum poți să spui una ca asta ?

Se înroși, își îndreptă umerii, zvîcnit : „Cum poți îndrăzni să spui una ca asta, domnule Sabin ?"

— *Am fost de față !*

— Nu este adevărat ! Minți ! începu să răcnească Varga... Îți interzic... Îți interzic formal, în casa mea... să... Dumneata... Dar cum poți azvîrli la gunoi, în aceste clipe cruciale, simțul demnității și mîndriei naționale !

— Domnule Varga... (Doamne, Dumnezeule, iar cuvinte, iar formule, iar...) după toate prin cîte am trecut pentru mine simțul demnității naționale înseamnă adevărul, oricum ar fi el,... murdar, groaznic, insuportabil... Iar eu am fost de față, înțelegi ? — și pentru prima oară ridică vocea și ea răsună subțire, nefiresc, copilărească, — *am fost de față !*

— Nu e adevărat ! Nu e adevărat ! ! strigă Varga... Andrei, nu te gîndești la ce-ar fi spus sărmana dumitale mamă ?

Andrei se ridică încet :

— Am văzut aceste lucruri și consider de datoria mea să nu tac.

Lucian sări în picioare :

— Tată ! Andrei, să... stați să...

— Cum ? șopti Varga, adică... dacă înțeleg bine...

— Am să fac tot posibilul să se afle adevărul. Acela pe care l-am văzut eu. Șeful bandei e în oraș, am auzit ; îl cheamă Sarca, e un om înalt, negricios, cu părul coborît pe frunte într-un unghi ascuțit, spuse el, ca și cum s-ar fi găsit în fața unei instanțe.

— Ieși afară ! Marș afară ! răcni subit Varga și se repezi spre el ; Andrei se întoarse brusc și celălalt înțelese din privirea lui că dacă l-ar fi lovit, era în stare să-l omoare ; cu o subită acuitate a privirii observă buzunarul stîng al hainei de elev umflat de ceva greu și într-adevăr Andrei avea revolverul la el ; dar Andrei nu-l mai privea, își îmbrăcă mantaua, se întoarse spre Lucian a cărui față era imobilă, apoi spre Varga care gîfîia și ieși.

— Un bandit, mai auzi, înainte de-a închide ușa... Vrea să parvină acuma... Crede că i-a „sosit momentul"... !

Andrei porni pe străduța care ducea spre malul Mureșului urcă digul și se opri, trăgînd în piept aerul ușor înțepător din pricina frigului.

Peste noapte brumase și ierburile se închirciseră ; jos, lîngă apă, pămîntul era alburiu, iar Mureșul gălbui avea în curgerea lui o tristă solemnitate ; numai la picioarele podului distrus, acolo unde se ridicau fiare încolăcite, răsărind din apă ca niște colți negri, vrăjmași, valurile fierbeau, plesneau în bulboane albe, ca niște bășici ; curenți subterani căscau pîlnii adînci, pînă aproape de fund, limbi lungi de apă plescăiau lingînd stîlpii de beton, încolăcindu-se în jurul lor, întorcîndu-se din drum, dar rîul care venea din urmă le lua, înlocuindu-le cu frămîntarea altor ape. Dincolo, în Cetate, pomii erau întunecați, și goi, numai turnul bisericii strălucea în razele anemice ale unui soare rotund, azvîrlit pe cerul rece, ghețos. Aproape de pod, un pescar înfofolit în palton, cu căciula trasă peste urechi, arunca undița, făcînd parcă gesturi largi de binecuvîntare deasupra apelor.

Tîrziu, Andrei se întoarse și în clipa aceea dădu cu ochii de Schwartz ; acesta, îmbrăcat într-o scurtă vătuită, albastră, se rezema într-o cîrjă și privea în jur.

La început nu-l recunoscu pe Andrei, apoi voi să se repeadă și să coboare digul.

— Andrei ! Măi Andrei !

— Eu, răspunse Andrei, urcînd repede treptele.

Îl strînse în brațe și se depărtă puțin, să-l privească. Schwartz era tras la față, palid ; la fiecare mișcare făcea o grimasă de durere.

— Îmi pare așa de bine că te-am întîlnit, spuse Andrei. Voiam să trec pe la tine chiar acuma.

— Nu m-ai fi găsit. Nu mai locuiesc acasă.

Porniră alături. Cimentul răsuna sub cîrjele lui Schwartz.

— Ce-ai pățit, Iani ?

— Am fost rănit, răspunse acesta evaziv. Și tu ?

— Multe de povestit... Nu pot dintr-o dată.

— Corect. Nici mie nu-mi place să... Toată lumea se laudă cu aventurile, ca și cum asta i-ar înălța în proprii lor ochi. E drept, i-a scos un pic din călduța banalitate în care se bălăceau...

— Același, rîse Andrei. Cu ce te ocupi acum ?

— Lucrez la Uniunea Tineretului Comunist, spuse Schwartz. Și tu ?

— Stau...

Schwartz îl privi pieziș, scrutător :

— Nimeni nu „stă" azi. N-avem acest drept. Ori poate...

— Ce ?

— ...eşti şi tu ca ceilalţi ? „Regele şi patria, Anglia şi America" ?

— Nu înţeleg...

Schwartz se opri şi-l cercetă :

— Cum nu înţelegi ? Unde-ai fost în timpul acesta ?

— Am venit abia de două zile. Acum ies prima dată din casă. Voiam să te caut.

— De ce ?

După o tăcere, Andrei spuse privindu-l drept în ochi !

— Tu ai auzit de masacrele de la Varseg ?

— Cum să nu ! Gărzile Maniu... Azi, ziarul ţărăniştilor a publicat un articol grosolan, plin de injurii. Ar vrea să li se dea Ardealul în stăpînire, să masacreze mai departe, sub steagul „democraţiei"...

— Eu *am fost acolo,* spuse Andrei, încet. De aceea te căutam.

Schwartz îl privi atent. Faţa lui Andrei, subţiată, neagră de vînt, cu două cute adînci în jurul gurii, era schimbată, îmbătrînită ; îşi încleştă degetele în jurul braţului lui.

— Ai fost acolo ? Ai văzut ?

— Da.

Schwartz îşi muşcă buzele. Cînd se întoarse spre Andrei, vocea îi tremura uşor ?

— Ascultă, Andrei... poţi să scrii un articol despre asta ? Vrei ?

— Da, răspunse Andrei simplu.

— Vino... atunci. Repede.

Coborîră de pe mal, tăcînd amîndoi. O luară pe bulevard. Andrei, nerăbdător, îşi potrivea cu greu pasul, după mersul şonticăit al celuilalt. Se opriră în faţa unei clădiri moderne, ai cărei pereţi erau ciuruiţi de gloanţe. La parter, casa n-avea nici un geam şi pe trotuar erau împrăştiate grămezi de lemn.

— E fosta clădire a lui *Deutsche Buchhandlung,* zise Schwartz, luînd-o înainte.

Spuse cîteva cuvinte omului de la poartă, care le făcu semn să intre. Străbătură un coridor lung, pardosit cu ciment spart pe alocuri de explozii.

— Nemţii au încercat să reziste aici...

Cîţiva oameni îl salutară pe Schwartz. Erau îmbrăcaţi sărăcăcios şi păreau grăbiţi.

Intrară într-o odaie mare, foarte luminoasă, dar fără geamuri. Pe jos erau cîţiva butuci de lemn. O măsuţă sfărîmată fusese aruncată într-un colţ. La un birou şchiop stătea un om înalt, încă tînăr.

Purta o scurtă de piele şi un jerseu negru închis la gît. În faţa lui, doi soldaţi. Unul dintre ei, cu obrazul învineţit, arunca priviri speriate celuilalt, care-l îndemna aţîţat :

Tînărul de la birou făcu un semn spre Schwartz.

— Spune, Marine, ce dracu, de ce te temi ?

— Măi, mai bine să...

— Ascultă aici... îi bate de-i usucă. „Dom" colonel Gheorghiu de la 14 Cavalerie...

— Să nu scrieţi că eu v-am spus, se foi soldatul bătut.

— Nici o grijă. Nici o grijă...

Tînărul se ridică, le întinse mîna, apoi se întoarse spre Schwartz. Acesta făcu prezentările :

— Tovarăşul Robber, redactor... Andrei Sabin, un coleg de liceu...

— Libertate ! salută Robber, măsurîndu-l din cap pînă în picioare. Strîngi forţe ? zîmbi el către Schwartz. Foarte bine, foarte bine. Ocupă loc pe marginea biroului. Scaune n-avem. Reacţiunea nu vrea să ne lase să stăm cumsecade. Noi în schimb, nu peste multă vreme — vremea e foarte relativă în perspectiva revoluţionară — îi vom pune pe ei la locul cuvenit.

— Prietenul meu, — spuse Schwartz rar, — a asistat la masacrele făcute de Gărzile Maniu, la Varseg.

Robber holbă ochii, îşi plesni palmele şi ridică mîinile spre tavan :

— Co-lo-sal ! Cum de te-ai întîlnit cu el, tocmai azi ! Fantastic ! Chiar azi-dimineaţă tovarăşul Jurca mi-a trasat sarcina să combat articolul banditului Vîslan. Am scris ceva, evident, dar un martor ocular e altceva. Trăirea directă dă un fior de autenticitate...

— Ţi-am vorbit de el, continuă Schwartz, fără să bage de seamă că Andrei se simţea stingherit. Ştii, despre teza aceea... A fost eliminat din toate şcolile din ţară.

— A, da, da ! îmi aduc aminte... Păi, tovarăşe, tu eşti un element de viitor. Terenul pentru încolţirea ideilor revoluţionare e pregătit. Ai avut ceva legături cu mişcarea în ilegalitate ?

— Nu, spuse Andrei. Nu-i plăcea volubilitatea lui Robber, familiaritatea asta cam teatrală.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, făcu Robber. Aşadar, o să ne scrii un articol. Povesteşti ce-ai văzut, atîta tot. Concluziile o să le tragem noi... Politizarea adică...

— Atunci... zise Andrei, unde-aş putea să...

— Neastîmpăr tineresc ! Fermentul revoluției ! Uite, tovarăşe, aici ai hîrtie, toc. Eu o şterg să anunț pe tovarăşul Jurca. Scrie, tovarăşe, nu-i cruța. Dur.

Ieşi repede, gesticulînd.

— E un om foarte interesant, spuse Schwartz, ca şi cum ar fi simțit că lui Andrei nu-i făcuse o impresie bună. Cînd o să-l cunoşti mai bine, ai să-ți schimbi părerea. Are o cultură extrem de serioasă. Ne-a făcut o mulțime de servicii în ilegalitate. Cît au fost fasciştii aici, m-a ascuns la el. Fusesem rănit la gară... Într-o zi l-a prins o razie pe stradă. A evadat după două zile. Nici el nu ştia cum. Cunoaşte foarte bine marxismul, e teoretician.

— Lasă-mă acum să scriu, Iani...

Rămas singur, Andrei îşi dezbrăcă mantaua, o aruncă pe jos şi se duse la geamul spart, prin care venea din stradă un curent de aer rece. Se auzeau paşi tîrşiți, vocea unui vînzător de ziare :

— Articolul de fond a lu' domnu' Papp ! Ardealu' e a românilooor ! Ardealu' democrat număru' unuu ! Un pol foaia !

„Ardealul"... O anumită culoare a cerului, dîrzenia aceea, care răzbătea, chiar atunci cînd oamenii voiau, pentru că *trebuia,* să fie umili sau supuşi... Îi reveniră în minte argumentele şcolii latiniste împotriva tezelor grosolane şi stupide ale lui Roessler, poveştile bunicii despre alegerile de deputați pentru Parlamentul din Pesta, cînd jandarmii cu pană de cocoş loveau în dreapta şi-n stînga, terorizau oamenii, ca să nu voteze deputații români ; țipătul acela-limită al lui Goga : *„Şi să-ți aduni apele toate, să ne mutăm în altă țară !"*, care-i umplea totdeauna ochii de lacrimi şi alte versuri, pe care i se spusese mamă-sa, ale lui Petöffi ; *„Egy gondolat bánt engemet : / Agyban, párnák közt balni meg !*[1] şi strigătul acela al lui Avram Iancu, adresat „Fraților maghiari" în 1849, cînd *era prea tîrziu : Fraților ! credeți-ne nouă, că noi prea luminat vedem şi prea hotărît credem că în aceste două patrii surori, maghiarul de azi şi de mîine, nu poate vorbi fără români, nici românii fără maghiari... Pe scurt voim iarăşi a vă spune şi exclamăm : de aveți în cer un Dumnezeu şi pe pămînt o patrie, luați alte mijloace a trata cu noi convingeți-vă pe deplin că între voi şi noi armele nu pot niciodată hotărî, însă nu întîrziați, ca să nu se îndeplinească cuvintele scripturii : va intra mirele şi voi nu veți avea untdelemn în candelele voastre."* Şi îşi aminti tot ce-a fost tulbure şi neclar şi inutil între cele două popoare ; şi securea aceea ridicată la Varseg, zgomotul sec al vertebrelor zdrobite... Toate acestea şi multe altele, pe care nu le ştia, trebuiau acum, în anii grei care vor veni să se decanteze şi să se adune într-o sinteză umană din care minciuna, ura şi prostia să dispară, ca o boală ruşinoasă.

[1] Mă chinuie amar un gînd.
Pe-o pernă-n pat să mor zăcînd. (magh.)

Înmuie tocul în cerneală şi deodată îşi aminti : pe geamul clasei a VII-a B se strecura *atunci* un soare fierbinte şi fremătător de primăvară... Dar colțurile clasei erau reci, miroseau a motorină şi a mucegai. Scrisese fără să se oprească : „Războiul sfînt, catalizator de energii" şi vedea în fața ochilor obrazul tras al unchiului Palli, care-i spusese într-o seară, cînd se aşezaseră amîndoi pe băncuța din grădină, privind curgerea domoală, prin praful de aur, a vitelor care se întorceau de la păşune :

— Ce căutăm noi în Rusia ? Mor bieții români în stepa calmucă, crucile putrezesc, nici urmă nu rămîne din ei... În ziare-i fotografiază veseli, călare pe cămile... pe ăi dela intendență, bun înțeles, iar ceilalți... Şi am pierdut, Andrei şi-o să plătim tot noi, cei care am avut... norocul ? să scăpăm...

Iar unchiul său căzuse la Nalcik, „lovit în inimă de un proectil A.C." cum spunea înştiințarea pe care o primiseră la cîteva luni... Ce legătură aveau toate astea cu ceea ce trebuia el să scrie acum, despre măcelărirea unor oameni, în numele „idealului național" ? Ce legătură, cu viața lui şi cu ce se va întîmpla cu viața lui, de acum înainte ? Aveau.

„Războiul sfînt"... şi cei decapitați la Varseg, fețele proiectate ale minciunii.

Pe geamul spart veneau în valuri, zgomotele străzii. Începu să scrie.

Nu-şi dădu seama cît timp trecuse, în clipa cînd isprăvi. Privi coalele acoperite cu scrisul lui mare, cu litere neregulate, apoi, îşi trecu cu dosul palmei peste fruntea asudată. Abia acum se întrebă ce-o să zică cunoscuții despre articolul acesta. Lucian ? Ridică din umeri. Nu-l interesa. Cu tatăl său o să fie mai grav. Nutrea doar un respect nemărginit față de Maniu, „marele român".

Cînd intră Robber, îi întinse hîrtiile fără să le mai citească.

Robber luă foile, le cîntări în palmă. Îşi aprinse o țigară.

— Aşa deci ai ars corăbiile... Te-ai hotărît să intri în rîndurile noastre ?

— Nu ştiu...

— Cum nu știi ? Dar articolul acesta e o luare deschisă de poziție. Ai să vezi cum va tuna burghezia istorico-isterică !

Andrei îl privi deschis :

—Trebuia s-o fac, nu ?

— Evident, evident... Ia spune-mi : ceva marxism cunoști ? Te orientezi ?

— Nu, răspunse Andrei. Aș vrea...

— O să-ți dau să citești „L'ABC du communisme". O carte foarte bună, de-un didacticism elevat a unui autor care... în sfîrșit... Și, bineînțeles, biblia, manifestul bătrînilor dascăli... Însușirea dialecticii e foarte importantă... Necesară. Pentru noi, intelectualii, e o armă care suplinește multe. Îmi ești foarte simpatic... Ivan — așa-i spun lui Schwartz — mi-a povestit de bravada ta de la liceu... Sigur, puștism, revoltă în sine, dar nenumărate căi duc spre revoluție. Acuma uite ce-i : secretarul Jurca vrea să te vadă. E în biroul alăturat. Vezi, nu-i nevoie să „teoretizezi". Răspunzi simplu. Asta se prețuiește la noi, acuma. Înainte de-a pleca, vino să-ți dau cărțile...

Andrei ieși pe coridorul plin de oameni și bătu în ușa vecină.

— Intră ! îi răspunse o voce groasă.

Odaia era mare, sau poate părea așa, fiindcă în afară de o masă și două scaune n-avea nici un fel de mobilă. Un om îndesat, cu umeri largi, stătea la fereastră, bătînd darabana într-un ciob de geam. Auzind scîrțîitul ușii se întoarse. Era încă tînăr, cu toate că părul aspru începuse să-i încărunțească. Părea foarte obosit, de aceea zîmbetul lui fu puțin forțat. îi strînse mîna puternic și îi făcu semn să se așeze.

— Mi-a povestit Schwartz despre dumneata. Stai jos...

Andrei se așeză, adunîndu-și pulpanele mantalei.

— Fumezi ? îi întinse Jurca tabachera de lemn.

Puse la îndemînă o cutie de chibrituri, apoi lăsîndu-se greoi pe spătarul scaunului îl cercetă nestînjenit.

— Da, spuse de la un timp. Uite ce-i... tovarășe... Nu știu dacă dumneata îți dai seama de importanța articolului dumitale...

— Am scris ce-am văzut... Faptele.

— Maniștii au început o campanie foarte serioasă. Unul din răspunsurile noastre e acest articol. Te rog, povestește-mi faptele...

Încet, cu oarecare detașare, Andrei îi spuse totul. Jurca îl asculta dînd din cap. Fața îi devenise întunecată, aspră.

— Bine, zise, cînd Andrei termină. Răspunzi de fiecare cuvînt ?

— Da.

— Mi-a spus Schwartz că ai fost eliminat din liceu. De ce ?

— Pentru o... pentru o copilărie, spuse încet. Am scris într-o teză... o mulțime de prostii.

— Ce prostii ?

— Nu erau prostii ! se corectă Andrei. Scriam că mi-e scîrbă de tot ce se întîmplă în liceu... între noi... Nu știu cum să spun... A fost o ieșire... un fel de supapă...

— Acum ai de gînd să urmezi mai departe la liceu ?

— Habar n-am... Dacă o să mă primească, poate.

— Vor trebui să te primească. În ce clasă ai fost ?

— În a VII-a. Știți... Andrei se opri.

— Spune, tovarășe.

— Am auzit că șeful bandei aceleia... Unul Sarca...

— Cum ? făcu Jurca, încruntîndu-se.

— Sarca... Ar fi în oraș...

Jurca se ridică în picioare.

— Treci deseară pe aici... Mai vorbim atuncea. Să vezi și șpalturile... Îți mulțumim, tovarășe. Cu ce se ocupă tatăl dumitale ?

— E funcționar la C.F.R.

— N-o să ai neplăceri pentru... ?

— Nu știu, spuse Andrei. Dar n-are importanță.

Robber îl aștepta cu cîteva broșuri.

— Poftește, tovarășe. Ce-am găsit pe la noi... O să-ți mai dau altele, de-ale mele. Ce limbi cunoști ?

— Franceza și ceva germană.

— Haraşo. Cînd vii pe la noi ?

— Deseară. La revedere.

— Libertate !

Andrei se grăbi spre casă, ținînd strîns cărțile subsuoară. Drumul i se păru cam lung. Era și asta o senzație veche, nerăbdarea ce-l cuprindea ori de cîte ori avea o carte nouă, care, credea el, îi va răspunde *total* tuturor întrebărilor. Se întindea pe sofa, mamă-sa îi punea înainte o farfurie cu prăjituri mărunte și vorbea încet în bucătărie. „Andrei citește".

În casă era frig și mirosea a stătut. Se dezbrăcă repede și se strecură sub plapuma murdară. Privi lung cărțulia cu marginile roase : MARX-ENGELS „Manifestul Partidului Comunist". Era ridicol, dar își dădu seama că nu știa nimic, nici despre unul, nici despre altul. Culese de pe noptieră un „Larousse" zdrențuit, din 1911 ; citi : MARX *(Karl) socialiste allemand, auteur d'un ouvrage re-*

marquable sur le Capital et fondateur de l'Internationale. (1818-83) [1].

Deschise broşura cu senzaţia că aici *trebuie* să se găsească răspunsurile acelea pe care le căuta : *„O stafie umblă prin Europa — stafia comunismului."*

Tîrziu, spre seară, cînd lumina sărăcăcioasă făcea ca paginile să pară cenuşii, cineva începu să bată în uşă cu pumnul.

Andrei rămase multă vreme buimac, nerealizînd de unde vine acest zgomot. Citise lacom, cu un fel de grabă, descumpănit şi dezarmat de la început de tonul ştiinţific, de multiplele referinţe la fapte, oameni şi evenimente de care nu ştia nimic, în locul frazelor explozive : era vorba doar de un *Manifest !* pe care le aşteptase, străbătuse apoi grăbit paginile căutînd, acel ceva, unic şi definitiv, fraza-cheie, în jurul căreia să poată clădi ceva, dar trebuia să recunoască, fără rezultat ; şi totuşi cartea asta, era o nouă biblie pentru milioane de oameni.

Bătăile în geam continuau, violente. Deschise. În prag se oprise un om slab, negricios, cu şapca trasă pe frunte. Tropăia nerăbdător.

— M-a trimis tovarăşul Jurca să veniţi la sediu, spuse omul cu un puternic accent unguresc.

— Bine, vin, răspunse Andrei.

Păşea fără să ia aminte unde calcă.

— Pe mine mă cheamă Horváth, spuse omul oprindu-se şi întinzîndu-i mîna. Sînt ungur. Repetă cu oarecare agresivitate : Ungur, auzi ?... Ai fost la Varseg ? Nu aşteptă răspuns. Şi eu îs de acolo. Acolo-s neamurile mele. Am un frate care s-a ascuns în sat, umbla poliţia după el.

— Da... Înţeleg... şopti Andrei.

— Şi eu m-am bătut cu fasciştii unguri, înţeles ? Am puşcat în ei... am omorît ! No, nu-i bai ! Dacă-i aşa, atunci nu-i bai ! No, numai să aud eu pe cineva că-i cu Maniu... Îi sfîrm capul ca la şerpi ! Cum a fost ? Povesteşte...

— Nu pot, răspunse Andrei.

Horváth îl privi furios.

— Nu pot acum, am scris tot...

[1] MARX (Karl) socialist german, autor al unei lucrări remarcabile asupra Capitalului şi întemeietor al Internaţionalei (1818—83). (fr.)

Nu-şi mai vorbiră. În faţa sediului partidului, Horváth îl părăsi grăbit. Andrei intră în biroul lui Robber. Schwartz îi veni în întîmpinare, cu mîna întinsă.

— Foarte bine scris, Andrei. Sobru, aşa cum trebuie. Îţi prezint pe tovarăşul Holtzmann.

Un om încă tînăr, dar cu faţa obosită şi ochii încercănaţi, clipind des din dosul ochelarilor, se apropie de el :

— E cinstit ceea ce ai făcut dumneata.

— Da ! Da ! strigă Robber, împingînd în faţă şpalturile. Numai că eu... aş fi pus mai mult patos demascator... un stil dantesc trebuia aici... Un torent de lavă să-i ardă !

— Faptele ajung, zise Andrei.

— Tu, Robber, eşti pîndit de demagogie ! zîmbi Holtzmann.

Robber se înroşi ; vinele frunţii i se umflară. Sări în picioare :

— Cum vrei să-l înflăcărezi pe muncitor ? Cu un stil stendhalian, de proces-verbal ?

— Cu adevărul simplu, răspunse Holtzmann. Lui Andrei îi fu dintr-o dată simpatic.

Robber spuse rece :

— Să-l lăsăm pe tovarăşul să revadă textul. Aşteaptă la tipografie.

Se retraseră în colţul de lîngă geam şi începură să vorbească în şoaptă. Andrei îşi revăzu articolul : aşa, tipărit, părea scris de altcineva şi mult mai bine. Rămase cîteva minute privind în gol : afară se aprindeau luminile oraşului.

Robber fugi la tipografie, cu şpalturile.

— Să mergem şi noi, zise Schwartz. Ai ceva treabă, Andrei ?

— Nu.

— Hai cu noi, spuse Holtzmann. În fiecare seară punem lumea la cale. E modul nostru de relaxare.

Afară era frig şi începuse să burniţeze. Păşeau tăcuţi tustrei. Andrei se gîndi : „Mîine mă duc la Sonia". Ar fi vrut ca toate să se petreacă simplu, fără întrebări şi uimiri, ca şi cum nu s-ar fi despărţit decît ieri, dar asta nu se putea. În mod obscur îşi dădea seama că s-a petrecut ceva nou în viaţa lui : nu ştia încă ce anume îi va aduce ziua de mîine ; prevedea o ceartă groaznică cu tatăl său, după apariţia articolului, sau poate nici n-o să bage de seamă.

În zilele acestea, Octavian îmbătrînise. Înainte de asta, Andrei nu-şi dăduse seama cît era de copilăros bătrînul. Acum trebuia să fie prevenitor, să ocolească orice ciocnire, să evite amintirile.

Și acum amîndoi se gîndeau la același lucruri, se simțeau stînjeniți. Unchiul Gavril le trimisese o trăsură cu de-ale mîncării ; Sabin lăcrimase de emoție și-i poruncise lui Andrei să meargă și să-i mulțumească.

— Cînd o să începeți cursurile, — spuse Holtzmann, — o să ai mult de furcă. Ai făcut cerere să fii reprimit la liceu ?

— Nu... Și nici nu cred că o să fac, răspunse Andrei după o pauză.

— De ce ?

— Nu-mi arde de școală. Zîmbi, ironizîndu-se : Și pe urmă îmi face impresia că sînt prea... bătrîn, ca să mă ghemuiesc într-o bancă.

— N-ai dreptate, spuse Holtzmann. Școala e un teren serios de activitate.

— Nu mă atrage. Vorbea din vîrful buzelor, fără să se gîndească mult la ceea ce spune : Tot ce se va întîmpla acum e prea interesant, prea nou. Liceul înseamnă lucruri vechi, pe de rost știute, meschinării sure...

Holtzmann îl asculta atent, cu fața întoarsă spre el.

— Te înțeleg, zise. Și, bineînțeles, nu te aprob. Schwartz mi-a spus aproape aceleași lucruri. Dar epoca va fi constructivă, practică. Romantismul n-are să țină mult. Înțeleg un romantism cam copilăresc, ca al vostru. Vom avea nevoie de multă tenacitate. Există un eroism al faptelor mărunte, care le pregătesc pe cele mari. Dar, despre toate astea, mai vorbim.... Mulțumesc că m-ați condus.

Andrei se plimbă multă vreme cu Schwartz. Ascultă cu oarecare invidie tot ce-i spunea acesta despre activitatea lui ilegală : cum tipăriseră manifeste, cum le împărțiseră în fabrică, cum se luptaseră cu fasciștii. Fusese rănit și căzuse din camion, tocmai în clipa cînd nemții intrau. Se tîrîse cu greu într-o casă părăsită, iar noaptea următoare ajunsese cu chiu cu vai pînă la locuința lui Robber, pe care-l cunoștea dinainte. Acesta îl adăpostise, ascunzîndu-l într-o cămăruță cu intrarea mascată de-o bibliotecă. Robber fusese prins pe stradă de o razie germană, stătuse două zile în lagărul din Cetate și evadase cu o zi înainte de execuție.

— De ce nu mi-ai spus toate astea atunci cînd am venit prima oară la tine ? întrebă Andrei.

Îi era ciudă, i se părea absurd că nu știuse nimic. Și pe atunci nu avea nevoie de speranțe, ci de certitudini. Dacă Schwartz ar fi fost sincer față de el, din clipa cînd se cunoscuseră...

— Holtzmann are dreptate, totuși, zise Schwartz evitînd răspunsul. Va trebui să ne înscriem la școală, să activăm acolo. Ce zici ? De ce ești tăcut ?

— Nu știu. Mi se pare că vin de undeva dintre ceturi. Știu că sînt acasă și totuși nu mă simt așa de mulțumit cum credeam. Poate din pricină că așteptăm totdeauna să se realizeze totul dintr-o dată...

— Iar începi ? Lasă-le dracului astea. Ție-ți trebuie un alt aer... Vino mîine la noi, la U.T.C. E o atmosferă bărbătească și o să cunoști oameni adevărați.

— Am să vin.

În seara aceea se gîndi pentru prima oară că, în fond, el era un timid. Îi venea greu să se dezvăluie în fața unor oameni pe care nu-i cunoștea suficient, ca și cum s-ar fi temut de ei, dracu știe din ce pricină.

•

La parterul clădirii unde locuia baronul Papp, într-o odaie foarte spațioasă, fostă pe vremuri reședința unei întreprinderi de construcții italiene, se instalase clubul P.N.Ț. Baronul îl mobilase elegant și modern : lămpi care ieșeau din calicii zidite în perete, mese de fumat, fotolii adînci de marochin vișiniu, un dulap pentru cărți — deocamdată gol (baronul aștepta să se realizeze făgăduiala lui James F. Warte, care-i promisese o mulțime de broșuri, reviste ilustrate și prospecte ; toate, lucruri care interesează tineretul în cel mai mare grad). Pereții fuseseră tapisați cu o mătase grea, în tonuri de tabac ; pe jos așternuseră un frumos covor persian. Baronul mai achiziționase de la București un picup modern, care schimba automat discurile cu muzică de jazz : singurul inconvenient era că tinerii nu îndrăzneau să danseze aici. Se adunau însă în fiecare zi și, înfundîndu-se în fotolii, ascultau cu religiozitate, bătînd tactul cu picioarele și plescăind din limbă, în ritm. După-amiază, pînă seara, era un fel de permanență a partidului : o idee scumpă baronului Papp care aștepta mereu delegații sau, în lipsa lor, oameni devotați cărora să le poată vorbi și trasa directive.

Unul din musafirii bine primiți era meșterul Filoftei. Acesta adusese cîțiva muncitori, foști legionari, care, speriați, voiau să-și picteze la repezeală o fațadă democratică. Prima dată, Papp îi primi aici, în club, purtîndu-se foarte amabil cu ei, a doua și a treia oară îi duse sus, în cabinetul său. I se părea cel mai potrivit loc pentru conciliabulele în care nu voia să amestece pe niciunul dintre colaboratorii săi apropiați, afară de Vîslan. Acesta devenise un fel de foctotum, spre marea nemulțumire a avocaților. Motzeanu nu se sfii să atragă atenția baronului, dar acesta-i răspunse :

— Frate Motzeanu, nice eu nu dau on filer pe el. Ce dracu, mîzgălitor de hîrtie acolo... Acuma însă ne face multă trebuință. E bine, — își ridicase la înălțimea tîmplei degetul îngroșat de artritism, — să scrie el țicurile din foaie.

Motzeanu înțelesese imediat și-l admirase o dată în plus : nu voia să arunce în foc cadrele de valoare, era clar. Motzeanu fusese greu lovit în timpul războiului. În gară, voind să fugă, cineva-l trăsnise cu o cărămidă în cap, lăsîndu-l leșinat printre picioarele mulțimii cuprinsă de panică. Cu greu soția sa l-a putut scoate de acolo și duce la spital. În casă, rămasă pustie, se instalase un ofițer german, pesemne descreierat, deoarece găurise totul : mobile pereți, cu focuri de revolver, iar la plecare nu numai că încărcase lucruri de valoare, dar spărsese și rupsese tot ceea ce nu putea duce. Așa că Motzeanu aștepta, cu multă nerăbdare, normalizarea timpurilor și sosirea binecuvîntată a unei sinecuri oarecare, spre a „se mai pune pe picioare", cum spunea eufemistic.

Spre deosebire de Varga, care tăcea mereu, enigmatic, Motzeanu era plin de elanuri, combativ și energic : spumega, împotriva comuniștilor, iar cînd trecea prin fața sediului P.C.R. privea uluit secera și ciocanul. De fapt, comunismul i se păruse totdeauna un fel de legendă, bună pentru înspăimîntat mamele cu fete de măritat (care urmau să fie violate zilnic de hoardele proletare), sau ca excelent ingredient în vreun articol. Cîțiva fanatici, acolo... Și acum... Sub pretextul aprinderii țigării sau a legării șireturilor, privea îndelung clădirea sediului : ferestrele — sparte de „băieți" în fiecare noapte — păreau că ascund în dosul lor secrete groaznice, iar oamenii care intrau și ieșeau, mulți, foarte mulți, îi făceau impresia unor anarhiști, desigur înarmați, clocind tot felul de revoluții. În oraș se povesteau multe despre Garda patriotică, aceea care ținuse piept nemților în gară. Nimic nu-l putu supăra mai mult pe Motzeanu decît afirmația medicului primar, Borza : „Au luptat cu vitejie, și la urma urmei au fost singurii care au știut ce trebuia făcut în acele clipe cînd noi fugeam care-ncotro." Motzeanu, vînăt la față, se sculase și strigase pierzîndu-și șirul vorbelor, din pricina mîniei :

— Da ! Admiră-i ! Admiră-i, domnule doctor !... Ei o să te întrebe... cînd vor veni să te scoată din casă, cu arme și bombe, să-ți ia tot... dacă i-ai admirat ! O, sacră inconștiență a intelectualului român !

Borza se răstise la el, Motzeanu îi ripostase, iar la urmă dr. Remus Pordea, asumîndu-și rolul de mediator, intervenise în stilul său alambicat, al cărui rezultat era că agasa pe toată lumea :

— Evident, considerînd aspectul pur formal al acestei manifestațiuni, în care vă rog să fiți de acord cu mine și să găsim împreună modalitatea de-a o caracteriza drept ostentativă, agravată de un factor de intenționalitate politică, atunci nu ne vom putea opri să nu mărturisim că este un act, totuși, impresionant, din moment ce dogmatica marxistă afirmă că proletarii n-au voie să aibă patrie... patria, familia, școala, biserica și celelalte instituțiuni fiind burgheze, în timp ce anarhia nu recunoaște nimic...

— Faceți apologia anarhiei, atunci ! urlase Motzeanu, gata să arunce o scrumieră în creștetul roz al lui Podrea. Faceți, domnilor, apologia bestialității... Aș dori să vă văd așteptînd în anticameră ca tovarășii proletari să-și satisfacă instinctele cu doamna Podrea și cu doamna Borza, pentru a putea reintra în drepturile de soț.

— Domnule Motzeanu ! țipaseră două doamne, ultragiate.

Pe Motzeanu îl scoteau din fire toate manifestațiile comuniștilor ; „Scînteia", cu tonul ei combativ, îl făcea să spumege, cuvîntul „democrație" i se părea acum dezgustător, victoriile Armatei Roșii îl dureau de parcă ar fi fost neamț. Făcea apologia soldatului german :

— Da, domnilor, am fost nedrepți. Acel soldat tînăr, blond, care a adunat pe tălpile cizmelor praful întregii Europe, merita o soartă mai bună. Dacă n-ar fi fost nebunul de Hitler, vedea-l-aș în cușcă, generalii ar fi știut cîștiga războiul... Dar nu-i nimic ! Vom trăi și vom vedea lucruri mari... De altfel, Statele Unite ale Americii, nu se poate să nu fie șocate de avantajele teritoriale ale rușilor pe front. Veți vedea. Eu nu spun nimic.

Cînd citea în presă termenul „fascist", se repezea în bucătărie, și, vîrînd ziarul în ochii soției, vocifera :

— Poftim ! Fascist ! Cum nu le face cineva pe plac — fascist. Dar știu ei ce înseamnă cuvîntul „fascist" ?

Și își luă el sarcina să explice acest lucru opiniei publice din oraș, într-un articol din primul număr al „Ardealului Democrat".

„...Fascist, — scria Motzeanu (după ce, cu prudență, arătase că nu e bine să se facă abuz de acest cuvînt în polemica politică), — vine de la *fascia :* adică un mănunchi de nuiele, legate de-a curmezișul cu altă nuia și în care lictorii romani înfigeau o secure, simbol al puterii lor judiciare. De aici vine și cuvîntul nostru, modern, *fascicol.* Iar fascismul a fost o anumită orientare politică italiană, din secolul al XX-lea, care-și alese ca simbol mai sus-descrisul in-

strument judiciar". Articolul se încheia cu o poantă de spirit : „Ar fi ridicol ca persanilor, care au un leu pe steag, să li se spună „leişti".

Mai multă cultură, domnilor noi democraţi, mai puţină patimă care orbeşte.

Sine ira et studio.

Dr. Emil P. D. Motzeanu.

Scriind acest articol, Motzeanu era convins că pune bazele solide ale viitoarei sale ascensiuni politice ; teoria sa era că, mai curînd sau mai tîrziu, o mare mişcare anticomunistă va izbucni în lumea întreagă. Ca să-i poată combate, cumpărâ în secret cîteva broşuri comuniste, ale lui Marx şi Engels, ca să le studieze. Dar spre marea lui mirare, nu înţelese absolut nimic : era vorba acolo de chimie, de fizică, de economie, de istorie, de nişte chestii filozofice aşa de încurcate, că-l apucă durerea de cap. Seara îi spusese soţiei :

— Dragă, aşa şi eu aş putea scrie. Albu-i negru, negru-i alb, cine nu pricepe e fascist.

Cu toată această persiflare, neliniştea lui Motzeanu crescu, mai ales după apariţia articolului. Toţi cunoscuţii îl felicitară călduros, iar cîţiva îl întrebară, dacă n-a fost prea tare, prea limpede ; toată lumea putea înţelege uşor împotriva cui se îndreaptă ironia lui tăioasă. Motzeanu ridica din umeri, dar ajunse să se convingă că a fost trecut pe lista neagră a comuniştilor. De aceea scoase din fundul dulapului pistolul său militar, Steyer, îl curăţi şi începu să-l poarte în buzunar, cu toate că-i deforma haina, îl împiedica să şade cumsecade şi-i actualiza mereu teama ; cînd voia să scoată batista sau chibriturile îşi aducea aminte că poartă asupra lui o armă de foc, ca să se apere de atacurile haitelor de nihilişti.

În ziua cînd apăru în ziarul „Patriotul" articolul lui Andrei Sabin : „Masacrele de la Varseg", Motzeanu îl citi, ţipînd la fiecare rînd :

— Acest individ imund trebuie să fie ungur sau jidan ! Iar la sfîrşit, răcni : E şi ungur şi jidan ! şi-şi notă numele într-o agendă.

La sediu era mare fierbere, toată lumea comenta atît articolul acesta, cît şi cel redacţional. Motzeanu află, spre totala lui consternare, că Andrei Sabin era român ! Elev ! Fiu de funcţionar român !

— Uite cum se nasc trădătorii ! spumegă el. Călăii noştri viitori ! Ăsta are să-şi spînzure tata şi mama, ca Sile Constantinescu ! Trebuie să fie eliminat imediat din toate şcolile din ţară...

— A fost, răspunse gînditor baronul. A fost... Uite, pe băiatul ăsta l-am scăpat din vedere. E prieten bun cu Lucilius Varga.

— Aha ! jubilă Motzeanu. Acuma îmi explic de unde anumite ieşiri, cel puţin stranii, ale lui Salvator ! Îmi explic...

Papp se plimbă tacticos prin birou, merse la masă, luă paharul cu citronadă şi vîrî în el o lingură de sare, apoi îl bău încet, strîmbîndu-se.

Toată lumea tăcu, cutremurată. Baronul se autopedepsea. Era un obicei mai vechi al lui, ca, ori de cîte ori făcea o greşeală, s-o marcheze public printr-o astfel de autopedepsire scevoliană, obicei păstrat încă din anii petrecuţi ca elev la Theresianum, în Viena. Prin '34, un ziarist liberal aflase prin indiscreţie de această metodă şi „Viitorul" publicase o caricatură grosolană, în care Papp era înfăţişat mîncînd... în urma unui discurs la Cameră. La cafenea, caricaturistul fusese bătut măr, cu bastoanele, de doi membri tineri ai partidului.

— Ce facem, domnule baron ? întrebă Vîslan, speriat. Campania pe care o prevedea îi depăşea puterile. Sugeră totuşi : eu cred că un vast articol, în mai multe serii, în care cu exemple istorice... Se gîndea că va apela la Suslănescu, pe care-l întîlnise ieri, fără bani, într-o neagră melancolie.

— Da, şi asta, încuviinţă Papp. Şi asta... Dară... tinerul acesta va trebui să scrie la noi un articol de dezmînţire, precepeţi ? Să arete că n-a scris el, sau că a fost răpit de acasă, ţinut flămînd şi însetat...

— Fantastic ! strigă Pordea, sincer entuziasmat.

— De asta am să mă ocup eu. Toţi înclinară din cap. Dumeta, frate Vîslan, începi articolul. Dezmînţi. Energic. Spui că te îndoieşti : milostivenia cunoscută a poporului român, toleranţa sa creştinească... etţetera... Te întrebi : cine are interes să înzulte pe români cu astfel de... monstrualităţi ? Şi, prudentissimus et discretissimus, anunţi că pregătim o noată de senzaţie...

— Am înţeles, se apleacă Vîslan. (Începuse să se teamă de baron. Pentru prima dată în viaţa lui se temea de cineva şi nu-l putea înţelege : ieri, intrînd în biroul lui, fusese cît pe ce să cadă jos de mirare : la masă şedea, foarte comod, Horia Baniciu, discutînd cu baronul. Păru să nu-l recunoască pe Vîslan. Din clipa aceea, redactorul îi aplică baronului adagiul biblic : necunoscute sînt căile tale, baroane...)

Varga veni lîngă el, indignat, fîlfîind ziarul. Strigă de la intrare :

— Cînd mă gîndesc că pe acest monstru l-am primit în casa mea, în preajma copilaşilor mei, îmi vine să înnebunesc...

Se lăsă să cadă într-un fotoliu, transpirat și dezolat.

— Domnule baron, generația aceasta nouă e înfricoșătoare... Închipuiți-vă, fiul meu, Lucian, s-a exprimat azi, la masă : „Andrei are dreptate. Dacă a văzut așa ceva, era obligat să nu tacă". L-am pălmuit, pentru prima oară în viața mea...

— Ghenerațiile iune sînt hăibate, consimți baronul. N-au poandere, n-au disternămînt. Va trebui să întronăm o educațiune spartiană sau prusăcească...

— Să-și batjocorească el neamul său sfînt, — vorbi Motzeanu, — să îndrăznească să profaneze memoria strămoșilor noștri ! Vai, vai, ne pîndește anarhia !... Copiii noștri au să ne ducă la eșafod, au să se spele în sîngele nostru.

— Să-i spui lui Lucilius, — interveni Papp, — să-l cheme la voi pe acest tiner.

— Cum ? sughiță de uimire Varga.

— Cum am zîs. Iară eu am să vorbesc cu părintele său. Să-mi dai adresa lor.

— N-o... n-o... știu, bîlbîi Varga. Am să vi-o telefonez.

Se uită stupefiat la ceilalți, dar nu întîlni decît o admirație mută, totală.

A doua zi apăru articolul de fond, intitulat : „Înfricoșatul vifor al vremilor răzbunătoare", scrise de Suslănescu. Articolul lui Andrei îl înfuriase peste măsură. Dintr-o dată, în locul sentimentului complex cu care-l privise pe acest băiat, rămase în el numai o ură activă. În urma acestui gest, Andrei ieșise din rîndul oamenilor cinstiți, azvîrlise cu obișnuita lui inconștiență singura pavăză care l-ar fi putut salva în aceste vremuri oribile, conștiința pătimașă a naționalității lui.

„Să facă asta, acum, cînd sub pavăza „democrației", toți străinii de neam încearcă să-și impună dominația !" Velceanu îi povestea în fiecare zi de epurări, de măsurile ce se vor lua împotriva românilor, și Suslănescu simțea că un cerc se strînge în jurul lui, silindu-l să iasă în arenă, să acționeze.

Nu fusese legionar. Colegii lui care aderaseră la mișcare îl înspăimîntau prin brutalitate sau prin vitalitatea lor animalică, pur fizică ; rămăsese însă antisemit. Din copilărie i se explicase că răscoalele din 1907, în care a fost ucis bunicul lui, fuseseră provocate de arendașii evrei ; în locul lor plătiseră cu viața boierii de sînge, rămași să apere ocinile străbune. Așa că scrise cu patimă articolul, răsturnînd în focul inspirației sfaturile pline de diplomație ale lui Vîslan : înșirase barbaria milenară a ungurilor, moartea lui Gelu și

Menumorut, a lui Horia, Cloșca și Crișan, tragedia lui Avram Iancu, procesul Memorandului, crimele contelui Urmànczy, la Beliu, în 1919, masacrele de la Ip și Trăsnea. „Cine va îndrăzni să ridice un singur cuvînt împotriva acestui neam îndelung martirizat, care și-a pierdut răbdarea sa mioritică ?" Nu, acum orice toleranță ar fi criminală ! Trebuia să se arate lumii întregi că blîndețea românului are margini. „Nici o milă față de acești „monștri umani" (cum zice episcopul Otto de Freissing) care devorează carnea crudă (cum scrie într-o cronică inedită, ce se păstrează în arhiva din Assissi)". Și încheie : „Nici un compromis ! România se află *inter victoria mortesque !*" [1]

Îi citi articolul lui Vîslan, înecîndu-se de emoție, și izbucni în plîns la final. Vîslan era beat și într-o dispoziție patriotică ; îl dădu la tipografie, iar a doua zi primi felicitări din partea baronului. Articolul îl semnase el, de comun acord cu Suslănescu.

— Ai găsît tonul iust ! zise Papp, strîngîndu-i mîinile. Sîntem fermi pe poziție, asta trebuie să le-o arătăm boanghinelor ! Brava, frate Vîslan, brava ție.

Mahmur și liric, Vîslan crezu că a sosit momentul să-i expună lui Papp unul din planurile ce-l urmăreau de multă vreme : un supliment literar, în jurul căruia să se grupeze talentele din oraș. Baronul îl privi cu mirare și sprîncenele îi fugiră în sus.

— Da că de aestea n-avem noi vreme, frate Vîslan, acuma. Ce gînduri te bat ? Acuma pornim o mare acțiune de blamare a comuniștilor. Ce poezele, ce talente ? Pentru numărul de mîne îți dau o idee : ce-ar fi să sugerăm că Iurca, insul aesta așa de gălăgios, ar fi fost legionar, pe vremuri ? Cunosc eu un avocat cu același nume, care au fost... Așa că avem și dezmințirea, dacă omul face zgomot...

— Da, domnule baron, se înclină Vîslan, și-i păru rău că vorbise ; desigur, prin propunerea sa scăzuse cu ceva în ochii baronului.

Articolul făcu o mare vîlvă : era purtat ostentativ, în buzunarele paltoanelor elegante, împăturit astfel încît să se vadă titlul tipărit gros ; împreună cu cocardele tricolore, mari cît crizantemele, deveni un fel de emblemă.

În după-amiaza aceleiași zile, Motzeanu stătea în club, așteptîndu-l pe Pordea, cînd afară, în stradă, se auziră zgomote, voci, apoi un strigăt :

[1] Între victorie și moarte. (lat.)

— Jos fasciştii !

— Jos fas-ciş-tii ! Jos fas-ciş-tii !

Uşa se deschise cu zgomot şi un om înalt, slab, cu faţa negricioasă şi părul ieşindu-i în şuviţe lungi de sub şapcă se ivi în prag. În urma lui se vedeau alţii, în salopete, murdari de ulei, încruntaţi. Din mulţime se auzi un glas răguşit, duşmănos :

— Uite-l pe fascist !

— Ce doriţi ? întrebă Motzeanu, simţind că genunchii încep să-i tremure.

Se ridică, sprijinindu-se cu mîinile de masă. Mustăţile groase îi tremurau, agitate de un fior.

— Bine-o mai duc fasciştii, vorbi acelaşi ins. Uite ce de frumuseţi !

— Aici la voi se tipăreşte fiţuica asta ? întrebă muncitorul negricios, vîrîndu-i sub nas ziarul mototolit în pumn. Aici se fac agitaţii şovine ? Ha ?

— Dă-i în cap, ce mai vorbeşti cu el ?

— Tu ştii, bestie reacţionară, că pe frate-meu l-au tăiat cu săcurea ? Ha ?

Ceva gîlgîi în pieptul lui Motzeanu ; o durere ascuţită îl săgetă în inimă. Se afla în faţa anarhiştilor, a oamenilor cu bombe ! Îşi strecură încet mîna în buzunar, prinse bine plăselele de lemn crestat ale revolverului şi cu degetul mare îndepărtă piedica.

— Afară ! răcni cu o voce dogită... Afară !

— Ia te uită !

— Poroncşte ! De, e domn, ce vrei... Hai să-i lingem tălpile, să zicem în cor : săruuu mînaa...

Pumnul negru al lui Horváth se ridică, ţinînd mereu ziarul spre obrazul lui Motzeanu :

— Şi acuma agitaţi, ha ? Să ne omoare pe toţi, ha ?

Năucit de frică, Motzeanu nu vedea decît feţele acestea trase, ochii strălucind ameninţători de sub cozoroacele îmbotite ale şepcilor şi pumnul osos înălţat în faţa ochilor lui.

— Afară ! urlă şi smulse pistolul din buzunar, ridicîndu-l, să-l vadă toţi.

— Vrea să tragă !

— Jos cu fascistul !

— Huooo...

— Afară.... vagabonzilor ! zbieră Motzeanu : Afa...

În clipa aceea, pumnul greu al lui Horváth îl lovi între ochi. Motzeanu se clătină şi trase. Candelabrul, atins, plesni, o ploaie de

cioburi de cristal căzură clincănind ; fumul acru al pulberii se răspîndi prin club.

— Trage ! Trage în muncitori, mama lui...

— Pe ceeel !

— Dă-i !

Cineva înhaţă un fotoliu greu şi-l aruncă cu toată puterea în dulapul cu cărţi. Motzeanu mai apucă să tragă o dată. Glonţul se înfipse în perete, atingînd în treacăt tîmpla unui muncitor. O rangă scurtă de fier zbură, azvîrlită cu toată puterea. Lovit în mînă, Motzeanu scăpă pistolul şi îngenunchie. Cineva înhaţă de pe masă un imens tom juridic şi-l lovi cu el în cap. Întins pe podele, Motzeanu bîjbîia, cu stînga, după revolver, urlînd cît îl ţinea gura :

— Ajutoooor ! Ajutorr !

În jurul lui, oamenii, înfuriaţi, smulgeau tapetul de pe pereţi, sfîşiindu-l, loveau cu scaunele în tăblia mesei. Motzeanu apucă în sfîrşit pistolul şi, proptindu-se într-un cot, trase la întîmplare. Se auzi un ţipăt, apoi pumni, picioare se abătură asupra avocatului. Al doilea fotoliu îl izbi cu putere în creştet. Motzeanu se întinse, degetele i se zgîrciră, o ceaţă roşie îi acoperi ochii. Dădu de cîteva ori din picioare, slab... De sub fotoliul sfărîmat, care-i acoperea capul, se lăţea o baltă de sînge, suptă îndată de covorul gros.

— Spargeţi ! striga un om mărunt, roşcat, învîrtindu-se şi rotindu-şi braţele scurte. Spargeţi tot !

Cioburile cădeau afară, pe asfalt. În faţa sediului se adunase lume, răsunau strigăte. O motocicletă cu ataş se opri în faţa clubului, scîrţîind din frîne şi Gheorghe Jurca, în cămaşă, se năpusti înăuntru, făcîndu-şi loc cu coatele.

— Ce faceţi ? strigă el din prag. Era alb ca varul la faţă. Oamenii se opriră dintr-o dată. Cîţiva se clătinau pe picioare. Dînd cu ochii de omuleţul roşcat, Jurca se repezi la el şi-l înhaţă de piept, scuturîndu-l :

— Ce cauţi aici, Ferke ?

— Jos fasciştii ! scrîşni acesta, şi încercă să-i scape din mîini.

Jurca se stăpînea cu greu. Cineva mormăi ameninţător, în spatele lui. Pe un perete, o mînă neîndemînatică scrisese cu litere stîngace de tipar *Jön Szállasy !* [1]. Abia atunci Jurca îl văzu pe Horváth, rezemat de un colţ al mesei. Îşi muşcase buzele pînă la sînge şi clipea des,

[1] Vine Szállasy ! (magh.)

buimăcit. Jurca își descleștă degetele de pe pieptul lui Ferke și veni spre el.

— Horváth ! strigă. Tu... aici ?

Se lovi de trupul întins al lui Motzeanu, se aplecă, ridică fotoliul, apoi se sculă în picioare, cu greutate.

— Horváth !

— Fascistul a tras, spuse cineva. Noi voiam să-l batem numai...

— Tovarășe Horváth ! Ce cauți aici ? Ce-ai de împărțit cu provocatorul Ferke ?

Ferke se dădu înapoi, pînă la ușă, și de acolo strigă batjocoritor :

— Apoi dacă sîntem unguri ne-om lăsa omorîți, ce ?

— Jos fasciștii !

— El a tras... uite pistolul... Pe Juhász-Gyuri l-a lovit în picior.

Jurca îl privea mereu pe Horváth. Spuse rar, apăsat :

— Pentru asta ai să răspunzi cu calitatea de membru de partid.

Din stradă se auzeau zbierete, tropăituri.

— Să meargă cineva să anunțe autoritățile, spuse încet, obosit, Jurca. Restul, rămîneți aici...

— Ia uite, țipă Ferke... Dumnezeii mă-ti... te dai cu maniștii, hai ?

În ușa spartă apăru un om înalt, blond, îmbrăcat într-o manta de piele, urmat de cîțiva vlăjgani. Dînd cu ochii de Jurca se năpusti asupra lui. Horváth înhață repede un scaun și sări, apărîndu-l pe Jurca. Într-o clipă bătaia se încinse.

— Să meargă cineva la fabrică ! Să vie muncitorii !

Jurca se apără numai. Individul cu haină de piele căuta să-l lovească cu un box între ochi. De vreo două ori îl atinse în umăr și Jurca simți cum brațul îi amorțește. Își dădu seama că vor să-l despartă de ceilalți. Omul cu haină de piele încercă să-i pună o piedică și în clipa aceea Jurca îl înhață de mînă. I-o răsuci pînă cînd boxul scăpă dintre degetele celuilalt. De afară se auziră bocănituri de bocanci.

— Vine armataaaa !

— Reegele și patria !

— Jos comuniștii !

Jurca îl împinse cît colo pe individul blond și păși în fața ofițerului care privea uluit.

— Te arestez, șopti acesta, aproape temător.

— În regulă. Te urmez.

Doi soldați se postară în spatele lui, scuturînd descumpăniți armele.

— Faceți loc ! Faceți loc ! striga ofițerul, încercînd să-și taie drum prin mulțimea care se îngrămădise compactă în fața sediului.

De pe o străduță alăturată tunară vocile unui grup de muncitori :

— Jos fas-ciș-tii !

Ofițerul, derutat, nu știa ce să facă.

— Să mergem, spuse Jurca.

•

Andrei ieși de la ședință cu capul vuind. Trase adînc în piept aerul pișcător al nopții de noiembrie ; un cer negru se scurgea deasupra orașului, în valuri de întuneric, parcă lichid. Îl auzi pe Schwartz, în urma lui, vorbind cu cîțiva tineri :

— Da, tovarășe, ai făcut foarte bine. Adu-i pe tineri. Avem nevoie de tineri cinstiți, devotați... Andrei, așteaptă-mă ! Vin îndată.

Andrei făcu cîțiva pași și se opri sub un felinar stins. Își trecu degetele peste fierul umed, zgrunțuros, apoi își frecă tîmplele care-i ardeau, zvîcnind. Încercă să retrăiască, grăbit, după-amiaza aceasta, dar simți că orice evocare ar fi sărăcit-o. Sala mare, simplă, în care plutea un fum greu, aspru, de tutun, mirosuri de fabrică, de uleiuri, de fier, de trupuri asudate, tinerii aceștia slabi, prost îmbrăcați, urmărind cu priviri arzătoare ficcare mișcare a celor de la masă... Alături de el se așezase un ucenic de vreo șaisprezece ani, blond, pistruiat. Nu-și găsea astîmpărul, se uita mereu spre celălalt colț al sălii, căutînd pe cineva, apoi, nemaiputîndu-se stăpîni, îi șopti lui Andrei :

— Tovarășe, eu am venit pentru prima oară....

— Și eu, surîse Andrei.

Din toate părțile se ridicau mereu băieți : vorbeau de organizare, de producția fabricii, de meșterii fasciști care sabotau. Unul propuse ca acești bandiți să fie imediat arestați. Schwartz răspundea calm și Andrei îl invidie pentru practica pe care o vădeau cuvintele lui. Se simți, la început, oarecum străin. Toate lucrurile care se discutau i se păreau de proporții copleșitoare. Cineva spuse că la ei, la moara INDAGRARA, cîțiva huligani unguri au bătut un inginer român. Se lăsă o tăcere apăsătoare, apoi altcineva strigă :

— E un bandit inginerul acesta. Nici nu-i român, e pe jumătate neamț...

— Da' de ce să-l bată ?

— Liniște, tovarăși, să discutăm disciplinat.

Holtzmann, care stătea alături de Schwartz, la masa lungă acoperită cu pînză roșie, spălăcită, se ridică sprinten :

— Ăsta-i tovarășul Holtzmann, secretarul U.T.C.-ului, șopti tînărul pistruiat. Să-l auzi numai...

— Tovarăși, — începu Holtzmann cu o voce subțire, dar nesilită, — principala problemă care stă în fața noastră, a uteciștilor, acum, e lupta împotriva șovinismului. Șovinismul e o armă otrăvită, pe care dușmanul de clasă, ungur sau român, o mînuiește în perioada actuală împotriva noastră. Cui îi folosește ca muncitorii români să urască pe muncitorii unguri ?

Se opri, așteptînd parcă un răspuns.

— Dușmanului ! strigă cineva.

— Într-adevăr, ai dreptate, tovarășe, dar să vedem mai adînc problema. Dușmanul nostru de clasă vrea să ascundă un singur lucru proletariatului : că avuția lor, buna lor stare, este făcută din sudoarea și sîngele muncitorilor. Muncitorii, acum ca întotdeauna, sînt nemulțumiți, trăiesc în mizerie, se luptă cu mari greutăți. Ei ar descoperi mai curînd sau mai tîrziu cauzele sărăciei lor. Atunci atenția lor trebuie întoarsă de la aceste probleme. Cine sînt astăzi campionii șovinismului ?

— Maniștii !

— Da, ei. Aceiași maniști care s-au înțeles foarte bine în consiliile de administrație cu fasciștii hortiști, cu burghezia maghiară. De ce nu s-ar înțelege ? Doar au același scop : îmbogățirea pe spinarea clasei muncitoare ! Noi, tovarăși, trebuie să luptăm din toate puterile, să lămurim pe muncitorii înapoiați că, însușindu-și lozincile șovine, devin sclavii burgheziei, se dau cu mîinile legate în brațele burgheziei... Muncitori români, unguri evrei, sîrbi n-avem decît un singur țel : o viață mai bună, libertate, pîine, cultură, democrație. Acum, toate puterile noastre trebuie să se îndrepte pentru aprovizionarea frontului, pentru victoria împotriva fascismului. Ați auzit cu toții de masacrele de la Ip și Trăsnea, cînd hortiștii au ucis sute de țărani români. După eliberare, bandele maniste s-au dedat la crime împotriva țăranilor unguri. Este în mijlocul nostru un tovarăș care a asistat la masacrele de la Varseg. Îl rog să vă povestească cine au fost criminalii, pe cine au omorît ei. Poftește, tovarășe Sabin.

Andrei se ridică buimăcit.

— Am scris despre asta.

— Spune, tovarășe, spune de zeci de ori, niciodată nu-i de ajuns.

Ca de fiecare dată cînd își amintea, toate păleau în fața lui Andrei, luminile se stingeau, ochii care-l priveau din toate părțile se ștergeau ; rămînea numai cenușiul acela intens al cerului, fumul, strigătul mulțimii.

Vorbi încet, într-o tăcere grea. Povesti tot, iar cînd încheie, se așeză repede. Cineva șopti, în spatele lui :

— Să nu-ți vină să crezi...

Acum stătea, mîngîind cu degetele fierul umed al felinarului.

Privi îndărăt : în cadrul luminat al ușii, Schwartz nu putea scăpa de tinerii care-l înconjuraseră. Porni încet, spre casă, dar cineva îl strigă : era Holtzmann. Îl ajunse și-i puse mîna pe umăr :

— Ai vorbit frumos... Te-ai hotărît ?

— Da.

— Să treci mîine pe la mine, să stăm de vorbă... Să completezi adeziunea la U.T.C.

— Bine. La revedere.... tovarășe Holtzmann.

— La revedere, Andrei.

Ajuns acasă, descuie poarta, străbătu curtea tăcută, întunecată ; observă că în bucătărie ardea lumina. Intră repede. Tatăl său stătea la masă, cu ochii lipiți de somn. Pe sobița de petrol fierbea o cratiță cu apă.

— Am sosit și eu, tată, zise Andrei, dezbrăcîndu-și repede mantaua și atîrnînd-o într-un cuier.

— Andrei, tata vrea să-ți vorbească, făcu solemn bătrînul Sabin. Ia-ți un scaun și așează-te în fața tatei.

— Da' ce s-a întîmplat ? încercă să glumească Andrei. Îl izbi gravitatea întipărită pe fața buhăită a tatălui său. Luă un scaun și se așeză pe marginea lui, silindu-se să nu zîmbească.

— Andrei, — începu Sabin, — noi sîntem și am fost totdeauna buni români. Eu n-aș fi crezut niciodată că tu... băiatul tatei...

— Dar ce s-a întîmplat ? (Nu discutase niciodată cu tatăl său probleme mai grave. Era o convenție tacită în familie : tata e un om de treabă, dar cam mărginit.)

— Tata nu vrea să te influențeze cu nimic, tata nu vrea decît binele tău, fericirea ta. Pentru mine viața... cum să zic... nu mai înseamnă nimic, decît să fii tu fericit, Andrei, puiul tatei.

Tăcu, încrețindu-și fruntea.

— Spune direct, tată. Nu mai ocoli.

— De ce ai scris articolul acela ? Cum ai putut, tu, român, fecior de român !

— Tocmai pentru că sînt român l-am scris, se încruntă Andrei.

— A fost astăzi pe la noi domnia-sa domnul baron Romulus Papp de Zerind, președintele partidului național-țărănist din oraș. A venit cu mașina. Noroc că am fost acasă... Voia să stea de vorbă cu tine, Andrei. Te prețuiește foarte, foarte mult....

— N-am nevoie, azvîrli Andrei.

Obrajii tatălui său tremurară, se acoperiră de o rețea de vinișoare roșii.

— Cum vorbești ! strigă. Știi tu cine este domnul baron Papp de Zerind ? Andrei, tata nu vrea să influențeze cu nimic...

— Nici n-ar putea, zîmbi Andrei dar imediat îi păru rău.

Tatăl său se sculă în picioare și făcu un pas spre el.

— Cum vorbești tu cu tata ?

— Tată, n-are nici un rost... Eu mi-am ales drumul...

— Ce drum ? țipă Sabin. Ce drum ? Tu știi că azi comuniștii au omorît pe domnul avocat Emil Motzeanu ? Pe doctorul Emil Motzeanu ? Au venit la clubul țărănist și l-au împușcat cu mitralierele !

— Nu-i adevărat !

— Domnul baron Papp de Zerind mi-a spus : băiatul dumneavoastră, domnule Sabin, este un element de mare valoare, un element românesc pe care noi l-am urmărit cu atenție , în care am pus mari nădejdi... Așa a vorbit domnul baron.

— Îl bag în mă-sa !

Octavian rămase uluit, nevenindu-i să-și creadă urechilor.

— Ceea ce am scris acolo sînt lucruri pe care le-am văzut cu ochii mei ! strigă Andrei. Dumneata înțelegi ce înseamnă să tai capul oamenilor în fața mamelor, a taților ?

— Nu-i adevărat ! strigă Sabin. Românașii nu fac așa ceva.

— Am văzut eu, cu ochii mei. Și n-o să tac ! Înțelegi ? N-o să tac chiar dacă nu Papp, ramolitul ăla, ci însuși bunul Dumnezeu mi-ar porunci să tac ! Nu pot.

— Ai să taci ! urlă Sabin și se repezi greoi spre el. Ai să taci, că dacă nu...

— Dacă nu ? îl întrebă calm Andrei ; apoi încercă să-i pună mîna pe umăr, dar bătrînul se feri, cu o strîmbătură.

— Uite, tată... Tu poți să afli adevărul... voi cheferiștii știți totul... Tu crezi că eu am mințit ? M-ați învățat vreodată tu și mama, să mint ?

Octavian rămase descumpănit ; se clătină ușor pe picioare și Andrei își dădu seama că era băut.

— Și dacă e așa cum îți spun... și e așa, *am văzut*, m-ai îndemna să mint ?

— Andi, noi sîntem foarte săraci... tare săraci.

— N-am fost niciodată bogați, spuse Andrei și nu-mi aduc aminte să te fi văzut sau auzit mințind, din pricina asta.

Ochii bătrînului se umplură de lacrimi și Andrei nu putu suporta privirea aceasta umedă, deznădăjduită.

— Domnul baron te roagă... să scrii un articol, în ziarul domniei sale, să arăți că nu-i adevărat, că... Și deodată se repezi clătinîndu-se, îl luă în brațe, își culcă fruntea pe umărul mantalei militare, scorțoase :

— O să aibă grije de tine... o să te întrețină la studii, la Paris, o să-ți facă o situație... Tata... nu e în stare... Tata te roagă...

— *Nu*, spuse Andrei, după o lungă tăcere.

Bătrînul se dezlipi de el și privind într-un colț al bucătăriei, șopti :

— Atunci, pleacă din casa mea.

În clipa următoare, Andrei se întoarse și ieși. Simțea cu toți porii că e un gest ordinar, laș și-l înspăimîntă ușurarea care-l cuprinsese. „Acum... încotro ?" Îi era grozav de foame. Nu mîncase nimic de azi dimineață. Se căută prin buzunare. Mai avea o mie de lei, din banii mătușii Emilia. Se hotărî să meargă la restaurant. Și apoi ? Strada, castanii desfrunziți, geamurile întunecate, dincolo de care burghezii făceau dragoste sau cinau...

Nu găsi nici un loc liber la restaurant. Începu să se întrebe unde va dormi și se hotărî să meargă la Scwartz acasă. Cu greu izbuti să urce în tramvaiul aglomerat. Se comenta moartea lui Motzeanu ; unii călători înjurau pe comuniști. Cineva spuse că Motzeanu a tras cu pistolul și s-a împușcat singur, din greșeală, dar fu înjurat cumplit, făcut trădător de nație, așa că omul, tăcu, impresionat.

Andrei coborî din tramvai, străbătu străzile noroioase, intră în curtea lui Schwartz și pîndi geamul camerei lui. Era întunecat, cu jaluzelele coborîte. Începu să fluiere, dar nimeni nu-i răspunse. Atunci se duse în față și apăsă pe sonerie, ascultînd ecoul țîrîitului prelung, enervant. Într-un tîrziu, ușa se întredeschise și o voce de femeie întrebă :

— Ce poftiți ?

— Îl caut pe Schwartz, pe Iani.

— Iani ? Nu mai locuiește la noi... A plecat... S-a supărat pe noi, Iani... și eu i-am spus... Ianika, dragul mamei, nu te băga tu în treburi de astea. Vecinii spun că s-ar putea să te spînzure într-o zi,

nu te băga, Ianika. Ne-am certat şi a plecat... Vai, vai, domnule, ce are să fie cu noi ? Eu sînt mama lui, doamna Schwartz. Soţul meu a murit, aşa că sînt singură, singurică... n-am putut să mă ocup de Ianika... a trebuit să cos, să cîrpesc... şi el... A plecat, stă la domnul Robber, pe strada Independenţei Nr. 74... N-aş fi crezut ca fiul meu să ajungă comunist, tocmai acum cînd se aude că şi noi vom avea o ţară a noastră, că vom putea pleca, că Doamne, greu a fost jidan în sus, jidan în jos... Ianika a suferit atîta, cînd l-au dat afară de la liceu !... Pe strada Independenţei nr. 74 stă domnul Robber. Dacă mergeţi acolo... Staţi, poftiţi în casă, să vă dau ceva pentru el. Am nişte salată de vinete, pusă pentru iarnă, cu bulion. Poftiţi, aşteptaţi o clipă. La domnu' Robber stă...

Femeia fugi grăbită, lipăind cu papucii pe scările şubrede. Veni îndată, îi îndesă în mîini cîteva sticle şi-i strecură o bancnotă.

— Spuneţi-i, vă rog, să vie acasă, că i-am găsit un loc la domnul Sonnenbrun... Am vorbit şi cu rabbi Sielbermann... Vorbiţi cu el...

— Bine, doamnă, noapte bună !

— Spuneţi-i, — strigă în urma lui mama lui Schwartz, — că am să lucrez, că are să aibă tot ce-i trebuie, numai să vină, să se lase de...

Cu sticlele de salată în braţe, pe jos, aproape de miezul nopţii ajunse la adresa indicată. Sună. După un timp, care i se păru lung, uşa se deschise şi un craniu chel se ivi :

— Pe tovarăşul Robber îl caut, spuse Andrei, jenat.

— Robber ? Nu stă aici... E la Petersburg, de mult, de cîţiva ani de zile. Joacă acolo în piese de teatru, ehei... Du-te... La Petersburg, acolo-i...

— Cine mă caută ? răsună glasul sonor al lui Robber. E cineva de la partid, papa ?

— Nu ştiu, scînci bătrînul. Are ceva în braţe... sticle...

— Eu sînt, tovarăşe Robber... Andrei Sabin...

— Dumneata ? Ce s-a întîmplat ? Papa, lasă-l să intre !

— Îl las... Poftească, domnule... Poftească... Eu sînt bătrîn... Acuma m-a pus Jacquot să tai etichetele de pe cărţi... Ştii cîte cărţi avea ? Multe... Schiller, Goethe, Heine, Klopstock, Ossian... Multe, multe... Pe toate o să le traduc... Rebeca o să se bucure... Dar acum tai etichetele jos... cu lama le tai... Ehei... *Kennst du das Land wo die Zitroen blühn ?* [1]...

[1] Cunoşti tu ţara unde lămîii dau în floare ? (germ.)

— Intră, tovarăşe Sabin, îl îndemnă Robber. Vino o dată !

Andrei păşi pe covorul gros care acoperea coridorul. În urmă se auzea, obsedant, glasul bătrînului :

— Pe toate le traduc !

Robber îl privi mirat pe Andrei, apoi se dădu la o parte, ca să-i facă loc să intre. Odaia destul de mică era înţesată de cărţi. Schwartz, aşezat pe o canapea, se uită întrebător la Andrei :

— Ce-i cu tine ?

— Ţi-am adus astea de acasă, de la maică-ta, zise Andrei, supărat. Poftim.

Aşeză sticlele pe masă, printre dosare şi hîrtii, apoi rămase nemişcat.

— Dar ce s-a întîmplat ? De ce m-ai căutat ?

— M-am certat cu bătrînul, înţelegi ? Credeam că la tine o să pot rămîne...

— Asta-i bună ! începu să rîdă Schwartz, lăsîndu-se să cadă pe pernă, zguduit de hohote. Va să zică amîndoi... am rupt relaţiile cu clasa... începînd cu săracii noştri părinţi. Perfect ! Jacquot, la tine o să se instaleze un azil de noapte ! Ai unde să-l culci pe Andrei ?

— Da, desigur, spuse netulburat Robber. Îi fac un par pe cărţile astea... uite aici.

Repede, îndemînatic, desfăcu un balot cu cărţi, le aşternu pe jos, în cîteva rînduri, scoase un aşternut dintr-un dulap şi-i făcu semn lui Andrei să se dezbrace.

— Ai să dormi pe comorile culturii universale, se strîmbă el, amabil. Ţi-am pus operele complete ale lui Shakespeare. Dacă preferi alt pat, Voltaire, Tolstoi, Balzac — spune.

Apoi, fără să-i mai dea nici o atenţie, se aşeză pe marginea patului lui Schwartz şi continuă o discuţie începută :

— Eşti copil încă, Schwartz, de aceea judeci cu inima ; asta-ţi face plăcere. În general în România se judecă puţin, în adevăratul înţeles al cuvîntului, puţin şi prost... Nu vorbesc de filozofia inexistentă, dar de literatură, de artă. Geniile noastre au descoperit, cu un binecuvîntat sentiment pueril, de orgoliu, adevăruri care în Franţa erau banalităţi în secolul al XVI-lea, iar în Orient, pe vremea cînd noi nu ieşiserăm încă din maimuţă... Nu e desigur vorba numai de influenţe — de acel circuit subteran, tainic — circuitul sangvin al artei, ci de faptul că noi, românii, — n-am descoperit niciodată lumea pe cont propriu... Nici o revoluţie a noastră n-am avut, niciuna, afară poate de nenorocitul 1848, şi asta în Ar-

deal, deoarece în Regat a fost o parodie, ceva rizibil... N-avem limpede noțiunea de revoluție...

— De ce, după părerea ta ?

— Pentru că judecăm subiectiv, cu inima și cu stomacul ; ideile ne încălzesc, cu cît sînt mai simplist exprimate, foamea ne mînă... Fă o experiență : explică unui grup de oameni dialectica marxistă, principiile ei și vezi apoi dacă sînt gata să se urce pe baricade... Nu vor fi ; îi va cuceri contrarevoluția, cu o muzică militară zgomotoasă și cu un popă, orator talentat... O litografie banală : patria în chip de femeie în costum național, cu sînul sfîșiat de un șarpe, îi va mișca pînă la lacrimi, mult mai tare decît zguduitorul principiu dialectic al morții și nașterii, îngemănate în aceeași unitate...

— Atunci după părerea ta... spuse Schwartz, descumpănit.

— Bine, părerea mea nu contează, mai ales acum. Sînt totuși vremuri agitate, dușmanul acționează fățiș, te atacă, te bate, îl ataci, îl bați. Dar mai tîrziu, cînd, mă rog, burghezia va fi nimicită...

— Atunci ?

— Îți imaginezi, desigur, că în clipa aceea va fi intronat raiul pe pămînt... Te înșeli, micuțul meu. Abia atunci vei asista la mari lupte, obscure, de neînțeles. Fericit de cel ce le va ști contempla rece, ca pe niște furtuni împietrite.

— Atunci ?

— Lenin este un geniu incomparabil, dar nici un geniu omenesc — sper că în alte forme nu crezi — nu va fi în stare să cuprindă sau să prevadă tot viitorul... Nu uita că, vai, revoluția o fac oamenii și nu niște scheme, care au ajuns dincolo de bucurie, sau durere, sau de simplele pofte omenești.

— În fond, nu înțeleg ce anume vrei să-mi demonstrezi. Pornisem de la un lucru clar.

— Da, zise Robber, întorcîndu-se abia acum spre Andrei, care-i asculta atent. Tovarășul Schwartz mi se plîngea azi. Spunea că în timpul ilegalității, fiecare sarcină ce i se dădea devenea imediat a lui, o integrantă. Și acum, cînd partidul a ieșit din ilegalitate, problemele zilnice, mărunte, cum ar fi înființarea unei cantine la INDAGRA, i se par, oarecum, străine. M-am exprimat clar ? Da... Iar eu îi spuneam că în loc să-l îngrijoreze, acest simptom ar trebui să-l bucure nespus ; e o manifestare a maturizării politice, a unei înțelepciuni politice. Dacă sarcinile revoluției ți se aprind în cap, ca paiele, riști să fii devorat de flăcări, să cazi, riști să te atașezi unei sarcini, ca unii artiști mediocri unei singure opere... Ca și artiștii, revoluționarii n-au discernămînt, atîta timp cît fenomenele ce se petrec îi incendiază...

— După cîte știu eu, un revoluționar trebuie să unească în el spiritul practic cu pasiunea arzătoare, spuse Schwartz.

Robber urmă, cu o nuanță de îngăduință :

— Evident, sînt formulări care se adresează maselor, nu-i așa ?

— Tu faci deosebire între inițiați și mase ? strigă Schwartz.

— Eu ? Vai de mine... O face realitatea însăși... Așa că realitatea trebuie sulemenită nițeluș, ca să devină inteligibilă.

— Îmi face impresia că întorci lucrurile cu capul în jos, spuse enervat Schwartz.

— Nu. E o impresie, clătină energic Robber din cap. Studiați amîndoi, dialectica, singurul sistem a-sentimentul, riguros ca o mașină de calculat ce nu greșește. O să-mi dați dreptate... Hai să dormim. E aproape două.

Se dezbrăcă și stinse lumina, apoi se strecură în pat, căscînd.

— Spre fericirea noastră, spuse, — burghezia e incapabilă să priceapă marxismul. E o limbă complet străină pentru ea ; altfel ne-ar fi cam greu.

Mult timp Andrei nu putu să doarmă, din pricina unei iritări, amestecată cu neliniște ; discuția celor doi îl pusese într-o stare de inferioritate nu numai pentru că lucrurile acestea erau într-adevăr noi pentru el ; de obicei era dispus să asculte, atunci cînd nu se găsea în fața prostiei sau a ignoranței agresive în fața cărora se cantona și el în agresivitate ironică ; desigur Robber era infatuat și în clipele acestea era ultimul lucru pe care el, Andrei, era dispus să-l suporte... Mai știa după experiența cu Manifestul lui Marx și Engels că va fi nevoie, pentru el, de o lungă și poate nu totdeauna comodă perioadă de inițiere, că era incapabil și acum mai puțin dispus decît oricînd să creadă în ceva, înainte de-a înțelege. Dar adevărul era, își dăduse foarte bine seama de asta la Lunca, la țară, că în pofida faptului că trăise acolo ani de zile și cunoștea pe fiecare om aproape, de la porecle, la micile necazuri, ceea ce era esențial, drama socială, îi scăpase, nici n-o intuise măcar, i se păruse firesc ca Mitru să fie argat, iar pe Cloambeș îl disprețuise numai pentru că era un dobitoc ca om. Cît despre rolul lui posibil în schimbarea acestei condiții umane, gîndul acesta nu-l vizitase niciodată. Disjuncția lui Robber între „inițiați" și „masse" (termenul, în ultima vreme era folosit pînă la sațiu, poate pentru că era nou și încărcat de un sens revoluționar) i se păruse agasantă, scolastică ; dar nu era

o speculație gratuită, în genul celor în care excelau pe vremuri el, Lucian și Suslănescu ; nu era nici încercarea firească a unui om cu mai multă experiență să tempereze „entuziasme juvenile" — așa cum Potra era convins că numai maturizarea poate aduce adevărata credință, ci o gîndire pe de-asupra realului, deasupra durerii și căutării sincere, speculații „în sine" asupra unor lucrări care nu existau „în sine" și de care, era convins, depindeau lucruri mult mai grave, decît destinul lui personal.

A doua zi, Robber se sculă foarte devreme, deschise geamul și începu să facă o gimnastică ciudată, ca un ritual. Răsufla adînc, de i se umflau vinele, își împreuna degetele ca pentru rugăciune, se lăsa să cadă pe covor, își atingea genunchii cu fruntea.

— E o meteahnă a lui, rîse ironic Schwartz. Yoga, pentru întărirea capacității de concentrare... Ce vrei ? Fiecare om mare e nițel într-o ureche.

Mîncară grăbiți pîine prăjită în ulei, băură un ceai anemic, apoi Schwartz, scărpinîndu-și fruntea, se întoarse spre Andrei :

— Ce faci azi ? Eu am ședință de comitet, pe urmă trebuie să mă duc la INDAGRARA toată ziua-s ocupat.

Stînjenit, Andrei nu-și ridică ochii din podele.

— Vino cu mine, zise Robber. Am să vorbesc cu Jurca despre tine. Poate că... Înțelegi, partidul nu-i prea bogat...

— Nu-i vorba de asta ! N-am intenția să devin rentierul niciunei instituții.

— Ei, ei, mai lasă orgoliul acesta mic burghez, zise Robber încruntat. Situația ta e destul de dificilă...

Pe drum, după o tăcere, Robber continuă :

— Destul de dificilă situația intelectualului, în general *„deça delà / pareil à la / feuille morte"* [1] Gîndirea noastră este liberă, în abstract, dar asta nu te hrănește. De multe ori îl invidiez pe papa. Trăiește în afară de timp. I se spune că e la Iași... Ieri îmi spunea că s-a întîlnit cu domnul N. Budurău ministrul Justiției în 1904. Ei, nu-ți fă griji. Dacă ești dispus să renunți la personalitatea dumitale, care, cînd e... prea personală, e numită „individualism", toate se rezolvă.

— Nu-s dispus de loc !

[1] De ici colo, asemeni unei frunze moarte. (fr.)

— Bine... bine... Mai vorbim. Cu binecunoscuta capacitate a clericului de-a-și justifica toate abdicările, o să ajungi să glorifici negrul, spunînd că-i roz, sau viceversa.

— Niciodată, spuse Andrei, înfundat.

— Studiază dialectica, prietene. Jos sentimentalismul !

Andrei nu-i putu răspunde. Fără îndoială, Robber era mult mai cultivat decît el ; jongla familiar cu unele noțiuni tulburătoare pentru Andrei prin noutatea lor. Îi spuse acest lucru. Robber rîse măgulit :

— Există epoci — nu știu dacă sînt fericite sau nu — în care problemele esențiale, marile coordonate — viața și moartea — devin subiecte zilnice ale salahorului și conducătorului de stat. Sfîrșești prin a te obișnui. Ba la urmă îți și place. E, dacă vrei, *l'attrait du précipice* [1], de care vorbesc alpiniștii. Uite, am ajuns. Am vorbit cu Jurca despre tine. Să-ți spun ceva ; nu complica lucrurile, lasă dracului psihologia, filozofia istoriei, și căutările abisale. Lui Jurca spune-i că ești gata să-ți dai viața pentru victoria cauzei proletariatului. Avem nevoie de tineri, de intelectuali, pe urmă... o să vezi și tu ce se mai întîmplă.

Deodată Andrei se opri ; ostilitatea din privirea lui era atît de evidentă, încît Robber făcu repede un gest de împăciuire.

— Uite ce e, spuse Andrei, probabil pentru dumneata toate astea sînt... cum să mă exprim ? ca o problemă de șah, în desfășurarea căreia te miști cu siguranță... și cu un fel... de cinism, dacă nu te superi. *Pentru mine nu.*

— Ar fi și trist la vîrsta și experiența dumitale, răspunse Robber care nu părea supărat. Peste cîțiva ani, dacă mai trăim vom vorbi... îl luă de braț :

— Defectul meu, recunosc, poate e și o greșeală politică, e că... se opri, căutîndu-și cuvintele.

— ...îți pui mintea cu noi, spuse Andrei pe șleau. Iar noi n-avem instrumentele dumitale intelectuale. Asta ai vrut să spui, nu ?

— Aproximativ. Într-un fel îmi place să mă aud vorbind. Și poate vorbesc numai pentru mine.

Îl lăsă pe coridor, intră într-un birou ; ieși curînd informîndu-l că Jurca e într-o ședință și că-l roagă să aștepte. Îl privi ciudat și, parcă fără voia lui, adăugă :

[1] Atracția prăpastiei. (fr.)

— Uite ce e : dumneata ai făcut un pas care te exclude pentru totdeauna din tagma-ți socială. Poate te exclude din ceva mult mai complex. Meditează asupra acestui lucru.

— Am să-mi dau toată silința, spuse Andrei, fără urmă de ironie.

Se rezemă de perete, aprinse o țigară. Se gîndi că la noapte nu mai are unde merge. La Robber nu mai voia ; fără nici un motiv : nu mai voia.

În clipa următoare, răspunsul îi veni de la sine : Robber era un tip exact ca Suslănescu, dar pe baricada cîștigătorilor : aceeași măcinare de cuvinte pentru cuvinte, dar într-o arie în care el, Andrei, era străin, dezarmat, neinițiat.

Într-un tîrziu ușa se deschise și muncitorul acela care venise să-l ia de acasă, ieși, cu un mers nefiresc, de om golit interior. Era palid, avea obrazul plin de vînătăi învechite ; cînd dădu cu ochii de Andrei nu păru să-l recunoască, apoi veni lîngă el și-i spuse cu greu, cu o voce albă :

— No, pe mine m-or exclude din partid, acuma... Dacă lor le-ar fi tăiat pe frate, sau pe tată cu săcurea, atunci ei...

Plecă pășind ciudat, ca și cum ar fi călcat în gol.

Mai ieșiră cîțiva, remarcă un bătrînel plești, care-și chinuia mustața cînepie, pe Holtzmann care-i spunea :

— Să ai grijă de el, Hovárth baci... Apoi Holtzmann îl văzu și se întoarse spre Gheorghe Jurca ; acesta îl văzu și el pe Andrei și-i făcu semn să intre : în biroul imens era plin de scaune și fumul rece de țigară atîrna în falduri.

— Hai, tovarășe Sabin, spuse și-l prezentă unui om în vîrstă cu părul și mustața albă și fața roșie acoperită de o rețea adîncă de riduri. „Tatăl meu", spuse el.

— Serbus, băiete, zise bătrînul și-i strînse mîna, i-o scutură, puțin cam prea tare.

— Șezi undeva, spuse Jurca. Am auzit că te-a gonit tata de acasă.

— Cam așa ceva, încercă să rîdă Andrei, dar rîsul era fals neplăcut.

— Ești a lui Octavian de la chefere ? întrebă bătrînul. Îl știu, om de treabă, s-a purtat fain atunci cînd a fost bătaia cu nemții la gară... Numai că nivelul politic, conștiința, e cam caca... Și acuma ce vrei să faci ?

— Nu știu.

— Apoi, se întoarse el spre Gheorghe Jurca, îl bag la noi în fabrică.

— Să mai vedem, spuse Jurca. Acum, lasă-ne puțin, tată...

— Mă duc, mă duc, să-l găsesc pe Horváth ăl tînăr... Știi, se întoarse el spre fecioru-său, chestia asta cu excluderea din partid care se cheamă „ajutor în muncă" e cam... Te pomenești că devine al doilea Mahno... Știi cine a fost Mahno, Nestor Ivanovici ? îl întrebă pe Andrei. Știi pe dracu, de unde să știi. Da' unde locui ai? N-ai. Vino la mine acasă, pe strada Solfeghiului 5, ți-i minte numele, că mai tîmpit nu se poate. Serbus și cu taică-tău, cu Tavi, stau eu de vorbă. Mai joacă popice ?

— Cred că da, spuse Andrei silit.

Jurca se așeză călare pe o bancă, îi făcu semn să facă la fel ; tocmai atunci reintră și Holtzmann.

— Da, spuse Jurca, așa e, toate se nasc greu. Poate că și copilul simte durere cînd se naște, dar nu știe s-o spună. Țipă și noi credem că se bucură. Uite ce ne-am gîndit... tu scrii frumos, ai ceva talent, te angajem la redacția „Patriotul"... Îi dai biletul ăsta lui Robber...

— Poate-l trotzkizează și pe el, spuse clipind des din ochii-i obosiți, Holtzmann, dar Jurca nu păru să dea vreo importanță acestor cuvinte.

— ...Ai să poți umbla pe teren, să cunoști o mulțime de lucruri... Leafa-i cam mică...

— Nu-i vorba de asta, sări Andrei.

— Ba e. Mănînci la cantina noastră, poți locui la căminul dela Notrdam, cum îi și ziceți voi ?

— Azilul de noapte, spuse Holtzmann.

— O să ne vedem, o să mai vorbim, acuma nu prea e timp de povestit. Mulțumit ?

— În regulă, spuse Andrei.

— Ei, atunci, du-te... Noroc bun.

Pe coridor, Andrei își spuse „Acum mă duc la Sonia, a trecut atîta vreme"... Nu voia să recunoască, dar avea senzația aceea neplăcută a primului contact cu un loc și cu o lume necunoscută, și care nu semăna cu „o mare familie".

Îl văzu pe Schwartz, urmat de vreo zece tineri ; purtau toți teancuri de ziare subțioară.

— Andrei ! strigă el. Nu vii cu noi ? Acțiune revoluționară de difuzare a presei de partid ! Ori te jenezi cumva să-ți începi cariera de ziarist vînzînd ziare ? Ai vorbit cu Jurca ? E cea mai bună soluție. Rezolvare din mers. Strașnic ! Ei, ce faci ? Vii ?

— Haidem, zise Andrei.

Schwartz le explică pe unde să treacă. Lui Andrei îi dădu un sector periferic. În prima clipă, acesta fu mulțumit, apoi înțelese : Schwartz voia să-l cruțe de o întîlnire cu fostele cunoștințe.

— Dă-mi altă stradă ! Undeva mai în centru. Înțelegi, lume mai multă... E mai ușor, cînd n-ai experiență.

Schwartz înțelese și începu să rîdă :

— Bine, ia-o pe bulevard și pe Episcopiei. Vezi, că nu-i tocmai așa de simplu. Noroc. Ne întîlnim aici la prînz. Te iau la masă.

Afară, un soare slab își revărsa lumina alburie pe străzile murdare. Andrei crezuse că vor merge în grupuri. Acum, singur, începu să nu se simtă tocmai bine, dar alungă această senzație. Se grăbi să ajungă pe bulevard, apoi începu să-și rotească privirile : uitase să întrebe cum trebuie să vîndă ziarul, așa că se îndreptă spre un ins înalt, blond, cu o manta de piele neagră, nouă.

— Cumpărați ziarul „Patriotul", spuse roșindu-se.

Omul îl privi cu răceală și scrîșni :

— Du-te în...

Andrei rămase încremenit. Tot sîngele i se adună în obraji și o clipă fu tentat să pună jos ziarele și să se repeadă asupra lui. Atunci se apropie de el un om în vîrstă, care-și aprinsese țigara la cîțiva pași mai încolo și-i spuse cu veselie :

— Ia să vedem ce marfă ai, flăcăule ? „Patriotul" ? Foarte bine... Ia dă încoace trei bucăți, că mă duc la atelier și mi le smulg tovarășii din mînă... E nou ? Foarte bine, așa... Lucruri interesante ?

— Da, răspunse Andrei pierdut.

Omul îi întinse banii, luă ziarele, apoi, aplecîndu-se spre el, îl întrebă confidențial :

— U.T.C., hai ?

— Da... dădu din cap Andrei... Da... Mulțumesc...

— Libertate, îl salută omul, cu pumnul strîns.

Pînă la unsprezece vîndu vreo douăzeci de ziare. Unii le cumpărau grăbiți și plecau citind, alții îi aruncau printre dinți : „Lepră, șterge-o" dar Andrei nu se mai înfuria. Unui domn în vîrstă, căruia nu-i oferise ziarul, dar care-l apostrofă, îi răspunse brutal, să meargă în mă-sa. Domnul, stupefiat, făcu un gest cu bastonul, dar întîlni ochii verzi ai lui Andrei, și plecă bodogănind ceva despre bandele comuniste. Mai încolo, Andrei se întîlni cu un alt vînzător, care striga în gura mare :

— Mîine înmormîntarea domnului avocat Moțatu, ucis de anarpiști ! Mare demonstrație, mare, popi, cruci, parastas, colivă... Sicriu de argint... Poate că și bătaie... Mare înmormîntare, mare.

După ce scăpă de înghesuiala care se iscase în jurul lui, îl văzu pe Andrei și-i dădu cu tifla :

— Ei, concurență, văzuși ? Așa să strigi : marea senzație... muncitor omorît de maniști. Crimele lui Maniu ! Amantele lu' dom' Maniu, senzație... Într-o clipeală ai vîndut tot cu supra... Îți rămîne și de țigări. Zău... Vino cu mine și te învăț. Ia dă încoace o foaie.

I-o smulse din mînă și se apropie de o doamnă în blană, privind-o încruntat :

— Poftiți ziarul „Patriotul"... Numai dușmanii poporului nu-l cumpără, reacțiunea. Ia, luați ! Un pol. Mersi, în numele poporului...

Veni lîngă Andrei și începu să rîdă :

— Dai ceva pentru lecție ? Te uiți ca Bill Baxter, să creadă burjuii că ai pistol în buzunar. Tare se tem de pistol... Cît dai ?

— Mulțumesc... tovarășe... zîmbi Andrei.

— Hm, ia te uită, mormăi băiețandrul. Nu-i nimic... tovarășe... am plecat. Și se depărtă strigînd cît îl ținea gura : Mare înmormîntare, plîns cu lacrimi ! Discurs a lu' domnu' Papp : Către românii de bine ! Numai un pol, la înmormîntare gratis !

Îi mai rămăseseră cîteva ziare și trecu pe strada Episcopiei, cînd, la un colț, se izbi piept în piept cu Teddie Varga. Acesta purta un pardesiu excentric, pepit, o pălărie plată ca o farfurie și o cravată înflorată și înfoiată. În primul moment nu-l recunoscu, apoi se întoarse și strigă :

— Hallo, boys ! Come on... come on... Veniți să-l vedeți pe Andrii Sabinoff, vînzător de ziare... Nu ți-e rușine, scuipă el la picioarele lui Andrei, în clipa cînd alături de el apărură Văgălău, Micky Belega, Gigi Moldoveanu, Horia Spinanțiu, toți foarte eleganți.

— Măăă, vocifera subțire, Teddie. Ia uitați-vă la trădător ! Te-ai dat mă, cu bolșevicii, le scrii articole ?... Barem te plătesc bine, că te văd răpănos și slab ca o capră ?

— Fă-mi loc !

— „Ia te uită, ți-o fi rușine de fostele tale relații „burgheze"... tovarășe ! Da' să înjuri pe români nu ți-a căzut obrazul ? Bine că te-am întîlnit să te scuip în obraz... Știi că prietenii tăi au asasinat pe domnul Motzeanu ? Răspunde, tovarășe ! Hai, tovarășe...

— Treci la o parte, — scrîșni Andrei, — că...

— Că ce ? Mă omori și pe mine ? Îmi dai cu ranga ? Întinse mîna și, smucind ziarele de sub brațul lui Andrei, le aruncă în aer. În clipa următoare, Andrei îl pocni cu sete, în bărbie. Teddie căzu pe

spate, în brațele lui Văgălău. Sîngele îi țîșni din gură, scurgîndu-i-se pe cravata galbenă, cu flori de lotus.

— Ce dai, mă ? înaintă Văgălău, suflecîndu-și mînecile pardesiului. Ce dai ?

Andrei nu mai așteptă. Luîndu-și vînt îl lovi cu putere în față, dar Văgălău făcu o eschivă rapidă, lipindu-se de zid. Pumnul îl atinse ușor, lîngă ureche. Gigi Moldoveanu făcu un salt de rugbist și-i cuprinse amîndouă picioarele, de la genunchi ; Micky Belega îl lovi în piept, iar Văgălău, cu buza de jos atîrnînd, îi dădu un pumn în nas. Andrei nu simți nimic. Căzu, ca retezat, pe asfalt, agățîndu-se de pantalonul îngust al lui Văgălău. Se răsuci, reușind să scape de Micky Belega și să plaseze un pumn îndesat în stomacul lui Horia.

— Bateți-l ! fornăia Teddie Varga, stropindu-se tot cu sînge. Bateți-l, mama lui !

Banda sări asupra lui, imobilizîndu-l. Văgălău îl încălecă și începu să-l lovească metodic în față. Capul lui Andrei se zbătea de la dreapta la stînga, ca o bilă dezarticulată.

Cînd Văgălău se ridică de pe el, Andrei se întinse pe o rînă. Îi venea să verse.

— Stați ! Stați, să mă piș pe el, zbieră Teddie, silindu-se să-și descheie pantalonii cu mănușa roșie de sînge.

Andrei își adună puterile și se ridică în genunchi, dar Văgălău îl lovi cu piciorul în ochi.

Cineva strigă, cu o voce răgușită :

— Heeei ! Ce faceți acolo, măă ! Haideți, fraților !

Se auziră tropăituri pe asfalt.

Un tînăr slab ca o scîndură, cu părul blond ieșind vîlvoi de sub o bască veche și găurită, se năpusti agitînd o bidinea cu vopsea. Îl lovi cu ea pe Văgăluă peste obraz, vopsindu-i-l în verde, apoi, învîrtind-o ca pe un buzdugan, pătă costumele impecabile ale celorlalți. Un om mai în vîrstă, alb ca un morar din pricina varului, îi trăsni o palmă lui Micky Belega, care o rupse primul la fugă, urmat de ceilalți. Tînărul cu părul zburlit îl ridică pe Andrei, rezemîndu-l de zid. Ochiul stîng îi era închis, iar din gura și nasul spart curgea un șuvoi de sînge.

— Care ai o batistă curată ? întrebă tînărul, ținîndu-l în brațe.

— N-avea niciunul.

— La mine... în buzunar... șopti Andrei.

Tînărul îl șterse atent. Ca printr-o ceață, Andrei îi vedea fața slabă, suptă, plină de riduri, cu cearcăne aproape negre în jurul ochilor.

— Unde locuiești ?

Andrei încercă să spună ceva, dar nu putu. Îi era greață. Tot capul îi era gol ca o cutie de tinichea. Scuipa mereu sînge. Trecîndu-și degetele amorțite peste ochiul stîng, simți o umflătură dureroasă, tare ca o prună.

— Unde locuiești ? îl întrebă zugravul cu părul vîlvoi. Să chem o birjă să te duc acasă, care ai ceva bani ?

— Nu trebuie, spuse Andrei, și vocea lui străbătu, șuierînd ciudat, printre buzele umflate : era rezemat de zidul unei case și-i venea să se lase încet pe asfalt, ca la umbra unui stog de fîn ; nu simțea nicio durere, numai o mare oboseală și uimire a trupului ; insitențele vopsitorului și mișcările gingașe și abuzive ale celorlalți îl stinghereau, așa că le făcu un semn că toate sînt în ordine și porni, fără să se clatine, bățos, așa cum bețivii orgolioși își ascund echilibrul pierdut, cu sentimentul că mișcarea nu mai aparține trupului lor, iar efortul de-a merge drept e un omagiu adus virtuții vigilente a celorlalți.

Neliniștea apăru mai tîrziu — nu-și dădea seama pe unde merge și nici de cît timp — cînd realiză că aude monstruos și deformat fiecare zgomot : o mașină cu tinichelele vibrînd din pricina efortului făcu să răsune în el, cristalin, zurgălăi iernatici ; Mureșul, curgînd lin și mîlos, urla strident ca o vită înjunghiată. În același timp nu putea lua nici o hotărîre : știa doar că *nu trebuie* să se ducă acasă, dar nu știa de ce nu trebuie sau unde ar vrea să meargă ; i se părea ciudat că nimeni nu-l întreabă de ce e plin de sînge, cu cine s-a bătut și dece și unde merge.

Strada era lungă, foarte dreaptă, pustie ; pomii defilau în stînga și în dreapta ei, ca stîlpii de telegraf din goana trenului ; trăgea un deget copilăresc pe grilajurile de fier ruginit, născînd puerile melodii liniștitoare ; iar curțile cu vegetația arsă de toamnă tîrzie, plină de cadavrele verii : hîrtii unsuroase, globuri de sticlă opac prăfuite, bănci cu vopsea verde scorojită, cîte un copil tropăind melancolic printre frunzele putrede, păreau din alt veac, misterioase și binevoitoare, dar nici o poartă nu se deschidea cu un scîrțîit vetust și tîrziu de tot se așeză, comod și pentru multă vreme, pe marginea de beton a unui grilaj, ca pe un podmol de lut ; „eu cred că veșnicia s-a născut la sat" ; în spatele lui un parc părăsit vuia stins. Niciodată nu se simțise atît de departe de el însuși și atît de puțin prizonier ; își spuse că, în mod cert, așa ceva trebuie să simtă oamenii înainte de-a muri ; „cît de greu se desparte sufletul de trup" : nu era adevărat ! Foarte ușor.

Aici îl găsi pe la prînz Sonia : era pe strada unde locuia ea, la cîteva case depărtare doar, şi la întrebările ei îngrozite el răspunse cu un zîmbet interior, deoarece nu era stăpîn pe mişcările feţei sale. Pe urmă rezemîndu-se de umărul ei, deranjat de zgomotul infernal de fier pe fier al bocancilor militari, cu pielea ca tinicheaua ruginită, străbătu nesfîrşita distanţă, urcă treptele de marmoră crăpată ale intrării şi rămase nemişcat în holul plin de umbră şi de mirosuri depărtate şi ireale, în timp ce mama Soniei şi ea, dezbrăcîndu-l, îi vorbeau într-o limbă străină, guturală. „Lasă-mă pe mine", spuse doamna Bucşan şi multă vreme după aceea, Andrei se întrebă dacă atunci cînd mîinile ei mari, aspre, îl spălau în baie fusese şi Sonia acolo, privindu-i muşchii subţiri, care se destindeau plictisiţi sub apăsarea degetelor acelea binefăcătoare şi ostile.

Patul cu cearşafuri aspre ; ceaiul de muşeţel, cu iz de cîmp ucis ; lumina înserării dureroase, filtrată printre pleoape tumefiate ; un doctor, mirosind a mucegai şi terebentină, cuvinte şi uimiri de circumstanţă, reţetă, supă slabă ; spuse şi Andrei ceva fără importanţă ; pe urmă rămaseră singuri, el şi Sonia, ea se aşeză pe marginea patului şi intimitatea aceea, prima, care ar fi trebuit să fie încărcată de toate reţinerile stingherite ale sîngelui lor, era altfel decît cum ar fi fost normal să fie ; simţea prin lîna deasă a saltelei curbura şoldului ei şi era fericit că ea nu-i pune mîna pe frunte, ci stă doar aşa, cu spatele drept şi mîinile pe genunchi.

Se trezi noaptea, singur, în mirosul acela familiar de curăţenie ; se făcuse foc în cameră, pentru prima oară anul acela, o *veilleuză* răspîndea o lumină stinsă, de sînge diluat ; îl durea tot corpul, obrazul şi în dosul urechii, unde careva îl lovise cu spiţul ghetei, avea o umflătură în care pulsau săgeţi fierbinţi. Ce era ciudat era faptul că nu simţea, nici umilinţă, nici furie împotriva celor care-l bătuseră ; mai mult, nu reuşea să recompună în faţa ochilor feţele, gesturile lor, ca şi cum ar fi avut de-a face cu nişte umbre. Stătu multă vreme în picioare, pierdut într-o pijama prea largă, ascultînd încordat, încercînd să audă, prin pereţi, răsuflarea uşoară a Soniei ; ceea ce-l chinuia mai mult, acum, era faptul că nu se putuse face înţeles de tatăl său şi pînă în zori îl urmări imaginea bătrînului, singur în bucătăria pustie ; era însă inutil să încerce o împăcare ; bătrînul avea o încăpăţînare întunecată şi rea şi era incapabil să recunoască vreodată că ar fi greşit ; orice discuţie acum, sau în zilele următoare, ar fi înveninat relaţiile lor, poate pentru totdeauna.

A doua zi, cînd mama Soniei veni cu ceaiul, era îmbrăcat în mantaua lui militară şi stătea ghemuit pe un scaun fragil ; ea îl

privi cu răceală şi-i spuse că Sonia fusese acasă la ei, dar nu găsise pe nimeni şi lăsase un bilet ca mama lui să ştie unde e.

— Mama a murit, doamnă, spuse el încet.

Doamna Bucşan veni lîngă el, îi strînse capul la piept, dar nu era în gestul ei nimic compătimitor şi asta-i făcu bine ; era ca o strîngere de mînă între bărbaţi.

— Bea ceaiul, spuse ea. De ce te amesteci în politică ?

Dar nu era o întrebare, ci o simplă constatare, care nu cerea niciun fel de explicaţie ; ştia foarte bine că doamna Bucşan dezaprobase prietenia lui cu Sonia (dar fusese oare o prietenie ?) ; era şi normal, nu putea gîndi altfel, era dreptul ei să-l judece aşa, de aceea cînd ridică ochii spre ea şi văzu în privirile ei o fugitivă lucire de admiraţie, sau poate o neînţelegere vecină cu admiraţia, rîse scurt, fără veselie, complice. Bău ceaiul de cozi de cireşe ; i se părea că nu mîncase de foarte multă vreme şi se ridică de pe scaun, simţindu-se slab şi aerian.

— Îi daţi voie Soniei să mă însoţească cîţiva paşi ?

— De ce nu rămîi ? Dacă te-ai vedea în ce hal eşti...

— Presupun. Trebuie să plec.

— Nu vii la masă ?

— Vă rog să mă iertaţi, nu...

— Sonia ! strigă doamna Bucşan. Andrei pleacă.

Ieşiră în strada măturată de un vînt rece. Ea se zgribuli şi-şi strecură mîna în buzunarul mantalei lui, plină de seminţe, de tutun, de firimituri de pîine uscată. *„Omnia mecum porto"* [1], se gîndi el amuzat, simţind în buzunarul celălalt răceala grea a revolverului. Ridică din umeri : atîta ar fi lipsit să-l fi împuşcat pe vreunul, ieri.

Umblară multă vreme, spunînd tot felul de lucruri fără însemnătate, ca un fel de febrilitate, ca şi cum s-ar fi temut de tăcerea dintre fraze, privind cu lăcomie în jur, parcă străbăteau un oraş nou, necunoscut, dar din care toată lumea fugise ; pe malul Mureşului, vîntul le spulberă părul, înţepîndu-i cu mii de ace, apa curgea greoi, ca o uriaşă reptilă sătulă şi ostenită de viaţă şi în clipa cînd Andrei îi cuprinse umerii, ea se ghemui sub braţul lui ; nu era supunerea aceea pe care el o dorise de atîtea ori, foarte de mult, acum cîteva luni şi care însemna preludiul unei cedări, ci un gest firesc şi bun.

Tîrziu, ajunseră în dreptul liceului ; acum se instalase aici un spital militar. Deasupra frontonului clădirii baroce, se înalţa cunoscuta

[1] Tot ce am, duc cu mine. (lat.)

statuie de ipsos a unei Minerve. Semăna cu o gospodină care stă la coadă, sub ploaie ; dedesubt, săpată în marmoră cu litere latine, inscripția imperativă : *Repetitio mater studiorum est.* Urcară treptele largi, proaspăt spălate, păşind încet solemni sau numai timizi şi intrară în holul care semăna cu un atrium de operetă. Plutea peste tot un miros ascuţit de formol, de medicamente. Ceasul cel mare din hol se oprise, ciuruit de gloanțe ; cineva voise să împuște timpul, sau poate numai întîmplarea... Printre busturile pentru lecțiile de desen se ridicau mormane de pansamente însîngerate ; păsările şi animalele împăiate din „Museu" fuseseră şi ele scoase de acolo şi azvîrlite claie peste grămadă, maimuțe, scămoşate şi papagali cu culori încremenite, borcane cu şerpi şi broaşte şi şopîrle, depe care cineva băuse spirtul, scheletul unui „canis canis" şi cataloage şcolare. De undeva o voce de bărbat striga sfîşietor şi se auziră uşi trîntite.

În clipa cînd Andrei se întoarse spre Sonia, în penumbra prăfuită, ochii lui avură o lucire verde, tăioasă, umedă şi înainte ca el să fi putut spune ceva, ea îl sărută pe buze lung, stîngaci şi el simți cu o uimire dureroasă, cum vibra trupul ei subțire şi presiunea rotundă a genunchilor ei, pe genunchii lui ascuțiți.

Capitolul XX

Nu era încă dimineață, dar prin geamurile negre se simțea apropierea ei furişe şi leşiatică.

Tînărul cu care Andrei împărțea „garsoniera" se învîrti pe grămada de ziare vechi, se strîmbă urît : poate îl supăra vestonul răsucit sub subțiori, ca o frînghie groasă ; adormise îmbrăcat ; mormăia prin somn, mînios şi provocător :

— Plouă, mă ? Ai ? Plouă ?

— Nu plouă, dormi, răspunse Andrei şi se ghemui sub pătura şi scurta de piele, încercînd copilăreşte să păstreze puțină căldură. Inutil, ştia. Aprinse becul agățat deasupra patului de fier şi lumina lui dură, îl făcu să-şi simtă oboseala şi foamea : avea senzația că niciodată, de acum înainte, nu va mai dormi şi mînca pe săturate, că mereu va interveni ceva, în ultima clipă şi-l va împiedica. Încercă să-şi dea seama de ce se trezise ; asta-i risipi cu desăvîrşire somnul : deasupra, tavanul atît de cunoscut, peisaj familiar peste măsură de înalt, plin de crăpături şi pete de igrasie : una semăna pînă la absurd cu o hartă a Italiei, mai încolo erau vulpea, călăul, locomotiva... Se sculă, avînd grijă să nu facă zgomot ; celălalt, cu pleoapele jignite de lumină, sforăia încet. Îndesă în soba de tuci un maldăr de ziare vechi, gălbui, sfărîmicioase, mirosind a praf şi a cerneală uscată ; focul grăbit le devoră, umplîndu-l de iluzia căldurii. Uşa încăperii, înaltă, fostă albă, se deschise încet, scîrțiind enervant şi intră cel de gardă, Neagu, ucenic la Căile Ferate ; era în ciorapi de lînă rupți şi purta pe umăr, cu stîngăcie şi importanță, o puşcă Musin-Nagan, cu baioneta lungă, în patru muchii, îndoită dealungul țevii.

— Dece nu dormi ? șopti... E abia patru. Nu plouă.

— Atunci e în regulă. Nu mi-e somn, spuse Andrei și ieși pe coridor, se spălă la o chiuvetă ruginită, de unde curgea mereu un fir de apă gălbuie și înghețată. Își clăti gura, făcu cîteva mișcări aproximative de înviorare, apoi se așeză pe scăunelul lui Neagu și-i ceru să-i dea și lui un pumn de semințe de floarea soarelui. Le primi în palmă, amestecate cu praf și scame cenușii și începu să le cronțăne stîngaci, înțepîndu-și limba.

— N-ai dormit nici trei ceasuri, ai să dormi pe tine la manifestație, spuse Neagu, dar se vedea că e bucuros că nu mai trebuie să stea singur. Era slăbuț, nemîncat, ca ei toți de altfel, părea de cel mult cincisprezece ani, deși avea peste douăzeci, pierdut într-o salopetă neagră și largă, mult mai mic decît arma dacă ar fi pus și baioneta.

— Parcă ești un soldat al lui Napoleon, surîse Andrei ; dar celălalt îl privi bănuitor și spuse :

— Sînt un soldat al partidului.

— Nu vrei să te culci în locul meu ? Stau eu aici. Tot trebuie să-mi scriu articolul.

— N-am eu nimic cu Napoleon, spuse Neagu. Absolut nimic, îl bag în mă-sa.

— N-am nimic împotrivă, spuse Andrei serios. Pe mă-sa o chema Letiția. Ca și cum numele Signorei Buonaparte, concret, sunînd românește l-ar fi rușinat pe celălalt pentru înjurătura lui nepotrivită, Neagu se foi și schimbă vorba :

— Cum a fost ? Cum a ieșit pînă la urmă ?

— Bine.

— S-a lăsat cu ceva bătaie ?

— Nu. De ce să se lase ?...

— Cred și eu, dacă dai oamenilor pămînt... Și burjuiul ?

— Nu era acolo... Îi păru rău de laconismul acesta, pe care Neagu, nervos și mîndru, putea să-l interpreteze „dispreț ciocoiesc" ; toată ranchiuna socială a băieților, se revărsa în formulele simple, pe care le foloseau cu un fel de beție eliberatoare, ca și el, Andrei, de altfel, pe cele mai complicate, mai subtile, ale lui Marx și Engels. Așa că începu să-i povestească, din ce în ce mai prins și el, cele trei zile petrecute la Brusturi. Era unul din acele sate de munte dela nordul județului, cu case de lemn frumoase și mizerabile, noroi pînă în gît, șuvoaie reci izbucnind capricioase din coasta muntelui, cu revărsări de bolovani și arbori cărați cu rădăcină cu tot, un univers care i

se păruse cîndva poetic, profund național, dar al cărui suflet real era departe, în adînc, tulbure și încremenit, refuzîndu-se cu îndărătnicie, cu o sălbatică sfială. Cîțiva activiști de partid fuseseră bătuți și crestați cu cuțitele ; poate nu știuseră cum să le vorbească brusturenilor ; prin zona aceea circula banda unui teolog de la Sibiu, Drăgan și oamenii păstrau în amintire greșelile și excesele nu odată sîngeroase ale Comunei din 1919. Devenise un loc comun ideea că „la Brusturi partidul nu pătrunde" ; odată fusese trimis acolo un grup de muncitori, să repare uneltele oamenilor, dar găsiseră satul pustiu, casele cu ușile date de pereți și rătăciseră degeaba cîteva ceasuri prin noroaie, strigînd oamenii care-i priveau din pădure, printre frunze, ca în colimatorul unei mitraliere. Gheorghe Jurca era un om care nu se putea împăca cu asemenea „sfidări", cum le spunea în glumă sau în serios. Găsi un ceferist din Brusturi, care jumătate de an lucra în gară și jumătate cioplea ciubere, și îi dădu sarcina, deloc ușoară, să organizeze în Brusturi o celulă de partid. Ceferistul spuse „bine" și plecă în sat ; peste cîteva luni trimise vorbă că a „organizat" cinci oameni, că există în Brusturi o bucată de moșie a unui grof Edelstein, în care oamenii ar intra bucuroși ; de altfel cîțiva și intraseră, în primul rînd cei cinci „organizați", că primarul care se opusese fusese puțin împuns sub coaste și întreba el ce să facă acum.

— Uite, ăsta e un subiect bun pentru tine, îi spuse Jurca lui Andrei. Tot îți plac ciudățeniile... (În articolele lui Andrei se ferea ca de dracu de voluptatea generalizărilor, pe care o asocia întotdeauna cu discuțiile nesfîrșite între el, Lucian și Suslănescu și care continuaseră pe alt plan între el, Schwartz și Robber, pînă cînd acesta din urmă fusese exclus din partid, într-o ședință închisă, pentru activitate și propagandă trotkistă.)

Călători, împreună cu un activist șters, cu trenul vicinal apoi cu un decovil, prin pădurile grele de zăpadă. Activistul era speriat și frica lui răzbătea în fiecare gest și în fiecare cuvînt, oricît se silea să ascundă asta. Primiseră sarcina ca, după împărțirea moșiei, mai bine zis după constatarea împărțirii ei (deoarece pilda celor cinci „organizați" fusese urmată de tot satul), să asiste, iar activistul să conducă, ședința de înființare a celulei de partid, *„publică,* să vadă toată lumea cine sîntem și ce urmărim noi, comuniștii". Fără s-o spună, activistul, socotea cu totul ne la locul ei această înființare publică (făcuse chiar o aluzie la faptul că „partidul conduce, nu se dizolvă în masse") și tot timpul drumului stătu ghemuit, voind parcă

să ofere o țintă mai mică glonțului pe care-l aștepta din brazii potopiți de zăpadă.

— Uite, îi spuse Andrei, dîndu-și importanță (iubea nebunește iarna aceasta albă și grea, din alte timpuri, tăcerea împotriva căreia se chinuia degeaba țipătul vesel al locomotivei), dacă vrem să venim... mă rog, întregi de acolo, oamenii nu trebuiesc contrariși...

— Păi, da' parcă-i știe mama dracului cînd se supără și de ce ? Mi-a povestit Feri, că înainte de-a deschide gura unul i-a băgat sub nas o baionetă.

— Nu le-o fi plăcut mutra lui, spuse Andrei, care tropăia zgomotos, spre marea nemulțumire a celuilalt, care ar fi vrut ca și decovilul să se strecoare ca o vulpe.

— Parcă a mea are de ce să le placă !

Fură primiți la marginea satului cu pîine și sare, dar mai ales cu răchie prefriptă, așa că atunci cînd ajunseră la primărie, — o clădire de lemn, cu acoperiș putred de șindrilă, — erau beți morți și plini de zăpadă de pe urma căzăturilor. Băiețandri de 14—15 ani trăgeau focuri de armă și rafale de automat și activistul într-un elan războinic goli și el un încărcător. La primărie, într-o groaznică înghesuială, fum înecăcios, iz de țundre ude și de obiele puse pentru toată iarna, ceferistul, care ținea locul primarului fugit îi rugă să binevoiască să iscălească actul de împărțire, ceea ce făcură amîndoi, cu senzații voivodale de binefăcători. Pe urmă mîncară „sloi de oaie" și băură pălincă. Ședința de „alcătuire a partidului" urma să aibă loc la prînz, în curtea bisericii, unde era mai mult loc ; fuseseră aduse și băncile dela școală, atîtea cîte erau ; ceilalți puteau să stea și pe mormintele înalte. Activistul întrebă dacă vor veni și tovarășele femei, la care primi un răspuns scurt, sub formă de întrebare :

Curtea bisericii, în pantă bine înțeles, fusese măturată cu grijă de „tovarășele femei", niște scînduri puse pe capre alcătuiau masa pe care fusese întins un steag tricolor cu stema regală. („Dece n-ați pus pînză roșie ?" întrebă activistul și i se răspunse că din cauză că n-avem, îi bun și drapelul, păcat că-i cam mic. Între timp Andrei descoperi că ceferistul îl cunoaște bine pe taică-său și o bună parte din respectul nemaipomenit pe care Octavian știa să-l impună subalternilor, tocmai pentru că nu făcea pe șeful, bea cu ei și din cînd în cînd se răstea feroce, înjurîndu-i, se revărsa și asupra lui. Ceferistul îl rugă chiar „să conducă el lucrările, deoarece tovarășul i se pare cam niapiț și cum oamenii vor veni la ședință cu sticle de pălincă, spre a se încălzi, n-ar fi bine dacă, cumva, fără voia lui, tovarășul...)

Era ireal și adevărat : palma de loc măturată oglindă, biserica de lemn de prin secolul al XV-lea, cu turla subțire, ca un zbor agresiv, pomii grei de zăpada care cădea din cînd în cînd cu un bufnet răsunător ; ei la masa cea lungă și oamenii în fața lor, în tohoarce aburind, gîlgîitul vreunei sticle ; altfel o tăcere încremenită și seara care se strecura încă de acum, insidioasă, coborînd pe coasta muntelui.

Activistul citi cu poticneli un „material" în care se spunea totul și despre mersul războiului și despre situația internă și externă și despre politica partidului comunist ; din fericire erau foarte multe cuvinte neînțelese, așa că oamenii ascultau cu o mare încordare și din cînd în cînd, cîte unul, striga „trăiască" sau „jos cu el", așa cum știau ei că este în politică. În sfîrșit, lăsînd hîrtiile spuse că și în acest sat, ca pretutindeni în țară, s-au găsit cîțiva care s-au „dumirit" că zvonurile reacționarilor sînt niște ticăloșii și au hotărît să se angajeze neabătuți pe drumul lui Marx, Engels, Lenin și Stalin.

— Întocmai, spuse unul din cei cinci „organizați".

— Așa dar tovarășilor, vom trece acum la înființarea organizației de partid care a dat pămînt țăranilor săraci din satul Brusturi.

— Toți sîntem săraci, spuse preotul, care purta și el țundră și opinci.

Activistul rugă să nu fie întrerupt, și cu o voce solemnă, spuse :

— Așa cum se obișnuiește la noi, vom alege un prezidiu de onoare... (În sinea lui, Andrei rîse de multe ori de această practică, pe care însă toată lumea o considera firească, de-a invoca înainte de fiecare ședință — indiferent de ce se discuta — numele principalilor conducători comuniști, ca și cum prezența lor simbolică ar fi conferit oricăror discuții o gravitate istorică ; dar în același timp își spunea că acestea sînt „fițe mic-burgheze" și că, probabil, acest ritual era necesar în condițiile date.)

— În fruntea prezidiului de onoare, propunem pe scumpul și iubitul conducător al oamenilor muncii și al claselor muncitoare de pretutindeni, genialul strateg, tovarășul Iosif Vissarionovici Stalin !

Se opri așteptînd aplauzele și scandările cu care era obișnuit și rămase descumpănit în fața tăcerii celorlalți. Se sperie.

— Da' vine dumnealui aici ? se auzi atunci foarte limpede vocea unui bătrîn.

— Cum să vină, doamne iartă-mă, de la Moscova la Brusturi ? întrebă altul atîțat. De ce să vină ? Să te vadă pe dumneata, bace Ioachime ?

Bătrînul se ridică în picioare, supărat, căutînd cu ochii lui albaştri, foarte deschişi, pe cel care-l jignise.

— Dacă nu poa' să vine, atunci dece să *acupe* locul altuia ? zise bătrînul şi se aşează bufnit.

Se auziră cîteva mormăituri şi activistul, fără voia lui îi ceru lui Andrei sfatul, din priviri ; Andrei, măgulit, îi şopti :

— Trecem peste asta...

— Atunci... vom alege un prezidiu de lucru... Căută printre hîrtiile ferfeniţite ale „materialismului" o listă pe care, aşa-şi amintea dar nu era sigur, o întocmise la primărie împreună cu ceferistul ; dar înainte de-a o găsi, se ridicară din curte, de pe butuci şi de pe mormintele înalte şase bătrîni, veniră încet, păşind rar şi se aşezară la masă. Îşi scoaseră cuşmele. Erau toţi tunşi „cu oala" rotund şi ochii lui Andrei se umplură de lacrimi.

— Deschide şedinţa, spune cîteva cuvinte, şi şopti activistul bătrînului care se aşezase lîngă el : acesta se ridică, îşi făcu o cruce largă.

— În numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh, deschid şedinţa de comunişti...

— Sînt daţi dracului ţăranii, spuse Neagu serios. Cine crede că ţăranul e prost, acela-i prost el însuşi. După părerea mea a fost frumos.

— Cam frumos, rîse Andrei şi schimbă vorba.

Încă în seara cînd se întorseseră, Jurca îl chemase la el, curios cum se desfăşuraseră lucrările ; Andrei îi povestise totul, colorat şi cu amănunte şi Jurca rîsese cu hohote, în timp ce activistul tăcuse tot timpul, dezaprobator, ca şi cum relatarea exactă a întîmplării, cu toată savoarea ei, l-ar fi pus pe el într-o lumină neplăcută. Dar Holtzmann — care după îndepărtarea lui Robber — răspundea şi de ziar, citi articolul lui Andrei cu multă gravitate şi pe urmă, privindu-l cu ochii lui obosiţi, spuse încet : „Nu merge".

— De ce ?

— Înţelegi şi tu atîta lucru... În primul rînd numele tovarăşului Stalin, nu poate fi amintit în asemenea împrejurări... pitoreşti. „Bunul simţ" ţărănesc, cum îi spui tu, poate fi interpretat şi ca o bătaie de joc, şi mai mult ca sigur că aşa ar fi interpretat.

— Eu sînt convins, se încăpăţînase Andrei, că tovarăşului Stalin i-ar face plăcere să ştie că oamenii asociază numele său cu logica, cu bunul simţ, cu ironia împotriva lucrurilor formale, deşi acolo nu era nicio ironie intenţionată.

Ceea ce i se părea ciudat la Holtzmann, pe care-l preţuia pentru inteligenţa şi cultura lui, era lipsa lui de humor, ostilitatea împotriva amănuntului atunci cînd amănuntul nu era expresia identică a generalului ; mai avuseseră o discuţie pe marginea unei notiţe a lui Andrei, scrisă în urma sesizării unui soldat, care se plîngea că maiorul Angheliu bate soldaţii. Holtzmann nu fusese de acord cu publicarea notei : „Asta caracterizează pe ofiţerii noştri ?"

— Da ce-i caracterizează ?

— Faptul că se bat împotriva fascismului. Cu cîteva excepţii nesemnificative... întreaga noastră armată...

— Să zicem că maiorul Angheliu este o asemenea excepţie...

— Iar ziarul lui Papp să zică, imediat, că înjosim armata noastră. Vezi, tu, şi ei fac generalizări abuzive.

Andrei cedase ; temperamentul lui era incapabil să reziste multă vreme la repetarea calmă a unor argumente, chiar dacă nu era de acord cu ele ; notiţa despre maiorul Angheliu nu apăruse, iar articolul despre înfiinţarea primei celule de partid la Brusturi, urma să fie plin de generalizări edificatoare, nimic din tăcerea aceea apăsată de albul zăpezii grele, din participarea oamenilor. (După şedinţa aceea se mai înscriseseră opt în partid ; nouă propriu zis, dar al nouălea era o femee văduvă şi nu fusese primită)... „Realitatea e rebarbativă, deci trebuie niţeluş sulemenită", îi spusese odată Robber şi amintindu-şi acest lucru, Andrei se întrebă încurcat dacă nu cumva „teoriile" inteligent-cinice ale lui Robber îl influenţaseră, fără voia lui, pentru că personajul îi era profund antipatic, din pricina suficienţei. Poate că într-adevăr Holtzmann avea dreptate : în bătălia care se desfăşura acum numai ceea ce servea *cauzei* avea drept la existenţă. Restul, amănuntele, culoarea, savurosul sau tragicul, mai tîrziu. Dar oare, „mai tîrziu" epoca va putea fi reconstituită din generalităţile mobilizatoare, cerute de clipa de faţă ? Nu ştia, dar n-avea timp să gîndească prea mult şi de altfel era sătul de întrebări, voia certitudini. Scrise aşa dar articolul în sensul celor spuse de Holtzmann şi cînd Jurca, privindu-l cu oarecare reproş, îl întrebă de ce a înşirat o serie de lozinci, îi reproduse argumentele lui Holtzmann, ca şi cum ar fi fost ale lui.

— Se poate, eu nu mă pricep, spuse Jurca. Mie mi-a plăcut cum mi-ai povestit. Sigur, chestia cu tovarăşul Stalin nu mergea, dar ar fi putut tu să găseşti, altceva, tot cu haz. Andrei simţea că Jurca ţine la el ; de multe ori seara tîrziu îl lua la el acasă ; suferea de insomnie şi-i plăcea să povestească „din trecut" la un pahar de

vin mult diluat cu sifon. Andrei îl chestiona cu discreție dar și cu încăpățînare asupra unui singur subiect : ce anume îl făcuse să devină comunist. Iar Jurca îi povestea zeci de scene din viața lui, începînd din copilărie, din care reeșea că nu putea deveni altceva. Nu era nimic în toate aceastea din sentimentul de vinovăție socială obiectivă pe care-l încercase Andrei și o dată, cînd încercă să aducă vorba despre asta, Jurca i-o tăiase scurt :

— Fii, mă serios. Dece ești tu vinovat ? Un fiu de pîrlit de funcționar, acolo... E important că ești cu noi, acum, cînd nu se înghesuie prea mulți intelectuali... Dar Jurca nu era de acord nici cu disprețul global și sfidător al lui Andrei față de „așa zisa intelectualitate" ; dimpotrivă, le găsea circumstanțe atenuante : „Vezi tu, mă, nici pentru noi, muncitori care cum zice Marx n-avem de pierdut decît lanțurile, lucrurile astea ale istoriei și ale vieții, n-au fost totdeauna clare... Dar pentru intelectualul care, așa e natura lui, e tentat să vadă cele două fețe ale lucrurilor, în același timp ? Uite, a fost într-o zi la mine, unul din profesorii tăi, Suslănescu. Mi-a făcut o impresie bună, e un om cult, serios. Și el mi-a spus cam aceleași prostii : vinovăție istorică și mai știu eu ce. I-am spus că dacă în România ar fi fost barem o democrație burgheză serioasă, lucrurile ar fi fost mai limpezi ; dacă noi ne-am fi putut susține programul politic în mod legal, deschis, atunci sigur, apele s-ar fi ales altfel... Și oamenii s-ar fi determinat altfel. Dar ce rost are să vorbim „ce-ar fi fost dacă"...

Andrei îl întîlnise de cîteva ori pe Suslănescu, dar profesorul fugise precipitat de fiecare dată : probabil se temea că Andrei îl va considera oportunist, fripturist, cum se spunea cu un termen la modă, deși fripturile lipseau cu desăvîrșire și „orgiile comuniste" pe care le descria cu lux de amănunte Vîslan erau niște mese mizerabile la cantină, ca în vremea primilor creștini.

— Du-te și mai dormi, omule, îi spuse Neagu, încercînd în felul acesta să-și alunge propriul somn, care năvălea în el ca o apă călduță.

— Nu pot, spuse Andrei. Am gînduri...

Rămase o clipă privind prin celălalt, în gol. „Am gînduri", asta făcea parte din ceea ce lăsase în urmă, la o mare distanță în timp. Serile de acasă, în bucătăria caldă, mirosind dulce a prăjitură de vanilie, sau a slănină prăjită, sau acrișor și dezmorțit a bulion de roșii ; tatăl său sorbind cu religiozitate ultimul pahar de vin al zilei și povestind a suta oară despre bunicul, om aprig și rău, care cînd voia să fie lăsat în pace de liota de copii, spunea sec : „Am gînduri" și

fiecare încremenea unde-i afla amenințătoarele cuvinte pînă simțea furnicături de amorțeală ; sau — nu-și dădea prea bine seama de ce se gîndea tocmai la asta — (poate pentru că astăzi va fi tot o *paradă*, dar altfel) emoțiile exagerate din copilărie, 10 Mai, steaguri în vînt, doamne în rochii ușoare de mătase și pălării cît umbrelele, episcopul semănînd cu un Dumnezeu elegant, ofițerii călare în uniforme de zei (erau evident de operetă, după gustul baroc al lui Carol al II-lea, cu tot felul de egrete, brandemburguri, căști cu penaje și vulturi, eșarfe, franjuri, dar în copilărie nimic nu i se părea mai frumos, și voia, evident, să ajungă ofițer)... fiorul șarjelor de cavalerie, caii cu crupele periate ca o tablă de șah, atîțați cu lovituri de cravașe să se ridice în două picioare în fața tribunelor și să galopeze apoi înnebuniți de-alungul cordoanelor de jandarmi în uniformă albastră, în țipetele atîțate ale femeilor ; imaginea (de ce n-o putea uita ?) a soldatului acela mărunt, negricios, cu casca franceză bălăgănindu-i-se pe frunte care a leșinat în fața tribunei și ofițerul care l-a plesnit de cîteva ori cu latul sabiei ; prefectul de poliție gras, în frac și cilindru, cu o stea strălucitoare pe burtă, asudînd și zbierînd tot timpul ; alămurile, țipătul neliniștitor al trompetelor, străbătîndu-i trupul firav cu o sută de lame subțiri. Îi venea să plîngă, nu știa de ce și se încleșta de degetele mamei...

În toate acestea era ceva, un sentiment difuz, o liniște pe care o disprețuia acum, ca pe un lucru idiot a cărui amintire te stingherește. Își poruncea un fel de rigiditate pe care o simțea de multe ori nenaturală, uneori revoltătoare, alteori comică. Exterior, i se potrivea, pentru că era foarte slab, cu ochii înfundați în orbite și cam terni (așa cum arată ochii verzi obosiți) cu părul crescut în neorînduială, îmbrăcat într-o scurtă de piele, foarte „revoluționară" și un fel de bluză militară, încheiată la gît. Își spăla singur cele două cămăși și încerca un fel de mîndrie caraghioasă, admirîndu-și degetele julite la încheieturi. Dar într-un fel toate astea făceau parte din „inițiere", fără nimic religios, dimpotrivă, erau pozele conștiente sau nu ale unei vitalități care se simțea liberă, într-un univers încă fără formă, a cărui lege era entuziasmul și un fel de supra licitare a dăruirii. Făcuse chiar o cerere de-a fi trimis voluntar pe front, împreună cu alți uteciști, dar Jurca îi spusese sec că „e nevoie de el aici" și la argumentele lui pasionante, îl reprezise. Fusese prima lui decepție în legătură cu omul acesta, care nu putea sau nu voia să înțeleagă că pentru el, Andrei Sabin, singurul lucru important era concordanța între idee și acțiune. Robber, care mai era pe atunci redactor șef, își bătuse joc de el :

— Mă, tu ai avut noroc că nu eşti cu vreo cîţiva ani mai mare. Ajungeai poate la legionari. Fapta ! Actul ! Trăirea ! *Viva pericolosamente !* Lasă că vin bătăliile de clasă şi atunci să te văd !

Curînd după excluderea lui din partid, pentru troţkism, Robber dispăruse din oraş şi cei care-l cunoscuseră evitau orice discuţie despre el.

Andrei îl întrebă pe Holtzmann cine a fost Troţki şi primi un răspuns scurt şi sec :

— Un duşman al revoluţiei. Trădător.

Tot atunci află că şi autorul cărţii *„L'A.B.C. du Communisme* Buharin, fusese un duşman al revoluţiei, trădător şi fusese împuşcat prin '38. Reciti cartea cu alţi ochi, căutînd să descopere *el,* acum prevenit, urmele unei gîndiri trădătoare, dar în afară de o strălucită inteligenţă didactică, de formulări percutante şi de o fervoare doctrinară, nimic.

— Poate ai fi vrut să-şi etaleze deschis teoriile banditeşti, spuse Schwartz. Eşti naiv, şi în general e bine să nu umbli pe la eretici. Partidul s-a pronunţat, în cunoştinţă de cauză, tu bagă cartea în foc.

— Nu crezi că asta sună a *„Roma locuta est" ?*[1] se strîmbă Andrei ; dar Schwartz îl privi cu gravitate, ostil şi închise discuţia.

— Nu e voie să am îndoieli ? se enervase Andrei.

— Ba da. Atîta timp cît le ţii pentru tine.

— Parcă maxima favorită a lui Marx era *„De omnia dubitandum"* [2]...

— M-ai dat gata ! Poate că Marx s-a îndoit şi de ţelul pentru care lupta... Ai tendinţa să nu vezi pădurea din cauza copacilor.

— Iar tu ai tendinţa să nu vezi copacii din cauza pădurii.

— Prefer a doua atitudine !

— Chestie de temperament, încercase Andrei să treacă peste felul definitiv, moştenit de la Robber, în care discuta Schwartz.

— S-au de cunoştinţă politică. Şi dîndu-şi seama că îl jignise, începuse să rîdă.

Da, toate acestea erau ale dracului de complicate şi poate nu era bine să-ţi pui prea multe întrebări ; dar Andrei credea că se cunoaşte şi ştia că niciodată nu va fi capabil să accepte ceva, fără să înţeleagă. Exista o ciudată asemănare între logica intimă

[1] Roma s-a pronunţat. (lat.)

[2] Să ne îndoim de toate. (lat.)

a lui Schwartz şi a părintelui Potra : amîndoi căutau să evite, agresiv însă, orice le-ar fi putut tulbura, fie şi pentru o clipă, liniştea interioară pe care o găseau în convingerile lor. Un cadru bine limitat, definit odată pentru totdeauna : orice abatere, fie şi în domeniul de fum al întrebărilor, însemna pentru unul trădare, iar pentru celălalt blasfemie. Se ferise însă să facă această comparaţie deschis, în faţa lui Schwartz şi în timp ce străbătea curtea imensă, fără pomi, a „Azilului de noapte" îndreptîndu-se spre sediul U.T.C.-ului, unde era sigur că-l va găsi pe Scwartz la ora aceasta, îşi spuse că în materie de oameni, el, Andrei, era un ignorant pretenţios şi-i păru bine că avea puterea să recunoască asta. Toate „întrebările" lui puteau foarte bine să sufere o amînare de cîţiva ani ; dar în acelaşi timp îşi spuse că n-ar fi cinstit din partea lui să le ascundă, mai ales astăzi, cînd urma să fie primit în partid.

Un geam de la etaj, dînd în curtea interioară, se deschise ; se auzi strigat, ridică ochii, era Schwartz ; nici el nu dormise, desigur, şi Andrei îl simţi apropiat şi frăţesc şi-i făcu un semn cu mîna. Urcă în goană treptele largi tocite, prezentă legitimaţia unui tînăr, înarmat şi el cu o puşcă militară şi străbătu coridoarele largi, pline de afişe şi lozinci. Multe erau noi, cu vopseaua proaspătă şi litere mari, ofensive :

„JOS PREFECTUL FASCIST !"

Schwartz era singur într-un birou mare, cu mese de brad nevopsite, acoperite de maldăre de ziare, de afişe, de hîrtii ; deşi dormise aici, pe o saltea de ziare, era proaspăt, se răsese la chiuveta cu apă rece şi obrazul de obicei palid îi strălucea, parcă frecat cu o perie de sîrmă. Purta un costum cenuşiu, nou, din celofibră în care se mişca destul de stîngaci, deşi făcea eforturi să nu arate asta.

— Ştiu, spuse Andrei repede. N-a plouat, nu plouă, nu va ploua. E o victorie a noastră asupra reacţiunii. Prima din ziua de azi. Eşti frumos, încîntător, îmi place ţinuta dumitale impecabilă.

— Taci şi mănîncă, spuse Schwartz. Scoase dintr-un sertar sanvişuri cu untură de raţă şi o sticlă de lapte, pe jumătate plină. (El se întorsese mai de mult acasă, în „sînul familiei mic-burgheze" şi maică-sa nu-i mai făcea niciun reproş, deşi tremura tot timpul din pricina lui.) După primele îmbucături Andrei îşi dădu seama că înfulecă atît de lacom încît îşi pierduse respiraţia şi untura i se scurgea pe bărbie. Se stăpîni şi cu degetele nesigure puse pîinea pe masă, încet şi voi să-şi aprindă o ţigară. Dar Schwartz era întors cu spatele,

privea pe geam, delicat. Andrei înghiți pîinea unsă, apoi bău tot laptele din sticlă, cu ochii închiși ; se simți foarte bine, îl năpădi somnul.

— Ar trebui să te duci și tu acasă, să te împaci cu bătrînul tău... Ai să faci o tuberculoză, ești slab ca un ogar.

— Tata e tot timpul pe drumuri, spuse Andrei. Face afaceri, aud că s-a îmbogățit. Nu știu ce învîrte, speculează, duce sare în Ungaria, aduce becuri... O ține în chefuri la restaurantele mari... O să văd eu, într-o zi...

— M-am îndrăgostit, spuse Schwartz cu o voce egală, stăpînită. M-am îndrăgostit ca un idiot.

Andrei îl privi pieziș. Celălalt era emoționat, sincer, voia s-o ascundă dar nu-i reușeau nici surîsul ironic, nici tonul degajat. Îi străluceau ochii, părea mirat, buimăcit, se reținea cu greu să nu bată din palme, sau să țopăie.

— Probabil ar fi stupid să-ți cer amănunte... Singura ta dorință e acum să vorbești despre asta în prezența cuiva, nu ?

— Du-te dracului ! se înfurie Schwartz. Ești un... Dădu din mînă, cu o energie deplasată și continuă, privindu-l fix : M-am îndrăgostit și sînt mîndru. Azi noapte-am scris un poem.

— Scutește-mă. Fii bun, scutește-mă. Are și rime ?

Schwartz nu-i dădu nicio atenție, sau poate nu-l auzise. Urmă privind jarul negru roșiatic al țigării :

— Am cunoscut-o alaltăieri, într-un cerc de băieți simpatici, studenți. Cam confuji, dar băieți buni... E frumoasă, are ochii verzi, ca ai tăi... Și-a bătut tot timpul joc de mine. Cred că i-am plăcut. Am condus-o acasă. A rîs tot timpul de mine, iar la despărțire mi-a spus că pentru o sărutare e prea devreme.

Vorbea sec, nervos, ca și cum prin tăcerea lui indiferentă sau pur și simplu absentă, Andrei ar fi urîțit amintirea plimbării în noapte, prin orașul pustiu, febra și sfiala, tremurul lui interior.

— Tu, zise el, — dar numai pe jumătate glumind — cînd ești Saint-Just, cînd Toma Necredinciosul. Nici tu nu știi ce ești...

Pe coridoare se auziră tropăituri, rîsete stinse ; Andrei tresări.

— Frumos ! Ca un cal de luptă înaintea bătăliei, rîse Schwartz... Cum s-a stabilit. Vii cu noi ?

— Nu. Tovarășul Jurca mi-a spus să fiu la fabrică, la șase.

— Te pui bine cu mărimile ! strigă Schwartz. Niciunul nici altul nu știau că sînt ultimele cuvinte pe care și le spun.

•

— Nimic ! strigă baronul Romulus Papp în telefon. Dacă-ți spun : liniște ! Da... Din cînd în cînd, sigur. Fără importanție. Absolut, fără importanție ! Serbus.

Ridică ochii, îi privi pe Lucian Varga și pe părintele Potra, peste rama ochelarilor. Le zîmbi acru, supărat. Urmă în receptor :

— Bine, dragule, bine. Vremea ? Frig și nori. Nu-i de natură a tenta pe nimenea le exuberațiune. Spune-i toate cele bune, să aibă grijă să nu se bolnăvească pe vremea asta, că nice el nu mai îi tiner...

Puse receptorul în furcă, grijuliu, și se întoarse, vag, spre părintele Potra.

— He, he, rîse el fără veselie. Fratele Coposu e debordat de grijuri. Dacă n-or fost nice ei în stare să găsească un om... Sănătești, Rădești, Ionești, Popești, incapaci, mitici... Stau și se roagă să fie vreme rea, să nu poată ieși comuniștii în ulițe... Le-am spus că la noi stă să plouă cu lapoviță, să le fac oarece plăcere...

În cămin duduia un buștean gros ; era îngrozitor de cald. Perdelele trase, tablourile înegrite de pe pereți, toate din școala maghiară a secolului trecut : interioare de crîșmă negre-roșiatice, cu focarul șugubăț al jarului făcînd să pîlpîie pete ca de pojar pe fețele buhăit vesele ale bețivilor ; un lăutar cerșetor cu bulbii ochilor ca niște cepe grase, încălzindu-și vioara la foc ; doi copii zburliți lîngă cuptor, cu mutrișoarele de poveștile unui călător cu cizme noroioase ; păsări împușcate și pești, trîntiți pe o masă cu luciri ude ; cărțile groase cu cotoare de aur coclit ; totul sugera că afară e o vreme grea, viscol, lapoviță, oamenii grăbiți adăpostind ceva de preț în mizeria trupului ; iar aici, un liman, o căldură sfîntă care te face să picotești, să asculți vechi istorii știute, să sorbi vin vechi fiert cu cuișoare și piper.

Dar afară era senin sticlos și Lucian Varga fugise pe străzi. Își scosese chipiul de licean lăsînd vîntul acid să-i usuce fruntea și acum simțea pe spate, sub cămașă, șuvoaie subțiri de sudoare, primăvăratică.

Aseară baronul Papp (care nu mai vorbea cu tatăl său de cînd acesta trecuse la „dezidenți" și scrisese un articol destul de vag și ponderat în care se desolidariza de Iuliu Maniu) trimisese la ei un fecior, cu un bilet pentru „Domnia Sa D-nul Lucian Varga" pe care-l ruga să-i facă onoarea de-a-l „visita acasă mîine în cursul dimineții timpurii". Tatăl său, descumpănit, nu știa ce sfat ar fi fost potrivit în legătură cu invitația, deși încerca să ascundă această incertitudine

povestind tot felul de anecdote despre ramolisirea definitivă a „bătrînului" care ducea de rîpă nu numai partidul țărănesc (asta n-ar fi însemnat nimic, deoarece partidele se fac și se refac după împrejurări) ci însăși ideile pentru care el, Salvator Varga, acționa acum, în împrejurări foarte complicate, care cereau elasticitate și chiar compromisuri. Lucian îl ascultase atent, înțelegător ; în realitate era indiferent și numai curios : un nou capitol de adăugat „Jurnalului" în care aduna cu un fel de furie metodică, tot felul de mărturii despre lumea în care trăia : de la tăieturi conștiincioase din ziar, la notația amănunțită a tot ce se discuta în casă. Invitația baronului îl uluise : „bătrînul" era un formidabil personaj literar, cu desăvîrșire neverosimil ; toate „zicerile" lui, o dată puse pe hîrtie păreau făcute, iar misterul în care se învăluia cu voluptate senilă, un teatru naiv și de prost gust. Și totuși alergase pînă la casa lui, o clădire barocă, în stil de cetate, cu tot felul de plăci de faianță colorată pe pereții exteriori. Acum stătea lîngă ușă, alături de părintele Potra, înalt, slab, în sutana cu pelerinuță pe umeri și obrazul triunghiular, din cale-afară de alb, în care ochii mari, negri, umezi, cu genele întoarse și lungi, negre albăstrii, păreau să ardă într-un foc gratuit.

— Ai venit, scumpule domn, spuse baronul Papp întinzînd spre el mîna, dar fără intenția de-a i-o da. Șezi pe fotel, în fața mea.

Lucian se așeză stîngaci, nehotărît, enervat de faptul că se simțea intimidat. Venise cu intenția de-a se amuza interior, stimulîndu-l pe baron cu tot felul de întrebări care să-i declanșeze automatismele, dar își dădea seama că era gîtuit de emoție : baronul era ridicol, o fosilă, dar ceva în atitudinea lui îi spunea lui Lucian că Papp își dă seama de asta, de faptul că e singurul martor al unui cataclism neprevăzut în fața căruia în afară de tropismele sale, nu mai are nici o armă.

Părintele Potra se pregăti să iasă, cînd Papp îi spuse rîzînd :

— Du-te, reverendissime, du-te și ține-l de vorbă pre boul. Ține-l în casă, îmbată-l, numai să nu iasă pe ulițe, să facă cine știe ce. Ascultă-l cu răbdare creștinească și întreabă-l ce-ar face el în situațiunea actuală, dacă ar avea două divizii pre mînă.

După ce preotul ieși, baronul se aplecă și scoase din birou o sticlă de licheur și un pahar de argint, cît un degetar.

— Bea, dragule. E benedictină veritabilă.

Și în timp ce Lucian își înmuia buzele, bătrînul își scoase ochelarii și masîndu-și rădăcina nasului, spuse, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Am cetit bucata dumetale literarie. Este estelentă. I-ar fi făcut onoare chiară lui Jókai Mór...

Lucian se înroși, simți cum sîngele îi bate repede, fierbinte în tîmple. Nu spuse nimic, știa că în asemenea ocazii fața lui pare a unui cretin. Publicase acum o săptămînă o schiță, despre un călugăr, fost om de lume, care se retrage într-o mînăstire într-o Italie oniric-liniară și aici, în fața mării, ultime și a purității albe a zidurilor, trăiește sordid, mortificîndu-se în murdărie și autochinuire fără motiv (trăise și pînă atunci *„integer vitae scelerisque purus"*) [1] sperînd că atunci cînd va ajunge la ultima limită a josniciei interioare, se va întîmpla minunea. Frații însă nu-l înțeleg și-l acuză că a adus în mijlocul acestei comunități catolice — care știe să prețuiască frumusețea și să-l găsească pe Dumnezeu *aici* în explozia frumuseții — murdăria ortodoxă, delirul slav și asiatic. Publicase această schiță, mai mult la insistențele tatălui său, care-i dăduse și banii în acest scop, într-o revistă literară de buzunar, pe care o scotea bardul orașului, Tiberiu Demian, cunoscut agent de siguranță, dobitoc pretențios și bigot și trăise, pentru prima oară, bucuria cuvîntului tipărit, cuvîntului care nu-ți mai aparține.

— Mi-ai produs o sinceră bucurie, spuse baronul. De aceea te-am chemat. Se opri, îi umplu din nou păharuțul de argint, ocoli biroul, veni lîngă el și-i puse pe umăr o mînă uscată, uluitor de grea.

— Spune-mi, tinerule scrietoriu... ce este moartea ?

Rămase uluit, cu paharul la buze.

— Ce este moartea ? urmă baronul cu o voce joasă, bărbătească. Dumneata trebuie să știi mai bine. Ești mai departe de ea, poți avea îndrăzneala de-a încerca s-o precepi.

— Domnule baron, bîigui Lucian ; dar baronul îi făcu un semn imperativ să tacă. Vocea lui pe care Lucian o cunoștea, se silise doar de atîtea ori să-i prindă, dincolo de afectare, timbrul omenesc și deznădăjduit pe care-l intuia, suna acum firesc, din pricina oboselii. Nu-i înțelegea ce spune, nu-l urmărea, încerca doar să înțeleagă ce e *nou* în această voce hîrîită. Papp vorbea despre trecutul lui, despre poporul român, turmă prea disciplinată de suferință și de capacitatea de-a răbda, despre încercările generației lui Papp de-a face din această massă amorfă ceva viu, asemănător ungurilor, dușmanii lor seculari și *in aeternum*. Combăteam în Parlamentul din Pești nește oameni mai tari decît noi, pre carii... acum pot să-ți

[1] Viață nepătată de crime. (lat.)

spun... atunci mai bine mi-aș fi mușcat limba cu dinții... îi invidiam, da. Am vrut un singur lucru : să ajungem într-o singură generație să uităm că am stat atîta vreme cu fruntea-n țărnă... Da, asta ne-ar fi îngăduit să întronăm și în Regat, după unire, o scumpă liniște și fericire și mulțămire de sine, ca în vechea și buna Austrie..."

— Da, domnule baron, spuse Lucian, inutil.

Baronul vorbi mai departe, despre Mihalache, regățeanul șmecher dar cu iluzii, om din altă rasă morală, „avea prestij, luptase pe front, la Oituz și Mărășești, luptase cu adevărat, are multe decorațiuni primite pe bun merit" ; dar ce folos, un program utopic, venit de la Stere și bolșevic, din frică de bolșevici.

Lucian îl asculta, înțelegînd din ce în ce mai puțin, pătruns însă de febra cu care-i vorbea bătrînul, tulburat de ciudata disperare intimă pe care o ghicea sub valul de cuvinte molcome.

Baronul tăcu brusc. Scoase un pahar de argint din birou, îl umplu, îl bău dintr-odată, ca pe o pălincă.

— Să nu spui la nimenea ce ți-am spus, încercă Papp să surîdă... Înțelegerea e puțină, mintea slabă, praxa nu există... Părintele dumetale, fratele Salvator, a preceput oarece. Bun înțeles, din frică. Eu nu-l pot aproba, deoarece părintele dumetale, fratele Salvator, e un curcan prost ! (Spuse aceste cuvinte în așa fel încît ele nu aveau nimic jignitor, dimpotrivă sunau ca o sentință de iertare). El ne-a părăsit din slăbiciune lăuntrică și a făcut un pas pe care trebuia să-l facă, dară diriguit de noi... He, he, rîse el brusc întinerit, vin vremurile Memorandului...

Pe neașteptate ochii lui Lucian se umplură de lacrimi.

— Mai bea benedictin, mai bea, îl îndemnă bătrînul. Își scoase batista din buzunarul de la piept al redingotei, se șterse pe frunte și pe bărbia grea.

— Ce cald e aici, ce căldură tîmpită și nenecesarie ! Și deodată, fără tranziție, cu vocea tremurînd : „Eu am cetit bucata dumetale literarie. Dumneata m-ai luat pre mine drept model".

O clipă Lucian se temu să nu izbucnească în rîs nervos, rîsul acela pe muchia de brici a plînsului cu sughițuri.

— Și eu mă mortific. Ai preceput zimbolul unei vieți. Ai în dumeta o scamă de gheniu, de-aceea te-am chemat, spre a-ți da sfaturi și spre a-ți spune că te iubesc mult.

În clipa aceea ușa se deschise cu zgomot și făcîndu-și loc cu greu intră generalul în rezervă Onoriu Mîndru. În ultima vreme se îngrășase și mai mult, era monstruos, avea cel puțin o sută douăzeci de kilograme și nu mai încerca, inutil, să poarte monoclul ; îl juca

doar în palmă, permanent, spunîndu-și singur, plictisit : *pile ou face, pile ou face.*

— Dragă Romulus, spuse el cu voce necontrolată ; se vedea că se îmbătase ; în spatele lui Potra făcea semne de scuză ; nu-l putuse opri.

Baronul, contrariat, dar fără să arate, îi spuse lui Lucian arătîndu-i biblioteca :

— Vezi ce cărți te-ar putea interesa pentru instruirea dumetale. N-am terminat convorbirea.

— Dragă Romulus, zbieră generalul, am primit informațiuni că astăzi se prepară ceva :

— Eh, exagerațiuni, spuse Papp.

— Am dat un telefon lui Belega și i-am spus : scoate, mă, divizionul de cavalerie, ține-l lîngă tine ! Iar el mi-a închis telefonul în nas ! Nu voi tolera ! Belega e un păgubos... cînd era la școala militară a căpătat o blenoragie de la o curvă peste care au trecut toți și numai el s-a pricopsit... Cînd are unitatea de cavalerie, oameni de familie, el îmi închide telefonul...

Lucian răsfoia o carte groasă, cu miros dumnezeiesc de vechi și de imposibil : era un manual oficial de tortură din timpul Mariei Terezia, cu planșe, totul făcut nemțește, cu precizie : locul anchetatorului unul, locul anchetatorului doi și trei. Unde trebuie strîns mai tare bulonul de lemn ca să zdrobească — pînă la limita leșinului — degetele vinovatului. Pentrucă din moment ce era chinuit era și vinovat, iar proba esențială, singura care avea vreo valoare, era mărturia lui. Cum trebuie răsucită o mînă, ca să producă o durere ascuțită — pînă la limita leșinului — ; ce face în cazul leșinului anchetatorul doi. Mișcări puține, măsurate, necesare.

Baronul după ce-i vorbise generalului încet, potolit, ocoli biroul și luîndu-l de braț începu să-l conducă discret spre ușă.

— Nu te enerva, dragule. Tenziunea dumetale...

— Belega e o balegă ! astăzi se întîmplă ceva, știu eu ! Am fler ! Și cînd te gîndești că eu i-am înmînat sabia... Trebuia să-i fi înmînat un picior în c... Să ai o divizie de cavalerie și să nu spulberi clozetul ăsta ? !

Trînti ușa cu putere și se auziră pașii lui ; baronul veni lîngă Lucian dar intimitatea dintre ei doi se risipise.

— Uite ce vreau să-ți spun... Datoria omului de sus este să se plece și față de cei de jos. Aș fi bucuros dacă ai scrie ceva... revoluționariu... Ce știi dumeta, cu talentul care-l ai... De-o pildă un băiat

de familie bună, care se însoară cu o fată săracă, oricît se împotrivesc părinții săi. Poate nu-i destul de fin dar așa ceva a plăcut întotdeauna cetitoarelor... Că care nu visează, într-o zi... he he. Să facă o impresie bună... Să te duci cu ea, la tinerul acela, Sabin, la ziarul comunist, l-ai mai văzut ?

— O singură dată, sau de două ori, spuse Lucian sec. (Se întîlniseră și stătuseră multă vreme de vorbă calmi, depărtați, și într-un fel Lucian fu jignit că Andrei nu încearcă să-l convingă, să „facă propagandă cu el" cum se spunea curent. Dar celălalt îi povestea, cu veselă aciditate, întîmplări comice grotești din activitatea lui de ziarist comunist, de unde Lucian deduse că e nemulțumit de noua lui opțiune, o experiență în plus ; de altfel era și normal : cum putea Andrei să se simtă la largul lui într-o atmosferă plină de simplism doctrinar, într-o *nouă* ierarhie ? Într-o altă constrîngere ? O reîntîlnise și pe Sonia : cu desăvîrșire schimbată interior. Teddie spunea că se culcă cu Andrei ; trebuia să fie adevărat, deoarece avea ceva înduioșător și scîrbos de matroană cu înfățișare de fetiță puberă...)

Baronul vorbea încet, somnoros :

— Alaltăieri am fost cu mașina la mine, la Zerind... Și-am întrebat un țăran : „Da cu cine îi vota dumeta, bade, la alegeri ?"... „Apoi, cu dumneavoastră, bace Romi". „De ce bade ?. „Știi dumeta de ce, bace Romi, așa-mi spun, bace Romi e frumos." „Da cu comoniștii nu-i vota ?". „Poate că da, bace Romi." „Cum poate că da ?". „Apoi dacă și Avram Iancu s-a scrie la comoniști, atunci cu ei om vota. Pînă Avram Iancu îi cu domnu' Maniu, cu el votăm." Pricepi, șopti baronul, sincer emoționat. Pentru oamenii aceștia, Avram Iancu e viu, umblă cu fluierul prin păduri, așteaptă... Dar poate că s-o scrie și el la comuniști. Și nu-i voie să-l lăsăm, are mințile tulburi... Toți eroii istoriei au mințile tulburi, altfel cum ? Ai înțeles pilda mea ?

— Da, *bace Romi,* spuse Lucian. Se aplecă repede, stîngaci, luă mîna bătrînului și o sărută : nu era un gest de respect, dimpotrivă ; era un omagiu plin de milă, pentru niște elucubrații care-l mai țineau în viață.

Ce căuta Avram Iancu în toată nebunia asta ?

Baronul Papp scoase un sunet care semăna cu un cloncănit și-l împinse, delicat, pe ușă afară.

Pe stradă treceau, mergînd leneș, ca și cînd s-ar fi plimbat, grupuri de muncitori, cu steaguri și pancarte. Roșu și negru. Gerul era

striclos, senin și sub lumina lui șlefuită, părea că un chicotit ațițat străbătea tot orașul.

•

Cîte-un cal dădea din cap nervos, scuturîndu-și urechile : în curtea mare acoperită cu pietriș mărunt, cenușiu și alei mărginite de pietre mici, rotunde, proaspăt văruite, se auzea un singur răsuflat, amestecat, al oamenilor și cailor ; cîte un sforăit stins, scormonitul unei copite, zăngănitul ușor al săbiilor grele stinse de pinteni sau de scărițe : totul într-un fel de măcinat mărunt, scîrțîitor, festiv și demodat.

Generalul Belega, trecu încet, la pas, prin fața escadronului. Calul lui alb, mare, bine hrănit, lenevit în grajd — cine mai avea timp și chef de echitație ? — avea un mers îngîmfat de animal inutil. Era o zi neobișnuit de călduroasă, cu cer senin, stranie pentru mijlocul lui februarie și generalului-prefect îi era cald : își pusese peste uniforma kaki, de campanie, dolmanul de cavalerist vechi, albastru, cu brandemburguri și guler de astrahan negru, tras numai pe o mînecă și prins de umăr cu un firet auriu, stins ; ținea subțioară o badină din trestie de Malacca, cu mîner de piele și cap de vultur, mic și rău. Belega privea escadronul printr-un fel de pîclă înduioșată : capetele vioaie, inteligente ale cailor, băieții cu fețele încruntate, cu curelușa caschetei bine strînsă sub bărbie, crupele lucioase, periate în pătrățele de șah, cozile elegant împletite, spadele ușor curbe, grele, cîte un cal ridicîndu-și rotund piciorul ; ofițerii tineri, frumoși, cei mai mulți cu mustăcioară „oață" de cavalerist ; o armată cochetă, de pace și de operetă, cu totul deosebită de imaginile care veneau din Ungaria sau din Cehoslovacia : zăpada noroioasă, orașele carbonizate în ger, oamenii încotoșmănați, cu ochii și fețele arse de vînt, o altă armată, avînd ceva grav schimbat în structura ei intimă, schimbare neprevăzută încă în regulamente, dar perceptibilă și neliniștitoare. Trase cu ochiul în urmă : colonelul Brebu, înalt, masiv, cu buzele țuguiate disprețuitor : un dobitoc „ombrageux" și vindicativ gata să îndeplinească orice ordin, de oriunde ar fi venit numai să parvină și lîngă el, stîngaci, maiorul Răducanu, grav rănit în luptele pentru cucerirea Budapestei și despre care se știa pozitiv că e comunist, membru de partid. Desigur, l-au trimis aici în această unitate de cavalerie pe care, după multe și complicate manevre, el, Belega, reușise s-o rețină în oraș, „pentru asigurarea ordinei", ca să tragă cu urechea și să agite soldații ; Brebu îi raportase de cîteva ori conținutul discu-

ților pe care Răducanu le avea cu ostașii, întrebîndu-l ce să facă. Ce era să-i fi spus ? „Lasă-l în p... mă-si, să se refacă puțin și pe urmă obțin eu să-l detașeze în altă parte, la vreun depozit de muniții..." Nu știa ce crede Răducanu despre această trecere în revistă, „nu-mi pasă", își spuse, dar îi păsa : era limpede că în zilele următoare va avea loc ciocnirea : ziarele comunist și social-democrat îl înjurau deschis, fără menajamente : „prefectul fascist", „sabotorul efortului de război" ; sigur toate acestea n-aveau prea mare importanță, atîta timp cît era nevoie de el, dar oare o să fie nevoie de el multă vreme ? Fusese destul de sigur pe poziția lui, pînă acum două-trei zile cînd venise un ofițer francez, maiorul de Larminat, din comisia aliată de control, un tip înalt, scheletic, cu părul tuns perie, gaullist din iunie 1940 ; îl „hebergease" la el, dar discuțiile lor îl neliniștiseră : sigur Franța nu mai era și poate n-o să mai fie niciodată o mare putere, factorul de echilibru european, dar părerea Franței conta încă, ori de Larminat nu-i ascunsese că *„les grands changements sociaux seront inévitables, L'Europe et la France ayant trop souffert pour renouveler les fautes de 1919 et se figer dans un immobilisme historique comme si de rien n'était"* [1]. Discret, Belega sugerase că, foarte curînd, contradicțiile între aliați vor trebui să apară. Francezul îl privise ciudat, cu un fel de amabilă plictiseală.

— *C'est justement ce que disent les nazis...* (Nu spunea *„les allemands"*, nici *„les boches"*, spunea *„les nazis, parce que cette guerre est politique, vous vous apperceverez, mon général")* [2].

Aici în soarele neverosimil al dimineții de februarie, călăreții aceștia pe care-i scăpase de front (oare reușise Brebu să-i facă să știe asta, așa cum îi ordonase ?) drepți, grași, sănătoși și privilegiați, caii curați, nerăbdători, totul era minunat. Și fals. Încercase să urmeze pilda lui Salvator Varga și-l invitase la el, la prefectură, pe Jurca, șeful partidului comunist, dar acesta nu dăduse curs invitației și-i propusese să se întîlnească undeva în oraș. Pe un teren neutru, ca între beligeranți, ca și cum o vizită la prefectură ar fi fost ceva compromițător.

[1] Marile schimbări sociale sînt inevitabile ; Europa și Franța au suferit prea mult ca să-și reînnoiască greșelile din 1919 și să încremenească într-un imobilism istoric, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. (fr.)

[2] Asta-i exact ceea ce spun naziștii... căci acesta e un război politic, vă veți da seama de asta, generale. (fr.)

În fine, totul e fără prea mare importanță. Unitatea e impecabilă. În fond acesta trebuie să fie destinul armatei române își spuse, îndemnîndu-și calul prin presiuni fine ale pulpelor grase. Să fim frumoși. Să fim veseli.

O întoarcere : acum e în fața frontului. Fulgerarea sabiei.

— Bună ziua, băieți !

— Să trăiți... muleee... eneral !

Corect. Dar numai atît. Sau i se pare ? Părintele căpitan Scarlat, își îndeamnă calul înainte, un cal bătrîn, orb, abia se mișcă, singurul pe care sfinția sa poate să-l încalece. Numai să n-o ia razna iar părintele, om inteligent, instruit, dar cu desăvîrșire nebun, profesînd principii comuniste și întoarcerea la virtuțile fruste ale primilor creștini. Nu, n-o s-o ia razna, azi părintele nu e agitat, stă calm în șeaua comodă, pe un cal bătrîn și orb.

— Majestatea sa... armata... regele și patria... jertfele sfinte pentru democrație și credința strămoșească... (ce prostie feroce, ca și cum ar putea exista vreo legătură între aceste noțiuni antinomice !)... sîngele străbunilor noștri... regele... democrația...

— Ce facem, domnule prefect ? șoptește Brebu și apoi așteaptă ceva, impenetrabil, țuguindu-și buzele... („Citise undeva că e o poziție yoga, care relaxează"... I-a spus „domnule prefect" tocmai ca să marcheze distanța între el, militar de carieră și Belega, militarul politician.)

— Fiți gata, deși nu cred că tocmai astăzi...

— Și de ce nu tocmai astăzi ? întrebă Brebu și deodată Belega descopere o sticlire răutăcioasă în ochii mici și foarte vii. Apoi privind șirul drept al cavaleriștilor are senzația că această sticlire răutăcioasă pîlpîie în ochii tuturor și în clipa următoare totul i se pare o mascaradă fără sens ; desigur ofițerii — cîți ? — sînt gata să reprime orice tulburare, dar trupa ? Și maiorul Răducanu are un stins surîs ironic în colțul buzelor vineții. Fost profesor de științe naturale la liceul din oraș, dumnezeii lor de carieriști ordinari, dar poate prin el ași putea lua legătura cu Jurca ăla, să văd ce intenții are, în definitiv eu sînt un simplu funcționar superior, ce vrei, mă ? Ce dracu vrei ? N-am spus că...

Aghiotantul lui, înălțîndu-se pe vîrfurile cizmelor îi șopti precipitat :

— Se adună la gară... la fabrică... la Dărnescu, se pare că...

Vocea părintelui Scarlat macină cuvinte ; a lungit prea mult alocuțiunea, a obosit, acum va începe să spună tîmpenii...

Colonelul Brebu își apropie și el iapa neagră-nervoasă...

— Trebuie să plec, spuse prefectul. Stare de alarmă. Fii gata în orice clipă, la telefonul meu, să vii la prefectură.

Îmi permiteți, domnule prefect, aşi dori un ordin scris.

— O să-l primeşti imediat ! Să vedem întîi despre ce e vorba...

Întoarce calul şi pleacă, uitînd să salute ; cuvintele părintelui Scarlat rămîn suspendate în aer, apoi sînt tăiate brusc de corul soldaților :

— Să trăiți... mnulee general ! (L-au salutat din proprie inițiativă, înainte ca el să fi spus „să trăiți, băieți" ; simbolic, nu ? Ca un rămas bun ; asta mai lipseşte acum, să văd semne, să cad în superstiții...).

După plecarea lui Belega, Brebu adună pe toți ofițerii în biroul lui. Se auzea, prin geamul deschis, un fel de zumzet ciudat al oraşului, atît de difuz încît părea o părere ; şi aerul încăperii devenise mai dens, ca apa stătută într-un borcan ; din curtea cazarmei veneau pînă aici vocile soldaților, cîteva rîsete : se împărțea rachiu. Toți îl priveau pe Brebu masiv, încremenit la biroul sculptat : numai ochii lui vii şi nesiguri se mişcau dela unul la altul, ca să se oprească, avizi, într-un colț, sau pe vreun tablou, pe cele două pistoale cu cremene pe țeava damaschinată a cărora era sculptat cu litere stîngace *„Luată Turcilorŭ, Plevna 1877, căpitanŭ Dumitrescu"*. Brebu privi pe geam şi se întoarse spre un locotenent tînăr, care purta monoclu :

— Du-te, măi şi cheamă-l aci pe părintele Scarlat. Văd că iar a început să fraternizeze cu trupa. Mai mult ca sigur le vorbeşte despre pămînt.

— E un subiect care-i interesează pe ostaşi, spuse cu o voce foarte slabă maiorul Răducanu.

— Fără îndoială, spuse Brebu. Dar nu e cazul acum. Şi, dacă nu ştiați, chestia asta cu pămîntul se pune *altfel* în unitatea noastră... sînt în general, marea majoritate, băieți de oameni avuți... Nu ştiu dacă a fost o selecție, sau întîmplarea...

— Fără îndoială întîmplarea, spuse Răducanu, privindu-l cu o stăruință exasperantă, la care Brebu îi răspunse cu un surîs amabil ; ştia să se stăpînească perfect şi să-şi amîne răfuielile ; în fond nu era prea sigur de ce voia să facă : să dea ascultare ordinului prefectului, sau să închidă ostaşii în cazarmă şi el să se ducă frumos la vînătoare de rațe, undeva prin bălțile Mureşului.

Zgomotul surd şi difuz al oraşului se amplifica imperceptibil : era ca o prezență din ce în ce mai insistentă şi Brebu aştepta să

vadă care va fi reacția lui Răducanu : dacă nici ăsta nu e informat ce se petrece atunci numai mama dracului, mai poate fi.

Şi deodată, brusc, se hotărî : o să scoată unitatea şi o să-i hăcuiască cu săbiile. Îi zîmbi lui Răducanu ; în clipa aceea sună telefonul prefectului.

•

Era o tăcere atît de compactă şi de clară, ca un bloc de gheață, încît țipătul solitar şi disperat al unei locomotive depărtate îi făcu pe toți să tresară şi să se întoarcă într-acolo, ca şi cum țipătul acesta al cărui ecou pluti multă vreme peste acoperişuri, ar fi pătruns nepoftit şi obraznic în ființa lor intimă ; atunci Jurca, de pe podiumul din scînduri vechi, spuse foarte încet : „Haidem băieți". Nu se auzi din pricina microfonului stricat, dar toți ştiau ce spusese şi se puseră în mişcare, cu tot trupul, cu un fel de imensă zmucitură colectivă. Andrei se pomeni zîmbind : oare Jurca ştia de acel *„Gata sînteți, mă ? No, hai şi-om mere !* al lui Avram Iancu de pe Cîmpia Blajului ? Analogia i se păru tulburătoare şi plină de sensuri explozive deşi Jurca n-avea nimic din tinerețea, nervozitatea şi frumusețea tragică a tribunului ; era un om îndesat, mărunt, cu părul aspru şi cenuşiu care se zburlea ca o creastă şi Andrei era sigur că acum, aşa cum mergea în fruntea coloanei negre şi compacte, dînd mereu din mîini, cu *„Plugara"* lipită de buză, îmbrăcat într-un costum vechi şi prost croit, vorbeşte cu cei de lîngă el despre cantina dela INDAGRARA, despre celula de partid din satul Brusturi, întreabă dacă uteciştii n-au pornit-o, înainte de pe strada Greceanu : „sînt grăbiți băieții şi în amor şi în politică, nu ştiu încă" ; nimic, în mod sigur, despre semnificația istorică a ceea ce făceau ei astăzi, adică despre *revoluție*. O singură clipă, azi dimineață, cînd îl întîlnise în hala mare şi-i „raportase" că e prezent, simțise în privirea, brusc şi părelnic umezită a ochilor cenuşii, emoția aceea virilă care plutea în aer, care-i făcea pe toți egali în clipa aceasta descoperind în fiecare resurse neştiute de dragoste, grijă şi bunătate, unul față de celălalt. „Să fii ochi şi urechi, să vezi şi să auzi tot, să scrii, să ai grije de tine", îi spusese cu vocea lui răguşită de tutun, joasă, obosită ; şi Andrei nu putea răspunde nimic, invadat, fără voia lui, de o mare dorință de sacrificiu anonim ; dăduse doar din cap şi acum nu gîndea ci ştia că lucrul cel mai important se întîmplase şi că senzația acestei fraternități care

n-are nevoie de cuvinte, a acestei bunătăți omenești, trebuia păstrată cu orice preț în anii care vor urma, pînă cînd se va transforma în ceva firesc, necesar ca aerul și ca apa, adică în conștiință și în necesitate.

Coloana ocupa tot bulevardul larg care începea de la gară, înainta încet, fără voia ei solemnă pe asfaltul crăpat, printre ruine hîde scăldate de soarele neverosimil, carcase de tramvaie carbonizate, pomi ca niște gheare negre, zgîrcite, ferestre la care stăteau femei palide și prost îmbrăcate ; de pe străzile lăturalnice se revărsau încet și precis alte coloane, se auzea vocea bătrînului Jurca și plesnetul pînzelor roșii ale steagurilor, în vînt. De la geamul biroului, Dărnescu privea placid, ascultîndu-și zumzetul înfundat al trupului mare și mult, mulțimea de capete, șepci, căciuli, pălării pleoștite, păr spulberat de vîntul acrișor de februarie și era o stranie armonie (rîse încet cînd realiză asta) între zgomotul stins al corpului său și pulsația ritmică a zecilor de mii de oameni, acolo jos, în curtea fabricii lui și pe străzi, în orașul lui. Ce influență va avea asupra producției, în viitor, gigantica dezamăgire a acestor zeci de mii, aici, și milioane în toată țara, cînd vor pierde, brutal și definitiv, iluzia *puterii* lor, cînd va urma represiunea, timpită, haotică, neselectivă și necesară, ca orice represiune ? Da, probabil va trebui să aducă muncitori din altă parte, din colonii, sau țărani ; va trebui o altă clasă muncitoare, supusă și fericită de binefacerile civilizației ; peste alți douăzeci de ani, noua clasă muncitoare va ieși din nou în străzi, ca acum și va trebui stîrpită și înlocuită cu alta și așa mai departe, iar el va fi un bătrîn gras, placid și înțelept, sau poate mort. Erau mulți, prost îmbrăcați, flămînzi și fanatici ; se gîndi cu satisfacție la planul lui de-a-i îmbrăca și hrăni, de-a ridica un stadion modern, de-a înființa stațiuni de odihnă și distracție, de-a le aduce filme și cărți, înainte ca ei să înceapă să-și dea seama că, pentru un scurt timp, desigur, pot obține și ei, cu dela sine putere, toate astea. Se scutură ușor, îi făcu plăcere să simtă fiori primăvăratici în sînge și să poată fi impresionat, în mod detașat și obiectiv, de forța aceea care umplea toate străzile orașului ; un adversar demn de el și era fericit că această ciocnire îl prinde în plină vigoare, în anii de vîrf și maturității sale, rațională, fără iluzii, dincolo de prostiile care se numesc bine sau rău și care scoseseră în stradă o mulțime atît de numeroasă. În același timp, Andrei, care cu fiecare pas avea sentimentul că descopere lucruri noi și era nervos, atît și fericit ca un animal tînăr avu revelația

organizării : își spuse că tot ce se întîmpla de cîteva luni (poate de mai multă vreme, dar el nu știa încă) era rezultatul unei voințe, a unui plan riguros și ar fi vrut să cunoască pe oamenii aceia care coordonau totul, neimpresionați de mizerie, de haosul — real sau aparent ? — al vieții cotidiene, care foloseau lupta de clasă în mod lucid, ca pe un bisturiu, care știau unde vor să ajungă ; își imagina profunda lor solidaritate omenească, superioară, puterea lor de-a renunța la multe bucurii ale existenței, de-a îngrădi particularul : ambiție, temperamente, diferențieri ; zilele și nopțile în care făceau istoria, așa cum clădești o casă, sau ari pămîntul. Și era fericit că se găsește aici ; dar nu se putea altfel, în altă parte n-avea unde fi.

Escadronul nu mai putea înainta ; strada era barată de o coloană căreia nu-i venise încă timpul să se reverse pe bulevard ; caii se opriseră cu boturile în spatele oamenilor și sforăiau ușor, lovind din cînd în cînd cu copita în asfaltul dur care scotea un sunet de ghiață groasă.

— Faceți loc ! Faceți loc, ce dracu ! striga locotenentul Iacob, cu sabia în mînă, dar atîrnînd moale de-alungul piciorului ; o clipă se întrebase dacă n-ar fi bine să înțepe ușurel dosul unei femei mătăhăloase, care nici nu se uita înapoi spre ostași, ci se ridica mereu pe vîrful picioarelor, încercînd să vadă ce se petrecea pe bulevard. Se întoarse spre Răducanu : acesta, cu două pete nesănătoase în obrajii palizi, stătea pe cal, ca și cum ar fi fost pus acolo cu furca și rîdea : își amintise tocmai de un film sovietic văzut prin 36—37 la Paris : o unitate de cazaci trimiși să spulbere o manifestație : dar el nu era cazac și nici nu se ținea în șea cu acea mîndrie degajată a sotnicului subțire, pe care-l revedea acum, cu o uimitoare acuitate.

— Faceți loc ! strigă scos din fire, sublocotenentul Iacob, dar nu ridică sabia, o simțea în umăr, ca pe o greutate moartă. Domnule maior, ce facem ? Trebuie să trecem... E ora... și se uită la ceas. Faceți loc ! mai strigă el cu voce de adolescent.

— Da' unde vă grăbiți, mamă ? întrebă atunci femeia cu o voce joasă și serioasă și, ca și cum n-ar fi așteptat decît semnalul acestei voci, coloana făcu stînga împrejur, găsindu-se astfel față în față cu escadronul de cavalerie, calul lui Iacob întinse brusc gîtul, voia să culeagă o hîrtie de pe jos, ce i s-o fi părut ? și locotenentul tras înainte pe neașteptate, făcu o plecăciune. Cîțiva rîseră ; apoi pe neașteptate întreaga coloană începu să scandeze :

— AR-MA-TA-PO-PO-RU-LUI ! AR-MA-TA-PO-PO-RU-LUI ! AR-MA-TA-PO-PO-RU-LUI !

Caii se speriară, cîțiva se ridicară în două picioare, se auzi un zdrăngănit metalic, cîteva înjurături înfundate, apoi din nou, vocea bărbătoasă a femeii grase :

— Da' unde vă grăbiți, mamă ? Mergeți cu noi, că ajungem !

În clipa aceea răsună, neașteptat de puternică pentru înfățișarea lui bolnăvicioasă, glasul maiorului de rezervă Răducanu, în civil profesor de științe-naturale :

— Descălecaaa-rea !

Cizmele grele, cu pinteni, bocăniră la unison pe asfalt. Numai locotenentul Iacob rămase călare, cu sabia atîrnînd, pînă cînd întîlni privirea întrebătoare a maiorului Răducanu și descălecă și el repede, neregulamentar, gata să se sprijine în sabie ca într-un baston.

— Ține-caii... la mine !... Rămîneți aici pînă la noi ordine, spuse el, dar cu autoritate de civil, de profesor, nu de soldat și pe urmă, soldaților, cu tonul cu care dădea recreația : Ceilalți, cu mine, la manifestație... Hai, băieți...

Într-o clipă soldații se topiră în coloană, cu un fel de zburdălnicie înduioșătoare ; se auziră urale, un sergent fu luat în brațe și aruncat de cîteva ori în aer ; femeea dădu semnalul, ca o trompetă :

— Ar-ma-ta-po-po-ru-lui !

Locotenentul Iacob, cu tot sîngele în obraji, spuse printre dinții strînși :

— Domnule maior ! Vă dați seama ce faceți ? Vă dați seama ce...

— Treci și ia comanda ține-cailor, spuse rîzînd Răducanu. Și bagă șpaga aia în teacă, mai zgîrîi pe cineva, sau te tai în ea, Doamne ferește... Și cu mîinile în buzunar intră și el, ultimul în coloana cenușiu-neagră, incendiată din loc în loc de pînza pocnind în fîlfîit a drapelelor.

— Ce mai faceți, domnule profesor, să trăiți, spuse un muncitor osos și pătrat... Eu sînt tatăl lui Mihu, știți, Mihu din a IV-a b.

— Un golan, spuse Răducanu, mai pune bîta pe el, ori s-a schimbat ?

Muncitorul rîse lung, cu plăcere ; simțise emoția celuilalt, îl luă de braț, respectuos însă față de uniformă :

— Nu pot, dom'profesor, că dacă-i dau una cu laba asta, îi zboară și puțina minte pe care-o are.

— Pune atunci pe maică-sa să-l abțiguiască...

— Sînt văduv.

— Ar-ma-ta-po-po-ru-lui !

— Ar-

.ma-

ta- ! poporului !

Dela geamul vilei delabrate a lui Veiceanu, Suslănescu privi toată scena, cu o teribilă neliniște, așteptînd tot timpul să vadă sclipirea veninos gălbuie a săbiilor și șarja necruțătoare ; abia mai tîrziu, cînd îl recunoscu pe Răducanu, simți că începe să se sufoce în odaia lui plină de scheletul gol al bibliotecii (cărțile și le arsese îndată după întoarcerea din refugiu) ; întredeschise geamul și vuietul stins al oamenilor se izbi întîi de bariera fragilă a trupului său, îl străpunse, trecu mai departe, se lovi de pereții tapisați cu mătase obosită și se întoarse trăznindu-l în spate. Închise repede geamul, se duse în celălalt colț al camerei, se cufundă în brațele primitoare ale unui fotoliu Louis-Philippe, mic, dar necrezut de primitor, ca un cuib în care-ți puteai adăposti agorafobia. Rămase acolo o jumătate de ceas, cu inima bătînd, apoi se duse și deschise din nou fereastra : coloana era tot acolo. Răducanu sugea o bucată de slănină fără pîine. În schimb vuietul venea acum de peste tot, din toate colțurile orașului, atît de prezent încît se părea că și pereții caselor vibrează stins și încăpățînat.

De la geamul biroului său imens și pustiu, generalul-prefect Belega privea piața imensă și pustie din fața prefecturii : cordonul subțire de soldați, rezerviști nenorociți, cu mișcări împiedicate de boșorogi, cîțiva jandarmi, apoi apăru, nu se știe de unde un tun anticar și servanții îl așezară în poziție ; părea unul din tunurile acelea dezafectate care se pun la piedestalul statuilor războinice ; manifestația nu ajunsese încă pînă aici, dar Belega o simțea apropiindu-se din toate părțile, ca o lentă inundație, bolborosind. Prefectura părea un clopot gol, fără limba care-i dădea identitatea și fiecare zgomot căpăta amplitudini înfricoșătoare. O ușă trîntită. Chicotitul tîmpit al unei măturătoare. Țăcănitul sec al unei mașini de scris. Mitralieră. Mitralierele, două, erau pe acoperiș și una în turnul ca de cetate, cu ceasul mare, baroc, oprit încă dela 23 August. Unde dracu sînt cavaleriștii ? Din nou o ușă trîntită. O gîfîială ciudată, ca de mistreț bolnav. Belega chemase la telefon pe toți intelectualii orașului : fusese singura idee care-i venise, fulgerător, în clipa cînd primise informația că din cartierul fabricilor și mai apoi din tot orașul coloanele de comuniști se pun în mișcare atrase de prefectură ca de un magnet. Le spusese să vină, să se baricadeze în prefectură, să opună acestei năvale ilegale

(*„Jos prefectul fascist ! Jos antonescianul Belega !"*) protestul definitiv și hotărît al întregii suflări democratice. Rahat ! Toți erau bolnavi, avea gripe, ulcere, blenoragii, copii bolnavi, mame bolnave, soții cu menstruație, servitoare cu zi liberă și nu puteau lăsa casa, plecau în provincie, la băi, la București, în p... mamii lor ; aghiotantul calm și pomădat întredeschise fără zgomot ușa și-i spuse baritonal și temperat :

— Domnul Romulus Papp de Zerind. L-am găsit. Și Belega luă receptorul cu o speranță idioată, irațională, îl rugă pe baron să vină la prefectură ; dar nu se mira cînd auzi rîsul hîrîit și deformat de distanță și de starea rețelei de telefoane din oraș :

— No, dară... alta n-ai știut găsi ? Ești *praefectus* fă-ți datoria... și pe urmă cu o voce blîndă, ca unui copil : „Nu, dragule, mă duc la Zerind, la moșie. Am greșit. Toți. Toți, fără escepție. Noi sîntem de vină. Nu ne-am plecat urechea la doleanțele poporului și cît v-am știut spune... Spune dumeta dragă, nu ți-am spus eu în nenumărate rînduri, că dacă nu facem noi oarece pentru popor, fac comuniștii ?

— Cum ați proceda în locul meu ?

— Nu pot să știu. Nu sînt *praefectus*. Fii în orișicare caz inflegzibil. La bună vedere.

— In c... pe mă-ta ! surîse Belega și încercă multă vreme, inutil, să capete legătura cu Bucureștiul.

În clipa aceea la capătul tuturor stăzilor care dădeau în piața imensă și pustie din fața prefecturii apărură capetele coloanelor.

— Vreau să vă spun ceva... ceva foarte important, zise soldatul și se agăță de mîneca lui Schwartz cu o insistență atît de umilă încît acesta simți nevoia să-l liniștească și-l bătu protector pe umeri.

— Spune, tovarășe ostaș.

— Tovarășe doctor... („asta pentrucă port ochelari", zîmbi Schwartz) nu se poate aici, e ceva foarte însemnat, depinde multe de ce vă spun eu, nu vă luați răspunderea să nu mă ascultareți, uite acolo, e un gang eu pot să vă spun acolo...

— Hai să mergem, spuse Schwartz condescendent ; îl luă de braț și făcu un semn băieților care jucau bîza : „Hai, mă, lăsați prostiile ! Vrem gu-vern ! De-mo-crat ! Jos Prefectul fascist !

— VREM GU-VERN !

— DE-MO-CRAT !

— Ce vrei să-mi spui ? îl întrebă cînd ajunseră în gangul plin de butoaie de păcură și lăzi sfărîmate ; atunci observă, în treacăt,

părul blond cînepiu, mult prea lung care ieșea lățos de sub capela unsuroasă de sudoare și ochii deschiși, aproape albi ai soldatului. Soldatul deschise gura, întinse mîna stîngă și astupă gura lui Schwartz, împingîndu-l cu ceafa în perete. Cu dreapta îi dădu două lovituri de pumnal (era un pumnal scurt de paraşutist SS, cu mîner de piele neagră) și-l ținu lipit de zid pînă cînd simți că palma larg deschisă cu care-i astupa gura se umple de sînge. îl culcă încet, îi scoase toate actele ; bani n-avea, îi luă ochelarii, apoi îi desfăcu pantalonii și privi fugitiv membrul circumcis. îl tîrî cu ușurință pînă în dosul butoaielor, îl ghemui acolo, puse deasupra cîteva lăzi putrede, după care Horia Baniciu, fostul comandant al mișcării legionare din județ, ieși din gang și se amestecă în mulțime. O străbătu ca o lamă, nu privea pe nimeni, trecea doar prin ei și ei îi făceau loc, era doar un simplu soldat într-o uniformă răpănoasă și merse astfel, foarte repede, prin mulțime, pînă ajunse la marginea pieții imense și pustii încă, deoarece coloanele se opriseră și așteptau, ce ? nu se știe ; trecu pe lîngă rezerviștii care țineau puștile lungi Lebel ca și cum ar fi fost de sticlă, intră în clădirea prefecturii. Nimeni nu-l întrebă ce caută, de altfel nu era nimeni pe coridoare ; se urcă în turn unde era o pușcă mitralieră *Schwartzlose*, lungă, neagră, zveltă și lîngă ea un soldat, cu căciulă și părul prea lung, camaradul Șteflea, care în clipa cînd îl văzu se așeză în genunchi și luă în mînă banda de cartușe.

Baniciu își dezmorți degetele, multă vreme, ca un pianist, apoi se așeză comod pe o ladă de muniții goală și luă în mînă mînerul-pistol crestat, rece, dur. Privi prin colimator, apoi se lăsă pe spate și închise ochii. Aici în turn era un curent nesuferit.

— Sînt ziarist de la „Patriotul". Cum te numești ?

— Șimăndan Petre.

— Unde lucrezi ?

— La Dărnescu.

— De ce ești aici ?

— Da unde în... doamne iartă-mă să fiu ? Ne-a mobilizat partidul !

— De ce ?

— Ca să dăm jos pe prefect și să punem guvern democrat

— Unde ? Aici în orașul nostru ?

— Ascultă, mă, ție-ți arde de glumă, ce dracu ? Și aici și peste tot. Că guvern democrat ne trebuie, deoarece e foarte multă mizerie.

— Mulțumesc.

— Și sabotaj. Eu, tovarășe am fost în echipa de sabotaj, desigur înainte de 23 August, așa că mă pricep, dar ei... se pricep și ei. îl fac altfel de cum îl făceam noi. Noi îl făceam de jos. Ei, de sus.

— Sînt ziarist de la „Patriotul".

— Știu domnișoru Andrei... Eu mi-s Caba, dela chefere, nu mă mai cunoașteți ?

— Da... dar te-ai schimbat.

— Mi-am pus dinți. Am găsit la un ofițer neamț mort. Mă cam zdrîglă aici jos, dar acum pot mînca, dacă așa avea ce, că nu se găsește nimic.

— Ce mai face tata ?

— D-apoi... cum să vă spun ? îi tare necăjit. S-o scris în partid.

— Cine ? Tata ?

— Da, domnu Sabin.

— În care partid, omule ?

— În al nost' în care ? Că la chefere sîntem oamenii muncii... Numa că... îi tare necăjit pe dumneavoastră, că nu veniți acasă.

— Spune-i că am să vin.

— Păi, spuneți-i dumneavoastră, că îi și el pe aici, pe undeva.

— Sînt ziarist dela „Patriotul". Cum vă numiți ?

— Mărgău Floare.

— Unde lucrați ?

— La textile și am patruzeci și șase de ani.

— Sînteți membră de partid ?

— Da.

— De ce v-ați înscris în partid ?

— Pentru că dacă vine partidul la putere, toți membri o să capete leafă mare. Sînt văduvă, am cinci copii și trebuie să-i cresc.

— Și dacă... de la prefectură se va trage, ce faceți ?

— Păi, ce să fac ? Ce fac și ceilalți. Ne băgăm pe ei, că doară, acuma, chiară pe toți nu ne poate pușca. Care cum i-a fi soarta.

— Cum se numesc copiii ?

— Mihai, Ion, Petru, Ana, Sofica. Am mai avut doi dar or murit. Neavînd zile...

— Baci Mihai, spune-mi cîteva cuvinte.

— De ce, mă Andrei ?

— Scriu un articol.

— Astăzi clasa muncitoare, devenită conștientă, ia cu asalt clădirea reacțiunii din orașul nostru, prefectura burghezo-fascistă. Noi toți pînă la unul, tînăr și bătrîn, la chemarea partidului comunist, singurul partid de avangardă, leninist, nu vom demobiliza pînă cînd nu vom goni reacțiunea dela cîrma țării.

— Și după aceea ?

— După aceea ne punem pe treabă.

— Baci Mihai, știi că tata s-a înscris în partid ?

— Știu. Eu l-am lămurit. Să faci bine să te duci la el, să-ți ceri iertare.

— De ce să-mi cer ? M-a dat afară din casă, tocmai pentru că... eu...

— Să-ți ceri iertare. Așa se cuvine. Ce vrei să-ți mai spun ?

— De cînd ești membru de partid ?

— Din... stai mă, doar n-am utiat. Din 1924. Să te duci acasă și să te porți frumos cu bătrînul, că numai pe tine te are, nu mai fă pe cocoșul că nu-ți șade bine.

— Tovarășe secretar al județenei P.C.R. vă rog să-mi spuneți cîteva cuvinte despre importanța acțiunii de astăzi.

— Ce, mă, Andrei, te-ai prostit ?

— Îmi fac meseria.

— Ce să-ți spun ?... Preluăm puterea. Nu l-ai văzut pe Holtzmann ?

— Nu.

— Dacă-l vezi, spune-i să vină la mine. Acum, hai, șterge-o, că am treabă... Atenție, mă, Horváth... toată lumea stă pe loc...

Baniciu privește la omul scund, îndesat, care de desprinde din capul coloanei, pornește, se oprește în mijlocul pieții imense și pustii. Jos, un rezervist clănțăne din închizătorul armei ; glonțul i se blochează și rezervistul înjură scurt, apoi pune pușca jos.

— Tovarăși ostași ! Sînteți țărani și muncitori ca și noi ! Astăzi clasa muncitoare împreună cu țărănimea muncitoare *trebuie,* auziți bine ? trebuie să ocupe această prefectură, bastionul reacțiunii din județul nostru. Ca să putem da pămînt țăranilor ! Ca să putem da pîine muncitorilor...

Ca un hîrșcîit prelung, din spatele omului care vorbește, mulțimea se pune în mișcare, se apropie. Servanții tunului anti-car s-au așezat pe fălcelele subțiri, cu mîinile încrucișate pe piept.

În cap, sau în burtă ? Degetul se îndoaie rotund pe trăgaci ; în clipa aceea Șteflea zmucește banda de cartușe și mitraliera se răs-

toarnă ; Baniciu se întoarce, sincer uimit : celălalt e palid, cu ochii ieșiți din orbite, ca un cap de schelet de pe care n-a căzut încă părul.

— Noi... camarade... cum ieșim de aici ? după aia... noi...

— Pune mitraliera la loc.

Scurt. Sec. Fără supărare.

— Acuma, pleacă de aici. Dispari. Pentru totdeauna, dacă ai să poți.

Șteflea vîră mîna în buzunar, dar țeava Parabellumului lui Baniciu e îndreptată asupra lui.

— Pleacă, am spus.

Pașii gonind pe scări. Mitraliera la loc. Tipul cu părul cenușiu, zbîrlit ca o creastă, de cocoș nu se mai distinge : e undeva acolo, în mulțimea neagră și fără chip ; ochi, șepci, guri căscate ; aici sus nu se aude ce strigă, vîntul le ia cuvintele și le aruncă dracului peste acoperișuri.

O rafală scurtă, plin.

Nici pîrîitul ei nu se auzi, înecat în urletul mînios al mulțimii :

— Ie-se-el ! sau-in-trăm-noi !

— IE-SE-EL-SAU-IN-TRĂM-Noi ! ! !

Apoi mulțimea tălăzui scurt, ca o ființă vie și unică ; strîns între oameni, bătrînul Mihai Jurca simți plesnitura fierbinte în pîntece, dar numai atît, ceva scurt, sec și fierbinte și o greață subită, o cunoștea, mai fusese rănit de cîteva ori, apoi nimic, se încleștă de umărul cuiva de lîngă el și se lăsă încet, foarte încet în genunchi ; din altă parte se auzeau strigăte de durere ; dar nimeni nu putea da înapoi, veneau alții din spate, cu o presiune sălbatică neînfrîntă, „Foc ! Foc", se auzi un strigăt ; soldații, rezerviști și jandarmii puseră armele la ochi, un șir lung, rar, de țevi lungi și demodate, arme din primul război mondial ; servanții de la tunul anticar săriță în picioare, cu niște mișcări nemaipomenite de repezi îndreptară țeava subțire spre turnul prefecturii și traseră primul foc ; Baniciu auzi vîjîitul obuzului care plesni în perete, undeva deasupra lui, mult prea sus, cîteva schije fluierară pe la urechi ; lăsă mitraliera din mînă și coborî în goană scările șubrede, dezbrăcîndu-și din mers tunica soioasă, cu miros rînced de sudoare veche.

Bătrînul Jurca muri în clipele următoare, în timp ce doi tineri îl susțineau de subțiori și-l întrebau cu un fel de scîncet :

— Unde te-a lovit ? Ce simți ? Te doare ? Un doctor !

Peste cei cîțiva răniți și morți, oamenii din jurul lor se aplecară, cu mîinile încleștate, ca să le facă o pavăză din umerii, spatele și

mîinile lor ; un maior palid, cu două pete roșii în obraji răcni tăios :

— Ascultă comanda la mine ! La picior arm ! Drepți ! Stînga-m-prejur ! La peretele prefecturiii... fuga-marș ! Drepți ! Acolo să stați !

Octavian Sabin își făcea loc cu coatele, cu pumnii, cu pieptul, cu pîntecele ; părul rar și alb, i se zburlise ; striga cu o voce de taur, neomenească :

— Andrei ! Unde ești Andrei ! Tata-i aici ! Vino lîngă tata !... și întreba în jur, cu ochii ieșiți din orbite :

— Nu l-ați văzut pe băiatul meu ? Pe Andrei ? Un băiat frumos... Dumnezeii mamii cui v-o făcut pe toți că trageți în oameni ! Andrei !

De sus, de pe acoperiș servanții celorlalte două mitraliere se ridicară în picioare, decupîndu-se pe cerul albastru, metalic, dur și făcură semne largi cu mîinile, că nu trag, să fie lumea liniștită, ei nu trag ; Jurca nu știa că tatăl său murise și cîțiva muncitori îi scoteau trupul greu, ca piatra și-l duceau într-o cîrciumă pustie, unde-l întinseră pe o masă și rămaseră prostiți, ascultînd cum se scurge sîngele și cum cade pe dușumeaua vopsită cu păcură, apoi sîngele se opri și în cîrciuma pustie se simți mirosul rece, înghețat, de vin și de țuică și de fum de țigară.

Gheorghe Jurca păși încet, printre soldații care stăteau încremeniți, în poziție de drepți cu fața la peretele zgrunțuros al prefecturii, urcă încet scările ; Andrei Sabin își făcu loc cu coatele, cu capul, sparse rîndurile de oameni din fața lui și urcă și ei treptele. O clipă Octavian îl văzu, pentru că imediat scările largi de marmoră roasă se acoperiră de oameni ; îl strigă cît putu el de tare : „Andrei ! Ai grijă de tine !" și spuse celui mai apropiat om de lîngă el : „E băiatul meu, premiantul liceului !" și se înghesui și el să intre în prefectură, să pună mîna pe cel care a tras și să-l zugrume, putea să-l nimerească pe Andrei...

Înăuntru, după ce deschiseră larg ușa imensă din fier forjat, simțiră un frig năpraznic ; un om cu părul cînepiu și ochii aproape albi, îmbrăcat într-o uniformă răpănoasă de portar, mătura într-un colț, pe lîngă doi ficuși verzi vîrîți în lădițe de lemn vopsite verde. Urcară treptele. Jurca păși foarte încet, cu maxilarele încleștate ; Horváth Pista se închesui și ajunse lîngă el : avea în buzunar un revolver mare, Steyer și-i trase piedica cu degetul cel mare, fără să-l scoată din buzunar ; (apoi se postă în așa fel încît să-l acopere pe Jurca, cu umărul său lat) ; Andrei rămase strivit lîngă balustrada

lustruită de marmoră cenușie ; nu mai putu înainta. Din spate, vreo două-trei voci strigară stingher :

— Ie-se-el-sau-in-trăm-noi ! Ieseelsauintrămnoi !

În fața ușii înalte, deasupra căreia era stema regală, Jurca se opri o clipă, apoi cu un zîmbet batjocoritor bătu în lemnul vechi, de stejar șlefuit de ani.

Deschise ușa. Belega, stătea la birou, îmbrăcat în civil. (Își îngrămădise uniforma de general în fundul unui dulap, printre hîrțoage vechi și mîncate de molii ; nu, nu era din pricină că voise să apere prestigiul uniformei, să nu fie linșat în uniformă, pur și simplu voise să fugă, a fost o nebunie că venise la prefectură de la cazarma cavaleriștilor, trebuia să se ducă acasă, să împacheteze totul, în viteză și s-o șteargă peste graniță, încă în ziua aceea, dar cînd îi venise ideea era prea tîrziu, prefectura era înconjurată.)

— Tu ai dat ordin să se tragă ? întrebă Jurca încet ; și înainte de-a auzi cuvintele fostului prefect : „Nu, vă dau cuvîntul meu de onoare, voi ordona o anchetă, vinovații vor fi..." se gîndi, uimit, că nu simte nimic față de omul acesta masiv, pleoștit de o frică urîtă, care se ridicase în picioare, la intrarea lui și nu știa ce să facă cu mîinile.

— Ieșiți ! spuse, fără să-l privească.

— Bine dar... îmi dați garanția că nimic nu se va...

— Ți-o dau ! !

Se întoarse ; era încordat ca un arc ; acum urma lucrul cel mai greu, de care depindeau și mai ales vor depinde foarte multe, mulți ani de acum înainte.

— Faceți loc ! spuse, faceți loc să treacă *fostul* prefect.

Andrei îl văzu pe Belega trecînd prin coridorul îngust, dar foarte precis delimitat, ca și cum oamenii ar fi fost reținuți de un cordon gros, de netrecut ; Belega mergea cu mîinile atîrnînd, simțea că fără centură și catarame întreg corpul lui se surpă înăuntru, că burta îi curge prin pantaloni, pe picioare.

— Faceți loc, se auzea afară, în piață, prin mulțime și Belega se azvîrli în golul acela îngust, foarte îngust ; văzu o pată de sînge și ocoli clătinîndu-se ; mulțimea aceea de ochi care-l priveau îl ameți și se pomeni întrebîndu-se ce vor avea astăzi la masă : îi era o foame năpraznică, avea gura și stomacul arse de poftă... După ce trecu el, și o luă pe o stradă lăturalnică, sinistră, pustie, moartă, ca și cum tot sîngele orașului s-ar fi strîns în piața prefecturii, mulțimea se închise la loc, asupra ei înșiși ; numai din loc în loc

erau mici goluri, acolo unde pe asfaltul albicios sticleau pete de sînge.

În clipa cînd balconul prefecturii se umplu de oameni (de jos nu li se distingeau fețele) și se auzi vocea puternică a lui Jurca, dar nu se înțelegea ce spune, nici nu trebuia de altfel, fiecare știa ce spune, fiecare ar fi putut spune, mai mult sau mai puțin legat, aceleași lucruri, toată lumea începu să cînte *Internaționala* și Andrei cînta și el ; era într-un fel uimit și nemulțumit pe el însuși că nu simte, într-o trăire fulgerătoare și dureros de intensă, măreția istorică a momentului ; se gîndea, cîntînd, la tatăl său, la Sonia (n-o văzuse de cîteva zile) și fără să-și dea seama, la el însuși, mulțumit în mod firesc că se află aici, pe balcon și jos în piață și peste tot. În fond, peste tot, acolo unde istoria dădea oamenilor o șansă de-a fi oameni.

Lector : ŞTEFAN LUCA
Tehnoredactor : ELENA PREDA

Apărut 1972. Tiraj 64.700 ex. Broşate 60 800 ex. Legate 3900 ex. Hîrtie tipar înalt B sul de 63 g/m². Format 16/54×84. Coli ed. 37,89. Coli tipar 35,50 A. nr. 13 458/1972. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 33—331.

Tiparul executat sub comanda nr. 20 541 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii, nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

În anul 1972

în colecția «ROMANE DE IERI ȘI DE AZI»

apar:

EUGEN BARBU
Princepele

BEN CORLACIU
Cînd simți cum moare vîntul

ALECU IVAN GHILIA
Cuscrii

AUREL MIHALE
Primăvară timpurie

D.R. POPESCU
Vara oltenilor (ediție revăzută)

CORNELIU LEU
Puterea (ediție revăzută)

romane de ieri și de azi

Lei 18